

**УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ (м. КИЇВ)**

**ЧЕРКАСЬКИЙ ІНСТИТУТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
УНІВЕРСИТЕТУ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ (м. КИЇВ)**

ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР

**МІЖНАРОДНИЙ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ**

№ 1/2015

УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ (м. КИЇВ)

ЧЕРКАСЬКИЙ ІНСТИТУТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
УНІВЕРСИТЕТУ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ (м. КИЇВ)

ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР

**МІЖНАРОДНИЙ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ**

№ 1 (17) 2015

Включено до Переліку наукових фахових видань України з питань економіки (наказ МОНУ від 10.10.2013р. №1411)
та провідних міжнародних наукометричних баз: EBSCO Publishing (США), Open Academic Journal Index (OAJI), CiteFactor

УДК 336
ББК 65.26

ЧЕРКАСЬКИЙ ІНСТИТУТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
УНІВЕРСИТЕТУ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ (м. КИЇВ)

ISSN 2304-1692

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ
МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ
«ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР»

• № 1 (17) • 2015 •

Рекомендовано до поширення в мережі інтернет Вченою радою Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ), протокол № 7 від 26.02.2015 р.

Виходить 4 рази на рік.

У журналі публікуються статті українською, російською, англійською та польською мовами.

Засновник: Університет банківської справи Національного банку України (м. Київ).

Видавець: Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного
банку України (м. Київ).

При використанні матеріалів, опублікованих у журналі, посилання на «Фінансовий простір» обов'язкове.

Редакційна колегія:

КУЗНЕЦОВА Анжела Ярославівна

Головний редактор:

доктор економічних наук, професор, Університет
банківської справи Національного банку України
(м. Київ);

ДМИТРЕНКО Микола Гаврилович

кандидат економічних наук, професор, Черкаський
інститут банківської справи Університету
банківської справи Національного банку України
(м. Київ).

ЛАПКО Олена Олександрівна

доктор економічних наук, професор, Університет
банківської справи Національного банку України
(м. Київ);

Заступник головного редактора:

ПУСТОВИЙТ Роберт Фрідріхович

доктор економічних наук, професор, Черкаський
інститут банківської справи Університету
банківської справи Національного банку України
(м. Київ).

НИЖЕГОРОДЦЕВ Роберт Михайлович

доктор економічних наук, завідувач лабораторією,
Інститут проблем управління Російської академії
наук (Російська Федерація)

РЯХОВСЬКА Антоніна Миколаївна

доктор економічних наук, професор, Інститут
економіки та антикризового управління
(Російська Федерація);

Відповідальний секретар:

ГМИРЯ Вікторія Петрівна

кандидат економічних наук, Черкаський інститут
банківської справи Університету банківської
справи Національного банку України (м. Київ).

СМОВЖЕНКО Тамара Степанівна

доктор економічних наук, професор, Університет
банківської справи Національного банку України
(м. Київ);

Члени редколегії:

АБІШЕВ Алі Ажімович

доктор економічних наук, професор, Університет
міжнародного бізнесу (Республіка Казахстан);

ТРИДІД Олександр Миколайович

доктор економічних наук, професор, Харківський
інститут банківської справи Університету
банківської справи Національного банку України
(м. Київ);

БАРАНОВСЬКИЙ Олександр Іванович

доктор економічних наук, професор, Університет
банківської справи Національного банку України
(м. Київ);

ШЕБЕКО Костянтин Костянтиневич

доктор економічних наук, професор, Поліський
державний університет Національного банку
Республіки Білорусь (Республіка Білорусь).

Адреса редакційної колегії: Черкаський інститут банківської справи УБС НБУ, вул. В'ячеслава Чорновола, 164, м. Черкаси, 18028
тел. (0472) 71-99-52, e-mail: fp@cibs.ck.ua

ISSN 2304-1692

© Черкаський інститут банківської справи Універси-
тету банківської справи Національного банку України
(м. Київ)

THE UNIVERSITY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE (KYIV)

CHERKASY INSTITUTE OF BANKING
OF THE UNIVERSITY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE (KYIV)

FINANCIAL SPACE

**THE INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL**

№ 1 (17) 2015

UDC 336
LBC 65.26

CHERKASY INSTITUTE OF BANKING
OF THE UNIVERSITY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE (KYIV)

ISSN 2304-1692

ELECTRONIC SCIENTIFIC EDITION
INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL
«FINANCIAL SPACE»

• № 1 (17) • 2015 •

Recommended for online publication by the Academic Council of Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv), protocol № 7 26/02/2015

Published 4 times a year.

Contributions to the Journal are accepted in Ukrainian, Russian, English and Polish.

Founder: The University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv).

Publisher: Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv).

In case of reprinting of materials published in the journal, the reference to «Financial Space» is required.

Editorial Board:

KUZNETSOVA Angela Yaroslavivna

Editor-in-Chief:

Doctor of Economics, University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kiev);

DMYTRENKO Mykola Gavrylovych

Candidate of Economics, Professor, Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kiev).

LAPKO Olena Oleksandrivna

Doctor of Economics, University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kiev);

Deputy Editor-in-Chief:

NIZHEGORODTSEV Robert Mikhaylovich

PUSTOVIYT Robert Fridrikhovych

Doctor of Economics, Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kiev).

Doctor of Economics, Head of the Laboratory, Institute of Control Sciences of Russian Academy of Sciences (Russian Federation)

RYAHOVSKA Antonina Nikolaevna

Executive secretary:

Doctor of Economics, Institute of Economics and Crisis Management (Russian Federation);

HMYRIA Viktoria Petrivna

Candidate of Economics, Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kiev).

SMOVZHENKO Tamara Stepanivna

Doctor of Economics, University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kiev);

Members of Editorial Board:

TRYDID Olexandr Mykolaiovych

ABYSHEV Ali Azhymovych

Doctor of Economics, Kazakh Turar Ryskulov Economic University (Kazakhstan);

Doctor of Economics, Kharkov Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kiev);

SHEBEKO Konstantin Konstantinovich

BARANOVSKY Olexandr Ivanovych

Doctor of Economic Sciences, The University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kiev);

Doctor of Economics, Polesky State University of the National Bank of Belarus (Belarus).

Editorial office address: V. Chornovol st., 164, Cherkasy, Ukraine, 18028
tel. (0472) 71-99-52, e-mail: fp@cibs.ck.ua

ISSN 2304-1692

© Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

ЗМІСТ / CONTENT

АБДУВАЛИЕВ Абдулазиз Абдувалиевич УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: ФАКТОРЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ	11
<i>Abdulaziz A. ABDUVALIYEV</i> SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY: FACTORS AND PROSPECTS	16
БАЗАДЗЕ Каміла Мамуківна ВІДНОВЛЕННЯ ДОВІРИ ДО БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ	18
<i>Kamila M. BAZADZE</i> RESTORING CONFIDENCE IN BANKING SYSTEM: MYTH OR REALITY	23
БІЛИК Ольга Ігорівна ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОВЕДЕННЯ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СПОСОБУ ОЗДОРОВЛЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	25
<i>Olha I. BILYK</i> PROBLEMS AND PROSPECTS OF REORGANIZATION AS A WAY TO RECOVERY OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE	33
БІЛОМІСТНИЙ Олексій Миколайович БІЛОМІСТНА Ірина Іванівна ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ДЖЕРЕЛА КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	35
<i>Oleksii M. BILOMISTNYI</i> <i>Irina I. BILOMISTNA</i> FEATURES OF DETERMINATION OF SOURCE OF SMALL BUSINESS LENDING IN UKRAINE	41
БОДРОВА Надія Едуардівна ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ ІНТЕРВЕНЦІЯМИ ЦЕНТРАЛЬНИМ БАНКОМ	43
<i>Nadiia E. BODROVA</i> THEORETICAL ASPECTS OF CENTRAL BANK'S CURRENCY INTERVENTIONS MANAGEMENT	48
БОЙКО Антон Олександрович РОЄНКО Вікторія Володимирівна КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ СФЕРИ ВИКОРИСТАННЯ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В СХЕМНИХ ОПЕРАЦІЯХ	50
<i>Anton O. BOYKO</i> <i>Viktoriiia V. ROIENKO</i> EVALUATION CRITERIA OF USING INSURANCE COMPANIES IN SUSPICIOUS TRANSACTIONS	55
БУРКОВСЬКА Алла Валентинівна КОРЖИНСЬКИЙ Ігор Григорович КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	57
<i>Alla V. BURKOVSKA</i> <i>Ihor G. KORZHYNISKYI</i> COLLATERAL REPRODUCTION OF FIXED ASSETS AGRICULTURAL ENTERPRISES	61

ЗМІСТ / CONTENT

ВИШНЕВСЬКА Ольга Миколаївна КОЛОДІЙ Інна Павлівна СУТНІСТЬ І ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	63
<i>Olga M. VYSHNEVSKA</i> <i>Inna P. KOLODIJ</i> ESSENCE AND FEATURES FORECASTING FINANCIAL ENTERPRISES	67
ВЛАСОВА Інна Володимирівна ВЕНЧУРНИЙ КАПІТАЛ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА КАПІТАЛУ	69
<i>Inna V. VLASOVA</i> VENTURE CAPITAL AS A SPECIAL FORM OF CAPITAL	74
ВОВЧАК Ольга Дмитрівна МИСЬКІВ Галина Василівна ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ КРЕДИТОРІВ НА КРЕДИТНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ	76
<i>Olga D. VOVCHAK</i> <i>Galina V. MYSKIV</i> THE ACTIVITIES OF DOMESTIC CREDITORS ON THE UKRAINE CREDIT MARKET	83
ГАНУСИК Юрій Богданович ІНФЛЯЦІЙНИЙ ВПЛИВ НА ІПОТЕЧНИЙ РИНОК УКРАЇНИ	85
<i>Yuriy B. GANUSYK</i> INFLATIONARY INFLUENCE ON THE MORTGAGE MARKET OF UKRAINE	90
ГЕРАСИМЧУК Зоряна Вікторівна ГОМАНЮК Олена Костянтинівна ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ	92
<i>Zoriana V. GERASYMCHUK</i> <i>Elena K. GOMANYUK</i> THE FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF REGIONAL MARKETS FOR BANKING SERVICES	102
ГУБАЙ Микола Миколайович ДЕКОМПОЗИЦІЙНИЙ АНАЛІЗ АДМІНІСТРАТИВНИХ ВИТРАТ БАНКІВ УКРАЇНИ ТА ЄС	104
<i>Mykola M. HUBAI</i> DECOMPOSITION ANALYSIS OF ADMINISTRATIVE COSTS OF UKRAINE'S AND EU'S BANKS	111
ДЗЕМІШКЕВИЧ Ігор Олександрович ВІДПОВІДНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПОТРЕБАМ КОРИСТУВАЧІВ ЗВІТНОСТІ	113
<i>Ihor O. DZEMISHKEVYCH</i> COMPLIANCE FINANCIAL REPORTING TO NEEDS OF USERS OF REPORTING	120
ДІДЕНКО Ірина Вікторівна ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ КОН'ЮНКТУРИ ДЕПОЗИТНОГО РИНКУ	122

ЗМІСТ / CONTENT

<i>Iryna V. DIDENKO</i> THEORETICAL ASPECTS OF DEPOSIT MARKET CONDITIONS CONCEPT INVESTIGATION	128
<i>ДОВГАЛЬ Юлія Сергіївна</i> <i>ЧАМАРА Руслан Олександрович</i> СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ТА ЕФЕКТИВНІ ШЛЯХИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	130
<i>Yuliia S. DOVHAL</i> <i>Ruslan O. CHAMARA</i> ESSENCE OF FINANCIAL STABILITY OF COMMERCIAL BANK AND EFFECTIVE WAY OF ENSURING IT	135
<i>ДРУГОВ Олексій Олександрович</i> <i>БРАТКІВ Лідія Петрівна</i> ІННОВАЦІЙНИЙ БАНКІВСЬКИЙ ПРОДУКТ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ	137
<i>Oleksiy O. DRUHOV</i> <i>Lidiiia P. BRATKIV</i> INNOVATIVE BANKING PRODUCTS AS THE RESULT OF THE INTELLECTUAL CAPITAL OF BANK	142
<i>ЖУРАВКА Федір Олександрович</i> <i>КРАВЧЕНКО Олена Володимирівна</i> МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ БЮДЖЕТНОГО КОНТРОЛЮ В БАНКУ	144
<i>Fedir O. ZHURAVKA</i> <i>Olena V. KRAVCHENKO</i> METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF BUDGETARY CONTROL SYSTEM IN THE BANK	149
<i>ЗОРИЙ Надія Мирославівна</i> <i>ДАНИЛЮК Ірина Вадимівна</i> АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ПІДґРУНТЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ	151
<i>Nadiia M. ZORIJ</i> <i>Iryna V. DANYLJUK</i> ANALYSIS OF MODERN LEGAL BASIS OF ACCOUNTING MODERNIZATION IN THE PUBLIC SECTOR	158
<i>КІНАШ Ірина Петрівна</i> ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ МЕТОД ЯК ЦІЛЬОВИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ	160
<i>Iryna P. KINASH</i> PROGRAM TARGET METHOD AS TARGET INSTRUMENT OF THE DEVELOPMENT OF MATERIAL AND TECHNICAL BASIS OF THE SOCIAL SPHERE OF UKRAINE	163

ЗМІСТ / CONTENT

КОВАЛЬ Лариса Антонівна ПАСЕКА Анна Сергіївна ОЦІНЮВАННЯ СЕГРЕГАЦІЇ НА РИНКУ ПРАЦІ ЗА ҐЕНДЕРНО-ДОМІНУЮЧИМ ТИПОМ	165
Larysa A. KOVAL Anna S. PASIEKA ESTIMATION OF SEGREGATION ON THE LABOUR MARKET IN ACCORDANCE WITH THE GENDER-DOMINATED TYPE	173
КОШИМОВА Мира Амирхановна ФОРМИРОВАНИЕ АВТОПРОМЫШЛЕННОГО КЛАСТЕРА В КАЗАХСТАНЕ	175
Mira A. KOSHIMOVA FORMING AUTO INDUSTRIAL CLUSTER IN KAZAKHSTAN	180
ЛЕРНІЧЕНКО Катерина Валеріївна ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЬКОГО РІЧКОВОГО ТРАНСПОРТУ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ МІСТА КИЄВА	182
Kateryna V. LERNICHENKO FORMING OF THE PUBLIC RIVER TRANSPORT SYSTEM AS A KYIV TRANSPORT INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT FACTOR	188
МАРЧЕНКО Ольга Іванівна МОТКАЛЮК Руслан Васильович РОЗВИТОК МАЛОГО БІЗНЕСУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	190
Olga I. MARCHENKO Ruslan V. MOTKALYUK DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS: NATIONAL AND FOREIGN EXPERIENCE	194
МІСЯЦЬ Наталія Олександрівна ЩОДО ДЕЯКИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	196
Nataliia O. MISIATS ABOUT SOME THEORETICAL PRINCIPLES CURRENCY REGULATION	202
ОНИЩЕНКО Володимир Олександрович ДОВГАЛЬ Юлія Сергіївна ТІТОВИЧ Валерій СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛІКВІДНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	204
Volodymyr O. ONYSHCHENKO Yuliia S. DOVHAL Valerii TITOVICH STATUS AND FEATURES OF FORMATION OF LIQUIDITY OF COMMERCIAL BANKS OF UKRAINE IN MODERN CONDITIONS	210
ОРЄХОВА Катерина Віталіївна ГОЛОВКО Олена Григорівна УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ ДО ОЦІНЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ	212

ЗМІСТ / CONTENT

<i>Kateryna V. ORIEKHOVA</i> <i>Olena H. HOLOVKO</i> <i>IMPROVING THE METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE EVALUATION PROFESSIONAL SKILLS TEACHERS</i>	219
<i>ПРОЦЬ Наталія Василівна</i> <i>ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В КОНТЕКСТІ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ</i>	221
<i>Nataliia V. PROTS</i> <i>FORMATION OF TAX REVENUE TO THE LOCAL BUDGETS IN CONTEXT OF FISCAL DECENTRALIZATION</i>	228
<i>ПУСТОВИЙТ Роберт Фрідріхович</i> <i>ІНСТИТУЦІЙНІ ТА КУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ ЯК ЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ</i>	230
<i>Robert F. PUSTOVIT</i> <i>INSTITUTIONAL AND CULTURAL FACTORS AS ECONOMIC DETERMINANTS</i>	238
<i>РЕБРІК Юлія Сергіївна</i> <i>ДІАГНОСТИКА КРИЗИ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВ НА ОСНОВІ ОЦІНЮВАННЯ КОМПОНЕНТНОГО СКЛАДУ ЇХ ЛІКВІДНОСТІ</i>	240
<i>Yuliia S. REBRYK</i> <i>LIQUIDITY CRISIS DIAGNOSTICS IN BANKS BASED ON THE LIQUIDITY COMPONENTS EVALUATION</i>	248
<i>СЕЛЕЗНЬОВА Ольга Олександрівна</i> <i>ГЕНЕЗИС МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ РОЗВИНУТИХ КРАЇН</i>	250
<i>Olga O. SELEZNEVA</i> <i>GENESIS OF CONSTRUCTION COMPANIES' MARKETING ACTIVITIES IN DEVELOPED COUNTRIES</i>	255
<i>СЕМКО Вікторія Миколаївна</i> <i>РОЛЬ РИНКУ МІЖБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ</i>	257
<i>Viktoriia M. SEMKO</i> <i>ROLE OF INTERBANK LENDING FOR ENSURED BANKING SYSTEM DEVELOPMENT</i>	262
<i>Tatjana O. SHMATKOVSKA</i> <i>ESSENCE AND VALUE OF AUTOMATION OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL PROCESS IN SYSTEM MANAGEMENT BY ENTERPRISES OF THE RESTAURANT BUSINESS</i>	263
<i>СТАСІНЕВИЧ Світлана Анатоліївна</i> <i>УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕПОЗИТАРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ УКРАЇНИ</i>	267
<i>Svitlana A. STASINEVYCH</i> <i>IMPROVED DEPOSITORY SUPPORT THE STOCK MARKET UKRAINE</i>	272

ЗМІСТ / CONTENT

ТИЩЕНКО Вікторія Федорівна ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ПОТЕНЦІАЛУ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА НА ЕКОНОМІКУ ЗНАНЬ	274
<i>Victoria F. TYSCHENKO</i> THE IMPACT ESTIMATION OF POTENTIAL PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS FOR KNOWLEDGE ECONOMY	281
ЧЕРНОМОР Володимир Олександрович СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ	283
<i>Volodymyr O. CHERNOMOR</i> CURRENT STATUS AND PROSPECTS OF E-COMMERCE PAYMENT SYSTEMS	290
ЧКАН Ірина Олександрівна ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДОБРОВІЛЬНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	292
<i>Iryna A. CHKAN</i> TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF VOLUNTARI HEALTH INSURANCE IN UKRAINE	296
ШАБЕЛЬНИК Тетяна Володимирівна ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ МОДЕЛЮВАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ МАРКЕТИНГО- ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ	298
<i>Tatyana V. SHABELNIK</i> THE BASIC PRINCIPLES OF BUSINESS PROCESSES MODELING OF MARKETING- ORIENTED PHARMACEUTICAL ENTERPRISE MANAGEMENT	302
ШЕВЧУК Олег Анатолійович СУТНІСТЬ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ	304
<i>Oleg A. SHEVCHUK</i> ESSENCE OF STATE FINANCIAL CONTROL	309
ЯКИМЕНКО Марія Володимирівна ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ПРИБУТКУ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ	311
<i>Maria V. YAKUMENKO</i> FEATURES OF THE ECONOMIC ANALYSIS OF PROFIT UNDER IMPLEMENTATION OF RISK-ORIENTED MANAGEMENT	318
ДО УВАГИ АВТОРІВ!	320
TO THE ATTENTION OF AUTHORS!	322

УДК 681.3.138

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: ФАКТОРЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Абдулазиз Абдувалиевич АБДУВАЛИЕВ

к.э.н., зав. сектором НИЦ при Ташкентском Государственном Экономическом Университете
E-mail: abduvaliev@inbox.ru

Аннотация. Как показывает мировой опыт, из года в год все больше увеличиваются факторы, влияющие на уровень устойчивости национальной экономики той или иной страны. Следовательно, быть готовым на все возможные вызовы, оперативно разработать и применить необходимые меры в кризисный период и защитить национальную экономику, является одним из приоритетных направлений обеспечения устойчивости национальной экономики. Но для того чтобы разработать необходимую стратегию обеспечения устойчивости национальной экономики следует глубоко проанализировать действующие экономические механизмы, сильные или слабые позиции национальной экономики.

Следовательно, автор в данной статье раскрывает тенденцию развития промышленности, увеличения доли малого бизнеса и частного предпринимательства в ВВП, антикризисные меры правительства в период мирового финансово-экономического кризиса по защите и стимулированию национальной экономики, тенденцию развития инвестиции и проблемы осуществления инвестиционной программы экономики Узбекистана.

Ключевые слова: национальная экономика, промышленность, малый бизнес, экспорт, импорт, свободно экономические зоны, программа модернизации.

Ключові слова: національна економіка, промисловість, малий бізнес, експорт, імпорт, вільно економічні зони, програма модернізації.

Реализация важнейших направлений и приоритетов экономической программы на 2014 год, определенных Президентом Республики Узбекистан И. А. Каримовым способствовали сохранению позитивной динамики основных параметров социально-экономического развития страны в 2014 году.

Особо учитывались серьезные риски и замедление в развитии мировой экономики, следовательно, принятые программы развития промышленности и отраслевые программы

Анотация. Як показує світовий досвід, з року в рік все більше збільшуються фактори, що впливають на рівень стійкості національної економіки тієї чи іншої країни. Отже, бути готовим на всі можливі виклики, оперативно розробити і застосувати необхідні заходи в кризовий період і захистити національну економіку, є одним із пріоритетних напрямків забезпечення стійкості національної економіки. Але для того щоб розробити необхідну стратегію забезпечення стійкості національної економіки слід глибоко проаналізувати діючі економічні механізми, сильні або слабкі позиції національної економіки. Отже, автор у статті розкриває тенденцію розвитку промисловості, збільшення частки малого бізнесу та приватного підприємництва у ВВП, антикризові заходи уряду в період світової фінансово-економічної кризи по захисту і стимулюванню національної економіки, тенденцію розвитку інвестиції та проблеми здійснення інвестиційної програми економіки Узбекистану.

модернизации, техническому и технологическому обновлению производств в структуре промышленности все большее место занимают обрабатывающие отрасли, производящие конкурентоспособную продукцию с высокой добавленной стоимостью. В 2014 году эти отрасли произвели более 70 % промышленной продукции страны.

Свидетельством прогрессивных изменений структуры нашей экономики является все возрастающая в ней роль малого бизнеса и част-

ного предпринимательства. Только в 2013 году открыли свое дело свыше 26 тысяч субъектов малого бизнеса, а общее количество действующих предприятий этого сектора составило на конец года 190 тысяч. На сегодняшний день в этой сфере создается около 55,8 % ВВП против 31 % в 2000 году. На долю малого бизнеса в настоящее время приходится 23 % всего объема производимой промышленной продукции, практически весь объем рыночных услуг, 18 % экспорта продукции, 75 % всех занятых в отраслях экономики.

В результате принятых мер по стимулированию развития малого бизнеса и частного предпринимательства в 2014 году создано свыше 20 тысяч новых субъектов малого бизнеса без учета фермерских хозяйств, что в 2 раза больше по сравнению с 2000 годом.

В 2014 году в сфере малого бизнеса и частного предпринимательства было создано более 480 тысяч новых рабочих мест, или каждое второе. В настоящее время в этой сфере экономики трудится более 76,5 % занятого населения против 49,7 % в 2000 году [1, с. 2].

Структурные изменения экономики стали важнейшим фактором укрепления экспортного потенциала страны. Таким образом, в структуре экспорта в течение последних лет четко прослеживается устойчивая тенденция роста объемов экспортных продаж готовой конкурентоспособной продукции. Так, в 2013 году свыше 72 % всего объема экспорта приходилось на не сырьевые товары, что является свидетельством диверсификации экономики.

В период мирового финансово-экономического кризиса, принятые и реализованные меры по поддержке предприятий-экспортеров позволили вовлечь в экспортную деятельность свыше 450 новых предприятий. Еще одним из механизмов послужило создание при Национальном банке ВЭД Фонда поддержки экспорта субъектов малого бизнеса и частного предпринимательства с территориальными филиалами во всех регионах республики, основными функциями которого является оказание правового, финансового и организационного содействия в продвижении собственной продукции на экспорт.

В рамках реализации мер по повышению конкурентоспособности отраслей с начала 2014 года на крупных предприятиях осуществлена замена 2770 единиц морально и физически изношенного оборудования на сумму в эквиваленте 184,5 млн. долларов. В результате мер по технологическому

обновлению предприятий, благодаря рационализации производственных процессов и снижению норм расхода сырья и материалов, за 9 месяцев текущего года себестоимость производимой продукции на крупных промышленных предприятиях снижена в среднем на 9,2 %, производительность труда в промышленности выросла на 6,6 %.

В целом, с начала 2014 года в рамках программы социально-экономического развития регионов в сфере промышленности реализовано 4271 проектов, в том числе введено в эксплуатацию 2715 новых производственных объектов в промышленности строительных материалов (1333 проекта), пищевой (1152), легкой и текстильной (939), мебельной и бумажной (376), химической и нефтехимической (310) промышленности и других отраслях.

В устойчивом развитии нашей экономики все большую роль играет сфера услуг. В начале 2013 года правительством были утверждены дополнительные меры по ускоренному развитию сферы услуг и сервиса в сельской местности на 2013-2016 годы. По итогам 2014 года объемы оказанных рыночных услуг возросли на 15,7 %, а их доля в структуре ВВП увеличилась с 53 до 54 %. В этой сфере в настоящее время трудится свыше 50 процентов занятых в экономике.

Активная реализация инвестиционной политики, направленная на углубление процессов модернизации, технического и технологического обновления производств, наряду с мерами по дальнейшему совершенствованию инвестиционного климата способствовали достижению высоких темпов роста освоенных в экономике инвестиций.

В рамках реализации Инвестиционной программы 2013 года освоено в эквиваленте 13 млрд. долларов капитальных вложений с ростом на 11,3 % по сравнению с 2012 годом. При этом особого внимания заслуживает тот факт, что почти половину общего объема освоенных капитальных вложений (47 %) составили частные инвестиции – за счет собственных средств предприятий и населения.

Основная часть привлекаемых инвестиций направлялась в первую очередь в производственное строительство (свыше 70 %), а доля инвестиций в приобретении современного, новейшего оборудования составила около 40 %.

Привлечению иностранных инвестиций во многом способствовало создание Фонда реконструкции и развития, основная задача которого – активно участвовать в финансировании совмест-

но с иностранными партнерами стратегически значимых инвестиционных проектов в базовых отраслях экономики и дорожно-коммуникационной сфере.

Фонд своими средствами участвует в финансировании более 86 стратегически значимых инвестиционных проектов на общую сумму свыше 29 млрд. долларов. Только в 2013 году с участием средств Фонда реализовано 33 важнейших проекта на сумму более 780 млн. долларов, что на 24 % больше, чем в 2012 году.

В решении задач по модернизации и обновлению производственного потенциала, внедрение современных инновационных и высокоэффективных технологий основывается на расширении деятельности созданных в Узбекистане специальных индустриальных зон. Освоение новых высокотехнологичных производств в этих зонах способствует развитию промышленности и эффективного использования сырьевого потенциала регионов нашей страны.

Так, с момента создания Свободно Индустриальной Экономической Зоны «Навои» на ее территории введены в эксплуатацию производства по 19 инвестиционным проектам на общую сумму свыше 100 млн. долларов. В 2013 году предприятиями зоны произведено продукции с ростом против прошлого года на 25,8 %.

На территории Свободно Индустриальной Зоны «Ангрен» – СИЗ «Ангрен» за короткий срок налажено производство высокотехнологичной продукции по 5 проектам на общую сумму около 44 млн. долларов – энергосберегающих светодиодных ламп, медных труб различного ди-

аметра, брикетного угля и других предприятий.

В 2014 году на территории СИЗ «Ангрен», начала работу ИП ООО «Ангрен шакар» по производству сахара со стопроцентной долей иностранного капитала. Стоимость проекта составила 108,5 млн. долларов, а производственная мощность завода составляет 1 тыс. тонн сахара в сутки [6].

Учитывая накопленный опыт, в 2013 году в Джизакской области была создана Специальная Индустриальная Зона «Джизак» с филиалом в Сырдарьинской области, в которой активно ведутся работы по опережающему развитию транспортной, производственной и инженерно-коммуникационной инфраструктуры.

На ее территории начинает деятельность Узбекско-Китайское СП по производству солнечных коллекторов [5]. Проект предусматривает организацию производства солнечных водонагревателей общей производственной мощностью 50 тысяч единиц в год.

Реализация программ модернизации, технического и технологического обновления производств, а также мер по повышению финансовой устойчивости промышленных предприятий способствовала дальнейшему углублению процессов структурных преобразований и диверсификации отраслей промышленности.

Так, ведущим локомотивом становится из года в год машиностроительная промышленность нашей экономики. Если в 2009 году всего было произведено 207 тыс. единиц автомобилей, то в 2012 году данный показатель составил 239,9 тыс. единиц (табл. 1).

Таблица 1

*Основные показатели работы машиностроения
Республики Узбекистан [3, 4 с. 117, 18]*

	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.
Темпы роста объема продукции	118	112,8	112,7	113,9
Производство основных видов продукции:				
Автомобили – всего (шт)	207050	220313	224483	239906
В том числе,				
Грузовые (шт.)	722	1312	1497	2605
Автобусы (шт.)	1317	1268	964	1100
Тракторы (шт.)	2955	2807	1981	1792
Легковые (шт.)	205011	217733	222022	236201

Если сопоставить с тенденциями в мировой экономике то, относительно позитивные тенден-

ции прослеживаются и во внешнеэкономической деятельности этой области. К примеру, если

в 2009 году был зафиксирован сильный спад экспорта машин и оборудования (337,8 млн. долларов) по сравнению с показателями 2008 года (879,4 млн. долларов), то данная тенденция стала

восстанавливаться сразу же на следующий год (в 2010 году этот показатель составил 715,4 млн. долларов) (табл. 2).

Таблица 2

Структура экспорта и импорта машин и оборудования Республики Узбекистан (млн. долл. США) [2, с. 313-329]

	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.
Экспорт всего	11493,3	11771,3	13023,4	15021,3	13599,6
Экспорт машины и оборудования всего	879,4	337,8	715,4	998,7	879,7
Экспорт машины и оборудования со странами СНГ	858,5	330,3	666,9	982,8	860,3
Экспорт машины и оборудования с другими зарубежными странами	21,0	7,5	48,5	15,9	19,4
Импорт всего	9704,0	9438,3	9175,8	11344,6	12816,5
Импорт машины и оборудования всего	5079,6	5335,0	4032,5	4994,5	5881,1
Импорт машины и оборудования со странами СНГ	1966,9	1834,8	901,9	914,4	1210,9
Импорт машины и оборудования с другими зарубежными странами	3112,7	3500,2	3130,6	4080,1	4670,2

Согласно данным таблицы 2 можно сделать вывод что, в период мирового финансово-экономического кризиса экспортный показатель машин и оборудования даже если и понизился, то уже в 2010 году он незамедлительно восстановился. Хотя анализ состояния мировых лидеров автомобильной промышленности свидетельствует, что после сильного спада в этой области из-за мирового финансово-экономического кризиса, немногие «мировые гиганты» сумели оправиться за столь короткие сроки. Также следует

отметить, что самый пиковый экспортный показатель за анализируемый период приходится на 2011 год, с экспортным показателем в 998,7 млн. долларов.

Темпы роста объема промышленного производства по отраслям машиностроения и металлообработки, анализ по сравнению с 2000 годом свидетельствует о том что, если в 2009 году данный показатель составлял 7,2 р., то к 2012 году данный показатель увеличился до 10,5 р. (табл. 3).

Таблица 3

Темпы роста объема промышленного производства по отраслям машиностроения и металлообработки (2000=100) [3, с. 120]

	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.
Машиностроение и металлообработка	7,2р	8,2р	9,2р	10,5р
Машиностроение	8,2р	9,2р	10,2р	11,6р
Электротехническая промышленность	9,0р	12,3р	16,1р	18,7р
Станкостроительная и инструментальная промышленность	2,1р	3,0р	3,7р	5,9р
Приборостроение	3,2р	3,9р	5,2р	4,9р

Таблица 3 (продолжение)

Подъемно-транспортное машиностроение	5,0р	4,4р	7,5р	11,7р
Строительно-дорожное машиностроение	6,7р	6,9р	-	-
Тракторное и сельскохозяйственное машиностроение	171,3р	2,3р	2,2р	2,3р
Ремонт машин и оборудования	3,6р	4,1р	4,9р	5,3р

Данные таблицы 3 свидетельствуют что, хотя в целом в темпах роста объема промышленного производства по отраслям машиностроения и металлообработки прослеживается положительная динамика развития, тем не менее, считаем, что следует акцентировать внимание на ослабевающие позиции в данной отрасли, такие как строительно-дорожное машиностроение, тракторное и сельскохозяйственное машиностроение и др.

Важность акцента внимания на машиностроительную отрасль заключается в том что, согласно опыту развития мировой экономической системы, именно такие отрасли как машиностроительная промышленность, химическая промышленность, информационно-

коммуникационные технологии и энергетическая промышленность являются локомотивами в переходе экономики на инновационный путь развития.

Следовательно, учитывая актуальность повестки, поэтапного перехода национальной экономики на инновационный путь развития особенно важным является поддержка государства таких важных отраслей национальной экономики, как машиностроительная, химико-технологическая, производство и сфера услуг в информационно-коммуникационной технологии, которые сыграют ключевую роль в становлении и развитии инновационно-ориентированной экономики.

Список использованных источников

1. Доклад Президента Республики Узбекистан И. Каримова на заседании Кабинета Министров, посвященном итогам социально-экономического развития страны в 2014 году и важнейшим приоритетным направлениям экономической программы на 2015 год. Народное слово. 2015 г.
2. «Статистический ежегодник Республики Узбекистан». Т. : 2013 г. — 350 с.
3. Статистический сборник «Промышленность Узбекистана». Т. : 2013.
4. «Статистический сборник «Транспорт и связь в Узбекистане» Т. : 2013 г. — С.18.
5. ГАЗЕТА.UZ. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.gazeta.uz/2014/08/30/sun/>.
6. ГАЗЕТА.UZ. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.gazeta.uz/2014/04/30/sugar/>.

JEL CLASSIFICATION: F52, L16

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY: FACTORS AND PROSPECTS

Abdulaziz A. ABDUVALIYEV

PhD of Economics, Chief of sector "Research center "Scientific bases and issues of development of Uzbekistan economy" under the Tashkent state university of economics"

Summary. As shows world experience, from year to year the factors influencing the level of stability of national economy of any country increase more and more. Therefore, to be to possible calls, ready to all, quickly to develop and apply necessary measures during the crisis period and to protect national economy, is one of the priority directions of ensuring stability of national economy. But to develop necessary strategy of ensuring stability of national economy it is necessary to analyses deeply operating

economic mechanisms, strong or weak positions of national economy.

Therefore, the author in this article opens a tendency of development of the industry, increase in a share of small and private business in GDP, anti-recessionary measures of the government during the world financial and economic crisis on protection and stimulation of national economy, a tendency of development of investment and a problem of implementation of the investment program of economy of Uzbekistan.

Key words: *national economy, industry, small business, export, import, free economic zone, modernization program.*

From year per annum more increase the factors, influencing upon level of stability of the national economy of favor of one particular country. Consequently, get ready on all possible call, operative to develop and use the necessary measures at crisis period, is one of the priority directions of the provision to stability of the national economy. But to develop the corresponding to measures, is required deep analysis acting economic mechanism and that more it is important, weak and strong positions of the economy.

Consequently, author in given article reveals the trend of the development to industry, increase the share of the small business and quotient enterprise in GDP, crisis management of the measure government at period world financial-economic crisis on protection and stimulation of the national economy, trend of the development to investments and problems of the realization of the investment program of the economy Uzbekistan.

The Certificate of the progressive change the structure of our economy is all increasing in her role of the small business and quotient enterprise. As a result taken measures on stimulation of the development of the small business and quotient enterprise in 2014 is created over 20 thousand new subject small business that in 2 times more in contrast with 2000.

The realization of the programs to moderniza-

tions, technical and technological renovation production, as well as measures on increasing of financial stability industrial enterprise promoted further deepening the processes of the structured transformations and diversifications of the branches to industry. So, leading locomotive becomes from year per annum machine-building industry of our economy. If as a whole in rate of growth of the volume industrial production on branch of machine building and metalworking is tracked positive track record of the development, however, consider that follows to accent attention on weakening positions in given to branches such as civil-road machine building, tractor and agricultural machine building and others

Importance of the accent of attention on machine-building branch is concluded in that that, according to experience of the development of the world economic system, exactly such branches as machine-building industry, chemical industry, information-communication technologies and energy industry are a locomotive in turning the economy on innovation way of the development.

Consequently, considering urgency of the summons, phased turning the national economy on *ИННОВАЦИОННЫЙ* way of the development particularly important is support state such important branches of the national economy, as machine-build-

ing, chemist-technological, production and sphere of the services in information-communication technol-

ogy, which will play the key role in formation and development innovation-oriented economy.

References

1. Doklad Prezidenta Respubliki Uzbekistan I. Karimova na zasedanii Kabineta Ministrov, posvjashchennom itoham sotsialno-ehkonomicheskoho razvitija strany v 2014 hodu i vazhnejshim prioritetyym napravlenijam ehkonomicheskoyj prohrammy na 2015 hod. Narodnoe slovo. 2015 h. [Report of the President of Uzbekistan Islam Karimov at the meeting of the Cabinet of Ministers dedicated to the socio-economic development in 2014 and the most important priorities of economic program for 2015. National word. 2015].

2. Statisticheskijj ezhehodnik Respubliki

Uzbekistan [Statistical Yearbook of the Republic of Uzbekistan]. T., 2013.

3. Statisticheskijj sbornik «Promyshlennost' Uzbekistana» [Statistical Bulletin "Industry of Uzbekistan"]. T., 2013.

4. Statisticheskijj sbornik «Transport i svjaz' v Uzbekistane» [Statistical Yearbook "Transport and communications in Uzbekistan"]. T., 2013.

5. ГАЗЕТА.UZ. Retrieved from <http://www.gazeta.uz/2014/08/30/sun/>.

6. ГАЗЕТА.UZ. Retrieved from <http://www.gazeta.uz/2014/04/30/sugar/>.

УДК 336.71(477)

ВІДНОВЛЕННЯ ДОВІРИ ДО БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ

Каміла Мамуківна БАЗАДЗЕ

*к.е.н., доцент кафедри банківської справи Харківського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)
E-mail: kamila.bazadze@mail.ru*

Анотація. В статті досліджено основні постулати, на яких базується поняття довіри до банків та банківської системи, обґрунтовано їх актуальність. Проведено оцінку рівня довіри населення до банків на сучасному етапі. Визначено заходи для підтримки достатнього рівня довіри та відновлення його у періоди фінансової нестабільності.

Аннотация. В статье исследованы основные теории, на которых базируется понятие доверия к банкам и банковской системе, обоснована их актуальность. Проведена оценка уровня доверия к банкам и банковской системе на современном этапе. Определены меры для поддержания достаточного уровня доверия та возобновления его в периоды финансовой нестабильности.

Ключові слова: довіра до банків, криза довіри, соціологічні опитування, депозити, фінансова грамотність.

Ключевые слова: доверие к банкам, кризис доверия, социологические опросы, депозиты, финансовая грамотность.

Постановка проблеми. Враховуючи останні події, що відбувалися як у розрізі світу, так і, безпосередньо, в Україні, є цілком природним фактом наявності активних дискусій вітчизняних (і не тільки) вчених стосовно проблеми довіри до банків та банківської системи в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зокрема, питаннями щодо визначення сутності довіри та її місця в банківській діяльності займалися такі науковці: М. Савлук, О. Петрик, Б. Бернанке, Дж. Акерлоф, О. Кузьмін, О. Другов, А. Сомик. У роботах цих авторів вагоме місце посідає етимологія поняття довіри, її роль у формуванні банківських ресурсів тощо, проте дослідженню факторів впливу на рівень довіри до банківської системи як таких, що зможуть сприяти не тільки її підвищенню, але й відновленню, на нашу думку, приділяється не достатньо уваги.

Метою статті є виокремлення факторів, що впливають на рівень довіри до банківської системи взагалі, а також визначення напрямів та можливостей підвищення рівня довіри до вітчизняного банківського сектору зокрема.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Проаналізувавши дослідження провідних науковців стосовно визначення сутності довіри, можна стверджувати наступне:

- довіра є основною передумовою будь-якої фінансової операції, а отже, банківська система базується на довірі;

- довіра до банківської установи є двосторонньою рівністю (клієнти повинні довіряти банку, але й банк повинен довіряти клієнту);

- довіра до центрального банку передбачає впевненість у досягненні ним поставлених цілей грошово-кредитної політики;

- панічні настрої учасників фінансового ринку є однією з основних причин непередбаченої втрати довіри до банківської системи [1, с. 90].

Банківська система базується на довірі. Це не викликає жодних сумнівів, адже функціонування цієї системи, як і будь-якої економічної (і не тільки) системи базується на певних відносинах (між Національним банком, банками другого рівня, населенням тощо), а відносини, так чи інакше, повинні будуватися і будуються на взаємній довірі (зрозуміло, що вона не виникає одразу, проте є так званий «кредит довіри», в залежності від результату по якому учасники відносин вирішують, чи варто продовжувати їх надалі (див. чи варто й далі довіряти). Таким чином, вже варто казати не просто про поняття довіри як чогось абстрактного, але про довірчі економічні відносини, які, безпосередньо, і формують саме поняття довіри. Це

поняття, на думку пана М. Савлука [2, с. 68–69], має ґрунтуватися на принципах добросовісності, взаємної зацікавленості, вигоди, надійності, домовленостей та гарантій їх виконання. Проте, банківські відносини набагато складніші за будь-які інші відносини між суб'єктами нашого суспільства (політичних та ін.), вони базуються на трьох стовпах – трьох суб'єктів цих відносин (кожний зі своїми не простими інтересами, уявленнями, мораллю): кредитор, банки, й ті, хто взяв гроші кредиторів у банків та використовує їх за своїми потребами. Складність полягає у тому, що інтереси перших і других не співпадають. Клієнти і банкіри не зустрічаються, не бачать один одного в обличчя. Всі їхні відносини складаються через банк, отже й «побудувати» довіру є досить складним завданням. Таким чином, можна стверджувати наступне: не довіра є основою відносин у банківській системі, а відносини взагалі є основою для формування довіри.

Все це, в свою чергу, також підтверджує, що довіра до банківської установи є двосторонньою рівністю (клієнти повинні довіряти банку, але й

банк повинен довіряти клієнту). За різними оцінками авторитетних соціологічних опитувань, 67 % населення України висловлює недовіру до банків (30,3 % переважно не довіряють, 37 % повністю не довіряють банкам) [3; 4, с. 250]. Для прикладу, ситуація у Сполучених штатах Америки не є дещо кращою: близько 35 % більше не довіряють банкам, ніж довіряють, та 10 % тих, хто зовсім не довіряє банківській системі країни [5].

Однак вагомим показником визначення рівня довіри населення до банківської системи є стан та динаміка депозитів.

За даними НБУ, оприлюдненими в повідомленні «Основні тенденції грошово-кредитного ринку України», загальний обсяг депозитів в Україні на 1.09.2014 р. становив 680,0 млрд грн, з них: депозити фізичних осіб: 433,9 млрд грн (63 %); депозити юридичних осіб: 246,2 млрд грн (37 %). Дані НБУ з електронного статистичного бюлетеня дещо відрізняються, однак це не впливає на попередню пропорцію: 64 % депозитів в Україні станом на 01.09.2014 р. належали населенню, 36 % – юридичним особам (рис. 1).

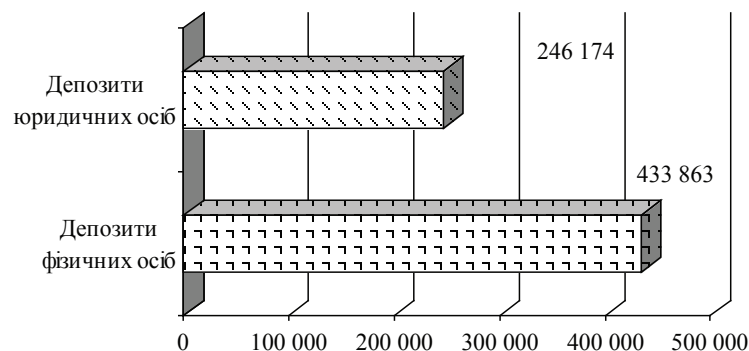

Рис. 1. Обсяг та структура депозитного портфелю

Джерело: [6].

Обсяг вкладів збільшився переважно за рахунок строкових коштів [6]. Найбільший приплив депозитів, майже чверть, забезпечила оптова та роздрібна торгівля. Але деякі експерти налаштовані скептично, називаючи депозити юросіб в Україні всього лише інструментом маніпуляцій з банківськими балансами.

В цілому, варто зазначити, що в діяльності корпоративних клієнтів спостерігається деяка сезонність. Зокрема, на показники вересня 2014 вплинув той факт, що більшість підприємств не поспішали з реалізацією продукції, відповідно, не

мали вільних грошових коштів, щоб розмістити на депозитні вклади. Оскільки в той момент валютний курс демонстрував стійке зростання і багато підприємств просто чекали стабілізації на валютному ринку.

Сьогодні, оскільки валютний ринок дещо стабілізувався і, поряд з цим, багато великі агропромислові підприємства почали реалізацію своєї продукції нового врожаю, варто очікувати припливу додаткової ліквідності в банківську систему.

Дослідження, наступним кроком, грошових

агрегатів, дозволяє охарактеризувати склад і структуру грошової маси, оцінити ступінь розвитку грошової маси країни та визначити шляхи стабілізації і зміцнення грошової одиниці, що, в свою чергу, має велике значення в контексті підвищення довіри до банківської системи.

Грошовий агрегат М3 на кінець листопада 2014 року становив 971,2 млрд грн, а зміна в річному обчисленні за скоригованими щомісячними даними становила -8,6 % порівняно з 958,9 млрд грн та -4,3 % на кінець жовтня 2014 року відповідно.

Готівкові кошти в обігу поза депозитними корпораціями (М0) становили 282,4 млрд грн, а зміна в річному обчисленні за скоригованими щомісячними даними становила 24,0 %. Грошовий агрегат М1 становив 435,5 млрд грн, а зміна в річному обчисленні за скоригованими щомісячними даними становила 17,1 % порівняно з 433,3 млрд грн та 16,9 % на кінець жовтня 2014 року відповідно.

Грошовий агрегат М2 становив 969,2 млрд грн, а зміна в річному обчисленні за скоригованими щомісячними даними становила -8,4 % порівняно з 956,8 млрд грн та -4,1 % на кінець жовтня 2014 року відповідно [7].

Таким чином, залишається ще досить високою частка готівки поза банківською системою, а це є достатньо серйозним запасом міцності, який країна може використати для розвитку економіки при правильній політиці держави та її якісних змінах, а також при ефективній діяльності банків щодо залучення цих ресурсів на свої рахунки [8].

Що ж стосується зворотного боку довіри, – довіри банків до клієнтів, то тут має місце думка Дж. Акерлофа стосовно ірраціональності довіри. Він стверджує, що економісти лише частково зрозуміли те, що мається на увазі під поняттям довіри. Вони вважають довіру поняттям раціональним: люди використовують всю інформацію, до якої мають доступ, для того, щоб скласти прогноз, а потім на його основі приймати рішення. Дж. Акерлоф не виключає такого розвитку подій, проте, на його думку, довіра виходить за межі раціонального. Більше того, людина, яка є насправді довірливою, може взагалі ігнорувати або й зовсім відкидати певну інформацію. І навіть може не сприйняти отриману інформацію раціонально. Більше того, раціональне сприйняття зовсім не гарантує раціональних дій. Найчастіше те, чому людина довіряє – те й буде для неї вірним.

Отже, за умов вищевикладеного, розуміння довіри, є цілком зрозумілим чому зміна рівня до-

віри відіграє таку важливу роль у економічних циклах. У добрі часи люди довіряють, приймають рішення спонтанно. Вони на рівні інстинктів знають, що попереду на них чекає успіх. І доки у людей зберігається така довіра, імпульсивність їх рішень не буде очевидною. Але, як тільки довіра йде – ілюзії зникають [9, с. 9]. За даних умов банки є цілком залежними від настроїв людей, які, в свою чергу, змінюються з перманентними флуктуаціями зовнішнього економічного середовища. Проте, в «погані часи» люди так само не застраховані від втрати довіри банків до них, що виражається у змінах в умовах надання певних видів послуг банками.

Панічні настрої учасників фінансового ринку є однією з основних причин непередбаченої втрати довіри до банківської системи. Частково відповідь на це твердження впливає з вищесказаного, проте вагомою причиною для таких настроїв є недостатній рівень фінансової грамотності населення – актуальне питання сучасного етапу розвитку економіки. За результатами опитування, що було проведено компанією GfK по замовленню Незалежної асоціації банків України, лише 9,2 % населення на постійній основі контролюють свої доходи і видатки, а фінансовим плануванням свого бюджету цікавляться тільки 8,7 % респондентів [10].

Низький рівень обізнаності громадян України щодо функцій та принципів роботи фінансових установ стає причиною формування певної недовіри до банків і банківської системи в цілому серед окремих верств суспільства. Так, при виборі інструментів заощаджень прислухаються до порад працівників фінансових установ лише 7,4 % опитаних. Найбільшою довірою банківські співробітники користуються у громадян 20-29 років (12,6 % опитаних цього віку орієнтуються на їх пропозиції). Найменше на рекомендації банків звертають увагу старше покоління. Вони в першу чергу прислухаються до членів своєї родини [10]. Таким чином, окрім зовнішніх економічних факторів впливу на зміну настроїв учасників фінансового ринку, вагоме місце посідає «сарафанне радіо». Тут є декілька напрямів для покращення ситуації: підвищення рівня фінансової грамотності населення та, паралельно з цим, збільшення ступеня прозорості банківської діяльності.

Довіра до центрального банку є важливою передумовою ефективною діяльності монетарного регулятора. А завоювання довіри, в свою чергу, – одним із основних завдань його інфор-

маційної політики. Довіра до монетарної влади має значний вплив на передбачуваність політики центрального банку, що виникає як результат взаємодії сукупності залежних факторів. Основним із них є розуміння стратегії грошово-кредитної політики. У випадку, коли стратегія центрального банку прозора і зрозуміла (тобто він чітко визначає цілі та методи політики), регулятор заслуговує довіру і ринок очікує, що його дії будуть співпадати із заявленими цілями [1, с. 91].

У своєму виступі стосовно нової ролі центральних банків Голова Ради Правління Національного банку Швейцарії Т. Джордан наголосив, що центральні банки повинні не лише декларувати свої наміри, а і виконувати і чітко обґрунтовувати їх необхідність. Грошово-кредитна політика повинна прозоро пояснюватись усім економічним суб'єктам та населенню. І Національний банк Швейцарії докладає значні зусилля, щоб побудувати з громадськістю ефективний діалог у цьому напрямі [11].

На жаль, на сьогодні звичайному споживачу вітчизняного ринку банківських послуг важко довіряти головному регулятору грошово-кредитної політики. Постійна зміна у правлінні Національного банку вже дає підстави стверджувати про нестабільність як таку. В той самий час, реалії сьогодення змушують Національний банк приймати безліч рішень, які втілюються у відповідних постановах та інструкціях. І хоча ці дії ре-

гулятора є повністю прозорими, важко встигати навіть ознайомлюватися з ними, не говорячи вже про спроби їх оцінити та зреагувати відповідно ситуації.

Висновки. У сучасних інформаційних джерелах можна зустріти безліч чинників та критеріїв, зовнішніх та внутрішніх факторів, що визначають рівень довіри до банківської системи. Довіра до банківської системи як до інституту ринкової економіки – визначається, з одного боку, рівнем узагальненої довіри в суспільстві, а з іншого, на нього впливає норма персоніфікованої довіри економічних агентів до конкретних кредитних організацій. В нашому дослідженні ми розглянули деякі твердження, що можуть характеризувати ступінь довіри до банків та банківської системи в цілому. Виходячи з вищенаведеного, можна сказати, що запорукою для відновлення довіри населення до банківської системи можуть стати: стабілізація політичної ситуації в країні; розробка владним інститутами господарського законодавства та контролю за його дотриманням; підвищення суспільної моралі, культури ділових відносин, створення так званого «Кодексу честі банкіра»; тісна взаємодія банківського сектора з населенням, підприємствами та організаціями реального сектора економіки; розробка нових інструментів метою яких є зміцнення стійкості фінансової системи тощо.

Список використаних джерел

1. Турчин Л. Є. Теоретичні аспекти формування довіри до банківської системи / Л. Є. Турчин // Економіка та держава. — 2012. — № 12. — С. 90–92.

2. Вербицкая Л. Кризис доверия: работа над ошибками (материалы круглого стола) / Л. Вербицкая // Банкирь. — 2010. — № 4 (34). — С. 68–70.

3. Рівень довіри громадян до соціальних та державних інститутів. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://infolight.org.ua/charts/riven-doviri-gromadyan-do-socialnih-ta-derzhavnih-institutiv>.

4. Сомик А. В. Підвищення рівня довіри до банків України / А. В. Сомик // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. 2014. — № 38. — С. 250–257.

5. 50 % are confident in U.S. banking industry. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rasmussenreports.com/public_content/

[business/general_business/september_2014/50_are_confident_in_u_s_banking_industry](http://www.business/general_business/september_2014/50_are_confident_in_u_s_banking_industry).

6. Аналітичний огляд банків України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.slideshare.net/kornellio/2014-1-qubqr-39336630>.

7. Статистичний випуск Національного банку України. Грошові агрегати. Листопад 2014 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66232>.

8. Коваленко М. О. Роль довіри у процесі формування банківських заощаджень / М. О. Коваленко // Економіка. Фінанси. Право. — 2014. — № 8. — С. 3–6.

9. Акерлоф Дж. Animal spirits: доверие и его мультипликаторы / Дж. Акерлоф // Банковский менеджмент. 2011. — № 8. — С. 8–13.

10. Повышение уровня финансовой грамотности населения поможет укрепить доверие к банковской системе. [Електронний ре-

сурс]. — Режим доступу : http://tristar.com.ua/2/art/povyshenie_urovnia_finansovoi_gramotnosti_naseleniia_pomojet_ukrepit_doverie_k_bankovskoi_sisteme_31064.html.

11. Are central banks doing too much? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.snb.ch/en/mmr/speeches/id/ref_20141009_jpd.

JEL CLASSIFICATION: G21, E61

RESTORING CONFIDENCE IN BANKING SYSTEM: MYTH OR REALITY

Kamila M. BAZADZE

Candidate of Science in Economics, Department of Banking, Kharkiv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine

Summary. The article describes basic theories and concepts of confidence in banks and the whole banking system, to prove their relevance. The evaluation of the level of confidence in banks and the

banking system at the present stage was researched. Identify measures to maintain a sufficient level of confidence and the resumption of it in times of financial uncertainty.

Key words: *confidence in banks, a crisis of confidence, public opinion polls, deposits, financial literacy.*

The dynamic discussion of domestic and foreign scientists about the problem of confidence in banking system is quite natural, due to the current situation in the world, namely in Ukraine. The issues of the essence of banking confidence and its role in the banking sector have been studied by scientists, such as M. Savluk, O. Petryk, B. Bernanke, G. Akerlof, O. Kuz'min, O. Drugov. The problem of etymology of the concept "confidence" and its role in bank resources formation has taken its place in the papers of the abovementioned authors. But, in our opinion, the research of the factors influencing the level of the renewal and growth of confidence in banks has not been done properly.

The purpose of article is to determine the factors influencing the process of the restoring of confidence in both domestic banking sector, and banking system as a whole, as well as the possibility of its growth.

The essence of the concept "confidence" and its role in banking system have been defined in the article. It has been proved that the confidence in banking system is a reciprocal arrangement (clients have to trust banks, and banks, in their turn, have to trust

their customers). Furthermore, the state and dynamics of deposits have been studied; the main factors influencing the level of confidence in banks and the methods of its increase have been determined.

The research enables us to make some conclusions. The confidence in banking system as an institute of market economy, can be determined, on one hand, by the level of the general confidence in a society, and on the other, it is influenced by the level of personified trust of economic agents to certain credit institutions. In the research some aspects to characterize the level of confidence in banks and banking system have been considered. Thus, the guarantee for restoring of confidence in banks can be: the stabilization of a political situation in the country; the development of economic legislation and control by governing bodies; the growth of public morality, the development of business ethics, and the creation of "Code of honor of the banker"; close cooperation of the banking sector with individuals, enterprises and organizations; the development of new methods to ensure the stability of the financial system, etc.

References

1. Turchyn L. Ye. (2012) Teoretychni aspekty formuvannya doviry do bankivskoi systemy [Theoretical aspects of formulation the banking system credibility]. *Economy and the state*, 12, 90–92.
2. Verbitskaia L. (2010) Krizis doverija: rabota nad oshybkami (materialy kruhloho stola) [Crisis of trust: work under mistakes (materials of the round table)]. *Banker*, 4 (34), 68–70.

3. Riven doviry hromadian do sotsialnykh ta derzhavnykh instytutiv [Level of trust of the citizens to social and state institutions]. Retrieved from <http://infoflight.org.ua/charts/riven-doviri-gromadyan-do-socialnih-ta-derzhavnih-institutiv>.

4. Somyk A. V. (2014) Pidvyshchennia rivnia doviry do bankiv Ukrainy [Raising of the level of banking credibility in Ukraine]. *Problems and*

perspectives of banking system development in Ukraine, 38, 250–257.

5. 50 % are confident in U.S. banking industry. Retrieved from http://www.rasmussenreports.com/public_content/business/general_business/september_2014/50_are_confident_in_u_s_banking_industry.

6. Analitichnyi ohliad bankiv Ukrainy [Analytical survey of Ukrainian banks]. Retrieved from <http://www.slideshare.net/kornellio/2014-1-qubqr-39336630>.

7. Statystichniy vypusk Natsionalnoho banku Ukrainy. Hroshovi ahrehaty. Lystopad 2014 roku [Statistical issue of the National bank of Ukraine. Money units. November 2014]. Retrieved from <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66232>.

8. Kovalenko M. O. (2014) Rol doviry u protsesi formuvannia bankivskykh zaoshchadzhen [level of trust in the process of banking savings formulation]. Economy. Finance. Law, 8, 3–6.

9. Akerlof D. (2011) Animal spirits: confidence and its multiplier. Banking management, 8, 8–13.

10. Povyshenie urovnja finansovoj hramotnosti naselenija pomozhet ukreпит doverie k bankovskoj sisteme [Raising the level of financial literacy will help to improve the banking system credibility]. Retrieved from http://tristar.com.ua/2/art/povyshenie_urovnia_finansovoi_gramotnosti_naselenia_pomojet_ukreпит_doverie_k_bankovskoi_sisteme_31064.html.

11. Are central banks doing too much? Retrieved from http://www.snb.ch/en/mmr/speeches/id/ref_20141009_jpd.

УДК 336.71(477)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОВЕДЕННЯ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СПОСОБУ ОЗДОРОВЛЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Ольга Ігорівна БІЛИК

к.е.н., доцент кафедри банківської справи Львівський інститут банківської справи УБС НБУ (м. Київ)
E-mail: olga_bilyk@i.ua

Анотація. У статті обґрунтовується сутність реорганізаційних процесів структури банку та досліджуються практичні процеси злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення в банківському секторі. Розглянуто проблеми та перспективи розвитку процесів реорганізації в банках України.

Аннотация. В статье обосновывается сущность реорганизационных процессов структуры банка и исследуются практические процессы слияния, присоединения, разделения, выделения, преобразования в банковском секторе. Рассмотрены проблемы и перспективы развития процессов реорганизации в банках Украины.

Ключові слова: банківська система, економічне зростання, реформування, реорганізація та реструктуризація.
Ключевые слова: банковская система, экономический рост, реформирование, реорганизация и реструктуризация.

Постановка проблеми. Банківський світ різко змінюється в результаті глобальної фінансової кризи і локальних нормативних змін. Зараз головне питання: як українським банкам повернутися на шлях зростання і стабільності. Банківська система України зіткнулася з відтоком європейських інвесторів, неефективністю докризової моделі зростання і проблемами забезпечення ліквідності.

Для того, щоб успішно розвиватись і конкурувати з великими транснаціональними компаніями, українські компанії повинні зростати і ставити перед собою мету ставати більш ефективними. Однак природне явище зростання – процес, як правило, тривалий у часі і звісно процес, який піддається впливу зовнішніх факторів, які дуже часто можуть стати вирішальними на шляху досягнення успіху. Тому такий метод досягнення ефективності діяльності не завжди може бути єдиним інструментом досягнення мети. У даному випадку процеси реорганізації, здійснювані за допомогою угод злиття, поглинання, поділу, виділення, перетворення, можуть бути більш ефективними.

Стратегічною метою реорганізації банків є підвищення надійності і стійкості як банківської системи загалом так і окремого банку, забезпечення капіталізації банківської системи та стабільної роботи платіжної системи, захист інтересів кредиторів і вкладників, поліпшення

фінансового стану банків, підвищення ефективності діяльності внаслідок концентрації або розділення капіталу банків, розширення або спеціалізації, переорієнтації діяльності банків та зростання довіри до банків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблем реорганізаційних процесів викликають інтерес у зарубіжних та вітчизняних вчених протягом багатьох десятиліть. Так теоретичним фундаментом досліджень у даній галузі можна вважати праці зарубіжних вчених П. А. Гохана, Б. Каллая, С. Ріда, Р. Фостера, М. Хендона, М. Бредлі, Дж. Сінку, У. Шарпа, та інших. Серед вітчизняних вчених слід виділити праці В. Міщенко, А. Шаповалова, З. Васильченка, О. Вовчак, І. Вядрової, та багато інших науковців, які досліджували реорганізаційні процеси в банківській сфері, однак все ще недостатньо висвітлено перспективи розвитку реорганізаційних процесів, а також відсутня належна методологічна оцінка доцільності та ефективності проведення реорганізації комерційних банків України.

Метою статті є обґрунтування сутності реорганізаційних процесів структури банку та дослідження практичних процесів злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення в банківському секторі України.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. В контексті основної тенденції розвитку економіки на сучасному етапі, тобто за

умов консолідації бізнесу, вагому роль посідають процеси реорганізації. Так загалом, процеси реорганізації та реструктуризації банків зокрема у сучасних умовах господарювання залишаються важливою, водночас недостатньо розробленою науковою і практичною проблемою, яка потребує розкриття економічної суті, шляхів та порядку реструктуризації і реорганізації з урахуванням інтересів вкладників і кредиторів та специфіки діяльності банківських установ.

Насамперед розглянемо детальніше всі відомі аспекти поняття «реорганізація» – зміст, структуру, методи, правове забезпечення.

Так, Т. П. Макаровська визначає реорганізацію як процес здійснення організаційно-економічних, правових і технічних заходів, спрямованих на зміну структури банку, його управління, форми власності, організаційно-правових форм, з метою фінансового оздоровлення установи, підвищення конкурентоспроможності діяльності [1, с. 316–318].

Реорганізацію деякі автори визначають «як безупинний процес підвищення конкурентоспроможності банку через вжиття менеджментом комплексу внутрішніх заходів для адаптації системи управління бізнесом до ринкових умов, що постійно змінюються».

Загалом зазначені визначення заслуговують на увагу, але частково втратили свою актуальність. У цих підходах головний акцент робиться на адаптацію підприємства до ринкових умов, таким чином визначення були і формовані в період переходу України до ринкової економіки.

Слід зазначити, що низка науковців розглядають «реорганізацію» як будь-які зміни в установі.

Так, у науковій роботі Л. С. Зуєва та Е. І. Архипчук зазначають, що реорганізація – структурна перебудова з метою забезпечення ефективного розподілу і використання всіх ресурсів установи (матеріальних, фінансових, трудових, технології), яка полягає у створенні комплексу бізнесових одиниць на основі розподілу, об'єднання, ліквідації (передання) діючих та організації нових структурних підрозділів, приєднання до установи інших одиниць або підрозділів і придбання визначальної частки у статутному капіталі або акцій сторонніх організацій [2, с. 3–8].

Щодо нормативно-правових актів України, то тлумачення терміна «реорганізація» прописано в Законі «Про банки та банківську діяльність», власне таке визначення вважаємо найдостовірнішим.

Згідно з цим документом, «реорганізація банку – це злиття, приєднання, поділ, виділення банку, перетворення його організаційно-правової форми, наслідком яких є передача, прийняття майна банку, коштів, прав і обов'язків правонаступниками» [3].

У світовій економічній літературі існує ряд теорій, що мають на меті пояснити причини і мотиви банківської реорганізації, наслідків та ефективності реалізації угод реорганізації банків, що пояснюється бажанням максимізувати прибутки в мінливому середовищі діяльності, які зображені у табл. 1.

Таблиця 1

Теорії обґрунтування мотивів реорганізації банків

Мета угоди	Теоретичні підходи
Досягнення синергетичного ефекту після реалізації угоди	Теорія синергії (ефективності)
Досягнення результату лише за допомогою індивідуальних рішень топ-менеджменту банку-покупця	Теорія гордині
Врахування інтересів менеджерів, при цьому нехтування інтересами акціонерів	Теорія агентських витрат
Мінімізація ризиків діяльності	Теорія диверсифікації
Оптимізація оподаткування	Теорія податкових переваг
Отримання монопольних переваг	Теорія монополії та конкуренції
Економія на придбанні банку через занижену ринкову вартість певної країни	Теорія заниженої ринкової вартості. інформаційна (теорія оцінки)
Отримання вигід від угоди не за рахунок економічної ефективності, а шляхом реалізації спекулятивних операцій	Теорія спекуляції

Таблиця 1 (продовження)

Отримання топ-менеджерами бонусів або задоволення їх особистих амбіцій, що залежать від прибутків та розмірів банку	Теорія менеджералізму (управління)
Отримання прибутків шляхом подовження життєвого циклу банку через її поширення на інші сегменти ринку фінансових послуг	Теорія життєвого циклу
Усунення іноземних конкурентів	Теорія олігополії
Використання специфічних переваг власності, розміщення і інтерналізації	Еклектична парадигма Даннінга

Джерело: складено автором на основі даних [4, с. 71–73]

На думку багатьох вчених банки погоджуються на реорганізацію лише тоді, коли внаслідок її проведення збільшиться добробут акціонерів через збільшення вартості його акцій. Тобто матиме місце синергетичний ефект, коли витрати на надання двох чи більше банківських продуктів будуть менші, ніж вартість кожного окремо. Цей ефект можна виразити формулою $2+2=3$ з погляду витрат і $2+2=5$ при отриманні прибутку.

В якості ілюстрації цілей і мотивів розглянемо результати дослідження близько 700 найбільших міжнародних угод по реорганізації за підсумками 2000-2013 років, проведеного консалтинговою компанією KPMG. Розподіл моти-

вації представлено на рис. 1.

Варто також зазначити, що об'єктивними передумовами необхідності або доцільності реорганізації банків є:

- формування і розвиток ринкових відносин, банківської системи України та забезпечення її фінансової стабільності;
- зміна форм власності (від державної – до змішаної – до приватної або колективної);
- необхідність виконання банками вимог чинного законодавства та нормативних актів Національного банку України;
- забезпечення платоспроможності, ліквідності комерційних банків.

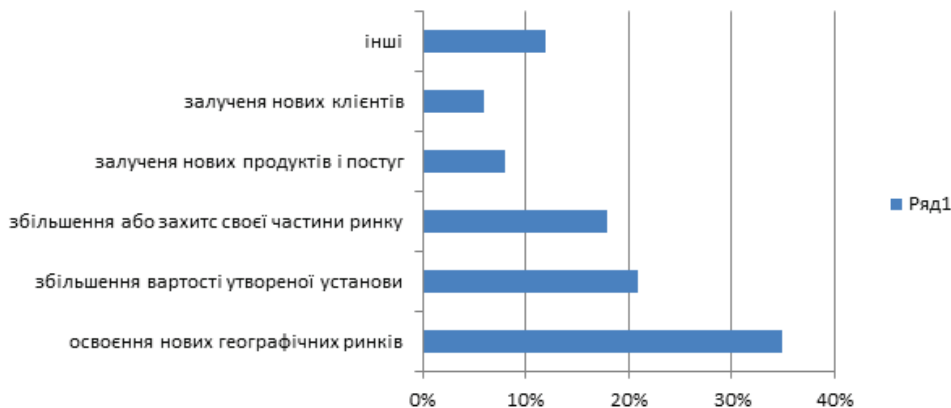

Рис. 1. Розподіл мотивів реорганізації банків

Джерело: складено автором на основі даних [5, с. 35–42]

Стратегічною метою реорганізації комерційних банків є підвищення надійності і стійкості банківської системи України й окремого комерційного банку, забезпечення капіталізації банківської системи та стабільної роботи платіжної системи, захист інтересів кредиторів і вкладників, покращання фінансового стану комерційних банків, підвищення ефективності діяльності внаслідок концентрації або розділення капіталу бан-

ків, розширення або спеціалізації, переорієнтації діяльності банків та зростання довіри до цих банків (або новоствореного банку).

На думку західних фахівців, іноземні банки, які переживають найгострішу кризу за останні сто років, ще довго не проявлятимуть інтересу до купівлі активів, що помітно подешевшали, на чужих ринках, оскільки займаються консолідацією у своїх країнах. Найбільш активні гравці на рин-

ку реорганізації у банківській сфері – австрійські, італійські, французькі, німецькі, шведські, грецькі банки – отримали фінансову підтримку (купівля частини акцій, державні гарантії для отримання рефінансування на міжнародних ринках) від своїх держав, а тому плани їх розвитку (включаючи можливості з експансії на чужі ринки) є предметом прискіпливої уваги урядів відповідних країн. Тому, як вважають західні фахівці, перспективи реорганізації у банківській сфері найближчим часом існують лише для українських банків з національним капіталом. Однак і їхнім власникам буде важко домовитися між собою. А ще одній групі потенційних гравців ринку – інвестиційним фондам на даний момент не під силу купівля українських банків, оскільки через відсутність будь-яких зовнішніх джерел фінансування більшість українських компаній практично вичерпали свої фінансові резерви та опинилися на межі виживання. У свою чергу, інвестори, які прийдуть в Україну, обиратимуть компанії для фінансових «вливань» ретельніше, ніж у докризовий період (фінансова криза суттєво підвищила вимоги до якості активів) [6, с. 79–81].

Останніми роками величезну зацікавленість до українського ринку банківських послуг виявили російські банки, серед яких і найбільші з участю державного капіталу ВТБ, Внешкономбанк, Сбербанк Росії (2008 року придбав український банк НРБ) і Банк Москви, а також приватний Альфа-банк. Унаслідок цього на початок 2009 року в лідери за обсягами капіталу (майже чверть у загальному обсязі іноземних інвестицій в український банківський сектор), вкладеного в українські фінустанови, упевнено вийшла саме Росія, яка контролює в Україні 11 банків (що є найбільш капіталізованими), три з яких уже входять до ТОП-10 вітчизняного ринку [7].

Друге місце за масштабами експансії в Україну впевнено посідає австрійський капітал, далі йдуть Італія і Франція. Замикають лідируючу групу банки з Балканських країн (Греція і Кіпр), Швеції і Німеччини. Характеристика окремих прямих та опосередкованих іноземних власників українських банків наведена у таблиці 2.

При цьому, поглинання у 2005 році «Аваль банку» стало першою в Україні купівлею банку з істотною часткою ринку, а не просто купівлею ліцензії.

Таблиця 2

Прямі та опосередковані іноземні власники українських банків

Банк	Прямий іноземний власник	Опосередкований власник
Банки з російським капіталом		
Альфа-Банк	АВН Ukraine Limited (Кіпр)	Альфа-банк
ВТБ Банк	ВТБ	Уряд Росії
Промін вестбанк	Внешкономбанк	Уряд Росії
Сбербанк Росії	Сбербанк	ЦБ Росії
Фольксбанк (Електрон банк)	Сбербанк	ЦБ Росії
Банк Ренесанс Капітал	RCF Europe N.V.	Ренесанс Капітал Груп і М. Прохоров
БМ Банк	АКБ «Банк Москви»	Уряд Москви, Ю. Лужков
Енергобанк	Національна резервна корпорація	А. Лебедев
Петрокомерцбанк Україна	Петроком мерцбанк	Лукойл, В. Алекперов
Руський стандарт	Руський стандарт	Р. Таріко
Рада Банк	Веб-інвест (КІТФінанс)	РЖД і АПРОСА
Банк Траст	Громадяни РФ	н/д
Банки з австрійським капіталом		
Райффайзен Банк Аваль	Raiffeisen International	RZB
Ерсте Банк (Престиж)	irsle Bank	Erste Group
Банки з італійським капіталом		
Унікредит Банк	«Ферротрейд Інтернешнл»	UniCredit
Правекс-Банк	Intesa San Paolo	Intesa San Paolo
Банки з французьким капіталом		
УкрСиббанк	BNP Paribas	BNP Paribas
Банк Креді Агріколь	Credit Agricole (Suisse) SA	Calyon Group
Профінбанк	Societe Generate Consumer Finance	Societe Generate Group

Джерело: складено автором на основі даних [7]

Особливостями реорганізації на українському ринку банківських послуг були і поглинання іноземним інвестором українського банку з його подальшим перепродажем, оскільки багато з тих, хто свого часу лише анонсував свій прихід в Україну, перебували у списках «активів на продаж», скуповували банківські активи тільки для того, щоб розширити міжнародну структуру свого бізнесу, а тому, активно не розвиваючи свою діяльність у нашій країні, вели передпродажну підготовку [8].

Ключовими характеристиками кризового періоду на ринку реорганізації в Україні є різке падіння вартості банків, які придбаваються, зміна основних груп покупців і мотивів купівлі, оскільки складна ситуація на світовому і внутрішньому

ринках банківських послуг, а також масове вилучення депозитів дестабілізували вітчизняну банківську систему, що змусило українські банки переглядати свої стратегічні плани, згорнути програми розвитку, оптимізувати свою діяльність і скорочувати витрати. Так, якщо до кризи ціна банку переважно визначалась можливостями, які отримає покупець з огляду на майбутнє зростання бізнесу за рахунок сформованої технологічної платформи і розвиненої регіональної мережі, то у кризовий період – статус-кво з якістю кредитного портфеля, стійкістю клієнтської бази і механізмами управління ризиками [9].

На основі проведеного дослідження виокремлено проблеми та перспективи розвитку проведення реорганізацій в банках України на рис. 2.

Рис. 2 Проблеми та перспективи розвитку процесів реорганізації в банках України

Джерело: складено автором на основі даних [8]

Аналізуючи перспективи розвитку процесів реорганізації в банках України, зазначимо, що реалізація наявного в нашій економіці потенціалу дозволить розвиватись банківській системі України на відмінно новому рівні та забезпечить динамічний її розвиток.

Зокрема посилення конкуренції зможе призвести до зниження прибутковості бізнесу окремих банків та спричинить розвиток ринку на умовах досконалої конкуренції, що буде вигідно як банкірам, так і клієнтам.

Посилення регуляторних вимог забезпечить прозоре нормативне середовище діяльності суб'єктів та забезпечить виживання тих, які будуть конкурентоспроможними.

Одержання додаткових прибутків та підвищення рентабельності банківського капіталу стане можливим за рахунок зниження рівня витрат та собівартості банківських послуг, що реально досягнути за підсумками проведення низки вдалих реорганізаційних угод.

Диверсифікація кредитних ризиків та спільне управління «поганими» активами, як наслідок реорганізації забезпечить банки від банкрутства, а банківську систему від потенційної загрози появи неплатоспроможних банків та появи значних сум непогашених боргів перед кредиторами та позичальниками.

Оптимізація організаційної та управлінської структур дозволить ефективніше управляти установою в умовах стабільного розвитку та в умовах кризи з метою недопущення банкрутства банку, втрати ринкових позицій чи частини прибутку банку [15, с. 20–21].

Серед причин, що ускладнювали укладення угод 2009 року, фахівці називають завищені вимоги продавців за реальної низької ринкової вартості продаваного активу (ситуація характерна для банківського сектору, де «неліквідність» настільки висока, що купівлі здійснювалися, в основному, державою за частково неринковими принципами). Основною ж причиною вузькості ринку реорганізаційних угод України експерти називають брак коштів для здійснення угод. Час-

то основною умовою угоди виступає навіть не ціна, а готовність покупця погашати борги, що «висять» на активі [16, с. 255–257].

При цьому найбільшою проблемою банківського сектору національної економіки є не стільки надмірна заборгованість, скільки надто низький рівень довіри населення до банків, що не дозволяє банківській сфері повноцінно функціонувати в рамках усіх коштів, які можна було б залучити. Останні банкрутства банків і проблеми з виплатою депозитів населенню заклали «міну уповільненої дії», яка може спрацювати будь-якого моменту, коли вкладники відчують явну нестабільність і вирішать масово вилучити свої кошти з банків. У такій ситуації інвестиції в банківську сферу, як у купівлю існуючої установи, так і у створення нової, мають надто високі ризики.

Проведене дослідження реорганізаційних процесів у банківській сфері України дозволило виявити специфічні особливості їхнього перебігу та зобразити у таблиці 3.

Таблиця 3

Особливості проведення реорганізацій в банківській системі України

№ з/п	Суть особливості
1.	відсутність рівноправних злиттів, її горизонтальний характер із переважанням форми поглинання (придбання) одного банку іншим, що зумовлено особливостями українського законодавства (тому замість реорганізації банки часто віддають перевагу оформленню угод купівлі-продажу активів різних банківських установ з наступною добровільною ліквідацією банку-цілі, що істотно зменшує строки і вартість злиттів)
2.	відсутність у вітчизняних інвесторів коштів, потрібних для реалізації масштабної реорганізації (тому останнім часом на українському ринку основними гравцями були іноземці)
3.	реорганізація банку за участю іноземців не завжди є прозорою, адже активи можуть потрапляти в українські банки з офшорних зон, власниками яких є олігархи, які не бажають офіційного процесу реорганізації за їх участі
4.	багато оголошених глобальних реорганізаційних угод у банківській сфері України виявилися незавершеними, оскільки в однієї зі сторін з'явилися вигідніші пропозиції
5.	основними мотивами реорганізацій у банківській сфері України останнім часом залишаються отримання прибутку і збільшення ринкової частки

Джерело: складено автором на основі даних [8]

Слід зазначити, що на ринку банківських послуг спостерігаються і спроби (оскільки формально саме поглинання не відбувається) ворожого поглинання з метою продажу активів частинами (за допомогою поширення негативної

інформації про той чи інший банк, що провокує відплив грошових коштів клієнтів і закриття лімітів на міжбанківському ринку, чи штучного неповернення великого кредиту за синхронної пропозиції клієнтам перевести кошти в певну

банківську установу, а банку через третіх осіб – продати активи, що цікавлять «загарбника»).

Висновки. Підсумовуючи слід відмітити, що тенденція розвитку реорганізаційних процесів на ринку банківських послуг України свідчить про певний спад, який триває вже третій рік поспіль. Однак, враховуючи політичну та соціально-економічну ситуацію, яка складається в Україні, слід зазначити, що в найближчій перспективі трендом розвитку ринку буде вихід іноземних інвесторів, що відобразатиметься на ринку збільшенням кількості реорганізаційних угод.

Все ж враховуючи ситуацію що склалась на банківському ринку, тобто наявність досконалої конкуренції та відсутність монополії, можна стверджувати, що український банківський ринок має перспективи до реорганізаційних процесів загалом, та до злиттів чи поглинань зокрема, зосереджуючи при цьому капітали для більших фінансових можливостей в процесі своєї діяльності.

Однак у середньостроковій перспективі український банківський ринок, не зважаючи на активізацію інтеграційних процесів з ЄС, залишиться непривабливим для західних інвесторів через високі ризики, зменшення прибутковості та отримання значних збитків. Особливої актуальності

дана теза набула в період з листопада 2013 року і до сьогодні, оскільки ризик країни не відповідає стандартам ведення бізнесу західних банків та є загрозливим для їх існування на даному етапі в Україні.

Саме тому на нашу думку слід вжити наступних заходів, які б дозволили оптимізувати реорганізаційні процеси на вітчизняному банківському ринку, зокрема:

- розробка «тимчасових» законів, які б відрізнялись оперативністю впровадження в кризових ситуаціях;
- індивідуальний підхід щодо проведення реорганізації в окремих банках, враховуючи нестабільність економічної ситуації;
- перегляд та спрощення законодавства щодо проведення реорганізації банку, що забезпечило значне скорочення часу проведення та мінімізувало ряд бюрократичних процедур;
- врахування позитивного зарубіжного досвіду проведення реорганізацій банків в більш-менш схожих ситуаціях;
- ретельніший контроль за процесами реорганізації банків з метою недопущення концентрації значної частини банківського капіталу в руках обмеженого кола впливових осіб.

Список використаних джерел

1. Економіка підприємства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. П. Макаровська, Н. М. Бондар. — К. : МАУП. 2013. — 304 с.
2. Економічний механізм реструктуризації підприємств / Л. С. Зуєва, Е. І. Архипчук // Економіка. Фінанси. Право. — 2013. — № 10. — С. 3–8.
3. Закон України «Про банки і банківську діяльність» [прийнято ВРУ 07.12.2000 № 2121-III] (зі змінами та доповненнями від 10.01.2015) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
4. Вовчак О. Д. Реструктуризація вітчизняних комерційних банків: монографія / кол. авторів: за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. О. Д. Вовчак. — К. : УБС НБУ, 2013. — 430 с.
5. Коберник І. В. Ретроспективний аналіз розвитку процесів злиття та поглинання та основні мотиви їх здійснення // Актуальні проблеми економіки. — 2013. — № 11. — С. 35–42.
6. Нетесаний Ю. Сучасний стан ринку злиттів поглинань України / Ю. Нетесаний // Інвестиції: практика та досвід. — 2014. — № 11. — С. 79–81.
7. Основні показники банківської діяльності за період 1.01.2008–1.11.2014 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
8. Щегельська М. Тенденції М&А у банківській сфері в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://cyberbrains.org.ua/uk/tendenciji-ma-u-bankivskij-sferi-v-ukraini/>.
9. Український ринок М&А досягнув дна [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.fixygen.ua/news/20141023/ukrainskij-rynok.html>.
10. Міщенко В. Проблеми реорганізації та реструктуризації комерційних банків / В. Міщенко // Банківська справа. — 2010. — №1. — С. 3–7.

11. Свечкіна А. Л. Організаційно-правовий механізм злиття та поглинання в Україні / А. Л. Свечкіна // Економіка та держава. — 2010. — № 5. — С. 30–32.

12. Міщенко В., Петріна А. Міжнародний досвід реструктуризації банківської системи за участі держави / В. Міщенко, А. Петріна // Вісник Національного банку України. — 2013. — № 4. — С. 12–17.

13. Мусій Я. М. Забезпечення конкурентоспроможності банківського сектору на прикладі регулювання угод злиття та поглинання у США / Я. М. Мусій // Вісник УБС НБУ. — 2013. —

№ 2. — С. 144–148.

14. Чурило П. Б. Наслідки процесів злиття і поглинання в банківській системі України / П. Б. Чурило // Інвестиції: практика та досвід. — 2013. — № 21. — С. 44–47.

15. Созоник М. Злиття і поглинання на банківському ринку / М. Созоник // Золотий резерв. — 2011. — № 5. — С. 20–21.

16. Рядова Н. Аналіз і динаміка процесів злиття і поглинання в банківській системі / Н. Рядова // Економічний аналіз. — 2011. — № 9 (3). — С. 255–257.

JEL CLASSIFICATION: E58, E052, P11

PROBLEMS AND PROSPECTS OF REORGANIZATION AS A WAY TO RECOVERY OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

Olha I. BILYK

Candidate of Science in Economics, Associate Professor, Department of Banking of the Lviv Institute of Banking the University of Banking of the National Bank of Ukraine

Summary. In the article the essence of the change process and structure of the bank, the practical processes of merger, consolidation, division, separation, transformation of the banking sector are examined. Problems and prospects of restructuring processes in banks Ukraine are discovering.

Key words: *banking, economic growth, reforming, reorganization and restructuring.*

The global financial crisis has caused a new “wave” of the process of reorganization and restructuring in the banking sector. Moreover, such a forced activation of these processes is aimed not only to achieve the above mentioned goals, but rather to rescue banks that were in financial trouble. The impact of the crisis on Ukraine’s banking sector will inevitably be accompanied by a display of the country’s global trends of concentration of banking capital. So study on both economic and social efficiency of the process of reorganization and restructuring of banks acquire significant relevance. In this regard, the study of the reorganization and restructuring of particular importance, which leads to proof feasibility studies.

The objective conditions necessity the reorganization of the banks are:

formation and development of market relations, Ukraine’s banking system and ensure its financial stability;

change of ownership (from the state – to mixed – for private or collective);

banks need to fulfill the requirements of applicable laws and regulations of the National Bank of Ukraine;

ensure the solvency, liquidity of commercial banks.

The key characteristics of the crisis period in the

market of reorganization in Ukraine is a sharp fall in the value of banks that are purchased, changing the main groups of buyers and buying motives as difficult situation in the global and domestic markets, banking and the mass withdrawal of deposits destabilized the domestic banking system, which forced Ukrainian banks review their strategic plans to curtail development programs, optimize its operations and reduce costs.

Analyzing the prospects of restructuring processes in banks Ukraine, we must admit that the implementation of existing capacity in our economy will grow Ukraine’s banking system perfectly and provide a new level of dynamic development.

In particular, increased competition will lead to lower profitability of individual banks and lead to the development of the market under perfect competition, which will be beneficial both bankers and clients. Increased regulatory requirements provide transparent regulatory environment of business and ensure the survival of those to be competitive.

Diversification of credit risks and joint management of “bad” assets, as a result of reorganization protect banks from bankruptcy, and optimization of the organizational and management structures will effectively manage the institution in terms of sustainable development and in crisis to prevent bank failure, loss of market position or earnings of the Bank.

References

1. Makarovska T. P., Bondar N. M. (2013) *Ekonomika pidpriemstva* [Business Economics]. K.: MAUP.

2. Zuieva L. S., Arkhynchuk E. I. (2013) *Ekonomichniy mekhanizm restrukturyzatsii pidpriemstv* [The economic mechanism of

enterprise restructuring]. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, 10, 3–8.

3. Zakon Ukrainy «Pro banky i bankivsku diialnist» [Law of Ukraine «On Banks and Banking»]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

4. Vovchak O. D. (Ed.) (2013) *Restrukturyzatsiia vitchyznianskykh komertsiiynykh bankiv* [Restructuring of domestic commercial banks]. K. : UBS NBU.

5. Kobernyk I. V. (2013) *Retrospektyvnyi analiz rozvytku protsesiv zlyttia ta pohlynannia ta osnovni motyvy yikh zdiisnennia* [Retrospective analysis of mergers and acquisitions and the main reasons for its implementation]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 11, 35–42.

6. Netesanyi Yu. (2014) *Suchasnyi stan rynku zlyttiv pohlynan Ukrainy* [The current state of the market of mergers acquisitions Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 11, 79–81.

7. *Osnovni pokaznyky bankivskoi diialnosti za period 1.01.2008–1.11.2014* // [Key indicators of banking activities for the period 1.01.2008-1.11.2014]. Retrieved from http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.

8. Shchehelska M. *Tendentsii M&A u bankivskii sferi v Ukraini* [Trends in M&A in the banking sector in Ukraine]. Retrieved from <http://cyberbrains.org.ua/uk/tendenciji-ma-u-bankivskij-sferi-v-ukraini/>.

9. *Ukrainskyi rynek M&A dosiahnuv dna* [Ukrainian M&A market has reached bottom]. Retrieved from <http://www.fixygen.ua/news/20141023/ukrainskij-rynok.html>.

10. Mishchenko V. (2010) *Problemy reorhanizatsii*

ta restrukturyzatsii komertsiiynykh bankiv [Problems reorganization and restructuring of commercial banks]. *Bankivska sprava*, 1, 3–7.

11. Sviechkina A. L. (2010) *Orhanizatsiino-pravovy mekhanizm zlyttia ta pohlynannia v Ukraini* [Organizational and legal mechanism for mergers and acquisitions in Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava*, 5, 30–32.

12. Mishchenko V., Petrina A. (2013) *Mizhnarodnyi dosvid restrukturyzatsii bankivskoi systemy za uchasti derzhavy* [International experience in restructuring the banking system with state]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, 4, 12–17.

13. Musiy Ya. M. (2013) *Zabezpechennia konkurentospromozhnosti bankivskoho sektoru na prykladi rehuliuвання uhod zlyttia ta pohlynannia u SShA* [Ensuring competitiveness of the banking sector as an example of regulation of mergers and acquisitions in the US]. *Visnyk UBS NBU*, 2, 144–148.

14. Churylo P. B. (2013) *Naslidky protsesiv zlyttia i pohlynannia v bankivskii systemi Ukrainy* [The effects of mergers and acquisitions in the banking system of Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 21, 44–47.

15. Sozonyk M. (2011) *Zlyttia i pohlynannia na bankivskomu rynku* [Mergers and acquisitions in the banking market]. *Zoloty rezerv*, 5, 20–21.

16. Riadova N. (2011) *Analiz i dynamika protsesiv zlyttia i pohlynannia v bankivskii systemi* [Analysis of the dynamics and processes of mergers and acquisitions in the banking system]. *Ekonomichniy analiz*, 9 (3), 255–257.

УДК 336.77:334.72

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ДЖЕРЕЛА КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Олексій Миколайович БІЛОМІСТНИЙ

*к.е.н., доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки Харківського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)
E-mail: belomestny@khibs.edu.ua*

Ірина Іванівна БІЛОМІСТНА

к.е.н., доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки Харківського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)

Анотація. Розкрито сутність впливів наданих кредитів на стан функціонування малого бізнесу та розроблена процедура визначення джерела кредитування малого бізнесу в рамках механізму кредитування малого бізнесу.

Аннотация. Раскрыта сущность влияния предоставленных кредитов на состояние функционирования малого бизнеса и разработана процедура определения источника кредитования малого бизнеса в рамках механизма кредитования.

Ключові слова: механізм кредитування малого бізнесу, джерела ресурсів, банк, кредитна спілка, лізингова компанія, кредитна установа.

Ключевые слова: механизм кредитования малого бизнеса, источники ресурсов, банк, кредитный союз, лизинговая компания, кредитная организация.

Постановка проблеми. Необхідність подальшого розвитку механізмів кредитування малого бізнесу зумовлюється, в першу чергу, тим, що саме сьогодні, в умовах дестабілізації економіки, малий бізнес здатен при мінімальному рівні державної підтримки створювати нові робочі місця, забезпечувати вагомому частку бюджетних надходжень, розробляти та впроваджувати інноваційну продукцію і послуги. Розвиток малого бізнесу є головним чинником економічного зростання, формування валового внутрішнього продукту.

З огляду на вищезазначене постає питання дослідження малого бізнесу в Україні з позицій кредитування його діяльності. Застосування кредиту є необхідним елементом стабілізації економіки країни, а також чи не єдиним джерелом забезпечення стабільної роботи малих підприємств. При цьому ефективність кредитування визначається мірою наукової обґрунтованості положень, на яких базуються економічні відносини кредиторів і позичальників.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Серед вітчизняних науковців проблеми кредитування малого бізнесу досліджували О. І. Антонюк, С. Г. Дрига, О. О. Дутченко, О. І. Черняєва,

О. М. Шевчук та ін. Високо оцінюючи здобутки науковців необхідно зазначити, що в їх працях не приділялась належна увага саме дослідженню різних джерел кредитування та вивченню їх впливу на стан функціонування малого бізнесу в Україні.

Мета статті є розробка процедури визначення джерела кредитування малого бізнесу в Україні.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. З погляду теоретичного дослідження сутності кредитування малого бізнесу, джерела забезпечення ресурсами механізму кредитування малого бізнесу є досить різними. Однак, незважаючи на множинність можливих джерел ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу, залучення необхідного обсягу ресурсів багато в чому обумовлюється доступністю їх отримання з конкретного джерела. Відтак аналіз джерел залучення ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу за доцільно проводити у порівняльному аспекті, що дозволить також розглянути загальну ефективність окремих джерел кредитування малого бізнесу в Україні як інтегральну характеристику,

яка визначає вимоги та умови отримання відповідного обсягу ресурсів. Тож саме з урахуванням такого підходу щодо розкриття сучасного стану кредитування малого бізнесу в Україні і проведемо аналіз різних джерел забезпечення відповідного механізму кредитування необхідним обсягом ресурсів.

Аналіз впливів між різними джерелами ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу, певною мірою, визначає скоординованість дій різних суб'єктів щодо можливостей як запозичення, так й надання необхідного обсягу ресурсів. Тож розкриття взаємних впливів між різними джерелами ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу не лише дозволяє більш докладно проаналізувати сучасний стан розвитку відповідного кредитування, а й дослідити проблемні аспекти розвитку напрямків необхідного вдосконалення механізму, які по суті розкривають умови застосування тих або інших джерел для кредитування малого бізнесу.

Грунтовний аналіз взаємності впливів різних джерел ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу варто проводити із урахуванням множинної дії таких впливів, що проведено в роботі [1]. Однак з метою більш повнішого розгляду сучасного стану кредитування малого бізнесу в Україні варто також проаналізувати взаємозалежність динаміки розвитку малого бізнесу в Україні та обсягів наданих кредитів в економіку, бо саме скоординована взаємодія джерел ресурсів створює необхідні умови для підвищення ефективності механізму кредитування малого бізнесу.

Звісно, що умови впровадження механізму кредитування малого бізнесу значною мірою визначаються як можливістю надання відповідних ресурсів з різних джерел їх залучення, так й загальним розвитком суб'єктів малого бізнесу. Тож перш ніж перейти до аналізу взаємозалежності розвитку малого бізнесу в Україні та обсягів наданих кредитів в економіку, необхідно розкрити основні тенденції розвитку суб'єктів малого бізнесу.

Відтак для отримання більш ґрунтовних даних щодо визначення взаємозалежності між динамікою розвитку малого бізнесу в Україні та обсягів наданих кредитів в економіку розглянемо просторові дані, які узагальнюють відповідні значення досліджуваних показників з погляду окремих регіонів України за підсумками різних періодів часу. При цьому, згідно до встановлено-го вище, будемо розглядати впливи з боку:

наданих банківських кредитів, які мають найбільшу питому вагу у загальній структурі джерел ресурсів щодо забезпечення механізму кредитування малого бізнесу;

кредитів, наданих кредитними спілками, які на досліджуваному інтервалі часу мали значну тенденцію до скорочення та мали найбільший зворотній вплив щодо обсягів наданих банківських кредитів.

Тобто, насамперед, для з'ясування взаємозалежності між динамікою розвитку малого бізнесу в Україні та обсягів наданих кредитів в економіку розглянемо регресійні рівняння із стандартизованими коефіцієнтами при незалежних змінних щодо наявної просторової динаміки відповідних даних, де:

в якості залежної змінної обрано обсяги реалізованої продукції суб'єктів малого бізнесу,

в якості незалежних змінних обрано обсяги наданих банківських кредитів та кредитів наданих кредитними спілками в розрізі окремих регіонів України.

Отримані регресійні рівняння за підсумками 2008–2010 років мають наступний вигляд:

$$OR_{2008} = 0,121 \times VKC_{2008} + 0,9 \times VBK_{2008} \quad (1)$$

$$OR_{2009} = 0,150 \times VKC_{2009} + 0,874 \times VBK_{2009} \quad (2)$$

$$OR_{2010} = 0,138 \times VKC_{2010} + 0,887 \times VBK_{2010} \quad (3)$$

де OR_{2008} , OR_{2009} , OR_{2010} – ряди даних, які визначають обсяги реалізованої продукції суб'єктами малого бізнесу за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року відповідно в розрізі окремих регіонів України, дані отримано з джерела [22];

VKC_{2008} , VKC_{2009} , VKC_{2010} – ряди даних, які визначають обсяги кредитів, наданих кредитними спілками за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року відповідно в розрізі окремих регіонів України, дані отримано з джерел [11, 12, 13, 14];

VBK_{2008} , VBK_{2009} , VBK_{2010} – ряди даних, які визначають обсяги кредитів, наданих вітчизняними банками за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року відповідно в розрізі окремих регіонів України, дані отримано з джерел [8, 9, 10].

Як видно з регресійних рівнянь за формулами 1-3 обсяги наданих кредитів в розрізі таких джерел ресурсів щодо можливого забезпечення механізму кредитування малого бізнесу як банківські кредити та кредити кредитних спілок мають загалом позитивний вплив щодо обсягів реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу для всіх з обраних для дослідження часових інтервалів. При цьому більш суттєвий вплив щодо

функціонування суб'єктів малого бізнесу мають обсяги кредитів наданих банками.

Однак з погляду на отримані регресійні рівняння за формулами 1-3 також варто відмітити поступове зменшення з часом впливу з боку кредитів наданих банками на обсяги реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу та незначні коливання ступеня впливу з боку кредитів наданих кредитними спілками щодо обсягів реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу як узагальненої характеристики функціонування відміченого різновиду ведення бізнесу. Поясненням цього факту є:

по-перше, наявна динаміка щодо обсягів наданих кредитів в розрізі банків та кредитних спілок, де також варто враховувати не лише обсяги наданих кредитів, а й темпи зміни цих обсягів. Тобто, інакше кажучи розкриття умов забезпечення механізму кредитування, зокрема

суб'єктів малого бізнесу, значною мірою може бути визначено через відносні показники з наявних обсягів надання таких кредитів;

по-друге, наявна взаємозалежність між обсягами наданих кредитів банками та кредитів наданих кредитними спілками.

Тож, відповідно до поданого вище, постає об'єктивне запитання щодо визначення впливу з боку розглянутих джерел можливого забезпечення механізму кредитування малого бізнесу на обсяги реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу відповідно до застосування окремих інструментів кредитування, зокрема в розрізі термінів надання кредитів або валюти кредиту.

Надалі подано отримані регресійні рівняння щодо впливу наданих кредитів (з урахуванням терміну їх надання) вітчизняними кредитними спілками на обсяги реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу за підсумками окремих років:

$$OR_{2008} = 0,842 \times KC3_{2008} - 0,27 \times KC3.12_{2008} + 0,281 \times KC12_{2008} \quad (4)$$

$$OR_{2009} = 0,184 \times KC3_{2009} - 0,27 \times KC3.12_{2009} + 0,916 \times KC12_{2009} \quad (5)$$

$$OR_{2010} = 0,602 \times KC3_{2010} + 0,37 \times KC3.12_{2010} - 0,07 \times KC12_{2010} \quad (6)$$

де OR_{2008} , OR_{2009} , OR_{2010} – ряди даних, які визначають обсяги реалізованої продукції суб'єктами малого бізнесу в розрізі окремих регіонів України за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року відповідно, дані отримано з джерела [22];

$KC3_{2008}$, $KC3_{2009}$, $KC3_{2010}$ – ряди даних, які узагальнюють просторовий розподіл (в розрізі окремих регіонів України) обсяги наданих кредитів кредитними спілками за терміном до трьох місяців відповідно за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року (дані отримано з джерел [11, 12, 13, 14]);

$KC3.12_{2008}$, $KC3.12_{2009}$, $KC3.12_{2010}$ – ряди даних, які узагальнюють просторовий розподіл (в розрізі окремих регіонів України) обсягів наданих кредитів кредитними спілками за терміном від трьох до дванадцяти місяців відповідно за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року (дані отримано з джерел [11, 12, 13, 14]);

$KC12_{2008}$, $KC12_{2009}$, $KC12_{2010}$ – ряди даних, які узагальнюють просторовий розподіл (в розрізі окремих регіонів України) обсягів наданих кредитів кредитними спілками за терміном більше дванадцяти місяців відповідно за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року (дані отримано з джерел [11, 12, 13, 14]).

Так, найбільший позитивний вплив на обся-

ги реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу справляють кредити терміном до трьох місяців. При цьому позитивність такого впливу визначається за підсумками всіх досліджуваних періодів часу.

Відтак можна зауважити, що кредити надані до трьох місяців віддзеркалюють поточну потребу суб'єктів малого бізнесу у фінансових ресурсах та є помірними за ціною їх отримання, що і визначає стійкість позитивного впливу на обсяги реалізації продукції. До того ж варто розуміти, що в структурі активів суб'єктів малого бізнесу (особливо торгівельних організацій) основні фонди мають незначний характер, а оборотні навпаки – потреба в коштах, тобто в кредитуванні, носить короткостроковий характер. Але враховуючи швидкість обертання грошей в малому бізнесі, ця потреба виникає постійно. В той же час кредити надані на термін більше як на три місяці вже асоціюються із господарською діяльністю суб'єктів малого бізнесу. До того ж вартість таких кредитів є більшою, що і впливає на вплив реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу.

Що стосується впливу з боку банківських кредитів у розрізі термінів їх надання на обсяги реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу, то це визначається наступними регресійними рів-

няннями із стандартизованими коефіцієнтами при незалежних змінних (наведено лише статистично значимі рівняння):

$$OR_{2008} = 0,256 \times VBK1_{2008} + 0,726 \times VBK5_{2008} \quad (7)$$

$$OR_{2009} = 0,726 \times VBK1_{2009} + 0,254 \times VBK5_{2009} \quad (8)$$

$$OR_{2010} = 0,349 \times VBK1_{2010} + 0,639 \times VBK5_{2010} \quad (9)$$

де OR_{2008} , OR_{2009} , OR_{2010} – ряди даних, які визначають обсяги реалізованої продукції суб'єктами малого бізнесу в розрізі окремих регіонів України за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року відповідно, дані отримано з джерела [26];

$VBK1_{2008}$, $VBK1_{2009}$, $VBK1_{2010}$ – ряди даних, які узагальнюють просторовий розподіл (в розрізі окремих регіонів України) обсяги наданих кредитів банками за терміном до одного року відповідно за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року (дані отримано з джерел [8, 9, 10]);

$VBK5_{2008}$, $VBK5_{2009}$, $VBK5_{2010}$ – ряди даних, які узагальнюють просторовий розподіл (в розрізі окремих регіонів України) обсягів наданих кредитів банками за терміном понад п'ять років відповідно за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року (дані отримано з джерел [8, 9, 10]).

Як видно з регресійних рівнянь з а формулами 7-9 найбільш значимий статистичний вплив щодо обсягів реалізованої продукції суб'єктами малого бізнесу з боку банківських кредитів справляють кредити терміном до одного року та понад п'ять років. З економічної точки зору це визначається потребою у поточних коштах для ведення малого бізнесу та коштах необхідних для розвитку бізнесу, що також значною мірою залежить від вартості отриманих кредитів. При цьому можна також говорити про змінність величини впливів з погляду досліджуваних обсягів наданих банківських кредитів за терміном їх надання, що загалом визначається як існуючою економічною ситуацією, так й умовами надання необхідного обсягу кредитів, можливостями їх отримання з боку суб'єктів малого бізнесу. Тож це також варто враховувати при вдосконаленні засад механізму кредитування малого бізнесу.

Якщо говорити про взаємність впливів на обсяги реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу з боку різних джерел ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу в розрізі окремих термінів їх надання, то такі вплив визначаються наступними регресійними рівняннями із стандартизованими коефіцієнтами при незалежних змінних (наведено лише статистично значимі рівняння):

$$OR_{2008} = 0,140 \times KC3_{2008} + 0,855 \times VBK1_{2008} \quad (10)$$

$$OR_{2008} = 0,112 \times KC12_{2008} + 0,895 \times VBK5_{2008} \quad (11)$$

$$OR_{2009} = 0,145 \times KC3_{2009} + 0,867 \times VBK1_{2009} \quad (12)$$

$$OR_{2009} = 0,090 \times KC12_{2009} + 0,895 \times VBK5_{2009} \quad (13)$$

$$OR_{2010} = 0,258 \times KC3_{2010} + 0,755 \times VBK1_{2010} \quad (14)$$

$$OR_{2010} = 0,060 \times KC12_{2010} + 0,942 \times VBK5_{2010} \quad (15)$$

Як видно з регресійних рівнянь за формулами 10–15 найбільш суттєвий вплив в розрізі термінів наданих кредитів на обсяги реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу справляють банківські кредити у порівнянні з кредитами наданих вітчизняними кредитними спілками.

Однак, поряд з цим з регресійних рівнянь за формулами 18–23 видно, що з часом вплив короткострокових кредитів наданих вітчизняними кредитними спілками збільшується на фоні зменшення впливу з боку короткострокових кредитів наданих банками щодо обсягів реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу. Проти річ цьому вплив довгострокових кредитів наданих вітчизняними кредитними спілками зменшується на фоні збільшення впливу з боку довгострокових кредитів наданих банками щодо обсягів реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу. Тож цей факт варто враховувати при вдосконаленні механізму кредитування малого бізнесу.

Загалом визначення джерела кредитування малого бізнесу в рамках функціонування механізму кредитування малого бізнесу можна здійснювати за певною процедурою (рис. 1). Розроблена процедура складається з п'яти етапів.

Перший етап полягає у визначенні джерел фінансових ресурсів для кредитування малого бізнесу.

На другому етапі процедури здійснюється аналіз доступності джерел фінансових ресурсів для кредитування малого бізнесу.

Третій етап передбачає здійснення оцінки взаємного впливу джерел фінансових ресурсів для кредитування малого бізнесу. Оцінка даного впливу проведена на основі кореляційно-регресійного аналізу визначення динаміки обсягів наданих кредитів, що дозволило провести аналіз взаємозалежності різних джерел ресурсів для кредитування малого бізнесу, враховуючі різні можливості з надання фінансових ресурсів в розрізі окремих їх джерел. Зокрема, аналіз взаємозалежності різних джерел дозволив виявити наявність різнопланових впливів на сталість забезпечення фінансовими ресурсами

малого бізнесу з такого джерела як банківські кредити з боку інших джерел ресурсів.

1. Визначення джерел фінансових ресурсів для кредитування малого бізнесу	
2. Аналіз доступності джерел фінансових ресурсів для кредитування малого бізнесу	
3. Оцінка взаємного впливу джерел фінансових ресурсів для кредитування малого бізнесу	
$KB = -0,600 \cdot KC + 0,762 \cdot YO;$ $KB = -0,070 \cdot KC + 0,762 \cdot LD;$ $KB = -0,040 \cdot IK + 0,995 \cdot LD;$ $KB = -0,001 \cdot YO + 0,987 \cdot LD;$	$KB = 1,001 \cdot LD - 0,030 \cdot FK;$ $KB = 1,002 \cdot LD - 0,050 \cdot VF;$ $KB = 0,998 \cdot LD - 0,040 \cdot PF;$ $KB = 1,003 \cdot LD - 0,070 \cdot FP;$
4. Визначення впливу джерел фінансових ресурсів на розвиток малого бізнесу	
$OR_{2008} = 0,842 \cdot KC3_{2008} - 0,27 \cdot KC3.12_{2008} + 0,281 \cdot KC12_{2008};$ $OR_{2009} = 0,184 \cdot KC3_{2009} - 0,27 \cdot KC3.12_{2009} + 0,916 \cdot KC12_{2009};$ $OR_{2010} = 0,602 \cdot KC3_{2010} + 0,37 \cdot KC3.12_{2010} - 0,07 \cdot KC12_{2010};$ $OR_{2008} = 0,256 \cdot VBK1_{2008} + 0,726 \cdot VBK5_{2008}; \quad OR_{2009} = 0,726 \cdot VBK1_{2009} + 0,254 \cdot VBK5_{2009};$ $OR_{2010} = 0,349 \cdot VBK1_{2010} + 0,639 \cdot VBK5_{2010}.$	
5. Прийняття рішення про вибір джерела кредитування малого бізнесу	

Рис. 1. Процедура визначення джерела кредитування малого бізнесу в рамках механізму кредитування малого бізнесу

На четвертому етапі визначається вплив джерел фінансових ресурсів на розвиток малого бізнесу. З метою розкриття взаємозалежності обсягів наданих кредитів та розвитку малого бізнесу, проводиться аналіз розвитку вітчизняного малого бізнесу та динаміки обсягів наданих кредитів в економіку з різних джерел, що дозволяє оцінити ефективність функціонування сучасного механізму кредитування малого бізнесу.

На останньому етапі процедури здійснюється вибір джерела кредитування малого бізнесу в рамках функціонування механізму кредитування малого бізнесу.

В цілому ж варто відмітити, що взаємозалежність динаміки розвитку малого бізнесу в Україні та обсягів наданих кредитів в економіку є пов'язаною із можливістю залучення ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу в розріз окремих джерел, що і слід враховувати при розробці механізму кредитування малого бізнесу.

Висновки. На основі проведення кореляційно-регресійного аналізу із визначення динаміки обсягів наданих кредитів суб'єктам господарю-

вання розкрито взаємозалежність джерел ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу. Це дозволяє визначити скоординованість дій різних суб'єктів щодо можливостей як запозичення, так й надання необхідного обсягу ресурсів з метою забезпечення ресурсами механізму кредитування малого бізнесу.

Взаємний аналіз динаміки розвитку вітчизняного малого бізнесу та динаміки обсягів наданих кредитів в економіку з різних джерел дозволить розкрити сутність впливів наданих кредитів на стан функціонування малого бізнесу. Зокрема визначено сутність впливів з боку банківських кредитів та кредитів наданих кредитними спілками на динаміку обсягів реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу. Отримані результати сприяли обґрунтуванню доцільності розвитку організаційної складової механізму кредитування малого бізнесу та визначають необхідність розробки підходу з прийняття рішень при кредитуванні малого бізнесу, важливості вдосконалення форми реалізації кредитного забезпечення малого бізнесу, на що і будуть спрямовані подальші дослідження.

Список використаних джерел:

1. Біломістний О. М. Статистичний аналіз джерел фінансування механізму кредитування малого бізнесу / О. М. Біломістний // Економічні науки: збірник наукових праць. — (Серія “Облік і фінанси”). — Луцьк : ЛНТУ. — Вип. 9(33), ч. 4. — Луцьк, 2012. — С. 37–49.
2. Шевчук О. М. Фінансово-кредитний механізм підтримки розвитку підприємництва: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. М. Шевчук. — Л. : НАН України; Інститут регіональних досліджень, 2009. — 18 с.
3. Черняєва О. І. Кредитування підприємств малого та середнього бізнесу / О. І. Черняєва // Інвестиції: практика та досвід. — 2010. — № 17. — С. 73–75.
4. Антонюк О. І. Механізм банківського мікрокредитування малого підприємництва в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. І. Антонюк. — К. : Університет банківської справи НБУ, 2011. — 20 с.
5. Карбівничий І. В. Стратегічне управління кредитною діяльністю банківської установи / І. В. Карбівничий // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. — 2007. — № 21. — С. 58–63.
6. Дутченко О. О. Банківське кредитування на основі врахування галузевих особливостей позичальника: дис. канд. екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. О. Дутченко. — Суми: Академія банківської справи НБУ, 2011. — 205 с.
7. Суслов В. И. Эконометрия / В. И. Суслов, Н. М. Ибрагимов, Л. П. Тальшева, А. А. Цыплаков. — Новосибирск : НГУ, 2003. — 600 с.
8. Бюлетень НБУ. — 2008. — № 2. — 166 с.
9. Бюлетень НБУ. — 2010. — № 2. — 192 с.
10. Бюлетень НБУ. — 2012. — № 2. — 232 с.
11. Основні показники системи кредитних спілок станом на 30.09.2011. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.dfp.gov.ua/733.html.
12. Підсумки діяльності кредитних спілок, інших кредитних установ та юридичних осіб публічного права за 2010 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/ks_2010.pdf.
13. Підсумки діяльності кредитних спілок, інших кредитних установ та юридичних осіб публічного права за 9 місяців 2011 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/ks_I_kv_2011.pdf.
14. Підсумки діяльності кредитних установ у 2009 році. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/ks_2009_01.pdf.
15. Основні показники діяльності фінансових компаній та лізингодавців станом на 30.09.2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/pokaznyki_fk_3_kv_2011.xls.
16. Підсумки діяльності лізингодавців за 2009 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.leasing.org.ua/files/documents/lm2009.doc.
17. Підсумки діяльності лізингодавців за 2010 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.leasing.org.ua/files/documents/lm2010.doc.
18. Підсумки діяльності лізингодавців за 2011 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.leasing.org.ua/files/content/2010-2011_ukr.pdf.
19. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2010 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/fk_2010.pdf.
20. Підсумки діяльності фінансових установ – фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2008 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/pidsumky_FK8.pdf.
21. Звіт про роботу фондів підтримки підприємництва, створених за участю УФПП, за 2011 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу : ufpp.gov.ua/ckfinder/userfiles/files/pro_fond/rezultat_diyalnosti/2011/zvit_ufpp_2011_pidpr.doc.
22. Основні показники розвитку малого бізнесу в Україні. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : ukrstat.gov.ua.

JEL CLASSIFICATION: M00, D92

FEATURES OF DETERMINATION OF SOURCE OF SMALL BUSINESS LENDING IN UKRAINE

Oleksii M. BILOMISTNYI

Candidate of Economics, Associate Professor, Department of Finance and Economic Security of Kharkiv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kiev)

Irina I. BILOMISTNA

Candidate of Economics, Associate Professor, Department of Finance and Economic Security of Kharkiv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kiev)

Summary. Is opened the essence of influence of the given credits for a condition of functioning of small business and designed the procedure determine the

source of small business crediting in the mechanism of small business crediting.

Key words: *the mechanism of crediting of small business, sources of resources, the bank, the credit union, the leasing company, the credit organization.*

At the present, in conditions of economic destabilization, the small business with minimal level of government support is able to create new working places, provide a significant share of budget revenues, develop and implement innovative products and services. The development of small business is a key factor of economic growth, formation of gross domestic product.

Considering the foregoing, raise the question of research of small business in Ukraine from the standpoint of lending activities. The use of credit is an essential element to stabilize the economy of the country and almost the only source of stable operation of small businesses.

Therefore, analysis of sources of attraction resources for providing of the mechanism lending to small businesses advisable to conduct in a comparative aspect, that will allow also to consider the overall effectiveness of some sources of small business lending in Ukraine as an integral characteristic that defines the requirements and conditions for obtaining the appropriate level of resources. So, exactly considering this approach to disclosure of the current state of small business lending in Ukraine, the analysis of different sources to ensure the necessary value of resources respective crediting mechanism was conducted in the article.

Generally, determination the sources of small business lending can be carried out by a specific procedure which consists of five stages. The first stage is to identify the sources of financial resources for

lending to small businesses. In the second stage of the procedure carried analysis accessibility of sources of financial resources for small business lending. The third stage involves the evaluation of mutual influence of sources of financial resources for lending to small businesses. In the fourth phase is determined the impact of sources of financial resources on the development of small businesses. At the last stage of the procedure is performed the choice of sources of credit for small business within the framework the functioning of small business lending.

In general, it should be noted that interdependence of the dynamic of small business development in Ukraine and the volume of granted loans in the economy is related to the ability to of attracting resources for providing of the mechanism small business lending in terms of various sources that should be considered in the development of mechanism lending to small businesses.

The essence of influences bank loans and credit union's loans on dynamic of realization of production by subjects of small business was defined in the article. The obtained results contributed to substantiation of expediency of development of the organizational component of mechanism of small business lending and determined the need to develop an approach to decision making in lending to small business, importance of improving forms of realization of credit backing of small business, which will be the priority for the future research.

References

1. Bilomistnii O. M. (2012) Statystychnyi analiz dzherel finansuvannia mehanizmu kredyтуvannia malogo biznesu [Statistical analysis of funding mechanism of small businesses lending]. *Ekonomichni nauki: zbirnik naukovih prats.* – (Seriiia “Oblik i finansii”). Lutsk : LNTU. Vol. 9(33), ch. 4. Lutsk, 37–49.
2. Shevchuk O. M. (2009) Finansovo-kredytnyi mehanizm pidtrimky rozvytku pidpriemnytstva [The financial and credit mechanism support of business development]. Extended abstract of candidate’s thesis. L. : NAN Ukraini; Institut regionalnih doslidzhen.
3. Cherniaeva O. I. (2010) Kredyтуvannia pidpriemstv malogo ta serednogo biznesu [Small and medium businesses lending]. *Investytsii: praktyka ta dosvid.* Vol. 17, S. 73–75.
4. Antoniuk O. I. (2011) Mehanizm bankivskogo mikrokredituvannia malogo pidpriemnytstva v Ukraini [The mechanism of micro-credit bank small business in Ukraine]. Extended abstract of candidate’s thesis. K. : Universytet bankivskoi spravi NBU.
5. Karbivnichii I. V. (2007) Strategichne upravlinnia kreditnoou dioalnistou bankivskoi ustanovi [Strategic management of credit banking institutions]. *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemi Ukrainy.* Vol. 21, 58–63.
6. Dutchenko O. O. (2011) Bankivske kredituvannia na osnovi vrahuvannia galuzevyh osoblyvostei pozychalnyka [Bank lending based on consideration of the borrower’s industry characteristics]. Extended abstract of candidate’s thesis. Sumy: Akademiia bankivskoi spravy NBU.
7. Suslov V. I., Ibragimov N. M., Talisheva L. P., Tsiplakov A. A. (2003) *Ekonometriia* [Econometrics]. Novosibirsk : NGU.
8. Biuleten NBU [Bulletin of the NBU]. 2008. Vol. 2.
9. Biuleten NBU [Bulletin of the NBU]. 2010. Vol. 2.
10. Biuleten NBU [Bulletin of the NBU]. 2012. Vol. 2.
11. Osnovni pokaznyky systemy kredytnyh spilok stanom na 30.09.2011 [Main indicators of system of credit unions (30/09/2011)]. Retrieved from www.dfp.gov.ua/733.html.
12. Pidsumky diialnosti kredytnih spilok, inshyh kredytnyh ustanov ta yurydychnyh osib publichnogo prava za 2010 rik [The results of credit unions and other lending institutions and legal entities of public law in 2010]. Retrieved from www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/ks_2010.pdf.
13. Pidsumky diialnosti kredytnyh spilok, inshyh kredytnyh ustanov ta yurydychnyh osib publichnogo prava za 9 misiatsiv 2011 roku. [The results of credit unions and other lending institutions and legal entities of public law for 9 months of 2011]. Retrieved from www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/ks_I__kv_2011.pdf.
14. Pidsumky diialnosti kredytnyh ustanov v 2009 rotsi [The results the business of credit institutions in 2009.]. Retrieved from www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/ks_2009_01.pdf.
15. Osnovni pokaznyky diialnosti finansovyh kompanii ta lizingodavtsiv stanom na 30.09.2011 [Basic indicators of the financial companies and lessors (30/09/2011)]. Retrieved from www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/pokaznyki_fk_3_kv_2011.xls.
16. Pidsumky diialnosti lizingodavtsiv za 2009 rik [The results of activity of lessors in 2009]. Retrieved from www.leasing.org.ua/files/documents/lm2009.doc.
17. Pidsumky diialnosti lizingodavtsiv za 2010 rik [The results of activity of lessors in 2010]. Retrieved from www.leasing.org.ua/files/documents/lm2010.doc.
18. Pidsumky diialnosti lizingodavtsiv za 2011 rik [The results of activity of lessors in 2011]. Retrieved from www.leasing.org.ua/files/content/2010-2011_ukr.pdf.
19. Pidsumky diialnosti finansovyh kompanii, lombardiv ta yurydychnyh osib (lizingodavtsiv) za 2010 rik. [The results of activity financial companies, pawnshops and entities (lessors) in 2010]. Retrieved from http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/fk_2010.pdf.
20. Pidsumki diialnosti finansovyh ustanov – finansovyh kompanii, lombardiv ta yurydychnyh osib (lizingodavtsiv) za 2008 rik [The results of activity financial institutions – financial companies, pawnshops and entities (lessors) in 2008]. Retrieved from www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/pidsumky_FK8.pdf.
21. Zvit pro robotu fondiv pidtrymky pidpriemnytstva, stvorenyh za uchastiu UFPP, za 2011 rik [Report of funds business support, with participation of UFPP, in 2011]. Retrieved from ufpp.gov.ua/ckfinder/userfiles/files/pro_fond/rezultat_diyalnosti/2011/zvit_ufpp_2011_pidpr.doc.
22. Osnovni pokaznyky rozvytku malogo biznesu v Ukraini [The main indicators of small business development in Ukraine]. Retrieved from ukrstat.gov.ua.

УДК 336.74

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ ІНТЕРВЕНЦІЯМИ ЦЕНТРАЛЬНИМ БАНКОМ

Надія Едуардівна БОДРОВА

к.т.н., доцент кафедри фінансів Національного аерокосмічного університету «ХАІ»

E-mail: nadija.bodrova@mail.ru

Анотація. Розглянуто механізм валютних інтервенцій центральних банків зарубіжних країн. Досліджено форми інтервенцій в залежності від цілей грошово-кредитної політики, а також інструменти їх проведення. Наведено критерії оцінки ефективності валютних інтервенцій.

Аннотация. Рассмотрен механизм валютных интервенций центральных банков зарубежных стран. Исследованы формы интервенций в зависимости от целей денежно-кредитной политики, а также инструменты их проведения. Приведены критерии оценки эффективности валютных интервенций.

Ключові слова: стерилізовані інтервенції, нестерилізовані інтервенції, інфляція, грошова маса, валютний курс, міжнародні резерви.

Ключевые слова: стерилизованные интервенции, нестерилизованные интервенции, инфляция, денежная масса, валютный курс, международные резервы.

Постановка проблеми. У сучасних економічних умовах в багатьох країнах поступово відбувається перехід від таргетування валютного курсу до таргетування інфляції як основної мети грошово-кредитної політики. Регулювання грошової маси для підтримки визначеного рівня інфляції або його зниження постає першочерговою задачею центральних банків. При цьому величина валютного курсу стає керованою змінною, що потребує цілеспрямованого впливу з боку центрального банку. У цих умовах валютні інтервенції, як універсальний інструмент грошово-кредитної і валютної девізної політики, є діючими й ефективними заходами регулювання грошової маси в країні.

Наслідки світової фінансової кризи, що призвели до скорочення обсягів золотовалютних резервів через проведення значних інтервенцій для підтримки валютних курсів у країнах, викликали гострі суперечки щодо ефективності даного інструмента. До того ж перехід до плаваючих режимів курсоутворення має на увазі невтручання центральних банків при встановленні валютного курсу, а отже, припускає мінімальну або повну відсутність валютних інтервенцій. На практиці, однак, центральні банки розвинених країн, як і раніше, часто використовують даний інструмент для регулювання попиту та пропозиції грошей.

Таким чином, постає проблема необхідності більш детального дослідження механізму реалізації валютних інтервенцій та їхнього впливу на розвиток економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню механізму валютних інтервенцій присвячено наукових багато праць як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Валютні інтервенції як інструмент грошово-кредитної політики та аналіз їхнього впливу на валютні ринки, попит і пропозицію грошей досліджені у роботах Е. Дж. Дола-на, К. Кембелла, Р. Габбарда, У. Бекстрома, Р. Морено. Аналіз ефективності валютних інтервенцій проведений у працях С.Р. Моїсеєва, С. В. Журавльова, Дж. Френкеля, О. Хампейджа, Р. Фатума. Оцінка здійснення інтервенцій у рамках валютної політики НБУ розглянуто в наукових роботах В. І. Міщенко, Ф. О. Журавки, О. В. Дзюблюка, Б. Ю. Лапчука, О. І. Береславської.

Недостатньо висвітленою проблемою є аналіз валютних інтервенцій зарубіжних центральних банків з оцінкою критеріїв їх ефективності, що використовуються ними у сучасних економічних умовах.

Метою статті є дослідження форм й інструментів валютних інтервенцій, особливості механізму їх проведення, а також аналіз ефективності інтервенцій на основі розгляду досвіду централь-

них банків зарубіжних країн.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Валютною інтервенцією є операція уряду в особі центрального банку на валютному ринку, метою якої є вплив на курс національної або іноземної валюти за рахунок штучного створення попиту чи пропозиції валюти [1]. Таким чином, можна сказати, що валютна інтервенція – це значний разовий цілеспрямований вплив центрального банку країни на валютний ринок і валютний курс, що здійснюється шляхом продажу або купівлі центральним банком великих обсягів іноземної валюти.

У керівництві МВФ «Про принципи політики інтервенцій» постульовані три основні принципи, якими повинні керуватися центральні банки країн при проведенні інтервенцій [2]:

- заборонене маніпулювання валютним курсом для відхилення від макроекономічної адаптації;
- країни зобов'язані проводити інтервенції для припинення безладдя на фінансових ринках, що можуть бути викликані короткостроковими коливаннями курсу однієї з валют;

- кожна країна повинна враховувати при проведенні інтервенцій інтереси своїх партнерів, особливо тих, в якій валюті здійснюється інтервенція.

У цьому документі МВФ також наведено рекомендації щодо використання інтервенцій тільки з метою зниження волатильності валютного курсу, а не задля регулювання його рівня.

Інтервенції на валютному ринку можуть проводитися різними засобами і мають декілька форм (рис. 1). Проведення вербальної інтервенції припускає, що представники міністерства фінансів або центрального банку намагаються змінити поточний валютний курс за допомогою усного вираження негативної оцінки економічної ситуації в країні. Здійснення вербальної інтервенції має високу ефективність у тих країнах, де центральний банк достатньо часто звертається до інтервенцій при реалізації своєї валютної політики.

Операційна валютна інтервенція полягає у здійсненні реальної купівлі або продажу валюти центральним банком на внутрішньому валютному ринку.

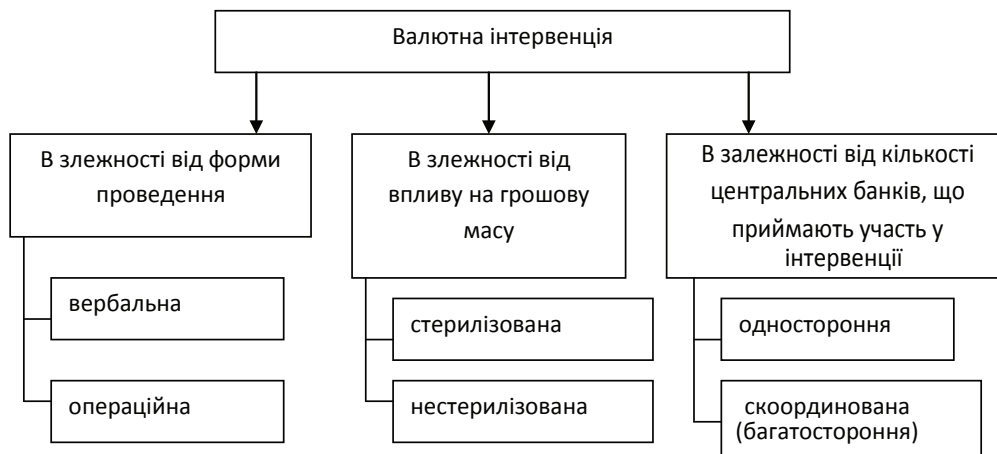

Рис. 1. Класифікація валютних інтервенцій

При нестерилізованих інтервенціях взаємозв'язок грошового і валютного ринків має неоднозначний характер: з однієї сторони, даний зв'язок підсилює ефект від дій центрального банку. Так, при активних закупівлях іноземної валюти центральним банком спостерігається збільшення грошової маси в країні, що позначається на тиску на ставку відсотка до низу. Це, у свою чергу, може призвести до відтоку частини капіталу за рубіж і наступне підвищення курсу іноземної валюти. З іншої сторони, збільшення про-

позиції грошей може вплинути на зростання цін, призводячи до активізації інфляційного процесу.

У випадку, якщо метою центрального банку є зниження або виключення впливу інтервенцій на грошову пропозицію на внутрішньому ринку, йому необхідно проводити операції зі стерилізації.

Економістами багатьох країн відзначається перевага проведення саме стерилізованих інтервенцій, оскільки вважається, що така інтервенція не має негативного впливу на розвиток еконо-

міки, а повна взаємозамінність активів у національній та іноземній валюті не відображається на рівновазі грошового ринку, тобто ціни, процентні ставки і валютний курс залишаються без змін.

Слід зазначити, що центральні банки набагато частіше проводять стерилізовані інтервенції, щоб не піддавати ризику свою внутрішню монетарну політику. У випадку, якщо інтервенції на валютному ринку проводяться без стерилізації або з частковою стерилізацією, дії на валютному ринку повинні бути погоджені з іншими цілями монетарної політики.

В залежності від кількості центральних банків, що беруть участь в інтервенції, вони можуть бути одне- чи багатосторонніми. Успішність ба-

гатосторонньої інтервенції залежить від кількості країн та від масштабу проведеної інтервенції. Узгоджені інтервенції можуть істотно вплинути на глобальний валютний ринок у цілому. В даний час багатосторонні валютні інтервенції, в основному, проводяться такими центральними банками, як ФРС США, Банк Японії, Європейський центральний банк і Банк Англії. При здійсненні валютної інтервенції застосовують два загальних підходи до інтервенцій:

- 1) регулювання величини валютного курсу;
- 2) управління волатильністю валютного курсу.

Однак, у залежності від мети грошово-кредитної політики, цілі проведення інтервенцій можуть бути більш деталізованими (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація цілей валютних інтервенцій

Цілі інтервенцій	Цілі грошово-кредитної політики		
	управління інфляцією (досягнення внутрішньої рівноваги)	досягнення зовнішньої рівноваги	підтримання фінансової стабільності
управління рівнем валютного курсу (при фіксованому курсі)	+	+	+
управління волатильністю валютного курсу (при плаваючому курсі)	+	+	+
підтримання симетричної волатильності			+
протистояння швидкому змінюванні курсу	+	+	+
підтримання ліквідності на валютному ринку			+
накопичення міжнародних резервів			+

В умовах режиму фіксованого валютного курсу центральний банк не контролює строки та обсяги операцій на валютному ринку, оскільки він діє тільки у відповідь на зміну попиту на іноземну валюту. При режимі плаваючого курсу інтервенції здійснюються на розсуд центрального банку, коли це потрібно для усунення дисбалансу валютного курсу, підтримки низької волатильності, збільшення міжнародних резервів або забезпечення адекватної пропозиції іноземної валюти.

Отже, на відміну від режиму фіксованого валютного курсу, в умовах плаваючого валютного курсу інтервенції носять вибірковий і обмежений характер, оскільки, з огляду на розмаїття методологій розрахунку рівноважного валютного курсу, часто важко вчасно знайти і кількісно

оцінити дисбаланс валютного курсу. Крім того, короткострокова волатильність курсу валют не завжди виправдовує проведення інтервенцій, так як може бути результатом зміни макроекономічних факторів або появи нової ринкової інформації.

Також, якщо національна валюта не має досить стабільний курс, центральні банки можуть приймати активні зусилля з регулювання номінального обмінного курсу. При цьому метою інтервенцій може стати згладжування коливань інфляції, а також стимулювання економічного зростання шляхом заниження реального обмінного курсу. У цих випадках центральні банки особливо мають стежити за коливаннями номінального обмінного курсу.

Як вважає керуючий шведським Ріксбанком

У. Бекстром, валютні інтервенції можуть бути ефективним допоміжним засобом регулювання інфляції у випадку серйозного ризику інфляційного зростання і помітного відхилення валютного курсу від «розумних» значень [4].

Якщо центральний банк має достатні обсяги міжнародних резервів, він може контролювати номінальний обмінний курс, що стає керованою змінною грошово-кредитної політики. Однак, коли міжнародних резервів недостатньо, обороти валютного ринку великі або країна офіційно дотримується гнучкого валютного курсу, шоки, що викликають коливання номінального валютного курсу, як правило, носять монетарний характер. Таким чином, номінальний валютний курс стає екзогенною (некерованою) змінною, яку центральні банки беруть до уваги при прийнятті рішень. У такому випадку контроль над валютним курсом зводиться до згладжування його коливань. Прикладом може служити політика Банку Японії, де в основних принципах валютних операцій відзначено, що цілями проведення валютних операцій є скорочення амплітуди обмінного курсу навколо довгострокового курсу єни [5].

У цілому, для досягнення позитивного ефекту від проведення інтервенцій, в країні необхідне виконання таких умов:

- довіра учасників ринку до політики центрального банку;
- зміна основних макроекономічних показників, таких як темп інфляції, темп збільшення грошової маси, темп зростання ВВП й ін.;
- наявність достатнього обсягу золотовалютних резервів.

У зарубіжній економічній літературі виділяють кілька підходів до аналізу ефективності інтервенцій [1]:

- 1) шляхом дослідження роботи різних каналів інтервенцій (портфельного, каналу очікувань й ін.);
- 2) у залежності від напрямку інтервенцій, обсягу і часу проведення;
- 3) шляхом зіставлення односторонніх або скоординованих з іншими центральними банками валютних інтервенцій;
- 4) за допомогою аналізу прибутку і збитків центрального банку від операцій на валютному ринку.

Способи досягнення макроекономічної стабілізації за допомогою впливу на валютний курс у різних країнах і на різних проміжках часу в одній країні можуть бути протилежними. Так, в одних

країнах центральні банки намагаються послабити вітчизняну валюту, проводячи значні купівлі на ринку іноземної валюти. Таку політику проводить Банк Японії з метою підтримки експортних компаній. В інших країнах центральні банки проводять політику посилення національної валюти, вважаючи, що сильна вітчизняна валюта є запорукою процвітання вітчизняних споживачів імпортової продукції.

Звіти центральних банків свідчать про те, що ключовими факторами, які впливають на ефективність інтервенцій, є такі (фактори ранжовані за зниженням вагомості) [5]:

- спільні скоординовані інтервенції з іншими центральними банками;
- величина інтервенції щодо обороту валютного ринку;
- регулярність інтервенції (рідкі інтервенції більш ефективні);
- порядковий номер операції в серії інтервенцій (перша інтервенція завжди є найбільш ефективною);
- сполучення операції з поточною ринковою тенденцією;
- невизначеність поточних подій і майбутніх фундаментальних факторів.

Крім цього, додатковими факторами, що визначають результативність проведення валютних інтервенцій, можна назвати:

- масштабність інтервенції (центральні банки, що мають великі валютні запаси, відіграють центральну роль при валютних інтервенціях);
- вибір часу проведення (чим вище ступінь несподіваності інтервенції, тим більший вплив вона здійснює на зміну валютного курсу);
- інерційність економічної системи (результативність інтервенції є вищою, якщо динаміка курсу валют уже змінюється в необхідному напрямку);
- рівень довіри населення й учасників валютного ринку до монетарних органів.

Також виділяють три критерії оцінки ефективності валютних інтервенцій [3]. Перший критерій «направлення» розроблений професором Гарвардського університету Дж. Френкелем, який запропонував оцінювати успішність інтервенцій в залежності від спрямованості зміни величини курсу валюти. Тобто, якщо зміна валютного курсу збігається з напрямком інтервенції, то інтервенція проведена ефективно. Таким чином, купівля іноземної валюти центральним банком повинна супроводжуватися підвищенням курсу, а продаж валюти – його зниженням, тобто

$$I_t > 0; \Delta K_{t+1} > 0 \text{ або } I_t < 0; \Delta K_{t+1} < 0 \quad (1)$$

де I_t – величина інтервенції (зміна валютних резервів) у період t ;

ΔK_{t+1} – зміна валютного курсу у наступний період ($t+1$).

Другий критерій «згладжування», розроблений економістом Федерального резервного банку Клівленда (США) О. Хампейджем, пов'язаний зі згладжуванням коливань валютного курсу: валютна інтервенція є ефективною, якщо при цьому сповільнюється розвиток тренда. Тобто, якщо валютний курс падає, то інтервенція повинна призводити до його плавного падіння, а якщо збільшується – до гальмування зростання величини валютного курсу. Отже, повинно виконуватися одне з наступних умов:

$$I_t > 0; \Delta K_{t+1} > \Delta K_t \quad (2)$$

або

$$I_t < 0; \Delta K_{t+1} < \Delta K_t \quad (3)$$

Третій критерій «розворот» запропонований експертом Європейського центрального банку Р. Фатумом. Він вважає, що при ефективній інтервенції необхідно виконання не тільки першого критерію, але й додаткової умови – нівелювання коливання валютного курсу за попередній період. Тобто, підвищення валютного курсу в попередньому періоді і його зниження в поточному періоді повинно призводити до необхідності купівлі національної валюти центральним банком:

$$I_t > 0; \Delta K_t < 0; \Delta K_{t+1} > 0, \quad (4)$$

або

$$I_t < 0; \Delta K_t > 0; \Delta K_{t+1} < 0. \quad (5)$$

Методики оцінки ефективності валютних інтервенцій, засновані на даних критеріях, застосовуються у Банку Японії, ФРС США, шведському Ріксбанку, Національному банку Австрії, Банку Канади, Національному банку Хорватії.

Ефективність проведення валютної інтервенції залежить й від вибору інструментів її здійс-

нення. Як правило, інтервенції проводять на спот-ринку. Досить часто інтервенції проводяться у вигляді валютних аукціонів, що є особливо характерним для країн Східної Європи. Такі валютні аукціони дозволяють центральним банкам акумулювати свої міжнародні резерви. Однак, багато центральних банків проводять свої операції і на ринках валютних деривативів. Перевага інтервенцій на ринку валютних деривативів полягає в тому, що вона не вимагає негайних розрахунків готівкою. До такої політики часто звертаються центральні банки Азії, як наприклад, Банк Тайланда для підтримки своєї національної валюти. Як частина валютної інтервенції можуть виступати й операції валютних свопів, що полягають в комбінації двох протилежних конверсійних угод на однакову суму з різними датами валютування. Так, Резервний банк Австралії використовує свопи для стерилізації спотових операцій. Опціони, як інструмент інтервенцій, застосовують у своїй діяльності такі центральні банки, як Банк Іспанії, Банк Мексики і Центральний банк Колумбії. При проведенні інтервенцій ФРС США найчастіше застосовують валютні операції зі зворотним вкупом.

Висновки. Інтервенції центрального банку впливають на його міжнародні резерви, величину грошової бази і, в остаточному підсумку, на грошову масу. Більш доцільними є використання стерилізованих інтервенцій, коли центральні банки включають до монетарної політики такі заходи щодо компенсації власних дій на валютному ринку, як операції на відкритому ринку.

Для центральних банків, які дотримуються фіксованого валютного курсу, найбільш значимим фактором є координація з іншими центральними банками. У країнах з плаваючим валютним курсом, найбільш важливу роль має обсяг інтервенції. Оцінка ефективності інтервенцій залежить від обраного критерію та фінансових інструментів її здійснення.

Список використаних джерел

1. Тарасов В. И. Деньги, кредит, банки: Учеб. пособие / В. И. Тарасов. — 2-е изд. — М.: Мисан-та, 2005. — 466 с.
2. Журавка Ф. О. Валютные интервенции НБУ как метод регулирования обменного курса гривны // Ф. О. Журавка. — Бизнес Информ. — 2007. — № 12(2). — С. 162–165.
3. Моисеев С. Р. Политика валютных интервенций центральных банков / С. Моисеев //

Финансы и Кредит. — 2002. — № 11. — С. 46–53.

4. Моисеев С. Р. Валютные интервенции центрального банка: обзор теории и практики / С. Р. Моисеев, В. В. Шилов, Д. А. Касимова // Банковское дело. — 2009. — № 1(164). — С. 48–55.

5. Лозовик В. Д. Валютные интервенции (европейский опыт) / В. Д. Лозовик // Деньги и кредит. — 2011. — № 12. — С. 61–66.

JEL CLASSIFICATION: D51, E52, E58

THEORETICAL ASPECTS OF CENTRAL BANK'S CURRENCY INTERVENTIONS MANAGEMENT

Nadiia E. BODROVA

Candidate of Technical Science, Professor assistant of finance chair of National Aerospace University "KhAI"

Summary. The mechanism of the central banks' currency intervention is viewed. The forms of the interventions depended on monetary and currency politics targets and also instruments of their realization are examined. The criteria of the currency interventions efficiency estimation are adduced.

Key words: *sterilized intervention, unsterilized intervention, inflation, money supply, exchange rate, international reserves.*

In the article the problems of monetary and foreign exchange policies, bound with transition from exchange rate targetting to inflation targetting in modern economic conditions are reviewed. Usage of the floating exchange rate the minimum applying of currency interventions by central banks or their full absence. However, in practice many banks of developed countries resort to interventions for exchange rate regulation and maintenance of macroeconomic equilibrium. The realization of interventions allows essentially to reduce the volatility of the courses creating padding load on economics, and also to counter destabilizing speculative influencing on the part of the internal exchange market.

The currency interventions grounded on changes of country's official reserves, however, depending on their kind (sterilized or unsterilized) render ambiguous influencing on money base, at the end, on money supply in the country. The realization of the sterilized interventions is prefer, as thus the central banks through compensatory measures minimize of risk of the internal monetary policy changes.

Also in the article is rotined, that for achievement of positive effect from interventions realization, the fulfilment of such conditions is necessary: confidence of the market participants to central bank's policy; change of the main macroeconomic parameters, such

as inflation, money supply, gross domestic product; presence of the sufficient volume of the official reserves in the country.

The main factors which is influence on the interventions efficiency are value of intervention in relation to exchange market operations volumes, regularity of interventions and sequence number of operation in a serial. The padding factors are scale of intervention, time of intervention realization and degree of its unexpectedness and level of the economical system inertance.

In the article three criteria of the estimation of interventions efficiency are adduced. By the first criteria the success of interventions is determined depending on a directivity of the exchange rate changing. By the second criteria the efficiency of interventions is valued on a degree of the trend change slackening. The basic index of the third criteria is the alignment of the exchange rate oscillation for the previous period.

Besides, it's necessary to take into account the regime of the exchange rate regulation which is applying by central bank. For central banks, which one adhere to fixed exchange rate, the most significant factor is the coordination with other central banks. In countries with the floating exchange rate the volume of interventions is played more relevant role.

References

1. Tarasov V. I. (2005) Dengi, credit, banki [Money, credit, banks]. Moscow : Misanta [in Russian].
2. Zhuravka F. O. (2007) Valutnie intervencii NBU kak metod regulirovanija obmennogo kursa grivni [Foreign exchange interventions of NBU as the method of grivna exchange rate regulation]. *Business Inform – Business Inform*, 12(2), 162–165 [in Russian].
3. Moiseev C. R. (2002) Politica valutnuh intervencii centralnuh bankov [Central bank's politics of

the foreign exchange interventions]. *Finansi i credit – Finance and Credit*, 11, 46-53 [in Russian].

4. Moiseev C. R., Shilov V. V. & Kasimova D. A. (2009) Valutnuje intervencii centralnoho banka: obzor tiorii i practiki [The foreign exchange interventions of central banks: the review of theory and prac-

tice]. *Bankovskoje delo – Bank's Business*, 1(164), 48–55 [in Russian].

5. Lozovik V. D. (2011) Valutnije intervencii (evropejskiy oput) [The foreign exchange intervencii (european experience)]. *Dengi i credit – Money and Credit*, 12, 61–66 [in Russian].

УДК 368:336.228.34

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ СФЕРИ ВИКОРИСТАННЯ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В СХЕМНИХ ОПЕРАЦІЯХ

Антон Олександрович БОЙКО

к.е.н., старший викладач кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (м. Суми)

E-mail: a.boiko@uabs.edu.ua

Вікторія Володимирівна РОЄНКО

к.е.н., асистент кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (м. Суми)

E-mail: v.v.roienko@uabs.edu.ua

Анотація. У статті здійснено аналіз найбільш поширених незаконних схем використання послуг страхових компаній з метою мінімізації податкового навантаження та легалізації доходів отриманих злочинним шляхом. Запропоновано та обґрунтовано систему показників формалізації ризику використання страхових компаній в схемних операціях.

Аннотация. В статье проведен анализ наиболее распространенных незаконных схем использования услуг страховых компаний с целью минимизации налоговой нагрузки и легализации доходов полученных преступным путем. Обосновано систему показателей формализации риска использования страховых компаний в схемных операциях.

Ключові слова: страхова компанія, легалізація, схемні операції, податкове навантаження.

Ключевые слова: страховая компания, легализация, схемные операции, налоговая нагрузка.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку національної фінансової системи інститут страхування лише частково виконує покладену на нього соціально-економічну функцію. Незважаючи на поступове збільшення рівня капіталізації страхових компаній, виходу на вітчизняний ринок іноземних інвесторів та збільшення обсягу страхових премій в цілому, досі відсутня довіра населення та суб'єктів господарювання до діяльності страхових компаній. Однією з причин вище зазначеної проблеми виступає низький рівень ефективності державного регулювання, контролю та нагляду за функціонуванням та розвитком страховиків. За цих умов можливість страхового ринку активно використовуватися для проведення схемних операцій, які спрямовані на мінімізацію оподаткування суб'єктів господарювання, виведення грошових коштів з обороту, транзакція їх за кордон або одержання інших економічних переваг як страховиками, так і третіми особами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження схем легалізації коштів, одержаних кримінальним шляхом, та оптимізації податкового навантаження за участю страхових компа-

ній в Україні залишається недостатньо вивченим. Найбільш активно дану проблему досліджують такі вітчизняні науковці, як А. Василенко [1], О. Залетов [2], А. В. Кравець [3] та інші. Дана проблематика знайшла широке відображення у аналітичних оглядах міжнародних організацій та національних регуляторів, а саме Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) [4], Міжнародної організації страхового нагляду [5], Міжнародної асоціації актуаріїв [6], Управління ООН по боротьбі з наркоманією та тероризмом [7] та інші. Проте питання ідентифікації системи показників, за допомогою яких можна оцінити ризик використання страхових компаній в схемних операціях залишається недостатньо вивченими.

Метою статті є узагальнення характерних ознак схемних операцій за участю вітчизняних страхових компаній та обґрунтування основних показників, які характеризують ризик використання схемних операцій в діяльності страхових компаній.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Особливості розвитку страхових відносин в Україні зумовлені затяжними процесами

реформування національної економіки і неефективними заходами державного регулювання та нагляду у сфері фінансових послуг, в результаті чого набули поширення схемні страхові операції, ініціатором яких може виступати як безпосереднього страхова компанія, так і будь-який інший суб'єкт господарювання.

Основний зміст схемних операцій полягає в тому, що під виглядом страхових правовідносин відбуваються дії, спрямовані на мінімізацію податкового навантаження суб'єктів господарювання, легалізацію доходів, отриманих незаконним шляхом, трансформацію безготівкових коштів у готівку та інше.

Страхові компанії виступають суб'єктами первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. У випадку перерахування страховою компанією до банківської установи грошових коштів на суму більше 150000 грн одним платежем, а також здійснення виплати страхових відшкодувань (виплат) через касу банківської установи на аналогічну суму, дані операції підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» [8].

Розглянемо найбільш поширені незаконні схеми використання послуг страхових компаній з метою оптимізації фінансових потоків, які мають місце в Україні.

Незважаючи на численні спроби переходу страхових компаній на загальну систему оподаткування, в Україні страховики досі сплачують 3 % з валових премій, тоді як інші суб'єкти господарювання – 18 % з прибутку. З метою зменшення податкового навантаження страхова компанія укладає фіктивний договір на страхування деяких фінансових або майнових ризиків, що дозволяє зменшити базу оподаткування податку на прибуток страхувальника, оскільки витрати на придбання страхових полісів зараховуються до складу валових витрат від основної діяльності. Потім страхова компанія перестраховує ризики у фіктивній компанії, за що отримує винагороду в розмірі 7-8 % від обсягу премії. Крім того, сума премій передана в перестраховання зменшує базу оподаткування для страховика. У підсумку страхувальник замість 18 % сплачує близько 10 % податку (7-8 % винагорода + 3 % податку на валові премії страховика).

На думку експертів, щороку український бізнес за рахунок використання фіктивних страхових операцій заощаджує на сплаті податків близько 1,5 млрд грн.

Найбільш розповсюдженою схемою, пов'язана з легалізацією доходів з використанням операцій перестраховування, є наступна: укладаючи фіктивний договір страхування, страхова компанія перестраховує свої ризики в компанії-нерезидента. Тобто валютні кошти розміщуються за межами України та концентруються на рахунках офшорних компаній.

Крім вищезазначених схем, для легалізації доходів отриманих незаконним шляхом та переведенням безготівкових коштів у готівку використовуються цінні папери, що мають ознаки фіктивності. Сутність даного механізму полягає в наступному: суб'єкт господарювання (страхувальник) сплачує кошти страховій компанії у вигляді страхових платежів, потім страхова компанія частину даних коштів інвестує в неліквідні цінні папери технічного емітенту, який перераховує кошти як фінансова допомога іншому суб'єкту господарювання, які в подальшому знімаються готівкою.

Наступна схема, характерна як для вітчизняного, так і закордонного страхового ринку, передбачає використання послуг кептивної компанії для проведення фіктивних страхових операцій. Так, банк укладає договір страхування кредитів з кептивною страховою компанією з метою оптимізації свого кредитного портфелю. Сутність фіктивної страхової операції полягає в наступному: на балансі банку знаходиться значний обсяг неповернених кредитів, що загрожує невиконанню нормативів центрального банку, і тому банк укладає договір страхування, за яким в подальшому настає страховий випадок. Внаслідок цього, банк отримує страхову виплату, що відповідно дозволяє перекласти ризики на страхову компанію.

На основі вище розглянутого, узагальнено основні ризики, за якими можна провести оцінювання схильності страхової компанії до використання нею схемних операцій. Дані ризики запропоновано розглядати у розрізі 4-х груп, а саме: ризик, пов'язаний з країною, в якій функціонує страхова компанія; ризик, пов'язаний з діями страхувальника; ризик, пов'язаний з діяльністю страхової компанії; ризик, пов'язаний з порушенням норм регулятора страховою компанією (табл.1).

Таблиця 1

Групи показників, що характеризують ризик використання страхових компаній в схемних операціях

Назва групи	Показники
Ризик, пов'язаний з країною, в якій функціонує страхова компанія	Країни, що мають слабкий режим протидії відмиванню коштів одержаних злочинним шляхом за даними FATF
	Країни, в яких високий індекс корупції за методикою Transparency International
	Країни з низьким податковим навантаженням для нерезидентів
	Країни, у яких виявлені системні та численні правопорушення в оподаткуванні, банківському та фінансовому секторах
	Країни, до яких застосовані санкції міжнародних організацій
Ризик, пов'язаний з діяльністю страхової компанії	Компанія, яка укладає договори страхування переважно з юридичними особами
	Компанія, яка має занадто високий або низький рівень страхових виплат
	Компанія, в структурі страхового портфеля якої переважають договори зі страхування фінансових ризиків, страхування від вогневих ризиків, страхування ризиків стихійних явищ
	Компанія, яка має високу частку вихідного перестраховання у співвідношенні до акумульованих валових страхових премій
	Компанія, яка є частиною фінансово-промисловою групою
Ризик, пов'язаний з діями страховальника	Страховальники, які проживають на значній відстані від місцезнаходження страхової компанії
	Страховальники, які ініціюють дострокове розірвання договору страхування та отримання ними викупної суми
	Страховальники, які використовують готівковий або нетрадиційний спосіб оплати послуг
	Страховальники, відносно яких застосовано міжнародні санкції
	Страховальники, які укладають договори страхування на значну суму
Ризик, пов'язаний з порушенням норм регулятора	Страхова компанія, яку притягнуто до відповідальності та накладено штрафи за порушення норм формування та розміщення страхових резервів
	Страхова компанія, яку притягнута до відповідальності та накладено штрафи за порушення вимог до норм платоспроможності
	Страхова компанія, яку притягнута до відповідальності та накладено штрафи за невиконання вимог щодо проведення перестрахових операцій
	Страхова компанія, на діяльність якої подані скарги від страховальників
	Страхова компанія, яка має заборгованості за нарахованими штрафами

Розглянемо більш детально деякі з груп показників.

Якщо договір страхування або перестраховання укладений з компанією-нерезидентом доцільно починати перевірку з країни, в якій вона зареєстрована, на основі даних про рівень протидії відмиванню злочинних доходів, рівень корупції в країні, рівень податкового навантаження для нерезидентів, правопорушення у фінансовій сфері та міжнародні санкції. Так, FATF системно проводить моніторинг діяльності установ і організацій різних країн світу та визначає країни, які пов'язані з легалізацією доходів одержаним кримінальним шляхом та фінансуванням тероризму. Станом на червень 2014 р. такими країнами стали Іран, Північна Корея, Алжир, Еквадор, Індонезія, М'янма [4].

У той же час, справедливо зауважити, що при дослідженні схемних страхових операцій доцільно враховувати рівень корупції в політичній, судовій та фінансовій системах країни. В основу даної оцінки можна запропонувати індекс сприяння корупції, який щорічно розраховується Transparency International [9]. Даний індекс формується за допомогою опитувань та досліджень експертів різних країн світу. Кожна країна отримує від 0 до 100 балів. За результатами 2014 р. найменший рівень корупції зафіксовано в Данії (значення індексу – 92), Новій Зеландії (91), Фінляндії (89), Швеції (87), Сінгапурі (84), тоді як Україна (26) посіла 142 позицію з 175 та займає місце поряд з Бангладешем (25), Кенією (25).

До країн з низьким рівнем податкового навантаження у більшій мірі відносяться офшорні

зони, які мають вільний режим або пільгові умови оподаткування для нерезидентів. І тому інцидентом для проведення додаткової перевірки стосовно ймовірного використання схемних операцій, на нашу думку, є також співпраця страхової компанії з перестраховиком, який зареєстрований в офшорній зоні.

Наявність численних правопорушень у фінансовій сфері, зафіксованих міжнародними організаціями, створюють умови для розвитку тіншового сектору економіки, в тому числі в страхуванні, чим і обумовлений вибір даного показника для ідентифікації схемних операцій.

Страхова компанія та/або страхувальник, які представляють державу, стосовно якої запровадили санкції міжнародні організації та уряди інших країн, потребує додаткового контролю з боку регулюючих органів, оскільки їх діяльність може бути пов'язана з легалізацією злочинних доходів, виведенням грошових коштів з обороту тощо.

Вагоме місце в ідентифікації проявів схемного страхування займає моніторинг діяльності страхових компаній за параметрами, які визначені в таблиці 1.

Рівень страхових виплат характеризує ступінь виконання страховиком своїх зобов'язань перед страхувальниками. Ознаки схемності даний показник набуває у випадку занадто високого або низького його рівня, тобто страхова компанія здійснює страхові виплати на суму, співставну акумульованим страховим преміям (послуги страхової компанії використовуються для легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом, та трансформація коштів у готівкову форму), або навпаки – майже відсутні або на низькому рівні (страховик вчиняє шахрайські дії з метою зменшення або невиконання зобов'язань перед власниками страхових полісів).

З метою ухилення від оподаткування та отримання більшого прибутку, суб'єкти господарювання в більшій мірі схильні до здійснення схемних страхових операцій, ніж громадяни. Якщо частка фізичних осіб у загальному обсязі страхувальників менше 30 %, то даний показник набуває ознак схемності.

Деякі учасники вітчизняного страхового ринку використовують деякі види страхування (страхування фінансових ризиків, страхування від вогневих ризиків, страхування ризиків стихійних явищ) як суто технічний прийом для легалізації капіталу та зменшенні податкового навантаження. Для страхування фінансових ри-

зиків характерним є абстрактна природа об'єкта страхування, складності в обрахунку ймовірності настання фінансового ризику, низький рівень контролю за настанням страхового випадку. Для страхування від вогневих ризиків та страхування ризиків стихійних явищ притаманні низький рівень настання страхових випадків. У випадку перевищення даних видів страхування в структурі страхового портфелю (40% і більше) виникають сумніви до прозорості даної компанії у наданні страхових послуг.

Частка вихідного внутрішнього перестраховання у співвідношенні до валових страхових премій може вказувати на використання перестрахових операцій в мінімізації податкових зобов'язань страховика за рахунок зменшення оподаткованого доходу на суму страхових платежів, сплачених за договорами перестраховання з резидентами. Ознак схемності даний показник набуває при значенні 40 % і більше. Фактично перестраховання в Україні досить часто використовується не як механізм перерозподілу ризиків, а як інструмент оптимізації сплати податків.

Будучи учасником фінансово-промислової групи, послуги страхової компанії можуть використовуватися для легалізації незаконних фінансових та господарських дій афілійованих осіб (банків, підприємств, інших фінансових установ).

Крім страхової компанії, вагома роль в ініціюванні та проведенні шахрайських дій належить страхувальнику. В своїй більшості, страхувальники намагаються завищити суму страхових виплат, фальсифікувати страхову подію або отримати страхову винагороду іншими незаконними шляхами.

З метою захисту прав споживачів страхових послуг та недопущення їх залучення в схеми, які за своєю суттю є шахрайськими або побудовані як «фінансова піраміда» страхова компанія повинна чітко виконувати нормативно-правові вимоги національного регулятора. На основі даних про кількість порушень та обсяг штрафів, скарг від страхувальників та обсягу заборгованості можна проаналізувати діяльність страхової компанії на факт використання нею схемних операцій.

Висновки. За результатами проведеного дослідження обґрунтовано, що сучасні схеми здійснення фіктивних операцій за участю страхових компаній дозволяють мінімізувати розмір об'єкта оподаткування або приховати дійсні джерела походження доходів. З метою забезпечення реаліза-

ції державної політики у сфері запобігання розвитку тіншового сектору економіки, сформована багатовекторна система показників ідентифікації ризиків використання страхових компаній в схемних операціях, що дозволяє провести всебічний моніторинг даного процесу та мінімізувати потенційні злочини. В подальших дослідженнях

доцільно розробити науково-методичний підхід до формалізації інтегрального показника оцінювання ризику використання страхових компаній в схемних операціях, що призведе до підвищення оперативності здійснюваного фінансового моніторингу, зокрема, та стимулювати розвиток легального фінансового сектору країни в цілому.

Список використаних джерел

1. Василенко А. Податкове стимулювання розвитку страхування / А. Василенко // Вісник КНТЕУ. — 2012. — № 4. — С. 34–46.
2. Залетов О. Відмивання брудних грошей та заходи боротьби на страховому ринку / О. Залетов // Страхова справа. — 2006. — № 1 (21). — С. 36–38.
3. Кравець А. В. Способи реалізації «схемного» страхування на страховому ринку України / А. В. Кравець // Менеджмент та підприємництво України : етапи становлення і проблеми розвитку. — Львів : Вид-во Нац. ун-т «Львів. політехніка», 2007. — С. 192–197.
4. FATF Public Statement [Електронний ресурс] / The Financial Action Task Force, 27 June 2014. — Режим доступу : <http://www.fatf-gafi.org/documents/news/public-statement-june-2014.html>.
5. Examples of money laundering and suspicious transactions involving insurance [Електронний ресурс] / International Association of Insurance Supervisors, 2004 – 9 p. — Режим доступу : http://www.iaisweb.org/___temp/Examples_of_money_laundering.pdf.
6. Measurement of Liabilities for Insurance Contracts: Current Estimates and Risk Margins [Електронний ресурс] / An International Actuarial Research Paper prepared by the Risk Margin Working Group

- of the International Actuarial Association. – Ottawa, April 2009.– 210 p. — Режим доступу : http://www.actuaries.org/LIBRARY/Papers/IAA_Measurement_of_Liabilities_2009-public.pdf.
7. Risk of Money Laundering through Financial and Commercial Instruments. 2nd Edition [Електронний ресурс] / United Nations Office on Drugs and Crime. – Bogota, 2013. – 243 p. — Режим доступу : http://www.imolin.org/pdf/Risk_of_Money_Laundering_Version_2.pdf.
8. Актуальні методи і способи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму [Електронний ресурс] / Департамент фінансових розслідувань Державна служба фінансового моніторингу, 2012. — Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/file/link/396801/>
9. Corruption Perceptions Index 2014 [Електронний ресурс] / Transparency International. — Режим доступу : <http://www.transparency.org/cpi2014>.
10. Меренкова О. Факторний аналіз імовірнісної оцінки ризику використання послуг банків для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму / О. В. Меренкова, Т. Медвідь, А. Бойко // Вісник Національного банку України. — 2010. — № 11. — С. 46–52.

JEL CLASSIFICATION: G22, H39

EVALUATION CRITERIA OF USING INSURANCE COMPANIES IN SUSPICIOUS TRANSACTIONS

Anton O. BOYKO

Candidate of Economics, senior lecturer, Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine

Viktoriia V. ROIENKO

Candidate of Economics, assistant lecturer, Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine

Summary. The article analyzes the most common suspicious transactions using the services of insurance companies for optimizing the tax burden businesses and/or legalization (laundering) criminally gained

income. The system of indicators for formalization the risk of using insurance companies in suspicious transactions is investigated.

Key words: *insurance company, legalization, suspicious transactions, tax burden.*

The intense formation of the global financial system and the liberalization of capital movements led to a parallel activation and development of mechanism of using financial institutions to reduce the tax burden, to legalize illegally gained income and financing of terrorist. Insurance companies are one of the core financial institutions through which individuals and business entities can access the financial system. This access provides opportunities to misuse insurance and reinsurance industry to engage in optimizing the tax burden businesses and legalization (laundering) criminally gained income. This problem cannot be considered as an isolated threat of the economic security of each country. For instance, each year Ukrainian business through the using insurance companies in suspicious transactions save on taxes 1,5 billion. UAH.

In the article it is defined four groups of indicators characterizing the risk of using insurance companies in suspicious transactions.

First group is named as country risk and its financial system: countries with weak regime AML (anti-money laundering) according to the FATF; countries with high Corruption Perceptions Index by Transparency International; countries with low tax burden for non-residents; countries with numerous and systematic violations in taxation, banking and financial sectors; countries subject to sanctions of international organizations.

Second group – insured risk: insured who live far from the location of the insurance company; insured who initiate early termination of the insurance contract and receiving the redemption amount; insured who use cash or unconventional payment method; insured with applied international sanctions; insured who conclude insurance contracts on a significant amount.

Third group – insurer risk: insurer that concludes contracts mostly with legal entities; insurer which has too high or low level of loss ratio; insurer the structure of the insurance portfolio of which is dominated by contracts with financial risk insurance, fire insurance, natural disasters insurance; insurer with a high share of output reinsurance in relation to accumulated gross insurance premiums; insurer which is a part of the financial-industrial groups.

Fourth group – risk of regulatory standards violations: an insurance company which is prosecuted and fined for breaching the standards of the formation and placement of insurance reserves; an insurance company which is prosecuted and fined for violating the standards of solvency; an insurance company which is prosecuted and fined for non-compliance of standards on conducting reinsurance operations; an insurance company the activity of which is submitted with complaints from insurers; an insurance company which has debts on the accrued fines.

References

1. Vasylenko A. (2012) Podatkove stymuliuvannia rozvytku strakhuvannia [Tax incentives of insurance]. *Visnyk KNTEU*, 4, 34–46.
2. Zalietov O. (2006) Vidmyvannia brudnykh hroshei ta zakhody borotby na strakhovomu rynku [Money laundering and control measures in the insurance market]. *Strakhova sprava*, 1 (21), 36–38.
3. Kravets A. V. (2007) Sposoby realizatsii “skhemnoho” strakhuvannia na strakhovomu rynku Ukrainy [Methods of implementation “schematic” insurance in the insurance market of Ukraine]. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo Ukrainy : etapy stanovlennia i problemy rozvytku*. Lviv : Vyd-vo Nats. un-t «Lviv. politekhnika», 192–197.
4. FATF Public Statement / The Financial Action Task Force, 27 June 2014. Retrieved from <http://www.fatf-gafi.org/documents/news/public-statement-june-2014.html>.
5. Examples of money laundering and suspicious transactions involving insurance / International Association of Insurance Supervisors, 2004 – 9 p. Retrieved from http://www.iaisweb.org/__temp/Examples_of_money_laundering.pdf.
6. Measurement of Liabilities for Insurance Contracts: Current Estimates and Risk Margins / An International Actuarial Research Paper prepared by the Risk Margin Working Group of the International Actuarial Association. – Ottawa, April 2009. Retrieved from http://www.actuaries.org/LIBRARY/Papers/IAA_Measurement_of_Liabilities_2009-public.pdf.
7. Risk of Money Laundering through Financial and Commercial Instruments. 2nd Edition / United Nations Office on Drugs and Crime. – Bogota, 2013. – 243 p. Retrieved from http://www.imolin.org/pdf/Risk_of_Money_Laundering_Version_2.pdf.
8. Aktualni metody i sposoby lehalizatsii (vidmyvannia) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, ta finansuvannia terorizmu [Recent methods and techniques legalization (laundering) of proceeds from crime and terrorist financing]. Departament finansovykh rozsliduvan Derzhavna sluzhba finansovoho monitorynhu. Retrieved from <http://www.minfin.gov.ua/file/link/396801/>.
9. Corruption Perceptions Index 2014 / Transparency International. Retrieved from <http://www.transparency.org/cpi2014>.
10. Merenkova O., Medvid T., Boyko A. (2010) Faktornyi analiz imovirnisnoi otsinky ryzyku vykorystannia posluh bankiv dlia lehalizatsii kryminalnykh dokhodiv abo finansuvannia terorizmu [Factor analysis of probabilistic risk assessment using the services of banks for money laundering or terrorist financing]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*. 11. 46–52.

УДК 336.647/648

КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Алла Валентинівна БУРКОВСЬКА

к.е.н., доцент Миколаївського національного аграрного університету

Ігор Григорович КОРЖИНСЬКИЙ

*магістр обліково-фінансового факультету Миколаївського національного аграрного університету
E-mail: korshunski@mail.ru*

Анотація. Досліджено проблеми кредитного забезпечення відтворення основних засобів, сільськогосподарських підприємств України на основі вивчення наукових праць вчених-економістів та практичного досвіду функціонування сільськогосподарських підприємств.

Аннотация. Исследованы проблемы кредитного обеспечения воспроизводства основных средств, сельскохозяйственных предприятий Украины на основе изучения научных трудов ученых-экономистов и практического опыта функционирования сельскохозяйственных предприятий.

Ключові слова: *основні засоби, кредитне забезпечення, ресурси, ефективність.*

Ключевые слова: *основные средства, кредитное обеспечение, ресурсы, эффективность.*

Постановка проблеми. Сільськогосподарське підприємництво потребує значної підтримки процесів відтворення ресурсного потенціалу. Серед найбільш важливих факторів економічного зростання основне місце належить стану ресурсів підприємств, зокрема, основних засобів. З більшості джерел їх відтворення важливим є кредитне забезпечення. Об'єктивна необхідність застосування кредиту для відтворення основних засобів зумовлена специфікою відтворювального процесу в галузі, що має сезонний характер. На даний час, за умов низьких рівнів прибутковості сільськогосподарських підприємств та інвестиційної привабливості аграрного сектора, кредитне забезпечення відтворення основних засобів є вагомим джерелом формування ресурсної основи сільськогосподарського виробництва.

Проблемні аспекти кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств збільшуються тією обставиною, що в переважна більшість з них характеризується низьким рівнем ліквідності, значним підвищенням амортизаційного строку над нормативами та високим рівнем зношеності основних засобів і, поряд з цим, відсутністю необхідних дефіцитом власних коштів з метою фінансування відтворювальних процесів. Це зумовлює стрімке зростання значущості

розкриття фундаментальних характеристик та теоретичного опрацювання дієвих орієнтирів вдосконалення кредитного забезпечення відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню теоретичних і практичних питань щодо відтворення основних засобів за рахунок кредитних ресурсів та кредитного забезпечення аграрного сектора економіки присвячено праці багатьох вчених, з-поміжних: В. Аранчій [1], В. Булонська [6], Б. Дадашев [2], М. Дем'яненко [3], Я. Колесник [7], Т. Талах [5], та ін. Автори збагатили економічну науку глибокими конструктивними ідеями, які принесли якісно нові зрушення у проблематику кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Мета статті – обґрунтування сутності кредитного процесу відображення основних засобів сільськогосподарських підприємств, забезпечення напрямків щодо вдосконалення.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Конкурентоспроможність кожного сільськогосподарського підприємства залежить від основних засобів, їх складу і оптимального співвідношення його забезпечення. Специфічни-

ми ознаками основних засобів сільськогосподарських підприємств є їх склад, пропорційність, видові ознаки, функціональне призначення, участь у технологічних процесах. При цьому окремі категорії основних засобів характеризуються як біологічні активи [7].

У процесі господарської діяльності кругообіг основних засобів проходить три стадії [8]. На першій стадії відбувається продуктивне використання основних засобів. На другій стадії відбувається перетворення зношеної частини

основних засобів, які перебували в продуктивній формі, на грошові кошти. На третій стадії у процесі виробництва відбувається оновлення спожитої вартості частини основних засобів.

Відтворення основних засобів – це є процесом безперервного їх оновлення, що є складним механізмом, який включає інтегровану, цілісну систему економічних, організаційних і правових форм та методів господарювання. Типова модель процесу відтворення основних засобів наведена на рис. 1.

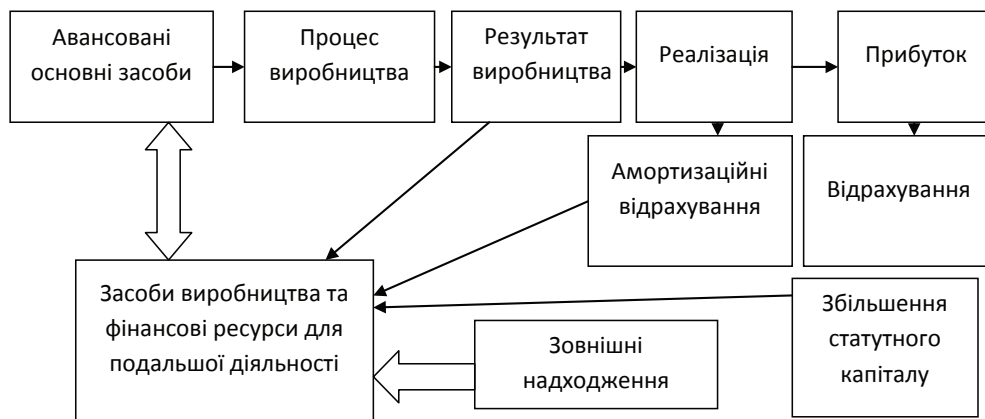

Рис. 1. Типова модель процесу відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств

Джерело: побудовано автором з використанням [5]

Відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств має певні ознаки, такі як: тісний зв'язок з науково-технічним прогресом, характером споживання продукції; має залежність зі структурою капітальних вкладень, концентрацією і спеціалізацією виробництва; поступове списання вартості на витрати виробництва; часткове відтворення вартості в готовому продукті та її нагромадження в грошовій формі; тривалість часового інтервалу, необхідного для оновлення основних засобів у натурально-речовій формі [2].

Трагування кредитного забезпечення відтворення основних засобів сільськогос-

подарських підприємств як економічних відносин, що виникають у процесі кредитування банків та інших фінансово-кредитних інституцій дає можливість чітко визначити структуру таких відносин, повніше розкрити специфіку взаємозв'язку елементів і форм кредитного забезпечення, виявити їх принципові особливості, що активно впливають на функціонування сільськогосподарських підприємств.

На основі проведеного нами дослідження обґрунтовано виокремлення кредитного забезпечення за відповідними класифікаційними ознаками (рис. 2).

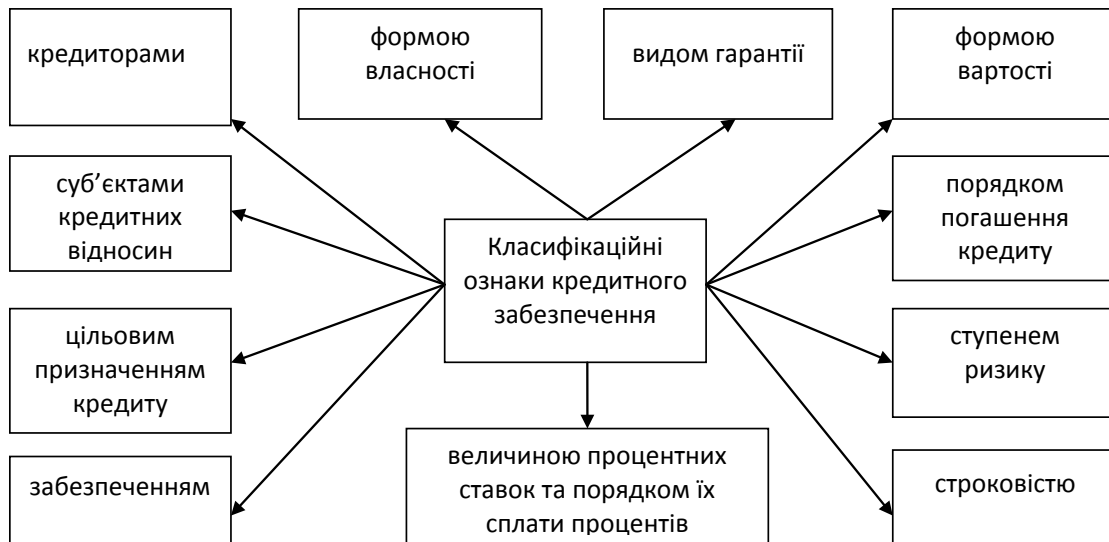

Рис. 2. Класифікаційні ознаки кредитного забезпечення відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств

Джерело: розроблено автором.

Така класифікація кредитного забезпечення, на нашу думку, формує цілісне уявлення щодо кредитних відносин, які розвиваються як за спільними для всієї економічної системи законами, так і притаманними лише аграрній сфері. Вона спрощує розуміння внутрішнього

взаємозв'язку між окремими проявами кредитного забезпечення, що сприяє адаптації кредитних відносин.

Нами вивчено, що кожного року зростає розмір прострочених кредитів сільськогосподарських підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяги виданих кредитів за періодами та простроченої заборгованості сільськогосподарських підприємств України (станом на кінець квітня, млрд грн)

Показники		До 1 року	1-5 років	Більше 5 років	Усього
Обсяг кредитів	2012 р.	14,8	17,4	3,2	35,3
	2013 р.	18,2	14,9	3,6	36,7
2013 р. до 2012 р., %		123 %	86 %	112 %	104 %
Прострочена заборгованість за кредитами	2012 р.	0,62	1,86	0,45	2,93
	2013 р.	0,96	2,10	0,32	3,38
2013 р. до 2012 р., %		154 %	113 %	71 %	115 %

Джерело: побудовано автором із використанням [4].

За даними таблиці 1 можна зробити висновок, що кількість кредитів у 2013 році порівняно із 2012 роком терміном до одного року збільшилась на 3,4 млрд грн або на 23 %, а також збільшилась кількість кредитів терміном більше ніж на п'ять років на 0,4 млрд грн або на 12 %. У 2013 році порівняно із 2012 роком прострочена заборгованість наданих на період до одного року кре-

дитів збільшилась на 0,34 млрд грн. або на 54 %, збільшилась кількість прострочених кредитів на період від одного до п'яти років.

Нами вивчено, що через низку внутрішніх і зовнішніх факторів кредитне забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств є недостатнім, що потребує запровадження методики кредитного забезпечення відтворення

основних засобів підприємств, яка буде включати наступні етапи:

- оцінка економічного стану підприємства та розробка заходів щодо стратегічного розвитку;
- визначення потреби у грошових засобах для підприємства і термінів їх використання та окупності;
- розрахунок ризиків і загрози настання стану банкрутства підприємства;
- виявлення найефективнішого каналу кредитного забезпечення;
- аналіз стану та ефективності кредитного забезпечення.

Одним із напрямів вдосконалення кредитного забезпечення відтворення основних засобів є розробка дієвих ліній щодо залучення кредитних ресурсів на державному рівні. Вважаємо, що це

поліпшить ситуацію у кредитуванні діяльності сільськогосподарських підприємств.

Висновки. Сучасний стан основних засобів сільськогосподарських підприємств України вимагає підвищення рівня їх кредитного забезпечення. При цьому від правильного визначення принципів і механізмів кредитного забезпечення підприємств залежатиме ефективність їх функціонування у довгостроковій перспективі. Однак, суттєвою перешкодою є високий рівень кредитного ризику, як системного, так і індивідуального. Тобто, потребує удосконалення система кредитного аналізу й оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників, а також відбір найбільш раціональних методів та інструментів кредитного забезпечення, з урахуванням особливостей виробничо-господарської діяльності підприємств.

Список використаних джерел

1. Аранчій В. І. Кредит у системі фінансового забезпечення інвестиційного розвитку аграрних підприємств / В. І. Аранчій, І. І. Петренко, О. П. Зоря // Вісник Полтавської державної аграрної академії. — 2011. — № 4. — С. 120–124.
2. Дадашев Б. А. Кредитування агроформувань: проблеми та напрями стабілізації / Б. А. Дадашев, С. Г. Черемісіна // Вісник Полтавської державної аграрної академії. — 2012. — № 2. — С. 142–149.
3. Дем'яненко М. Я. Кредитування сільськогосподарських підприємств: теорія і практика / М. Я. Дем'яненко // Облік і фінанси АПК. — 2005. — № 7. — С. 9–19.
4. Матеріали Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

5. Талах Т. А. Економічна ефективність використання потенціалу основних засобів підприємства / Т. А. Талах // Економічний форум. — №1. — 2011. — С. 106–112.
6. Булонська В. І. Основні засоби підприємства та проблеми ефективності їх використання / В. І. Булонська // Науковий вісник НЛТУ України. — № 2. — 2010. — С. 221–224.
7. Колеснік Я. Відтворення основних засобів: види, форми та джерела фінансування / Я. Колеснік // Збірник Дніпропетровського державного аграрного університету. — № 4. — 2009. — С. 130–133.
8. Гречко С. М. Джерела фінансування відтворення основних засобів / С. М. Гречко. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/3699/1/165.pdf>.

JEL CLASSIFICATION: H81, Q12

COLLATERAL REPRODUCTION OF FIXED ASSETS AGRICULTURAL ENTERPRISES

Alla V. BURKOVSKA

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Mykolaiv National Agrarian University

Ihor G. KORZHYNSKYI

Master of Accounting, Finance Department Mykolaiv National Agrarian University

Summary. The problems of credit support playback of property, farms Ukraine based on the study of scientific works of economists and practical experience of the farmers.

Key words: *fixed assets, credit support, resources, efficiency.*

Agricultural business requires significant contributions to the playback resource potential. Among the most important factors of economic growth principal place of state owned enterprise resource field, plant and equipment. Most sources play their important collateral. The objective necessity of applying for a loan reproduction of fixed assets due specificity reproductive process in which is seasonal. Currently, at low levels of farm profitability and investment attractiveness of the agricultural sector, credit provision reproduction of fixed assets is the real source of the material base of agricultural production.

According to our data, we can conclude that that the number of loans in 2013 compared to the year 2012 up to one year increased by 3,4 bln. USD (23 %), and increased the number of credits to date more than five years 0,4 billion. USD (12 %).

We also analyzed the data of overdue loans in 2013 compared to the year 2012, arrears granted to one year loans increased to 0,34 billion. USD. (54 %) also increased the number of delinquent loans from one to five years. These data confirm the state of crisis lending farmers.

The current state of fixed assets of agricultural enterprises of Ukraine requires increasing their collateral. Thus the correct definition of the principles and mechanisms of credit to enterprises depend on the efficiency of their operation in the long run. However, the major obstacle is the high level of credit risk as systemic and individual. That is, the system needs to be improved credit analysis and credit scoring potential borrowers, as well as the selection of the most efficient methods and tools of collateral, allowing for the industrial and business enterprises

References

1. Aranci V. I., Smith I., Dawn A. P. (2011) Kredyt u systemi finansovoho zabezpechennia investytsiinoho rozvytku ahrarnykh pidpriumstv [Credit financial system for the investment of farms]. Bulletin of Poltava State Agrarian akademii, 4. pp. 120–124.
2. Dadashov B. A., Cheremisina S. G. (2012) Kredytuvannia ahroformuvan: problemy ta napriamy stabilizatsii [Loans agricultural enterprises: problems and issues of stabilization]. Bulletin of Poltava State Agrarian Academy, 2. pp. 142–149.
3. Demianenko M. J. (2005) Kredytuvannia silskohospodarskykh pidpriumstv: teoriia i praktyka [Loans farms: theory and practice]. Accounting and Finance AIC, 7, pp. 9–19.
4. Materialy Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Materials State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Talah T. A. (2011) Ekonomichna efektyvnist vykorystannia potentsialu osnovnykh zasobiv pidpriumstva [Economic Efficiency Potential of Fixed Assets]. Economic Forum, 1, pp. 106–112.

6. Boulogne V. I. (2010) Osnovni zasoby pid-priemstva ta problemy efektyvnosti yikh vykorystannia [Fixed assets and challenges the effectiveness of their use]. Scientific Bulletin NLTU Ukraine, 2, pp. 221–224.

7. Kolesnik J. (2009) Vidtvorennia osnovnykh zasobiv: vydy, formy ta dzherela finansuvannia

[Reproduction of fixed assets: types, forms and sources of funding]. Collection Dnepropetrovsk State Agrarian University, 4. pp. 130–133.

8. Grechko S. N. Dzherela finansuvannia vidtvorennia osnovnykh zasobiv [Sources of funding reproduction of fixed assets]. Retrieved from <http://eztuir.ztu.edu.ua/3699/1/165.pdf>.

УДК 658.14/17.011.4

СУТНІСТЬ І ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Ольга Миколаївна ВИШНЕВСЬКА

д.е.н., професор Миколаївського національного аграрного університету

Інна Павлівна КОЛОДІЙ

*магістр обліково-фінансового факультету Миколаївського національного аграрного університету
E-mail: kolodij.inna@gmail.com*

Анотація. Розглянуто сутність і значення фінансового прогнозування підприємства, обґрунтовано основні етапи прогнозування на підприємстві, виявлено пріоритетні чинники впливу на прийняття управлінських рішень щодо мінімізації фінансових ризиків підприємства.

Аннотация. Рассмотрены сущность и значение финансового прогнозирования предприятия, обоснованы основные этапы прогнозирования на предприятии, выявлены приоритетные факторы влияния на принятие управленческих решений по минимизации финансовых рисков предприятия.

Ключові слова: *прогноз, планування, фінансове планування, фінансове прогнозування.*

Ключевые слова: *прогноз, планирование, финансовое планирование, финансовое прогнозирование.*

Постановка проблеми. Необхідність планування зумовлена тим, що майбутня діяльність підприємства в умовах ринку завжди пов'язана зі значним ступенем невизначеності, адже економічне середовище, як зовнішнє, так і внутрішнє характеризується високим динамізмом. У системі управління підприємствами обґрунтування фінансових показників, здійснених фінансових операцій і результативність багатьох управлінських рішень досягається з урахуванням результатів фінансового прогнозування та планування. Ці показники є важливою складовою процесу управління підприємством та його підрозділами у напрямі виявлення можливості та загроз, рівня платоспроможності підприємства. Науково-обґрунтований висновок у свою чергу визначає термін досягнення бажаного стану, альтернативні напрями розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність економічного та фінансового прогнозування досліджували багато вітчизняних та закордонних вчених. Так, фінансове прогнозування та прогнозування фінансового стану організації розглядається, зокрема, у роботах: І. Т. Балабанова [2, с. 527]; використання математичних методів і прогнозування для вирішення різних проблем на рівнях макро- та мікро- розглядається у

працях А. М. Єріної [5, с. 170]; питання аналізу і прогнозування фінансового стану підприємства досліджувалися Е. Альтманом, І. О. Бланком, В. О. Касьяненко, О. Ю. Клементьевою, Г. В. Савицькою, Л. В. Старченко. Актуальність дослідження підтверджується вагомим впливом змін у зовнішньому середовищі на фінансові можливості підприємств.

Метою статті є обґрунтування сутності і складових фінансового прогнозування, виявлення пріоритетних чинників впливу на формування умов щодо прийняття дієвих управлінських рішень у напрямі мінімізації фінансових ризиків підприємств та їх своєчасної адаптації до зовнішніх змін і тенденцій.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. На основі опрацьованих літературних джерел нами виявлено, що планування – це розробка деталізованого порядку дій на наступний період для впровадження стратегії.

Фінансове планування – це процес систематичної підготовки управлінських рішень, які прямо чи опосередковано впливають на обсяги фінансових ресурсів, узгодження джерел формування та напрямів використання відповідно до виробничого, маркетингового планів, а також величини показників діяльності підприємства у

плановому періоді, які забезпечують вирішення поставлених завдань [10, с. 103].

Фінансове планування є необхідним для фінансового забезпечення діяльності, прискорення обертання засобів, підвищення результативності діяльності, створення умов щодо платоспроможності та фінансової стійкості підприємства.

Ринкові умови висувають високі вимоги до якості фінансового планування, оскільки негативні наслідки можуть призвести до депресивного стану. За нездатності адаптуватися до ринкової кон'юнктури підприємство може увійти у стан втрати можливості щодо виконання своїх зобов'язань.

Невизначеність визначає нагальну необхідність планування або моделювання діяльності підприємства. При цьому фінансове планування можна визначити як один із найголовніших інструментів зміни напрямів фінансових потоків, залучення капітальних інвестицій.

Місце фінансового планування визначається тим, що планування є однією з функцій управління, тому фінансове планування – це функція управління фінансами [3, с. 87].

Практично вся система господарського управління і регулювання виробництва створена на методах планування. Оскільки завершення одного етапу роботи є початком наступного, неможливо пов'язати усі етапи без планування діяльності.

Необхідність складання планів визначається багатьма причинами, наприклад, В. Ковальов виділяє три найважливіших: невизначеність майбутнього; координуюча роль плану; оптимізація економічних наслідків [6, с. 62].

Ми погоджуємось із автором і вважаємо, що розробка фінансового плану за достовірності інформації є базовою основою прийняття управлінських рішень, у тому числі у напрямі мінімізації фінансових ризиків, адаптації підприємства до змін зовнішнього середовища.

Важливу роль для складання фінансових планів підприємства відіграє фінансове прогнозування. Фінансове прогнозування – це механізм використання специфічних способів для розрахунку основних фінансових показників [7, с. 354].

Таблиця 1

Методи розробки фінансових планів підприємства

Методи	Сутність методу
Балансовий	Балансує не тільки підсумкові показники доходів і витрат, а й для кожної статті витрат визначають конкретні джерела їх покриття
Нормативний	Визначає потребу у фінансових ресурсах на основі фінансових норм і нормативів (норми амортизації, ставки податків тощо)
Розрахунково-аналітичний	Розраховує планові показники на основі фактичних даних за базовий період та індексів їх зміни у плановому періоді
Економіко-математичне моделювання	Використовується для прогнозування значення показників та оптимізації управлінських рішень

Джерело: складено автором на основі опрацьованих літературних джерел

Фінансове планування є органічною частиною соціально-економічного планування. Оскільки плануються відносини, що виникають у всіх ланках фінансової системи, то можна говорити про систему фінансових планів: бюджетних, позабюджетних, страхових та ін. При цьому виділяються такі розрізи фінансових планів: загальнодержавний, галузеві, територіальні, фінансові плани окремих підприємств і організацій.

Система фінансових планів побудована ієрархічно. Центральною ланкою системи є бю-

джетний план. Державні соціальні позабюджетні фонди також розробляють фінансові плани за своїми доходами і видатками. У плановому порядку мобілізуються і використовуються страхові фонди для відшкодування витрат та усунення ризиків різних учасників страхових відносин. Отже, фінансові плани складаються на усіх рівнях фінансової системи і всіма суб'єктами фінансових відносин.

Для практичної побудови фінансових планів використовується цілий набір методів плануван-

ня, головними з яких є економічний аналіз, нормативний та балансовий методи [8, с. 272].

Саме за допомогою прогнозів розглядаються варіанти удосконалення фінансової системи за різного рівня економічного розвитку, господарюючого суб'єкта чи кон'юнктури ринку. Прогноз окреслює можливості щодо завдань з урахуванням проблемних аспектів, дефіциту фінансових ресурсів. Розглядаються варіанти впливу на об'єктивні чинники розвитку.

Розробка прогнозу і формування плану підприємства – взаємопов'язані стадії планової роботи. Але різниця між ними полягає у тому, що план – відображення і втілення вже прийнятого управлінського рішення, а прогноз – пошук можливого альтернативного, дієвого рішення. План є підсумком усіх видів і етапів планової роботи, який має бути якісним, однозначним, спрямованим на досягнення вже обраних цілей. Прогноз у свою чергу не ставить жодних обов'язкових завдань, але містить інформацію, необхідну для їх розробки.

Поліпшення фінансового стану підприємства залежить від ефективності формування і використання фінансових ресурсів. Ці показники в свою чергу залежать від організації та методів фінансового планування.

Фінансовий план, як складова загальної системи планування фінансово-господарської діяльності підприємства сприяє досягненню поставлених виробничих завдань відповідно до стратегії економічного розвитку.

Складання прогнозного балансу підприємства дозволяє отримати найбільш повне уявлення про майбутні зміни фінансового стану підприємства, особливо показників платоспроможності та ліквідності.

Для позитивного результату прогнозування фінансового стану підприємства необхідно передбачити зміни його показників. Наприклад, зміни цін на сировину і готову продукцію підприємства, рівня питомих змінних витрат на одиницю виробленої продукції, обсягу реалізації та вплив цих чинників на результативні показники діяльності підприємства. У цьому випадку використовують аналіз чутливості.

Прогноз окреслює області та можливості, в рамках яких можуть бути поставлені реальні завдання і цілі, виявляє проблемні аспекти, які повинні стати основою в оцінці ризиків діяльності.

У ньому розглядаються варіанти активного впливу на об'єктивні фактори майбутнього розвитку. Фінансовий прогноз – це таке дослідження

перспективного розвитку, яке не обмежене прийнятими макроекономічними рішеннями, а тому має попередній, варіантний характер, горизонти його не обмежені рамками планового періоду [9, с. 56].

Отже, фінансове прогнозування складає основу фінансових планів підприємства, що надає можливість вирішувати поставлені завдання та передбачити негативні економічні наслідки.

Висновки. Нами виявлено, що основними чинниками впливу на фінансовий стан підприємства є саме внутрішні чинники, такі, як якість управління прибутком підприємства та структурою його позикових і власних коштів. На підприємстві необхідно сформувати ефективну систему управління фінансовою стійкістю, на основі застосування методів прогнозування, планування, регулювання, контролю та аналізу фінансової стійкості. Для зростання ефективності діяльності підприємства необхідно проводити оцінку впливу тих чи інших чинників на фінансову стійкість протягом певного періоду з метою обґрунтування напрямів управління, складання прогнозів, виконання планів. На нашу думку, даний підхід дозволяє підвищити рівень фінансової стійкості на підприємстві та унеможливити його банкрутство.

Фінансові ризики на підприємстві є імовірністю виникнення непередбачуваних втрат у ситуації невизначеності умов фінансово-господарської діяльності [4, с. 92].

У процесі управління ризиками потрібно враховувати загальні правила прийняття рішень за відповідних умов: ризикувати можна лише в межах власного капіталу; не можна ризикувати залученими ресурсами; необхідно зважувати можливі негативні наслідки ризику; необхідно паралельно розглядати інші альтернативи з меншим рівнем ризику.

Відомі способи зниження ризику підприємницьких структур пропонується згрупувати у два напрями: уникнення від ризиків і зниження негативної дії тих видів ризиків, яким не вдалося запобігти. Уникнення ризиків передбачає певну політику керівництва підприємств, яка полягає в тому, щоб не ухвалювати управлінських рішень, пов'язаних з ризиком. Цей напрям є найпростішим, однак він не може забезпечити динамічний розвиток підприємств і великі прибутки [1, с. 304].

Нами обґрунтовано сутності і складові фінансового прогнозування, виявлено пріоритетні чинники впливу на формування умов щодо при-

йняття дієвих управлінських рішень у напрямку мінімізації фінансових ризиків підприємств та їх

своєчасної адаптації до зовнішніх змін і тенденцій.

Список використаних джерел

1. Анализ и разработка инвестиционных проектов / В. П. Савчук, С. И. Прилипко, Е. Г. Величко. — К. : Абсолют-В, Эльга, 1999. — 304 с.

2. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента : [Учебн. пособие] / И. Т. Балабанов. — М. : Финансы и статистика, 2000. — 527 с.

3. Бланк И. А. Стратегия и тактика управления финансами. / И. А. Бланк // АДЕФ-Украина, 1996. — 87 с.

4. Гудзь О. Є. Ризики в системі управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств / О. Є. Гудзь // Агроінком. — 2007. — № 5. — С. 92.

5. Єріна А. М. Статистичне моделювання та прогнозування: [Навч. посіб.] / А. М. Єріна. — К. : КНЕУ, 2001. — 170 с.

6. Ковалев В. В. Введение в финансовый менеджмент: [Учебн. пособие] / В. В. Ковалев. — М. : Финансы и статистика, 1999. — 62 с.

7. Коробов М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства: [Навч. посіб.] / М. Я. Коробов. — К. : Знання, 2000. — С. 354.

8. Стратегическое планирование и анализ эффективности инвестиций: Изд. 2-е, стереотип. / Л. Б. Идрисов, С. В. Картышев, Л. В. Постпиков. М. : Филип, 1998. — 272 с.

9. Фальцман В. К. Оценка инвестиционных проектов и предприятий. — М. : ТНИС, 1999. — 56 с.

10. Фінанси підприємств, четверте видання: [Підручник] / За ред. професора А. М. Поддєрьогіна. — К. : КНЕУ, 2002. — 103 с.

JEL CLASSIFICATION: G30, G17

ESSENCE AND FEATURES FORECASTING FINANCIAL ENTERPRISES

Olga M. VYSHNEVSKA

Doctor of Economics, Professor of Mykolaiv National Agrarian University

Inna P. KOLODII

Master of Accounting, Finance Department Mykolaiv National Agrarian University

Summary. The essence and importance of financial forecasting company, proved the main stages of the prediction in the enterprise, identified

priority factors of influence on management decisions to minimize the financial risk of the enterprise.

Key words: *prediction, planning, financial planning, financial forecasting.*

The essence and importance of financial forecasting company, proved the main stages of the prediction in the enterprise, identified priority factors of influence on management decisions to minimize the financial risk of the enterprise.

The study aims to study the nature and components of financial forecasting, identifying priority factors influencing the creation of conditions for the adoption of effective management decisions towards minimizing financial risks of companies and their timely adaptation to external changes and trends.

Based processed literature we found that planning – is to develop detailed course of action for the next period for implementation of the strategy.

Market conditions have high demands for quality financial planning as negative effects can lead to depression. For failure to adapt to market conditions, the company may enter into a state of losing the ability to fulfill its obligations.

Financial planning is an integral part of the socio-economic planning. As planned matters arising in all parts of the financial system, then we can talk about

the system of financial plans, budget, off-budget, insurance and so on. This includes such cuts financial plans: national, sectoral, territorial, financial plans of individual companies and organizations.

Preparation of the forecast balance sheet provides a most complete picture of future changes in the financial condition of the company, especially indicators of solvency and liquidity.

We found that the main factors impact on the financial position of the company is just internal factors, such as quality management and enterprise profit structure of its debt and equity. The company should create an effective system of financial stability, on the basis of prediction methods, planning, management, monitoring and analysis of financial stability. To increase efficiency of the enterprise should evaluate the impact of various factors on financial stability over a period to justify the areas of management, forecasting, performance plans. In our opinion, this approach allows to improve the financial sustainability of the enterprise and prevent its bankruptcy.

References

1. Savchuk V. P., Prylypko S. S. & Velychko E. H. (1999) Analiz i razrobotka investitsyonykh proiektov [Analysis and development of investment projects]. Kyiv: Absoliut-V, Elha [in Ukrainian].

2. Balabanov I. T. (2000). Osnovy finansovoho menezhmenta [Fundamentals of Financial Management]. Moscow: Finansy i statistika [in Russian].

3. Blank I. A. (1996) Stratehia i taktika upravlenia finansami [Strategy and tactics of financial manage-

ment]. Kyiv: ADEf-Ukraina [in Ukrainian].

4. Hudz O. E. (2007). Riziky v systemi upravlinnia finansovymy resursamy silskohospodarskukh pidpnyemstv [Risks in the management of financial resources of agricultural enterprises]. Kyiv: Ahroinkom [in Ukrainian].

5. Yerina A. M. (2001) Statystychne modeluvannia ta prohnozuvannia [Statistical modeling and forecasting]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

6. Kovalev V. V. (1999) Vvedenie v finansovyi menegment [Introduction to Financial Management]. Moscow: Finansy i statistika [in Russian].

7. Korobov M. Ya. (2000) Finansovo-ekonomichnyi analiz dialnosti pidpryemstva [Financial and economic analysis of the company]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

8. Indisov L. B., Kartyshev S. V., Postpicov L. V. (1998) Strategicheskoe planirovanie i analiz efek-

tivnosti investicii [Strategig planning and analysis of the effectiveness of investments]. Moscow: Filip' [in Russian].

9. Faltsman V. K. (1999) Ocenka investitsyonykh proektov i predpriatii [Evaluation of investment projects and enterprises]. Moscow: TNIS [in Russian].

10. Podderegin A. M. (2002) Finansy pidpryemstv, chetverte vydania [Finance Companies, Fourth Edition]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

УДК 330.142.23

ВЕНЧУРНИЙ КАПІТАЛ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА КАПІТАЛУ

Інна Володимирівна ВЛАСОВА

к. е. н., доцент кафедри банківських інвестицій ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

E-mail: vlasovainnov@gmail.com

Анотація. Систематизовано підходи до визначення економічного змісту венчурного капіталу. Розглянуто функції та роль венчурного капіталу в інноваційному розвитку економіки країни.

Аннотация. Систематизированы подходы к определению экономического содержания венчурного капитала. Рассмотрены функции и роль венчурного капитала в инновационном развитии экономики страны.

Ключові слова: венчурний капітал, фінансовий капітал, інноваційний розвиток, інноваційний процес, венчурні інвестиції.

Ключевые слова: венчурный капитал, финансовый капитал, инновационное развитие, инновационный процесс, венчурные инвестиции.

Постановка проблеми. Важливим економічним інструментом інноваційного розвитку країни є венчурне фінансування, у якому ключова роль належить венчурному капіталу. Процес венчурного фінансування забезпечує перетворення пасивних грошових коштів в особливий вид активного фінансового капіталу, що забезпечує його власникам високі прибутки. Поєднуючи динамізм і високу прибутковість, венчурний капітал стає важливим чинником успішного переходу економіки країни на інноваційний шлях розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням теорії та практики використання венчурного капіталу та розвитку інноваційних процесів присвячені праці таких зарубіжних авторів як Д. Гледстоун, Л. Гледстоун, П. Гомперс, С. Кортум, І. Купер, К. Кемпбелл, Дж. Лернер [1], Т. Мейер, Т. Перкінс, Г. Чесбро та ін. Вивченню різних аспектів функціонування венчурного капіталу присвячені роботи таких дослідників як Ю. П. Аммосов, Л. Л. Антонюк, В. М. Аньшин, А. М. Балабан, М. А. Бунчук, С. В. Валдайцев, П. Г. Гулькін, Л. В. Івіна, А. Т. Каржаув, А. І. Каширін, О. О. Лапко, А. М. Поручник, А. Н. Фоломьєв, Н. М. Фонштейн.

Незважаючи на значний теоретичний інтерес до венчурного капіталу, дискусійними є питання змісту понять «венчурний капітал» і «венчурні інвестиції», розкриття взаємозв'язку венчурного капіталу з фінансовим, що потребує додаткового дослідження.

Мета статті – на основі взаємозв'язку з фінансовим капіталом з'ясувати природу венчурного капіталу та визначити його роль в економіці країни.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. За сучасних умов відсутня єдина думка щодо природи венчурного капіталу. Існують точки зору, згідно з якими венчурний капітал – це різновид фінансового або фіктивного капіталу.

У розвиток теорії капіталу значний внесок внесли А. Р. Тюрго, А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, М. Туган-Барановський, Є. Бем-Баверк, Дж. Кейнс. В економічній науці капітал визначено наступним чином: як абстрактна продуктивна силу, що є джерелом процента; складова багатства, що забезпечує її власнику постійний дохід протягом тривалого часу; ресурс, який створюється з метою збільшення кількості економічних благ [2]. У широкому сенсі, капітал – це все те, що може приносити дохід; у вузькому – засоби виробництва, що вкладені в діяльність і приносять дохід.

Сучасна економічна теорія за натурально-майновою формою залучення капіталу виокремлює наступні його види: капітал у грошовій, фінансовій, матеріальній та нематеріальній формі [3]. К. Маркс визначив суспільний капітал як єдність промислового, торговельного та позичкового за домінування промислового капіталу. Він також доводив, що акції та облігації є фіктивним капіталом [4]. Рудольф Гільфердінг [5] визначив

фінансовий капітал як банківський, тобто, капітал у грошовій формі, що таким чином перетворений на промисловий капітал.

Алексеєнко Л. М. зазначає, що фінансовий капітал – це грошові кошти і виражена в грошовій формі частка матеріальних, нематеріальних та фінансових активів, що нагромаджують суб'єкти фінансової діяльності з різних джерел для забезпечення економічних умов здійснення підприємницької діяльності з метою отримання прибутку [3].

Фінансовий капітал існував виключно в грошовій формі, містив у собі промисловий і банківський капітали. Специфіка фінансового капіталу як особливої економічної категорії полягає в тому, що його трансформація пов'язана з появою нових фінансових форм капіталу,

наприклад, таких як фіктивний капітал. За сучасних умов продовжується трансформація фінансового капіталу, відбувається об'єднання різних видів капіталу всередині даного поняття.

За умов нестабільності в економіці, підвищених ризиків, невизначеності і волатильності на фінансових ринках до структури фінансового капіталу відносять і людський капітал у вигляді управлінських умінь й досвіду ведення бізнесу. У поєднанні, людський і фінансовий капітали утворюють специфічне поняття – «венчурний капітал», що забезпечує інноваційну трансформацію економіки.

Назва «венчурний» походить від англійського venture - «ризиковане підприємство або починання». Визначення поняття «венчурний капітал» наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Визначення поняття «венчурний капітал»

Національна асоціація венчурного капіталу [6]
1) сегмент індустрії прямих інвестицій, які фокусується на інвестуванні в нові компанії з високим потенціалом зростання за умов високого ризику; 2) капітал професійних інвесторів, які надають підтримку по лінії менеджменту молодим швидко зростаючим підприємствам, що мають значний потенціал конкурентоспроможного розвитку
<i>Європейська асоціація прямих приватних інвестицій і венчурного капіталу [7]</i>
грошові кошти професійних учасників ринку, що інвестуються спільно з підприємницькими коштами для фінансування ранніх стадій розвитку підприємства (посівної і стартової) або на етапі розширення
<i>Російська асоціація венчурного інвестування (РАВИ)[8]</i>
джерело капіталу для прямого інвестування і форма вкладення коштів у приватні підприємства
<i>Українська асоціація інвестиційного бізнесу [9]</i>
1) капітал, інвестований у проект з високим ступенем ризику, особливо грошовий капітал, інвестований в новостворене підприємство або в розширення бізнесу вже існуючої компанії в обмін на її акції
<i>А. Фолом'єв, М. Нойберт [10]</i>
особливий ресурс, що уособлює єдність фінансового і людського капіталів, а тому володіє синергетичним ефектом впливу на ділову активність в господарських системах шляхом сприяння розвитку інноваційної та інвестиційної діяльності
<i>Воронцов В.А., Івіна Л.В. [11, с. 8]</i>
довгострокові (5-7 років) високоризикові інвестиції приватного капіталу в акціонерний капітал новостворюваних малих високотехнологічних, перспективних підприємств (венчурних підприємств), що зорієнтовані на розробку і виробництво наукомістких продуктів, з метою їх розвитку і розширення та отримання прибутку від приросту вартості вкладених коштів
<i>Аньшин В.М., Філін С.А. [12]</i>
особлива форма вкладення капіталу в об'єкти інвестування з високим рівнем ризику в розрахунку на швидке отримання високої норми доходу
<i>Гулькін П.Г. [13]</i>
1) це капітал, який сприяє росту конкретного бізнесу шляхом надання визначеної суми грошових коштів в обмін на долю у статутному капіталі або певний пакет акцій;2) це форма фінансування, за якої інвестор, що вкладає кошти в компанію, не гарантований від можливої втрати заставою або закладом

Таблиця 1 (продовження)

<i>Плотнікова Е.П. [14]</i>
різновид фінансового капіталу, виникає з відокремлення, усупільнення і злиття на основі монополій старих традиційних форм суспільного капіталу - промислового, банківського, торгового
<i>Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. [15]</i>
система відносин між суб'єктами венчурного підприємництва, що забезпечує акумуляцію вільних коштів і вкладення їх в інноваційні проекти з метою дослідження, освоєння і комерціалізації нововведень

Джерело: систематизовано автором

Враховуючи вищезазначене, виокремимо наступні теоретичні підходи до визначення венчурного капіталу:

1) *прагматичний* – акцентує увагу на комерційній привабливості венчурного бізнесу, розкриває зміни в системі відносин і структурі власності керуючих бізнесом і власників капіталу. Використовується венчурними асоціаціями та підприємцями-практиками венчурного бізнесу;

2) *аналітичний* – характеризує процес венчурного інвестування та містить підходи: функціональний – визначає венчурний капітал на основі опису окремих його функцій (Редюшев Л. Л., Сергієнко Я. В. [16]); процесний – акцентує на особливостях стадій життєвого циклу бізнесу та взаємодії з венчурним інвестором у межах динаміки циклу організаційного розвитку (Гулькін П. Г.); синергетичний – розкриває зміст механізму венчурного капіталу, що ґрунтується на взаємодії людського і фінансового капіталів та

забезпечує ефект доповнення (Фоломбев А. М., Нойберт М.).

Також можна виокремити наступні підходи до характеристики венчурного капіталу: європейський (ширше трактування) і американський (вужче трактування). У США до венчурного капіталу включають інвестиції у високотехнологічні компанії, що знаходяться на ранніх стадіях розвитку («насінневий» і на стадії «старт-апа»). Згідно європейському підходу венчурний капітал складається з різних видів акціонерних інвестицій, що припадають на всі стадії розвитку високотехнологічних підприємств. Для країн Європи характерні венчурні інвестиції, що містять операції з викупу акцій за допомогою кредитних ресурсів, інвестиції в проблемні компанії, первинні публічні розміщення цінних паперів (ІРО). Терміни «венчурний капітал» і «прямі інвестиції» або «венчурний (ризиковий) капітал» використовують як синоніми (табл. 2).

Таблиця 2

Термінологічні відмінності понять «венчурний капітал і «прямі інвестиції» в США та країнах Європи [17]

Країни	Індустрія прямих інвестицій		
	США	Венчурний капітал	
Європа	Венчурний капітал (для початкових стадій)	Капітал на стадії розширення (для пізніших стадій)	Капітал пізніших стадій – викуп керуючими і реструктуризація

Вищенаведені визначення не відображають повною мірою функціональні особливості венчурного капіталу, який має більш складну економічну природу.

Сутність і роль венчурного капіталу у розвитку інноваційних процесів в економіці реалізується через його основні функції. Відтак, функціями венчурного капіталу є наступні: акумулювання капіталу та подальше спрямування його на розвиток перспективних інновацій; фі-

нансове забезпечення інноваційної діяльності; надання управлінських навичок та досвіду ведення бізнесу інноваційним підприємствам; стимулювання інноваційної діяльності; гарант економічної стійкості інноваційних підприємств; комерціалізація інноваційної діяльності; сприяння проривному зростанню нових виробництв та галузей.

Зазначені функції венчурний капітал реалізує в процесі свого кругообігу. Під кругообігом

венчурного капіталу розуміють процес руху венчурного капіталу, в якому він проходить стадії обігу і виробництва (Д - Т і Т¹ - Д¹). У ході яких венчурний капітал здійснює повний оборот, приймає і змінює три функціональні форми. На ста-

діях обігу венчурний капітал виступає у формі грошового і товарного венчурного капіталу, на стадії виробництва – виробничого венчурного капіталу (рис. 1).

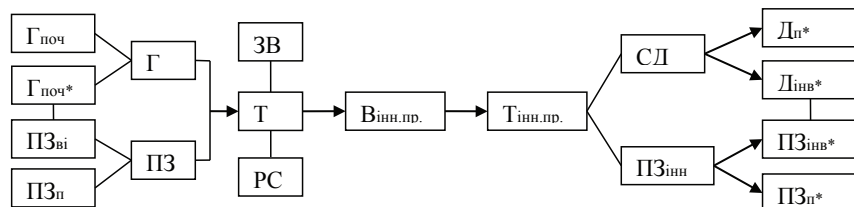

Рис. 1. Кругообіг венчурного капіталу

Умовні позначення:

Гпоч – початкова сума грошових коштів підприємця, що призначені для фінансування інноваційного проекту;

Гпоч* – початкова сума грошових коштів, що надається венчурним інвестором підприємцю;

Г – загальний обсяг грошових коштів підприємців та венчурного інвестора, призначених для фінансування інноваційного проекту;

ПЗві – професійні здібності венчурного інвестора, що формують венчурний капітал разом з початковою сумою грошових коштів венчурного інвестора;

ПЗп – професійні здібності підприємця;

ПЗ – сукупні професійні здібності підприємця та венчурного інвестора;

ЗВ – засоби виробництва, що містять знаряддя і предмети виробничої та наукової діяльності;

РС – робоча сила, що спроможна здійснювати наукову і виробничу діяльність;

Вінн.пр. – виробництво інноваційного продукту;

Тінн.пр. – інноваційний продукт у формі товару;

СД – сукупний дохід, отриманий у процесі інноваційної діяльності;

Дп* – дохід підприємця, отриманий в процесі інноваційної діяльності;

Дінв* – дохід інвестора (початкова сума інвестицій + прибуток), отриманий в процесі інноваційної діяльності;

ПЗінв* – професійні здібності, здобуті інвестором у процесі інноваційної діяльності;

ПЗп* – професійні здібності, здобуті підприємцем у процесі інноваційної діяльності.

Специфіку венчурному капіталу визначають наступні його властивості, а саме: високий рівень невизначеності отриманих результатів, більш високий ризик; специфічна сфера застосування (венчурний капітал інвестують у науково-технічний розвиток, інноваційну діяльність); наявність елементів, що призводять до синергетичного ефекту: фінансових ресурсів (фінансового капіталу) і професійних здібностей інвестора (людського капіталу).

Дослідження особливостей і функцій венчурного капіталу надають змогу визначити його економічну сутність як форми фінансового капіталу, що виконує роль особливого інвестиційного фактора-ресурсу в суспільному відтворенні, що має переважну спрямованість дії на активізацію науково-технічної та інноваційної діяльності, поєднує високі ризики і невизначеність кінцевого сукупного ринкового ефекту з надвисокою прибутковістю [18].

Це дає змогу розглядати венчурний капітал

в якості особливого чинника інноваційного розвитку економіки, переведення господарських систем різного рівня на інноваційний тип розвитку, структурного оновлення економіки на сучасному етапі. Даний капітал активізує інноваційну діяльність не тільки як фінансовий ресурс, але і як інтегратор науки, виробництва і ринку, також виявляє здатність до інтеграції з іншими видами капіталу і ресурсів.

За своїм економічним змістом венчурний капітал є особливою формою капіталу, що відображає єдність фінансового і людського капіталів. Це зумовлює синергетичний ефект впливу на ділову активність економічних суб'єктів в напрямі активізації їх науково-технічної та інноваційної діяльності.

Висновки. Таким чином венчурний капітал має важливу ознаку, що властива капіталу загалом – це здатність до самозростання вартості. Однак венчурний капітал є не лише різновидом фінансового, це особливий вид капіталу. Так

для реалізації ризикових інноваційних проектів потрібна участь фінансового й інтелектуального капіталу. Саме високий ризик у поєднанні з високими комерційними результатами зумовив необхідність їх поєднання. Відтак, венчурний капітал є інтегрованою формою капіталу та впливає на економіку в напрямі: зростання і

підвищення динамічності підприємницького ресурсу; структурного оновлення економіки, зростання зайнятості, доходів і прибутків, комерціалізації результатів науково-технічної й інноваційної діяльності; підвищення конкурентоспроможності і якості продукції, скорочення циклу наука – виробництво – ринок.

Список використаних джерел

1. Lerner Josh The Venture Capital Revolution / Josh Lerner, Paul Gompers // The Journal of Economic Perspectives. — Vol. 15. — No. 2 (Spring, 2001). — pp. 145-168.
2. Посталюк М. П. Венчурный капитал в инновационных экономических системах: функциональный анализ / Посталюк М. П., Посталюк Т. М // Вестник ТИСБИ. — 2013. — № 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.tisbi.ru/assets/Site/Science/Documents/29-POSTALUK.pdf>.
3. Алексеенко Л. М. Ринок фінансового капіталу: становлення, проблеми та перспективи розвитку: [Монографія] / Алексеенко Л. М. — К. : Вид. буд-к «Максимум»; Тернопіль: Екон. думка, 2004. — 424 с.
4. Маркс Карл. Капитал. Критика политической экономии. Под ред. Ф. Энгельса. — М. : Политиздат, 1969. Т. 2 Кн. 2. Процесс обращения капитала. 4. — 648 с.
5. Гильфердинг Р. Финансовый капитал / Гильфердинг Р. — М. : Издательство социально-экономической литературы, 1959. — 491 с.
6. Сайт Національної асоціації венчурного капіталу [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nvca.org>.
7. Сайт Європейської асоціації прямих приватних інвестицій і венчурного капіталу [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.evca.eu>.
8. Сайт Російської асоціації венчурного інвестування [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rvca.ru/rus>.
9. Сайт Української асоціації інвестиційного бізнесу [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uaib.com.ua>.
10. Фоломьев А. Н. Венчурный капитал / А. Н. Фоломьев, М. Нойберт. — СПб. : Наука, 1999. — 142 с.
11. Ивина Л. В. Основные понятия и термины венчурного финансирования: учеб. пособие / Ивина Л. В., Воронцов В. А. — М. : Академический Проект, 2002. — 255 с.
12. Аньшин В. М. Менеджмент инвестиций и инноваций в малом и венчурном бизнесе: учеб. пособ. / Аньшин В. М., Филин С. А. — М. : АНКИЛ, 2003. — 360 с.
13. Гулькин П. Г. Венчурные и прямые частные инвестиции в России: теория и десятилетие практики / Гулькин П. Г. — СПб. : ООО «Аналитический центр «Альпари СПб», 2003. — 240 с.
14. Плотникова Е. П. Венчурный капитал в системе общественного капитала: постановка проблемы / Плотникова Е. П. // Вестник ОГУ. — 2010. — № 8. — С. 41–46.
15. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія / Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. — К. : КНЕУ, 2003. — 394 с.
16. Сергиенко Я. Венчурные инвестиции и инновационная активность / Я. Сергиенко, А. Френкель // Вопросы экономики. — 2006. — № 5. — С. 115–121.
17. Сайт Російської венчурної компанії [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rusventure.ru/ru>.
18. Каржаув А. Т. Национальная система венчурного инвестирования / А. Т. Каржаув, А. Н. Фоломьев. — М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2006. — 239 с.

JEL CLASSIFICATION: G24

VENTURE CAPITAL AS A SPECIAL FORM OF CAPITAL

Inna V. VLASOVA

Candidate of Science in Economics, Associate Professor of the Bank Investment Department of SHEE "Vadym Hetman Kyiv National Economic University"

Summary. Scientific views as regards to the approaches to define the economic essence of venture capital are systematized. The functions and the role

of venture capital in the innovative development of the economy are considered in the article.

Key words: *venture capital, financial capital, innovation development, innovation process, venture capital investments.*

The purpose of the article is to define the economic essence of venture capital and to determine its role in the economy. Author showed the relationship between financial and venture capital.

Different theoretical approaches to venture capital definition, functioning and circulation of the venture capital in economy are considered.

Furthermore, misunderstandings and shifting definitions regarding venture capital terms are quite widespread, leading to several problems in the communication between venture capitalists, entrepreneurs, researchers and policy makers.

The author has determined pragmatic and analytical approaches to venture capital definition. The first focuses on the commercial attractiveness of the venture business. The second approach puts emphasis on the characteristic of the venture investment process.

Terminology differences between the concepts of "venture capital and" private equity in the US and Eu-

rope are analyzed. European (wider interpretation) and American (narrow interpretation) approaches are separately mentioned in the article. In the US venture capital include investments in high-tech companies that are in the early stages of development ("Seed" and "start-up"). According to the European approach venture capital consists of different types of equity investments in all development stages of high-tech enterprises.

The functions of venture capital are examined. They are capital accumulation and its further targeting on the development of perspective innovations; financial provision of innovative activity; providing of management skills and business experience for innovative enterprises; fostering of innovation activity; guarantor of economic stability of innovative enterprises; commercialization of innovation activity; facilitating disruptive growth of new industries and sectors.

References

1. Gompers Paul & Josh Lerner. (2001). "The Venture Capital Revolution". *Journal of Economic Perspectives*, 15(2), 145–168.
2. Postaliuk M. P., Postaliuk T. M. (2013) *Venchurnyyj kapital v innovacionnyh ehkonomicheskikh sistemah: funkcional'nyjj analiz [Venture capital in innovative economic systems: functional analysis]*. *Vestnik TISBI – Vestnik of TISBI*, 2. Retrieved from <http://www.tisbi.ru/assets/Site/Science/Documents/29-POSTALUK.pdf>.
3. Alekseenko L. M. (2004) *Rynok finansovoho kapitalu: stanovlennia, problemy ta perspektyvy rozvytku [Financial capital market: formation, problems and prospects]*. Kyiv: Vyd. bud-k «Maksimum»; Ternopil: Ekon. dumka.
4. Marks Karl. (1969). *Kapital. Kritika politicheskoy ehkonomii*. V.2. B. 2. *Process obrashhenija kapitala [Capital. Critique of Political Economy. The process of circulation of capital]*. Jengel's F. (Ed.). Moskva: Politizdat.

5. Gil'ferding R. (1959). Finansovyi kapital [Financial capital]. Moskva: Izdatel'stvo social'no-ehkonomicheskoy literatury.
6. Sait Natsionalnoi asotsiatsii venchurnoho kapitalu [Site of National Venture Capital Association]. Retrieved from <http://www.nvca.org>.
7. Sait Yevropeis'koi asotsiatsii priamykh pryvatnykh investytsii i venchurnoho kapitalu [Site of European private equity and venture capital association]. Retrieved from <http://www.evca.eu>.
8. Sait Rosiiskoi asotsiatsii venchurnoho investuvannia [Site of Russian Venture Capital Association]. Retrieved from <http://www.rvca.ru/rus>.
9. Sait Ukrainskoi asotsiatsii investytsiinoho biznesu [Site of Ukrainian Association of Investment Business]. Retrieved from <http://www.uaib.com.ua>.
10. Folomev A. N., Noibert M. V. (1999) Venchurnyi kapital [Venture Capital]. Saint-Peterburg: Nauka.
11. Ivina L. V., Voroncov V. A. (2002) Osnovnye ponjatija i terminy venchurnogo finansirovanija [Basic concepts and terms of venture capital financing]. Moskva: Akademicheskij Proekt.
12. An'shin V. M., Filin S. A. (2003) Menedzhment investicij i innovacij v malom i venchurnom biznese [Management of investment and innovation in small and venture business]. Moskva: ANKIL.
13. Gul'kin P. G. (2003). Venchurnye i priamye chastnye investicii v Rossii: teorija i desjatiletie praktiki [Venture capital and private equity in Russia: theory and practice decade]. Saint-Peterburg: OOO «Analiticheskij centr «Al'pari SPb».
14. Plotnikova E. P. (2010) Venchurnyj kapital v sisteme obshhestvennogo kapitala: postanovka problemy [Venture capital in the system of social capital: problem formulation]. Vestnik OGU – Vestnik of OSU, 8, 41–46.
15. Antonyuk L. L., Poruchnyk A. M., Savchuk V. S. (2003) Innovatsii: teoriia, mekhanizm rozrobky ta komertsializatsii [Innovations: theory, development mechanism and commercialization]. Kyiv: KNEU.
16. Sergienko Ja., Frenkel' A. (2006) Venchurnye investicii i innovacionnaja aktivnost' [Venture capital investment and innovation activity]. Voprosy ehkonomiki – Economic issues, 5, 115–121.
17. Sait Rosiiskoi venchurnoi kompanii [Site of Russian venture company]. Retrieved from <http://www.rusventure.ru/ru>.
18. Karzhauv A. T., Folom'jov A. N. (2006) Nacional'naja sistema venchurnogo investirovanija [The national system of venture capital investment]. Moskva: ZAO «Izdatel'stvo «Ehkonomika».

УДК 336.71

ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ КРЕДИТОРІВ НА КРЕДИТНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Ольга Дмитрівна ВОВЧАК

д.е.н., професор, завідувач кафедри банківської справи ІМПО УБС НБУ (м. Київ)

Галина Василівна МИСЬКІВ

к.е.н., доцент, докторант кафедри банківської справи ІМПО УБС НБУ (м. Київ)

E-mail: galinamyskiv@gmail.com

Анотація. У статті розглянуто кредитну діяльність кредиторів України в розрізі сегментів кредитного ринку. Авторами проаналізовано обсяги наданих кредитів по групах кредиторів та визначено основні тенденції кредитування в Україні. Як підсумок, розраховано сукупний обсяг кредитів, що надходили в економіку держави впродовж 2009-2014 років.

Аннотация. В статье рассмотрено кредитную деятельность кредиторов Украины в разрезе сегментов кредитного рынка. Авторы проанализировали объемы предоставленных кредитов по группам кредиторов и определили основные тенденции кредитования в Украине. Как итог, рассчитан совокупный объем кредитов, которые поступали в экономику государства на протяжении 2009-2014 годов.

Ключові слова: *кредитори, сегменти кредитного ринку, обсяг наданих кредитів, банки, небанківські фінансові установи.*

Ключевые слова: *кредиторы, сегменты кредитного рынка, объем предоставленных кредитов, банки, небанковские финансовые учреждения.*

Постановка проблеми. Кредитний ринок – це складний структурований економічний простір, утворений, відповідно до організації кредитних відносин, з окремих сегментів (ринків): державного, банківського, міжбанківського, небанківського та міжгосподарського кредитів. Всі виділені структурні частини кредитного ринку тісно взаємодіють між собою, утворюючи єдиний цілісний механізм функціонування кредитного ринку, та, водночас, відображаючи його багатогранність.

Функціонування кожного сегменту кредитного ринку забезпечується діяльністю певних кредиторів, основними з яких є: комерційні банки, небанківські фінансові установи, держава та суб'єкти господарювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Динаміка розвитку кредитного ринку України впродовж декількох років досліджена у наукових працях багатьох вчених: Б. Івасіва, О. Барановського, О. Васюренка, О. Заруби, С. Глущенко, І. Розмаїнського, А. Одінцова, С. Ілляшенка, О. Морозової, Н. Рогожнікової, Л. Рудь, О. Карасика, О. Кириченка, З. Ковальової, Л. Павлової, Г. Поляк, В. Ходаківської, Я. Чайковського тощо.

Однак, зазвичай, автори акцентують увагу в дослідженні лише на кредитній діяльності кредиторів у банківському сегменті кредитного ринку та оминають увагою його інші складові.

Мета статті – дослідити діяльність кредиторів України за сегментами кредитного ринку, в розрізі обсягів та структури наданих ними кредитів в економіку держави.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Основними кредиторами кредитного ринку прийнято вважати комерційні банки. Своєю кредитною діяльністю вони забезпечують функціонування відразу двох сегментів кредитного ринку: міжбанківського та банківського.

Завдяки міжбанківському кредитуванню вільні фінансові ресурси переміщуються між банками, регіонами і навіть державами для ліквідації проблеми недостатності коштів. Суб'єктами-кредиторами міжбанківського ринку виступають НБУ та комерційні банки.

НБУ надає державі цільові централізовані кредити для покриття дефіциту Державного бюджету, а комерційним банкам – для використання в якості ресурсів при видачі позик підприємствам пріоритетних галузей економіки на

пільгових умовах або з метою рефінансування. Досить часто, кредити, надані НБУ, виступають інструментами регулювання грошово-кредитного ринку, впливаючи на попит та пропозицію кредитних ресурсів на ринку, через забезпечення ліквідності банківських установ.

Взаємне кредитування між банківськими установами також є досить поширеним. Воно дозволяє залучати та розміщувати тимчасово вільні грошові ресурси кредитних установ у формі

міжбанківських депозитів чи кредитів [3]. Окрім того, динаміка обсягів кредитування на міжбанківському ринку є дзеркальною динаміці банківського кредитування: обсяги залучених кредитних ресурсів на міжбанківському кредитному ринку відображають майбутні обсяги кредитів банків в економіку держави.

Обсяги кредитів, наданих НБУ та комерційними банками на міжбанківському кредитному ринку впродовж 2009-2014рр. наведено у табл.1.

Таблиця 1

Обсяги міжбанківських кредитів, наданих НБУ та комерційними банками впродовж 2009 -2014 рр., на початок періоду

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Темп приросту 2014/2009
Кредити НБУ, всього	72633	91332	78650	78222	82521	82809	1,14
в тому числі:							
- іншим депозитним корпораціям	61132	87499	74923	74625	79004	80176	1,31
- центральним органам державного управління	11145	3439	3306	3174	3042	2268	0,20
Міжбанківські кредити комерційних банків, млн грн.	1141860	596378,7	616247	1013699	1128630	910738,9	0,78
Всього міжбанківських кредитів, млн грн	1214493	687710,7	694897	1091921	1211151	993547,9	0,82

Джерело: розроблено автором на основі [1, 10]

Зміна економічної ситуації в державі внаслідок фінансової кризи 2008 р. спонукала до зміни кредитної політики Національного банку: починаючи із 2009 р. кредитування державних органів влади скоротилося майже втричі і така тенденція продовжується і надалі. Із 2009 р. найбільші обсяги кредитів, НБУ надає іншим депозитним корпораціям, тобто банкам України. Станом на початок 2014 р. обсяг наданих комерційним банкам кредитів від НБУ становив 80176 млн грн або 96,8 % від сукупного обсягу кредитів, наданих НБУ [1]. Відносно зростання обсягів кредитування за досліджуваний період 2009-2014рр. становить 114,0 %.

Динаміка міжбанківських кредитів відображає попит комерційних банків на кредитні ресурси у 2009-2014рр., що утворився під впливом економічної ситуації в державі та вплинув на формування кредитного циклу. Станом на початок 2009 р. обсяг кредитів, наданих на міжбанківському кредитному ринку, становив

1141860 млн грн [10], що відповідало фазі кредитного циклу – «кредитний бум». Однак, вже у 2009-2010 рр. відбувся обвал обсягу кредитування, що відобразило загальну тенденцію розвитку кредитного ринку – «криза». Далося взнаки скорочення надходження кредитних ресурсів від зовнішніх позичальників. Із 2010 р. на міжбанківському кредитному ринку знову розпочалося пошкваллення, яке проявилось у зростанні темпів кредитування, і вже станом на початок 2012 р. загальний обсяг наданих кредитних ресурсів на МБКР становив 1013698,6 млн грн, що перевищило обсяг 2011 р. на 397 451,6 млн грн або на 164,5 % [10]. У 2012 р. зростання продовжувалося, однак, темп приросту до попереднього року становив 111 %. А з 2013 р. темпи кредитування знову помітно скоротилися на 19 %, основною причиною чого слугувала нестабільна політична ситуація в державі та критичний стан національної економіки, котрий проявився у падінні ВВП у 2012-2013рр (ВВП скоротився у II півріччі 2012 р.

на 4 % і за дев'ять місяців 2013 р. – на 3,7 %) [2]

Кредити НБУ та комерційних банків, надані на міжбанківському кредитному ринку, виступають своєю «надбудовою» до цілого кредитного ринку держави. Саме ці види кредитів задають певний «тон» – формують макроекономічну кредитну політику для функціонування ринку суб'єктів-кредиторів ринку: держави, бан-

ківських та небанківських фінансових установ, суб'єктів господарювання.

Комерційні банки є провідними суб'єктами-кредиторами кредитного ринку. Динаміка обсягів кредитів, наданих комерційними банками, та їх структура у 2009-2014 рр. наведена у табл. 2.

Таблиця 2

Структура кредитів банків України в розрізі фізичних та юридичних осіб у 2009-2014 рр., на початок року

	2009		2010		2011		2012		2013		2014		Темп приросту 2014/2009
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	
Обсяг кредитів комерційних банків	734022	100	723295	100	732822	100	801809	100	815142	100	911402	100	1,24
в тому числі:													
- юридичним особам	472584	63,8	474991	67,4	508288	72,0	580907	75,0	609202	86,4	698777	81,8	1,48
- фізичним особам	268857	36,2	222538	32,6	186540	28,0	174650	25,0	161775	13,6	167773	18,2	0,62
в т.ч. споживчі кредити	186088	66,3	137113	56,8	122942	58,7	126192	62,7	125011	66,6	137346	71,0	0,74

Джерело: складено автором на основі [4]

Отож, впродовж 2009–2014 рр. прослідковується, переважно, позитивна динаміка зростання обсягів кредитів, наданих комерційними банками України (окрім 2009 р. – коли обсяг кредитів скоротився на 1,5 % до 2008 р.). Станом на початок 2014 р. банківські кредити в економіку становили 911402 млн грн та зросли впродовж досліджуваного періоду на 177380 млн грн або на 124,2 % [4].

Основними позичальниками кредитних ресурсів у комерційних банків були юридичні особи. Середня частка їх кредитів за досліджуваний період становила 74,4 %. Найменший обсяг кредитів юридичним особам було надано у 2008 р. (станом на початок 2009 р.) – 472 959 млн грн (63,8 %) – у період, коли спостерігався бум споживчого кредитування та значно зросли кредити, надані фізичним особам – на 115224 млн грн, або на 175 % до 2007 року. Найбільший обсяг кредитів, наданих юридичним особам, було зафіксовано у 2012 р. – 560 765 млн грн, або 86,4

% від загального обсягу наданих кредитів. Відповідно, у цей же рік кредити фізичним особам знизилися до мінімального значення за весь період – 133 616 млн грн або 13,6 % [4].

Левову частку у структурі кредитів фізичним особам займають споживчі кредити, середнє значення частки яких за досліджуваний період становило 65,6 % та коливалося від 56,8 % – у 2010 році до 71,0 % у 2014 році. Станом на початок 2014 р. обсяг споживчих кредитів становив 137346 млн грн та скоротився порівняно із 2009 р. на 48742 млн грн або на 26,2 % [4]. Це свідчить про погіршення добробуту населення та його фінансового стану, а також про посилення вимог банків до позичальників.

Ще одним сегментом кредитного ринку є ринок небанківських кредитів, кредиторами, на якому є: кредитні спілки, ломбарди, фінансові, лізингові та факторингові компанії, інші кредитні установи та юридичні особи публічного права.

Динаміка обсягів кредитів, наданих небан-

ківськими фінансовими установами, наведена у табл. 3.

Отож, найбільш невдалим для кредитної діяльності небанківських фінансових установ виявився кризовий 2009 рік, коли обсяги наданих фінансовими кредитами скоротилися на 4461,56 млн грн, у порівнянні із 2008р. та станом

на початок 2010 р. становили 13516,8 млн грн. Однак, починаючи із 2010 р. діяльність небанківських фінансових установ на кредитному ринку активізувалася, а обсяги наданих кредитів почали зростати і станом на початок 2014 р. досягли 31949,7 млн грн, що перевищило обсяг 2009 р. на 178%.

Таблиця 3

Динаміка обсягів кредитів, наданих небанківськими фінансовими установами у 2009-2014 рр., на початок року

(млн грн)

Вид небанківської фінансової установи	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Темп приросту 2014/2009
Фінансові компанії	170,45	135,5	300	830,2	2440,5	4462,4	26,18
Фінансовий лізинг	10,31	5,2	7,6	9,7	1,7	16,5	1,60
Кредитні спілки	5572,8	3909,10	3349,5	2237,4	2531,0	2349,1	0,42
Факторинг	1448,1	1594,9	6407,9	6845,2	11702,8	10039,5	6,93
Ломбарди	2134,5	3505	5362,3	7187	8672,9	8368,2	3,92
Інші кредитні установи	5744,0	1805,4	1408,4	2064,9	1888,0	3981,8	0,69
Юридичні особи публічного права	2898,2	2561,7	2421,4	3116,3	3275,8	2732,2	0,94
Всього кредитів небанківських фінансових установ	17978,36	13516,8	19257,1	22290,7	30512,7	31949,7	1,78

Джерело: складено автором на основі [5, 6, 7, 8]

Найшвидшими темпами розвивається кредитування фінансових компаній, загальний обсяг кредитів яких на кінець 2013 року становив 4462,4 млн грн, порівняно із 135,5 млн грн у 2009 році [7,8] та зріс у 26,18 раз за період. Однак, обсяги наданих кредитів факторинговими компаніями та ломбардами були більшими: фінансова криза 2008-2009 рр. сприяла зростанню темпів їх кредитування, які за досліджуваний період (2014/2009) становили 693 % та 392 % відповідно.

Однак, до докризових показників обсягів кредитування так і не повернулися кредитні спілки: станом на початок 2009 р. їх кредити становили 5572,8 млн грн, а на початок 2014 р. – 2576,2 млн грн, тобто скоротилися у 2,2 рази. Визначальним чинником стало зниження довіри населення до цих небанківських установ внаслідок їх дискредитації під час кризи [5, 6].

Держава також виступає кредитором на кредитному ринку та кредитує органи державного управління, юридичні та фізичні особи за рахунок коштів Державного бюджету.

Державний кредит має особливий характер, який полягає у складному, багатоетапному процесі затвердження, розподілу та реалізації процедури кредитування. Це пов'язано із бюджетним процесом та контролем за використанням бюджетних коштів. Відмінною рисою державного кредиту, порівняно з іншими видами кредитування, є його первинний та вторинний розподіл. У результаті первинного розподілу державні кредитні ресурси надаються державним урядовим структурам - переважно міністерствами, відомствами та комітетами - первинним суб'єктам-позичальникам державних кредитів. Об'єкти кредитування в даному випадку відсутні. Вони виникають лише при вторинному розподілі кредитних ресурсів вищезазначеними урядовими структурами – на конкретні цілі.

Динаміка та структура кредитів із Державного бюджету України впродовж 2009-2014 рр. наведена у табл. 4.

Таблиця 4

Динаміка наданих кредитів з Державного бюджету України у 2009 - 2014 рр., на початок року

	2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Кредити із державного бюджету України, всього	5844,0	100	6860,7	100	6727,4	100	12276,8	100	13401,7	100	8241,8	100
в тому числі:												
Міністерство енергетики та вугільної промисл. України	899,7	15,4	346,6	5,1	316,6	4,7	1148,6	9,4	2063,4	15,4	2671,7	32,4
Міністерство аграрної політики та продов. України	2409,0	41,2	3213,8	46,8	3825,3	56,9	7257,8	59,1	7236,7	54,0	1431,7	17,4
Міністерство фінансів України	401,3	6,9	1102,1	16,1	283,9	4,2	725,5	5,9	276,5	2,1	1379,0	16,7
Державне агентство автом. доріг України	1460,0	25,0	1 978,8	28,8	1978,8	29,4	2500,0	20,4	-		2291,2	27,8

Джерело: складено автором на основі [9]

Впродовж досліджуваного періоду спостерігається нерівномірна динаміка обсягів кредитів, наданих з Державного бюджету України. Вперше скорочення сум наданих кредитів державою відбулося у 2011 році – на 133,3 млн грн у порівнянні із кредитуванням економіки у 2010 році. Скрутна економічна ситуація змусила Уряд скоротити державне кредитування і у 2014 році, коли обсяг запланованих у бюджеті коштів на надання кредитів становив 8241,8 млн грн [9] та зменшився до попереднього року на 5159,9 млн грн або на 38,5 %. У інші роки періоду прирости наданих кредитів за рахунок коштів Державного бюджету мали позитивні значення. Найбільшу суму кредиту з Державного бюджету було надано у 2013 році – 13401,7 млн грн або 0,87 % від обсягу ВВП України [9].

Основним позичальником кредитних коштів у держави є Міністерство аграрної політики та продовольства України, яке позичає кошти, переважно, на здійснення державних закупівель сільськогосподарської продукції у аграріїв для поповнення державних стратегічних продовольчих резервів, Міністерство енергетики та вугільної промисловості України та Державне агентство автомобільних доріг України. Сукупна частка кредитів, наданих цим державним органам ста-

ном на початок 2014 р. становила 94,3 %.

Ще одним сегментом кредитного ринку є ринок міжгосподарського кредитування, на якому кредитну діяльність провадять суб'єкти господарювання. Варто зазначити, що впродовж усіх років досліджуваного періоду 2009-2014 рр. обсяги міжгосподарських кредитів, які виражаються дебіторською заборгованістю за товари, роботи і послуги, лише зростали. Так, станом на початок 2009 р. обсяг міжгосподарських кредитів становив 390802,1 млн грн, а вже станом на початок 2014 р. – 646531 млн грн [11, 12], тобто зріс на 255728,9 млн грн або на 165,4 %. Основною причиною такого становища є нестійкий фінансовий стан багатьох підприємств України, зумовлений фінансово-економічними, нормативно-правовими та політичними чинниками у державі.

Висновки. До кредиторів кредитного ринку України відносяться: комерційні банки, держава, небанківські фінансові установи та суб'єкти господарювання. Кожна група зазначених кредиторів провадить кредитну діяльність у певному сегменті кредитного ринку.

Дослідивши діяльність кредиторів на кредитному ринку України, можемо підсумувати отримані результати у табл. 5.

Таблиця 5

Обсяги кредитів, наданих кредиторами України у розрізі сегментів кредитного ринку у 2009-2014 рр., на початок року (млн грн)

Сегменти кредитного ринку	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Темп приросту 2014/2009
Міжбанківські кредити	1214493	687710,7	694897	1091921	1211151	993547,9	0,81
Комерційні банки (банківські кредити)	734022	723295	732822	801809	815142	911402	1,24
Небанківські фінансово-кредитні установ (небанківські кредити)	17978,36	13516,8	19257,1	22290,7	30512,7	31949,7	1,78
Держава (державні кредити)	5844,0	6860,7	6727,4	12267,9	13401,7	8177,1	1,40
Суб'єкти господарювання (міжгосподарські кредити)	390802,1	419227,5	477915,6	524951,8	552227,4	646531	1,65
Сукупний обсяг кредитів наданих на кредитному ринку	2363139	1850611	1931619	2453240	2622435	2583431	1,09

Джерело: сформовано автором за даними табл. 1-4

Таким чином, сукупний обсяг кредитів, наданих усіма кредиторами кредитного ринку, станом на початок 2014 р. становив 2583431 млн грн та зріс

порівняно із початком 2009 р. на 220292 млн грн або на 109 %.

Список використаних джерел:

1. Грошово-кредитна статистика. Огляди фінансових корпорацій. Огляд Національного банку України Дані НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579.

2. Основні показники діяльності банків України. Національний банк України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807.

3. Валовий внутрішній продукт. Дані Державної служб статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

4. Міщенко В. І. Банківські операції: підручник / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська, О. Г. Коренева та ін. — К. : Знання, 2006. — 727 с.

5. Підсумки діяльності кредитних спілок, інших кредитних установ та юридичних осіб публічного права за 2010 рік. Дані Державного реєстру фінансових установ [Електронний ресурс]. — Режим доступу .

6. Підсумки діяльності кредитних установ за 2013 рік. [Електронний ресурс] / Дані Нацкомфінпослуг. — Режим доступу : http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/FK_IV%D0%BA%D0%B22013.pdf.

7. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2009 рік [Електронний ресурс] / Дані Нацкомфінпослуг. — Режим доступу : http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/fk_2009.pdf.

8. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2013 рік. [Електронний ресурс]: Дані Нацкомфінпослуг. — Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/FK_IV%D0%BA%D0%B22013.pdf.

9. Про Державний бюджет на 2009 (2010, 2011, 2012, 2013, 2014) рік. [Електронний ресурс] / Закон України. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws.

10. Стан міжбанківського кредитного ринку. [Електронний ресурс] / Дані НБУ. — Режим доступу : Режим доступу : www.bank.gov.ua/files/CREDITLAST.xls.

11. Статистичний щорічник України за 2009

рік. Державний комітет статистики України. Київ: ТОВ «Август Трейд», 2010 р. — 558 с.

12. Статистичний щорічник України за 2012 рік. Державна служба статистики України. Київ: ТОВ «Август Трейд», 2013 р. — 552 с.

JEL CLASSIFICATION: E51

THE ACTIVITIES OF DOMESTIC CREDITORS ON THE UKRAINE CREDIT MARKET

Olga D. VOVCHAK

Doctor of Economic Sciences, professor, Head of the Department of Banking of Institute of Masters and Postgraduate Education of University of Banking of the National Bank of Ukraine

Galina V. MYSKIV

Candidate of Science in Economics, Associate Professor, Institute of Masters and Postgraduate Education of University of Banking of the National Bank of Ukraine

Summary. The article deals with creditors lending activities in Ukraine by segments of the credit market. The authors analyzed the volume of credits granted by groups of creditors and the main trends

of crediting in Ukraine. As a result, we calculated the total volume of credits in the state's economy during the 2009-2014 years.

Key words: *creditors segments of the credit market, the volume credits granted, banks, non-bank financial institutions.*

The functioning of segments of the credit market is provided by a number of creditors, the main ones are: commercial banks, non-bank financial institutions, government and business entities.

Commercial banks provide functioning of two credit market segments: bank and inter-bank.

Thanks interbank lending free financial resources are moved between banks, regions and even countries to eliminate the problem of insufficient funds. Creditors of interbank market are the NBU and commercial banks.

From 2009 NBU providing the largest volume of loans to other commercial banks of Ukraine. At the beginning of 2014 the volume of NBU loans was 80,176 billion UAH or 96,8 % of total National Bank's loans.

Dynamics of interbank loans reflects the demand of commercial banks on credit resources in 2009–2014 that formed under the influence of the economic situation in the country and influenced on the formation of the credit cycle. At the beginning of 2014 interbank loans were 910738,9 billion UAH and decreased by 19 % over previous year.

During 2009–2014 pp. has been mainly positive trend of credit growth commercial banks in Ukraine (except in 2009 – when the volume of loans fell by 1,5 % in 2008). At the beginning of 2014, bank credits to the economy were 911,402 billion. UAH and

increased during the study period on 177,38 billion UAH or 124,2 %.

In the market of non-bank credit, lenders are: credit unions, pawnshops, financial, leasing and factoring companies, credit institutions and other legal entities of public law.

Best after the financial crisis of 2008–2009 are developing factoring companies and pawnshops, which growth rate over the period (2013/2009) were 629,5 % and 238,8 % respectively.

Total amount of credits of financial companies at the end of 2013 was 4,4624 billion. UAH, compared with 135,5 million UAH in 2009.

Still problematic are credit unions' credits: at the beginning of 2009 they were 5,5728 billion UAH and at the beginning of 2014 – 2,5762 billion UAH, decreased by 2,2 times.

The State credits government, legal and physical persons from the State budget. Difficult economic situation forced the government to reduce lending, which in 2014 amounted to 8,2418 billion. UAH and fell to the previous year on 5,1599 billion UAH or 38,5 %.

On the market of inter-farm credit activities engaged in entities. At the beginning of 2009 the volume of inter-farm was 390 802,1 million UAH and at the beginning of 2014 – 646 531 million UAH, and increased by 255728,9 million UAH or 165,4 %.

References

1. National Bank of Ukraine (2014), "Monetary Statistics. Surveys of financial corporations". Retrieved from http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579.
2. National Bank of Ukraine (2014), "Main indicators of banks in Ukraine", Retrieved from http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?Art_id=36807.
3. State Statistics Service of Ukraine (2014), "Gross Domestic Product", Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Mischenko V. I., Slivianska N. H. and Koreneva O. H. (2006) *Bankivski operatsii [Banking transactions]*. Znannia, Kyiv, Ukraine.
5. State register of financial institutions (2010), "Results for credit unions and other lending institutions and legal entities of public law in 2010". Retrieved from www.dfp.gov.ua/733.html.
6. National Commission for Regulation of Financial Services (2013), "Results of the business of credit institutions by 2013". Retrieved from http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/FK_IV%D0%BA%D0%B22013.pdf.
7. National Commission for Regulation of Financial Services (2009) "Results of finance companies, pawnshops and entities (lessors) in 2009". Retrieved from http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/fk_2009.pdf.
8. National Commission for Regulation of Financial Services (2013), "Results of finance companies, pawnshops and entities (lessors) for 2013". Retrieved from http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/FK_IV%D0%BA%D0%B22013.pdf.
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014), The Law of Ukraine "On the State Budget for 2009 (2010, 2011, 2012, 2013, 2014) year". Retrieved from zakon.rada.gov.ua/laws.
10. National Bank of Ukraine (2014), "The inter-bank credit market". Retrieved from www.bank.gov.ua/files/CREDITLAST.xls.
11. Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2009 rik. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy. (2010) [Statistic Yearbook of Ukraine for 2009. State Statistics Committee of Ukraine]. August Trade, Kyiv, Ukraine.
12. Statystychnyi schorichnyk Ukrainy za 2012 rik. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy. (2013) [Statistic Yearbook of Ukraine for 2012. State Statistics Committee of Ukraine]. August Trade, Kyiv, Ukraine.

УДК 336.748.12-042.3:[336.77:332.2](477)

ІНФЛЯЦІЙНИЙ ВПЛИВ НА ІПОТЕЧНИЙ РИНОК УКРАЇНИ

Юрій Богданович ГАНУСИК

аспірант кафедри банківської справи Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

E-mail: ganusyk@ukr.net

Анотація. Розглянуто іпотечний ринок за високих темпів інфляції в економіці країн. Проаналізовано основні передумови розвитку іпотечного ринку в Україні і визначено заходи боротьби з інфляційними процесами.

Аннотация. Рассмотрены ипотечный рынок за высоких темпов инфляции в экономике стран. Проанализированы основные предпосылки развития ипотечного рынка в Украине и определены меры борьбы с инфляционными процессами.

Ключові слова: *інфляція, іпотечний ринок, інвестування, нерухомість, макроекономічна нестабільність.*

Ключевые слова: *инфляция, ипотечный рынок, инвестирование, недвижимость, макроэкономическая нестабильность.*

Постановка проблеми. Суперечливою вважається кон'юнктура іпотечного ринку країни за умов інфляційних процесів. Високий рівень інфляції в країні спричинює знецінення грошей, що створює стимули до придбання нерухомого майна. Така макроекономічна ситуація приводить до активізації та поживлення іпотечного ринку. Фінансово-кредитним інструментом стимулювання іпотечного ринку є, безумовно, інфляційні процеси. Водночас високий рівень інфляції може виявитись величезною небезпекою для розвитку іпотечного ринку та економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вплив інфляційних процесів на іпотечний ринок описано в працях таких іноземних авторів, як Р. Барр, У. Баффет, А. Грінспен, Е. Долан, К. Кемпбел, Р. Кемпбел, М. Лібіг, П. МакКвіна, Д. Мінські, Ф. Х. Найт, П. С. Роуз, Дж. Ф. Сінкі, Т. Стейнментц, Ф. Уїтт, У. Шарп, Х. Штельцнер та інші. Економічні передумови та результати впливу інфляційних процесів на іпотечний ринок України вивчають і вітчизняні науковці, а саме: А. М. Асаул, В. Д. Базилевич, І. А. Брижань, Є. О. Бублик, П. І. Гайдуцький, М. П. Денисенко, О. М. Калівашко, О. І. Кіреєв, М. А. Коваленко, І. В. Кривов'язюк, І. О. Лютий, В. І. Павлов, К. В. Паливода, І. І. Пилипенко, Н. П. Погорельцева, В. А. Поляченко, Л. М. Радванська, В. І. Савич, В. Я. Черганова та інші.

Проте вплив на іпотечний ринок заходів антиінфляційного регулювання не вивчено остаточно. Саме тому вважаємо за доцільне ґрун-

товно його проаналізувати на основі досвіду антиінфляційного регулювання в розвинених країнах і визначити можливості його застосування в Україні.

Мета статті – дослідити іпотечний ринок за умов антиінфляційного регулювання з урахуванням кризових і посткризових явищ загалом і зокрема розглянути іпотечний ринок України за високих темпів інфляції.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Стосовно до іпотечного ринку України можна стверджувати, що він набув розвитку відповідно до законів товарного ринку [1, с. 45]. Адже в країні з'явився новий товар, на який попит невинно зростав, – нерухоме майно, а отже, і ціни на даний товар почали зростати. Темпи інфляції в Україні призвели певною мірою до зростання попиту на нерухоме майно, оскільки в країну ринув великий міжнародний і вітчизняний капітал, пов'язаний з тіншовою економікою. Обсяги даного товару на іпотечному ринку стали зменшуватися та відбулася цінова макроекономічна стабілізація за умов насичення, оскільки економічні суб'єкти, які бажали і мали можливість купити товар, здійснили це.

Іпотечний ринок відіграє важливу економічну роль, виконуючи таку основну функцію, як залучення фінансових ресурсів для функціонування та забезпечення фінансово-кредитного механізму через стимулювання розвитку галузей матеріального виробництва, а саме житлового і комерційного будівництва, інвестиційної та про-

мислової нерухомості, сільського господарства, нерухомості соціально-культурного призначення та ін. [2, с. 53]. Такий фінансово-кредитний механізм дає економічним суб'єктам господарювання можливість збирати й нагромаджувати вільні фінансові ресурси та спрямовувати їх у різні сфери діяльності у вигляді довгострокових чи короткострокових інвестицій. Високоліквідним з мінімізацією ризиків вважається саме таке інвестування, яке передбачає заставу в іпотечних позиках.

Застава вважається найпростішою формою іпотечного кредиту з фіксованою процентною ставкою [3, с. 130]. Такий тип є поширеним у країнах з низькими темпами інфляції та тривалим строком кредитування, що передбачає погашення рівними виплатами.

В основі розвитку іпотечного ринку лежать такі економічні передумови [3, с. 32]:

- стабільність національної валюти;
- відповідність темпів інфляції рівню процентних ставок;
- загальне економічне зростання;
- розроблення на іпотечному ринку фінансово-кредитних інструментів.

У розвинених країнах іпотечний ринок обумовлює економічну рівновагу та макроекономічну стабілізацію, а також справляє значний вплив на темпи інфляції [4, с. 43–44]. Емісійні, бюджетні та інфляційні гроші за допомогою іпотечного кредитування переходять у реальні інвестиції. Тобто в короткострокові періоди фінансово-кредитний механізм іпотечного кредитування, коли не підвищується рівень інфляції та не порушується загальна економічна рівновага, перетворює фінансові ресурси на інвестиції.

На економічні процеси впливає держава за допомогою податкових пільг і ставок та зміни сукупної величини бюджетних витрат. Розвиток національного виробництва на тлі кризових явищ економіки країни стимулюється збільшенням державних витрат, які, у свою чергу, сприяють зростанню сукупного попиту. Скорочення же сукупного попиту і державних витрат супроводжується посиленням інфляційних процесів. Тож усі ці процеси безпосередньо діють на іпотечний ринок зокрема і на економіку країни загалом.

Іпотечний ринок, отже, є невід'ємною частиною ринкового простору, і йому притаманні такі закономірності [5, с. 67–68]:

- співвідношення попиту та пропонування залежно від тенденцій зміни цін або рівновага

попиту і пропонування щодо формування рівня цін;

- взаємозв'язок з фондовим і валютним ринками;
- рівень цін і циклічні коливання активності.

Колівання кон'юнктури на іпотечному ринку можуть бути як короткостроковими, так і довгостроковими і залежать від етапу розвитку біржового ринку, економічного циклу та інших факторів [6, с. 106]. До розвитку біржового ринку відносять спад кон'юнктури, кон'юнктурний бум і піднесення кон'юнктури. Економічний цикл виявляється в періодичних падінні і зростанні ділової активності за повторення протягом кількох років від кризи до піднесення. Цикл, як відомо, складається з чотирьох фаз: кризи, депресії, поживлення і піднесення.

Кон'юнктура даного ринку залежить від макроекономічних чинників, таких як темпи інфляції в країні, динаміка курсу національної грошової одиниці стосовно до іноземних валют, податки і митні збори, потреба в об'єктах нерухомості, рівень безробіття, умови та рівень оплати праці, розвиток зовнішньоекономічної діяльності.

Основними чинниками ринкового ціноутворення на іпотечному ринку є попит і пропонування, собівартість (вартість ресурсів будівництва), прибуток, рівень інфляції, податки, процентні ставки за іпотечними кредитами [7, с. 236].

Процес становлення іпотечного ринку обумовлюють фактори та умови зовнішнього середовища, а саме [8, с. 345–346]:

- політичні фактори та умови (політична активність, довіра до уряду, відсутність економічної і воєнної загрози з боку інших держав, розвиток іпотечного ринку та наявність державної підтримки);
- правові фактори та умови (спеціальні закони і постанови, дієвість правового регулювання відносин власності, наявність реєстрації нерухомого майна та її ефективну систему);
- економічні фактори та умови (низькі темпи інфляції, стабільність національної валюти, ефективна система оподаткування активної динаміки нерухомого майна, розвиток іпотечного ринку механізмами кредитування та фінансування);
- психологічно-історичні фактори та умови (реагування економічних суб'єктів на іпотечне кредитування, традиції заощадження, розвиток думки економічних суб'єктів господарювання та

специфіка її реалізації, рівень довіри населення до іпотечних установ).

Цінова нестабільність на іпотечному ринку спричинена інфляційним знеціненням іноземної та національної валют. Слід зазначити, що останніми роками спостерігається значне зростання вартості нерухомого майна. Усі ризики виникають унаслідок застосування комерційними банками фінансово-кредитного механізму іпотеки, а саме в разі знецінення виданого іпотечного кредиту, який має бути повернутий.

Інфляційні ризики додають невизначеності економічним суб'єктам стосовно до купівельної спроможності та динаміки цін на іпотечному ринку, а кредитні та комерційні ризики призводять до зміни кон'юнктури даного ринку. А головними причинами кредитних і комерційних ризиків є період будівельного циклу та незмінність платоспроможного попиту щодо оперативної інфляції на будівельну продукцію. Формувати попит на нерухоме майно і впливати та змінити кон'юнктуру іпотечного ринку можуть комерційні банки у ролі фінансових посередників.

Звернімо увагу на те, що попит на довгострокові вклади знижується за нестабільної макроекономічної ситуації на тлі високих інфляційних очікувань, що призводить передусім до дефіциту довгострокових кредитних ресурсів на іпотечному ринку. Водночас дефіцит фінансових ресурсів викликає випуск боргових цінних паперів, що спрямовуються в інвестиційні фонди відкритого типу у вигляді короткострокових казначейських облігацій та векселів. При цьому держава намагається оздоровити національну економіку зниженням податкового тиску і стимулювати економічних суб'єктів до підвищення інвестицій і заощаджень.

Економічні суб'єкти зберігають певну частку своїх заощаджень в іноземній та національній валютах у комерційних банках, котрі запевняють своїх клієнтів-вкладників у тому, що їхні валютні заощадження захищені від інфляції. Утім практика свідчить, що довгострокові валютні заощадження не є ефективним напрямком інвестицій, оскільки будь-яка валюта знецінюється за високих темпів інфляції. Тобто за таких умов прибутковою діяльністю є вкладання коштів у нерухомість, котра стрімко зростає в ціні та покриває рівень інфляції в країні.

Важливо наголосити, що іпотечний ринок дає можливість у різних сегментах національної економіки здійснювати диверсифікацію інвестиційних потоків. Однак разом з тим відбувається

негативний вплив на інвестиційну активність у плані забезпечення можливої мінімізації через фактори макроекономічної нестабільності у вигляді інфляційних очікувань і високої девальвації.

Багато важить на іпотечному ринку стабільність національної валюти, оскільки вона сприяє незмінності цін та валютного курсу. Водночас варто зауважити, що високі темпи інфляції перешкоджають довгостроковим вкладенням у фінансування і кредитування великих інвестиційних проектів.

За високого рівня доходів характерним є вибір економічними суб'єктами ефективної форми збереження і збільшення своїх заощаджень за певний строк користування ними. На жаль, чинні фінансово-кредитні інструменти на іпотечному ринку України, такі як акції, сертифікати та облігації, демонструють низький рівень ефективності в обігу, оскільки не дають належного захисту від високих темпів інфляції. Звідси – низька довіра економічних суб'єктів до банківської системи, і кошти інвестуються у нерухоме майно.

Міжнародний досвід показує, що зниження спреду між процентними ставками за депозитами та кредитами визначає підвищення ефективності банківської системи, і така динаміка впливає позитивно на іпотечний ринок і сприяє економічному розвитку. А загальне підвищення ефективності банківської системи і вповільнення темпів інфляції створює умови до зменшення спреду процентних ставок за депозитами та кредитами.

Якщо порівняти країни з колишнього СРСР, то найвищий розвиток демонструє іпотечна система Казахстану. Так, у 2000 р. була заснована Казахська іпотечна компанія, яка контролює функціонування і рефінансування на іпотечному ринку, створивши іпотечні відносини з інвесторами, комерційними банками, оцінними і страховими компаніями. Казахська іпотечна компанія забезпечує іпотечними позиками позичальників і розміщує та випускає іпотечні цінні папери.

У Росії система іпотечних відносин формувалася повільно і дуже складно. До основних причин пасивного розвитку іпотечного ринку Російської Федерації належали:

- високий рівень інфляції;
- зміна курсу національної валюти рубля;
- недостатньо розвинутий ринок цінних паперів;
- дорогі фінансові ресурси в комерційних банках;

- відсутність інвесторів, готових за іпотечними заставними піти на низьку дохідність;
- нерозвинута страхова справа на ринку іпотечного кредитування.

Усунення надалі цих негативних чинників у Росії поліпшило перспективи розвитку її іпотечного ринку. Так, уряд Росії у 2000 р. ухвалив параметри моделі Концепції розвитку системи іпотечного житлового кредитування у Російській Федерації [9, с. 87]. У ній передбачено організацію взаємодії форм учасників іпотечних кредитів на первинному та вторинному ринку, стандартизацію процедур щодо обслуговування і видачі іпотечних кредитів, запроваджено для платоспроможних позичальників правила оцінки та механізм інструментів з залучення фінансових ресурсів.

В Україні зростання цін на іпотечному ринку розпочалося з 1991–1998 рр. Оскільки ціни на нерухомість були занижені, то це привело до масової приватизації. Згадаємо, що в 1990-х рр. в Україні ціни на нерухомість порівняно з країнами Європи дуже сильно відрізнялися. У 1998 р. у зв'язку з фінансовою кризою в Росії і Південно-Східній Азії ціни у гривнях на нерухомість в Україні почали зростати, а в американських доларах – падати, адже українська економіка на той момент була тісно пов'язана з економікою Росії. Відбулась девальвація гривні, оскільки курс долара США відносно гривні різко знизився. Проте такий спад на іпотечному ринку тривав недовго, лише два роки, і був не значний.

Економічна ситуація в Україні у 1999–2000 рр. показала, що зростання цін на нерухомість було приблизно вдвічі нижче за темпи інфляції. Виходячи з цього можна стверджувати, що гроші, які не були вкладені в нерухомість, знецінювались інфляцією значно швидше. Тому метою економічних суб'єктів був захист від інфляції своїх заощаджень за допомогою вкладення коштів у нерухоме майно. Після цього на іпотечному ринку широко розгорнулася спекулятивна діяльність. Ціни на нерухомість стали невпинно зростати, і з 2001 до 2006 рр. ціни зросли у кілька разів.

Незважаючи на те що фінансові експерти з 2003 р. не раз давали позивні прогнози щодо зниження цін на нерухоме майно, не відбулося навіть їх зупинки, а навпаки, зростання цін не припинялося. Постійно з'являлися додаткові фактори щодо зростання цін на іпотечному ринку. Так, для забудовників у 2004 р. встановили податок на додану вартість, що призвело до підвищення вартості будівництва нерухомого май-

на. Цей податковий тягар негативно вплинув на учасників іпотечного ринку. А вже у 2005 р. затвердили податок на операції з нерухомістю, що дало новий поштовх для дальшого зростання цін на нерухоме майно. Це, у свою чергу, призвело до додаткових витрат під час здійснення операцій з нерухомістю, і ці витрати становили 4,8 % від суми угоди. Для порівняння: у США витрати дорівнювали 0,5 %, у Росії – 0,8 %, у Данії – 2,3 % від вартості нерухомого майна [7, с. 232–233].

Важливо зазначити, що в більшості розвинених країн світу немає податку на операції з нерухомістю, а є лише податок на саму нерухомість. В Україні у 2005 р. затверджений податок на операції з нерухомістю призвів до зменшення в кілька разів іпотечних угод на іпотечному ринку. Цього самого року ціни на нерухоме майно стрімко зросли, що було спричинено мораторієм на деякі положення. 2005 рік визначається ще й тим, що незважаючи на відчутний спад на іпотечному ринку, ціни на ньому не знизились.

З 2002 до 2005 рр. ринок України доповнився відносинами іпотечного кредитування [10, с. 71]. Цьому сприяли такі чинники, як утворення законодавчої бази, зміцнення курсу національної грошової одиниці, зниження рівня інфляції, зростання доходів економічних суб'єктів, довіра до банківської системи в країні і стабілізація макроекономічної ситуації.

У 2005–2006 рр. темпи зростання цін на іпотечному ринку досягли рекордної позначки. За ці два роки економічні суб'єкти активно вкладали свої заощадження в нерухоме майно, що дало їм у майбутньому високу дохідність від операцій з нерухомістю. Тому попит на іпотечному ринку відчутно перевищував пропонування.

Світова іпотечна криза, котра відбулася у 2007 р., та стрибок інфляції тільки загострили дану проблему у 2008 р. Фінансові експерти іпотечного ринку України, США, країн Європейського Союзу, Росії і Казахстану весь час застерігали, що ціновий пузир, який формувався протягом багатьох років на іпотечному ринку, рано чи пізно лопне. Так воно і сталося. Щоб зрозуміти причини різкого зростання цін на іпотечному ринку в Україні у 2006 р., потрібно розглянути феномен такого зростання, а саме фактори його гальмування та підвищення, поведінку економічних суб'єктів, динаміку та тенденції виходячи з кон'юнктури ринку та зробити прогнози.

У 2007 р. та в I кварталі 2008 р. на іпотечному ринку України спостерігалися однакові тенденції. З II кварталу 2008 р. активність на даному

ринку почала значно знижуватися, проте зменшення цін не сталося. А темпи рівня інфляції відповідали темпам зростання цін на іпотечному ринку. Пояснюється це тим, що іпотечний ринок охопила тимчасова стагнація, унаслідок якої не відбулося ніякого зниження цін взагалі.

На сьогоднішній день динаміка індексів цін на нерухоме майно зазнала кардинальних змін на первинному іпотечному ринку. З 2008 р. межа рівня інфляції відповідала зростанню цін на іпотечному ринку. До чинників, які вплинули на перебіг подій, можна віднести [7, с. 233–234]:

- іпотечний ринок охопила стагнація, оскільки настав застій, перегрів даного ринку, насувалася світова економічна криза, і економічні суб'єкти очікували зниження цін;
- частково зник спекулятивний капітал на первинному іпотечному ринку, який пришвидшив його вплив;
- процес виділення земельних ділянок ускладнився ще більше внаслідок украї забюрократизованого одержання різноманітних дозволів на будівництво;
- Антимонопольний комітет здійснював розслідування стосовно до звинувачень забудовників у корпоративній змові;
- активізувалися зусилля забудовників, оскільки у фінансуванні будівництва відбулася зміна схем.

Список використаних джерел

1. Ринок нерухомості : навч. посіб. – Вид. 2-ге / [А. М. Асаул, В. І. Павлов, І. І. Пилипенко та ін.]. — К. : Кондор, 2006. — 336 с.
2. Іпотечне кредитування : навч. посіб. / за ред. О. С. Любуна, О. І. Кіреєва, М. П. Денисенка. — К. : ЦУЛ, 2005. — 392 с.
3. Лютий І. О. Іпотека : навч. посіб. / І. О. Лютий, В. І. Савич, О. М. Калівошко. — К. : Знання, 2011. — 445 с.
4. Любунь О. С. Іпотечний ринок : підручник / О. С. Любунь, О. І. Кіреєв, М. П. Денисенко. — К. : Атіка, 2006. — 228 с.
5. Асаул А. М. Економіка нерухомості : підручник / А. М. Асаул, І. А. Брижань, В. Я. Черганова. — К. : Лібра, 2004. — 304 с.
6. Коваленко М. А. Ринок нерухомості: фінансові аспекти : навч. посіб. / М. А. Ковален-

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що на іпотечному ринку кризи відбуваються за нерелевними ринковими очікуваннями, які в першу чергу призводять до перенасичення іпотечного ринку і здійснення інвестування у нові проекти будівництва. Збільшення грошової маси, не відповідаючи зростанню обсягів виробництва, зумовлює високий рівень інфляції. Рівень інфляції не підвищується завдяки ефективному банківському кредитуванню, коли резерви спрямовуються у виробничу сферу.

Незважаючи на фінансову привабливість і соціальне значення іпотечного ринку, комерційні банки намагаються не надавати іпотечних позик економічним суб'єктам, коли економіку країни охоплює макроекономічна нестабільність за рахунок інфляційних процесів і багатьох ризиків, притаманних банківському сектору. Це пояснюється тим, що комерційні банки віддають перевагу менш ризиковим галузям національної економіки і короткостроковим позикам.

Отже, іпотечний ринок надає величезні можливості для інвестування в країнах з макроекономічною стабільністю та низькими темпами інфляції. Серед фінансових активів нерухомість найбільш захищена від інфляційного впливу. Адже за неї можна одержувати орендну плату, тобто прибуток, котрий у майбутньому зростатиме разом з рівнем інфляції.

ко, Л. М. Радванська. — Херсон : ОЛДІ-плюс, 2002. — 160 с.

7. Поляченко В. А. Світова іпотечна криза / В. А. Поляченко, К. В. Паливода, П. І. Гайдуцький. — К. : 2008. — 428 с.

8. Базилевич В. Д. Іпотечний ринок / В. Д. Базилевич, Н. П. Погорельцева. — К. : Знання, 2008. — 717 с.

9. Лютий І. О. Іпотека: сучасні концепції, тенденції, суперечності розвитку : монографія / І. О. Лютий, В. І. Савич, О. М. Калівошко. — К. : ЦУЛ, 2009. — 548 с.

10. Бублик Є. О. Іпотечний ринок в Україні: проблеми та перспективи посткризового розвитку : монографія / Є. О. Бублик; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. — К., 2011. — 220 с.

JEL CLASSIFICATION: G21

INFLATIONARY INFLUENCE ON THE MORTGAGE MARKET OF UKRAINE

Yuriy B. GANUSYK

post-graduate student of the banking chair SHLE "Vadym Hetman Kyiv National Economic University"

Summary. The mortgage market at high rates of inflation in the economy of the countries has been considered. Major prerequisites of the mortgage market development in Ukraine have been analyzed, as well as the measurements of fight against inflationary processes have been defined.

Key words: *inflation, mortgage market, investment, real estate, macroeconomic instability.*

The situation at the mortgage market in terms of high inflationary processes is viewed as a contradictory one. A high rate of inflation in the country causes money depreciation which stimulates the acquisition of real estate. Such a macroeconomic situation leads to activation and recovery at the mortgage market. The financial and credit tool, stimulating the mortgage market is, undoubtedly, considered to be the inflationary processes. At the same time a high rate of inflation can appear to be a significant danger for the mortgage market and the economy.

However, the influence on the mortgage market measurements in terms of the anti-inflationary regulation have not been studied completely so far. Therefore, we consider it rational to analyze it fully taking into account the experience of the anti-inflationary regulation in the developed countries and define the possibilities of its implementation in Ukraine.

The mortgage market in terms of anti-inflationary regulation, with taking into account the crisis and post-crisis phenomena in general, has been researched in the article, as well as, the mortgage market of Ukraine at high inflation rates has been considered, in particular.

The latest publications, which encompass the studies of the mortgage market problems, have been summarised by the author. The economic prerequisites of the mortgage market development at high inflation rates in the economy of the country have been considered. There have been named the factors which had influenced the course of events at the mortgage

market. Based on the conducted research, the author has formulated the recommendations concerning main prerequisites of the mortgage market development in Ukraine and defined the measurements of the fight against inflationary processes.

Summarizing all the above mentioned, it is necessary to point out that the crises at the mortgage market occur for unrealistic market expectations, which first of all lead to the mortgage market oversaturation and investments into new construction projects. The increase of the money supply, which does not correspond to the output growth, causes a high rate of inflation. However, the rate of inflation does not rise due to the efficient bank lending when the reserves are directed to manufacturing.

Despite the financial attractiveness and social meaning of the mortgage market, commercial banks try not to provide legal entities with mortgage loans when the economy of a country is in macroeconomic instability due to inflationary processes and many risks inherent to the banking sector. It can be explained by that the commercial banks prefer less risky industries of the national economy and short-term loans.

Thus, the mortgage market provides considerable opportunities for the investment in the countries with macroeconomic stability and low inflation rates. Among financial assets, the real estate is considered to be the most protected from the inflation influence. One can receive the rent for it, i.e. the profit which will increase in future together with the inflation rate.

References

1. Asaul A. M., Pavlov V. I., Pylypenko I. I. and others. (2006) Rynok nerukhomosti [Real estate market (2nd ed.)]. Kyiv : Kondor.
2. Liubun O. S., Kireev O. I., Denysenko M. P. (2005) Ipotechne kredytuvannia [Mortgage lending]. K.: TsUL.
3. Liutyi I. O. (2011) Ipoteka [Mortgage]. Kyiv: Znannia.
4. Liubun O. S. (2006) Ipotechnyi rynek [Mortgage market]. Kyiv: Atika.
5. Asaul A. M. (2004) Ekonomika nerukhomosti [Real estate economy]. Kyiv: Libra.
6. Kovalenko M. A. (2002) Rynok nerukhomosti: finansovi aspekty [Real estate market: financial aspects]. Kherson : OLDI-plus.
7. Poliachenko V. A. (2008) Svitova ipotechna kryza [World mortgage crisis]. Kyiv.
8. Bazylevych V. D. (2008) Ipotechnyi rynek [Mortgage market]. Kyiv: Znannia.
9. Liutyi I. O. (2009) Ipoteka: suchasni kontseptsii, tendentsii, superechnosti rozvytku [Mortgage: modern concepts, tendencies, development contradictions]. Kyiv: CUL.
10. Bublyk Ye .O. (2011) Ipotechnyi rynek v Ukraini: problemy ta perspektyvy postkryzovoho rozvytku [Mortgage market in Ukraine: problems and prospects of post-crisis development]. Kyiv.

УДК 336

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

Зоряна Вікторівна ГЕРАСИМЧУК

д.е.н., професор, перший проректор Луцького національного технічного університету

Олена Костянтинівна ГОМАНЮК

аспірант Луцького національного технічного університету

E-mail: gok78@ukr.net

Анотація Проблеми оптимізації функціонування ринку банківських послуг є одними із ключових напрямків у загальній системі заходів щодо ефективного реформування усіх економічних відносин та забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку як країни загалом так і її регіонів. Дослідження регіональних ринків банківських послуг обумовлює необхідність вивчення факторів впливу на їх функціонування та розвиток. В свою чергу, правильно визначені фактори впливу, не лише дозволять вивчити та дослідити особливості функціонування ринків банківських послуг в регіонах, але і створять передумови, направлені на пошук шляхів для забезпечення їх подальшого розвитку.

Аннотация Проблемы оптимизации функционирования рынка банковских услуг являются приоритетными в общей системе мероприятий по эффективному реформированию экономических отношений и обеспечению стабильного социально-экономического развития как страны в целом так и ее регионов. Исследование региональных рынков банковских услуг обуславливает необходимость изучения факторов влияния на их функционирование и развитие. В свою очередь, правильно определённые факторы влияния, не только предоставят возможность изучить особенности функционирования рынков банковских услуг в регионах, но и создадут предпосылки, направленные на поиск путей для обеспечения их дальнейшего развития.

Ключові слова: *регіон, ринок, регіональний ринок, ринок банківських послуг, регіональний ринок банківських послуг.*

Ключевые слова: *регион, рынок, региональный рынок, рынок банковских услуг, региональный рынок банковских услуг.*

Постановка проблеми. Дослідження регіональних ринків банківських послуг обумовлює необхідність вивчення факторів впливу на їх функціонування та розвиток. Це пояснюється тим, що лише здійснюючи аналіз умов та чинників, які безпосередньо впливають на банківську діяльність та виступають рушійною силою даної сфери, можливо забезпечити раціональне та ефективне становлення регіональних ринків банківських послуг, що принесе в майбутньому позитивний результат.

Таким чином, формування і розвиток регіональних ринків банківських послуг реалізується з урахуванням факторів впливу, які відрізняються мірою своєї дії на об'єкт дослідження та по-різному проявляються діючи на нього. Отже, важливим завданням постає відбір факторів, що найзмістовніше відобразять ступінь впливу на становлення і функціонування регіональних

ринків банківських послуг, зорієнтують на подальше розроблення шляхів їх вдосконалення та розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У своїх дослідженнях та працях вчені велику увагу приділяли вивченню факторів впливу на розвиток регіону, регіонального ринку та ринку банківських послуг. Питання впливу на розвиток регіону тих чи інших елементів банківської діяльності розглядали тільки окремі науковці. Зокрема, Є. С. Бернштам та А. Н. Лузанов [1] визначили географічні фактори впливу на розвиток банківської діяльності в регіоні. Науковці З. В. Герасимчук та Н. І. Корецька аналізували чинники, які впливають на територіальну організацію банківської системи регіону [2]. М. Е. Люзьяк відслідковувала фактори впливу на конкурентоспроможність банків, котрі функціонують на регіональному рівні [3]. У. Я. Грудзевич виділяє

регіональні фактори впливу на рівень розвитку банківського ринку як складової фінансового ринку регіону [4]. Чинники, котрі впливають на фінансовий аспект регіональної банківської системи, досліджувала і В. С. Стойка [5]. Проте, поза увагою науковців залишаються питання виявлення факторів, що визначають вплив саме регіональних особливостей на розвиток ринків банківських послуг.

Мета статті. Пропонуємо, попередньо опрацювавши погляди вчених щодо виявлення чинників впливу на розвиток регіону, регіонального

ринку, ринку банківських послуг та скориставшись дослідженнями, які були спрямовані на вивчення окремих регіональних аспектів банківської діяльності, створити авторський підхід до вирішення даного питання.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Таким чином, через виділення особливостей запропонованої тріади понять, зможемо наблизитися до основного базису визначальних чинників впливу. Результати відобразимо в таблиці 1.

Таблиця 1

Характеристика факторів, які впливають на розвиток регіону, регіонального ринку та ринку банківських послуг

№	Автор	Об'єкт	Характеристика факторів впливу	Види
1	Качан Є. С. [6, с. 480]	Регіон	Виділяє критерії визначення перспектив розвитку	- екологічні; - економічні; - соціальні; - інституціональні
2	Згуровський М. З. [7]	Регіон	Пропонує систему індексів та індикаторів для вимірювання процесів розвитку регіонів	- економічний вимір; - екологічний вимір; - соціально-інституціональний вимір
3	Альохін Е. В. [8, с. 30]	Регіон	Функціонування та розвиток регіонів здійснюється під впливом факторів, які і визначають розміщення продуктивних сил	- природні; - економічні; - демографічні
4	Сонько С. П. [9]	Регіон	Виділяє факторний потенціал регіону, під яким має на увазі компоненти, які безпосередньо впливають на конкурентні переваги регіону. Отримання регіоном конкурентних переваг та їх ефективне використання впливає на розвиток або створює можливість для розвитку регіону.	- людські ресурси; - фізичні ресурси; - ресурс знань; - грошові ресурси; - інфраструктура
5	Бернштам Є. С. та Лузанов А. Н [1, с. 34]	Банківська діяльність в регіоні	Досліджували вплив факторів на розвиток банківської діяльності в регіоні.	- наявність та характер споживачів регіону; - політичні умови; - економіко-географічне положення; - розвиток засобів комунікації і зв'язків; - доступність висококваліфікованих банківських кадрів
6	Герасимчук З. В. та Корецька Н. І. [2, с. 51]	Територіальна організація банківської	Досліджували фактори, які впливали на територіальну організацію банківської системи регіону	- територіальні (місце розташування, величина, положення регіону);

Таблиця 1 (продовження)

		системи регіону		<ul style="list-style-type: none"> - економічні (галузева структура, доходи населення); - інфраструктурні (комунікації, транспорт, земельний фактор); фактори ринкової кон'юнктури (попит, пропозиція, ціна, конкуренція); - соціально-демографічні (чисельність населення, міграційні процеси, висококваліфіковані кадри); - політико-правові (політична ситуація, правове законодавство)
7	Папп В. В. [10, с. 16]	Регіон	Наголошував на необхідності дослідження економіки регіонів, котра ґрунтувалася б на комплексному вивченні суспільно-територіальних властивостей відповідних територій. На основі властивостей будував архітектуру факторів впливу або ж потенціал регіонального розвитку	Властивості : базові (геополітичне положення); похідні (демографічна ситуація; галузева, територіальна, функціональна, організаційно-управлінська структура економіки; виробнича, соціальна, фінансова, екологічна інфраструктура; вихідні (рівень економічного та соціального розвитку; екологічна ситуація; якість життя населення)
8	Стойка В. С. [5, с. 36]	Регіон	Досліджувала регіон як територію функціонування банківських установ, які об'єднуючись формують регіональну банківську систему. Виділяла фактори, які впливають на її розвиток	<ul style="list-style-type: none"> - зовнішні (соціально-економічні, історичні, політичні, інформаційні, психологічні) - внутрішні (інституціональні, організаційні, фінансові, технологічні, кадрові)
9	Тодосійчук В. Л. [11, с. 326]	Регіональний ринок	Визначав, що розвиток регіональних ринків прив'язаний до територіальної організації, на які впливають чинники, міра впливу яких ділить регіональні ринки на три типи	<ul style="list-style-type: none"> - економічні; - соціальні; - демографічні; - природні та інші
10	Новосьолов А. С. [12, с. 99]	Регіональний ринок	Досліджував кон'юнктуру регіональних ринків (сукупність природних, технічних, економічних, соціальних правових умов), яка визначається в свою чергу розвитком економіки регіону під дією і впливом ряду факторів	<ol style="list-style-type: none"> 1) постійні (державне регулювання, науково-технічний прогрес, територіальна концентрація виробництва, інфляція, сезонність); тимчасові (регіональні соціальні конфлікти, стихійні бід, надзвичайна ситуація), 2) циклічні (пов'язується із циклами товарів); нециклічні 3) фактори, які стимулюють розвиток; фактори, які стримують розвиток
11	Гладкова С. Б. [13, с. 9]	Ринок роздрібних банківських послуг	Досліджувала класифікацію факторів впливу на ринок роздрібних банківських послуг	Фактори розвитку: <ul style="list-style-type: none"> - економічні (економічна ситуація в країні, рівень доходів населення, рівень економічної освіти в країні);

Таблиця 1 (продовження)

				<ul style="list-style-type: none"> - соціально-психологічні (соціально-демографічні тенденції); - правові (законодавча та нормативна база); - маркетингові (наявність розвинутої банківської інфраструктури та конкуренції)
12	Лютий І. О. Солодка О. О. [14, с. 42]	Ринок банківських продуктів та послуг	Досліджували ринкові тенденції, варіанти стратегій розвитку і виділяли кон'юнктуроутворюючі фактори впливу	<ul style="list-style-type: none"> - фактори впливу на попит (показники економічного і соціального стану, грошові доходи і витрати населення, темпи зростання грошових доходів, структура доходів і витрат, індекси споживчих цін, стан ринку праці, процентні ставки банків за операціями, інформованість споживачів щодо спектру банківських послуг, якість обслуговування) - фактори впливу на пропозицію (показники економічного і соціального стану, стан міжбанківського кредитного ринку, структура депозитного ринку, процентні ставки рефінансування НБУ, структура готівки, правове забезпечення банківської діяльності)
13	Лютий І. О. Юрчук О. М. [15, с. 145]	Розглядали ринок банківських послуг в складі ринку фінансових послуг	Виділяють фактори впливу на ефективну діяльність банків на ринку фінансових послуг	<ul style="list-style-type: none"> - глобальна складова (економічна політика держави); - макроекономічна складова (стан реального сектору економіки); - галузева складова (фінансово-економічний стан банківської системи)
14	Ткачук В. О. [16, с. 54]	Ринок банківських послуг	Всі фактори поділяв на чинники дії макросередовища та мікросередовища (перебувають в зоні безпосереднього впливу самого банку і суттєво не відображаються на ринку банківських послуг)	<p>Макросередовище:</p> <ul style="list-style-type: none"> - політичні; - економічні; - науково-технічні; - демографічні; - природні; - фактори культурного устрою
15	Грудзевич У. Я. [4, с. 24]	Ринок фінансових послуг	Розглядала ринок банківських послуг в складі ринку фінансових послуг	<ul style="list-style-type: none"> - соціально-економічні; - політичні; - інформаційні; - історичні; - психологічні

Таким чином, провівши аналіз наукових джерел щодо характеристики факторів впливу на розвиток трьох вище описаних об'єктів, виберемо серед перерахованих факторів, ті, котрі в своєму змісті можуть нести елементи впливу на

об'єкт нашого дослідження. При цьому, пропонуємо доповнити їх власними напрацюваннями, які не були озвучені вченими, але потребують уваги (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз спільних характеристик між особливостями факторів впливу на розвиток регіону, регіонального ринку, ринку банківських послуг та факторами впливу на розвиток регіонального ринку банківських послуг

Фактори	Характер впливу на розвиток об'єкту	
	Об'єкт	
I	Регіон	Регіональний ринок банківських послуг
<i>1. Територіальні фактори</i>		
1.1. Географічне положення	Вагомий вплив, оскільки розвиток регіону обумовлюється в значній мірі його географічним положенням, яке визначає соціально-економічні характеристики, створює економічні переваги	Вагомий вплив, оскільки регіональні ринки банківських послуг тісно "прив'язані" до географічного положення
1.2. Місце розташування	Вагомий вплив, оскільки розвиток регіону обумовлюється місцем розташування даного регіону	Вагомий вплив, оскільки регіональні ринки банківських послуг потребують зручних місць, які дають можливість для розширення клієнтської бази, збільшення обсягу послуг
1.3. Адміністративний статус регіону	Впливає, оскільки від адміністративного статусу регіону залежить інтенсивність розвитку	Впливає на рівень концентрації банківських установ, інтенсивності банківської діяльності в регіоні
<i>2. Соціально-демографічні фактори</i>		
2.1. Рівень добробуту населення регіону	Пов'язаний із рівнем розвитку регіону	Впливає на розвиток регіональних ринків банківських послуг, оскільки чим вищий добробут населення тим більша можливість для розширення певних видів банківських послуг в регіоні
2.2. Чисельність населення регіону	Спричиняє зміну трудового потенціалу регіону	Спричиняє вплив на розвиток, оскільки чим більша чисельність населення, тим більша перспектива розширити, відповідно, і можливості ринку банківських послуг в регіоні
2.3. Віковий склад населення	Впливає на склад трудового потенціалу регіону	Пояснює можливості розвитку певних видів банківських послуг, відповідно до вікового складу населення регіону
<i>3. Економічні фактори</i>		
3.1. Галузева структура регіону	Розвиток регіону визначається галузевим складом його регіонального господарства	Галузева структура слугує орієнтиром для спеціалізації ринків банківських послуг регіону тому, що дає можливість розвивати ті послуги, котрі відповідають потребам в них для домінуючих галузей
3.2. Зайнятість населення	Безпосередньо впливає на розвиток регіону, чим вищий відсоток зайнятих, тим кращий показник рівня зайнятості населення регіону	Впливає на регіональний ринок банківських послуг, оскільки зайнятість населення підвищує вагомість ринків банківських послуг в регіоні
3.3. Доходи населення	Впливають на рівень розвитку регіону	Впливають на формування потреби в послугах та купівельну спроможність їх придбання населенням регіону

Таблиця 2 (продовження)

<i>4. Культурно-історичні фактори</i>		
4.1. Менталітет населення регіону	Впливає опосередковано, часто означає деякі загальні риси, для прикладу, характерна для населення певних регіонів працелюбність, витривалість, терплячість тощо	Впливає опосередковано, проявляється в традиціях та звичках, для прикладу, деякі послуги банків, якими потрібними вони не були, населення регіону не готове до їх сприйняття
II	Регіональний ринок	Регіональний ринок банківських послуг
<i>1. Територіальні фактори</i>		
1.1. Географічне положення регіонального ринку	Вагомий вплив, оскільки чим вигідніше географічне положення регіону в якому діють регіональні ринки, тим більша можливість для отримання переваг порівняно з ринками в інших регіонах	Вагомий вплив, оскільки регіональні ринки банківських послуг отримують від вигідного географічного положення суттєві переваги
1.2. Місце розташування регіонального ринку	Вагомий вплив, оскільки регіональні ринки ефективніше функціонують в зручних місцях	Вагомий вплив оскільки регіональні ринки банківських послуг "прив'язані" до зручних, легкодоступних для клієнтів місць локалізації
<i>2. Соціально-демографічні фактори</i>		
2.1. Рівень добробуту населення	Впливає на розвиток регіональних ринків, оскільки створюється можливість для розширення певних видів товарів та послуг	Впливає на розвиток регіональних ринків банківських послуг оскільки створюється можливість для розширення певних видів банківських послуг
2.2. Освітній рівень населення	Дає можливість для забезпечення висококваліфікованими кадрами	Дає можливість для забезпечення висококваліфікованими кадрами для банківських установ
<i>3. Економічні фактори</i>		
3.1. Ринкова кон'юнктура	Попит, пропозиція дають можливість для кількісних та якісних оцінок. Зокрема, на попит впливає купівельна спроможність споживачів, розмір ринку, смаки і вподобання споживачів. Пропозиція визначається маркетинговою діяльністю, обсягом реалізованих товарів і послуг, асортиментом продукції тощо	Попит, пропозиція дають можливість для кількісних та якісних оцінок. Зокрема, на попит впливає купівельна спроможність споживачів, розмір ринку банківських послуг регіону, смаки і вподобання споживачів. Пропозиція визначається маркетинговою діяльністю, обсягом реалізованих послуг, асортиментом банківських послуг, рівнем сервісу тощо
3.2. Тип ринкових структур	Впливає на оцінку позицій на регіональних ринках та дозволяє вибрати відповідну тактику і стратегію дій	Впливає на оцінку позицій регіонального ринку банківських послуг та дозволяє вибрати відповідну тактику і стратегію дій
3.3. Інноваційне забезпечення	Впливає на пропозицію товарів і послуг, конкурентоспроможність і відповідно на формування попиту	Чинить вплив на пропозицію і попит регіональних ринків банківських послуг
3.4. Зайнятість населення	Сприяє розвитку регіональних ринків	Позначається на розвитку регіональних ринків банківських послуг, тому що сприяє більш активній реалізації банківських послуг
3.5. Доходи населення	Безпосередньо позначаються на формуванні попиту і пропозиції товарів і послуг регіональних ринків	Відчутний вплив, оскільки наявність достатніх доходів сприяє активізації ринку банківських послуг
3.6. Інфраструктурне забезпечення	Інфраструктурний фактор впливає на розвиток регіональних ринків через дію комунікаційного, транспортного забезпечення тощо	Впливає на розміщення банківських установ, більш привабливими вважаються території, в яких поширені засоби зв'язку та розвинута інформаційна інфраструктура

Таблиця 2 (продовження)

<i>4. Організаційні фактори</i>		
4.1. Рекламна кампанія	Поінформованість дає поштовх для розвитку регіональних ринків	Поінформованість забезпечує більш ширші можливості для продажу банківських послуг
4.2. Якість товарів та послуг	Має важливе значення для споживачів, впливає на їх бажання придбати товари та послуги	Дозволяє задовольнити потреби з врахуванням якості банківських послуг
<i>5. Політично-правові</i>		
5.1. Політична ситуація	При політичній стабільності зростає можливість розвитку регіональних ринків відповідно	Політична ситуація відбивається на регіональних ринках банківських послуг, а стабільність є запорукою розвитку
5.2. Нормативно-правова база	Відіграє важливу роль тому, що досконала нормативно-правова база сприяє розвитку	Підвищує довіру населення до банківських послуг, сприяє росту впевненості та надійності
III	<u>Ринок банківських послуг</u>	<u>Регіональний ринок банківських послуг</u>
<i>1. Територіальні фактори</i>		
1.1. Географічне положення	Вагомий вплив, оскільки чим вигідніше географічне положення, тим більша можливість для отримання переваг	Вагомий вплив, оскільки регіональні ринки банківських послуг отримують від вигідного географічного положення суттєві переваги
1.2. Місце розташування	Вагомий вплив, оскільки на розвиток ринків банківських послуг впливає місце розташування	Вагомий вплив оскільки регіональні ринки банківських послуг "прив'язані" до зручних, легкодоступних для клієнтів місць локалізації
<i>2. Соціально-демографічні фактори</i>		
2.1. Рівень добробуту населення	Рівень добробуту населення суттєво впливає на розвиток	Впливає на розвиток регіональних ринків банківських послуг, оскільки створюється можливість для розширення певних видів послуг
2.2. Віковий склад населення	Впливає на придбання банківських послуг, оскільки кожна послуга по-різному сприймається в залежності від вікової категорії споживачів	Впливає на придбання банківських послуг, оскільки кожна послуга по-різному сприймається в залежності від вікової категорії споживачів
2.3 Освітній рівень населення та наявність висококваліфікованих кадрів	Дає можливість для забезпечення необхідними для банківських установ висококваліфікованими кадрами, відлагодженої системи їх підготовки та перепідготовки	Дає можливість для забезпечення необхідними для банківських установ регіону висококваліфікованими кадрами, відлагодженої системи їх підготовки та перепідготовки
<i>3. Економічні фактори</i>		
3.1. Ринкова кон'юнктура	Попит, пропозиція дають можливість для кількісних та якісних оцінок. Зокрема, на попит впливає купівельна спроможність споживачів, смаки і вподобання споживачів. Пропозиція визначається маркетинговою діяльністю, обсягом реалізованих послуг, асортиментом банківських послуг, рівнем сервісу тощо.	Попит, пропозиція дають можливість для кількісних та якісних оцінок. Зокрема, на попит впливає купівельна спроможність споживачів, розмір ринку банківських послуг регіону, смаки і вподобання споживачів. Пропозиція визначається маркетинговою діяльністю, обсягом реалізованих послуг, асортиментом банківських послуг, рівнем сервісу тощо.
3.2. Тип ринкових структур	Впливає на оцінку позицій на ринку та дозволяє вибрати відповідну тактику і стратегію	Впливає на оцінку ринкових позицій в регіоні та дозволяє вибрати відповідну тактику і стратегію регіонального ринку банківських послуг

Таблиця 2 (продовження)

3.3. Галузева структура регіону	Розвиток ринку банківських послуг залежить від галузевого складу господарства	Галузева структура слугує орієнтиром для ринків банківських послуг регіону тому, що дає можливість розвивати ті послуги, котрі відповідають потребам в них для домінуючих галузей
3.4. Інноваційне забезпечення	Чинить вплив на пропозицію і попит банківських послуг	Чинить вплив на пропозицію і попит банківських послуг регіону
3.5. Зайнятість населення	Зайнятість створює передумови для розвитку ринків банківських послуг	Позначається на розвитку регіональних ринків банківських послуг, тому що сприяє більш активній реалізації банківських послуг
3.6. Доходи населення	Відчутний вплив, оскільки наявність достатніх доходів сприяє активізації ринку банківських послуг	Відчутний вплив, оскільки наявність достатніх доходів сприяє активізації ринку банківських послуг в регіоні
3.7. Розвиток банківської інфраструктури	Впливає на розміщення банківських установ на ринку	Впливає на розміщення банківських установ, більш привабливими вважається регіони, в яких поширені засоби зв'язку та розвинута інформаційна інфраструктура
3.8. Прибутки суб'єктів господарювання	Дають потужний поштовх для розвитку, оскільки суб'єкти господарювання вважаються активними його учасниками	Впливають на регіональний ринок банківських послуг, оскільки суб'єкти господарювання вважаються активними його учасниками
<i>4. Організаційні фактори</i>		
4.1. Рекламна кампанія	Поінформованість забезпечує більш ширші можливості для продажу банківських послуг	Поінформованість забезпечує більш ширші можливості для продажу банківських послуг в регіоні
4.2. Якість банківських послуг	Дозволяє задовольнити потреби з врахуванням якості банківських послуг	Дозволяє задовольнити потреби з врахуванням якості банківських послуг в регіоні
<i>5. Культурно-історичні фактори</i>		
5.1. Менталітет населення	Впливає опосередковано, проявляється в традиціях та звичках, для прикладу, деякі послуги банків, якими потрібними вони не були б, населення не готове до їх сприйняття	Впливає опосередковано, проявляється в традиціях та звичках, для прикладу, деякі послуги банків, якими потрібними вони не були, населення регіону не готове до їх сприйняття
<i>6. Політично-правові</i>		
6.1. Політична ситуація	Політична ситуація відбивається на функціонуванні ринків банківських послуг, а стабільність є запорукою розвитку	Політична ситуація відбивається на регіональних ринках банківських послуг, а стабільність є запорукою розвитку
6.2. Нормативно-правова база	Підвищує довіру населення до банківських послуг, сприяє росту впевненості та надійності	Підвищує довіру населення до банківських послуг, сприяє росту впевненості та надійності
<i>7. Мотиваційні фактори</i>		
7.1. Потреба в банківських послугах	Має вплив на вибір тієї чи іншої банківської послуги	Має вплив на вибір тієї чи іншої банківської послуги регіонального ринку

Отже, виявлено, що на розвиток регіональних ринків банківських послуг впливають фактори, які беруть початок з регіону, як місця виникнення, дії та функціонування; регіонального ринку – як певного організаційного елемента, котрий виступає активним учасником ринкових відносин в регіоні; і ринку банківських послуг –

як учасника ринкових відносин, пов'язаного з наданням та споживанням банківських послуг. Всі перераховані вище об'єкти разом із притаманними їм факторами впливу об'єднуючись, складають єдину систему факторів впливу на розвиток регіональних ринків банківських послуг (рис. 1.).

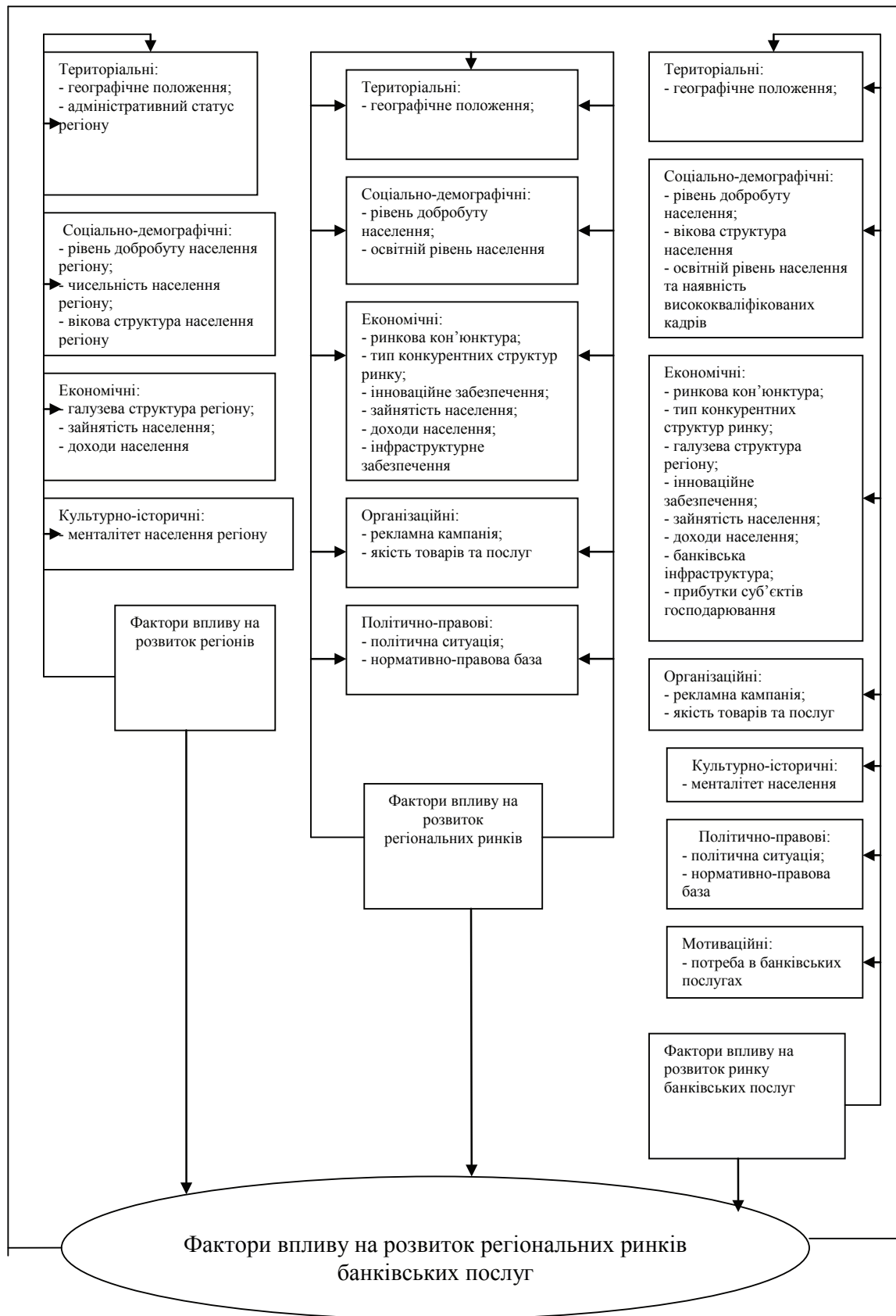

Рис. 1. Фактори впливу на розвиток регіональних ринків банківських послуг

Висновки. Отже, проведене дослідження дозволило виявити природу та походження факторів, що впливають на розвиток регіональних ринків банківських послуг. Таким чином, останні беруть початок з регіону – як місця їх виникнення, дії та функціонування; регіонального ринку – як певного організаційного елемента, котрий виступає активним учасником ринкових відносин в регіоні; і ринку банківських послуг – як учасника ринкових відносин, пов'язаного з наданням та споживанням банківських послуг.

Підсумовуючи проаналізоване, потрібно

вказати, що правильно визначені фактори впливу, не лише дозволять вивчити та дослідити особливості функціонування ринків банківських послуг в регіонах, а створять передумови, направлені на раціональне застосування та пошук шляхів для забезпечення їх подальшого розвитку. Оскільки дуже важливо, щоб банківська сфера розвиваючись, приносила користь регіону, його населенню, посилювала регіональну економіку. В свою чергу, спрямування дії факторів впливу в позитивне русло стане запорукою високих результатів та стабільного розвитку.

Список використаних джерел

1. Бернштам Е. С. Региональные аспекты организации и государственного регулирования банковской сферы: зарубежный и российский подходы / Е. С. Бернштам, А. Н. Лузанов. — М. : Эдиториал УРСС, 2001. — 104 с.
2. Герасимчук З. В. Територіальна організація банківської системи регіонів України: оцінка та стратегії збагачення її раціональності: Монографія. / З. В. Герасимчук, Н. І. Корецька. — Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2010. — 312 с.
3. Люзник М. Е. Конкуренентоспроможність банку на регіональному рівні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / М. Е. Люзник. — Суми, 2010. — 206 с.
4. Грудзевич У. Я. Регіональні особливості формування і розвитку інфраструктури фінансового ринку України: [монографія] / У. Я. Грудзевич. — Львів: ЛБІ НБУ, 2004. — 182 с.
5. Стойка В. С. Функціонування і розвиток регіональної банківської системи : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Стойка В. С. — Ужгород, 2011. — 196 с.
6. Качан Є. П. Регіональна економіка : підручник / за ред. Є. П. Качана. — К. : Знання, 2011. — 670 с. — (Вища освіта ХХІ століття).
7. Сталий розвиток регіонів України : Текст / науковий керівник М. З. Згуровський. — К. : НТУУ «КПІ» 2009. — 197 с.
8. Алехин Э. В. Управление региональной экономикой: Учебное пособие / Э. В. Алехин. — Пенза, 2011. — 225 с.
9. Сонько С. П. Ринок і регіоналістика / С. П. Сонько, В. В. Кулішов, В. І. Мустафін: навч. посібник. — Київ : Ніка Центр, Ельга, 2002. — 408 с.
10. Папп В. В. Структурування економіки в регіональних суспільних системах : теорія, методологія, практика / В. В. Папп. — Інститут регіональних досліджень НАН України. — Львів, 2007. — 71 с.
11. Тодосійчук В. Л. Регіональна економіка : Підручник / В. Л. Тодосійчук. — Вінниця, ВДАУ, 2008. — 434 с.
12. Новоселов А. С. Теория региональных рынков: Учебник. Ростов-на-Дону: Феникс; Новосибирск: Сибирское соглашение, 2002. — 448 с.
13. Гладкова С. Б. Региональный рынок розничных банковских услуг: тенденции и факторы развития : автореферат дис. на соискание уч. степ. канд. екон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / С. Б. Гладкова. — Санкт-Петербург, 2007. — 20 с.
14. Лютий І. О. Солодка О. О. Банківський маркетинг : Підручник / І. О. Лютий, О. О. Солодка. — К. : Центр учбової літератури, 2010. — 778 с.
15. Лютий І. О., Юрчук О. М. Банківські інститути в умовах глобалізації ринку фінансових послуг: монографія / І. О. Лютий, О. М. Юрчук. — К. : Знання, 2011. — 357 с.
16. Ткачук В. О. Маркетинг в банку [Підручник] / В. О. Ткачук. — Тернопіль : «Синтез-Поліграф», 2006. — 225 с.

JEL CLASSIFICATION: E51

THE FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF REGIONAL MARKETS FOR BANKING SERVICES

Zoriana V. GERASYMCHUK

Doctor of Economics, Professor, Lutsk National Technical University

Elena K. GOMANYUK

postgraduate Lutsk National Technical University

Summary. Problems of optimization of the operation functioning of the market for banking services plays important role in the reform of economic relations. They provide social and economic

development of the country and its regions. Thus, the study will help to identify the factors functioning of the markets for banking services in the region and in the future will help to ensure their further development.

Key words: *region, market, regional market, the market for banking services, the regional market for banking services.*

Problems of optimization of the operation functioning of the market for banking services plays important role in the reform of economic relations. They provide social and economic development of the country and its regions. A study of regional markets for banking services stipulates the necessity explore factors influencing their functioning and development. The research of regional markets for banking services helps to find ways for further development of the regions. By studying the factors that directly affect the bank activity possible provide rational and effective functioning of regional markets for banking services. Nowadays the development of regional markets for banking services supplies updating of regional economic activity.

By scientists in their research and writings have been addressed factors influencing the development of the region, of the regional market and of the market for banking services. However, scientists have not studied the questions of finding regional characteristics on the development of markets for banking ser-

vices. The paper presents the theoretical foundations of regional banking markets are investigated factors influencing the development of regional markets for banking services. The article was proposed original approach to identify factors influencing the development of regional market for banking services. By authors have been studied the views of scientists in regard to factors influencing the development of the region, the regional market and market for banking services. In turn, this approach allowed the authors single out among of these factors, those which may have common features with the object of our study.

Thus, our study has provided an opportunity to identify the nature and origin the factors that influence the development of regional markets for banking services. Thus, the study will help identify the factors functioning of the markets for banking services in the region and in the future will help to ensure their further development. In turn, the targeting of factors in a positive direction will ensure high performance and development.

References

1. Bernstamm E., Luzanov A. (2001) Rehional'nye aspekty orhanizatsii i hosudarstvennoho rehu-lirovaniya bankovskojj sfery: zarubezhnyjj i rossij-skijj podkhody [Regional aspects of the organization and government regulation of the banking sector:

foreign and Russian approaches]. M.: Editorial URSS.

2. Gerasymchuk Z., Koretskaya N. (2010) Terytorialna orhanizatsiia bankivskoi systemy rehioniv Ukrainy: otsinka ta stratehii zbahachennia yii ratsionalnosti [The territorial organization of the bank-

ing system of Ukraine regions: assessment and strategies for the enrichment of its rationality]. Luck: RIO LNTU.

3. Liuzniak M. (2010) Konkurentospromozhnist banku na rehionalnomu rivni [The competitiveness of the bank at the regional level]. Extended abstract of candidate's thesis. Sumy.

4. Hrudzevych U. (2004) Rehionalni osoblyvosti formuvannia i rozvytku infrastruktury finansovoho rynku Ukrainy [Regional features of the formation and development of the financial market infrastructure Ukraine]. Lviv: LBI NBU.

5. Stoika V. (2011) Funktsionuvannia i rozvytok rehionalnoi bankivskoi systemy [Operation and development of the regional banking system]. Extended abstract of candidate's thesis. Uzhgorod.

6. Kachan E. (2011) Rehionalna ekonomika [Regional Economics]. K.: Knowledge.

7. Zgurovsky M. (2009) Stalyi rozvytok rehioniv Ukrainy [Sustainable Development of the Regions of Ukraine]. K.: "KPI".

8. Alekhin E. (2011) Upravlenie rehionalnojj ehkonomikojj [Management of regional economies]. Penza.

9. Sonko S. (2002) Rynok i rehionalistyka [Mar-

ket and regionalism]. Kyiv: Center Nick, Elga.

10. Papp V. (2007) Strukturuvannia ekonomiky v rehionalnykh suspilnykh systemakh : teoriia, metodolohiia, praktyka [Structuring economy in regional social systems: theory, methodology, practice]. Institute for Regional Studies of NAS of Ukraine Lviv.

11. Todosiychuk V. (2008) Rehionalna ekonomika [Regional Economics]. Ball, VSAU.

12. Novoselov A. (2002) Teoryia rehionalnykh rynkov [Theory of Regional Markets]. Rostov-na-Donu: Phoenix; Novosibirsk: Siberian Agreement.

13. Gladkova S. (2007) Rehionalnyjj rynek roznychnykh bankovs'kykh usluh: tendentsij i faktory razvitija [Regional retail banking market: trends and factors of development]. Extended abstract of candidate's thesis. St. Petersburg.

14. Liutyi I., Solodka O. (2010) Bankivskyi marketynh [Bank marketing]. K : Center educational literature.

15. Liutyi I., Yurchuk A. (2011) Bankivski instytuty v umovakh hlobalizatsii rynku finansovykh posluh [Banking institutions in a globalized financial market]. K.: Knowledge.

16. Tkachuk V. (2006) Marketynh v banku [Marketing Bank]. Ternopol Synthesis Polygraph.

УДК 336.71

ДЕКОМПОЗИЦІЙНИЙ АНАЛІЗ АДМІНІСТРАТИВНИХ ВИТРАТ БАНКІВ УКРАЇНИ ТА ЄС

Микола Миколайович ГУБАЙ

аспірант Київського національного торговельно-економічного університету
E-mail: mykolagubay@gmail.com

Анотація. У статті визначено необхідність дослідження сучасного стану та рівня адміністративних витрат у банках. Проаналізована їх структура та динаміка в Україні та ЄС. Здійснений сегментний аналіз адміністративних витрат найбільших банків України, та надані пропозиції щодо стратегії їх подальшого сегментного розвитку з урахуванням поєднання адміністративних витрат та прибутковості.

Аннотация. В статье определена необходимость исследования современного состояния и уровня административных расходов в банках. Проанализирована их структура и динамика в Украине и ЕС. Осуществлен сегментный анализ административных расходов крупнейших банков Украины, и сделаны предложения относительно стратегии их дальнейшего сегментного развития на основании сочетания административных расходов и прибыльности.

Ключові слова: адміністративні витрати банку, сегментний аналіз витрат, декомпозиційний аналіз витрат, стратегічний аналіз витрат.

Ключевые слова: административные расходы банка, сегментный анализ расходов, декомпозиционный анализ расходов банка, стратегический анализ расходов банка.

Постановка проблеми. Світова криза призвела до значних фінансових витрат банківського сектора у багатьох країнах світу, в результаті чого відбулося суттєве зниження рентабельності активів та капіталу банків. У 2013-2014 роках порівняно з 2008 роком рентабельність активів банківського сектора України знизилась у 12,5 разів (з 1,5 % до 0,12 %), рентабельність капіталу – в 15,64 рази (з 12,67 % до 0,81 %), набуваючи навіть від’ємних значень в окремі роки досліджень [1]. Водночас суттєво збільшилися загальні витрати банків України та частка в них адміністративних витрат. Так, частка адміністративних витрат у загальних витратах банків України зросла з 15 % (I квартал 2009 року) до 26,2 % (I квартал 2013 року) [2]. Це обумовлює необхідність у проведенні декомпозиційного аналізу адміністративних витрат та обґрунтування шляхів їх оптимізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження монографічного характеру щодо декомпозиційного аналізу адміністративних витрат банків нині відсутні. Зустрічаються лише поодинокі публікації, які присвячені дослідженню окремих аспектів аналізу адміністративних витрат та управління ними. Зокрема, К. Захарян

розкриває зміст процесу управління адміністративними витратами лише у контексті роздрібного бізнесу [3, 4]. В той же час, В. Архипченко у своєму дослідженні робить наголос на системі збалансованих показників та стратегічному управлінні витратами банку, методах калькуляції витрат [4, 3]. Останні публікації іноземних вчених та практиків, зокрема, Ю. Фанга, І. Хасана, Д. Вілок, П. Уілсона, Е. Брак, Р. Джимборіана, М. Ашрафа, М. Анвара [5-9] присвячені розкриттю ефективності діяльності комерційних банків окремих країн та структури їх витрат. Більшість із цих авторів використовують FDA (у пер. з англ. Functional data analysis – регресійний) та SFA-аналіз (у пер. з англ. Stochastic Frontier Analysis – стохастичний) для дослідження залежності рівня загальних витрат окремого банку чи їх групи від величини активів та приналежності банків до країн з перехідною економікою тощо.

Жоден із вищезгаданих авторів не проводить структурний та сегментний аналіз адміністративних витрат. Отже, огляд численних наукових праць вчених свідчить про відсутність декомпозиційного аналізу адміністративних витрат, який передбачає здійснення аналізу не тільки їх обсягу, структури та ефективності по банках різних кра-

ін, але й у розрізі окремих бізнесів (сегментного аналізу), регіональних установ тощо. З позиції вітчизняних банків цінність такого аналізу суттєвим чином зростає при порівнянні ключових показників динаміки, структури та ефективності адміністративних витрат з банками країн ЄС. Це спонукає до проведення подальшого наукового дослідження, визначає його мету та завдання.

Мета статті полягає у проведенні декомпозиційного аналізу адміністративних витрат банків України та країн ЄС, а також розробці та пошуку напрямів їх оптимізації.

Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання:

- порівняльний аналіз динаміки та структури адміністративних витрат банків України та банків ЄС;

- порівняльний аналіз адміністративних витрат в розрізі окремих бізнесів банків України;

- дослідження сучасного стану стратегічного розподілу адміністративних витрат банків України за сегментним критерієм, визначення перспектив їх розвитку.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Декомпозиційний аналіз витрат передбачає їх горизонтальний аналіз (в розрізі банків окремих країн, всередині банків країни та їх регіональних установ) та горизонтальний аналіз (по окремих сегментах бізнесу). Динаміка частки адміністративних витрат та відрахувань у резерви за активними операціями в загальних витратах банків України за період I кв. 2009 р. – I кв. 2013 р. представлена на рис. 1.

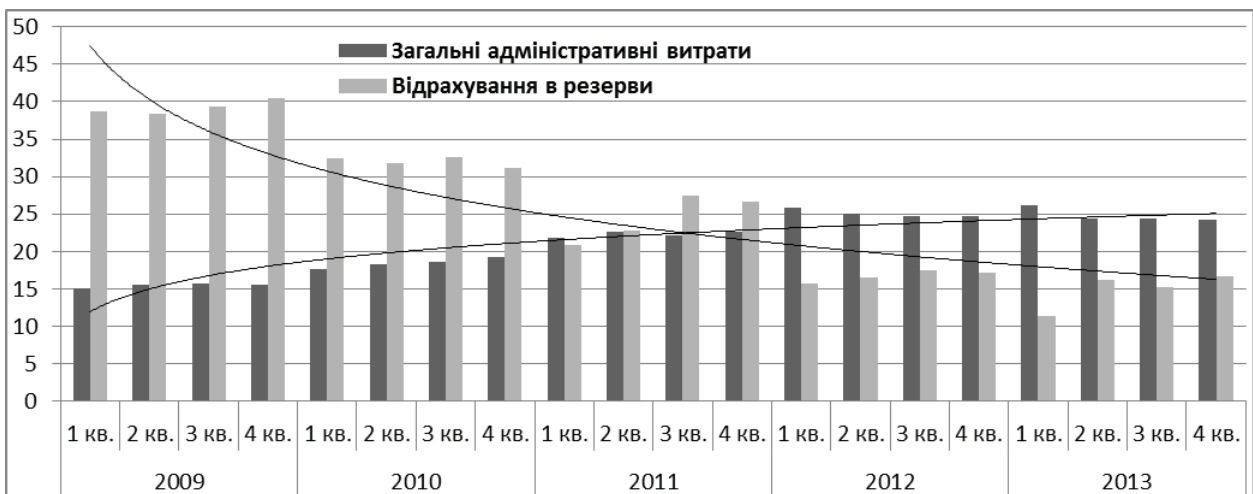

Рис. 1. Динаміка частки загальних адміністративних витрат та відрахувань у резерви в загальних витратах банків України у 2009-2013 рр.

Як видно з рис. 1, починаючи з I кв. 2010 року, частка загальних адміністративних витрат у сукупних витратах банків України збільшилась з 15,5 % до 26,2 % (I кв. 2013 року), тобто в 1,7 разів. Відрахування в резерви, навпаки, мали тенденцію до зменшення у загальному обсязі витрат. Рівноважний обсяг, відповідно до логарифмічного тренду, спостерігається у II-III кв. 2011 року. Така різностороння тенденція цих показників пояснюється тим, що у 2008 році розпочалася світова фінансова криза, в результаті чого кредитний портфель банків різко погіршився, а відтак, значно зросли відрахування в резерви за активними операціями в банківській системі України.

Вищенаведені обставини не дають підстав для висновку про зростання адміністративних витрат у банках України. У зв'язку з цим, доречно розглянути динаміку співвідношення загальних адміністративних витрат банків до їх активів. Загальний обсяг адміністративних витрат банків України у період з I кварталу 2009 року по III квартал 2013 року зріс на 40 %, в той же час активи – на 36 %. Для банків ЄС ці показники склали 5 % та 1 % відповідно (рис. 2). Тобто, в обох випадках спостерігається відносно зростання адміністративних витрат банків. На рис. 2 відображений тренд показника співвідношення загальних адміністративних витрат банків України та ЄС.

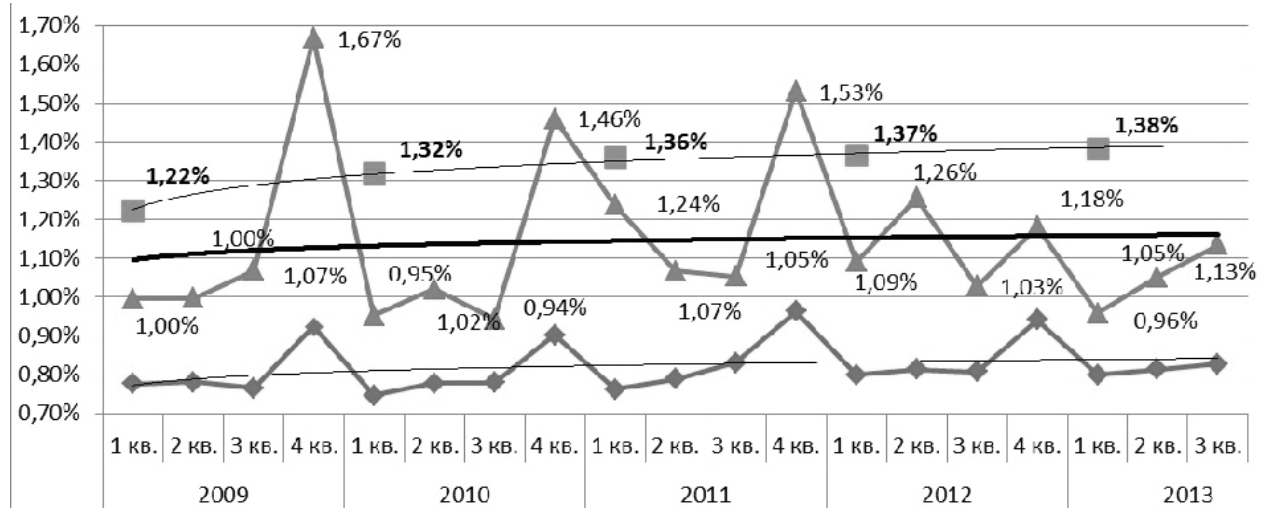

Рис. 2. Динаміка співвідношення загальних адміністративних витрат та активів банків України та банків ЄС за період 2009-2013 рр.*

*Примітка: ромб – загальні адміністративні витрати у активах (банки України), трикутник – загальні адміністративні витрати з урахуванням інших операційних витрат у активах (банки України), квадрат – адміністративні витрати банків у активах (банки ЄС).

Зазначимо, що співвідношення адміністративних витрат банків України до активів у I-III кв. 2013 року порівняно з I-III кв. 2009 року збільшилось в середньому з 1,02 % до 1,05 % (див. позн. «трикутник»), або на 0,03 процентні пункти, що свідчить про незначне зростання адміністративних витрат. Дані по банках ЄС ілюструють більш стрімке зростання співвідношення адміністративних витрат до активів – з 1,22 % до 1,38 %, тобто на 0,16 процентних пунктів, при чому, як видно з рисунка, основний ріст відбувся у 2010 році (+0,10 п. п.), тоді як в банках України він мав

більш плавну динаміку. По банках України спостерігається різке зростання динаміки загальних адміністративних витрат на 18-19 % щорічно у четвертому кварталі порівняно з третім, оскільки вони намагаються оптимізувати витрати за податком на прибуток завдяки нарахуванню витрат, і, таким чином, зменшити базу до оподаткування. Однак, попри це явище, існує тренд росту адміністративних витрат по банках України.

Для більш поглибленого аналізу порівняємо співвідношення адміністративних витрат до активів по банках України та країн ЄС (рис. 3).

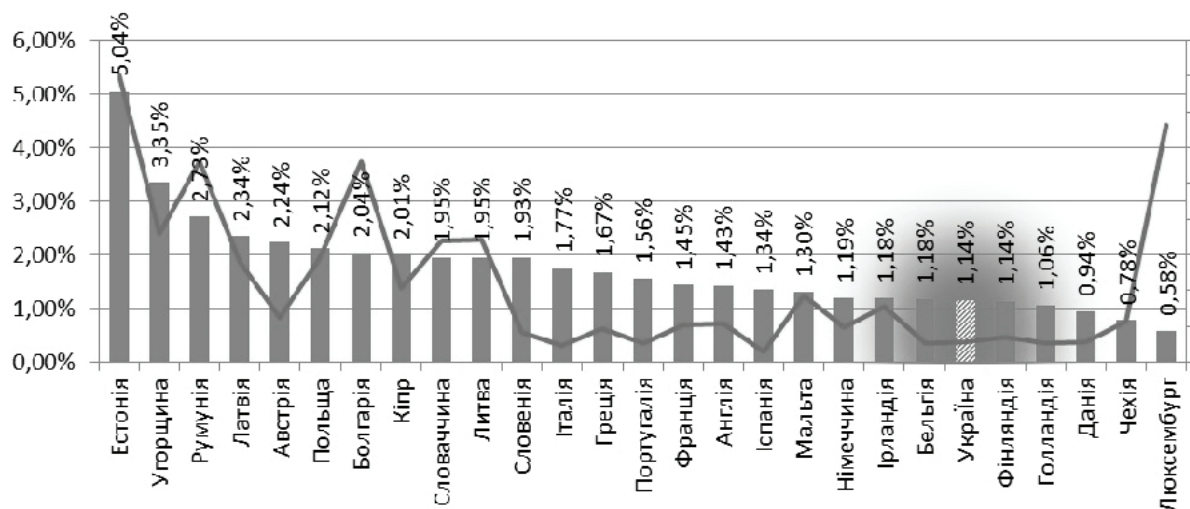

Рис. 3. Частка та середньоквадратичне відхилення загальних адміністративних витрат до активів банків Європейського союзу станом на 01.01.2013 р.*

*Примітка: розраховано автором за даними ЄЦБ [10].

Згідно з вищенаведеним рисунком, найменше співвідношення адміністративних витрат до активів – у банках Люксембургу, Чехії, Данії, Голландії, найвище – у банків Естонії, Угорщини, Румунії. Найбільше середньоквадратичне відхилення досліджуваного показника за вказаний період характерне для таких країн, як Угорщина, Естонія, Люксембург, Болгарія, Румунія; найменше – у Іспанії, Італії, Голландії, Бельгії. Тобто, значна варіація витрат спостерігається у країн з максимальною та мінімальною часткою адміністративних витрат до активів банків.

Проаналізуємо структуру адміністративних витрат банків України. Станом на 01.01.2013 р. серед банків України I групи найбільшу питому вагу у загальній структурі адміністративних витрат банків займали витрати на персонал (близько 54 %). Слід відмітити, що найвищі значення витрат на утримання персоналу у загальній структурі мають державні банки – «Укресімбанк» та «Ощадбанк» – по 67 % від загальних адміністративних витрат. Це обумовлено високим рівнем винагороди в Україні топ-менеджменту державних банків. Варто зазначити, що за даними ЄЦБ середня питома вага витрат на персонал серед банків ЄС за 2008-2012 рр. становила близько 53 %, а варіація склала 10 %, що свідчить про однорідність даних [10]. Найбільших значень набувала частка витрат на утримання персоналу в адміністративних витратах банків таких країн як Кіпр (61 %), Мальта (60 %), Румунія (59 %), Італія (58 %), Іспанія (57 %), найменші значення – у Болгарії (34 %), Чехії (40 %), Словаччині (45 %), Естонії (48 %), Бельгії (48 %). Тобто, частка витрат на персонал у сукупних адміністративних витратах банків України відповідає середньому рівню даного показника у країнах ЄС. Винятком є банки з державною формою власності.

Наступне місце займають витрати на оренду приміщень та утримання й обслуговування основних засобів – близько 24 % від сукупної величини адміністративних витрат. Тобто, близько 75-80 % адміністративних витрат банків генеруються персоналом й основними фондами. До того ж значна частка витрат припадає на маркетинг і рекламу (максимальне значення – 5 %), витрати на охорону (не перевищують по вибірці 2-3 %) та витрати на професійні послуги (в розрізі банків широкий діапазон коливань – від 1 % до 7 %). До останніх належать витрати на аудит, консультаційні та інші професійні послуги фінансового характеру. Інші адміністративні ви-

трати банки розкривають по різному, виділяючи в них частку «інших витрат» від 5 % («Райффайзен банк Аваль») до 99 % («Приватбанк»). За даними фінансової звітності згідно з міжнародними стандартами середній рівень амортизаційних витрат складає 8 %. Проте цей рівень неможливо порівняти з відповідним рівнем по банках України, оскільки дана інформація надається сукупно з витратами на обслуговування основних засобів та нематеріальних активів. Також не розкриті інші статті адміністративних витрат банків країн ЄС.

Наступним кроком аналізу є більш детальне порівняння розподілу та показників адміністративних витрат банків України – за сегментами бізнесу. За вихідні дані оберемо фінансову звітність банків України, станом на 01.01.2013 р. (дані примітки «операційні сегменти»). Операційний сегмент – це компонент банку, що бере участь у діяльності, з якої він може отримувати доходи і брати на себе витрати, операційні результати якого регулярно переглядаються, і для якого є окрема фінансова інформація [11, с. 53]. У фінансовій звітності банків розкривається величина доходу та витрат і сукупних активів кожного звітного сегменту. Критеріями виділення операційних сегментів можуть бути:

- дохід, який складає 10% або більше сукупного доходу, внутрішнього і зовнішнього, всіх операційних сегментів;
- активи, що займають 10% або більше сукупних активів всіх операційних сегментів.

Проаналізувавши звітність банків України першої групи, було виявлено такі особливості:

- 1) з сімнадцяти банків, представлених у першій групі, три банки не надають обов'язкової звітності за сегментами («Промінвестбанк», «ВТБ банк», «Альфа банк»);
- 2) у всіх банках, що представили звітну інформацію, виділяють такі сегменти діяльності як роздрібний та корпоративний;
- 3) окремі банки частково поєднують сегменти між собою («Райффайзен банк Аваль» – роздрібний сегмент включає мікро-бізнес) або виділяють більше, ніж 4 сегменти («Укрсиббанк» виокремлює сегменти: корпоративний, персональних банківських послуг, роздрібний, споживчого кредитування, інвестиційний, управління активами та пасивами, «головний офіс»).

Для аналізу сегментного розподілу адміністративних витрат банків першої групи побудуємо наступну гістограму (рис. 4).

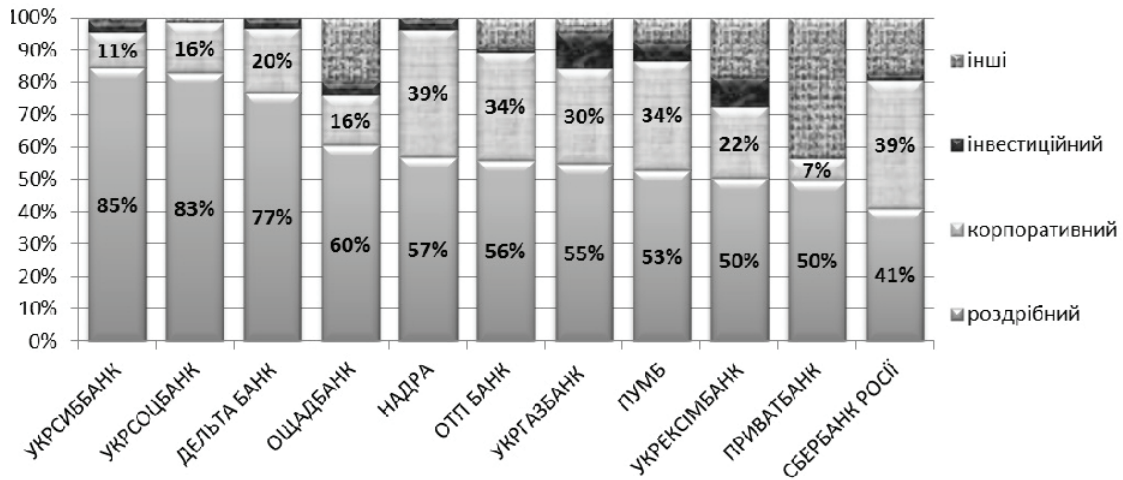

Рис. 4. Сегментний розподіл адміністративних витрат найбільших банків України станом на 01.01.2013 р

Як видно з рис. 4, найбільша частка адміністративних витрат банків першої групи припадає на роздрібний бізнес – в середньому 60 % адміністративних витрат по досліджуваній вибірці; на другому місці – корпоративний сегмент – в середньому 18 %. Слід зазначити, що під «інвестиційним сегментом» у даному випадку розуміється діяльність з управління активами, міжбанківські та казначейські операції банків. Найбільший відсоток сегменту «інші» – у ПАТ «Приватбанк». «Лідерами» за часткою загальних адміністративних витрат у роздрібному сегменті є «Укрсиббанк», «Укрсоцбанк», «Дельта банк». Їх

адміністративні витрати у цьому сегменті складають більше 75 %. Це свідчить про стратегічну важливість даних напрямків для банків навіть попри поточну їх збитковість. За класифікацією В. Ланового ці банки слід віднести до категорії «операторів роздрібною ринку» – іноземних та національних банків з розгалуженими структурами, що акцентують увагу на споживчому кредитуванні населення [12].

Наступним етапом аналізу є порівняння рівня адміністративних витрат банків у роздрібному сегменті на одиницю активів та їх прибутковості на одиницю активів (рис. 5).

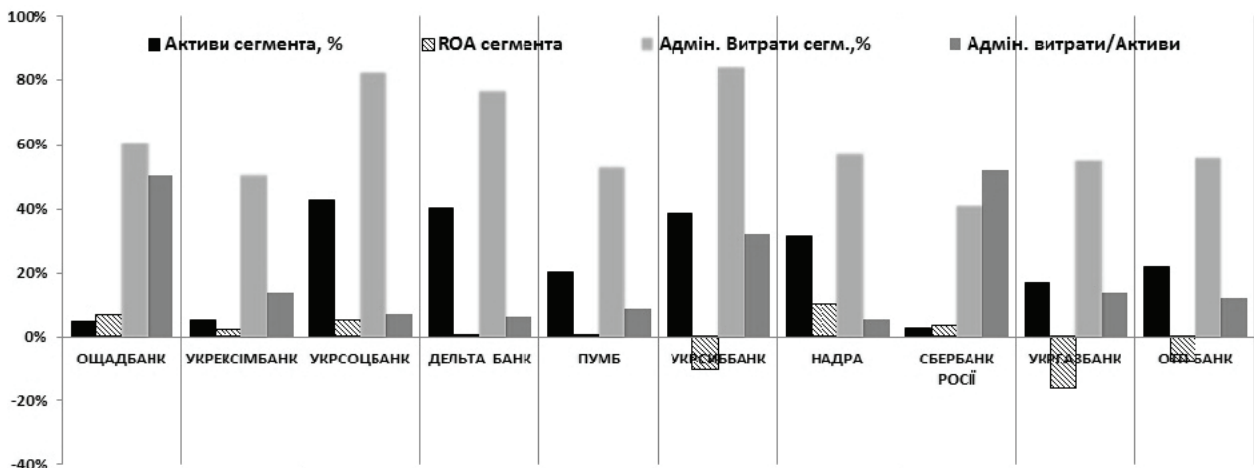

Рис. 5. Адміністративні витрати та прибутковість на одиницю активів по роздрібному бізнесу найбільших банків України станом на 01.01.2013 р.

Як видно з рис. 5, ROA роздрібною сегменту є дуже низьким, а у деяких банків – навіть і

від’ємним. До останніх відносяться такі банки як «Укрсиббанк», «Укргазбанк» та «Ощадбанк».

Найвищий їх рівень має місце у «Ощадбанку» (50,53 %), «Сбербанку Росії» (52,08 %) та «Укрсиббанку» (31,96 %). З метою уникнення цієї негативної ситуації банк може обрати такі варіанти: подальше нарощення активів у даному сегменті банківської діяльності, та (або) різке скорочення адміністративних витрат.

Висновки. У 2009–2013 роках частка адміністративних витрат у загальних витратах банків України поступово збільшувалась, одночасно зростав абсолютний та відносний обсяг останніх на одиницю активів. Однак, у порівнянні з банками ЄС, темп росту адміністративних банків України був більш різким. Особливістю останніх в Україні є стрімке щорічне (у 2008-2011 роках) зростання у 4-му кварталі у 1,4-1,6 разів, що непрямым чином свідчить про існування резервів вдосконалення законодавства у сфері оподаткування доходів банків, проте це є підґрунтям для окремого дослідження.

Порівняння динаміки та структури адміністративних витрат банків України та ЄС дозволяє зробити наступні висновки:

- співвідношення адміністративних витрат до активів банків України порівняно з банками ЄС в середньому є нижчим та знаходиться на рівні таких країн, як Бельгія та Фінляндія;

- варіація згаданого вище співвідношення в Україні спостерігається на рівні з країнами з низьким рівнем адміністративних витрат банків на одиницю активів;

- частка витрат на персонал у загальних адміністративних витратах банків України державної форми власності складає 67 % та є вищою за аналогічні показники країни в цілому (53 %) та банків ЄС (53 %), що свідчить про наявні резерви їх оптимізації.

Сегментний аналіз адміністративних витрат найбільших банків України виявив, що близько 60 % витрат припадає на роздрібний бізнес. Найсуттєвіші значення – більш ніж 75 % у адміні-

стративних витратах, мають ПАТ «Укрсиббанк», «Укрсоцбанк», «Дельта банк», що свідчить про стратегічну важливість цього сегменту для банків і неможливість переорієнтуватися на інші сегменти у короткий термін без значних втрат. При цьому показник ROA роздрібною сегменту цих банків залишається на досить низькому рівні, або взагалі приймає від'ємних значень. Це обумовлює необхідність рішучих дій з боку топ-менеджменту банків: скорочувати адміністративні витрати та чисельність відділень, чи шукати інші шляхи оптимізації витрат. Не останню роль при прийнятті даного рішення повинні відігравати показники «насиченості» та еластичності ринку банківських послуг, наприклад, здатність відділень банків досягти прийняттого рівня кількості активних клієнтів у розрахунку на одне відділення.

Як інструмент аналізу, і, відповідно, оптимізації адміністративних витрат банків пропонуємо використовувати декомпозиційну модель аналізу. Її можна агрегувати у наступні етапи:

- 1) аналіз світових тенденцій темпів росту адміністративних витрат для заданого проміжку часу;

- 2) порівняння абсолютних (рівень, структура, динаміка тощо) та відносних (рівень варіації, дисперсії, кореляції тощо) показників рівня адміністративних витрат;

- 3) сегментний аналіз розподілу адміністративних витрат досліджуваної сукупності банків з метою визначення їх стратегічних перспектив.

Висновки. Отже, наведені схема та етапи декомпозиційного аналізу адміністративних витрат можуть слугувати методичним інструментом подальшого їх дослідження й для інших країн, сегментний аналіз адміністративних витрат – потужним джерелом бенчмаркінгу банків-конкурентів та одночасно оцінки власного рівня адміністративних витрат.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт НБУ. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.

2. Офіційний сайт НБУ. Доходи та витрати банків України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58285.

3. Захарян К. В. Управление затратами коммерческого банка при выделении розничного бизнеса в отдельное направление : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10. — М, 2010.

4. Архипченко В. В. Стратегическое планирование и управление затратами коммерческого банка: автореф. дис. ... канд. экон. наук : специальность 08.00.10 — Финансы, денежное обращение и кредит / Санкт-Петербург — 2009. — 25 с.

5. Yiwei Fang – Iftekhar Hasan – Katherin Marton: Bank efficiency in transition economies: recent evidence from South-Eastern Europe. Bank of Finland Research Discussion Papers №5, 2011.

6. David C. Wheelock and Paul W. Wilson. Do Large Banks have Lower Costs? New Estimates of Returns to Scale for U.S. Banks. Working Paper 2009-054E Federal reserve bank of st. louis, Research Division, May 2011.

7. Estelle Brack and Ramona Jimborean. The Cost-Efficiency of French Banks, Policy Research Department, Banque de France April 2009, p.30.

8. Muhammad Ashraf Janjua, Manzoor Hussain Malik. The cost efficiency analysis of commercial banks in Pakistan: based on free distribution approach. Pakistan business review, January 2011, pp. 694-714.

9. Mokhammad Anwar. Cost structure in Indonesian Islamic Banks: (Case on PT. Bank Syariah Mandiri and PT. Bank Syariah Mega Indonesia), Working Papers in Business, Management and Finance No. 201008, August, 2010, p.16.

10. Консолідована база даних ЄЦБ статистичної інформації банків ЄС. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://sdw.ecb.europa.eu/browse.do?node=71390>.

11. Фінансова звітність ПАТ «Приватбанк» за 2012 рік. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://old.privatbank.ua/files/2_13_22yearau.pdf.

12. Лановий В. «Банківське ложе для обраних». «Український тиждень» №17-18 (285-286) 26.04-16.05.2013, с. 26-29.

JEL CLASSIFICATION: G21

DECOMPOSITION ANALYSIS OF ADMINISTRATIVE COSTS OF UKRAINE'S AND EU'S BANKS

Mykola M. HUBAI

PhD student of Kyiv National University of Trade and Economics

Summary. The paper identifies the need to study the prerequisites of the current state and the level of the administrative costs of the banks. The structure and dynamics of the administrative costs in Ukraine and the EU are analyzed. Segment analysis of

administrative costs of the largest banks in Ukraine is committed, and proposals on the strategy of further segmentation on the basis of the combination of administrative costs and profit are provided.

Key words: *administrative expenses of the bank, segment analysis of costs, decomposition cost analysis, strategic cost analysis.*

This paper identifies the need to study the prerequisites of the current state and the level of the administrative costs of the banks. It is divided into 4 interrelated parts:

- comparative analysis of dynamics of administrative costs in the banks of Ukraine and European Union;
- comparative analysis of staff costs and other administrative costs in the banks of Ukraine and European Union;
- segment analysis of administrative costs in the banks of Ukraine;
- strategic analysis of segment allocation of administrative costs in the banks of Ukraine.

Comparative analysis of dynamics of administrative costs shows that the last have increased both in absolute and relative terms. During 2009–2014 years administrative costs increased from 1,02 % to 1,05 %, which is lower than in EU (1,22 % to 1,38 %). It should be noted, that the peak of growth in Ukraine was the 4-th quarter of each year. Also it was defined that a significant variation in costs occurs in coun-

tries with a maximum or minimum amount of administrative costs to bank's assets. The structure of the administrative costs in Ukraine and the EU was analyzed. Sharply 54 % of administrative costs in Ukrainian banks are occupied by staff costs, which is higher rate than in EU (in average, 53 %). It should also be noted, that in average this rate is higher for government-owned banks (67 %).

Segment analysis shows that the biggest banks of Ukraine operate in retail business (near 70 % of allocated administrative costs) which defines strategic importance of this segment to them. But, though retail business plays a significant role in Ukrainian banking business, it still stays unprofitable, which puts the question about further cost-cutting measures.

Hence, in this article the decomposition analysis of administrative costs is presented as an instrument of defining current "segment-consumption" of administrative costs as a modern instrument of strategic cost-cutting measures.

References:

1. Official website of the National Bank of Ukraine. Main indicators of banking activity in Ukraine. Retrieved from http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
2. Official website of the National Bank of Ukraine. Income and expenditures Ukrainian banks. Retrieved from http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58285.
3. Zakharjan K. V. (2010). Upravlenie zatratamy kommercheskoho banka pri vydelenii roznichnoho biznesa v otdelnoe napravlenie [Cost management in commercial bank on the example of retail business]. Extended abstract of candidate's thesis. Moscow.
4. Arkhynchko V.V. (2009). Stratehicheskoe planirovanie i upravlenie zatratamy kommercheskoho banka [Strategic planning of cost management

in commercial bank]. Extended abstract of candidate's thesis. Saint Petersburg.

5. Fang Y., Hasan I., Marton, K. (2011) Bank efficiency in transition economies: recent evidence from South-Eastern Europe. Bank of Finland Research Discussion Papers #5, 16-22.

6. David C., Wilson P. (2011, May) Do Large Banks have Lower Costs? New Estimates of Returns to Scale for U.S. Banks. Working Paper Federal reserve bank of st. louis, Research Division, 28-38.

7. Brack E., Jimborean R. (2009, April) The Cost-Efficiency of French Banks, Policy Research Department, Banque de France April, p.30.

8. Ashraf Janjua, M., Hussain Malik, M. (2011, January) The cost efficiency analysis of commercial

banks in Pakistan: based on free distribution approach. Pakistan business review, pp. 694-714.

9. Anwar, M. (2010, August) Cost structure in Indonesian Islamic Banks: (Case on PT. Bank Syariah Mandiri and PT. Bank Syariah Mega Indonesia), Working Papers in Business, Management and Finance No. 201008, p.16.

10. Official website of European Central Bank. Statistic information of EU's banks. Retrieved from <http://sdw.ecb.europa.eu/browse.do?node=71390>.

11. Official website of JSC Privatbank. Retrieved from http://old.privatbank.ua/files/2_13_22yearau.pdf.

12. Lanovyy V. (2013, May) Banking for chosen. «Ukrainian week», 17-18 (285-286), p. 26-29.

УДК 657.37

ВІДПОВІДНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПОТРЕБАМ КОРИСТУВАЧІВ ЗВІТНОСТІ

Ігор Олександрович ДЗЕМІШКЕВИЧ

аспірант Університету банківської справи НБУ (м. Київ)

E-mail: dzemshkevich.gr@rambler.ru

Анотація. У статті розкрито різноманіття підходів до класифікації користувачів звітності підприємств, проведено їх ранжування за пріоритетністю. Здійснено аналіз інформаційних потреб користувачів звітності. Зазначено шляхи досягнення бажаного рівня розвитку звітності підприємств, за якого були б максимально задоволені інформаційні потреби ключових користувачів звітності. Акцентовано увагу на необхідності всеосяжної та якісної аудиторської перевірки фінансових звітів суб'єктів господарювання.

Аннотация. В статье раскрыто многообразие подходов к классификации пользователей отчетности предприятий, проведено их ранжирование по приоритетности. Осуществлен анализ информационных потребностей пользователей отчетности. Указано пути достижения желаемого уровня развития отчетности предприятий, при котором были бы максимально удовлетворены информационные потребности ключевых пользователей отчетности. Акцентировано внимание на необходимости всеохватывающей и качественной аудиторской проверки финансовых отчетов субъектов хозяйствования.

Ключові слова: звітність, фінансова звітність, користувачі звітності, інформаційні потреби.

Ключевые слова: отчетность, финансовая отчетность, пользователи отчетности, информационные потребности.

Постановка проблеми. В часи складної економічної ситуації в Україні, та в несприятливих умовах для підприємницької діяльності, достовірна, актуальна та корисна звітність може стати чи не єдиним засобом для привернення уваги потенційних інвесторів та залучення капіталу. Щоб досягти даної цілі, звітність підприємств повинна повністю задовольняти вимоги та потреби її користувачів. Одною з основних проблем звітності на сьогодні є своєрідний «розрив» між очікуваннями користувачів звітної інформації та обсягом і якістю її висвітлення. Саме цей «розрив» дає можливість коригувати показники звітності так, як це вигідно адміністрації та менеджерам підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вищезазначена проблема гостро стоїть у працях таких вітчизняних та іноземних авторів як Ф. Ф. Бутинець, З. В. Задорожний, Л. М. Кіндрацька, Г. Г. Кірейцев, Я. Д. Крупка, М. В. Кужельний, В. В. Сопко, Н. А. Остап'юк, Р. В. Сидоренко, Ю. Г. Мамедов, О. О. Гончаренко, С. Ф. Легенчук, М. М. Шигун, Г. В. Бакурова, Т. В. Давидюк,

М. В. Яцко, та багато інших.

Метою статті є дослідження відповідності звітності, в тому числі фінансової, інформаційним запитам користувачів, встановлення основних причин їх невідповідності, та обґрунтування шляхів покращення інформативності звітності підприємств.

Досягнення мети передбачає виконання наступних завдань:

- визначити основні підходи до класифікації користувачів звітної інформації, провести ранжування користувачів за пріоритетністю;
- проаналізувати інформаційні потреби та інтереси всіх груп користувачів звітності, виявити випадки конфліктності інтересів;
- охарактеризувати бажаний стан інформативності звітності підприємств, установ та організацій, зазначити перспективи розвитку звітності із врахуванням необхідності проведення аудиторської перевірки.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Першим кроком для розв'язання поставленої задачі має бути чітке окреслення

користувачів звітності підприємства із зазначенням їх ранжування відповідно рівню зацікавленості у корисній інформації про діяльність підприємства.

Більшість науковців класифікують користувачів фінансової звітності досить схоже між собою, це пов'язано в першу чергу з тим, кількість всіх користувачів звітності не є досить значною. Так професор Ф. Ф. Бутинець розділяє усіх споживачів фінансової звітності на дві групи:

1) внутрішні (або "свої") – вищі органи, власники, трудові колективи;

2) зовнішні (або "чужі") – органи виконавчої влади й інші користувачі [1].

Тобто ключовим класифікаційним фактором є пряма належність до діяльності підприємства.

В свою чергу, професор Я. Д. Крупка вбачає в якості головної класифікаційної ознаки вбачає ступінь впливу та зміст отримуваної інформації, відповідно до чого, пропонує наступну класифікацію користувачів звітності:

- власники – засновники, інвестори, акціонери;

- працівники – керівники, менеджери, інший управлінський апарат, інші працівники;

- держава – органи податкові, статистики, дозвільної системи, державна комісія з цінних паперів та фондового ринку;

- партнери – постачальники, підрядники, покупці, замовники, інші дебітори й кредитори, банки;

- громадськість – потенційні інвестори [2].

Цал-Цалко Ю. С. класифікує користувачів фінансової звітності в залежності від чіткості вираження фінансового інтересу:

- користувачі інформації, які мають прямий фінансовий інтерес;

- користувачі інформації, які мають непрямий фінансовий інтерес [3];

- користувачі інформації, які не мають фінансового інтересу до респондентів.

Зважаючи на вищенаведені варіанти класифікацій користувачів звітності, із впевненістю можна стверджувати, що існують різносторонні погляди на дане питання, всі вони є досить цікавими, але відрізняються між собою через відмінні класифікаційні основи. За для узагальнення поглядів на питання класифікації користувачів звітності доцільно буде їх згрупувати, та зобразити графічно (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація користувачів фінансової звітності

№	КОРИСТУВАЧІ ЗВІТНОСТІ	КЛАСИФІКАЦІЙНІ ОЗНАКИ									
		Відношення до підприємства		Ступінь впливу та зміст інформації					Чіткість вираження фінансового інтересу		
		Внутрішні	Зовнішні	Власники	Працівники	Держава	Громадськість	Партнери	Прямий	Непрямий	Відсутній фінансовий інтерес
1	Інвестори	+		+					+		
2	Власники	+		+					+		
3	Менеджери	+		+					+		
4	Працівники	+			+		+		+/-	+/-	
5	Цільові контролюючі органи		+							+	
6	Місцеві органи влади		+							+	
7	ДФС		+						+		
8	Органи статистики		+							+	
9	Громадськість		+				+				
10	Потенційні інвестори		+				+		+		
11	Кредитори		+					+		+	
12	Покупці та замовники		+					+		+	
13	Постачальники та підрядники		+					+		+	

Таблиця 1 (продовження)

14	Аудиторські та консалтингові фірми		+								+
15	НДІ та ВНЗ		+								+
16	Інші користувачі	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-

Джерело: складено автором на основі [1-4].

Не менш важливими за кількісний склад користувачів фінансової звітності є якісні характеристики класифікації, зокрема встановлення рангу пріоритетності того чи іншого користувача для підприємства. На кожному підприємстві будується система бухгалтерського обліку виходячи із принципів бухгалтерського обліку, одним з яких є безперервність діяльності. Більш того, власники підприємства зацікавлені у тому, щоб воно працювало у кожному наступному

звітному періоді, а для цього необхідно постійно поповнювати джерела фінансування, залучаючи капітал у вигляді інвестицій, довгострокових кредитів, тощо.

Виходячи із вищесказаного можна побудувати рангову модель пріоритетності користувачів звітності, тобто встановити послідовність користувачів в залежності від орієнтованості на них звітності підприємства (табл. 2).

Таблиця 2

Ранжування користувачів звітності

№	Ранг	Користувачі звітності
1	Перший	Потенційні інвестори, кредитори
2	Другий	Інвестори, власники, менеджери підприємства
3	Третій	Покупці та замовники, постачальники та підрядники
4	Четвертий	Працівники та суспільство (громадськість)
5	П'ятий	ДФС та інші державні органи

Джерело: особиста розробка автором

Принципом групування даних у таблиці є необхідна орієнтованість звітної інформації. Фінансова звітність у такому форматі, в якому вона формується зараз не може задовольняти потре-

би користувачів. Щоб з'ясувати причини цього, необхідно детально розібрати вищезгадані потреби, та як наслідок вимоги, які користувачі ставлять до звітності (табл. 3).

Таблиця 3

Інтереси та потреби користувачів звітності

№	Користувачі звітності	Інтереси та потреби
1	Потенційні інвестори	Інвестори, як потенційні так і існуючі зацікавлені у примноженні вкладених у підприємство коштів. Для цього їм потрібна перспективна інформація про стан та діяльність підприємства, а також інформація про майбутні проекти, та вираження цих проектів у грошовому вимірнику. Фінансова ж звітність надає ретроспективну інформацію
2	Інвестори	
3	Кредитори	Кредитори зацікавлені у інформації про платоспроможність підприємства, як теперішню так і майбутню, оскільки на них покладаються ризики неповернення фінансових ресурсів
4	Власники	Інтерес власників зорієнтований на прибутковість діяльності підприємства, тому для них важливою є інформація про доходи, витрати та фінансові результати. Не менш важливою є інформація про рух грошових коштів. Фінансова звітність не дає можливості реально оцінити вищезазначені об'єкти через ретроспективну форму відображення та складний формат викладення інформації (мається на увазі недостатність знань, навичок та вмінь власників для правильного розуміння показників фінансової звітності)

Таблиця 3 (продовження)

5	Менеджери підприємства	Власники підприємства дуже часто помилково вважають, що головним інтересом менеджерів є розвиток підприємства та підвищення рівня його прибутковості та фінансової стабільності. Істинним інтересом менеджерів є підвищення власного грошово-матеріального рівня, що часто спонукає їх на викривлення інформації (за допомогою облікової політики) у звітності з метою підвищення інвестиційної привабливості підприємства, або ж з метою уникнення (оптимізації) податкових наслідків. Менеджери потребують, та як правило оперують, найоперативнішою інформацією про всі ділянки обліку. Таку інформацію, в доступній формі вони отримують з управлінської звітності, яка складається на кожному підприємстві в тій чи іншій формі. Фінансова ж звітність на практиці не є підґрунтям прийняття управлінських (економічних) рішень
6	Покупці та замовники	Окрім якісної продукції, товарів, робіт, послуг за прийнятні ціни, покупці зацікавлені у відстроченні терміну платежу, чим по-суті впливають на фінансовий стан та платоспроможність підприємства. Головними вимогами до звітності є об'єктивність відображуваних даних, оскільки це може вплинути на строковість укладання контракту
7	Постачальники та підрядники	Даний вид користувачів зацікавлений у інформації про платоспроможність підприємства, та його фінансовий стан, оскільки від цього напряму залежить отримання оплати за відвантажену продукцію, товари, надані послуги
8	Працівники	Працівників підприємства цікавить в першу чергу заробітна плата, навіть якщо платоспроможність, ліквідність, прибутковість підприємства мають мінімальні значення, працівники будуть працювати поки виплачується заробітна плата. Як показує практика, більшість працівників не можуть оцінити, та й не оцінюють показників фінансової звітності. Одною з основних причин цього є недоступна для сприйняття широкого кола користувачів форма представлення звітності
9	Суспільство (громадськість)	Для суспільства є корисною інформація про вплив який справляє підприємство на екологію, культуру та суспільство загалом. У фінансовій звітності дані показники не висвітлюються. В окремих випадках, показники фінансової звітності можуть використовуватися в навчальному процесі у ВУЗах, тощо.
10	ДФС	Податкові (фіскальні) органи зацікавлені у прибутковості діяльності підприємства, але в той же час їх інтереси діаметрально протилежні інтересам власників, оскільки головним їх інтересом є максимізація податкового навантаження для підприємства. Податкові органи не є досить активними користувачами фінансової звітності, для них пріоритетнішою є податкова звітність, яка дещо інших методологічних основах.
11	Інші контролюючі органи	Фінансова звітність використовується як правило разом із спеціально розробленими формами звітності для відображення статистичних даних, та для регулювання окремих секторів економіки країни.

Джерело: розроблено автором на основі [5]

Розглянувши інтереси користувачів фінансової звітності можна стверджувати, що коло їх інтересів надзвичайно широке, користувачі прагнуть до якомога ширшого, об'єктивнішого та актуальнішого висвітлення інформації про діяльність підприємства.

Вітчизняним законодавством передбачено оприлюднення показників фінансової звітності, зокрема в абзаці 1 п.4 ст.14 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» стверджується, що публічні акціонерні товариства, підприємства – емітенти іпотечних облігацій, іпотечних сертифікатів, облігацій підприємств і сертифікатів фондів операцій з нерухомістю, а також професійні учасники фондо-

вого ринку, банки, страховики та інші фінансові установи зобов'язані не пізніше ніж до 30 квітня року, що настає за звітним періодом, оприлюднювати річну фінансову звітність та річну консолідовану фінансову звітність разом з аудиторським висновком шляхом розміщення на власній веб-сторінці з опублікуванням у періодичних або неперіодичних виданнях [6]. Станом на 2013 рік, лише п'ята частина акціонерних товариств виконала вимогу законодавства про розкриття річних звітів своєї діяльності. З 25,44 тис. зареєстрованих в Україні акціонерних товариств лише 7833 виконали вимогу закону щодо розкриття річної звітності. За даними Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку, саме стільки ком-

паній оприлюднили звіти про свою діяльність за 2012 рік [7]. Зважаючи на це, можна стверджувати про відсутність достатнього рівня поінформованості суспільства, в тому числі і потенційних інвесторів про діяльність компаній.

Варто зазначити, що в багатьох випадках існують прояви маніпулювань інформацією, зокрема зі сторони менеджменту підприємства. Значний вплив на складання звітності справляють прояви «конфліктності інтересів користувачів». Як стверджує Я. Д. Крупка, інтереси користувачів досить часто не співпадають, а то й конфліктують між собою. Зокрема інтереси власників та групи працівників на чолі з менеджерами є по-факту суперечливими, така ж ситуація виникає коли порівняти інтереси власників та ДФС. Поясненням цього є те, що власники хочуть максимізувати прибуток, а працівники та менеджери хочуть використати якомога більшу частину одержаного прибутку на створення додаткових благ для себе та своїх рідних за рахунок підприємства. ДФС зацікавлені у максимізації податкового навантаження, що призведе до зменшення прибутку власників. Всі ці фактори мають свій вплив на формування звітності.

Тобто, в Україні існує реальна проблема, пов'язана з тим, що фінансова звітність не виконує мету свого існування, вона не забезпечує користувачів інформацією для прийняття управлінських, чи інших економічних рішень.

Відповідно, постає актуальне питання: «А якою ж повинна бути фінансова звітність, щоб задовольняти потреби користувачів?» Відповідь на це питання не є однозначною, вона включає в себе декілька підпунктів, зокрема:

- Звітність підприємств повинна бути орієнтована на майбутні звітні періоди, тобто не лише відображати ретроспективну інформацію, а й надавати розрахункові планові показники. Це можна зробити за рахунок виокремлення у звітності, певного розділу, який би відображав бачення компанії у майбутньому, але необхідно, щоб це бачення спиралося на об'єктивні показники діяльності вже сьогодні. Мається на увазі, що звісно планові показники будуть відрізнятися від фактичних, але необхідно щоб вони розраховувалися виходячи з реальних даних діяльності

підприємства, і були як можна більше наближені до фактичних;

- Форма звітності, яка існує на сьогодні є складною для сприйняття для багатьох користувачів. Звітність має бути оприлюднена у вигляді своєрідного інтегрованого звіту, який би складався з двох головних складових, фінансової частини та не фінансової. До фінансової частини входила б інформація про фінансовий стан підприємства, результати його господарської діяльності та рух грошових коштів. Представлення даної інформації може бути графічним або ж в табличній формі, але обов'язково повинне бути коротке пояснення до ключових статей та показників звітності. Інформація у даному інтегрованому звіті повинна задовольняти потреби користувачів у порядку пріоритетності для підприємства (табл. 2). Нефінансова частина звіту повинна включати інформацію про вплив діяльності підприємства на суспільство та природне середовище (екологію). Форма представлення звіту не повинна бути уніфікована, та занадто ділова, звіт повинен бути простий та водночас цікавий для користувача, можливо включати певні ілюстрації та схеми пов'язані з діяльністю підприємства, тощо.

Користувачі звітності повинні бути впевнені в якості інформації, представленої у звітності. Зважаючи на це, доречно було б проводити аудиторську перевірку таких звітів. Згідно п.1 ст. 8 Закону України «Про аудиторську діяльність» проведення аудиторської перевірки є обов'язковим для підтвердження достовірності та повноти річної фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності відкритих акціонерних товариств, підприємств - емітентів облігацій, професійних учасників ринку цінних паперів, фінансових установ та інших суб'єктів господарювання, звітність яких відповідно до законодавства України підлягає офіційному оприлюдненню, за винятком установ і організацій, що повністю утримуються за рахунок державного бюджету [8]. За сучасного розвитку умов ведення господарської діяльності в Україні, вищезазначені установи та організації складають незначну частку загальної кількості господарюючих суб'єктів (табл. 4).

Таблиця 4

Кількісні характеристики вітчизняних суб'єктів господарювання

№	Показник	Кількість	Частка	
			в загальній кількості суб'єктів господарювання (%)	в кількості юридичних осіб (%)
1	Зареєстровані суб'єкти господарської діяльності	6998119	100	-
	з них:	-	-	-
1.1	Юридичні особи	1476587	21,10	100
1.2	Фізичні особи-підприємці	5521532	78,90	-
2	Акціонерні товариства	24493	0,350	1,66
	з них:	-	-	-
2.1	Відкриті акціонерні товариства	3367	0,048	0,23
2.2	Закриті акціонерні товариства	13067	0,187	0,88
2.3	Публічні акціонерні товариства	3576	0,051	0,24
2.4	Приватні акціонерні товариства	4483	0,064	0,30
3	Фінансові установи	1225	0,018	0,08
	з них:	-	-	-
3.1	Кредитні установи	745	0,011	0,05
3.2	Страхові компанії	400	0,006	0,03
3.3	Недержавні пенсійні фонди	80	0,001	0,01
4	Разом об'єктів, що підлягають обов'язковому аудиту	25718	0,367	1,74

Джерело: розроблено автором на основі [9-11]

З таблиці видно, що лише 1,74 % всіх зареєстрованих в Україні юридичних осіб підлягає обов'язковому аудиту. Дана ситуація породжує проблему неохопленості суб'єктів господарювання аудиторськими перевірками. Ще одним важливим питанням є якість перевірок, в багатьох випадках вона залишає бажати кращого. Це зумовлює необхідність підвищення рівня контролю за проведенням аудиту.

Висновки. На сучасному етапі прискореного рівня скорочення природних ресурсів, посилення конкуренції в сфері господарських відносин, у тому числі, різноманітними шпигунськими методами зростає необхідність підвищення рівня захисту інформації. Одночасно поглиблення знань суспільства про наслідки господарської діяльності компаній обумовлюють потребу в представленні інформації про результати господарювання в доступному та зрозумілому користувачам форматі. Суперечність вказаних проблемних питань призвело до того, що нині фінансова звітність не

задовольняє інтереси користувачів та їх потребу у відомостях щодо ефективності використання інвестованих ресурсів. Дослідження вказують на неможливість користувачів зрозуміти звітні показники та прийняти раціональні рішення щодо використання майна. Крім того, достовірність звітності – питання, що підлягає обговоренню у зв'язку з відсутністю налагодженої системи контролю для усіх суб'єктів господарювання у нашій державі.

Відповідно, на часі – переорієнтація звітності на потреби користувачів відповідно до їх рівня професійної підготовки, інтересу, участі в формуванні капіталу компанії.

Подальше дослідження в напрямку розвитку та удосконалення звітності буде націлене на розробку альтернативних форм звітності, які б включали показники необхідні для задоволення інформаційних потреб користувачів, в тому числі і показники не фінансового характеру.

Список використаних джерел

1. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський облік в Україні / Ф. Ф. Бутинець. — Житомир : ЖДТУ, 2003. — 524 с.
2. Крупка Я. Д. Користувачі облікової інформації та проблеми задоволення їх інформаційних потреб / Я. Д. Крупка // Вісник ЖДТУ. — 2010. — № 3 (53). — С. 132–134.
3. Цал-Цалко Ю. С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: навч. посіб. / Ю. С. Цал-Цалко. — 2-ге вид., перероб. і доп. — Київ : ЦУЛ, 2002. — 360 с.
4. Яцко М. В. Дефініція «інтерес користувачів фінансової звітності» в системі фінансово-інвестиційних відносин учасників ринку [Електронний ресурс] / М. В. Яцко // XIX Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасний соціокультурний простір 2012». — Режим доступу : <http://intkonf.org/yatsko-mv-defnitsiya-interes-koristuvachiv-finansovoyi-zvitnosti-v-sistemi-finansovo-investitsiynih-vidnosin-uchasnikiv-rinku/>.
5. Бакурова Г. В. Значення фінансової звітності підприємств для прийняття рішень на її основі / Г. В. Бакурова, О. І. Трохимець // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. — 2013. — № 1 (70). — С. 92–95.
6. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99р. №996-XIV зі змінами і доповненнями. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
7. В Україні 80 % акціонерних товариств приховують свою звітність [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://tyzhden.ua/News/80147>.
8. Закон України «Про аудиторську діяльність» № 3125-XII від 22.04.1993 зі змінами і доповненнями. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>.
9. Реєстраційні дані щодо суб'єктів господарської діяльності станом на 01.07.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Консолідований огляд ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/konsolidovaniy-oglyad-rinkiv.html>.
11. Річний звіт НКЦПФР 2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nssmc.gov.ua/>.

JEL CLASSIFICATION: M40, M49

COMPLIANCE FINANCIAL REPORTING TO NEEDS OF USERS OF REPORTING

Ihor O. DZEMISHKEVYCH

Postgraduate Student of University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Summary. Variety of approaches to the classification of users of reporting, as well as their ranking by priority are exposed in the article. Analyzed the information needs of users of reporting. Determined the ways of achieving the desired

level of reporting at which would be most satisfied information needs of key users of reporting. Focused on the necessity of comprehensive and quality audits of financial statements of business entities.

Key words: *reporting, the financial statements, users of reporting, information needs.*

The financial statements does not fulfill the purpose of its existence, it does not provide users with information for management, or economic decisions.

To resolve this problem it is necessary to:

- Reporting should focus in future periods, ie not only reflect the retrospective information, but also provide the estimated planned figures. This can be done by singling in reporting a special section that would reflect the company's vision of the future, but necessary that this vision was based on objective performance today;

- Reporting form that exists today is difficult to understand for many users. Reports must be published in the form of an integrated report, which consists of two main components: financial and non-financial. Financial section includes information about the financial position, results of economic activities and cash flows. Submission of this information can be a graphic or in tabular form, but must be a short explanation of the key articles of reporting. The information in this integrated report will satisfy users' needs in order of priority for the enterprise.

Non-financial part of the report includes information about the impact of activities on society and environment. Report Forms should not be standardized, the report must be simple and at the same time interesting for the users, it may include some illustrations and schemes related to the operations of the company, etc;

- Users of reporting should be confident in the quality of information presented in reporting. Therefore, it would be appropriate to conduct an audit of such statements.

So, studies have shown that users can not understand reporting indicators and make a rational decision on the use of property. Besides, the reliability of reporting – issues to be discussed in relation to the lack of an established control systems for all businesses in our state.

Accordingly, actual is reorientation of reporting to needs of users according to their level of professional qualification, interest, participation in the formation of company's capital.

References

1. Butynets F. F. (2003) *Bukhhalterskyi oblik v Ukraini [Accounting in Ukraine]*. Zhytomyr: ZhDTU.

2. Krupka Ya. D. (2010) *Korystuvachi oblikovoi informatsii ta problemy zadovolennia yikh informatsiinykh potreb [Users of accounting information and problems meeting their information needs]*. *Visnyk ZhDTU*, 3 (53), 132–134.

3. Tsal-Tsalko Yu. S. (2002) *Finansova zvitnist pidpryemstva ta yii analiz [Financial statements and analyzes]*. Kyiv: TsUL.

4. Yatsko M. V. (2012) *Definitsiia "interes korystuvachiv finansovoi zvitnosti" v systemi finansovo-investytsiinykh vidnosyn uchasnykiv rynku [The definition of "interest users of financial statements" in the system of financial and investment*

relations market participants]. XIX Mizhnarodna naukovo-praktychna internet-konferentsiia "Suchasnyi sotsiokulturnyi prostir 2012".

5. Bakurova H. V., Trokhymets O. I. (2013) Znachennia finansovoi zvitnosti pidpriemstv dlia pryiniattia rishen na yii osnovi [The value of financial statements to make decisions based on it]. Derzhava ta rehiony. Serii: Ekonomika ta pidpriemnytstvo, 1 (70), 92–95.

6. Zakon Ukrainy «Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini» vid 16.07.99. №996-XIV [Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine"]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

7. V Ukraini 80 % aktsionernykh tovarystv prykhovuiut svoiu zvitnist [In Ukraine 80 % of joint

stock companies conceal their reporting]. Retrieved from <http://tyzhden.ua/News/80147>.

8. Zakon Ukrainy «Pro audytorsku diialnist» № 3125-XII vid 22.04.1993 [Law of Ukraine "On Auditing"]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>.

9. Reiestratsiini dani schodo subiektiv hospodarskoi diialnosti stanom na 01.07.2014 [Registration data on business entities]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

10. Konsolidovanyi ohliad rynkiv finansovykh posluh [Consolidated Review of Financial Services]. Retrieved from <http://nfp.gov.ua/content/konsolidovaniy-oglyad-rinkiv.html>.

11. Richnyi zvit NKTsPFR 2013 [Annual Report SSMNC 2013]. Retrieved from <http://www.nssmc.gov.ua/>.

УДК: 336.717.22

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ КОН'ЮНКТУРИ ДЕПОЗИТНОГО РИНКУ

Ірина Вікторівна ДІДЕНКО

аспірант кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»
E-mail: Iryna.Dydenko@mail.ru

Анотація. У даній статті проведено детальний огляд та аналіз походження категорій «кон'юнктура» та «кон'юнктура ринку». На основі різних підходів було виведено авторське визначення для поняття кон'юнктури депозитного ринку. В рамках цього визначення досліджено сутність попиту, пропозиції та рівноважної ціни на даному ринку, його конкурентне середовище, а також депозитні ризики.

Аннотация. В данной статье был проведен детальный обзор и анализ происхождения категорий «конъюнктура» и «конъюнктура рынка». На основании разных подходов было выведено авторское определение для такого понятия как конъюнктура депозитного рынка. В рамках этого определения было исследовано сущность спроса, предложения и равновесной цены на этом рынке, его конкурентную среду, а также депозитные риски.

Ключові слова: кон'юнктура, депозитний ринок, кон'юнктура депозитного ринку, депозитний ризик, депозитна політика банку.

Ключевые слова: конъюнктура, депозитный рынок, конъюнктура депозитного рынка, депозитный риск, депозитная политика банка.

Постановка проблеми: депозитний ринок як частина фінансового ринку забезпечує його повноцінну діяльність, оскільки саме від нього залежить процес циркуляції та трансформації фінансових ресурсів між різними економічними суб'єктами. Взаємодія між попитом і пропозицією, на основі яких встановлюється рівноважна ціна у вигляді відсотку по депозитах, створює підґрунтя для організації кон'юнктури депозитного ринку. Однак обмежуватись при розгляді кон'юнктури ринку лише цими трьома категоріями також не можна, оскільки на неї беззаперечно впливає конкурентне середовище і ступінь ризикованості ситуації (у випадку із депозитним ринком – це депозитні ризики різного роду).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою дослідження категорій «кон'юнктура» та «кон'юнктура ринку» займається багато різних дослідників ще із XIX ст. Цілий ряд вітчизняних та іноземних вчених-економістів присвятили свої праці вивченню специфіки кон'юнктури ринку залежно від галузі, до якої відноситься це поняття. С. А. Первушин, В. В. Беляев, Л. В. Обеленцева, В. Репке, Т. О. Примак та багато інших зробили вагомий внесок в розкриття сутності і природи «кон'юнктури ринку». Було запропоновано різні точки зору стосовно

якісного складу цього поняття та обґрунтовано зв'язок між його складовими частинами.

Невирішені раніше частини проблеми. Існуючі підходи щодо розкриття сутності поняття «кон'юнктура ринку» не дозволяють в повній мірі описати ті складові елементи, які на нашу думку, є обов'язковими під час розгляду даної категорії. Крім того, в контексті дослідження депозитного ринку, як одного із сегментів фінансового ринку, поняття його кон'юнктури взагалі не розкривалося дослідниками або ж лише частково висвітлювалося паралельно із аналізом грошового ринку. Тому дана проблематика є актуальною і потребує більш ґрунтового підходу в її дослідженні.

Метою статті є аналіз сучасних визначень поняття «кон'юнктура ринку» та виокремлення основних підходів щодо розкриття його сутності, а також комплексне пояснення взаємодії між основними кон'юнктурними елементами депозитного ринку.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Поняття «кон'юнктура» (conjuncture) вперше почало використовуватись ще в добу Середньовіччя у військовій справі і із латинської мови означало «з'єднання» [19]. Пізніше через його співзвучність і співставлення зі словом

«констеляція» кон'юнктуру почали використовувати в астрономії для опису положення зарок на небі [13]. Більш наукового визначення поняття «кон'юнктура» набуло в XIX ст. завдяки німецькому соціологу Фердинанду Лассалю в його роботі «Капітал і труд» [10], де визначав кон'юнктуру як сукупність невідомих факторів і умов, які визначають існування людини в меркантильному суспільстві.

Із розвитком народного господарства і економіки в цілому поняття «кон'юнктура» почали використовувати для опису загального стану ринку, внаслідок чого з'явилося економічне словосполучення «кон'юнктура ринку». Одним із перших, хто дав визначення поняттю «кон'юнктура ринку» став видатний німецький економіст XIX ст. А. Вагнер у своїй роботі «Основи політичної економії», де йшлося про те, що кон'юнктура – це сукупність технічних, економічних, громадських та юридичних умов, які визначають виробництво, попит і ціни на товари, незалежно від господарюючих суб'єктів [21]. Подальші розробки даного поняття вітчизняними і зарубіжними науковцями дозволили розширити його визначення.

Дослідивши існуючі визначення поняття

«кон'юнктура ринку», ми об'єднали деякі з них в окремі шість підходів (рис. 1).

Визначення С. А. Первушина [14], В. Г. Гро-мана [5], М. Бунятяна [4], і В. В. Беляєва [2] об'єднані в перший підхід, оскільки вони описують кон'юнктуру ринку як динамічний стан ринку, що носить коливальний характер і залежить від ряду зовнішніх та внутрішніх факторів.

В. Г. Бодров [3], І. Білявський та Л. В. Обеленцева [12] виступають представниками другого підходу, в рамках якого вони визначають кон'юнктуру ринку як сукупність конкретно визначених економічних, соціальних, політичних та інших умов, що впливають на стан ринку в цілому.

Паралельно із різними умовами ринку на його стан можуть також впливати ряд його внутрішніх і зовнішніх факторів (економічних, соціальних, ринкових, політичних та ін.), які утворюють кон'юнктуру ринку на думку прихильників наступного, виділеного нами підходу: В. В. Левицький [11], Ю. Д. Косікова, В. Р. Кучеренко [9], Є. Д. Чацкіс [20] та ін.

Рис. 1. Підходи щодо визначення кон'юнктури ринку

Кон'юнктура ринку як процес відтворення – це четвертий підхід щодо розкриття сутності даного поняття. Такі вчені як Д. І. Костюхін [8], Ф. Г. Піскоппель [15] та В. Г. Клінов [7] відстоюють думку, що кон'юнктура ринку є процесом ринкового відтворення в будь-якому його прояві і відрізняється один від одного в залежності від конкретного історичного періоду.

Співвідношення між попитом і пропозицією, що встановилося на ринку, є основою для його кон'юнктури. Саме таке бачення цієї категорії запропонували вчені, які представляють п'ятий підхід: В. Репке [17], А. Є. Савенко [18], С. П. Коваль. Головна особливість такої визначальної взаємодії, на думку дослідників, в тому, що її не можливо обчислити, оскільки вона по-

стійно змінюється. Останній підхід щодо визначення кон'юнктури ринку розкриває її суть через загальний стан економіки, що сформувався в результаті зміни різних економічних показників (В. М. Соловійов, Т. О. Примак [16], С. Б. Мухін та ін.).

Виділені підходи окремо один від одного не дають комплексного розуміння поняття кон'юнктури ринку. Тому ми пропонуємо об'єднати другий, третій і четвертий підходи та запропонувати власне визначення для нього. Отже, кон'юнктура ринку – це система зовнішніх і внутрішніх факторів (економічних/неекономіч-

них) та умов відтворення ринку, яка виражається в співвідношенні між попитом, пропозицією, рівноважною ціною і сукупністю конкурентів, які ведуть діяльність на цьому ринку.

Депозитний ринок є одним із невід'ємних структурних елементів системи фінансового ринку. Будь-які кон'юнктурні коливання, які відбуваються на фінансовому ринку, обов'язково впливають на структурний стан депозитного. Тобто та система ринкових факторів та умов, що визначають роботу депозитного ринку, є частиною системи умов і факторів фінансового ринку загалом (рис. 2).

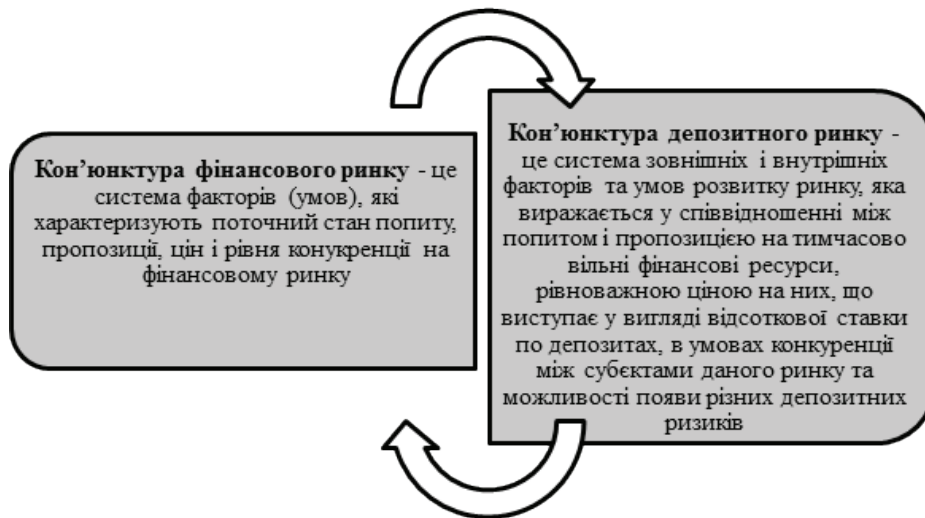

Рис. 2. Взаємозв'язок між кон'юктурою фінансового та депозитних ринків

Саме тимчасово вільні фінансові ресурси – це об'єкт депозитного ринку, вони і лежать в основі визначення ключових показників кон'юнктури депозитного ринку:

- попит на тимчасово вільні фінансові ресурси;
- пропозиція тимчасово вільних фінансових ресурсів;
- рівноважна ціна на тимчасово вільні фінансові ресурси;
- конкурентне середовище депозитного ринку;
- депозитний ризик.

Ринковий попит і пропозиція – це нерозривні категорії, які завжди взаємовизначають одна одну. В основі функціонування депозитного ринку лежить мобілізація, упорядкування, розподіл і перерозподіл тимчасово вільних фінансових ресурсів між його учасниками. Виходячи із класичного визначення категорії ринкової пропозиції, це такий обсяг товарів чи послуг, який виробни-

ки хочуть і можуть поставити на ринок за певною вигідною для них ціною у визначений період часу [1]. На депозитному ринку таким товаром є тимчасово вільні фінансові ресурси суб'єктів даного ринку (депозитних і недепозитних інститутів), тобто їхні заощадження. Та частка заощаджень, яку суб'єкти депозитного ринку готові перевести у форму депозитів залежить від багатьох чинників. Основними з них є: дохідність, ризикованість, а також простота і легкість переведення заощаджень в готівкову форму, тобто їхня ліквідність. Крім того, на швидкість переходу фінансових ресурсів із форми заощаджень у форму депозитів впливає також характер їхньої мобілізації. Якщо заощадження неорганізованими (зберігаються у готівковій чи натуральній формі безпосередньо на руках суб'єктів депозитного ринку), то вони напряму через банківські установи перетворюються на депозити. Проте неорганізовані заощадження можуть стати організованими за допомогою різноманітних фінансових небанківських

установ і потім також стати депозитами (рис. 3).

Попит на депозитному ринку формують відповідно депозитні і недепозитні інститути, проте більшою мірою це саме комерційні банки, які акумулюють у себе тимчасово вільні фінансові ресурси. Банки, як ключові інститути на депозитному ринку, під час залучення зовнішніх фінансових ресурсів керуються власною депозитною політикою, яка дозволяє сформувати вигідний

набір депозитних продуктів, розділивши їх на групи або сегменти, ефективно перерозподілити залучені ресурси, запропонувати індивідуальний підхід до кожного клієнта, враховуючи специфіку останнього, з метою підтримки ліквідності банку. Таким чином, попит на тимчасово вільні фінансові ресурси на депозитному ринку є відносною категорією, оскільки залежить від специфіки і стратегії діяльності банківських установ.

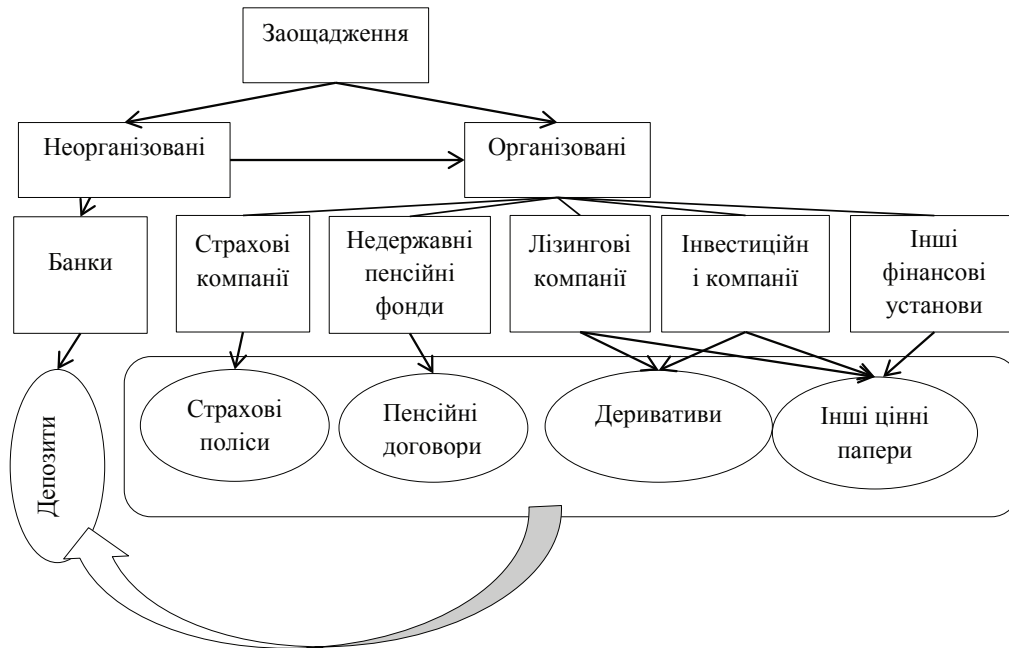

Рис. 3. Процес трансформації заощаджень в депозити на депозитному ринку

Залежність між ринковим попитом і пропозицією завжди відображається у встановленні рівноважної ціни на товар. На депозитному ринку рівноважна ціна на товар – це ціна на депозити, тобто той відсоток, який банк готовий заплатити своєму клієнту за тимчасове користування його фінансовими ресурсами, а клієнт, у свою чергу, готовий отримати за тимчасове використання своїх ресурсів. Рівноважна ціна на депозити є своєрідним індикатором надійності банку і довіри до нього клієнтів. Дана ціна визначається і встановлюється кожним окремим банком, однак формується під впливом великої кількості різноманітних факторів. Ключовими серед них, на нашу думку, є:

- структура депозитного портфелю банку;

- середній рівень цін на депозити на ринку в цілому;

- загальний стан економіки і політики в країні.

Кожен із зазначених факторів може викликати як зростання, так і зменшення цін на депозити, що провокує банки постійно ризикувати власною ліквідністю, а держателів фінансових ресурсів – не тільки додатковою вигодою (відсотком по депозитах), а і всією сумою коштів, розміщеною в банку. З'являється таке поняття як депозитний ризик. Будь-якому економічному ризику притаманні такі риси: суперечливість, альтернативність і невизначеність [6]. Депозитний ризик є одним із економічних ризиків, а саме різновидом фінансового ризику (рис. 4).

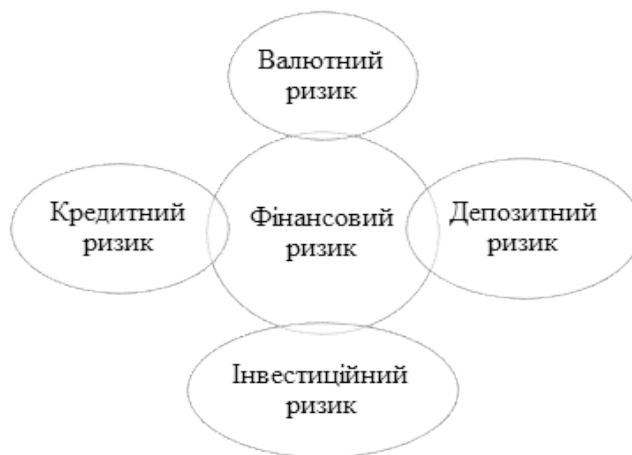

Рис. 4. Місце депозитного ризику у якості складової частини фінансового ризику

Депозитний ризик постійно перебуває в тісному зв'язку з іншими фінансовими ризиками. Будь-які коливальні процеси, що відбуваються інвестиційному чи валютних секторах фінансового ринку безсумнівно матимуть вплив і на процес формування депозитної бази комерційних банків. Крім того, депозити часто «тікають» із банків (відомий економічне явище «втеча» депозитів) не лише під тиском різноманітних економічних змін, а також і через нестабільну політичну або військову ситуацію. Тому банки повинні убезпечити себе і своїх клієнтів від настання подібного роду ризикової ситуації. Це можливо за рахунок використання внутрішніх систем гарантування або страхування вкладів. Такі функції можуть бути виконані як самим банком, так і третьою стороною, наприклад, страховими компаніями або спеціальними фондами, які мають право займатися подібною діяльністю.

Кон'юнктура будь-якого ринку не обходиться без ще одного обов'язкового елемента – конкурентного середовища. На депозитному ринку воно забезпечується завдяки суб'єктам даного ринку, що ведуть свою діяльність на ньому. З першої точки зору може скластися таке враження, що конкурувати між собою за депозитні ресурси можуть тільки депозитні інститути (комерційні банки, ощадні банки, ощадні або кредитні асоціації та спілки). Так, дійсно, саме вони формують попит на тимчасово вільні фінансові ресурси і ведуть постійну боротьбу за кожного додаткового вкладника. Однак, варто також враховувати і певний фактор конкуренції між самими вкладниками, зокрема, в першу чергу, недепозитними інститутами (пенсійними фондами, страховими компаніями, інвестиційними компаніями

та ін.), а також іншими суб'єктами економічної діяльності (державні підприємства та організації, акціонерні товариства, фізичні особи та їхні об'єднання). Ці суб'єкти депозитного ринку зацікавлені в тому, щоб розмістити свої фінансові ресурси з якомога меншим ризиком для себе і в той же час із максимально можливою вигодою. З метою розширення бази вкладників банки використовують ряд економічних і неекономічних заходів, які представляють собою його депозитну політику. Іншими словами будується програма дій в напрямку залучення нових клієнтів на основі базових засад банківського менеджменту. Від організації депозитної політики банку залежатимуть не тільки його прибутки, а також і рівень його надійності, що у свою чергу створюватиме його позитивний імідж на депозитному ринку в цілому.

Висновки. Таким чином можна зробити висновок, що під час дослідження поняття «кон'юнктура», а також безпосередньо «кон'юнктура ринку» і «кон'юнктура депозитного ринку» треба використовувати комплексний підхід, враховуючи всі можливі грані розкриття їхньої сутності. Під час формулювання авторського підходу до визначення кон'юнктури депозитного ринку, нами були враховані ті особливості, які притаманні саме цьому ринку і несуть вирішальний вплив на організацію управління фінансовими потоками на ньому. Оскільки об'єктом депозитного ринку є тимчасово вільні фінансові ресурси суб'єктів господарювання, то в якості структурних елементів, які формують кон'юнктуру даного ринку, були виділені і досліджені наступні: попит на тимчасово вільні фінансові ресурси і пропозиція на них, рівноважна ціна

або іншими словами ставка відсотку на депозити та конкурентне середовище, у якому ведуть свою діяльність суб'єкти депозитного ринку. Крім того, запропоновано також врахувати під час характеристики кон'юнктури депозитного ринку ті

депозитні ризики, які постійно супроводжують процес перерозподілу фінансових ресурсів між учасниками ринку. Подальший розвиток даного дослідження вбачаємо в аналізі кожного виділеного кон'юнктурного елементу окремо, а також у взаємодії один з одним.

Список використаних джерел

1. Базилевич В. Д. Економічна теорія : Політекономія / В. Д. Базилевич, В. М. Попов, К. С. Базилевич, Н. І. Гражевська // «Знання-Прес», 2007. — С. 719.
2. Беляева В. В. Кон'юнктура рынка: исследование и обоснование управленческих решений / В. В. Беляева // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. — № 6 (68), 2010. — С. 110-115.
3. Бодров В. Г. Внутрішній ринок України: теорія та стратегія посткризового розвитку : наук.-метод. розробка / В. Г. Бодров, Н. І. Балдич, В. О. Гусев та ін. — К. : НАДУ, 2011. — С. 80.
4. Бунятян М. А. Экономические кризисы. Опыт морфологии и теории периодических экономических кризисов и теории кон'юнктуры / М. А. Бунятян. — М. : Тип. «Мысль», 1915. — С. 337.
5. Громан В. Г. Кон'юнктура народного хозяйства СССР / В. Г. Громан // Бюллетень Госплана. — Выпуск 1-2. 1924.
6. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання : навч. пос. / Л. І. Донець. — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — С. 312.
7. Клинов В. Г. Вопросы теории экономической кон'юнктуры / В. Г. Клинов, А. Б. Мануковский, Е. М. Хартуков, Л. И. Цыгичко // Учебное пособие. — М. : Изд. МГИМО, 1988. — С. 152.
8. Костюхин Д. И. Большая советская энциклопедия / Д. И. Костюхин. — М., 1973, т. 13. — С. 280.
9. Кучеренко В. Р. Проблемы кон'юнктурных исследований на рынках товаров и услуг / В. Р. Кучеренко, В. А. Карпов, И. А. Соломенцев // Научное издание. — Одесса : ОГЭУ, 2006. — С. 205.
10. Лассаль, Ф. Капитал и труд / Ф. Лассаль // С. Петербург, Яковенко В. И., 1906 — С. 32-36.
11. Левицький В. В. Формування стратегій розвитку підприємств на засадах прогнозування кон'юнктури ринку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» (за видами економічної діяльності) / В. В. Левицький. — Львів, 2008. — С. 24.
12. Обеленцева Л. В. Кон'юнктурні дослідження галузевого ринку : підручник / Л. В. Обеленцева // Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. — Х. : ХНАМГ, 2010. — С. 249.
13. Первушин С. А. Кон'юнктура современного мирового хозяйства / С. А. Первушин // Вестник статистики, № 5-8. — 1921.
14. Пископель Ф. Г. Основы изучения кон'юнктуры капиталистического хозяйства / Ф. Г. Пископель. - М. : Международные отношения, 1960. — С. 35.
15. Примак Т. О. Маркетинг / Т. О. Примак // Навч. посіб. — К. : МАУП, 2004. — С. 228.
16. Репке В. Кон'юнктура / В. Репке. - М. : Финансовое изд-во НКФ СССР, 1927. — С. 176.
17. Савенко А. Є. Дослідження ринкової кон'юнктури — важливий фактор фінансової стабілізації / А. Є. Савенко, С. П. Коваль // Науковий вісник Академії муніципального управління, серія «Економіка». Збірник наукових праць, 2009. — Випуск 6. — С. 19-26.
18. Суэтин А. А. Кон'юнктура рынка: методика анализа и прогноза [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.elitarium.ru/2011/07/28/konjunktura_rynka_metodika.html.
19. Чацкис Е. Д. Толковый словарь финансово-бухгалтерских терминов и понятий / Е. Д. Чацкис. — Донецк, 1996. — С. 320.
20. Чичерин Б. Н. Собственность и государство. Книга вторая / Б. Н. Чичерин. — М. : 1883. — С. 474.

JEL CLASSIFICATION: E21, E44, G21, G23

THEORETICAL ASPECTS OF DEPOSIT MARKET CONDITIONS CONCEPT INVESTIGATION

Iryna V. DIDENKO

PhD student of the Banking department of SHEI "The Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Summary. This article presents a detailed review and analysis such the categories as "conditions" and "market conditions". On the basis of different approaches there have been removed for the author

determination the concept of deposit market conditions. Within this definition, the essence of demand, supply and equilibrium price in the market, its competitive environment and deposit risks.

Key words: *conjuncture, deposit market, deposit market condition, risk deposit, bank deposit policy.*

This article provides a detailed overview and analysis of the origin of the categories of "conditions", "market conditions" and "deposit market conditions". So, purpose of this article is to analyze the current definitions of "market conditions" and to draw basic approaches to disclosure of its nature and comprehensive explanation of the interaction between the major elements of deposit market conditions.

There are six main approaches for explanation of market conditions in the Ukrainian and foreign literature. Firstly, market conditions are as the dynamic state of the market that has oscillatory nature and depends on a number of external and internal factors. Secondly, market conditions are specifically defined set of economic, social, political and other conditions that affect the market. Thirdly, market conditions can be as a number of market internal and external factors. Fourthly, market conditions can be also by the process of the reconstitution. Next, the fifth definition of market conditions is the relationship between supply and demand, which are established on the market. And the last approach defines market conditions as general state of the economy, which was formed as a result of changes in various economic indicators.

On the base of these approaches the author defined market conditions himself as the system of internal and external factors (economic / non-econom-

ic) and market conditions of reproduction, which is reflected in the ratio between supply, demand, equilibrium price and a set of competitors that are active in this market. After that the author made a definition of deposit market conditions. Deposit market conditions are the system of internal and external factors and conditions of the market, which is reflected in the ratio between supply and demand on the currently available financial resources, the equilibrium price on them, which serves as the interest rate on deposits, in competition between institutions of this market and the possible appearance of different deposit risks. Whereas currently available financial resources – are an object of the deposit market, they lie on the base of identifying key indicators of deposit market conditions:

- the demand on currently available financial resources;
- the supply of currently available financial resources;
- the equilibrium price on currently available financial resources;
- the competition of the deposit market;
- the deposit risk.

Further development of this research the author sees in opportunistic analysis of each selected element separately and in interaction with each other.

References

1. Bazylevych V. D., Popov V. M., Bazylevych K. S., Hrazhevskaya N. I. (2007). *Ekonomichna teoriia :*

Politekonomiia [Economic theory: Political Economy]. «Znannia-Pres».

2. Beliaeva V. V. (2010) Koniunktura rynku: issledovanie i obosnovanie upravlencheskikh reshenij [Market conditions: research and inform management decisions]. "Vestnyk Altaiskoho hosudarstvennogo ahrarnoho unyversyteta", no 6 (68), Pp. 110-115.
3. Bodrov V. H., Baldych N. I., Husiev V. O. (2011) Vnutrishnii rynek Ukrainy: teoriia ta stratehiia postkryzovoho rozvytku [The domestic market of Ukraine: theory and post-crisis development strategy]. K. : NADU.
4. Buniatian M. A. (1915) Ekonomicheskie krizisy. Opyt morfolohii i teorii periodicheskikh ekonomicheskikh krizisov i teorii koniunktury [Economic crises. Experience the morphology and the theory of periodic economic crises and the theory of situation]. M.: Typ. "Mysl". 337 p.
5. Hroman V. H. (1924) Koniunktura narodnogo khoziaistva SSSR [The conjuncture of the national economy of the USSR]. Biulleten Hosplana, no 1-2., Pp. 8-26.
6. Donets L. I. (2006) Ekonomichni ryzyky ta metody yikh vymiriuvannia [Economic risks and methods of measurement]. K. : Tsentri navchalnoi literatury.
7. Klynov V. H., Manukovskyi A. B., Khartukov E. M., Tsyhychko L. Y. (1988) Voprosy teorii ekonomicheskoi koniunktury [Problems in the theory of economic conditions]. Uchebnoe posobija. M. : Yzd. MHYMO.
8. Kostiukhyn D. Y. (1973) Bolshaia sovetskaia entsyklopedija [Great Soviet Encyclopedia]. t. 13.
9. Kucherenko V. R., Karpov V. A., Solomentsev Y. A. (2006) Problemy koniunkturykh issledovaniij na rynkakh tovarov i usluh [Market research problems in the markets for goods and services]. Nauchnoe izdanie, Odessa.
10. Lassal F. (1906) Kapital i trud [Capital and labor]. S. Peterburh, Yakovenko V. Y., pp. 32-36.
11. Levytskyi V. V. (2008) Formuvannia stratehii rozvytku pidpriemstv na zasadakh prohnozuvannia koniunktury rynku [Strategy development for enterprises based on forecasting market conditions]. Extended abstract of candidate's thesis. Lviv.
12. Obelentseva L. V. (2010) Koniunktorni doslidzhennia haluzevoho rynku [The conjunctural market research industry]. Khark. nats. akad. misk. hosp-va. Kh. : KhNAMH.
13. Pervushyn S. A. (1921) Koniunktura sovremennoho myrovoho khoziaistva [Conjuncture of the modern world economy]. Vestnik statistiki, 5-8, pp. 17-26.
14. Pyskoppel F. H. (1960) Osnovy izuchenija koniunktury kapitalisticheskoho khoziaistva [Bases of studying conditions of capitalist economy]. M., Mezhdunarodnye otnoshenija.
15. Prymak T. O. (2004) Marketynh [Marketing]. K. : MAUP.
16. Repke V. (1976) Koniunktura [Conjuncture]. M. : Finansovoe izd-vo NKF SSSR.
17. Savenko A. Ie., Koval S. P. (2009) Doslidzhennia rynkovoii koniunktury – vazhlyvyi faktor finansovoi stabilizatsii [Research market conditions – an important factor in financial stability]. Naukovyi visnyk akademii munitsypalnogo upravlinnia, serii "Ekonomika". Zbirnyk naukovykh prats, 6, pp. 19-26.
18. Suetyn A. A. Koniunktura rynku: metodyka analyza i prohnoza [Market conditions: a methodology for analysis and forecasting]. Retrieved from http://www.elitarium.ru/2011/07/28/konjunktura_rynka_metodika.html.
19. Chatskys E. D. (1996) Tolkovy slovar finansovo-bukhhalterskykh terminov i poniatij [Explanatory dictionary of financial and accounting terms and concepts]. Donetsk.
20. Chycheryn, B.N. (1883) Sobstvennost i hosudarstvo. Knyha vtoraia [Property and the State. book Two]. M.

УДК 336.71:65.011.3

СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ТА ЕФЕКТИВНІ ШЛЯХИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Юлія Сергіївна ДОВГАЛЬ

к.е.н., ст. викладач кафедри фінансів і банківської справи Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка

Руслан Олександрович ЧАМАРА

магістр спеціальності "Фінанси і кредит" Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка

E-mail: kniazkniaz1987@gmail.com

Анотація. Статтю присвячено дослідженню поняття фінансової стійкості комерційного банку та класифікації факторів, котрі на неї впливають, запропоновано шляхи покращення фінансової стійкості комерційних банків в Україні.

Аннотация. Статья посвящена исследованию понятия финансовой устойчивости коммерческого банка и классификации факторов, которые на нее влияют, предложены пути улучшения финансовой устойчивости коммерческих банков в Украине.

Ключові слова: *фінансова стійкість комерційного банку, екзогенні та ендогенні фактори, адекватність капіталу, фінансовий леверидж.*

Ключевые слова: *финансовая устойчивость коммерческого банка, экзогенные и эндогенные факторы, адекватность капитала, финансовый леверидж.*

Постановка проблеми. Актуальність розгляду фінансової стійкості комерційного банку проявляється насамперед у тому, що на сьогоднішній день, в умовах, що склалися в Україні, однією з основних задач комерційних банків залишається їх «виживання», забезпечення власної конкурентоздатності та стійкості, в умовах постійних змін в економіці, політиці та соціальній сфері. Адже лише фінансово стійкий банк зможе продовжувати свою діяльність навіть при виникненні непередбачуваних подій чи ризиків (що в нашій країні є звичним явищем).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань щодо аналізу, оцінки та шляхів забезпечення фінансової стійкості банків значну увагу приділяли такі зарубіжні науковці, як П. Роуз, Дж. Сінкі, Ю. С. Масленченков та інші, а також вітчизняні вчені, а саме В. В. Вітлінський, О. Д. Заруба, Н. М. Шелудько, В. П. Пантелеєв, С. П. Халява та інші. Дана категорія є важливою складовою діяльності комерційного банку, адже від її достатності залежить майбутній фінансовий стан банківської установи, довіра до неї з боку третіх осіб, які є як споживачами її послуг, так і кредиторами.

На сьогоднішній день не сформовано єдиного підходу до визначення фінансової стійкості банку як економічної категорії, адже науковці всього світу так і не змогли дійти згоди що ж собою являє фінансова стійкість комерційного банку. Одні ототожнюють її з його платоспроможністю або рентабельністю, інші – із ефективною діяльністю банку, його здатністю сформулювати таку структуру активів та пасивів, котра буде найменш вразливою при виникненні непередбачуваних обставин або кризових явищ.

Метою статті є визначення сутності фінансової стійкості комерційного банку та ефективних шляхів її забезпечення.

Основними завданнями роботи є:

- дослідити сутність фінансової стійкості як економічної категорії;
- розглянути вплив достатності капіталу на показники стійкості комерційного банку;
- дослідити проблеми забезпечення фінансової стійкості комерційних банків в Україні та визначити можливі напрямки її підвищення.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Проведені дослідження робіт І. В. Макеєвої, Ю. С. Масленченкова, Н. М. Шелудька,

В. П. Пантелеєва та С. П. Халяви, дали змогу визначити, що поняття категорії «фінансова стійкість комерційного банку» кожним із них трактується по-різному. Тому на основі опрацьованих робіт було сформовано визначення, яке, з нашої точки зору, найбільш широко характеризує дане явище: фінансова стійкість комерційного банку – це такий стан банківської установи, при якому вона є платоспроможною, ліквідною, має достатню величину регулятивного капіталу для покриття всіх можливих ризиків, пов'язаних із банківською діяльністю, і при цьому залишається достатньо рентабельною, тобто її активи використовуються максимально ефективно.

На сьогодні існує величезна різноманітність факторів, що впливають на формування стійкості комерційного банку. Різниця в характері, напрямках і формах їх виявлення викликають необхідність їхньої систематизації. При цьому така систематизація актуальна, по-перше, як методологічний інструмент для дослідження фінансової стійкості; по-друге, як методологічна основа для виявлення кількісних залежностей від факторів, що її формують, і побудови прогнозу розвитку; по-третє, урахування факторів необхідне під час

розроблення конкретних пропозицій стосовно напрямків поліпшення стійкості.

На сьогоднішній день систематизоване вивчення факторів, що визначають фінансову стійкість банку, не носить закінченого характеру. Разом з тим, видається можливим використовувати досвід, який є в економічній літературі, для систематизації факторів, що впливають на стійкість і надійність комерційного банку. Як справедливо відзначає Р. Шиллер, на сьогодні ще не вироблені чіткі критерії, за якими окремі фактори слід відносити до тієї чи іншої групи, не існує чітких показників оцінки значущості цих факторів. Класифікація факторів, що впливають на стійкість, повинна будуватись за різними напрямками і з урахуванням різних ознак [1]. Особливу увагу при цьому слід приділити виявленню екзогенних (зовнішніх) та ендогенних факторів (які залежать від функціонування самого банку) і визначити ступінь їх впливу на діяльність та стан комерційного банку (рис. 1). Наведені фактори є загальними для всіх комерційних банків й істотно впливають на досягнення ними стану фінансової стійкості. Відповідно, при визначенні напрямків підвищення стійкості банків, доречним є врахування всієї системи факторів.

Рис. 1. Система факторів, що впливають на стійкість банку

Джерело: складено автором на основі [2]

Фінансова стійкість комерційного банку залежить від багатьох аспектів його діяльності і має складну структуру. До її складових можна віднести стійкість капітальної бази, стійкість ресурсної бази, організаційно-структурну стійкість банку та його комерційну стійкість [3]. Сукупність внесених засновниками та акціонерами власних коштів становить капітал комерційного банку. Обсяг зазначених коштів зростає у результаті ефективної банківської діяльності в процесі капіталізації прибутку, а також за рахунок додаткових внесків з боку учасників банку.

Варто відзначити, що провідна роль капіталу в забезпеченні фінансової стійкості банку зумовлена його функціями. По-перше, величина капіталу гарантує довіру клієнтів до банку, переконує вкладників у можливості відшкодування своїх коштів, що забезпечує уникнення ризику під час їх розміщення. Вона також гарантує потенційним позичальникам спроможність установи забезпечити попит на кредитні ресурси. По-друге, на першому етапі в ролі стартових коштів, необхідних для будівництва чи оренди приміщень, установки банківського обладнання, наймання кваліфікованого персоналу є власний капітал у частині статутного фонду, сформованого засновниками банку. Без перелічених вище та інших витрат банківська установа не може розпочати свою діяльність. Для розроблення і розвитку нових перспективних напрямків діяльності банку, пов'язаних із розширенням обсягу послуг, упровадженням сучасних технологій тощо, які завжди супроводжують період зростання банку, виникає потреба у додатковому капіталі. Залучення додаткового капіталу дає банку змогу забезпечувати клієнтів банківськими послугами на сучасному рівні, посилити власні позиції на ринку. По-третє, капітал є своєрідним буфером, який поглинає негативні результати, у тому числі збитки від поточної неефективної діяльності банку до вирішення його керівництвом проблем, що назріли. Таким чином, капітал захищає банк від банкрутства у разі несприятливої ситуації та непередбачених витрат.

Стійкість ресурсної бази є важливою складовою фінансової стійкості комерційного банку й охоплює такі аспекти:

- залежність діяльності банку від стану економіки країни в цілому;
- контроль галузевих (відомчих) фінансових потоків;
- ступінь інтегрованості у систему міжбанківських відносин;

- зміст і рівень співробітництва банку із суб'єктами ринкової інфраструктури (банками, клієнтами тощо);

- стабільність поповнення ресурсної бази банку;

- концентрація вкладів фізичних осіб у загальному обсязі пасивів банку;

- обслуговування коштів бюджету тощо.

Організаційно-структурна стійкість банку – це адекватність структури банку обраній стратегії розвитку та ринковій кон'юнктурі.

Комерційна стійкість включає в себе рівень зв'язків банку з іншими суб'єктами ринкової інфраструктури, міцність взаємозв'язків з державою, якість співробітництва з кредиторами та клієнтами [4].

У банківській справі одним із основних показників, що свідчить про фінансову стійкість банку є показник достатності власного капіталу. Достатність власного капіталу, з огляду на врахування при її розрахунку майже всіх ризиків банківської діяльності, є інтегральним показником оцінки стану якісної капіталізації та фінансової стійкості банківських установ зокрема та системи банків в цілому. Під достатністю капіталу банку слід розуміти його здатність покривати витрати і непередбачені втрати від своєї діяльності виключно за рахунок власного капіталу. Поряд з цим, зважаючи на постійну диверсифікацію ризиків в сучасному економічному просторі, першочерговим завданням для банківської спільноти залишається постійне вдосконалення методики оцінки даних ризиків та її застосування у визначенні рівня адекватності власного банківського капіталу потребам розвитку економіки. Для успішного розв'язання такого завдання необхідною умовою є координація зусиль як наглядових органів, так і банківських установ, рейтингових агентств, науковців і практиків, які зацікавлені в розробці досконалого способу розрахунку показника достатності банківського капіталу [5].

Стосовно впливу достатності капіталу на показники стійкості банку, то тут виникає двояка ситуація. З однієї сторони, значна частка власного капіталу у структурі капіталу банку дає можливість банку відчувати себе більш впевнено при здійсненні операцій та наданні послуг, крім того у банку є так званий «резервний запас ресурсів» які він може залучити і використовувати (у вигляді позикових коштів), однак при цьому банк не буде мати високої рентабельності, а відповідно і великих прибутків. З іншої сторони, при збіль-

шенні фінансового левериджу, банк отримує більше прибутків (при рівних умовах діяльності), однак менш впевнено відчуває себе при настанні певних непередбачуваних обставин. Тому, головною метою, у даному напрямі, є визначення оптимальної величини власного капіталу у ресурсах банку, що забезпечить йому нормальну рентабельність і стійкий фінансовий стан.

Зважаючи на стан банківської системи в Україні, можна сформулювати певний перелік проблем, які негативно позначаються на ефективності її функціонування впродовж тривалого часу. Серед таких: низький рівень капіталізації банків, високий рівень залежності ресурсів банків від зовнішніх запозичень, низька якість банківських активів, висока вартість банківських послуг, що зумовлює зменшення попиту на них серед населення.

Таким чином для покращення ситуації у банківському секторі доцільно впровадити певні заходи, а саме: стабілізація національної валюти (регулювання пропозиції іноземної валюти, зниження доларизації вітчизняної економіки), стабілізація банківської системи (гарантування збереження вкладів, обмеження боргового тиску на позичальників, поліпшення управління ризиками), активізація процесів реорганізації та реструктуризації банків (законодавче врегулювання заходів по стабілізації діяльності банків).

Особливу увагу варто звернути на рівень капіталізації українських банків. Проведений у 2014 році в рамках співпраці з МВФ стрес-тест 15 найбільших українських банків показав, що абсолютно надійними з них можна вважати тільки 5 банків, які зможуть витримати погіршення економічних умов і не порушити нормативні вимоги НБУ. Найбільш стійкими визнали ПриватБанк і Райффайзен Банк Аваль. Також до п'ятірки «міцних» банків увійшли Альфа-Банк, Ощадбанк і ПУМБ. Іншим банкам з групи найбільших, щоб вижити в нинішніх умовах, знадобиться значна докапіталізація – тобто залучення додаткових коштів від засновників. Як відзначили в НБУ, потреба в докапіталізації цих банків може досягати 30% від розміру власного капіталу станом на 1 вересня 2014 року [6].

Таким чином, ще одним важливим заходом можна вважати підвищення розміру статутного фонду або резервних фондів, що дозволить зменшити рівень ризиків як для клієнтури так і для самих банків. НБУ звернув увагу на дане питання і прийняв постанову «Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру», згідно якої розмір статутного фонду комерційних банків за період 2015-2024 років передбачає поступове зростання (рис.2).

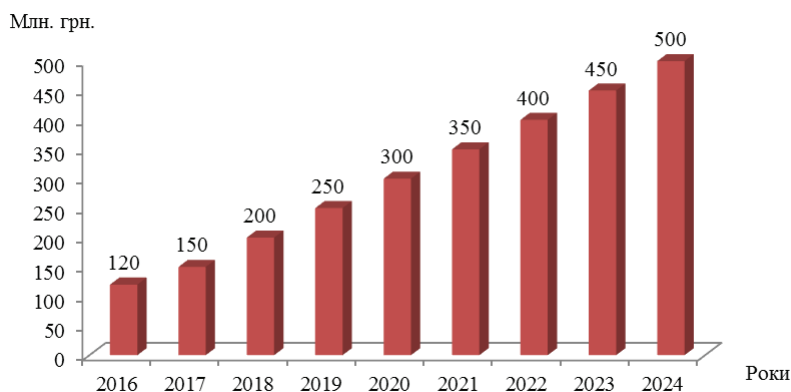

Рис. 2. Заплановане зростання розміру статутних фондів комерційних банків

Джерело: складено автором на основі [8]

Доцільно також було б впровадити більш жорсткі вимоги до новостворюваних банків, адже якщо навіть найбільші банки України не завжди здатні дотримуватись нормативів НБУ, то що тоді можна говорити про решту. Взагалі для нашої країни було б доцільно зменшити кількість банків, яка постійно знаходиться в діапазоні 160-

170 банків. Зробити це можна шляхом введення більш жорстких нормативів НБУ та вимог щодо створення нових банків. Таким чином можливо досягти більшої стабільності банків, що дозволить повернути довіру клієнтів до банківської системи, в свою чергу населення понесе кошти до банків, чим забезпечить достатній рівень їх капі-

талу. Це дозволить дещо знизити вартість банківських послуг (зокрема кредитування) і знову ж – буде стимулом для людей вкладати свої кошти в банки, а не тримати їх «під матрацом».

В результаті впровадження даних заходів, у багатьох може виникнути закономірне питання: «А що робити тим банкам, які діють на сьогоднішній день, але котрі не достатньо великі, щоб задовольняти наведеним вище умовам?». Виходом із даної ситуації є злиття або поглинання, що слугуватиме ефективним механізмом підвищення їх капіталізації, а отже і фінансової стійкості. Менш радикальним шляхом може бути створення банківських об'єднань, що також дозволить підвищити рівень їх надійності. Однак,

даний механізм, на нашу думку, є менш ефективним, адже не зважаючи на те, що він законодавчо врегульований, однак в разі виникнення проблем чи бажання певного банку вийти із банківського об'єднання, можуть виникати спірні ситуації, вирішення яких часто займає значний час і спричиняє тривалі «бюрократичні» процеси.

Таким чином, можна констатувати факт, що запропоновані шляхи забезпечення фінансової стійкості носять більше адміністративний характер, однак в умовах, котрі склалися в нашій країні, це буде найбільш ефективним шляхом стабілізації банківського сектору та забезпечення його надійності.

Список використаних джерел

1. Управління діяльністю комерційного банку (банківський менеджмент) / Під ред. доктора економічних наук, професор О. І. Лаврушина. — М : Юристъ, 2003. — 688 с.

2. Макеєва І. В. Сутнісна Характеристика поняття «фінансова стійкість» та її основні параметри / І. В. Макеєва [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Economics/7_makeeva.doc.htm.

3. Кочетков В. М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти: Монографія / В.М. Кочетков. — К. : КНЕУ, 2002. — 238 с.

4. Аналіз банківської діяльності: Підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко, А. М. Арістова, В. С. Білошапка та ін.; за ред. А. М. Герасимовича. — К. : КНЕУ, 2003. — 599 с.

5. Батракова О. М. Особливості визначення та оцінки достатності капіталу банку / О. М. Батракова [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://nauka.zinet.info/17/batrakova.php>.

6. В Україні стрес-тести на стійкість пройшли тільки ПриватБанк і ще 4 найбільших банки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://comments.ua/money/489102-v-ukraine-stress-testi-ustoychivost.html>.

7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. №2121-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

8. Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру: Постанова Правління Національного банку України від 06.08.2014 р. №464 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=9457558>.

JEL CLASSIFICATION G21, G32

ESSENCE OF FINANCIAL STABILITY OF COMMERCIAL BANK AND EFFECTIVE WAY OF ENSURING IT

Yuliia S. DOVHAL

Candidate of Science in Economics, senior Lecturer of Finance and Banking Department of Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

Ruslan O. CHAMARA

Master of Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

Summary. The concept of financial stability of the commercial bank and the classification of the factors that affect it are investigated in the article, ways to

improve the financial stability of commercial banks in Ukraine are suggested.

Key words: *financial stability of the commercial bank, exogenous and endogenous factors, capital adequacy, financial leverage.*

Financial sustainability of the commercial bank is a condition of the institution at which it is solvency, liquidity, is quite sufficient regulatory capital to cover all potential dangers related with banking activities, while still quite profitable, i.e. its assets are used as efficiently as possible.

Assessing the financial stability of the bank special attention should give to identifying exogenous (external) and endogenous factors (which depend on the functioning of the bank) and to determine the extent of their impact on the state and activity commercial banks. Exogenous include economic, social, political and financial factors. Endogenous factors include the bank's capital adequacy, asset quality, management level, the level of profitability, liquidity, bank balance, and the solvency of the bank. These factors are common to all commercial banks and a significant impact on the achievement of the financial stability state.

Take into consideration the state of the banking system in Ukraine it's advisable to create a list of specific issues that adversely affect the efficiency of its operations and the financial stability of commercial banks for a long term. Among them: the low level

of bank capitalization, high resource dependency of banks on foreign borrowing, the poor quality of bank assets, the high cost of banking services, causes a reduction in the demand for them among the population.

To improve the situation in the banking sector, it is advisable to implement certain measures, namely: the stabilization of the national currency (the regulation of the supply of foreign currency, reducing the dollarization of the national economy), the stabilization of the banking system (to ensure the safety of deposits, debt limit pressure on borrowers, improve risk management), the activation process reorganization and restructuring of banks (the legislative regulation of measures to stabilize the bank activity). Particular attention should be paid to the adequacy of the levels of Ukrainian bank capitalization. Some other important measure can be regarded as an increase of the authorized fund or reserve funds, which will reduce the level of risk for customers and for the banks themselves.

The ways of ensuring financial stability are more administrative, but in the conditions prevailing in our state, it will be the most efficient means to stabilize the banking sector and ensure its reliability.

References

1. Lavrushin O. & et al. (2003). Upravlinnia diialnistiu komertsiiinoho banku (bankivskiyi menedzhment) [Management of commercial bank (bank management)]. Moskow: Yurist.

2. Makieieva I. Sutnisna kharakterystyka poniatia "finansova stiikist" ta yii osnovni parametry [The essential characteristics of the concept of "financial stability" and its main parameters.] Retrieved

from http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Economics/7_makeeva.doc.htm.

3. Kochetkov V. (2002) Zabezpechennia finansovoi stiiikosti suchasnoho komertsiinoho banku: teoretyko-metodolohichni aspekty [Ensuring financial sustainability of modern commercial bank: theoretical and methodological aspects]. Kyiv: KNEU.

4. Gerasimovich A., Alekseenko M., Parasyi-Vergunenko I., Aristova A., Biloshapka V. & et al. (2003). Analiz bankivskoi diialnosti [Analysis Banking]. Kyiv: KNEU.

5. Batrakova O. Osoblyvosti vyznachennia ta otsinky dostatnosti kapitalu banku [Features identify and evaluate the adequacy of bank capital]. Retrieved from <http://nauka.zinet.info/17/batrkova.php>.

6. Comments.ua (2014, September 26). V Ukraini stres-testy na stiiikist proishly tilky PryvatBank i shche 4 naibilshykh banky [In Ukraine stress tests for stability have passed only PrivatBank and 4 major banks]. Retrieved from <http://comments.ua/money/489102-v-ukraine-stress-testi-ustoychivost.html>.

7. About banks and Banking Activity: Law of Ukraine № 2121-III. (2000, December Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

On the reduction the statutory capital of banks in accordance with the minimum prescribed size. Resolution of the National Bank of Ukraine №464. (2014, August Retrieved from <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=9457558>.

УДК 330.341.1

ІННОВАЦІЙНИЙ БАНКІВСЬКИЙ ПРОДУКТ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ

Олексій Олександрович ДРУГОВ

д.е.н., професор, заступник директора з наукової та міжнародної роботи Львівського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)

E-mail: alexlbi@rambler.ru

Лідія Петрівна БРАТКІВ

начальник відділу управління персоналом Публічного акціонерного товариства Акціонерно-комерційного Банку «Львів»

E-mail: lida.bratkiv@gmail.com

Анотація. Створення ефективних фінансових інструментів та механізмів проведення фінансових операцій – це невід’ємна умова для втримання та нарощення лідерських позицій банківської установи на ринку фінансових послуг.

Ринок фінансових і, зокрема, банківських послуг є достатньо насиченим учасниками і кількістю продуктів, яку вони пропонують. Для досягнення основної мети ведення банківського бізнесу – отримання прибутку – організаціям необхідно створювати унікальні продукти, які дозволять виокремити їх конкурентні переваги. Основа створення інноваційних пропозицій в банківській сфері – це ідеї, запропоновані персоналом, які є результатом застосування їх інтелектуального капіталу. В статті запропоновано розглянути процес створення інноваційного продукту шляхом застосування інтелектуального капіталу банківської установи та запропоновано механізми для розвитку інтелектуального потенціалу організації з метою створення інноваційних продуктів.

Аннотация. Создание эффективных финансовых инструментов и механизмов проведения финансовых операций – это неотъемлемое условие для удержания и наращивания лидерских позиций банковского учреждения на рынке финансовых услуг.

Рынок финансовых и, в частности, банковских услуг достаточно насыщен участниками и количеством продуктов, которые они предлагают. Для достижения основной цели ведения банковского бизнеса – получение прибыли – организациям необходимо создавать уникальные продукты, которые позволят выделить их конкурентные преимущества. Основа создания инновационных предложений в банковской сфере – это идеи, предложенные персоналом, которые являются результатом применения их интеллектуального капитала. В статье предложено рассмотреть процесс создания инновационного продукта путем применения интеллектуального капитала банковского учреждения и предложены механизмы для развития интеллектуального потенциала организации с целью создания инновационных продуктов.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, інновація, інноваційний продукт, інтелектуальний потенціал, персонал організації.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, инновация, инновационный продукт, интеллектуальный потенциал, персонал организации.

Постановка проблеми. На рівні з такими основними характеристиками діяльності фінансово-кредитних установ як надійність, стабільність, фінансова стійкість та ін. окремого значення в умовах сьогодення набуває така ознака як інноваційність.

Згідно Закону України «Про інноваційну діяльність», інновації – це новостворені (засто-

совані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [1].

Серед банків, які активно впроваджують інновації на ринку банківських послуг, можна

виокремити декілька, зокрема «Приватбанк», «Райффайзен банк Аваль», «Фінанси та кредит», «ОТП Банк» та ін.. Інноваційність їхніх продуктів полягає у пропозиції наприкінці 90-их рр. таких послуг, які не були присутні на ринку, а саме: смс-банкінг, а згодом – інтернет-банкінг, продаж електронних ваучерів поповнення мобільного зв'язку та ін. На нашу думку, при діяльності на ринку банківських послуг України понад 150 фінансово-кредитних установ, кількість банків, які використовують інноваційні механізми, є вкрай низькою. Причиною цього, на нашу думку, є неефективне застосування наявного в організації інтелектуального капіталу та неналежна оцінка ваги даної компоненти в структурі капіталу установи. Відповідно, це зумовлює актуальність дослідження ролі застосування інтелектуального капіталу банківської установи в процесі створення інноваційних продуктів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Поняття інтелектуального капіталу досліджували такі відомі вчені, як Д. Даффі, Т. Стюард, Л. Едвінсон, М. Мелоун, Д. Клейн, Е. Брукінг, Б. Леонт'єв, А. Козирев та ін.

Дослідження сутності та структури поняття інтелектуального капіталу пов'язано з такими іменами: П. Салліван, Л. Прусак, К. Свейбі, Т. Форт'єн, Л. Едвінсон та інші.

Одними з перших дослідників у цьому напрямку були Л. Едвінсон та М. Мелоун, вони дотримувались досить широкого трактування інтелектуального капіталу, відносячи до нього фактично всі види капіталу, що не підлягають оцінкам, традиційним для ресурсів сучасних підприємств. Ці вчені виділили у межах інтелектуального капіталу людський капітал та структурний капітал, підкреслюючи, що кожна з цих форм капіталу породжена людськими знаннями, і саме їх сукупність визначає приховані джерела цінностей, які наділяють підприємство нетрадиційно високою ринковою оцінкою.

Т. Форт'єн під інтелектуальним капіталом розуміє суму всіх знань співробітників, що надають переваги даному підприємству на ринку. Л. Едвінсон і П. Салліван – знання, які можуть бути перетворені в вартість. Д. Клейн і Л. Прусак визначають інтелектуальний капітал як «інтелектуальний матеріал, формалізований і зафіксований, що використовується для виробництва більш цінного майна». Д. Даффі це поняття визначив так: «Інтелектуальний капітал – це сукупні знання, якими володіє підприємство в особі своїх співробітників, а також у вигляді методо-

логій, патентів і взаємозв'язків». У даному визначенні інтелектуальний капітал набирає вигляду «сукупних знань підприємства». М. Мелоун визначав інтелектуальний капітал підприємства як нематеріальні активи, які використовуються для посилення конкурентних переваг на ринку, та без яких підприємство не може існувати [2, 4].

Причиною появи та розвитку інтелектуального капіталу стало те, що в умовах науково-технічної революції у 50-х рр., утворився дефіцит кваліфікованих кадрів, що сприяло процесу створення нової якісної робочої сили, тобто нагромадженню людського капіталу. Завдяки цьому, на заході підвищився інтерес до факторів економічного зростання і економічної динаміки. Зростання інтелектуального капіталу та ефективність його використання визначають перспективи розвитку окремого підприємства та економіки країни в цілому. Зараз інтелектуальний капітал набуває значення стратегічного фактора економічного розвитку [7].

Б. Леонт'єв, Л. Едвінсон та М. Мелоун, проаналізувавши роботи інших науковців, пропонують наступне узагальнююче визначення інтелектуального капіталу – це система стійких інтелектуальних переваг підприємства (технологічних, організаційних тощо), забезпечених знаннями та досвідом її працівників. Про те, що останнє наведене визначення є загально визначним, свідчать наукові праці. За сучасних умов надзорської конкурентної боротьби інтелектуальний капітал дає змогу створювати цінності та забезпечує конкурентоспроможність як окремої фінансово-кредитної установи, так і економіки в цілому. Він дає змогу заощаджувати техніку, товарно-матеріальні засоби і кошти, підвищує життєздатність учасників економічного процесу, сприяє зростанню прибутковості економічної діяльності. Головна функція інтелектуального капіталу – значно прискорювати приріст прибутку за рахунок формування та реалізації необхідних підприємству систем знань та відносин, які, в свою чергу, забезпечують високоефективну господарську діяльність організації. Зокрема, інтелектуальний капітал банківської установи визначає якість його системи управління. Саме інтелектуальний капітал задає темп та характер оновлення технологій виробництва і його продукції, які потім стають головними конкурентними перевагами на ринку [7].

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Носіями інтелектуального капіталу є персонал організації. Знання багато як класифі-

куються, але інтелектуальний капітал організації є: інтелектуальними навичками та зв'язками (інтелектуальними можливостями) персоналу та корпоративною культурою (разом із розробленими процедурами та положеннями) організації.

Створення певної інновації – це результат реалізації інтелектуального потенціалу як окремого працівника організації, так і команди персоналу загалом. Процес трансформації інтелек-

туального капіталу в інтелектуальний потенціал є неодмінною умовою створення інноваційного продукту. При цьому, в подальшому можна спостерігати і обернений зв'язок між вищевказаними чинниками, а саме: створена інновація прямо пропорційно вплине на розмір інтелектуального капіталу.

Даний зв'язок можна відобразити наступною схемою:

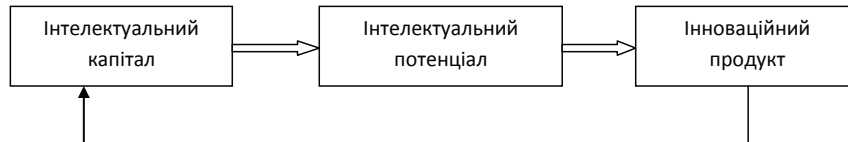

Рис. 1. Вплив інтелектуального капіталу на створення інноваційного продукту

Процес синтезу інтелектуального потенціалу персоналу з інтелектуального капіталу, на нашу думку, можна досягти, базуючись на побудові системи корпоративної культури організації. Тобто, створюючи сприятливі умови для виконання безпосередніх функціональних обов'язків, а також впроваджуючи певні додаткові стимули, які б дозволили працівнику відчувати свою причетність до формування загального результату банку, фінансово-кредитна установа отримує можливість створення інноваційних рішень за допомогою застосування наявних власних ресурсів.

На сьогодні лідером з впровадження інновацій в Україні є ПриватБанк. Інноваційна політика ПриватБанку орієнтована на впровадження на українському ринку принципово нових, провідних банківських послуг, які надають клієнтам нові можливості управління своїми фінансами. ПриватБанк першим в Україні запропонував своїм клієнтам послуги Інтернет банкінгу «Приват24» та GSM банкінгу, а також послуги з продажу через мережу своїх банкоматів та POS терміналів електронних ваучерів провідних операторів мобільного зв'язку та IP телефонії [5]. Крім того, інновація ПриватБанку, яка має назву «без монет» і являє собою систему електронної здачі, визнана міжнародним рейтингом Innovation in Banking Technology Awards 2010 кращою банківською інновацією 2010 р. [9]. Окрім ПриватБанку, інновації на сьогодні активно впроваджують «ОТП Банк», «Унікредитбанк», «Райффайзен Банк Аваль», «Ідея Банк» та ін.

Вивчення діяльності Приватбанку в напрямку створення інноваційних продуктів показало,

що для створення інновацій потрібно насамперед створити середовище, умови, які б сприяли пропозиції ідей – продукту інтелектуального капіталу – від персоналу банку та спонукало б керівників до їх реалізації. На нашу думку, однією з успішних практик застосування інтелектуального капіталу є впровадження вищевказаним банком системи читання книг не лише серед керівників вищої ланки, а й серед інших працівників. Після прочитання книги топ-менеджери пишуть есе, що допомагає їм систематизувати отримані знання, та на стратегічній сесії обговорюють обрану книжку в ракурсі створення інновації.

Закордонний досвід роботи організацій з пропозиціями працівників показує, що, наприклад, в американських компаніях дистанція між безпосереднім керівником і його співробітником мінімальна (владна дистанція), вони працюють зазвичай в одних приміщеннях, за сусідніми столами (Coca-Cola, Hewlett-Packard). Проте, роботу з ідеями працівників будують таким чином, щоб не надавати одразу до найвищого керівництва, а щоб працівник був готовим ретельно та переконливо реалізовувати їх на своєму робочому місці. Така ж практика існує і в англійських компаніях [8].

Практика втілення ідей банківських працівників в процес створення інноваційних продуктів була застосована ще в 70-их – 80-их роках американським банком «Citicorp», Керівництвом Банку погоджувались проведення безлічі експериментів; майже всі гарні ідеї, що мали співробітники, були підтримані; переконували менеджерів у тому, що саме цей шлях веде до успіху; заохочували прихід до банку яскравих, незвичайних

людей, сприяли їх просуванню, коли вони демонстрували успіхи; не звільнювали працівників у випадку провалу ризикованого проекту [3, с. 166-167]. Як результат, саме у цей період у «Citicorp», серед інших інновацій, вперше у США були запроваджені банкомати, створені оборотні депозитні сертифікати та був розвинутий картковий бізнес у такому масштабі, як у жодному іншому американському банку на той час [10].

Принцип роботи Приватбанку в сфері введення інновацій – кожна ідея має право на втілення хоча б на стадії експерименту. Відповідно, в банку розроблена система управління ідеями працівників. Можливість подання та розгляду ідей працівників є в практиці «ОТП Банку», «Унікредитбанку» - банки за допомогою різноманітних методів комунікацій створюють умови, за яких працівники, які безпосередньо працюють з продуктами системи, можуть висловити ідеї для підвищення результативності організації. В практиці «Ідея банку», банку «Львів» є оголошення різноманітних «конкурсів ідей» серед працівників системи з подальшою реалізацією проектів.

Робота з, так званими, «скриньками ідей» є в практиці небагатьох банків. На нашу думку, це пов'язано з тим, що поряд з готовністю персоналу до генерації ідей невелика частка організацій готова до їх реалізації. Реалізація проектів передбачає матеріальне або нематеріальне заохочення авторів ідей. Як засіб стимулювання вважаємо доцільним вітчизняним банкам використовувати досвід, який вже мають іноземні фінансові організації. Одним із таких цікавих рішень є практика британського банківського холдингу «Lloyds TSB», який наприкінці 2008 р., у розпалі світової фінансової кризи, організував своєрідну «біржу інновацій», де розрахунки здійснюються спеціальною внутрішньою валютою банку «bank beanz». Нею наділяються усі працівники банку, які обговорюють, оцінюють та купують найкращі інноваційні пропозиції, що виставляються їх колегами на біржу. Курс котирування ідеї відображає шанси на її впровадження, а отримані внутрішні гроші інноватори можуть обміняти на реальні у так званій «інноваційній крамниці» [11]. Отже, суспільне визнання авторів інноваційних рішень тут органічно поєднується з їх матеріальним заохоченням [6].

Окрім вищевказаних методів застосування інтелектуального капіталу, що є складовими корпоративної культури організації, є і ряд інших, які створюють умови для розвитку потенціалу

персоналу, і, відповідно, дозволяють утримувати лідерські позиції.

На нашу думку, доцільно впроваджувати наступні заходи для розвитку інтелектуального потенціалу з метою створення інноваційних продуктів.

1. Надання можливостей бути втіленою кожній ідеї, яку пропонують працівники організації. Система організації потоку ідей може бути різноманітною і може видозмінюватися в залежності від розмірів організації та повинна відповідати наступним вимогам:

- чітко окреслені умови участі;
- доступність системи;
- прозорість системи потоку ідей;
- налагоджена система комунікації;
- реалізація проекту;

- відзнака автора реалізованої ідеї (ініціатор повинен бути відзначеним будь-яким методом заохочення);

Вважаємо, що даний захід дозволить розкрити потенціал працівників не залежно від посади чи терміну роботи в установі та стимулюватиме до постійного покращення життєдіяльності організації.

2. Запровадження програм з навчання персоналу, різноманітних тренінгів, круглих столів, диспутів, а для вищого керівництва - запровадження практики періодичного проведення стратегічних сесій, нарад, тощо.

Слід зауважити, що вищевказані методи варто реалізовувати на умовах системності, з врахуванням змін, які відбуваються, та охоплювати, окрім профільних тем, матеріали, які є дотичними до основної діяльності працівників. Це дозволить систематично підвищувати професійний рівень персоналу та сприятиме їх особистісному розвитку.

3. Створення середовища, яке б сприяло самоосвіті. Наприклад, створення електронної бібліотеки спеціалізованої та загальної літератури на базі банківської установи, яка буде доступною для користування працівниками.

4. Створення умов, які опосередковано сприяють реалізації потенціалу персоналу. До таких умов можна віднести: різноманітні програми, які пропагують ведення здорового способу життя, заняття спортом, розширення світогляду, зокрема вивчення світового досвіду створення інновацій і не лише в банківському секторі та ін.

На нашу думку, впровадження перелічених заходів сприятиме покращенню самопочуття працівників і, відповідно, підвищенню продук-

тивності праці.

5. Побудова та впровадження прозорої системи матеріального та нематеріального заохочення і стягнень. Питання доцільності впровадження даного заходу неодноразово доведено науковцями і слід зауважити, що в умовах ринкових відносин дедалі більшого поширення набуває організація роботи на основі мотиваційних схем. Розуміння вигоди від реалізації своїх інтелектуальних здібностей спонукатиме працівника до відповідних дій.

Висновки. Ознаку «інноваційність» банківська установа набуває при вмінні застосовувати наявний в організації інтелектуальний капітал. Створення інноваційного продукту для банку – це, насамперед, результат впровадження системи розвитку інтелектуального потенціалу персоналу банківської установи. Акцент на розгляді потенціалу персоналу банку як засіб створення інноваційного продукту та, відповідно,

додаткових можливостей для роботи банківської установи введе фінансово-кредитну установу на якісно новий рівень організації роботи. Формування, розвиток і ефективне використання інтелектуального потенціалу Банку є необхідним інноваційним механізмом ведення банківського бізнесу. На прикладі досвіду іноземних організацій та лідерів банківського ринку України, вважаємо, що впроваджуючи свої інноваційні методи застосування інтелектуального капіталу, кожна банківська установа, незалежно від розміру статутного капіталу чи приналежності до групи банків, отримає можливість зайняти свою унікальну нішу фінансового ринку. Впровадженням простих у своїй реалізації методів розвитку персоналу організація може втримати та в разі збільшити свої конкурентні переваги на ринку банківських послуг, тим самим і зміцнивши банківську систему України загалом.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про інноваційну діяльність». — від 04.07.2002 № 40-IV.5.
2. Бендиков М. А. Интеллектуальный капитал развивающейся фирмы: проблемы идентификации и измерения [Электронный ресурс] / М. А. Бендиков, Е. В. Джамай // Менеджмент в России и за рубежом. № 4. — 2001. — Режим доступа : http://www.smartcat.ru/p_plant/index.shtml.
3. Беннис У. Лидеры: Пер. с англ. / У. Беннис, Б. Нанус. — СПб. : Сильван, 2001. — 186 с.
4. Гапоненко А. Л. Интеллектуальный капитал [Электронный ресурс] / А. Л. Гапоненко. — Режим доступа : www.koism.rags.ru/publ/articles/25.php.
5. Єгоричева С. Б. Банківські інновації: навч. посіб. / С. Б. Єгоричева. — К. : Центр учбової літератури, 2010. — 208 с.
6. Єгоричева С. Б. Інноваційна культура банку як фактор забезпечення його фінансової стабільності. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України, № 2, 2012. — С. 117–124.
7. Лось В. О. Концепція впливу інтелектуального капіталу на інноваційний розвиток підприємства / В. О. Лось // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. — Запоріжжя, 2008. — № 2. — С. 125–130.
8. Кривонос А., Шевченко О., Ляшенко О. Корпоративна культура // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://persona-l.pp.ua/rubrics/azi-menedzhmentu/korporativna-kultura>.
9. Поповенко Н. С. Інноваційні процеси у банківській справі / Н. С. Поповенко, Н. Б. Марченко // Економічний простір. — 2008. — № 15. — С. 99–104.
10. Forbes.com [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.forbes.com/2005/01/21/cz_sf_0121wriston.html.
11. Lloyds TSB creates innovation stockmarket [Електронний ресурс]. — Режим доступу у: <http://www.finextra.com/Resources/Feature.aspx?featureid=1120>.

JEL CLASSIFICATION: O31

INNOVATIVE BANKING PRODUCTS AS THE RESULT OF THE INTELLECTUAL CAPITAL OF BANK

Oleksiy O. DRUHOV

Doctor of Science in Economics, Deputy Director for Science and International activity of Lviv Institute of Banking of University of Banking of the National Bank of Ukraine

Lidiia P. BRATKIV

Head of HR department PJSC Commercial Bank «Lviv»

Summary. Creating effective financial instruments and mechanisms of financial transactions – is an essential condition for the retention and strengthening leading positions of the banking institution in financial services.

To achieve the main goal of the banking business – making a profit – organizations need to create unique products that will single out their competitive advantage.

Basis of creation of innovative offers in the banking sector – is ideas proposed by staff that are the result use of their intellectual capital.

The article proposed to consider process of creating innovative product by application intellectual capital of the banking institutions and the mechanisms for the development of intellectual capacity in order to create innovative products.

Key words: *intellectual capital, innovation, innovative product, intellectual potential, organization staff.*

At level with main characteristics activity financial and credit institutions as reliability, stability, financial stability, and others. separate sense in the conditions of today becomes such indication as innovation.

In activity in the banking market of Ukraine over 150 financial and credit institutions, number of banks who use innovative mechanisms is very low.

Reason for this in our opinion, is the inefficient use of available intellectual capital in the organization and improper valuation of intellectual components as assets of the institution.

Accordingly, this study determines the urgency role the use of the intellectual capital of banking institution in the creation of innovative products.

International experience shows that under current conditions the long-term development of the economy in general and the financial and credit institutions in particular, depends largely of resource lim-

its are not that, after all, is limited, and the capabilities of the intellectual capital that with skillful politics organization transformed into innovative product .

Creation of innovative product for the bank – is first of all result of introduction of the intellectual potential system of bank staff.

Accent on reviewing the potential bank staff as means creation of innovative products and, therefore, additional possibilities for the banking institution brings up financial and credit institution to a new level of work organization.

Formation, development and effective use of the intellectual potential of the Bank is necessary to innovative mechanism of the banking business.

Introduction of simple in its realization methods development of staff the organization can kept times and increase their competitive advantage in the banking market, same like strengthening banking system of Ukraine in general.

References

1. Zakon Ukrainy “Pro innovatsiynu diialnist” [Law of Ukraine “On innovation activity” 04.07.2002 № 40-IV.5.

2. Bendikov M. A., Dzhamay E. V. (2001) *Intellektualnyi kapital razvivajushchejsja firmy: problemy identyfikatsii i izmerenija* [The developing

the intellectual capital of the firm: problems of identification and measurement]. Management in Russia and abroad. 4. Retrieved from http://www.smartcat.ru/p_plant/index.shtml.

3. Bennis W., Nanus B. (2001) Lidery [Leaders : Translation from English]. Saint Petersburg.: Silvan.

4. Haponenko A. L. Intellektualnyi kapital [The intellectual capital]. Retrieved from <http://www.koism.rags.ru/publ/articles/25.php>.

5. Yehorycheva S. B. (2010) Bankivski innovatsii [Banking innovations]. K.: Center of educational literature.

6. Yehorycheva S. B. (2012) Innovatsiina kultura banku jak faktor zabezpechennia joho finansovoi stabilnosti [Innovation Culture as a Factor of the bank's financial stability]. Collection of scientific works the National University of the State Tax Service of Ukraine, 2, p. 117-124.

7. Los V. O. (2008) Kontseptsiiia vplyvu intelektualnoho kapitalu na innovatsiinyi rozvytok pidpriemstva [The concept of intellectual capital influence on the development of innovative enterprises]. Countries and regions. Series: Economics and Business. Zaporizhzhia, 2, p. 125–130.

8. Kryvonos A., Shevshenko O., Liashenko O. Korporatyvna kultura [Corporate Culture]. Retrieved from <http://persona-l.pp.ua/rubrics/azimenedzhmentu/korporativna-kultura>.

9. Popovenko N. S., Marchenko N. B. (2008) Innovatsiini protsesy u bankivskii spravi [Innovation processes in the banking business]. Economic space, 15. – p. 99–104.

10. Forbes.com Retrieved from http://www.forbes.com/2005/01/21/cz_sf_0121wriston.html.

11. Lloyds TSB creates innovation stockmarket. Retrieved from <http://www.finextra.com/Resources/FEature.aspx?featureid=1120>.

УДК 657.336.71

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ БЮДЖЕТНОГО КОНТРОЛЮ В БАНКУ

Федір Олександрович ЖУРАВКА

д.е.н., професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку і аудиту, Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України» (м. Суми)
E-mail: zhuravka_f@ukr.net

Олена Володимирівна КРАВЧЕНКО

к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту, Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України» (м. Суми)
E-mail: yudil@yandex.ru

Анотація. У статті досліджено науково-методичні засади організації системи бюджетного контролю у банках, розглянуто види бюджетів банківської установи, форми бюджетного контролю, а також методи аналізу відхилень бюджетних показників.

Аннотация. В статье исследованы научно-методические основы организации системы бюджетного контроля в банках, рассмотрены виды бюджетов банковского учреждения, формы бюджетного контроля, а также методы анализа отклонений бюджетных показателей.

Ключові слова. Бюджетування, контроль, аналіз, показники, відхилення, корегування, бюджет.

Ключевые слова: бюджетирование, контроль, анализ, показатели, отклонения, корректировки, бюджет.

Постановка проблеми. Процес бюджетування в банку є важливим інструментом управління його діяльністю. При цьому ефективна організація системи контролю за виконанням бюджету банку сприяє реалізації цілей, своєчасному виявленню та усуненню відхилень у його роботі, створює мотивацію до ефективного виконання своїх обов'язків для персоналу банківської установи, дозволяє вчасно виявляти негативні тенденції в процесі розвитку банку, зменшувати ризик його діяльності, а також підтримувати ефективність банківського бізнесу на належному рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Організація ефективної системи бюджетування в банках є предметом наукових досліджень у роботах О. В. Васюренка, О. Є. Кузьміна, О. С. Любуна, Л. О. Примостки, Ю. Л. Овдій, Т. Г. Савченка, В. М. Шелудько та інших вчених. Їхні дослідження складають підґрунтя для розробки теоретико-методологічних аспектів, пов'язаних із сутністю, функціями, принципами, побудовою, забезпеченням та аналізом результатів бюджетування в банках. Незважаючи на існуючі дослідження, необхідність вирішення проблем щодо організації ефективної системи контролю за виконан-

ням бюджетів банків визначає актуальність даної статті.

Метою статті є розвиток науково-методичних засад організації системи бюджетного контролю у вітчизняних банківських установах.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Ефективне функціонування механізму бюджетування як цілісної системи забезпечується взаємодією всіх його елементів через встановлення та реалізацію певних зв'язків між ними. Особливу роль у цій системі відведено контролю за виконанням бюджетів. При цьому дотримання зворотного зв'язку має важливе значення, адже в процесі здійснення управлінського впливу на ефективність діяльності банку обов'язково виникають різного характеру відхилення, які вимагають постійного відстеження та корекції. Збір інформації про ефективність діяльності банку починається на етапі виходу із системи, потім вона використовується для управління ефективністю майбутньої діяльності, регулюючи вхідні ресурси системи.

Організацію процесу бюджетного контролю в банківській установі наведено на рис. 1.

Організація контролю за виконанням бюдже-

ту банку починається на етапі його розробки, пов'язаному зі збором та аналізом необхідних даних.

Зібрана інформація в подальшому трансформується у відповідні форми внутрішнього контролю, а саме:

Рис. 1. Організація процесу бюджетного контролю в банку

- виявляючий контроль – дані про фактично отримані результати порівнюються з контрольними (планом, бюджетом або стандартом). При цьому відхилення від контрольних даних повинні викликати відповідні управлінські рішення з метою приведення фактичних результатів у відповідність до планових. Внаслідок цього може виникати або негативний зворотній зв'язок: ініціюється дія, спрямована на повернення процесу до первісно визначеного напрямку; або позитивний: спонукає до дій, спрямованих на ліквідацію відхилення від плану;

- випереджувальний контроль – заснований на результатах прогнозу. Наприклад, якщо прогнозні витрати починають перевищувати заплановані бюджетом, то необхідно запровадити дії щодо запобігання таких відхилень у майбутньому. Для певного продукту або проекту встановлюється ставка рентабельності, і якщо за прогнозом її значення не буде досягнуто, то пропонується комплекс заходів для забезпечення досягнення мети.

Протягом всього планового періоду здійснюється регулярний контроль, а наприкінці – заключний.

Регулярний контроль є елементом оперативного контролінгу, основним завданням якого є виявлення несприятливих тенденцій до порушення планів на ранніх етапах їх виконання з метою вчасного вжиття заходів для коригування ситуації. Він здійснюється протягом планового періоду, наприклад щодакна звірка фактичних

показників з плановими, а також по його закінченні [1].

Цей контроль виконання бюджетів філій банку здійснюється філіями самостійно, а відповідальність за його виконання покладається на керівника філії. Вся інформація, отримана під час такого контролю, передається до відповідного структурного підрозділу центрального офісу банку, який здійснює регулярний контроль за станом процесу виконання планових бюджетних показників філіями.

Наприкінці планового періоду здійснюється заключний контроль на основі отриманої інформації про порівняння фактичних даних з даними статичного та гнучкого бюджетів, підбиваються підсумки діяльності банку, визначаються прибутки та збитки, проводиться аналіз одержаних результатів та створюється підґрунтя для формування планів на майбутній період, оскільки в основному, бюджети складаються на основі попередніх даних.

Планові показники зазначаються в статичному та гнучкому бюджетах.

На нашу думку, планові показники по спірним бюджетним статтям слід відображати в декількох аспектах, а саме: оптимістичному, песимістичному і реалістичному, що дозволить спростити процедуру затвердження вищезазначених бюджетів. При цьому, якщо бюджети будуть затверджуватися на початку прогнозного місяця (на 2-3 робочий день), то особливої проблеми в цьому також не буде. Навпаки, точність

планування лише збільшиться, оскільки в розпорядженні відділу бюджетування будуть остаточні дані за попередній період.

У статичному та гнучкому бюджетах відображається порівняльна інформація запланованих і фактичних показників діяльності банку за кожним бізнес-напрямком, а також інформація про допустимі відхилення. Головна відмінність полягає в тому, що статичний бюджет відображає заплановані доходи і витрати, які банк може отримати або понести з урахуванням очікуваного обсягу операцій, а гнучкий бюджет – заплановані доходи і витрати, розраховані з урахуванням фактичного обсягу здійснюваних банком операцій [2].

З метою ефективного налагодження процесу контролю та управління в банку відбувається попарне порівняння статичного та гнучкого бюджетів, а також фактичних даних з даними гнучкого бюджету. Визначені відхилення дозволяють оцінити діяльність банку з погляду ефективності та результативності.

Сформована система контролю банку містить розроблений порядок складання як бюджетів на майбутній період, так і звітів про виконання бюджетів за минулий період. У звітах по бюджетах зводиться воедино інформація з планування, обліку, контролю та аналізу бізнес-процесів.

Звіти за бюджетами підготовлюються щомісячно, щоквартально, а також з іншою періодичністю при необхідності.

Щомісячні звіти є деталізованими, розкривають інформацію за невеликий проміжок часу, допомагаючи вчасно уникнути негативних явищ. У них міститься інформація про статті бюджету, які мають місце для здійснення банком своєї діяльності, планові показники, які мають бути досягнуті протягом планового періоду, фактично досягнуті результати та відхилення.

Щоквартальні – розкривають інформацію за квартал. За своєю структурою вони схожі на місячні звіти, але мають у своєму складі три блоки, де зазначаються відхилення, які визнані суттєвими, їхні причини та аналіз, а також блок із пропозиціями стосовно їх усунення. Щодо звітів з іншою періодичністю, то вони можуть складатися за окремими підрозділами банку або в цілому по банку за спеціальним наказом керівництва [3].

На підставі даних звітів про виконання бюджетів, а також самих бюджетів здійснюють управління за відхиленнями. Виникнення суттєвих відхилень обумовлює проведення детального вивчення з використанням додаткової ін-

формації, джерелом якої виступає збалансована система показників (ЗПС), що заснована на таких взаємопов'язаних елементах як «фінанси – клієнти – бізнес-напрямки – інфраструктура». Основне призначення цієї системи полягає в забезпеченні розробки показників та контролі виконання стратегії. Для кожного банку перелік збалансованих показників визначається індивідуально в залежності від потреб керівництва, системи бюджетування, наприклад:

- група фінансових цілей і показників, призначених для визначення ефективності діяльності з точки зору віддачі на вкладений капітал: показники ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності;

- група цілей і показників оцінки рівня корисності послуг із погляду задоволеності зовнішніх контрагентів – клієнтів: кількість залучених нових клієнтів; витрати, пов'язані з залученням клієнтів; кількість постійних клієнтів;

- група цілей та показників бізнес-процесів, які необхідні для оцінки операційної ефективності внутрішніх бізнес-процесів банку: оцінка функціонування основного та оборотного капіталу, оцінка діяльності сегменту та виробничого процесу;

- група розвитку, зокрема впровадження інновацій та сприяння зростання кваліфікації персоналу та його самореалізації: організація праці, людський капітал, розвиток бізнесу.

Кожний показник, включений до ЗСП, має бути складовою в ланцюзі причинно-наслідкових зв'язків, який доводить до відома всіх співробітників банку сутність його стратегії [4].

Інформація, отримана з використанням ЗСП, дозволяє визначати фінансові цілі банку, що вплинуть на показники роботи з клієнтами для досягнення бажаних фінансових показників відповідно до цілей, що, у свою чергу, забезпечить визначення необхідних напрямків діяльності сегментів бізнесу для забезпечення потреб клієнтів, а це вплине на створення необхідної інфраструктури з метою покращення діяльності бізнес-напрямків.

Крім того, виявлені суттєві відхилення вимагають від керівництва прийняття рішень щодо усунення негативних тенденцій та виправлення помилок, допущених під час планування діяльності.

Детальне дослідження відхилень проводиться за допомогою різних методів аналізу, серед яких можна виділити:

1. Простий аналіз відхилень – орієнтований

на корегування майбутніх планів; виконання бюджету контролюється шляхом співставлення бюджетних і фактичних показників. Якщо відхилення носять суттєвий характер, то в бюджет майбутнього періоду вносять відповідні зміни. В якості критерію для визначення суттєвості видів витрат, за якими виявлено відхилення, використовують кінцеві бюджетні показники.

2. Аналіз відхилень, орієнтований на майбутні управлінські рішення – передбачає більш детальний факторний аналіз впливу різних відхилень параметрів бізнесу на грошові потоки, тобто проводиться декомпозиція впливу всіх відхилень на величину грошового потоку. Результати аналізу в комплексі дозволяють встановити пріоритети впливу кожного фактора. Методика його проведення включає:

- встановлення факторів, які впливають на величину підсумкового показника;
- визначення сумарного відхилення підсумкового показника від бюджетного значення;
- визначення відхилення підсумкового показника у результаті відхилення кожного окремого фактора;
- встановлення пріоритетів впливу окремих факторів на величину підсумкового показника;
- складання кінцевих висновків і рекомендацій в частині управлінських рішень, направлених на виконання бюджету [5].

3. Аналіз відхилень в умовах невизначеності – всі параметри бізнесу (ціна, обсяги та ін.) вказуються не у вигляді окремих значень, а у вигляді інтервалів невизначеності. Невизначеність по відношенню до параметрів бізнесу породжує невизначеність річного грошового потоку, який можна оцінити за допомогою імітаційного моделювання. Якщо фактичне значення результативного параметру потрапляє в інтервал невизначеності, отриманий шляхом імітаційного моделювання, то виконання бюджету вважається успішним, в іншому разі виникає необхідність в додатковому аналізі, спрямованому на пошук шляхів зниження невизначеності параметрів бізнесу.

4. Стратегічний підхід – базується на переконанні, що оцінка результатів діяльності та виконання бюджету повинна здійснюватися з урахуванням визначеної банком стратегії, встановлюючи відправну точку процедури контролю бюджету.

5. Експертні оцінки – отримали найбільше поширення на практиці, не вимагають складних розрахунків, межі відхилень визначаються на

основі експертної думки. В якості експертів, як правило, виступають керівники підрозділів, відповідальні за той чи інший операційний бюджет. Допомагають формалізувати процедури збору, узагальнення й аналізу думок експертів з метою перетворення їх у форму, найбільш зручну для ухвалення обґрунтованого рішення.

6. Статистичний метод – дозволяє дати обґрунтовану оцінку меж допустимих відхилень, а визначені таким способом діапазони відхилень надають можливість сформулювати звітність про виконання бюджетів, в якій всі несуттєві розбіжності запланованих і фактичних показників будуть ігноруватися, а найбільш значимі факти невиконання або перевиконання плану – виділятися. Оцінку суттєвості відхилень визначають за допомогою «правила трьох сигм» (формула 1):

$$x - 3\sigma < x_i < x + 3\sigma, \quad (1)$$

де: x – середнє значення статті бюджету, що аналізується, за декілька звітних періодів;

σ – середньоквадратичне відхилення за статтею бюджету, що аналізується;

x_i – фактичне значення тієї чи іншої статті бюджету.

Оцінюючи суттєвість відхилення фактично досягнутих результатів діяльності від запланованих, потрібно керуватися наступним:

- відхилення є нормальним, якщо різниця між фактичним і запланованим значенням не перевищує значення середньоквадратичного відхилення;

- відхилення є несуттєвим, якщо різниця між планом і фактом знаходиться в інтервалі від одного до двох середньоквадратичних відхилень;

- відхилення є істотним і вимагає негайного втручання, якщо розбіжність фактичних і планових показників у два рази перевищує значення середньоквадратичного відхилення [6; 7; 8].

При такому підході на практиці більше, ніж 70% відхилень буде відфільтровано.

Вибір конкретного методу залежить від специфіки діяльності бізнес-напрямку банку (кожен бізнес-напрямок зорієнтований на окрему групу клієнтів, які вимагають для задоволення своїх потреб окремого спектру послуг, тому для кожного сегменту бізнесу буде характерний різний рівень отриманих доходів і понесених витрат); періоду планування (чим довшим є плановий період, тим вужчими мають бути допустимі межі відхилень у відсотковому вимірі).

Використання будь-якого методу сприяє досягненню максимально високого рівня управ-

ління відхиленнями через абстрагування від незначних недоліків та концентрацію уваги на стратегічно важливих напрямках для банку.

У разі виявлення значних відхилень від планових показників може знадобитися коригування та перегляд фінансового плану банку або окремих бюджетів. Це можуть бути як внутрішні, так і зовнішні причини. Перегляд є необхідним для того, щоб бюджет, по-перше, був адекватним і досяжним, по-друге, постійно залишався дієвим інструментом управління діяльністю банку.

В межах організації системи бюджетного контролю слід встановити певну періодичність перегляду бюджету, тому що в іншому випадку існує велика ймовірність, що філії будуть постійно вимагати доопрацювання бюджету з урахуванням власних, іноді доволі суб'єктивних потреб. Як результат, керівництву банку буде надаватися недостовірна управлінська інформація.

При цьому при місячному горизонті бюджетування коригування повинні відбуватися не більше одного разу протягом звітного періоду,

наприклад внесення змін є можливим лише 20 числа кожного місяця під час контрольної перевірки виконання бюджету; квартальний бюджет може переглядатися не частіше, ніж раз на місяць тощо.

Таким чином, визначивши максимальні рівні відхилень, періодичність перегляду бюджету і причини відхилень показників, система бюджетування працюватиме ефективно, надаючи керівництву достовірні планові показники діяльності банку. Крім того, для оцінки та аналізу відхилень від бюджетів необхідно створити систему контролю швидкого реагування, тому що дії, спрямовані на усунення негативних відхилень, повинні бути чіткими своєчасними та правильними.

Висновки. Раціонально побудована та правильно організована система бюджетного контролю в банку дозволяє ефективно розпоряджатись наявними ресурсами, збільшувати прибуток та виявляти помилки на первинних стадіях їх виникнення в процесі планування на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях.

Список використаних джерел

1. Васюренко О. В., Азаренкова Г. М., Погореленко Н. П., Дубницький В. Ю., Сидоренко О. М., Сердюк Л. В., Омельченко Г. В. Фінансове планування та прогнозування діяльності банків: Монографія / За заг. ред. О. В. Васюренка. [Текст]. — К. : УБС НБУ, 2009. — 292 с.

2. Гибкий бюджет, отклонения и управленческий контроль [Электронный ресурс] / Управленческий учет. — Режим доступа : Tnnick Journal.

3. Кіндрацька Л. М. Фінансовий та управлінський облік у банках [Текст] : підручник / Л. М. Кіндрацька : Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана». — К. : КНЕУ, 2008. — 816 с.

4. Карпенко О. В. Поняття про систему бюджетного контролю [Електронний ресурс] / О. В. Карпенко // Управлінський облік. — [Pidruchniki.ws](http://pidruchniki.ws). — Режим доступу : http://pidruchniki.ws/1773081751059/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/ponyattya_pro_sistemu_byudzhethogo_kontrolyu. — [Pidruchniki.ws](http://pidruchniki.ws).

5. Савчук В. А. Контроль выполнения бюджета [Электронный ресурс] / В. Савчук

// Финансовый директор. — 2005. — № 5. — Режим доступа : http://www.iteam.ru/publications/finances/section_12/article_2490/. — Интернет-портал iTeam.

6. Кириченко О. А. Банківський менеджмент / О. А. Кириченко, І. В. Гіленко, С. Л. Рогол, С. В. Сиротян, О. М. Немой. [Текст] : Навчальний посібник — К. : Знання-Прес, УБС НБУ, 2002. — 438 с.

7. Квасницька Р. С. Бюджетування як інструмент управління діяльністю вітчизняних банків [Електронний ресурс] / Р. С. Квасницька // Хмельницький нац. ун-т // НБУ ім. В. І. Вернадського. — Електрон. дан. (1 файл). — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Tavnyv/2009_63_2/63_2_31.pdf. — Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.

8. Ракутин В. Г. Разработка и внедрение бюджетирования как инструмента оперативного контроллинга [Электронный ресурс] / В. Г. Ракутин. — Режим доступа : <http://zakon.znate.ru/docs/index-18780.html?page=102>. — Интернет-портал Zakon.znate.ru.

JEL CLASSIFICATION: G21

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF BUDGETARY CONTROL SYSTEM IN THE BANK

Fedir O. ZHURAVKA

Doctor of Science in Economics, Professor, Head of the Department of Accounting and Auditing, Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine

Olena V. KRAVCHENKO

Candidate of Science in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting and Auditing, Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine

Summary. The paper examines the scientific and methodical bases of budgetary control system in banks, the types of bank budgets, the forms of budgetary control and the methods of analysis of budget deviations.

Key words: *Budgeting, control, analysis, indicators, deviations, adjustment, budget.*

A process of budgeting in the bank is an important tool of its activity management. Therefore effective organization of budgeting control system in bank helps to reach its goals, creates motivation for the bank personnel, allows to identify negative tendencies in the process of development of bank, minimizes the risk of its activity and also supports the efficiency of bank business.

The necessity of organization of the effective budgetary control system in banks determines the actuality of this paper.

The goal of the paper is the development the scientific and methodical bases of budgetary control system in Ukrainian banks.

With the purpose of the effective adjusting of control and management process in bank the authors compared static and flexible bank budgets. Also the detailed research of deviations is conducted with the help of different methods of analysis:

1. Simple analysis.
2. Analysis of deviations.
3. Analysis of deviations in terms of uncertainty.
4. Strategic approach.
5. Expert assessment.
6. Statistic method.

So, defining the maximal levels of deviations, terms of budgets revision and the reasons of deviations of indices, the budgetary system will be functioning properly, giving to the management of the bank the reliable data. Moreover, it is necessary to create so-called rapid reacting system for the estimation and analysis of budget deviations.

Thus, rational budgetary control system in banks allows disposing the financial and money assets effectively, increasing income and discovering the errors in the process of budget planning on strategic, tactical and operative levels.

References

1. Vasyurenko O. V., Azarenkova G. M., Pogorelenko N. P., Dubnizkiy V. Y., Sidorenko O. M., Serdyk L. V., Omelchenko G. V. (Eds.). (2009). *Finansove planuvannia ta prognozuvannia diialnosti bankiv [Financial planning and forecasting of banks]*. Kiev: UABS NBY.

2. *Gibkujj budget, otklonenija i upravlencheskijj control [Flexible budget deviations and management control]*. Retrieved from Tnnick Journal.

3. Kindrazka L. M. (Ed.). (2008). *Finansovyj ta upravlinskyj oblik u bankah [Financial and management accounting in banks]*. Kiev: KNEU.

4. Karpenko O. V. Poniattia pro systemy biudzhethnogo kontroliu [The concept of a system of budgetary control]. Retrieved from http://pidruchniki.ws/1773081751059/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/ponyattya_pro_sistemu_byudzhetnogo_kontrolyu.

5. Savchuk V. A. Kontrol vupolnenijj budgeta [Monitor the implementation of the budget]. Retrieved from http://www.iteam.ru/publications/finances/section_12/article_2490/.

6. Kirichenko O. A., Gilenko I. V., Rogol S. L., Surotyn S. V. & Nemoy O. M. (Eds.). (2002). Bankovskyyj menedgment [Banking Management]. Kiev: Znannay-Pres.

7. Kvasnyzka R. S. Budgetuvannia yak instrument upravlinnia diialnistiu vitchyznianyh bankiv [Budgeting as a tool for management of the domestic banks]. Retrieved from http://archive.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Tavnv/2009_63_2/63_2_31.pdf.

8. Rakutin V. G. Razrabotka i vnedrenie budgetuvannja kak istrumenta operativnogo kontrollinga [Development and implementation of budgeting as a tool for operational controlling]. Retrieved from <http://zakon.znate.ru/docs/index-18780.html?page=102>.

УДК 657.1.012.1

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ПІДҐРУНТЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Надія Мирославівна ЗОРІЙ

к.е.н., доцент кафедри обліку в державному секторі економіки та сфері послуг Тернопільського національного економічного університету

Ірина Вадимівна ДАНИЛЮК

к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики та інформатики Тернопільського національного економічного університету

Анотація. Стаття присвячена дослідженню питань удосконалення нормативно-правового регулювання організації та ведення бухгалтерського обліку в державному секторі економіки. Здійснено аналіз інновацій в законодавстві, спрямованих на приведення вітчизняної системи обліку та його норм до міжнародних стандартів. Проведено оцінку рекомендованих підходів з точки зору доцільності, прийнятності та можливості ефективного застосування в обліковій практиці вітчизняних суб'єктів державного сектору. Встановлено окремі недоліки чинного правового забезпечення обліку та обґрунтовано доцільність їх подолання через удосконалення формулювання відповідних рекомендацій.

Аннотация. Статья посвящена исследованию вопросов совершенствования нормативно-правового регулирования организации и ведения бухгалтерского учета в государственном секторе экономики. Осуществлен анализ инноваций в законодательстве, направленных на приведение отечественной системы учета и его норм к международным стандартам. Проведена оценка рекомендуемых подходов с точки зрения целесообразности, приемлемости и возможности эффективного применения в учетной практике отечественных субъектов государственного сектора. Установлены отдельные недостатки действующего правового обеспечения учета и обоснована целесообразность их преодоления путем усовершенствования формулировки соответствующих рекомендаций.

Ключові слова: *глобалізація, державний сектор, нормативно-правова база, реформування, бухгалтерський облік, міжнародні стандарти, удосконалення.*

Ключевые слова: *глобализация, государственный сектор, нормативно-правовая база, реформирование, бухгалтерский учет, международные стандарты, совершенствование.*

Постановка проблеми. Процеси євроінтеграції в незалежній Україні розпочались у 1994 році завдяки підписанню «Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими спільнотами та їх державами-членами (УПС)». Вона дала початок формуванню та прийняттю низки послідовних нормативно-правових актів, направлених на узгодження позицій щодо правових підходів до різноманітних ділянок людської практики. Піднесення національного розвитку на міжнародний рівень пов'язаний з глобалізацією економіки та при-

таманними їй процесами розширення міждержавних економічних відносин. Реакцією на такі зміни має стати системна виважена інноваційна стратегія щодо бухгалтерського обліку, як до однієї з основних функцій управління.

Реформування бухгалтерського обліку на засадах стандартизації, потреба у формуванні єдиної організаційної та інформаційної системи управління державними фінансами ставить нові завдання перед науковцями та практиками щодо удосконалення обліково-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень,

спрямованих на посилення контролю за соціально-економічною віддачею всіх видів ресурсів і покращення якісних показників діяльності суб'єктів державного сектору економіки. У цьому контексті важливу роль відіграє якісний стан нормативно-правового підґрунтя організації та ведення обліку в одній з найважливіших галузей національної економіки – державному секторі. Прийняття за основу його удосконалення міжнародних підходів і стандартів вимагає проведення наукових досліджень та актуалізує пошук практичного вирішення проблем, що пов'язані з національною та галузевою специфікою названого сектору. Основною проблемою в даному випадку є пошук компромісних рішень, а також формування адекватної правової бази, яка б враховувала міжнародні вимоги, національні особливості та об'єктивні умови й потреби вітчизняної системи управління в інформаційній базі прийняття рішень, основою якої є дані бухгалтерського обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Пошук шляхів удосконалення організації та нормативно-правової бази обліку в державному секторі, особливо в останні роки, є предметом досліджень багатьох науковців. Особливий акцент робиться на модернізації бухгалтерського обліку на засадах розробки національних положень бухгалтерського обліку в державному секторі, в основу яких покладаються міжнародні стандарти. Про це свідчить аналіз останніх публікацій та досліджень вітчизняних науковців, таких як: О. Дорошенко, Т. Кладницької, М. Лучка, В. Максимової, Н. Остап'юк, С. Свірко, С. Сисюк, Н. Сушко, Т. Хомуляка, Н. Хорунжак, О. Чечуліної та ряду інших. Слід зауважити, що у своїх дослідженнях науковці різносторонньо розглядають проблеми та шляхи модернізації обліку в державному секторі, а також інші актуальні питання.

Зокрема, О. О. Дорошенко здійснює аналіз напрямів і задач, що визначені Стратегією модернізації бухгалтерського обліку в державному секторі, а також дає оцінку стану їхньої реалізації в сучасних умовах [1, с. 43]. Теоретичні підходи до переходу бюджетних установ на єдині методологічні засади бухгалтерського обліку досліджує Т. А. Кладницька. На основі оцінки переваг впровадження міжнародних стандартів в державному секторі, вона обґрунтовує пропозиції щодо вдосконалення методичних підходів до організації обліку, в тому числі на засадах комп'ютеризації. З цією метою науковцем подано критичний аналіз існуючого програмного забезпечення та сформо-

вано пропозиції щодо його удосконалення [2, с. 156-157].

Акцент на проблематиці комп'ютеризації обліку та його особливостях в бюджетних установах роблять М. Р. Лучко [3], Н. М. Хорунжак [3;4, с. 252-255] та С. В. Сисюк [5, с. 143-145]. В. М. Максимова за мету свого дослідження обрала окреслення організаційних проблем удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління та шляхів їхнього якісного вирішення. У результаті наукових пошуків нею обґрунтовано можливості вирішення проблеми підвищення якості інформаційної бази управління завдяки врахуванню запитів керівників відповідного ієрархічного рівня, запропоновано формувати та подавати для затвердження й узгодження у вищестоящі органи розрахунки, що підтверджують доцільність зміни напряму використання бюджетних коштів у формі бізнес-планів, вказано основні шляхи досягнення взаємоузгодження та взаємозв'язку підсистем бухгалтерського та внутрішньогосподарського обліку в бюджетних установах [6, с. 230].

Н. А. Остап'юк досліджує проблеми розвитку концептуальних засад бухгалтерського обліку в державному секторі, в тому числі з позиції удосконалення чинного законодавства [7, с. 43-44]. Предметно розглядаються питання, пов'язані з дослідженням передумов та існуючих проблем щодо модернізації бухгалтерського обліку в бюджетних установах, а також принципи і методологія його ведення у працях С. В. Свірко [8], Н. І. Сушко [9] та Т. І. Хомуляка [10]. Вони окреслюють труднощі, що виникають при адаптації вітчизняного облікового законодавства до міжнародних вимог, дають оцінку заходів, які здійснюються щодо модернізації бухгалтерського обліку, а також акцентують увагу на ключових питаннях формування Національних положень бухгалтерського обліку. Т. І. Хомуляк також розглядає конкретні невідповідності, що мають місце у нормативних актах з питань регулювання бюджетного обліку й здійснює комплексне дослідження впливу запроваджуваних змін на систему бюджетного обліку та виявлення проблемних моментів, які при цьому виникають [10, с. 75-79].

На основі детального критичного аналізу положень Стратегії модернізації бухгалтерського обліку в державному секторі формує рекомендації щодо усунення недоліків і удосконалення цього нормативного документа Чемерис О. М. Пропозиції цього автора, за умови їх врахування, значно підвищили б змістовність, якість і органі-

заційну послідовність проведення модернізаційних заходів [11].

Окремі автори, такі як Н. Г. Мельник, Н. М. Зорій акцентують увагу на позиціонуванні бюджетних установ, зокрема організаційних особливостях їх створення та реєстрації, що також відіграє важливу роль в реалізації модернізаційних процесів в обліку суб'єктів державного сектору. На думку цих авторів діюча процедура реєстрації недостатньо чітко визначена, а надмірна регламентація є перешкодою для її спрощення та уніфікацію. Тому, вони вважають за доцільне використовувати уніфікований підхід щодо реєстрації всіх бюджетних установ, узагальнити процедуру реєстрації в єдиному нормативному документі, об'єднавши усі вимоги, які існують в окремих законодавчих актах стосовно бюджетних установ як суб'єктів державного сектору [12, с. 220].

В основному, як свідчить проведений аналіз праць низки науковців, дослідження спрямовані на формування організаційних, методологічних і методичних засад модернізації бухгалтерського обліку, а також удосконалення його нормативно-правової бази його регулювання. Проте попри наявність численних публікацій, окремі проблемні аспекти продовжують залишатися невирішеними. Зокрема, оскільки основою досягнення виконання завдання оптимізації діяльності є впорядкована й узгоджена належним чином нормативно-правова база обліку, а єдиних підходів та формулювань в чинних документах не досягнуто, то важливим завданням є вирішення саме цієї проблеми.

Метою дослідження є аналіз чинних норм і рекомендацій щодо організації обліку в державному секторі економіки та формування рекомендації щодо шляхів їх удосконалення.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Як відомо, модернізаційні процеси в системі державних фінансів розпочалися із затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 роки (далі – Стратегія № 34), яка встановила мету, завдання та заходи зі здійснення реформи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі [13].

Здійснення політики держави в напрямку модернізації обліку в державному секторі диктує необхідність адаптації економічної інформації до міжнародних вимог та стандартів, що пов'язане з потребою удосконалення українського законодавства. Слід зазначити, що у цьому контексті є значні позитивні зрушення. Так, у 2010 році затверджено Бюджетний кодекс України у новій редакції, на сьогоднішній день затверджено ряд Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі, з яких щонайменше 4 регулюють порядок складання та подання фінансової звітності, 15 – регулюють окремі питання обліку та План рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі. Окрім цього, Міністерство фінансів України відповідно задля отримання пропозицій і зауважень оприлюднило проекти методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку для суб'єктів державного сектору щодо нематеріальних активів, основних засобів, запасів і облікової політики. Насамперед, варто відмітити кардинально інноваційні підходи до бюджетного законодавства та внесення докорінних змін до Бюджетного кодексу України, які гармонізують бюджетне законодавство, створюють правове підґрунтя для проведення реформ у бюджетній системі загалом та державного сектору економіки зокрема. Такими змінами було дано орієнтир на інноваційний шлях розвитку вітчизняної фінансової системи (табл. 1).

Таблиця 1

Напрямки нововведень редакції Бюджетного кодексу України 2010 року

№	Назва заходу	Розділ, стаття БКУ	
		розділ	стаття
1.	Запровадження середньострокового планування	1	21,35
2.	Застосування програмно-цільового методу планування	1	2,20,28
3.	Розширення функцій головного розпорядника бюджетних коштів	1	20,21,22,28
4.	Удосконалення управління державним боргом	1	16,17,18
5.	Запровадження європейської моделі державного внутрішнього фінансового контролю	1	26
6.	Удосконалення управління державними коштами із запровадженням нових бюджетних правил	1	8,13,22,23
		2	43-45, 48-51, 53-55,57

Таблиця 1 (продовження)

7.	Удосконалення процедур формування, розгляду та прийняття закону про Державний бюджет	2	32-40
8.	Модернізація системи бухгалтерського обліку в державному секторі економіки	2	56,58-61
9.	Унормування особливостей проведення видатків при несвоєчасному прийнятті закону про державний бюджет	2	41
10.	Удосконалення порядку формування та виконання місцевих бюджетів, надання міжбюджетних трансфертів	3	67,72,73,75
		4	92,94-97,100-102,105,108
11.	Розширення напрямків видатків державного бюджету	4	87
12.	Посилення фінансової основи місцевих бюджетів	4	64,66-69,71, 88-91

Новий Бюджетний Кодекс утілює в собі напрями розвитку бюджетної системи і є цілісним правовим актом, який увиразнює основні завдання модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі (рис. 1).

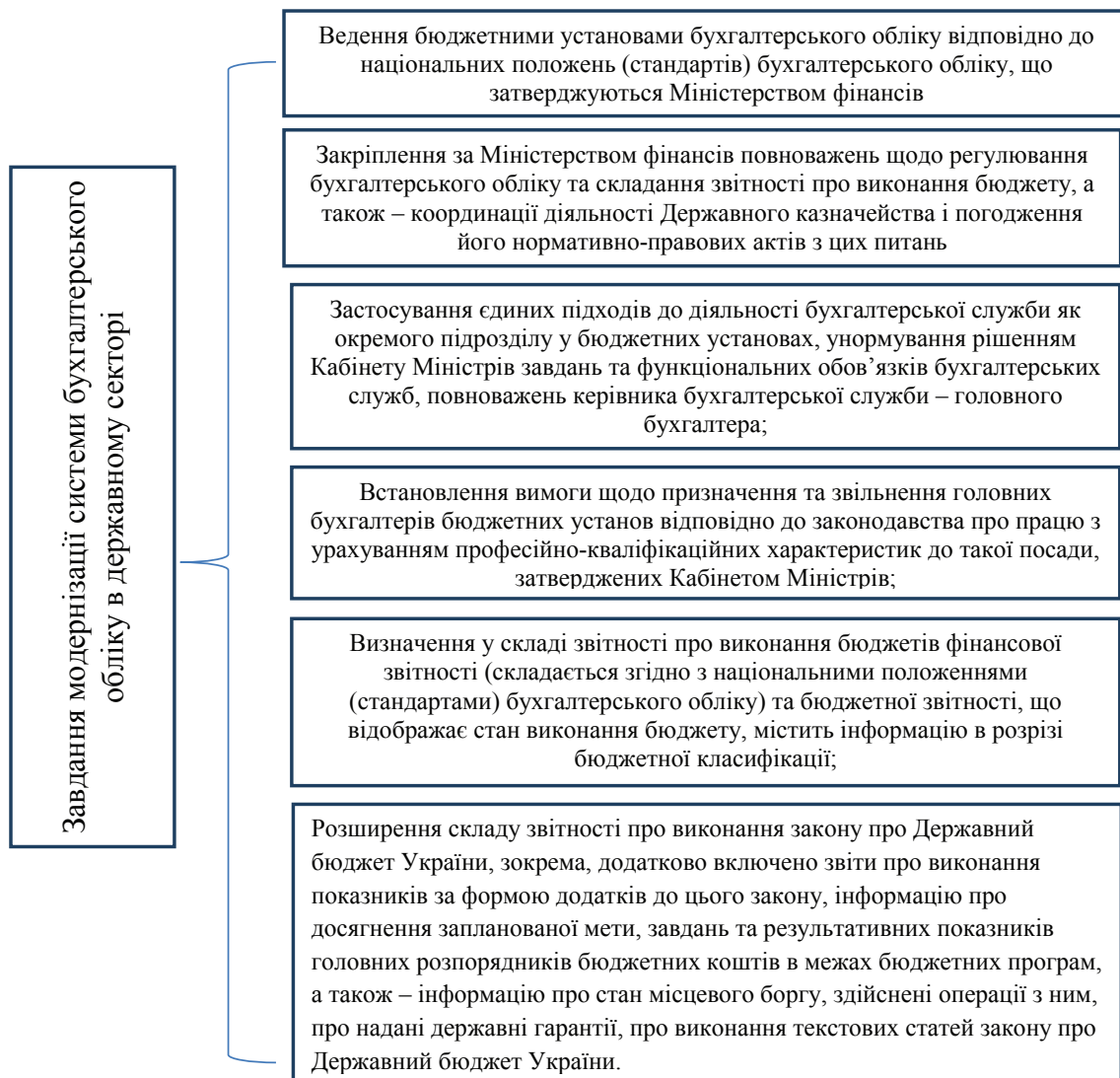

Рис. 1. Основні завдання модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі

Джерело: сформовано на основі [14]

На виконання окреслених завдань модернізації бухгалтерського обліку в державному секторі вже існує правове поле (НС(П)БОДС, План рахунків бухгалтерського обліку в державному, прийнятий наказом Мінфіну від 31.12.2013 року № 1203 (далі – План рахунків № 1203), яке за планами мало би набрати чинності з 2015 року. Нажаль, нині ситуація характеризується недостатністю підґрунтя для набрання чинності в повному складі означених нормативних документів, доказом чого є набрання чинності з січня 2015 року лише дев'яти національних стандартів, які можна використовувати у форматі «старого» плану рахунків. Такий перебіг процесу приведення у відповідність системи бухгалтерського обліку в державному секторі економіки міжнародним стандартам спричинений відсутністю методичних рекомендацій щодо застосування усіх прийнятих стандартів та Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі.

Незважаючи на це, все ж таки варто відмітити активну нормотворчу діяльність Міністерства фінансів за останні роки, яку можна охарактеризувати як поступовий трансформаційний процес на шляху досягнення кінцевої мети Стратегії. В рамках цього процесу в Україні було прийнято низку нормативних документів, спрямованих на вдосконалення бухгалтерського обліку в бюджетних установах. Насамперед це стосується наказу Міністерства фінансів України від 26.06.2013 р. № 611 (далі Наказ 611), яким затверджено оновлений план рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ, Положення з бухгалтерського обліку необоротних активів бюджетних установ та положення з бухгалтерського обліку інвестицій бюджетних установ.

В цьому ж напрямку варто відмітити наказ Міністерства фінансів України від 14 листопада 2013 року № 947 «Про затвердження Положення з бухгалтерського обліку запасів бюджетних установ та внесення змін до деяких нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку бюджетних установ» (далі Наказ 947) а також наказ Міністерства фінансів України від 02.04.14 р. № 372 «Про затвердження порядку бухгалтерського обліку окремих активів та зобов'язань бюджетних установ та внесення змін до деяких нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку бюджетних установ» (далі Наказ 372). У зв'язку з набранням чинності окремих національних стандартів, які торкнулись саме тих об'єктів обліку, котрі зазначені у Наказах 611, 947 і 372, Міністерством фінансів України наказом від 25.11.2014 р. № 1163

«Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» (далі наказ №1163) було припинено дію Положення з бухгалтерського обліку необоротних активів бюджетних установ, Положення з бухгалтерського обліку фінансових інвестицій бюджетних установ, Положення з бухгалтерського обліку запасів бюджетних установ та внесено зміни до деяких нормативних актів, Плану рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ та НС(П)БОДС.

У низці нормативних актів слід відмітити наказ Міністерства фінансів України Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, від 02.09.2014 № 879 (далі Положення №879), яке скасовує дві інструкції з інвентаризацій: №69 Міністерства фінансів України від 11.08.94р.; №90 міністерства фінансів України та Головного управління Державного казначейства України від 30.10.98 р. Дане Положення набрало чинності з 1 січня 2015 року і застосовується юридичними особами, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності (крім банків), а також представництвами іноземних суб'єктів господарської діяльності [15].

У Положенні 879 детально прописані основні правила організації та проведення інвентаризації (2 розділ) і окремо розроблено порядок інвентаризації активів та зобов'язань (3 розділ): основних засобів, нематеріальних активів, капітальних інвестицій, запасів, біологічних активів, готівки, грошових коштів та їх еквівалентів, бланків документів суворої звітності, дебіторської та кредиторської заборгованостей, витрат і доходів майбутніх періодів, забезпечень та резервів.

Особливістю Положення 879 є відсутність додатків, а тому для бюджетних установ інвентаризаційні описи, акти інвентаризації, звіряльні відомості складатимуться у відповідності до вимог установлених Положенням про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженим наказом Мінфіну від 24.05.1995 № 88. Що ж стосується відомостей про результати проведених інвентаризацій, то згідно Положення 879 вони оформляються за формами, визначеними законодавством. Втім форми таких документів для бюджетних установ затверджені Інструкцією № 90, а тому цілком логічним є й надалі послуговуватися саме цими формами. Щонайменше, їх дозволено використовувати до того часу, поки МФУ не затвердить нові документи для оформлення результатів інвентаризації.

Наступним не менш важливим поступом в

напрямку інтеграції бюджетної класифікації стало впровадження нової економічної класифікації видатків бюджету з 1 січня 2013 року відповідно до наказу Міністерства фінансів України від 26.12.2012 р. № 1738.

Не залишився поза увагою Управління методологією бухгалтерського обліку та звітності МФУ такий важливий напрямок реформування, як удосконалення організаційної та інформаційної облікової системи в державному секторі, в результаті чого Кабінетом Міністрів було прийнято постанову №59 від 26.01.2011 року про затвердження Типового положення про бухгалтерську службу бюджетної установи (далі Типового Положення). В цьому ж векторі на засадах Типового Положення затверджено ряд наказів Міністерства фінансів: Порядок погодження призначення та звільнення з посади головного бухгалтера бюджетної установи (наказ Міністерства фінансів від 21.02.2011 р. № 214); Порядок проведення оцінки виконання головним бухгалтером бюджетної установи своїх повноважень (наказ Міністерства фінансів від 01.12.2011 р. № 1537).

Спільною метою цих директив є посилення фінансової дисципліни у державному секторі, яке забезпечуватиметься зростанням ролі бухгалтерської служби бюджетних установ в управлінні бюджетними ресурсами, упорядкуванням функціонування бухгалтерських служб розпорядників коштів на засадах єдиних підходів та вимог та приведення до єдиних норм при погодженні призначення та звільнення з посади головного бухгалтера бюджетної установи.

Позитивними зрушеннями станом на початок 2015 року стала розробка проектів методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку запасів, основних засобів, нематеріальних активів та облікової політики суб'єктів державного сектору,

прийняття яких полегшить адаптаційні процеси, адже при запровадженні нової системи обліку, яка базуватиметься на Стандартах та Плані рахунків № 1203 розпоряднику бюджетних коштів потрібно буде проаналізувати кожний субрахунок на предмет достовірності об'єкта обліку та його вартісної оцінки.

Висновки. Сучасний стан методологічних та організаційних особливостей бухгалтерського обліку в державному секторі свідчить про існування автономної системи обліку в державному секторі. Створення цієї системи обумовлене необхідністю приведення основ бухгалтерського обліку державного сектору у відповідність з міжнародними стандартами господарювання суб'єктів в ринковому середовищі.

За оцінкою діючого стану нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку суб'єктів державного сектору можна констатувати значне відхилення від строків, передбачених Стратегією № 34, адже термін затвердження і використання зазначених нормативних актів закінчився ще у 2013 році. Тому надалі необхідно в найкоротші терміни Міністерству фінансів України створити необхідні інституційні, методичні та методологічні умови в сфері державного регулювання бухгалтерського обліку. Насамперед, невідкладним завданням для впровадження з наступного року усіх Національних стандартів та Плану рахунків № 1203 необхідно розробити і затвердити методичні рекомендації до застосування стандартів, нового Плану рахунків та типову кореспонденцію рахунків бухгалтерського обліку для відображення основних операцій в державному секторі. При цьому важливо узгоджувати термінологічний апарат по усіх нормативно-правових документах.

Список використаних джерел:

1. Дорошенко О. О. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі України і стан її реалізації на сучасному етапі / О. О. Дорошенко // Вісник ЖДТУ / Серія: Економічні науки. — 2012. — № 3 (61). — С. 43–46.
2. Кладницька Т. А. Реформування системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності у бюджетній сфері / Т. А. Кладницька // Вісник Хмельницького національного університету. Т. 1. — 2009. — № 6. — С. 156–159.

3. Лучко М. Р. Організація інформаційних систем і технологій обліку в бюджетних установах : навч. посіб. / М. Р. Лучко, Н. М. Хорунжак. — Тернопіль : Вид. Стародубець, 2003. — 178 с.
4. Хорунжак Н. М. Модернізація системи обліку бюджетних установ на основі комп'ютерних технологій: умови та принципи / Н. М. Хорунжак // Сталій розвиток економіки. — 2013. — № 3 (20). — С. 251–256.
5. Сисюк С. В. Проблеми та перспективи комп'ютеризації обліку в бюджетних установах /

С. В. Сисюк, Н. М. Хорунжак // Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. — 2009. — № 1 (20). — С. 142–146.

6. Максимова В. Ф. Перспективи вдосконалення облікової системи в бюджетних установах / В. Ф. Максимова // Бізнес Інформ. — 2014. — № 7. — С. 230–234.

7. Остап'юк Н. А. Концептуальні засади бухгалтерського обліку в державному секторі: проблеми розвитку / Н. А. Остап'юк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». Спецвипуск. Том 2. — 2013. — С. 43–45.

8. Свірко С. В. Принципи та методи вітчизняного бухгалтерського бюджетного обліку в умовах його модернізації / С. В. Свірко // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» ; відп. ред. А. М. Мороз. — К. : КНЕУ, 2012. — Вип. 19. — С. 360–369.

9. Сушко Н. Перспективи запровадження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в держсекторі / Н. Сушко // Баланс-бюджет. — 2012. — № 4. — С. 2–4.

10. Хомуляк Т. І. Особливості обліку у бюджетних установах в умовах сьогодення / Т. І. Хо-

муляк // Вісник ЖДТУ. — 2014. — № 2 (68). — С. 75–81.

11. Чемерис О. М. Управлінські аспекти вдосконалення Стратегії модернізації бухгалтерського обліку в державному секторі [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua>.

12. Мельник Н. Г. Організаційні аспекти створення та реєстрації бюджетних установ / Н. Г. Мельник, Н. М. Зорій // Торгівля, комерція, підприємництво : збірник наукових праць. — Львів : Львівська комерційна академія, 2014. — Вип. 16. — С. 217–221.

13. Про затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 роки [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 р. № 34. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

14. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

15. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань. [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 № 879. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

JEL CLASSIFICATION: M48, H83

ANALYSIS OF MODERN LEGAL BASIS OF ACCOUNTING MODERNIZATION IN THE PUBLIC SECTOR

Nadiia M. ZORIJ

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Department of Account in the State Sector of Economy, and to the Sphere of Services of the Ternopil National Economic University

Iryna V. DANYLJUK

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Department of Economic Cybernetics and Informatics of the Ternopil National Economic University

Summary. The article is dedicated to the research on improving legal regulation of organization and accounting in the public sector. Analysis of innovation in law was implemented, aimed at bringing the national accounting system and its rules with international standards. There was made the evaluation of recommended approaches

in terms of feasibility, acceptability and effective application opportunities in the accounting practice of domestic public sector entities. There was found some shortcomings of the current legal support in accounting, also was grounded expediency overcome them by improving the formulation of recommendations.

Key words: *globalization, public sector, legal framework, reforming, accounting, international standards, improvement.*

The rise of national development on an interethnic level associated with the economic globalization and its inherent concurrent expansion of interstate economic relations. Reaction to the following changes must be weighed systemic innovation strategy concerning accounting, as one of the main functions of management.

Reforming the accounting based on standardization, the need for establishing a cohesive organizational and information system is of public financial management raises new tasks before scientists and practitioners on the improvement of accounting and analytical support management decisions directed at improving the quality performance of public sector. In this context, the important role played by qualitative state normative and legal basis of accounting and one of the most important sectors of the national economy – public sector. Adoption of a basis of perfecting the international approaches and standards requires research and updates of practical solutions to problems related to national and industry-specific named sector. The main purpose of investigation in this case is to search for compromise solutions, and establish an adequate legal framework that takes into account international requirements, national char-

acteristics and objective conditions and needs of domestic management information base in decision-making, which is the basis of accounting data.

Implementation of policy towards modernizing Public Sector Accounting dictates the need to adapt economic information to international requirements and standards related to the needs improving Ukrainian legislation. It should be noted that in this context, significant improvements.

First of all, it should be noted radically innovative approach to budget legislation and making significant changes to the Budget Code of Ukraine harmonizing budgetary laws form the legal basis for the reform of the budget system in general and the public sector in particular.

Assessment of acting state of the normative and legal regulation of accounting of public sector can state a significant deviation from the terms stipulated Strategy modernization of accounting in the public sector. So the future should promptly Ministry of Finance of Ukraine to create the necessary institutional, procedural and methodological conditions in public accounting regulation. It is important to align terminology on all legal documents.

References

1. Doroshenko O. O. (2012) Stratehiia modernizatsii systemy bukhhaltenskoho obliku v derzhavnomu sektori Ukrainy i stan yii realizatsii na suchasnomu etapi [The strategy of modernization of accounting in the public sector, Ukraine and the state of its implementation at present]. *Visnyk ZhDTU*, 3 (61), 43–46.
2. Kladnytska T. A. (2009) Reformuvannia systemy bukhhaltenskoho obliku ta finansovoi zvitnosti u biudzhetsnii sferi [Reform of the accounting and financial reporting in the public sector]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*. T. 1, 6, 156–159.
3. Luchko M. R., Khorunzhak N. M. (2003) Orhanizatsiia informatsiinykh system i tekhnologii obliku v biudzhetsnykh ustanovakh [Organization and information systems accounting in budgetary institutions]. Ternopil : Vyd. Starodubets.
4. Khorunzhak N. M. (2013) Modernizatsiia systemy obliku biudzhetsnykh ustanov na osnovi kompiuternykh tekhnologii: umovy ta pryntsyipy [Modernization of accounting budgetary institutions on the basis of computer technology: principles and conditions]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, 3 (20), 251–256.
5. Sysiuk S. V., Khorunzhak N. M. (2009) Problemy ta perspektyvy kompiuteryzatsii obliku v biudzhetsnykh ustanovakh [Problems and prospects of computerization of accounting in budgetary institutions]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu imeni Yuriiia Kondratiuka*, 1 (20), 142–146.
6. Maksimova V. F. (2014) Perspektyvy vdoskonalennia oblikovoi systemy v biudzhetsnykh ustanovakh [Prospects for improving the accounting system in budgetary institutions]. *Biznes Inform*, 7, 230–234.
7. Ostapiuk N. A. (2013) Kontseptualni zasady bukhhaltenskoho obliku v derzhavnomu sektori: problemy rozvytku [Conceptual Foundations of Accounting in the Public Sector: Problems of Development]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. Seriiia «Yurydychni nauky». Spetsvypusk. Tom 2. 43–45.
8. Svirko S. V. (2012) Pryntsyipy ta metody vitchyznianoho bukhhaltenskoho biudzhetsnoho obliku v umovakh yoho modernizatsii [Principles and methods of national accounting budgetary accounting in the modernization]. *Finansy, oblik i audyt : zb. nauk. prats. K. : KNEU*, 19, 360–369.
9. Sushko N. (2012) Perspektyvy zaprovadzhennia natsionalnykh polozhen (standartiv) bukhhaltenskoho obliku v derzhsektori [Challenges of national regulations (standards) of accounting in the public sector]. *Balans-byudzhets*, 4, 2–4.
10. Khomuliak T. I. (2014) Osoblyvosti obliku u biudzhetsnykh ustanovakh v umovakh sohodennia [Features of accounting in budgetary institutions under present conditions]. *Visnyk ZhDTU*, 2 (68), 75–81.
11. Chemerys O. M. Upravlinski aspekty vdoskonalennia Stratehii modernizatsii bukhhaltenskoho obliku v derzhavnomu sektori [Management Strategies for improving aspects of the modernization of accounting in the public sector]. Retrieved from <http://www.academy.gov.ua>.
12. Melnyk N. H., Zorii N. M. (2014) Orhanizatsiini aspekty stvorennia ta reiestratsii biudzhetsnykh ustanov [Organizational aspects of budgetary institutions and Registration]. *Torhivlia, komertsiiia, pidpriemnytstvo : zbirnyk naukovykh prats*. Lviv : Lvivska komertsiiina akademiia, 16, 217–221.
13. Pro zatverdzhennia Stratehii modernizatsii systemy bukhhaltenskoho obliku v derzhavnomu sektori na 2007–2015 roky [On approval of the Strategy modernization of accounting in the public sector for 2007-2015]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua>.
14. Biudzhetsnyi kodeks Ukrainy [Budget Code of Ukraine]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua>.
15. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro inventaryzatsiiu aktyviv ta zoboviazan [On approval of the inventory of assets and liabilities]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua>.

УДК 334.02

ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ МЕТОД ЯК ЦІЛЬОВИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Ірина Петрівна КІНАШ

д.е.н., доцент кафедри менеджменту і адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

E-mail: irinakinash@gmail.com

Анотація. Розглянуто програмно-цільовий метод як основний інструмент розвитку соціальної сфери на перспективу. Досліджено основні державні соціальні програми, визначено проблеми їх реалізації.

Аннотация. Рассмотрены программно-целевой метод как основной инструмент развития социальной сферы на перспективу. Исследованы основные государственные социальные программы, определены проблемы их реализации.

Ключові слова: програмно-цільовий метод, бюджет, програма, фінансування, соціальна сфера.

Ключевые слова: программно-целевой метод, бюджет, программа, финансирование, социальная сфера.

Постановка проблеми Соціально-економічне становище сучасної України вимагає від наукової спільноти удосконалення існуючих інструментів для забезпечення її сталого розвитку. Саме програмно-цільовий метод розглядаємо інструментом його досягнення. Даний метод нами розглядається як форма планування, орієнтована на вирішення актуальних проблем матеріально-технічного забезпечення сталого розвитку соціальної сфери держави. Проте при реалізації даного методу на практиці в Україні зіткнулися з певними проблемами, які доцільно дослідити та визначити можливості їх подолання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій Значний внесок у розробку теоретичних і практичних аспектів програмно-цільового методу внесли як зарубіжні, так і вітчизняні науковці, зокрема: І. Балабанов, У. Балик, В. Беседін, І. Бланка, О. Голинська, Я. Дьяченко, В. Кінг, Г. Кирейцев, Є. Котов, Ц. Огонь, В. Самборський, Д. Стеченко та ін. Результати цих досліджень доводять, що програмно-цільовий метод має суттєві переваги порівняно з іншими і є найбільш ефективним методом державного регулювання. Для вдосконалення механізмів управління розвитком соціальної сфери потребує розгляд даного методу як інструмента досягнення сталого розвитку соціальної сфери.

Метою статті є дослідження основних діючих цільових державних соціальних програм,

з'ясування проблем у ході їх реалізації.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Цільові програми розвитку визначають хід подій у часі та порядок правил, які необхідно застосувати для проведення запланованого. У їх основі лежить орієнтація діяльності на досягнення поставлених цілей. Всі вони побудовані за логічною схемою: цілі – шляхи – способи – засоби – оцінка результатів. Запропонований інструмент, на нашу думку, дозволяє успішно вирішувати як поточні, так і перспективні завдання сталого розвитку соціальної сфери країни. Для цього слід забезпечити сполучення принципів саморегулювання й цілеспрямованості в розвитку соціальної сфери. Зазначені характеристики знаходять висвітлення в принципах програмно-цільового управління, серед яких слід виділити: принцип розвитку; безперервне удосконалення управління; узгодження цілей на основі загальних інтересів; просторової і часової інтеграції; наукової обґрунтованості та ефективності рішень [1, 2, 10]. В умовах дефіциту фінансових та матеріально-технічних ресурсів цільові програми дозволяють сконцентрувати їх на пріоритетних напрямках розвитку соціальної сфери. Розглянемо найважливіші загальнодержавні соціальні програми більш детально.

Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні [9]. Метою Програми є: створення належних умов на підприєм-

ницьку діяльність, залучення широких верств населення до такої діяльності. Програма передбачає щорічне розроблення Кабінетом Міністрів України відповідних заходів щодо її реалізації. Реалізація Програми має на меті перетворення розвитку малого підприємництва на дієвий механізм розв'язання економічних і соціальних проблем. Проте Програма є дуже умовною, оскільки її цілі сформульовано дуже розпливчасто, а строки її завершення у зв'язку з досягненням певних кількісних чи якісних показників не зазначено. Минуло вже 14 років від початку її реалізації, а про досягнуті результати важко констатувати. Заходи, які щороку розробляє Кабінет Міністрів України щодо реалізації Програми, теж сформульовані нечітко. Вони можуть слугувати стратегічним орієнтиром для розроблення регіональних та місцевих програм розвитку підприємництва. Крім того, існуюча на сьогодні практика затвердження заходів Національної програми не гарантує отримання реального фінансування їх виконання. Заходи затверджують без фінансових показників. При визначенні обсягів бюджетного фінансування розрахункова вартість заходів узагалі не враховується ні Кабінетом Міністрів, ні під час підготовки Державного бюджету, ні Верховною Радою під час розгляду і прийняття цього бюджету.

Державна цільова програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року [3]. Програма передбачає надання державної підтримки для зміцнення матеріально-технічної бази дошкільних навчальних закладів. Програмою передбачено побудову 182 навчальних закладів, 10 центрів розвитку дитини. Обсяг фінансування Програми становить 5026,44 млн гривень, у тому числі 2,53 млн – за кошти державного бюджету, 5023,1 млн – за кошти місцевих бюджетів, 0,81 млн гривень – за інші кошти. Дана Програма практично не реалізовується. Так, у 2011-2014 рр. державним бюджетом не передбачено коштів на реалізацію Програми. Всі спроби її виконати лежать в площині можливостей місцевих та обласних бюджетів.

Державна цільова соціальна програма «Реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [5]. Її основною метою є – створення у період до 2017 року умов для реалізації державних гарантій і конституційних прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Загальний обсяг фінансування Програми стано-

вить 621209,92 тис. грн., у тому числі з державного бюджету – 583 797,92 тис., які спрямовані на соціальний захист дітей. Можна константувати повільну її реалізацію.

Державна цільова соціальна програма «Хокей України» 2008-2017 років [4]. Основною метою є: забезпечення належного рівня охоплення хокеєм різних груп населення шляхом формування сучасної інфраструктури, необхідної для розвитку хокею. Так, програмою передбачено будівництво 60 нових та реконструйованих спортивних споруд із штучним льодом, відкриття 56 нових відкритих відділень та ДЮСШ з хокею, 4 відділень з хокею в училищах фізичної культури, 122 хокейних клуби. Загальний обсяг фінансування Програми становить 3593 млн грн, в тому числі з державного бюджету – 2348,9 млн, які насамперед передбачено спрямувати на будівництво та реконструкцію спортивних об'єктів із штучним льодом для потреб хокею. Зазначена вище Програма успішно реалізовується. Про це свідчить можливість використання у 2013 році незапланованих 5,88 млн грн бюджетних коштів на розвиток матеріально-технічної бази спорту [8].

Державна цільова програма впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 року [7]. Основною метою є – впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій. Обсяг фінансування Програми становить 781,37 млн грн., у тому числі 549,37 млн – за кошти державного бюджету, 100 млн – за кошти місцевих бюджетів та 132 млн грн. за кошти інших джерел. Темпи виконання Програми є задовільними. За даними Міністерства освіти і науки в Україні майже у повному обсязі ліквідовано тотальну комп'ютерну безграмотність. Нині вміють користуватися комп'ютерною технікою близько 98 % освітян. За даними Міністерства освіти і науки станом на 31.12.2014 р. було передбачено на виконання державних цільових програм 14334,2 тис. грн. Усі кошти використані.

Державна цільова соціально-економічна програма будівництва (придбання) доступного житла на 2010-2017 роки [6]. Метою Програми є підвищення рівня забезпечення громадян житлом. Виконання Програми дасть змогу забезпечити житлом 265,8 тис. сімей шляхом будівництва 16,6 млн м² його загальної площі. Відповідно до Програми, за 2010-2013 рр. з державного бюджету виділено тільки 32,4 % необхідних коштів [8].

Висновки Програмно-цільовий метод як основний інструмент реалізації моделі матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери України демонструє те, що успішна реалізація будь-якої цільової програми залежить, насамперед, від правильності її розроблення. Наслідком чіткості розроблення цільових програм є можливість дієвого контролю за ходом їх реалізації.

Проаналізувавши ступінь виконання програм слід зазначити, що більшість із них не виконуються. Для оптимізації програм слід підвищити ефективність їх фінансування. Для цього необхідно: удосконалити процес розробки (планування) програм, щоб забезпечити виділення запланованих коштів із усіх джерел у достатньому обсязі та у визначений час для виконання

плану фінансування передбачених заходів; активізувати роботу з імплементації європейського досвіду поступового відходу від фінансування програм за рахунок коштів бюджетів всіх рівнів і переходу до ефективної мобілізації небюджетних коштів, активного залучення додаткових джерел фінансових ресурсів. Важливим критерієм запропонованого інструмента є його результативність. Вважаємо за доречне, серед найважливіших результатів будь-якої програми розвитку соціальної сфери, враховувати забезпечення сталого розвитку. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі може стати визначення результативності показників досліджених соціальних програм.

Список використаних джерел

1. Беседін В. Ф. Прогнозування і розробка програм : метод. посіб. / В. Ф. Беседін [та ін.] ; за ред В. Ф. Беседіна. — К., 2000. — 468 с.
2. Воронков А. А. Методы анализа и оценки государственных программ в США / А. А. Воронков. — М. : Экономика, 1986. — 264 с.
3. Державна цільова соціальна програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/629-2>.
4. Державна цільова соціальна програма «Хоккей України» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1194-2007-%D0%BF>.
5. Державна цільова соціальна програма реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1242-2007-%D0%BF>.
6. Державна цільова соціально-економічна програма будівництва (придбання) доступного житла на 2010-2017 роки [Електронний ресурс]

/ Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/789-89>.

7. Державна цільова програма впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 року [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/494-2011-%D0%BF>.

8. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/index>.

9. Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/2157-14>.

10. Стеченко Д. М. Програмно-цільова орієнтація в управлінні соціально-економічним розвитком регіону / Д. М. Стеченко // Університетські записки : часопис Хмельницьк. ун-ту управління та права. — 2007. — № 3. — С. 167–172.

JEL CLASSIFICATION: A 13

PROGRAM TARGET METHOD AS TARGET INSTRUMENT OF THE DEVELOPMENT OF MATERIAL AND TECHNICAL BASIS OF THE SOCIAL SPHERE OF UKRAINE

Iryna P. KINASH

Doktor of Economic Sciences, Associate Professor of Management and Administration Department of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

Summary. Program-target method was considered as the main instrument of the social development in the future. The major government social programs were researched, the implementation problems were identified.

Key words: *program target method, budget, program, funding, social sphere.*

The article is aimed at the consideration of program target method as the main instrument of the development of the social sphere for the future. This method is considered as a planning form which is focused on solving urgent problems of the material and technical support of the state's social sphere. It is suggested to use program target method as an instrument of sustainable development of the social sphere in order to improve management mechanisms of its development. The research results are generalized which indicate that program target method has significant advantages over the others and is the most effective method of state regulation.

The purpose of the article is to research the main prevailing target state social programs, to clarify problems during their implementation.

Having analyzed the degree of programs' implementation, it was found that most of them are not fulfilled. For their optimization it is suggested to improve the process of developing programs, to in-

crease the efficiency of their financing, and to intensify efforts of using European experience of gradual shifting from financing the programs through the state budget to the active involvement of additional sources of financial resources. Among the most important results of development programs of the social sphere, it is suggested to consider its sustainable development.

To achieve this purpose, the following research methods were used: generalization; analysis; explanation.

The result of the research is the implementation of basic state social development programs.

The scientific novelty of the research is the suggested ways of the optimization of programs which are aimed at enhancing the efficiency of their financing.

The research results may be used in the development of national, regional and local sustainable development programs.

References

1. Biesiedin V. F. (2000) (Ed.) *Prognozuvannia i rozrobka program [Forecasting and development programs]*. K.

2. Voronkov A. A. (1986) *Metody analiza i ocnki gosudarstvennyh programm v SShA [Methods of analysis and evaluation of government programs in the US]*. M. : Ekonomyka.

3. *Derzhavna cilova socialna programa rozvytku doshkilnoi osvity na period do 2017 roku [The*

government social program of pre-school education for the period until 2017]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/629-2>.

4. *Derzhavna cilova socialna programa «Hokei Ukrainy» [The government social program "Hockey of Ukraine"]*. Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1194-2007-%D0%BF>.

5. *Derzhavna cilova socialna programa reformuvannia systemy zakladiv dlia ditei-syrit ta*

ditei, pozbavlenyh batkivskogo pikluvannia [The government social program reform of institutions for orphans and children deprived of parental care]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1242-2007-%D0%BF>.

6. Derzhavna cilova socialno-ekonomichna programa budivnytva (prydbannia) dostupnogo zhytla na 2010-2017 roky [State target socio-economic program construction (purchase) of affordable housing in 2010-2017]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/789-89>.

7. Derzhavna cilova programa vprovadzhennia u navchalno-vyhovnyi proces zagalnoosvitnih navchalnyh zakladiv informaciino-komunikiiniyh tehnologii «Sto vidsotkiv» na period do 2015 roku [State target program implementation in the educational process of secondary schools information and communication technologies “One hundred

percent” for the period up to 2015]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/494-2011-%D0%BF>.

8. Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy [State Treasury Service of Ukraine]. Retrieved from <http://treasury.gov.ua/main/uk/index>.

9. Nacionalna programa spriannia rozvytku malogo pidpriemnytva v Ukraini [The national program to promote small business in Ukraine]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/go/2157-14>.

10. Stechenko D. M. (2007) Programno-cilova orientaciia v upravlinni socialno-ekonomichnym rozvytkom regionu [Target-oriented focus in the management of socio-economic development of the region]. *Universytetski zapysky: chasopys Hmelnyck. un-tu upravlinnia ta prava*, 3. pp. 167–172.

УДК 331.5

ОЦІНЮВАННЯ СЕГРЕГАЦІЇ НА РИНКУ ПРАЦІ ЗА ҐЕНДЕРНО-ДОМІНУЮЧИМ ТИПОМ

Лариса Антонівна КОВАЛЬ

к.е.н., доцент кафедри економіки та фінансів ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне

Анна Сергіївна ПАСЕКА

к.е.н., доцент кафедри економіки та управління Черкаського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)

Анотація. У статті запропоновано оцінку гендерної сегрегації на ринку праці України за індексом гендерно-домінуючого типу безробіття та працевлаштування.

Аннотация. В статье предложено оценку гендерной сегрегации на рынке труда Украины по индексу гендерно-доминируемого типа безработицы и трудоустройства.

Ключові слова: професійна сегрегація, індекс граничної відповідності по відношенню до певного гендерно-домінуючого типу на ринку праці, градація рівнів граничної відповідності.

Ключевые слова: профессиональная сегрегация, индекс граничного соответствия гендерно-доминируемому типу на рынке труда, градация уровней граничного соответствия.

Постановка проблеми. На ринку праці України залишаються нерівними позиції чоловіків і жінок, а високий рівень економічної активності жінок, рівень освіти та професійних навичок дозволяє конкурувати їм за престижні робочі місця. Отже, можна стверджувати про формування на ринку праці України окремих професійних сфер чоловіків і жінок, при чому не на користь жінок, оскільки професійні сфери чоловіків охоплюють вже не окремі професії, спеціальності, види економічної та промислової діяльності, а керівні ланки господарювання.

Для оцінки рівня професійної адаптації жінок на ринку праці, характеристики стану, причин та наслідків прагнення працевлаштування жінок за кордоном проаналізуємо та деталізуємо чинники впливу на процеси гендерної сегрегації. Основною метою такого аналізу є напрацювання основних заходів і пропозицій для забезпечення гендерного паритету на ринку праці України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ознаки гендерної дискримінації та професійної сегрегації, її різні форми та прояви у соціально-економічній сфері досліджують О. А. Грішнова, А. Г. Горілий, В. М. Новіков, М. Е. Баскакова, М. Ю. Ліборакіна, Л. С. Кобелянська та пропонують на основі міжнародного досвіду шляхи подолання цих проблем.

Вагомий внесок у дослідження зайнятості жінок на ринку праці в аспекті економічної дискримінації, що проявляється в нижчому рівні оплати праці, отриманні неprestижної, низькооплачуваної роботи, високому ступеню ризику безробіття, гендерній диференціації пенсійного віку зроблено Е. М. Лібановою.

Однак, потребують подальшого удосконалення методичні підходи щодо здійснення виміру проявів на ринку праці гендерної дискримінації та однієї з її форм – професійної сегрегації.

Російські економісти у сфері гендерної економіки І.О. Мальцева та С.Ю. Рошин, досліджуючи гендерну сегрегацію на ринку праці, пропонують наступний підхід до визначення рівня участі жінок у робочій силі: «жіночими» вважаються професії або види економічної діяльності, у яких частка працівників жіночої статі вище частки жінок у загальній чисельності зайнятих, тобто де жінки мають переважне представництво відносно масштабів своєї участі у зайнятості в цілому [3, с.43].

Наведений індекс відображає міру відхилення реальної дійсної ситуації від випадку абсолютної сегрегації, коли всі жінки зайняті у «жіночих» професіях, а чоловіки – у «чоловічих».

Вважаємо, що за запропонованою методикою можна провести розрахунки гендерної сегрегації

ції не тільки зайнятого населення і не тільки за професіями, а й встановити тенденції гендерної структури безробіття та працевлаштування за видами економічної діяльності.

Мета статті. Оскільки гендерна трансформація вітчизняного ринку праці характеризується багатьма чинниками, основними з яких є: гендерна відмінність у динаміці зайнятості і безробіття чоловіків і жінок, зростання гендерної напруженості ринку праці при низькому попиті на жіночу працю, гендерні структурні відмінності між попитом і пропозицією праці, поширення масштабів соціально-економічного розшарування жінок, підсилене загальною кризою тощо, тому для впровадження ефективних інструментів регулювання зайнятості необхідно розширювати спектр

показників для здійснення моніторингу процесів на ринку праці.

Для виміру гендерної сегрегації на зареєстрованому ринку праці проведено розрахунок індексу граничної відповідності по відношенню до певного гендерно-домінуючого типу чисельності безробітних та працевлаштованих, розподілених за видами економічної діяльності та статтю за даними по Україні на кінець 2013 року (табл. 1, 2).

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Розрахунок індексу граничної відповідності здійснювався через ранжування по частці жінок (безробітних та працевлаштованих) за видами економічної діяльності в порядку зменшення.

Таблиця 1

*Розподіл зареєстрованих безробітних чоловіків і жінок за гендерно-домінуючим типом та видами економічної діяльності на ринку праці України, 2013 рік**

Види економічної діяльності	Ранг	Чисельність зареєстрованих безробітних за видами економічної діяльності					Потреба підприємств працівників на заміщення вільних робочих місць за видами економічної діяльності, усього, (осіб)
		Усього (осіб)	Жінки у тому числі, (осіб)	Питома вага безробітних жінок серед загальної чисельності безробітних, %	Накопичена сума загального числа безробітних, (осіб)	Чоловіки у тому числі, (осіб)	
1	2	3	4	5	6	7	8
«Жіночі» види економічної діяльності зареєстрованих безробітних							
Усього		410531	209413	51,01	*	201118	77624
тимчасове розміщування й організація харчування	1	12 428	10 127	81,49	*	2 301	1 961
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2	15 116	12 115	80,15	27 544	3 001	5 544
фінансова та страхова діяльність	3	12 023	8 986	74,74	39 567	3 037	1 447
освіта	4	9 742	6 970	71,55	49 309	2 772	5 235
надання інших видів послуг	5	4 007	2 838	70,83	53 316	1 169	702
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	6	61 852	43 367	70,11	115 168	18 485	9 221
державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	7	30 862	19 521	63,25	146 030	11 341	10739
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	8	2 191	1 363	62,21	148 221	828	653

Таблиця 1 (продовження)

професійна, наукова та технічна діяльність	9	7 893	4 829	61,18	156 114	3 064	1 705
інформація та телекомунікації	10	4 749	2 896	60,98	160 863	1 853	1 017
операції з нерухомим майном	11	3 876	2 256	58,2	164 739	1 620	1 022
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	12	17 832	8 966	50,28	182 571	8 866	6 242
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	13	8 270	4 086	49,41	<u>190 841</u>	4 184	3 113
«Чоловічі» види економічної діяльності зареєстрованих безробітних							
переробна промисловість (виробництво)	14	74 439	34 829	46,79	265 280	39 610	17 499
постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	15	5 627	2 487	44,2	270 907	3 140	3 412
водопостачання; каналізація, поводження з відходами	16	4 211	1 828	43,41	275 118	2 383	1 382
сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	17	115 200	36 324	31,53	390 318	78 876	3 490
добувна промисловість і розроблення кар'єрів	18	5 560	1 632	29,35	395 878	3 928	2 142
будівництво	19	14 653	3 993	27,25	410 531	10 660	4 510

*Не враховано осіб, що зареєструвалися у термін понад рік з моменту звільнення; випускники; демобілізовані з військової служби; звільнені з установ, що виконують покарання, тощо.

Джерело: розраховано за даними [1], [2]

Здійснюючи додавання чисельності усіх безробітних (працевлаштованих), починаючи з першого виду економічної діяльності до накопиченої суми, яка склала 190841 безробітних (252629 працевлаштованих) та майже зрівнялася з загальною чисельністю безробітних (працевлаштованих) жінок і становила – 209431 особу безробітних та 252717 осіб працевлаштованих, було

встановлено межу між «жіночими» (вище межі) і «чоловічими» (нижче межі) видами економічної діяльності серед безробітних та працевлаштованих.

За аналогією проведено розмежування «жіночих» і «чоловічих» видів економічної діяльності при працевлаштуванні. Результати розрахунків зведено до таблиці 2.

Таблиця 2

*Розподіл працевлаштованих чоловіків і жінок за гендерно-домінуючим типом та видами економічної діяльності на ринку праці України, 2013 рік**

Види економічної діяльності	Ранг	Працевлаштування незайнятих трудовою діяльністю громадян за видами економічної діяльності					Потреба підприємств працівників на заміщення вільних робочих місць за видами економічної діяльності, усього, (осіб)
		Усього (осіб)	Жінки у тому числі, (осіб)	Питома вага працевлаштованих жінок серед загальної чисельності працевлаштованих, %	Накопичена сума загального числа працевлаштованих, (осіб)	Чоловіки у тому числі, (осіб)	
1	2	3	4	5	6	7	8
«Жіночі» види економічної діяльності при працевлаштуванні							
Усього		541939	<u>252717</u>	47,53	*	289222	77624
тимчасове розмішування й організація харчування	1	18549	14684	79,16	*	3865	1961
фінансова та страхова діяльність	2	4145	3075	74,19	22694	1070	1447
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3	28749	21029	73,15	51443	7720	5544
надання інших видів послуг	4	6255	4518	72,23	57698	1737	702
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	5	84946	58060	68,35	142644	26886	9221
професійна, наукова та технічна діяльність	6	8549	4994	58,42	151193	3555	1705
державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	7	29448	17028	57,82	180641	12420	10739
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	8	3548	2019	56,91	184189	1529	653
інформація та телекомунікації	9	4648	2474	53,23	188837	2174	1017
операції з нерухомим майном	10	4648	2464	53,01	193485	2184	1022
постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	11	17549	8815	50,23	211034	8734	3412
освіта	12	31649	15248	48,18	242683	16401	5235
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	13	9946	4552	45,77	<u>252629</u>	5394	3 113
«Чоловічі» види економічної діяльності при працевлаштуванні							
переробна промисловість (виробництво)	14	91249	36691	40,21	343878	54558	17499
водопостачання; каналізація, поводження з відходами	15	6948	2565	36,92	350826	4383	1382

Таблиця 2 (продовження)

транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	16	23749	8512	35,84	374575	15237	6242
сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	17	138645	39815	28,72	513220	98830	3490
будівництво	18	16947	3973	23,44	530167	12974	4510
добувна промисловість і розроблення кар'єрів	19	11772	2201	18,70	541939	9571	2142

*Розраховано за даними [1], [2]

Отже, розрахунки показали, що пріоритетами працевлаштування для жінок, тобто «жіночими» є переважна більшість встановлених статистикою видів економічної діяльності: тимчасове розміщування й організація харчування; фінансова та страхова діяльність; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; надання інших видів послуг; оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; професійна, наукова та технічна діяльність; державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; інформація та телекомунікації; операції з нерухомим майном; постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря; освіта; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування.

Для більш точної оцінки жіночої зайнятості і встановлення рівня гендерної асиметрії на ринку праці, масштабів гендерної сегрегації поряд з загальними показниками оцінки економічної активності, зайнятості, безробіття у гендерному розрізі доцільно використовувати ряд спеціальних статистичних показників – індексів сегрегації. Найпоширенішими є наступні [3, с. 39–42]: індекс дисиміляції Дункана, індекс співвідношення статей на ринку праці, індекс зайнятості жінок, коефіцієнт Джині, що є традиційним для вимірювання нерівності у доходах населення та іноді використовується для оцінки нерівності в розподілі чоловіків і жінок за видами економічної діяльності і професіями, індекс граничної відповідності.

Індекс граничної відповідності (*ММ*), розроблений групою експертів з питань жіночої зайнятості Європейського Союзу, визнається на сьогодні найбільш повним і точним при визначенні гендерної сегрегації і розраховується за формулою [3, с.42]:

$$MM = \frac{(ЧЖж \times ЧЧч - ЧЖч \times ЧЧж)}{ЧЗж \times ЧЗч}$$

де *ЧЖж* і *ЧЖч* – чисельність жінок у «жіночих» і «чоловічих» професіях відповідно,

ЧЧж і *ЧЧч* – чисельність чоловіків у «жіночих» і «чоловічих» професіях відповідно,

ЧЗч і *ЧЗж* – загальна чисельність чоловіків і жінок відповідно.

Даний індекс відображає міру відхилення реальної дійсної ситуації від випадку абсолютної сегрегації, коли всі жінки зайняті у «жіночих» професіях, а чоловіки – у «чоловічих». Однак його використання не може повністю унебезпечити від виникнення похибок у розрахунках, оскільки принцип віднесення професій до певного гендерно – домінованого типу дещо відмінний від попередніх показників, а здійснюється через ранжування по частці зайнятих у них жінок в порядку зменшення і визначенні межі між «жіночими» і «чоловічими» професіями.

На нашу думку, може виникати складність в розрахунках наведеного ряду показників для отримання достовірних результатів, оскільки їх обчислення ґрунтується на основі масиву гендерно-агрегованих показників, підбір яких в умовах вітчизняної статистики не завжди можливий через відсутню дисагрегацію (розподіл статистичних даних за статтю).

Таблиця 3

Розрахунок індексу граничної відповідності по відношенню до певного гендерно-домінуючого типу на ринку праці України, 2013 р.

За видами економічної діяльності	ЧЗч загальна чисельність чоловіків	ЧЗж загальна чисельність жінок	ЧЖж чисельність жінок у «жіночих» видах діяльності	ЧЖч чисельність жінок у «чоловічих» видах діяльності	ЧЧч чисельність чоловіків у «чоловічих» видах діяльності	ЧЧж чисельність чоловіків у «жіночих» видах діяльності	Індекс граничної відповідності ММ
							Формула для розрахунку: $MM = \frac{(ЧЖж \times ЧЧч - ЧЖч \times ЧЧж)}{ЧЗж \times ЧЗч}$
1	2	3	4	5	6	7	8
Безробітні	201118	209413	128320	81093	138597	62521	0,30
Працевлаштовані	289222	252717	158960	93757	195553	93669	0,31

Джерело: розраховано за даними [1], [2]

Визначивши індекси граничної відповідності серед безробітних та працевлаштованих, нами встановлено, що за допомогою даного показника можна виявити ступінь зв'язку між статтю працівника та належністю його до виду економічної діяльності. Перевагою наведеного показника вважаємо відсутність впливу на його значення

змін у питомій вазі чоловіків і жінок в економіці в цілому, а також в професійній структурі ринку праці.

Оскільки значення індексу ММ може змінюватися від 0 до 1, то пропонуємо здійснювати аналіз рівнів гендерної сегрегації на основі шкали індексів граничної відповідності (табл. 4).

Таблиця 4

Шкала індексів граничної відповідності

Шкала індексів граничної відповідності				
Діапазон значень	0-0,25	0,26-0,5	0,6-0,75	0,76-1,0
Оцінка рівня	Низький	Помірний	Середній	Високий

Джерело: власна розробка автора

Високий рівень значень індексів граничної відповідності при ММ = 0,76-1,0 свідчить про абсолютну або максимальну сегрегацію, коли всі жінки зайняті (вивільнені або працевлаштовані) в «жіночій» економічній діяльності та професіях, а чоловіки – в «чоловічій».

Середній рівень при ММ = 0,65-0,75 та помірний при ММ = 0,26-0,5 пояснює такий рівень відхилення дійсної ситуації на ринку праці від абсолютної сегрегації, при якому спостерігається «перетікання» жінок у «чоловічі» сфери діяльності, а чоловіків – у «жіночі».

При низькому рівні індексу граничної відповідності, коли ММ = 0-0,25 загальна чисельність працівників в «жіночих» видах економічної діяльності та професіях співпадає з загальною чисельністю зайнятих (вивільнених або працевлаштованих) жінок, а чисельність зайнятих (вивільнених або працевлаштованих) чоловіків співпадає з чисельністю чоловіків у «чоловічих» професіях та видах економічної діяльності.

Результати аналізу індексів граничної відповідності розподілу жінок за видами економічної діяльності у 2013 році наведено у табл. 5.

Таблиця 5

Відмінність результатів ранжування та індексів граничної відповідності розподілу жінок (безробітних та працевлаштованих) за видами економічної діяльності по Україні, 2013 р.

	Види економічної діяльності	
	Безробітні	Працевлаштовані
«Жіночі» види економічної діяльності згідно ранжування по частці зайнятих жінок	1. тимчасове розміщування й організація харчування	1. тимчасове розміщування й організація харчування
	2. охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2. фінансова та страхова діяльність
	3. фінансова та страхова діяльність	3. охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
	4. освіта	4. надання інших видів послуг
	5. надання інших видів послуг	5. оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів
	6. оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	6. професійна, наукова та технічна діяльність
	7. державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	7. державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування
	8. мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	8. мистецтво, спорт, розваги та відпочинок
	9. професійна, наукова та технічна діяльність	9. інформація та телекомунікації
	10. інформація та телекомунікації	10. операції з нерухомим майном
	11. операції з нерухомим майном	11. постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря
	12. транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	12. освіта
	13. діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	13. діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування
Значення	0,31	0,30
Характеристика рівня за шкалою індексів граничної відповідності	помірний	помірний

Наведене у табл. 5 ранжування видів економічної діяльності, у яких переважають жінки є свідченням того, що у міжгалузевому розрізі безробіття та працевлаштування жінок спостерігається їх перерозподіл (перетікання) із одних сфер економічної діяльності в інші: матеріального виробництва (зі сфери транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності у сферу постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря) та сфери обслуговування (зі сфери професійної, наукової та технічної діяльності до сфери операцій з нерухомим майном). Аналогічно відбувається перерозподіл безробітних та працевлаштованих чоловіків.

Розрахунки індексів граничної відповідності (значення індексів при працевлаштуванні і безробітті відповідають рівню – «помірний») підтверджують домінування жінок у сферах економічної діяльності, пов'язаних з наданням послуг, а «чоловічими» залишаються такі види економічної діяльності, як переробна промисловість (виробництво); водопостачання; каналізація, поводження з відходами; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство; будівництво; добувна промисловість і розроблення кар'єрів.

Такі розбіжності галузевої структури відображають специфіку національних факторів, таких як економічна структура, система соціального захисту, ставлення роботодавців до працівників, стан промисловості національної економіки, що спричиняє різне використання надлишку робочої сили.

Тому можна стверджувати, що розподіл жінок і чоловіків за видами економічної діяльності залежно від характеру та складності виконуваних робіт і в подальшому буде поглиблювати гендерні диспропорції на ринку праці через різне залучення жінок і чоловіків до різних видів економічної діяльності. Саме чоловікам найближчим часом доведеться кардинально переглядати свої професійні інтереси та переваги. Певні зрушення в цьому напрямку можна відзначити вже сьогодні – наприклад, притік чоловіків із технічною освітою у сферу фінансово-економічної діяльності.

Водночас уже зараз у змінах складу зайнятих за статтю в професійному розрізі простежується принцип підвищення частки чоловіків у сферах, у яких вища заробітна плата та суспільний престиж. Чоловіки залучені, здебільшого, у тих видах економічної діяльності, які пов'язані з формуванням ринкових структур.

Моніторинг індексів граничної відповідності дозволить знижувати наслідки сегрегації при здійсненні управління процесами адекватного перерозподілу зайнятих за видами економічної діяльності та професійними групами шляхом

прискорення адаптації безробітних до якісних і кількісних характеристик пропозиції праці, враховуючи масштабність процесів трудової мобільності в умовах відсутності жорстких обмежень на індивідуальний вибір сфери зайнятості як для чоловіків, так і для жінок.

Тому запропоновані на основі аналізу індексів граничної відповідності заходи дозволять забезпечити доступ жінок до робочих місць на ринку праці у більш ширшому переліку видів економічної діяльності та професійних груп. Якщо екстраполювати отримані результати на усіх зайнятих жінок, то це дозволить зробити висновки про те, що для регіонів з низьким рівнем участі жінок у робочій силі, значення індексу граничної відповідності буде досить низьким, відображаючи незначний рівень сегрегації на ринку праці.

Висновки. Наведені розрахунки і підходи дозволяють здійснювати аналіз стану гендерної сегрегації на ринку праці і розробляти відповідні заходи сприяння зайнятості жінок та підвищення їх конкурентоспроможності. Це дозволить виявити фактори різної динаміки участі жінок у гендерно-орієнтованих сферах економічної діяльності регіону, встановити тенденції гендерної сегрегації при безробітті та працевлаштуванні за видами економічної діяльності, що необхідно враховувати при визначенні регулюючих інструментів вирівнювання гендерних диспропорцій зайнятості.

Список використаних джерел

1. Державна служба зайнятості України. Статистичний збірник «Ринок праці України – 2013». Розділ 6. Гендерні аспекти ринку праці [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>.
2. Державний комітет статистики України

[Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

3. Мальцева И. О. Гендерная сегрегация и мобильность на российском рынке труда / И. О. Мальцева / Высшая школа экономики. — 2-е изд. — М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2007. — 295 с.

JEL CLASSIFICATION: J01

ESTIMATION OF SEGREGATION ON THE LABOUR MARKET IN ACCORDANCE WITH THE GENDER-DOMINATED TYPE

Larysa A. KOVAL

Candidate of Science in Economics, Assistant Professor of the Department of Economics and Finance, International University of Economics and Humanities named after Academician Stepan Demianchuk, Rivne

Anna S. Pasioka

Candidate of Science in Economics, Cherkassy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Summary. This article deals with estimation of gender segregation on the Ukrainian labour market according to the index of the gender-dominated type of unemployment and job placement.

Key words: *professional segregation, index of limit correspondence to the certain gender-dominated type on the labour market, rating of levels of limit correspondence.*

The separate professional spheres of men and women are formed on the labour market of Ukraine. That is why, it is necessary to improve the methodical approach concerning estimation of professional segregation.

There is the following approach concerning determination of the level of women participation in labour force: one considers as female such professions or types of economic activity where the part of female workers is higher than the part of female in the total number of employees. This index reflects the measure of deviation of the real situation from the case of absolute segregation when all women occupy the "female" professions and the men who occupy the "male" professions. We think that this proposed method gives a possibility to calculate gender segregation of occupied people and determine the tendencies of the gender structure of unemployment and job placement according to types of economic activity.

The calculation of the index of limit correspondence concerning to the certain gender-dominated type of the number of unemployed and employed persons divided in accordance with types of economic activity and gender according to the data of the end of 2013 in Ukraine was conducted for estimation of gender segregation on the registered labour market.

It was determined the limit between "female" (above the limit) and "male" (below the limit) types of economic activity among the unemployed and

employed persons.

When we defined the indexes of limit correspondence among unemployed (0,3) and employed persons (0,31), we determined that it is possible to expose degree of connection between the worker gender and his/her belonging to the type of economic activity with the help of this index. We suppose that the lack of influence on its meaning of changes in men and women specific gravity and also in the professional structure of labour market is the advantage of this index.

So far as the meaning of the index can change from 0 to 1, we propose to carry out the analysis of the levels of gender segregation on the base of the scale of the levels of the indexes of limit correspondence: high (0,76-1,0); mean (0,65-0,75) and moderate (0,26-0,5); low (0-0,25).

Presented ranking of types of economic activity where women are predominated and it is the evidence that one can observe in intersectoral unemployment and women job placement their re-distribution (migration) from one spheres of economic activity to others: from real sector to tertiary industries. Men re-distribution and job placement is under way in a similar manner.

That is why, we can say that men and women distribution according to the type of economic activity depending on character and complexity of work and it will intensify gender disproportions on the labour market owing to various attraction of men and

women to different types of economic activity. At the same time, it is possible to see in professional concept the principle of increase of the part of men in the sphere where the salary and social prestige is higher in changes of contingent of employed based on gender. The men work mainly in the spheres which connected with formation of market structures.

If one extrapolates the received results on all employed women we can see that low meaning of the index of limit correspondence for regions with low level of women participation in labour force reflects

insignificant level of segregation on the labour market.

Above-mentioned calculations and approach allow to expose the factors of various dynamics of women participation in gender-oriented spheres of economic activity, to set up the tendencies of gender segregation in case of unemployment and job placement according to the types of economic activity. It is necessary to take into account all presented calculations and approach at determination of regulated instruments of equating of gender disproportions of employment.

Reference

1. Derzhavna sluzhba zainiatosti Ukrainy. Statystychnyi zbirnyk «Rynok pratsi Ukrainy – 2013». Rozdil 6. Henderni aspekty rynku pratsi [State Employment Service of Ukraine. Statistical collection «Labour Market of Ukraine – 2013». Part 6. Gender Aspects of Labour Market]. Retrieved from <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>.

2. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy [State Committee for statistics of Ukraine]. Retrieved from www.ukrstat.gov.ua.

3. Maltseva I. O. (2007) Hendernaja sehrehatsija i mobilnost na rossijskom rynke truda [Gender Segregation and Mobility on Russian Labour Market]. Higher school of Economics. Issuing 2. M.: Publishing House.

УДК 631.15:330.59

ФОРМИРОВАНИЕ АВТОПРОМЫШЛЕННОГО КЛАСТЕРА В КАЗАХСТАНЕ

Мира Амирхановна КОШИМОВА

к.э.н., доцент кафедры «Экономика», Каспийский государственный университет технологий и инжиниринга им. Ш. Есенова

Аннотация. В статье рассмотрены направления формирования автопромышленного кластера в стране. Освещена система отраслевого подхода, которая основана на горизонтальных связях, в то время как кластерный подход предполагает и вертикальные связи. Автором предложены меры государственного регулирования формирующегося автопромышленного кластера и входящих в кластер производств, способных быстро реагировать на потребности покупателей. Выявлены подходы по концентрации кластера в географическом отношении, при котором близкое расположение способствует усилению многих преимуществ в повышении производительности и инновациях производства.

Рассмотрено использование логистических услуг регионального автопромышленного кластера, при которых их основной функцией является соединение процесса производства продукции с ее реализацией, хранением и первичной промышленной переработкой.

Ключевые слова: автопромышленный кластер, государственное регулирование, логистические услуги.

Ключові слова: автопромисловості кластер, державне регулювання, логістичні послуги.

К числу приоритетных направлений экономической политики, направленных на повышение конкурентоспособности государства, производств, продукции относится создание отраслевых кластеров.

Создание автопромышленного кластера как будущего промышленного комплекса является частью Программы форсированного индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2010-2014 годы и относится к числу проектов республиканского значения.

В последнее десятилетие кластеры служат наиболее успешным инструментом экономического развития регионов в западных странах. Концепция кластера представляет новый способ ведения национальной экономики, а также указывает на

Анотация. У статті розглянуто напрями формування автопромислового кластера в країні. Висвітлена система галузевого підходу, яка заснована на горизонтальних зв'язках, в той час як кластерний підхід передбачає також вертикальні зв'язки. Автором запропоновані заходи державного регулювання несформованого автопромислового кластера та виробництв, які входять у кластер, здатних швидко реагувати на потреби покупців. Виявлено підходи по концентрації кластера в географічному відношенні, при якому близьке розташування сприяє посиленню багатьох переваг у підвищенні продуктивності та інноваціях виробництва.

Розглянуто використання логістичних послуг регіонального автопромислового кластера, при яких їх основною функцією є з'єднання процесу виробництва продукції з її реалізацією, зберіганням та первинною промисловою переробкою.

новые роли компаний, правительств и других организаций. Опыт многих стран и регионов мира показывает, что кластеры действительно способствуют повышению производительности и росту благосостояния там, где они используются.

Кластер или промышленная группа – это группа географически соседствующих взаимосвязанных компаний и связанных с ними организаций, действующих в определенной сфере и характеризующихся общностью деятельности и взаимодополняющих друг друга [1]. Кластеры принимают различные формы в зависимости от своей глубины и сложности, но в большинстве случаев включают в себя компании готового продукта или сервисные компании; поставщиков специализированных факторов производства,

компонентов, машин, а также сервисных услуг; фирмы в сопутствующих отраслях.

Кластеры зачастую возникают естественным путем, примером может послужить формирующийся агропромышленный кластер. Кластерное развитие – это основное направление в области повышения конкурентоспособности Казахстана на мировом рынке. Гарантией тому является его успешное применение в высокоразвитых странах, как США, Япония, Германия, Италия. Кластерное развитие в Казахстане принесет не только прямую экономическую пользу, но и позволит более эффективно взаимодействовать частным и государственным секторам экономики.

В настоящее время в Казахстане доминируют сырьевые отрасли промышленности. Развитие на их основе дополнительных секторов экономики, которые будут взаимодействовать друг с другом, выведет Казахстан на новый уровень экономического развития. Кластеры позволяют решить или смягчить негативное действие организационных проблем, возникающих в более изолированных географических регионах и в фирмах с большой интеграцией по вертикали. Кластеры повышают ценность стимулов внутри производств для достижения более высокой производительности. Объединение усилий, направленных на исследование и развитие, изготовление компонентов, сборку, маркетинг, поддержку заказчиков, а также другая деятельность могут облегчить внутренние потоки ресурсов и информации, что приведет к повышению конкурентоспособности предприятия в целом.

Существующая система отраслевого подхода фокусируется на горизонтальных связях, в то время как кластерный подход акцентирует внимание и на важности вертикальных отношений между предприятиями разных сфер и на взаимозависимом симбиозе, основанном на синергизме. Кроме того, кластерная перспектива изменяет роль правительства и характер государственного вмешательства.

Входящие в кластер производства часто оказываются способными более адекватно и быстро реагировать на потребности покупателей. Концентрация кластера в географическом отношении происходит в связи с тем, что близкое расположение способствует усилению многих преимуществ в повышении производительности и инновациях.

Снижаются затраты при совершении сделок, улучшается создание и обмен информацией, местные организации с большой готовностью

реагируют на специализированные потребности кластера, а давление со стороны аналогичных фирм становятся более ощутимыми. Кластеры представляют собой комбинацию конкуренции и кооперации. Присутствие на рынке многих соперников и сильных стимулов часто подчеркивает интенсивность конкурентной борьбы в кластерах.

В этой связи, на наш взгляд, необходимо определить права и обязанности интегрированных в кластер предприятий и организации, которые должны предусматривать заинтересованность и повышение ответственности в увеличении производства конечной конкурентоспособной продукции.

В результате взаимодействия целых групп отраслей внутри кластеров способствовало росту занятости, инвестиций и ускорило распространение передовых технологий в национальной экономике.

Страны Европейского Союза приняли шотландскую модель кластера, при которой ядром такого совместного производства становится крупное предприятие, объединяющее вокруг себя небольшие фирмы. Существует и итальянская модель – более гибкое и «равноправное» сотрудничество предприятий малого, среднего и крупного бизнеса [2]. Опыт этих стран показал, что кластерный подход служит основой для конструктивного диалога между представителями предпринимательского сектора и государства. Он позволил повысить эффективность взаимодействия частного сектора, государства, торговых ассоциаций, исследовательских и образовательных учреждений в инновационном процессе.

В постсоциалистических странах более широкое распространение получили кластерные принципы организации производственного взаимодействия на региональном уровне. Этот подход предоставляет большие возможности, как для повышения конкурентоспособности местного бизнеса, так и для повышения эффективности экономической политики региональной власти.

Следует отметить, что границы кластеров могут выходить за политические границы. Есть пример европейского кластера фирмы Германии и Швейцарии по производству химикатов.

В условиях развивающейся экономики кластеры содержат меньшее число участников, и отличаются по своему социальному составу. Недостаточное количество кластеров в развивающихся странах не означает, что эти страны

неспособны к участию в конкурентной борьбе, но оно замедляет совершенствование и повышение производительности. Для повышения доходов, заработной платы и уровня жизни необходимо повышать производительность и ценность выпускаемой продукции. Чтобы регион смог работать более производительнее, наращивал возможности, совершенствовал продукцию и технологические процессы, кластер должен развиваться. В противном случае ему не удастся противостоять естественному процессу роста локальных издержек и другие регионы, с более низкими факторными издержками или предлагающие большие субсидии, получают преимущество в данном производстве [3].

Применение кластерного подхода позволяет достигать ускоренного развития малого и среднего предпринимательства. Географическая близость участников в полной мере позволяет использовать кластерный подход в автомобильной промышленности. Наиболее перспективно развитие агропромышленного кластера, в котором особую значимость приобретает предприятие «АЗИЯ АВТО», целью которого является создание автомобильной промышленности, позволяющей выпускать конкурентоспособные автомобили, обеспечивающей потребности населения Казахстана и части ближайших стран.

АО «АЗИЯ АВТО», дав старт отечественному автомобилестроению 9 лет назад, продолжает оставаться флагманом новой отрасли. В ближайшие годы выпуск автомобилей обещает стать ключевой точкой роста экономики не только Восточного Казахстана, но и всего транспортно-машиностроения республики: группа компаний «БИПЭК АВТО», в которую входит и «АЗИЯ АВТО», является основой создания автомобильного кластера [4].

Стратегия «АЗИЯ АВТО» подразумевает поэтапное формирование автомобильного кластера – создание автосборочного завода; открытие в нем окрасочного и сварочного производства, развитие сети продаж и сервисного обслуживания. Становление завода призвано стимулировать формирование в Казахстане смежных производств автокомпонентов, комплектующих и запасных частей, таких как аккумуляторы, шины, стекло, электротехника, метизы и др.

Одна из целей программы форсированной индустриализации – повышение производительности в машиностроении до 52 тыс. долларов. На «АЗИИ АВТО» этот показатель уже сегодня составляет 188 тыс. долларов на одного работника.

С выходом завода полного цикла на проектную мощность этот показатель возрастет до 450 тыс. Объем инвестиций составит более 514 млн. долларов. Выход на проектную мощность потребует создания 12 тыс. новых рабочих мест. Производство обеспечит дополнительно 68,6 млн. долларов в виде ежегодных отчислений в бюджет и 1,04 млрд. долларов экспортной выручки. Данный проект одновременно отвечает задачам развития высокотехнологичного производства с высокой долей казахстанского содержания, стимулировал социальное развитие и модернизацию несырьевых отраслей. В настоящее время на всех казахстанских автопроизводствах практикуется крупноузловая SKD-сборка. Она не дает возможности развития производства автокомпонентов и повышения уровня казахстанского содержания – недостаточно объемов [5].

В условиях Таможенного союза проект «АЗИЯ АВТО» позволяет преодолеть этот барьер за счет углубления степени переработки. Завод освоил выпуск 18 моделей автомобилей ведущих мировых брендов. Группа компаний «БИПЭК АВТО» начала строительство еще одного завода, теперь уже полного цикла, который выйдет со своей продукцией на внешние рынки, принося стране ежегодно 1,04 миллиарда долларов экспортной выручки.

Один из ярких примеров индустриально-инновационного развития Казахстана – «АЗИЯ АВТО» стало лидером по динамике фундаментальной эффективности производства среди предприятий республики. К такому заключению пришли эксперты российского эколого-энергетического агентства «Interfax-ЭРА» в рамках исследования 194 производственных предприятий Казахстана. Показатели энергоэффективности и экологической безопасности «АЗИИ АВТО» превысили средний для отечественных производств уровень в 12 раз.

Автомобили KIA вышли по продажам на 3-е место в Казахстане и с казахстанскими партнерами продолжено расширение модельного ряда данного бренда на «АЗИИ АВТО». Качество их, как показало время, не вызывает у потребителя никаких претензий и спрос даже превышает предложение. На «АЗИИ АВТО» выпускают четыре чешских моделей. В том числе представительского класса – Skoda Superb и одну из новейших разработок компании – Skoda Yeti. По главному показателю – качеству выпускаемой продукции предприятие входит в число четырех лидеров среди других заводов по всему миру, со-

бирающих данные модели.

В рамках соглашения о промсборке, подписанного в июне 2010 года между Правительством РК и АО «АЗИЯ АВТО», казахстанский автосборочный завод работает над проектом создания в Усть-Каменогорске крупнейшего в республике автопромышленного кластера. На площадке планируется комплекс производств по сварке, окраске кузова и выпуску комплектующих мощностью 120 тыс. единиц в год.

Следует отметить рациональность выбранной для строительства нового завода площадки с точки зрения логистики и уже созданную в этой зоне развития бизнеса инженерную инфраструктуру и отметить схожесть развития автомобильного рынка в России и Казахстане, потенциала его расширения как в плане первичного обретения новых автомобилей, так и замены устаревших моделей. Перспективы продаж значительны серьезные, с учетом темпов роста рыночных потребностей запуск первой очереди производства запланирован на 2015 год (90 тыс. автомобилей в год), запуск второй очереди – ежегодно еще 30 тыс. автомобилей – ожидается в 2017 году. В качестве рынков сбыта продукции будущего предприятия определены Казахстан, Сибирский и Дальневосточный федеральные округа России, страны Центральной Азии и Закавказья.

Партнерство холдинга АвтоВАЗа насчитывает полтора десятилетия. На АвтоВАЗе будет дан старт сразу нескольким моделям на глобальной платформе Renault-Nissan-АвтоВАЗ. Цена автомобилей Lada по-прежнему останется самой привлекательной на рынке, но по уровню технологий и качества марка выйдет на новый уровень. С выходом на проектную мощность проект станет самым крупным в казахстанской машиностроительной отрасли. Он даст более 1,5 миллиарда долларов в виде прироста ВВП и 87 миллионов долларов в виде бюджетных отчислений ежегодно. Предусмотрены этапы развития проекта, вопросы поставок продукции предприятия на сопредельные рынки, а также перспективы государственной поддержки совместного проекта ОАО «АвтоВАЗ» и АО «Азия Авто».

Проект является частью государственной программы форсированного индустриально-инновационного развития РК, Карты индустриализации РК и ряда других государственных программ.

Интеграция различных отраслей промышленности внутри одного кластера позволит полу-

чить значительные выгоды. По нашему мнению, кластеризация промышленности приведет к следующим положительным моментам:

1. Внутри кластера будут успешно развиваться взаимоотношения между субъектами, которые помогут конечному продвижению товара и получению прибыли.

2. Появление интегрированных формирований внутри кластера будет способствовать обоснованному формированию материально-технической базы на целостной основе. Наличие взаимосвязанных предприятий по ремонту и производству техники, а также потребители этой техники будут общаться с минимальным числом посредников и наиболее полно учитывать потребности друг друга.

3. Предприятиям, объединенным внутри кластера гораздо легче защититься от внешней агрессии.

4. Улучшится социальное положение производителей за счет развития инфраструктуры внутри кластера. Появятся новые рабочие места, повысится уровень жизни.

При формировании и развитии кластеров на автомобильном рынке преследуется следующая цель – создание условий для расширения внутреннего производства и повышения конкурентоспособности продукции отечественного производства на основе формирования интеграционных связей и совершенствования государственного регулирования.

Для достижения указанной цели, по нашему мнению, необходимо решить следующие основные задачи:

- разработка механизмов взаимодействия участников кластера;
- развитие сырьевой базы на основе агроиндустриальных технологий;
- внедрение инновационных и высокотехнологичных производств;
- решение проблем подготовки кадров;
- разработка технических регламентов и стандартов, гармонизированных с международными;
- расширение объемов продажи на внутреннем и внешних рынках;
- формирование брэндов предприятий автомобилестроения.

Для достижения намеченных целей в структуре автопромышленного кластера в современных условиях значительную роль играют логистические услуги, которые по своим функциям наиболее близки к производственной инфраструктуре. Однако, в отличие от производственной

инфраструктуры, в логистических услугах продолжается процесс производства товаров до приемлемого для продажи уровня. В логистических услугах регионального автопромышленного кластера, этот процесс последовательно осуществляется во взаимосвязанных звеньях логистических услуг.

Основной функцией логистических услуг является соединение процесса производства продукции с ее реализацией, хранением и первичной промышленной переработкой. Применительно к условиям рыночной экономики, требуется обоснование стратегических ориентиров их развития, учитывающих разносторонние интересы как участников технологической цепочки продвижения продуктов, так и конечных потребителей - населения, проживающего на той или иной территории.

Качество такого рода услуг должно оцениваться не только количеством материальных ресурсов, поставленных потребителям, но и экономичностью самой системы снабжения, ее способностью удовлетворять потребности предприятий в материальных ресурсах в установленные планом сроки и в требуемом ассортименте». Если выразить этот принцип другими словами, то получится основной принцип логистики: доставлять продукцию в нужном количестве, в нужное время, в нужное место, в нужном ассортименте.

Решение проблемы оптимизации системы

логистических услуг нами видится в качественном анализе хозяйственных связей посредством межотраслевого баланса. Необходимо совершенствование межрайонных экономических связей, т.е. определение эффективной структуры хозяйственных связей, выбор той или иной ее формы обуславливают дальнейшую оперативную работу изготовителей, потребителей продукции и органов материально-технического снабжения; позволяют установить, с какими звеньями товаропроводящей сети предприятие вступает во взаимоотношения при закупке и реализации товаров производственно-технического назначения.

Основными тенденциями современного развития экономики развитых стран являются корпоратизация, концентрация производства, интернационализация.

Логистизация в определенной степени является следствием данных тенденций. Формирование логистических систем на различных уровнях-это своего рода концентрация логистического обслуживания материальных потоков. За счет получения эффектов синергии логистизация позволяет повысить конкурентоспособность продукции, снизить издержки на всем пути движения материального потока, синхронизировать и изменять при необходимости направления передвижения материальных, финансовых и информационных потоков и, таким образом, повысить управляемость и устойчивость всей экономической системы.

Список использованных источников

1. Акчурина А. Г. К анализу конкурентоспособности автомобильного транспорта в системе ТКК / А. Г. Акчурина // Поиск. — Алматы, 2006 г. — № 3 (2).

2. Кайгородцев Л. Л. Система продовольственной безопасности / Л. Л. Кайгородцев // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. — 2006. — № 4 (24). — С. 74– 79.

3. Акчурина А. Г. Исследование конкурентоспособности автомобильного транспорта в систе-

ме транспортно-коммуникационного комплекса / А. Г. Акчурина // Вестник КазАТК. — Алматы.

4. Казахстан за годы независимости 1991–2007. Статистический сборник. — Астана, 2008 — 254 с.

5. Королев И., Жуковская В., Чертко Н. Импорт и продовольственная безопасность России / И. Королев, В. Жуковская, Н. Чертко // Мировая экономика и международные отношения. — 2007. — № 11. — С. 13–20.

JEL CLASSIFICATION: C38, O14

FORMING AUTO INDUSTRIAL CLUSTER IN KAZAKHSTAN

Mira A. KOSHIMOVA

Candidate of Science in Economics, Associate Professor of the Department of "Economics", Caspian State University of Technologies and Engineering named after Sh. Yessenov

Summary. The directions of forming of auto industrial cluster in the country are considered in this article. And a system of the branch approach is shown which is based on horizontal relationships while the cluster approaches implies vertical connections. The author offers measures of state regulation of the forming auto industrial cluster and industries entering the cluster that can quickly react to customers' needs. Approaches are revealed concerning concentration

of the cluster in geographical relation where close location promotes strengthening of many advantages to improve productivity and innovations of industries.

There is consideration of usage of logistic services for regional auto industrial cluster at which their primary function is to connect the process of production with its implementation, storage and primary industrial processing.

Key words: *auto industrial cluster, regulation, logistics services.*

The creation of an industrial cluster as a future industrial complex is part of the Program of forced industrial-innovative development of Kazakhstan for 2010-2014 and refers to the number of projects of national importance.

In the last decade, clusters are the most successful tool for economic development regions in Western countries. The experience of many countries and regions of the world shows that the clusters really encourage productivity and growth of well-being where they are used.

Cluster or industrial group is a group of geographically adjacent interconnected companies and associated organizations operating in a certain area and characterized by common activities and complementary to each other.

The raw-materials branches of the industry are currently dominated in Kazakhstan. Development on their basis of additional sectors of the economy, which will interact with each other, will lead Kazakhstan to a new level of economic development. The existing system of sectoral approach focuses on horizontal relationships, while the cluster approach focuses on the importance of vertical relations between enterprises of different spheres and interdependent symbiosis, based on the synergies. It should be noted that the boundaries of the clusters may extend beyond political boundaries. There is the example of the European cluster firms in Germany and Switzerland for the production of chemicals.

The integration of different industries within a single cluster will allow to receive significant benefits.

References

1. Akchurin A. H. (2006) K analizu konkurentosposobnosti avtomobilnogo transporta v sisteme TKK [Analysis of the competitiveness of road transport in the TAC]. Poisk. Almaty, 3 (2).
2. Kaihorodtsev L. L. (2006) Sistema prodovolstvennoj bezopasnosti [Food safety system]. Vestnik Altajskogo gosudarstvennogo ahrarnogo universiteta. 4 (24), 74–79.
3. Akchuryn A. H. Issledovanie konkurentosposobnosti avtomobilnogo transporta v sisteme transportno-kommunikatsionnogo kompleksa [Research of competitiveness of road transport in the transport and communications complex]. Vestnyk KazATK. Almaty.
4. Kazakhstan za hody nezavisimosti 1991–2007. Statisticheskij sbornik [Kazakhstan's independence

1991-2007. Statistical collection]. Astana, 2008.

5. Korolev Y., Zhukovskaja V., Chertko N. (2007)
Import i prodovolstvennaja bezopasnost Rossii

[Import and food security in Russia]. Mirovaja ehkonomika i mezhdunarodnye otnoshenija. 11, 13–20.

УДК 656.629

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЬКОГО РІЧКОВОГО ТРАНСПОРТУ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ МІСТА КИЄВА

Катерина Валеріївна ЛЕРНІЧЕНКО

старший викладач кафедри маркетингу, транспортних технологій і логістики Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного
E-mail: qwer-12@yandex.ua

Анотація. У цій статті обґрунтовано формування системи міського річкового транспорту міста Києва та доцільність залучення такого виду перевезень у транспортну інфраструктуру міста; виділено суб'єкти, залучені до реалізації програми впровадження нового виду пасажирського водного транспорту, й їх функціональні обов'язки; визначено чинники, що впливають на механізм впровадження міського річкового транспорту.

Аннотация. В этой статье обосновано формирование системы городского речного транспорта города Киева и целесообразность внедрения такого вида перевозок в транспортную инфраструктуру города; вычленены субъекты, задействованные в реализации программы внедрения нового вида пассажирского водного транспорта, и их функциональные обязанности; определены факторы, влияющие на механизм внедрения городского речного транспорта.

Ключові слова: водний транспорт, пасажирський транспорт, водне таксі, міські водні перевезення.

Ключевые слова: водный транспорт, пассажирский транспорт, водное такси, городские водные перевозки.

Постановка проблеми. Київ – багатомільйонне місто з досить розвинутою транспортною системою. Як столиця нашої країни, він залишає у пам'яті відвідувачів враження щодо України в цілому. На жаль, останнім часом, якість транспортних послуг, що надаються, не зазнала покращення [1]. Такий стан транспортної системи міста погіршує сьогодення жителів та враження гостей від перебування у Києві. Саме тому необхідно змінювати транспортну систему інноваційно. Однією з таких інновацій може бути міський річковий транспорт. Під поняттям «міський річковий транспорт» ми розуміємо маломірні судна, що будуть виконувати перевезення пасажирів за графіком руху (річкові трамваї) та за замовленням (водне таксі). Залучення цього виду транспорту в загальну транспортну мережу міста відкриє значні переваги жителям міста та гостям столиці щодо пересування річковою артерією Києва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У численних наукових працях вітчизняних та іноземних науковців, таких як: І. Аксьонов, О. Арти-

нов, С. Боняр, М. Біленький, М. Громов, В. Ільчук, Г. Кондратьєв, В. Коба, Ф. Кравець, В. Краєв, Б. Парохонський, Ю. Пашенко, Ю. Цветов, Є. Сич та ін. розглядалися проблемні питання транспортної галузі, у тому числі й річкового транспорту. Л. Бакалова, Н. Гринчук, О. Ісип, А. Шапар у своїх працях приділяють увагу міському плануванню, перевантаженості транспортних шляхів великих міст. Проте, питання впровадження міського річкового транспорту залишається поза увагою вчених-дослідників.

Метою статті є обґрунтувати доцільність введення в експлуатацію міського річкового транспорту (водного таксі та річкового трамваю); виокремити суб'єкти програми впровадження нового виду пасажирського водного транспорту та їх функціональні обов'язки; дослідити чинники, що впливають на механізм впровадження міського річкового транспорту.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Міський річковий транспорт – це новина для киян. За радянських часів річкові пасажирські перевезення повністю були забезпе-

чені швидкісними суднами на підводних крилах (СПК) типу «Ракета», «Комета» і «Метеор». Даний вид перевезень користувався значним попитом, адже за короткий час пасажери діставались островів, дачних ділянок в Осокорках та в районі Київського водосховища. Судна, майже завжди, ходили з повним завантаженням і використовувались як річкові трамваї. Вони працювали за графіком руху й були закріплені за певними лініями [2]. Водного таксі (у чистому вигляді) не існувало. Ми пропонуємо розширити транспорту мережу міста шляхом запровадження нового виду міського транспорту – водного таксі, а також відродження міських перевезень річковими трамваями.

Сьогодні використання СПК є економічно не вигідним – значні витрати палива, складність керування роблять ці перевезення нерентабельними. Немає підтримки швидкісного пасажирського флоту з боку держави [3]. Намагання ввести в експлуатацію річкові трамваї та маршрутні таксі в Києві в 2010 році не призвело до попиту на нього серед населення через низку обставин [4], [5]. Ми вважаємо, що для відродження пасажирських перевезень швидкісним флотом необхідно змінити існуючу концепцію погляду на такий вид перевезень. Досвід розвинутих країн та країн, що розвиваються, наприклад: Італії, Нідерландів, Великобританії, США, Франції, Німеччини, Туреччини, Дубаї, Таїланду, Австралії, Японії, Польщі, Росії та інших – доводить, що такого роду перевезення користуються значним попитом серед містян та туристів [6]. У всіх країнах, де розповсюдився міський водний тран-

спорт, досить розвинутий туризм і більша частина обсягу таких послуг обов'язково надається в рамках екскурсійного обслуговування. Залучення водного транспорту в загальну транспортну інфраструктуру міста забезпечить її розвиток і якісно покращить транспортне обслуговування місцевих жителів та підвищить імідж України й кожного міста, де буде використовуватись.

Перевезення пасажирів можна здійснювати за встановленими маршрутами та на замовній основі (як аналог наземного таксі). Для маршрутних перевезень доцільно використовувати пасажирські катамарани (найбільш розповсюджені у світі). Такі судна мають значну пасажировмісність – від 12 чоловік і більше. Для перевезення пасажирів за невстановленими маршрутами (на замовлення) доречніше використовувати маломірні катери пасажировмісністю 3-7 чоловік. Для обох типів цих суден характерне наступне: висока морехідність; привабливий і сучасний дизайн; висока якість послуг, що надаються; легкість в управлінні й обслуговуванні; порівняно з іншими маломірними суднами, що можуть використовуватись у річкових акваторіях у межах міста, невисокі витрати палива; можливість швартування на необладнаних ділянках (у катерів цей показник вищий за рахунок меншої осадки корпусу); високий рівень безпеки.

У таблиці 1 наведено деякі порівняльні характеристики вищеназваних суден. Вагові коефіцієнти, що вказують значимість кожної з характеристик, прийняті за «5» – найбільш привабливі, «1» – найменш привабливі [7].

Таблиця 1

Порівняння типів малих (довжиною до 24 м для катамаранів та до 5 м для катерів) швидкісних суден за ефективністю й можливістю застосування як міського річкового транспорту

№ з/п	Характеристика	Катамаран	Катер
1.	Початкова вартість	3	5
2.	Паливна економічність	5	5
3.	Морехідність / комфортність за вертикальним прискоренням	5	4
4.	Компонування / комфортність / утилізація простору	5	4
5.	Обслуговування і сервіс судна	4	5
6.	Складність управління судном	5	5
7.	Відсутність обмеження за осадкою	4	5
8.	Безпека	5	5
9.	Експлуатація в льодових умовах	1	1
10.	Загальний результат	37	39

При встановлених умовах очевидні переваги мають катери, але, враховуючи сферу застосування (маршрутне й використання на замовлення), можна зробити висновок, що доцільно використовувати судна обох цих типів. Наприклад, у Нью-Йорку пасажирські катамарани стали найбільш розповсюдженими при перевезенні туристів, а катери – місцевих жителів. Катамарани використовуються на певних кругових маршрутах (для ознайомлення туристів з пам'ятками міста з води). За наявності денного білета турист має змогу протягом дня користуватись послугами перевезення на катамарані без обмеження в часі [8].

На основі децентралізованої організаційно-функціональної моделі створення ринку послуг міського водного транспорту можна виокремити діяльність трьох окремих суб'єктів підприємництва, що пов'язані між собою на функціональному рівні, а саме:

- 1) оператор(-и) міського річкового транспорту;
- 2) індивідуальні експлуатанти маломірних суден, що надаватимуть послуги з перевезення;
- 3) фінансові агенти, які надаватимуть ресурси для будівництва або купівлі суден (лізингові компанії, інвестори) [9, с.11].

Для координації роботи індивідуальних експлуатантів маломірних суден, їх зв'язку з міською державною адміністрацією, пропонується створення одного або декількох операторів міського річкового транспорту. Такий оператор має забезпечити ефективну експлуатацію суден; роботу берегових інфраструктурних об'єктів, диспетчерської служби та єдиного інформаційного сайту міського річкового транспорту. Диспетчерська служба гарантуватиме організацію безпечної експлуатації суден та надання якісних послуг (синхронізація руху суден; проходження великотоннажних пасажирських та вантажних суден; оптимізація руху суден водного таксі для найбільш повного задоволення попиту та зниження простоїв і порожніх пробігів тощо). Ця служба має бути обладнана системою автоматизованого визначення місцезнаходження суден і управління радіо- та мобільним зв'язком.

Інформаційний сайт міститиме інформацію щодо усіх операторів міського річкового транспорту, тарифів, послуг; можливості замовлення таксі (на сайті або за телефоном) та покупки білетів.

Даний вид перевезень доцільно віддати приватному бізнесу – індивідуальним експлуатантам. Комплексна та спільна робота держави й приватного бізнесу буде запорукою розвитку міського водного транспорту. Держава має забезпечити індивідуальних експлуатантів гнучкою й лояльною системою оподаткування, що сприятиме стимулюванню розвитку даного виду перевезень. Зекономлені кошти вони зможуть спрямувати на розширення свого флоту, підвищення якості послуг та маркетингову діяльність. Кредитні ресурси можуть надаватись на лізинговій основі лізинговими компаніями або інвесторами. Значна кількість індивідуальних експлуатантів дозволить встановити конкуренцію в даному сегменті перевезень і, як наслідок, привабливу ціну.

Залучення приватних інвесторів для створення/реконструкції берегової інфраструктури передбачає наступне: створення мережі сходів-причалів вздовж русла річки в межах запланованої акваторії з максимальною інтеграцією в загальноміську мережу громадського транспорту; будівництво баз для стоянки суден і комплексного їх обслуговування та ремонту, а також берегових станцій заправки суден паливом.

Надання послуг міського водного транспорту передбачає експлуатацію в окремих б'єфах. Проходження судна з одного б'єфа до іншого можливе лише на замовній основі (шлюзування займає 2-3 год.). У робочі дні міський водний транспорт, в основному, може використовуватись для перевезення пасажирів між правим і лівим берегами міста, а у вихідні – у зони дачних ділянок, місць відпочинку тощо.

До реалізації програми впровадження міського річкового транспорту залучений державний апарат, суб'єкти підприємництва, фінансові структури та кінцевий споживач. Функції, що вони виконують, наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

*Функції суб'єктів, залучених до реалізації програми впровадження
міського річкового транспорту*

№ з/п	Суб'єкт системи міського річкового транспорту	Функції суб'єкта
1.	Департамент транспортної інфраструктури Київської міської державної адміністрації	Забезпечення організації реалізації програми.
2.	Оператор (-и) міського річкового транспорту	Забезпечення роботи берегових інфраструктурних об'єктів. Організація диспетчерської служби. Створення та наповнення інформаційного сайту. Координація діяльності індивідуальних експлуатантів маломірних суден.
3.	Індивідуальні експлуатанти маломірних суден, що надаватимуть послуги з перевезення	Купівля або оренда маломірних суден, призначених для експлуатації як міський річковий транспорт. Надання послуг з перевезення.
4.	Приватні інвестори, лізингові компанії	Грошові потоки на купівлю маломірних суден та будівництво/ремонт об'єктів берегової інфраструктури (станції для стоянки й обслуговування міського річкового транспорту, станції заправки паливом, причальні споруди для посадки/висадки пасажирів тощо).
5.	«Укрморречінспекція»	Реєстрація у Державному судовому реєстрі України маломірних суден. Контроль за підготовкою водіїв маломірних суден. Отримання ліцензії на здійснення господарської діяльності з перевезення пасажирів річковим транспортом. Контроль за дотриманням правил судноплавства та пасажирських перевезень.
6.	ДП «Укрводшлях»	Надання навігаційних послуг.
7.	Український метеорологічний центр	Метеорологічне забезпечення під час експлуатації маломірних суден.
8.	Кінцевий споживач	Використання послуг міського річкового транспорту.

Для забезпечення реалізації механізму впровадження міського річкового транспорту слід розглянути зовнішні й внутрішні чинники, які на нього впливають. До зовнішніх чинників відносяться: політичні, соціально-економічні, природні умови; насиченість ринку, партнери, посередники, конкуренти, зменшення обсягу в'їзного та внутрішнього туризму, кінцевий споживач. До внутрішніх відносяться: організаційна структура операторів й індивідуальних експлуатантів, планування, маркетингова політика, флот, персонал, фінансові ресурси, асортимент послуг та про-

дуктів [10, с. 2]. При реалізації програми впровадження міського річкового транспорту особливу увагу слід звернути на фактори, що впливають на вибір виду транспорту кінцевим споживачем, адже його думка має вирішальне значення. Якщо пасажир не буде зацікавлений щодо запропонованої послуги, то розробка й її впровадження не доцільні. Обираючи той чи інший вид транспорту для пересування містом, пасажир керується особистісними пріоритетами, які можна класифікувати як три групи факторів: вартісні, якісні й транспортні (рис. 1).

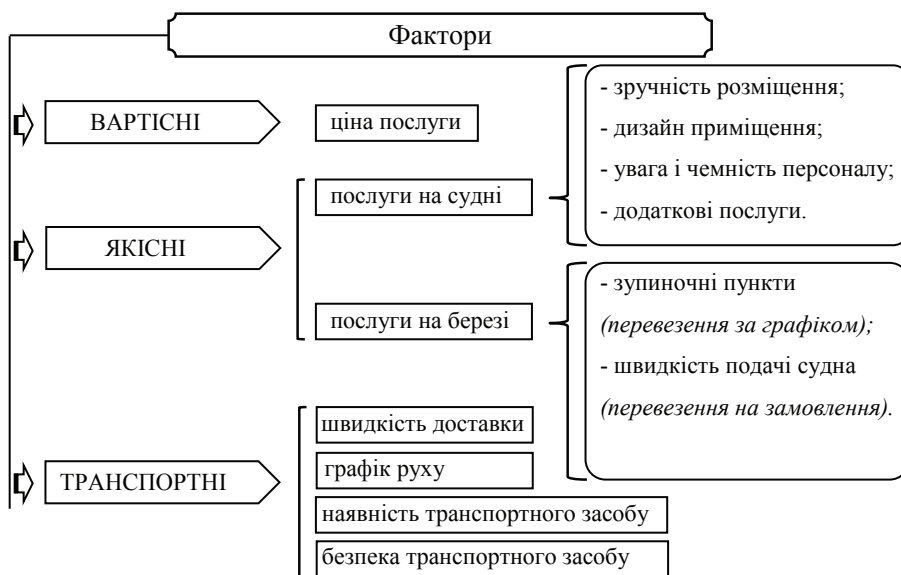

Рис. 1. Фактори, що впливають на обрання послуг міського водного транспорту кінцевим споживачем

Вартісні фактори включають в себе ціну за послугу, що пропонується індивідуальними експлуатантами. Залежно від виду транспорту (річковий трамвай або водне таксі) ціна повинна варіюватись, але в доступних межах, при цьому враховуючи вартість аналогічного наземного транспорту й середній рівень доходу місцевого населення.

Якісні фактори включають у себе дві групи послуг: послуги, що пропонуються на судні й послуги на березі. На судні споживач звертає увагу на умови розміщення (зручність розміщення, дизайн приміщення, увага і чемність персоналу, додаткові послуги) й комфортабельність транспортного засобу (його зовнішній вигляд, морехідні якості). Додаткові послуги можуть різнитись залежно від типу транспортного засобу (річковий трамвай або водне таксі) й мати широкий асортимент (обладнані туалети, місця для перевезення багажу, буфет тощо). На березі споживача цікавлять якість обладнання зупиночних пунктів (для річкового трамвая), що має забезпечувати можливість очікування судна (обладнані місця для сидіння, прихисток від негоди тощо) та можливість і швидкість подачі судна у вказане пасажиром місце (для таксі).

До транспортних факторів можна віднести наступні: швидкість доставки, графік руху, наявність транспортного засобу й його безпека.

Розуміння потреб споживача на початковому етапі планування реалізації механізму впровадження міського водного транспорту буде запорукою майбутнього економічного зростання та ефективності використання річкових трамваїв і водного таксі.

Висновки. На імідж країни впливають різноманітні фактори. Один з них – це якість послуг, що надаються в різних галузях народного господарства, при цьому важливе місце тут займають послуги з перевезення, причому не тільки туристів, а й місцевих жителів. Використання сучасних комфортабельних катерів (водне таксі) і катамаранів (річковий трамвай), забезпечить не лише вільне пересування, а й значно вплине на імідж нашої країни та кожного окремого міста, де набуде розповсюдження даний вид перевезень.

Подальші наукові розробки слід присвятити розробці організаційно-економічного механізму взаємодії елементів, що входять до системи міського річкового транспорту, а саме: приналежність причалів м Києва; розробка цінової політики та розрахунок вартості перевезень; взаємозв'язок усіх ланок організаційно-функціональної схеми тощо.

Список використаних джерел

1. Удовиченко Б. Европейскому городу – европейский транспорт [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://kiev4you.org/index.php/pisateli/44-scenariy/646-transport>.
2. Матушков О. Днепр без «Ракет»: куда ушли катера на подводных крыльях [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://nashkiev.ua/zhurnal/rastuschiy-gorod/dnepr-bez-raket-kuda-ushli-katera-na-podvodnyh-krylyah.html>.
3. Емельянова Е. Ресурсный потенциал речного транспорта Украины: проблемы, задачи и меры по развитию и эффективному использованию [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://transport-journal.com/komentarii-obzori/resursnyiy-potentsyal-rechnoho-transporta-ukrainyi-problemyi-zadachy-y-meryi-ro-razvytyuu-y-effektyvnomu-yspolzovanyuu/>.
4. Браткова А. По Днепру начало курсировать речное такси [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://kiev.segodnya.ua/kpower/po-dnepru-nachalo-kurcirovat-rechnoe-takci.html>.
5. Черновецкий Л. Речной трамвай и водное такси [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://chernovetskiy.com.ua/mayor/projects/rechnoy-tramvay-i-vodnoe-taksi-2/>
6. Водное такси разных стран [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://korabley.net/news/2009-04-09-207>.
7. Назаров А. Г. Водные такси-катамараны: проблемы, решения и опыт проектирования [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.korabel.ru/news/comments/vodnye_taksi-katamarany_problemy_resheniya_i_opyt_proektirovaniya.html.
8. США, Нью-Йорк: Водное такси – домчим с ветерком и комфортом! [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://turj.ru/blog/history/2237.html>.
9. Концепция развития водного такси в Московском регионе. — 2007. — 19 с.
10. Шерепа К. М. Загальна характеристика основних факторів, що визначають обсяги та структуру пасажирських перевезень // Проблема підвищення ефективності інфраструктури: 36. наук. пр.: Випуск 27. – Київ: НАУ, 2010. [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/178>.

JEL CLASSIFICATION: L91, L92, R40, R49

FORMING OF THE PUBLIC RIVER TRANSPORT SYSTEM AS A KYIV TRANSPORT INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT FACTOR

Kateryna V. LERNICHENKO

Senior lecturer of the Marketing, Transportation Technologies and Logistics Department of the Kyiv State Maritime Academy named after hetman Petro Konashevich-Sahaydachniy

Summary. This article provides the following: rationale for the formation of the system of the city of river transport in the city of Kyiv and the feasibility of implementing this type of transport in the transport infrastructure of the city; the casting of actors involved in the implementation of the programme

of introduction of new passenger water transport and their functional duties; factors affecting the mechanism of implementation of the urban river transport.

Key words: *water transport, passenger transportation, water taxi, city water transportation.*

The Kyiv transport system must be changed innovatively. We suggest involving public river transport – small size vessels that will carry passengers on schedule (river busses) and on demand (river taxi).

For the fixed route public conveyance it is advisable to use the passenger catamarans (over 12 passengers). For the non-fixed routes (on demand) it is wise to use small size boats (3–7 passengers).

These vessels are characterized by the following: high navigability; attractive and modern design; high quality of services; ease of control and maintenance; low fuel consumption; possibility of mooring to the unequipped berth; high level of safety.

For the implementation of the program of the public river transport we suggest to involve the following institutions: The Department of Transport Infrastructure of Kiev City State Administration (providing of the organisation the realisation of the program); public river transport operator(-s) (providing of the work of coastal infrastructural objects; organisation of controller's service; creating and filling of the informative web-site; coordination of the activity of individual small size vessels operators); individual small size vessels operators (purchase or lease of small size vessels intended for the operations as a public river transport; rendering of transportation services); private investors, leasing companies

(cash flows for the purchase of small size vessels and building/repairs of the coastal infrastructural objects); "State Inspection of Ukraine on safety in maritime and river transport" (small size vessel registration in the State Ship Register of Ukraine; controlling the navigators training; receipt of a licence to the realisation of the river transportation economic activity; control of navigation and passengers transportation observance); Internal Waterways State Enterprise 'Ukrvodshliakh' (provision of the navigational services); Ukrainian meteorological center (the meteorological providing during small size vessels operations); ultimate consumer (usage the public river transport).

During the program realisation one must pay special attention to the factors that impact on the vehicle choice of ultimate consumer – his personal priorities that can be divided in three groups of factors: value (the price of the service), quality (the services on board and ashore) and transport (the rate of delivery, the schedule, the presence of a vehicle and its safety).

The use of modern public river transport will provide not only freedom of movement, and will also considerably impact on the image of our country and every city that use this kind of transportations.

References

1. Udovichenko B. Yevropejskomu gorodu – evropejskij transport [European cities – European transport]. Retrieved from <http://kiev4you.org/index.php/pisateli/44-scenariy/646-transport>.
2. Matushkov O. Dnepr bez «Raket»: kuda ushli katera na podvodnyh kryiljah [Dnepr without “Rocket”: Where did the hydrofoil]. Retrieved from <http://nashkiev.ua/zhurnal/rastuschiy-gorod/dnepr-bez-raket-kuda-ushli-katera-na-podvodnyh-krylyah.html>.
3. Emeljanova E. Resursnyi potentsial rechnogo transporta Ukrainy: problemy, zadachi i meryi po razvitiju i effektivnomu ispolzovaniju [The resource potential of river transport in Ukraine: achievements, problems and measures for the development and effective use of]. Retrieved from <http://transport-journal.com/komentarii-obzori/resursnyij-potentsyal-rechnoho-transporta-ukraynyi-problemyi-zadachy-y-meryi-po-razvytyyu-y-effektyvnomu-yspolzovanyyu/>.
4. Bratkova A. Po Dnepru nachalo kursirovat rechnoe taksi [At the beginning of the Dnieper river cruising taxi]. Retrieved from <http://kiev.segodnya.ua/kpower/po-dnepru-nachalo-kurcirovat-rechnoe-taksi.html>.
5. Chernovetskiy L. Rechnojj tramvajj i vodnoe taksi [Waterbus and water taxi]. Retrieved from <http://chernovetskiy.com.ua/mayor/projects/rechnoy-tramvaj-i-vodnoe-taksi-2/>.
6. Vodnoe taksi raznyh stran [Water Taxi in different countries]. Retrieved from <http://korabley.net/news/2009-04-09-207>.
7. Nazarov A. G. Vodnye taksi-katamarany: problemy, reshenija i opyt proektirovaniya [Water taxi catamarans: problems, solutions and design experience]. Retrieved from http://www.korabel.ru/news/comments/vodnye_taksi-katamarany_problemy_resheniya_i_opyt_proektirovaniya.html.
8. SShA, Nyu-York: Vodnoe taksi – domchim s veterkom i komfortom! [USA, New York: Water Taxi – whisk with a breeze and comfort!]. Retrieved from <http://turj.ru/blog/history/2237.html>.
9. Kontseptsija razvitija vodnogo taksi v Moskovskom regione [The concept of a water taxi in the Moscow region]. 2007.
10. Sherepa K. M. (2010) Zagalna harakterystyka osnovnyh faktoriv, scho viznachaiut obsiagy ta strukturu pasazhirskih perevezhen [General characteristics of the main factors that determine the amount and composition of passenger traffic]. Problema pidvishennia efektyvnosti infrastrukturi. KiYiv: NAU. Retrieved from <http://jrnل.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/178>.

УДК 336.2

РОЗВИТОК МАЛОГО БІЗНЕСУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Ольга Іванівна МАРЧЕНКО

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства Національного університету державної податкової служби України

Руслан Васильович МОТКАЛЮК

*магістр факультету інформаційних технологій та менеджменту Національного університету державної податкової служби України
E-mail: m.rus1993@mail.ru*

Анотація. В статті визначено місце малого бізнесу в ринковій економіці, розглянуто основні проблеми з якими стикається мале підприємство під час здійснення господарської діяльності, розкрито особливості існування малого бізнесу в зарубіжних країнах, запропоновано шляхи розвитку малого бізнесу в Україні.

Аннотация. В статье определено место малого бизнеса в рыночной экономике, рассмотрены основные проблемы, с которыми сталкивается малое предприятие при осуществлении хозяйственной деятельности, раскрыты особенности существования малого бизнеса в зарубежных странах, предложены пути развития малого бизнеса в Украине.

Ключевые слова: *малый бизнес, экономика, предприятие, риск, прибыль, бизнес, идея.*

Ключові слова: *малий бізнес, економіка, підприємство, ризик, прибуток, бізнес, ідея.*

Постановка проблеми. В даний час про розвиток малого бізнесу в Україні говорять дуже багато, але реальних зрушень, щоб допомогти цій галузі економіки розвиватися – не передбачається. Адже малі підприємства забезпечують засобами для існування значну частину населення, і сприяють стабілізації обстановки в суспільстві. Сьогодні малий бізнес в Україні можна сміливо назвати органічною частиною структури економіки. Він збільшує кількість робочих місць, встановлює власний асортимент товару і цінову політику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку малого бізнесу досліджено в наукових працях видатних українських та іноземних економістів і науковців. Таких як З. С. Варналій, А. С. Булатов, А. І. Амоша, А. О. Блинов, І. Н. Шапкін, В. В. Буєв, Л. В. Шуклов, Ф. С. Сайдуллаєв, Н. А. Джобава, Л. А. Сорокіна, В. Горфинкель, Б. М. Широков та інші.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку малого бізнесу в Україні та напрямків використання зарубіжного досвіду для покращення діяльності малого бізнесу.

Для досягнення мети були поставлені та вирішені наступні завдання:

- визначити актуальність даної проблеми для подальшого її дослідження;
- окреслити теоретичні основи перспектив розвитку малого бізнесу;
- визначити основні переваги та недоліки малого бізнесу в Україні;
- визначити основні напрямки використання зарубіжного досвіду у розвитку малого бізнесу.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Малий бізнес є складовою частиною розвинутої економіки. Він повинен виконувати ряд функцій, які дозволяють економіці гармонійно розвиватися. Саме малий бізнес є провідником ефективних інновацій у масове виробництво. За рахунок невеликого парку устаткування і немасового випуску продукції, підприємства сфери малого бізнесу витрачають не настільки значний обсяг фінансових коштів і часу на зміну технологічного процесу, ніж великі, таким чином, виявляються найбільш ефективні інновації.

У разі негативного результату, втрати підприємства сфери малого бізнесу не будуть настільки великі, як у великих і найбільших підприємствах [1, с. 33].

Також крім апробаційної функції, сфера малого бізнесу сприяє диверсифікації виробництва, за рахунок освоєння нових перспективних ніш. Підприємці, організовуючи свій бізнес, йдуть на ризик заради отримання прибутку і самореалізації. Результатом таких зусиль є нові малі компанії, які впроваджують та освоюють самі передові технології, перетворюють ідеї в продукти реального сектора економіки.

Стабільний розвиток сектора малого і середнього підприємництва в довгостроковій перспективі передбачає значну державну підтримку (виражену у вигляді інвестиційних програм, проектів, комплексної кредитної та податкової політики), насамперед, малих і середніх інноваційних підприємств і відповідних інфраструктурних об'єктів – кластерів, бізнес-інкубаторів, технопарків, наукових парків, венчурних фондів, гарантійних фондів, фондів прямих інвестицій і т. д.

В ринковій економіці малий бізнес виступає в ролі основного сектора, який визначає темпи економічного зростання Валового Національного Продукту [2, с. 15]. Всі розвинені держави активно підтримують малий бізнес, так як від нього залежить структура і якість ВВП. У розвинених країнах з ринковою економікою на малий бізнес припадає 60 % – 70 % ВВП. Наприклад, малий бізнес США вдвічі більше містить робочих місць, ніж в усьому бізнесі. Малий бізнес вдвічі більше освоює нововведення. У Канаді, Великобританії та Німеччині на частку малого бізнесу припадає 60 % – 70 % від загального виробництва країни. Для багатьох жителів країн СНД цікавить такий факт: у багатьох країнах малі підприємства беруть участь в експорті продукції. До того ж досить високі показники активності експорту:

- Німеччина – 40%;
- Нідерланди – 40 %;
- Італія – 25 %;
- США – 15 %;
- Японія – 15 %.

На жаль, як на території СНД так і в Україні малий бізнес досить молодий. Поки його перспективи вельми песимістичні. У нашому пострадянському просторі великий і середній бізнеси тісно пов'язані з владою. Причому настільки тісно, що вже не зрозуміти де бізнесмен, а де чиновник [2, с. 16]. Але завдяки сучасним методам поши-

рення інформації про підприємницькі ідеї, кожен день поповнюються ряди підприємців. А в найближчому майбутньому разом із зростанням малих підприємств розвинеться соціальна економіка в країнах СНД. Адже в Україні багато ресурсів і працьовитих людей, яким просто потрібна інформація про бізнес для планування дій.

Ринкова економіка найбільш ефективна з розвиненим малим бізнесом. З малим бізнесом ринок більш ефективний. Виходячи з історії світового досвіду і практики найголовнішою ознакою економіки наявність в оптимальному співвідношенні малого, середнього та великого сектора. При цьому переважати повинен малий бізнес, тому що він має багато переваг. Малі підприємства більш динамічні, вони швидше і ефективніше реагують на зміни внутрішнього ринку, як в період зростання, так і в кризові часи. Малий бізнес часто грає роль інструменту для зменшення диспропорцій на окремих товарних ринках [5, с. 52].

Створення нових робочих місць, розвиток добросовісної конкуренції, швидке насичення ринку товарами та послугами, впровадження інновацій, все це відбувається на внутрішньому ринку держави завдяки малому бізнесу. Саме ринковий тип економіки є найбільш ефективним для всіх держав. Він історично виправдав себе, коли грав головну роль в соціально-економічному розвитку багатьох країн світу. Досліджуючи ринкову економіку можна виділити такі переваги як:

- раціональне використання виробничих ресурсів.
- узгодженість інтересів ринкових суб'єктів.
- реалізація підприємницького потенціалу.
- реалізація гнучкого структурного перебудовання економіки.
- свобода ринкового вибору і демократизація.
- динамізм і добросовісна конкуренція.

Головну перевагу в ринковій економіці слід надати свободі економічного вибору. Економічна ринкова структура бере свій початок саме з малого бізнесу. Малий бізнес – це структурний елемент в ринковій економіці, але він є основою ринкового середовища. Саме з дрібнотоварного підприємництва розвивається економічна ринкова структура. Після чого в оптимальному співвідношенні формується середній і великий бізнеси, ефективно взаємодіючи з усіма елементами цілісної економічної структури. Але сектор малого бізнесу повинен кількісно переважати в ринковій структурі, так як він виконує функцію

елементарного засновника ринкового середовища. Малий бізнес підтримує будь-яку сферу діяльності: виробнича, комерційна, страхова та ін.

Тому малому бізнесу належить місце головного сектора економіки для забезпечення надійності, ефективності та гнучкості внутрішнього ринку країни. Важливо відзначити, що від внутрішнього ринку, в першу чергу залежить соціально-економічний розвиток кожної держави. Таким чином, без малого бізнесу суспільство та економіка не мають можливості не тільки розвиватися, а й існувати [6, с. 211].

Економічні переваги в малому бізнесі призначені для стабілізації ринку.

Розглядаючи функціонування малого бізнесу у стабільній ринковій економіці, слід підкреслити його переваги:

1. Малий бізнес приносить вагомий внесок у формуванні природного конкурентного середовища. Конкуренція відображає змагання між господарськими елементами, стимулюючи виробництво і якість товарів для задоволення потреб споживачів. Самостійна діяльність не має суттєвого впливу на загальні правила і умови обігу товарів на ринку. Це означає, що малий бізнес за своєю природою є антимонопольним. До того ж, в умовах постійної збалансованої конкуренції, сектор малого бізнесу постійно впроваджує інноваційні технології, таким чином, підриваючи монополізм великого та середнього бізнесу.

2. Швидка реакція на зміни кон'юнктури ринку надає ринковій економіці гнучкість і стійкість. Дана перевага особливо необхідна в сучасних ринкових умовах при індивідуалізації та диференціації споживчого попиту, активного зростання номенклатури товарів і послуг.

3. Малий бізнес сприяє прискореному впровадженню технічних і комерційних інноваційних ідей. Всі учасники даного сектора працюють в умовах добросовісної конкуренції на свій ризик, з метою отримання прибутку. Даний вид змагання учасників грає роль провідника Наукового Технічного Прогресу. Наприклад, в малому бізнесі США створюється більше 50 % науково технічних розробок та інновацій [6, с. 212].

Малий бізнес поглинає велику частину надлишкової робочої сили. Крім створення великої кількості робочих місць малим бізнесом активно вирішується проблема зайнятості громадян при циклічних спадах і структурних зрушеннях економічного стану держави. Притому якість зайнятості зберігається на високому рівні, так як малий бізнес є фундаментальною основою фор-

мування середнього класу.

Отже, підсумуємо переваги малого бізнесу:

- вплив на ослаблення монополії;
- швидке насичення ринку товарами і послугами;
- оперативна результативність і окупність витрат;
- мобілізація самостійної ініціативи господарського суб'єкта;
- основа дрібнотоварного виробництва;
- високі адаптаційні властивості науково-технічного прогресу;
- активне впровадження інновацій;
- створення значної кількості додаткових робочих місць;
- основа для формування середнього класу.

З зазначених вище фактів стає зрозуміло потреба ринкової економіки в малому бізнесі не тільки в розвитку і функціонуванні економічної господарської діяльності, а й у формуванні соціально-економічного розвитку суспільства. За таких умов не складно помітити розширення простору вільного вибору шляхів і видів праці на користь суспільства, що благотворно впливає на політичну стабільність країни [7, с. 111].

Соціальна роль малого бізнесу посилюється позитивним впливом підприємницького класу на суспільство.

Потрібно сказати, що без малого бізнесу неможливо уявити велике виробництво. І цьому існує цілий ряд причин:

- забезпечення трудовими місцями;
- оптимізація кількості різних витрат і інвестицій в мінімальні терміни;
- гарантія отримання додаткового доходу як позабюджетним, так і бюджетним державним фондам;
- нормалізує використання різних ресурсів, або відходів, що надходять від великих підприємств;
- своєрідна гарантія стабільності у зв'язку з формуванням середнього класу за допомогою малого бізнесу.

Останнім часом урядом було проведено кілька програм на підтримку малого бізнесу, основними завданнями яких було забезпечення розвитку та допомоги малому підприємству. Але, незважаючи на цей факт і те, що малий бізнес так необхідний, його розвиток і можливості в Україні не досягають досить високого рівня. Відповідно, показники розвитку малого бізнесу вже протягом багатьох років залишаються досить низькими в порівнянні з іншими, економічно більш роз-

виненими країнами.

Одним з головних недоліків малого бізнесу в Україні є його нерівний розподіл по країні. В основному мале підприємництво поширене в Києві, Харкові, Одесі. На їх частку припадає практично третина всіх підприємств, які займаються випуском харчової продукції та торгівлі [8, с. 116].

У малих же містах і віддалених регіонах підтримки малому бізнесу виявляється куди менше, у зв'язку з цим страждає їхня економіка і бюджет. Можна говорити про те, що надання підтримки і проведення відповідних програм сприяння розвитку малого бізнесу, могло б істотно вплинути на оптимізацію функціонування промисловості та суспільної політики.

Практично головну роль у малому підприємстві відіграють такі фірми, пов'язані безпосередньо до невиробничій сфері, які спеціалізуються на громадському харчуванні або торгівлі. Це пов'язано з тим, що подібні фірми задовольняють найважливіші потреби населення, наприклад, в продовольчих товарах, різної одязі, предметах побуту та інше.

Висновки. На жаль, на сьогоднішній день в Україні поступово розвивається удушення мало-

го бізнесу. Влада пострадянського простору вважає, що тільки великі фабрики і заводи здатні випускати сучасну та якісну продукцію паралельно блокуючи і дискримінуючи можливості розвитку невеликих підприємницьких структур. Але чомусь в Норвегії (одна з найбагатших країн Європи), прекрасно розвивається величезна кількість невеликих фірм зі штатом в 5-20 чоловік. А в СНД все, на що поки можуть розраховувати малі підприємства - це сфера обслуговування. Сектор дрібних підприємств звужується по головній причині. Вони можуть скласти серйозну конкуренцію великому бізнесу, який за допомогою влади прагне до монополії і абсолютної влади на внутрішньому і зовнішньому ринку. Разом з ним звужується сектор середнього класу. Бідною людиною легше керувати. Але ми самі можемо змінити тенденцію в кращу сторону. Адже нас більше і кожен з нас повинен намагатися змінити ситуацію у своїй країні починаючи з себе. Спільно розвиваючи малу підприємницьку діяльність, ми посилимо всі переваги даного економічного сектора, які описані вище. Вони допоможуть підірвати монополію і розвинути соціально-економічне середовище сприятливе для розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Азьмук Н. А. Управління розвитком малого підприємництва на регіональному рівні: дис. канд. екон. наук. — К. : КНЕУ, 2003. — 212 с.
2. Архипова О. В. Анализ провалов государства и провалов рынка в сравнительной форме. / О. В. Архипова // Вестник Челябинского государственного университета. — 2010. — № 27(208): сер.: Экономика. — Вып. 29. — С. 14–17.
3. Біломістний О. М. Особливості кредитування діяльності малих підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України / О. М. Біломістний // Вісник Університету банківської справи НБУ. — 2010. — № 1(7). — С. 90–93.
4. Варналій З. С. Мале підприємництво: основні теорії і практики / З. С. Варналій. — К. : Т-во «Знання», 2001. — 277 с.
5. Гринюк А. Перспективи розвитку малого бізнесу крізь призму доступності кредитних ресурсів. / А. Гринюк // Вісник НБУ. — 2010. — № 1. — С. 52–53.
6. Єпіфанова І. М. Основні аспекти розвитку малого бізнесу в Україні / І. М. Єпіфанова // Труды Одесского политехнического университета. — 2009. — № 1(31). — С. 211–215.
7. Кондратюк Т. Державна політика підтримки малого бізнесу: зміст і механізм реалізації / Т. Кондратюк // Вісник Української Академії державного управління при Президенті України. — 2001. — № 4. — С. 111–118.
8. Національна економіка: підручник / П. В. Круш, С. О. Тульчинська, М. В. Шашина та ін.; за ред. П. В. Круша. — 2-ге вид. — К. : Каравела, 2008. — 428 с.

JEL CLASSIFICATION: L21, M00

DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS: NATIONAL AND FOREIGN EXPERIENCE

Olga I. MARCHENKO

Candidate of Science in Economics, Associate Professor, Department of Economics of Enterprise, National University of the State Tax Service of Ukraine

Ruslan V. MOTKALYUK

Master of Faculty of Information Technology and Management of the National University of the State Tax Service of Ukraine

Summary. In the article the place of small business in a market economy is defined, the basic problems facing small business during the economic activities are reviewed, the features of the existence of

small business in foreign countries are revealed, and the ways of small business development in Ukraine are offered.

Key words: *small business, economics, enterprise, risk, profit, business, idea.*

The article aims to research the characteristics of small business development in Ukraine for applying international experience to improve small business.

To achieve the goal following tasks were set and solved:

- to determine the relevance of this issue for further its research;
- to describe the theoretical foundations of small business development prospects;
- to identify the main advantages and disadvantages of small business in Ukraine;
- to determine the main directions of implementation of international experience in small business development.

Conclusions. Unfortunately, today in Ukraine stifling of small business is being evolved gradually. The authorities of the post-Soviet space believe that only large factories able to produce a modern, high-quality products and simultaneously block and discrimi-

nate capabilities of small businesses. But somehow in Norway (one of the richest countries in Europe), a huge number of small firms employing 5-20 people is developed perfectly. And in the CIS countries all that small businesses can look forward today is a service sector. The main reason small business sector is being narrowed down is the following. They can be a serious competitor to big business, which by means of authorities tends to monopoly and absolute power in the domestic and foreign market. However, it narrows the sector of middle class. It's easier to manage the poor man. But we can change the trend. After all, we are majority and each of us should try to change the situation in his country starting with himself. Developing a small business together, we strengthen the benefits of this economic sector, which are described above. They will help to undermine the monopoly and develop socio-economic environment favorable for the development of society.

References

1. Azmuk N. (2003). *Upravlinnia rozvytkom maloho pidpriemnytstva na rehionalnomu rivni* [Managing the development of small entrepreneurship at the regional level]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: KNEU.

2. Arhipova O. (2010) *Analiz provalov gosudarstva i provalov rynku v sravnitel'nojj forme* [Analysis of government failure and market failure in comparative form]. Bulletin of the Chelyabinsk State University, 27 (208), 14-17.

3. Bilomistnyi O. (2010) Osoblyvosti kredyтуvannia diialnosti malykh pidpriemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrainy [Features of lending of small businesses in the current development stage of the economy of Ukraine]. Bulletin of the University of Banking of the National Bank of Ukraine, 1(7), 90-93.

4. Varnalii Z. (2001) Male pidpriemnytstvo: osnovy teorii i praktyky [Small business: Fundamentals of Theory and Practice]. Kyiv: Znannia.

5. Hryniuk A. (2010) Perspektyvy rozvytku maloho biznesu kriz pryzmu dostupnosti kredytnykh resursiv [Prospects for the development of small business through the prism of the availability

of credit resources]. Bulletin of the National Bank of Ukraine, 1, 52-52.

6. Iepifanova I. (2009) Osnovni aspekty rozvytku maloho biznesu v Ukraini [Key aspects of small business development in Ukraine]. Proceedings of the Odessa Polytechnic University, 1(31), 211-215.

7. Kondratiuk T. (2001) Derzhavna polityka pidtrymky maloho biznesu: zmist i mekhanizm realizatsii [Government policy to support small businesses: principles and mechanisms for implementation]. Bulletin of the Ukrainian Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 4, 111-118.

8. Krush P., Tulchynska S., & Shashyna, M.etal. (2008). Natsionalna ekonomika [The national economy] (2nd ed.). Kyiv: Karavela.

УДК 339.723

ЩОДО ДЕЯКИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Наталія Олександрівна МІСЯЦЬ

аспірант Університет банківської справи Національного банку України (м. Київ)

E-mail: nataliia1405@i.ua

Анотація. Стаття присвячена дослідженню наукових підходів до визначення категорії «валютне регулювання» на сучасному етапі економічного розвитку. Автором проаналізовано погляди науковців, висвітлено місце валютного регулювання у валютній політиці, а також визначені основні принципи теоретичної концепції валютного регулювання, які мають стати запорукою ефективного функціонування усього валютного сегменту економічних відносин в країні.

Аннотация. Статья посвящена исследованию научных подходов к определению категории «валютное регулирование» на современном этапе экономического развития. Автором проанализированы взгляды ученых, освещено место валютного регулирования в валютной политике, а также определены основные принципы теоретической концепции валютного регулирования, которые должны стать залогом эффективного функционирования всего валютного сегмента экономических отношений в государстве.

Ключові слова: валютна політика, валютне регулювання, функції валютного регулювання, принципи валютного регулювання.

Ключевые слова: валютная политика, валютное регулирование, функции валютного регулирования, принципы валютного регулирования.

Постановка проблеми. На сьогодні економіка жодної країни не є закритою, а процес розвитку валютних відносин ніколи не зупиняється. Це пояснюється процесами світової глобалізації та дедалі більшою взаємозалежністю економік країн одна від одної. У таких умовах стрімко зростає значення валютного регулювання як одного з ключових механізмів впливу на формування та розвиток зовнішньоекономічних відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням, які формують теоретико-методологічні засади валютної політики та валютного регулювання, приділено значну увагу у працях багатьох науковців та практиків, серед яких А. С. Гальчинський, О. В. Дзюблук, Ф. О. Журавка, А. М. Мороз, О. А. Береславська, Т. С. Шемет, В. М. Крашенніков, Л. М. Красавіна та інші. Разом з тим, на наш погляд, існує необхідність проведення подальших досліджень у цій сфері, оскільки процес розвитку валютних відносин дуже динамічний та мінливий.

Метою статті є дослідження сутності категорії «валютне регулювання» на сучасному етапі економічного розвитку, а також визначення та-

ких його структурних елементів, як функції та принципи, які мають стати основою для наукового обґрунтування концепції регулювання сучасних валютних відносин.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. З метою найбільш ґрунтовного розгляду економічної категорії «валютне регулювання», вважаємо за необхідне, в першу чергу, зосередити увагу на розгляді більш широкої категорії «валютна політика». В економічній літературі можна знайти наступні визначення цього терміну, а саме «валютна політика» це:

- розробка й практична реалізація державою засобів впливу на ті економічні відносини суб'єктів ринку, які стосуються їхніх операцій з валютою [5, с. 24];

- комплекс економічних, організаційних, правових, адміністративних та інших заходів, методів, форм, інструментів, які здійснюються державою у сфері валютно-фінансових і кредитних відносин відповідно до поточних та стратегічних цілей загальної економічної політики країни [9, с. 9];

- сукупність заходів, які проводяться дер-

жавою в сфері валютних відносин, виходячи із основних принципів загальної економічної політики держави [1, с. 5];

- сукупність заходів, здійснюваних у сфері міжнародних валютно-економічних відносин у відповідності з поточними та стратегічними цілями країни [11, с. 160].

Викладене свідчить, що значна частина авторів виходить саме з того, що валютна політика виступає у вигляді комплексу певних заходів, які мають здійснюватись у відповідності із визначеними державою цілями.

У загальному вигляді основні цілі валютної політики представлені на рис. 1.

Рис. 1. Основні цілі проведення державою валютної політики

Джерело: складено на основі аналізу наукової літератури

Щодо визначення місця і ролі валютного регулювання стосовно валютної політики, то в економічній літературі можна знайти наступне:

- валютна політика є основою валютного регулювання кожної держави [1, с. 5];

- валютне регулювання є одним із засобів реалізації валютної політики держави [7, с. 122; 11, с. 161];

- валютне регулювання є складовою частиною валютної політики [4, с. 72; 5, с. 40; 13, с. 261].

Разом з тим, науковці звертають увагу на помилковість ототожнення таких економічних категорій, як «політика» і «регулювання».

Так, Л. М. Рябініна зазначає, що грошово-кредитна політика (як і будь-яка інша політика взагалі) як комплекс стратегічних цілей і грошово-кредитне регулювання як комплекс дій, спрямованих на досягнення поставлених політикою стратегічних цілей, є тісно взаємозв'язаними, але

різними за своїм змістом економічними категоріями, які, істотно відрізняючись між собою, разом з тим, не можуть функціонувати окремо одна від одної [12, с. 25].

Проводячи аналогію з вищевикладеним, можна стверджувати про неможливість ототожнення категорій «валютна політика» і «валютне регулювання» – з однієї сторони, а з іншої – про неможливість функціонування цих економічних категорій окремо одна від одної. Взаємозв'язок валютної політики і валютного регулювання відображений на рис. 2.

В Економічній енциклопедії під загальною редакцією С. В. Мочерного визначено, що «регулювання» (лат. *regulo* – впорядковуую) це – по-перше, спосіб та механізм підпорядковувати що-небудь певній планомірній організації дій, впорядковувати; а по-друге, функція управління, що забезпечує функціонування та розвиток

явищ і процесів в межах заданих кількісно-якісних параметрів [6, с. 170-171].

Уважаємо, що такими «заданими кількісно-якісними параметрами» виступають цілі валютної політики, описані вище, які визначають напрямок проведення валютного регулювання.

У вітчизняних законодавчих і нормативно-правових актах не подається окреме визначення поняття «валютне регулювання». У науковій літературі можна знайти різні значення цього терміну, кожне з яких концентрує увагу на певних його аспектах.

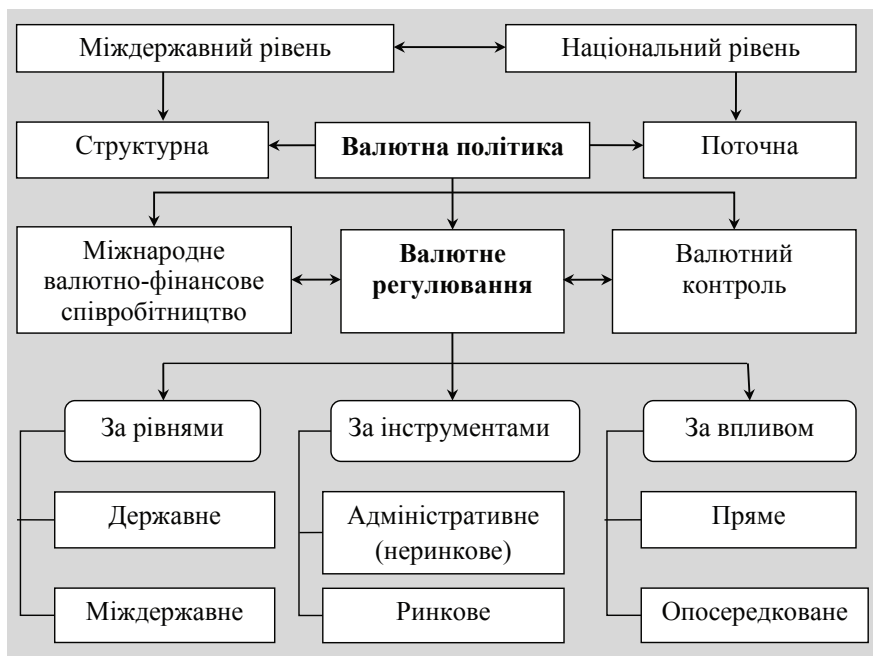

Рис. 2. Взаємозв'язок валютної політики та валютного регулювання

Джерело: складено на основі аналізу наукової літератури

Так, професор О. В. Дзюблюк зазначає, що валютне регулювання – це діяльність держави в особі уповноважених нею органів, що передбачає проведення законодавчих та організаційних заходів, котрі визначають порядок здійснення операцій з валютними цінностями на території країни [5, с. 41].

В Енциклопедії банківської справи України визначено, що валютне регулювання – це форма організації відносин суб'єктів господарсько-фінансової діяльності, пов'язаних з використанням валютних цінностей через регламентацію державою міжнародних розрахунків і порядку проведення валютних операцій, яка закріплюється національним законодавством та міжнародними угодами [7, с. 122].

С. Я. Боринець зазначає, що валютне регулювання – одна з форм державного регулювання міжнародних економічних відносин, спрямована на регулювання міжнародних розрахунків і порядку здійснення операцій з валютою та валютними цінностями [3, с. 363].

В інших джерелах зазначається, що валютне регулювання – це діяльність держави та уповноважених нею органів, спрямована на регламентацію міжнародних розрахунків і порядку проведення операцій з валютними цінностями [1, с. 8-9; 13, с. 261].

Л. М. Красавіна зазначає, що валютне регулювання – регламентація державою внутрішніх і міжнародних валютних відносин країни з метою підвищення їх ефективності, вдосконалення валютної системи з урахуванням принципів світової валютної системи і забезпечення валютної стабілізації [11, с. 161].

Разом з тим, ряд авторів акцентують увагу на визначенні валютного регулювання як багаторівневого поняття.

Так, О. І. Береславська зазначає, що валютне регулювання має дві сторони прояву – зовнішню та внутрішню. Зовнішня сторона, що проявляється у вигляді організації руху валютних коштів між суб'єктами валютних відносин, є предметом практичної діяльності управління цим проце-

сом. Внутрішня – це конкретні економічні форми (планування доходів підприємствами зовнішньоекономічної діяльності, стимулювання, ціна валюти), які зазвичай виступають як стимули зацікавленості суб'єктів валютних відносин [2, с. 61-62].

О. І. Береславська підкреслює, що у зміст поняття «валютне регулювання» необхідно включати:

- нормативно-правові засоби, що утворюють систему правил регулювання поведінки суб'єктів валютних відносин;
- технічні засоби, що забезпечують контроль за рухом іноземної валюти всередині країни відповідно до поставлених цілей і зовнішніх умов;
- організаційні умови, за допомогою яких реалізується процес обміну та розподілу валюти;
- умови економічної зацікавленості в процесі здійснення операцій з валютними цінностями.

Усі ці елементи повинні бути тісно пов'язані та підпорядковані одній меті. Таким чином, валютне регулювання розглядається О. І. Береславською, як: а) економічна категорія; б) форма чи спосіб управління; в) система методів та інструментів регулювання динаміки валютного курсу, оскільки при здійсненні операцій обміну національної валюти на іноземну встановлюється валютний курс, який є важливим макроекономічним показником [2, с. 62].

В. М. Крашенніков зазначає, що валютне регулювання – це, з однієї сторони, процес, а з іншої – порядок державного управління валютною сферою в економіці [4, с. 72].

Отже, на нашу думку, валютне регулювання – це механізм впорядкування державою валютного сегменту економічних відносин, який виступає у вигляді комплексу цілеспрямованих дій уповноважених державою органів для забезпечення реалізації пріоритетних на даному етапі економічного розвитку країни цілей валютної політики шляхом застосування визначених інструментів впливу на операції з іноземною валютою та валютними цінностями.

Основним інститутом валютного регулювання в Україні є Національний банк України, якому належить виключна роль у реалізації регулятивних функцій держави у сфері валютних відносин.

Інституційні основи для проведення валютної політики та валютного регулювання в Україні були започатковані зі створенням у 1991 році власної дворівневої (Національний банк та комерційні банки) банківської системи відповідно до Закону України «Про банки і банківську ді-

яльність» та прийняттям у лютому 1993 року Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю». Подальшого розвитку та закріплення на законодавчому рівні інституційно-правові засади валютного регулювання набули із прийняттям 28 червня 1996 року Конституції України, 20 травня 1999 року Закону України «Про Національний банк України», а також інших законодавчих та нормативно-правових документів.

Таким чином, валютне регулювання забезпечується спеціальною системою правових норм і засобів. Така система може розглядатись як самостійний інститут права, який інколи називають «валютним правом» [1, с. 9].

Що стосується визначення основних функцій валютного регулювання, то варто відзначити, що у роботах М. А. Єпіфанової [8] та А. В. Колдовського [10] визначені наступні функції валютного регулювання: регуляторна (застосування методів та форм валютного регулювання); алокаційна (вплив на валютні відносини, сприяння визначенню порядку проведення валютних); цільова (визначення напрямів розвитку валютної системи); стимулююча (формування регуляторних заходів впливу на діяльність суб'єктів валютного ринку); регламентуюча (розробка та впровадження законодавчих та нормативно-правових актів, що визначають порядок проведення операцій з валютними цінностями).

Разом з тим, з огляду на посилення в останні роки ролі валютного регулювання внаслідок активного використання його інструментів для нейтралізації негативного впливу світових фінансових криз та інших зовнішніх шоків, уважаємо, що запропоновану класифікацію доцільно доповнити наступними функціями валютного регулювання:

- *стабілізуюча* – нівелювання різких неогрунтованих коливань попиту та пропозиції на валютному ринку, недопущення маніпулювання валютним курсом;

- *активізуюча* – сприяння створенню умов, що необхідні для активізації повноцінного розвитку економіки, поліпшення інвестиційного та бізнес середовища, відновлення економічного зростання.

Валютним відносинам, як самостійній сфері проведення суб'єктами господарювання економічних операцій, притаманні власні принципи, серед яких уважаємо за можливе виділити наступні:

- *рівноправності* – який має забезпечити рів-

ний доступ на валютний ринок для всіх економічних агентів, а також має гарантувати всім суб'єктам господарювання однакові умови проведення валютних операцій;

своєчасності – передбачає оперативне застосування саме тих інструментів валютного регулювання, запровадження яких є необхідним для стабілізації валютного ринку у даний конкретний період;

послідовності – має забезпечити поетапне запровадження визначених заходів валютного регулювання з метою досягнення заздалегідь оголошених цілей;

невтручання – передбачає виключення необґрунтованого втручання держави та її органів у валютні операції суб'єктів господарювання;

захисності – передбачає забезпечення захисту прав та економічних інтересів суб'єктів господарювання при проведенні ними валютних операцій;

інформативності – передбачає своєчасне інформування економічних агентів про цілі регулювання та шляхи їх досягнення;

передбачуваності – має забезпечити чітке визначення “правил гри” на валютному ринку та правил здійснення валютних операцій, а також не допускати економічно необґрунтованої різкої неочікуваної заміни цих правил;

узгодженості – організація роботи всіх суб'єктів валютного регулювання (у тому числі державних структур, на які покладені функції валютного регулювання) таким чином, щоб не допустити проведення взаємовиключаючих дій. Узгоджене застосування різних інструментів валютного регулювання з метою досягнення конкретної мети.

Висновки. Вибір правильних для певного етапу економічного розвитку країни пріоритетів валютної політики, як і державної економічної політики в цілому, є основним завданням для всього механізму впливу держави на економіку.

Визначення цілей валютної політики та вибір методів регулювання валютних відносин відображають співвідношення інтересів, що склалися у суспільстві та виступають як засіб забезпечення ефективних умов для проведення зовнішньоекономічної діяльності.

Одним із базових понять теоретичної концепції валютного регулювання є науково обґрунтовані принципи, що мають бути покладені в основу реформування системи валютного регулювання.

Жодна держава, як правило, не відмовляється від валютного регулювання як механізму впорядкування державою валютного сегменту економічних відносин, що є ключовим фактором забезпечення макроекономічної стабільності країни.

Список використаних джерел

1. Бездітко Ю. М., Мануйленко О. О., Стасюк Г. А. Валютне регулювання: навч. посіб. — Херсон : ОЛДІ-плюс, 2009. — 272 с.
2. Береславська О. І. Теоретичні засади формування механізму валютного регулювання / О. І. Береславська // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). — 2011. — № 2 (53). — С. 60-67.
3. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини: Підручник. — 5-те вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2008. — 582 с. — (Київському національному університету імені Тараса Шевченка – 175 років).
4. Валютное регулирование в системе государственного управления экономикой: Учебник / Под общ. ред. В. М. Крашениникова. — М. : ЗАО «Издательство “Экономика”», 2003. — 399 с.
5. Дзюблюк О. В. Валютна політика: Підручник. — К. : Знання, 2007. — 422 с.
6. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 / Редкол.: ... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К. : Видавничий центр «Академія», 2002. — 952 с.
7. Енциклопедія банківської справи України / Редкол. : В. С. Стельмах та ін. — К. : Молодь, Ін Юре, 2001. — 680 с.: іл. + вкл. 88 с.
8. Єпіфанова Марина Анатоліївна. Система валютного регулювання в Україні в умовах лібералізації фінансових ринків : дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Єпіфанова Марина Анатоліївна. — Харків, 2011. — 205 с.
9. Журавка Ф. О. Валютна політика в умовах трансформаційних змін економіки України [Текст]: монографія / Ф. О. Журавка. — Суми:

Ділові перспективи; ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. — 334 с.

10. Колдовський А. В. Система валютного регулювання в контексті фінансової нестабільності економіки : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Колдовський Артем Володимирович. — Суми, 2013. — 219 с.

11. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения: учебник / Под ред.

Л. Н. Красавиной. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Финансы и статистика, 2007. — 576 с.: ил.

12. Рябініна Л. М. Термінологія та її значення в теорії і практиці економічних відносин / Л. М. Рябініна // «Економіка України». — 2014. — № 2 (627). — С. 16–28.

13. Шемет Т. С. Міжнародні розрахунки та валютні операції: навч. посіб. / Т. С. Шемет, А. М. Коряк, О. М. Діба; за заг. ред. канд. екон. наук, доц. Т. С. Шемет. — К. : КНЕУ, 2009. — 348 с.

JEL CLASSIFICATION: E59

ABOUT SOME THEORETICAL PRINCIPLES CURRENCY REGULATION

Nataliia O. MISIATS

Postgraduate Student, the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Summary. The article is devoted to research of scientific approaches to definition of the "currency regulation" at the present stage of economic development. The author analyzes the views of scientists, highlights the place of currency regulation

in the monetary policy and also defines the main principles of the theoretical concept of currency regulation, which have become the key to the effective functioning of the foreign exchange segment of the economic relations in the country.

Key words: *currency policy, currency regulation, functions of currency regulation, principles of currency regulation.*

To identify the place and role of currency regulation concerning currency (or monetary) policy, the economic literature can be found as follows:

currency policy is the basis of currency regulation in each state;

currency regulation is one of the means of implementing monetary policy;

currency regulation is the one part of monetary policy.

However, scientists pay attention to the false identification of such economic categories as "policy" and "regulation".

So, L. M. Ryabinina notes that monetary policy (such as any other policy at all) as a set of strategic goals and monetary regulation as a complex of actions, aimed at achieving the strategic goals, are closely interrelated, but significantly different economic categories, however, cannot function separately from each other. All the mentioned also applies to the currency policy and currency regulation. We could argue about the impossibility of identifying categories of "Currency Policy" and "Currency Regulation" – on the one hand and on the other – the impossibility of functioning of these economic categories apart one from another.

In our opinion, currency regulation is a mechanism for public (state) ordering the foreign exchange currency segment of the economic relations. This mechanism is shown as a targeted actions complex of the state authorities in order to ensure the implementation of the priority at this stage of economic development goals of monetary policy through the use of

certain instruments of influence on operations with foreign currency and currency values.

In view of the increasing role of currency regulation in recent years due to active use of its tools to neutralize the negative impact of global financial crises and other external shocks, we consider that the existing currency regulation functions classification is advisable to add the following features of currency regulation:

- *stabilizing function* – aimed to prevent the sudden unreasonable fluctuations of supply and demand on the currency market, avoid the exchange rate manipulations;

- *activating function* – aimed to promote and create conditions necessary for the complete economic development, improve the investment and business environment, recovery of economic growth.

Foreign exchange currency relations, as a separate field of economic relationships, has its own principles, among which we consider is possible to highlight the following: *equality, timeliness, consecutiveness, noninterference, protection, informative, predictability, coordination.*

We hope that suggested by the author functions and principles of the foreign exchange currency regulation should form the basis for the scientific substantiation of the concept for the reform of the currency regulation system.

Choosing the correct priorities of foreign exchange and monetary policy according to a certain stage of economic development is the main task for the total mechanism of the state influence on the economy.

References:

1. Bezditko U. M., Manuylenko O. O., Stasiuk G. A. (2009). Valiutne rehulivannia [Currency Regulation]. Kherson: Alden-plus.
2. Bereslavskaya H. I. (2011, February). Teoretychni zasady formuvannia mekhanizmu valiutnoho rehulivannia [Theoretical Bases for the Creation of Currency Regulation Mechanism]. Scientific Bulletin of National University of State Tax Service of Ukraine (economics, law), 2 (53), 60-67.
3. Borynets S. Y. (2008). Mizhnarodni valiutno-finansovi vidnosyny [International Monetary and Financial Relations]. (5th ed). Kyiv: Knowledge (Kyiv National Taras Shevchenko University – 175 years).
4. Krashennikov V. M. and others (2003). Valjutnoe rehulirovanie v sisteme hosudarstvennoho upravlenija ehkonomikoj [Currency Regulation in the Public Management of the Economy]. Moscow: JSC "Publisher "Economy".
5. Dziubliuk A. V. (2007). Valiutna polityka [Foreign Exchange Policy]. Tutorial. Kyiv: Knowledge.
6. Mocherny S. V. and others (2002). Ekonomichna entsyklopediia [Economic Encyclopedia]. (Vol. 3). Kyiv: Publishing House "Academy".
7. Stelmach V. S. and others (2001). Entsyklopediia bankivskoi spravy Ukrainy [Encyclopedia of Ukraine Banking]. Kyiv: Youth, In Jure.
8. Yepifanova M. A. (2011) Systema valiutnoho rehulivannia v Ukraini v umovakh liberalizatsii finansovykh rynkiv [The System of Currency Regulation in Ukraine in the Context of Financial Markets Liberalization]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv: Kharkiv National Economic University.
9. Zhuravka F. O. (2008). Valiutna polityka v umovakh transformatsiinykh zmin ekonomiky Ukrainy [Foreign Exchange Policy in the Context of Transformational Changes in the Ukrainian Economy]. Symu: Business Perspectives; State Highest Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine".
10. Koldovskiy A. V. (2013). Systema valyutnoho rehulivannia v konteksti finansovoyi nestabilnosti ekonomiky [System of Currency Regulation in the Context of Financial Instability of the Economy]. Extended abstract of candidate's thesis. Symu: State Highest Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine".
11. Krasavina L. N. and others (2007). Mezhdunarodnye valiutno-kreditnye i finansovye otnosheniya [International Monetary and Financial Relations]. (3rd ed). Moscow: Finance and Statistics.
12. Riabinina L. M. (2014, February). Terminolohiia ta yii znachennia v teorii i praktytsi ekonomichnykh vidnosyn [Terminology and Its Importance in the Theory and Practice of Economic Relations]. Economy of Ukraine, 2 (627), 16-28.
13. Shemet T. S. and others (2009). Mizhnarodni rozrakhunky ta valiutni operatsii [International Payments and Foreign Exchange Transactions]. Kyiv: KNEU (Kyiv National Economic University).

УДК 336.71

СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛІКВІДНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Володимир Олександрович ОНИЩЕНКО

д.е.н., професор кафедри фінансів і банківської справи Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка

Юлія Сергіївна ДОВГАЛЬ

к.е.н., ст. викладач кафедри фінансів і банківської справи Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка

Валерій ТІТОВИЧ

магістр спеціальності "Банківська справа" Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка

e-mail: thrash1992attacker@gmail.com

Анотація. У статті досліджено стан ліквідності комерційних банків в Україні на сучасному етапі їх розвитку. Розглянуто проблеми та специфіку формування ліквідності комерційних банків в Україні та взаємозв'язок між станом банківської ліквідності й станом економіки країни.

Аннотация. В статье исследовано состояние ликвидности коммерческих банков в Украине на современном этапе их развития. Рассмотрены проблемы и специфика формирования ликвидности коммерческих банков в Украине, а так же взаимосвязь между состоянием банковской ликвидности и состоянием экономики страны.

Ключові слова: *банківська система, банківська ліквідність, надлишкова ліквідність, прибутковість банку, відтік депозитів, кредитування, «пастка ліквідності».*

Ключевые слова: *банковская система, банковская ликвидность, избыточная ликвидность, прибыльность банка, отток депозитов, кредитование, «ловушка ликвидности».*

Постановка проблеми. Протягом останніх 7 років однією з найактуальніших тем у банківській сфері України була тема забезпечення ліквідності комерційних банків. Особливої уваги дана тема набула у період Світової економічної кризи 2008–2009 років, коли загальна криза економіки, девальвація національної валюти та недовіра населення до банківської системи призвела до масової втрати ліквідності банківською системою України.

Знову дане питання постало перед банківською системою України починаючи з четвертого кварталу 2013 та загострилося у зв'язку з останніми подіями 2014 року, коли нестабільність ситуації в країні знову почала загрожувати ліквідності комерційних банків. При чому проблема формування ліквідності комерційних банків в Україні є актуальна як у відношенні недостатньої так і надлишкової ліквідності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день існує багато праць вітчизняних та зарубіжних науковців і аналітиків, присвячених різним аспектам формування і управління ліквідності комерційних банків та банківської системи в цілому.

Окремі питання формування та управління ліквідністю банків розглядали у своїх працях А. Бергер, Дж. Уїлсон, П. Моліньє, Р. Поллін, А. Мороз, Ю. Серпенінова, І. Волошин, М. Савлук, О. Лаврушин, В. Міщенко, В. Стельмах та інші вчені та практики. У їхніх роботах висвітлено проблеми формування ліквідності комерційних банків, її регулювання та управління нею.

Незважаючи на те, що на сьогоднішній день у банківській системі формально немає проблем з недостатньою ліквідністю, оскільки переважна більшість банків України, що не знаходяться у процесі ліквідації дотримуються встановлених

НБУ нормативів, так як НБУ, будучи регулятором банківської ліквідності слідкує за дотриманням банками економічних нормативів. Однак детального вивчення та аналізу потребує проблема створення банками України надлишкової ліквідності та її управління.

Метою статті є дослідження стану та формування ліквідності банківською системою України, визначення факторів, що впливають на формування ліквідності комерційних банків України на сучасному етапі.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. На сьогоднішній день однією з найгостріших проблем банківської системи України є формування та збереження ліквідності комерційних банків України. Ліквідність банківської системи – це динамічний стан, який забезпечує своєчасність, повноту та безперервність виконання всіх грошових зобов'язань банківської системи країни, характеризує рівень її надійності та достатність коштів відповідно до потреб розвитку економіки [1]. Це означає, що для стабільного функціонування та розвитку економіки країни «здорові» банківська система має дуже важливе значення. Ліквідність банківської та стабільність грошово-кредитної системи в цілому забезпечується значною мірою ліквідністю окремих комерційних банків. З іншого боку ліквідність банку слід розглядати як здатність банку виконувати свої зобов'язання не тільки своєчасно, але й без суттєвих втрат.

Враховуючи тісні зв'язки між комерційними банками країни криза одного комерційного банку може негативно вплинути на інші «здорові» банки та, у випадку відсутності адекватної реакції на ситуацію, що склалася з боку центрального банку країни, який є регулятором та гарантом

стабільності банківської системи, може поступово призвести до падіння довіри клієнтів і краху банківської системи в цілому. Крім того ще одним важливим фактором формування ліквідності комерційних банків є довіра до них з боку фізичних та юридичних осіб, оскільки паніка серед вкладників, яка спричиняє відтік депозитів з комерційних банків, є одним з найнебезпечніших чинників, які негативно впливають на стан ліквідності банківської системи. Вкладники будуть нести свої заощадження у депозитні корпорації країни лише у тому випадку, якщо вони будуть відчувати впевненість у надійності цих установ та захищеності своїх коштів. Ліквідність банку з точки зору клієнта – це можливість отримати свої кошти одразу після закінчення строку вкладу або у будь-який інший потрібний їм момент.

У свою чергу для кожного окремого комерційного банку ліквідність знаходиться в обернено пропорційному зв'язку із прибутковістю. Чим більше активів банк тримає в ліквідній формі, тим менша їх частина залишається для отримання доходів, і навпаки. Між ліквідністю та прибутковістю активів існує обернена залежність – найбільш ліквідні активи є найменш прибутковими. Для банку загальною основою ліквідності є прибутковість його діяльності та здійснюваних операцій. Банк завжди має певні витрати, пов'язані з використанням залучених коштів, адміністративно-господарські та інші. За умови нормальної, безперебійної банківської діяльності всі витрати банку покриваються його доходами від активних операцій. В іншому випадку збиток покривається за рахунок частини власного капіталу, що призводить до неможливості виконувати поточні та строкові зобов'язання перед своїми кредиторами, тобто банк буде втрачати свою ліквідність.

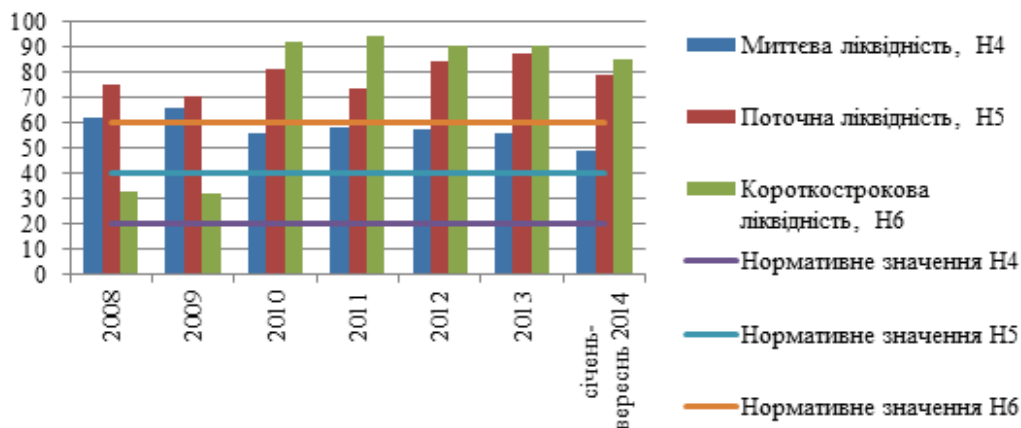

Рис. 1. Дійсні та нормативні значення нормативів ліквідності банківської системи України за січень 2008 – вересень 2014 року, %

Джерело: складено автором на основі [2]

Але на ліквідність комерційних банків України на сьогоднішній день негативно впливає комбінація з економічних та політичних факторів, що значно ускладнює її формування та управління нею. Дані рис. 1 свідчать, що реальні значення нормативів ліквідності по банківській системі України значно перевищують нормативні значення, встановлені Національним банком України. Для банківської системи України, починаючи з часів економічної кризи 2008–2009 років, є характерним перевищення нормативів ліквідності. При чому перевищення відбувається в основному за рахунок низькодохідних активів. Станом на 01.07.2014 року у середньому у структурі активів комерційних банків України 21 % займають грошові кошти та активи, що майже не приносять доходу, а частка цінних паперів у портфелях банків на продаж та до погашення складає 4 %, при чому 73 банківські установи не мають цінних паперів взагалі, або частка цінних паперів у структурі активів банку менше 0,1 % [3]. Це свідчить про відносно неефективну структуру активів комерційних банків України, оскільки вказує на доволі велике значення потенційно недоотриманого прибутку. Оскільки є така межа збільшення активів після проходження якої, подальше нарощення високоліквідних активів починає знижувати прибутковість банку. А збільшення обсягу «рідких» активів у свою чергу хоча і призводить до зростання ризиків банківської установи, але зменшує вірогідність її дефолту у результаті дії «пастки ліквідності», тобто утримання ліквідних активів у надлишковій кількості хоча і зробить банк міцнішим у плані витримування «ударів ліквідності», але у кінцевому етапі знижує його рентабельність [4].

Але банківські установи України мають подібну структуру не випадково. Це є результатом багатьох чинників, які впливають на банківську систему України. Серед них можна виділити нестабільну політичну ситуацію, нерозвиненість в Україні фондового ринку, різке падіння курсу гривні та рівня життя населення, що збільшує його транзакційні мотиви, слабка диверсифікація активів комерційних банків. Комплексно ж усі ці чинники призводять до того, що банківська система України у даний момент знаходиться у «пастці ліквідності». По суті, виникає ситуація, коли, підвищуючи свою ліквідність, комерційні банки залучають на свої рахунки значні обсяги грошових коштів, але цим самим зменшують свій прибуток, що в кінцевому результаті може призвести до неплатоспроможності банківської установи попри її здатність виконати поточні зобов'язання. Як зазначає В. Міщенко, це призводить до створення так званої фінансової піраміди, яка є ліквідною, але неплатоспроможною. При цьому якщо припиняється надходження грошових коштів, то з часом подібна структура стає і неліквідною [5].

Як видно з рис. 2 основну частку депозитів, що знаходяться у розпорядженні комерційних банків України, складають депозити фізичних осіб та не фінансових корпорацій. Велика частка та великі суми депозитів фізичних осіб у джерелах формування активів банку свідчать про відносну довіру населення до банківської системи країни, довіру населення до конкретного банку, стабільну політичну і динамічну економічну ситуацію в країні, а також про невисокий рівень транзакційних мотивів населення, що на пряму пов'язано з рівнем життя населення.

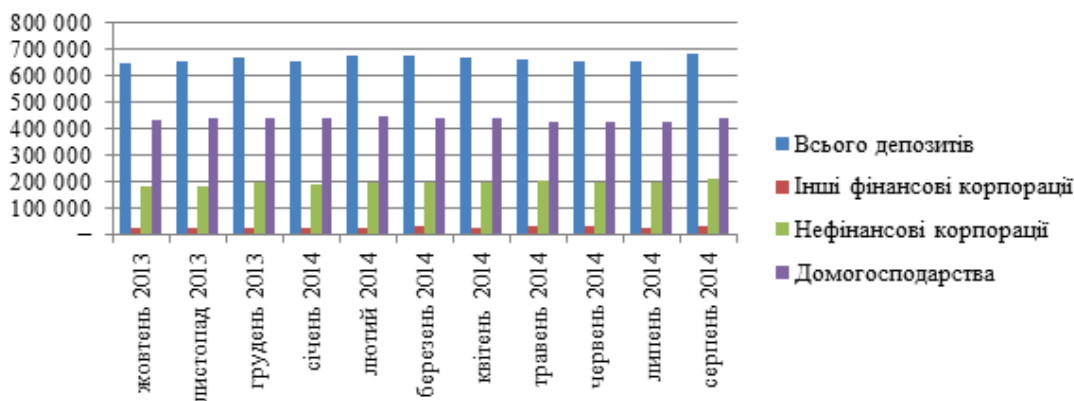

Рис. 2. Депозити резидентів у розрізі секторів економіки та їх динаміка, млн грн

Джерело: складено автором на основі [6]

Також динаміка показників свідчить, що окрім звичного «передноворічного» відтоку депозитів січні 2014 року негативну динаміку мав приріст депозитів з березня по червень 2014 року. У 2013 ж році відбувалося хоча і повільне, але зростання обсягів депозитів, що пов'язано зі стабільною ситуацією в країні. Курс долара США, що був зафіксований на позначці 7,99 грн. за 1 долар США і штучно утримувався Національним банком України та стабільна політична ситуація заохочували зменшення трансакційних мотивів населення. Дестабілізація політичної ситуації,

різке зростання курсу долара США та виникнення зон збройного конфлікту на території України спричинили паніку серед населення і призвели до відтоку коштів з розпорядження банків. В свою чергу девальвація гривні знизила рівень життя населення та ускладнила роботу малого та середнього бізнесу, які у розвинутих країнах є основною масою «забезпеченого середнього класу». Тобто склалася ситуація за якої крім відтоку депозитів є всі передумови для того, що банківські установи не отримають нові депозити через збільшення трансакційних мотивів населення.

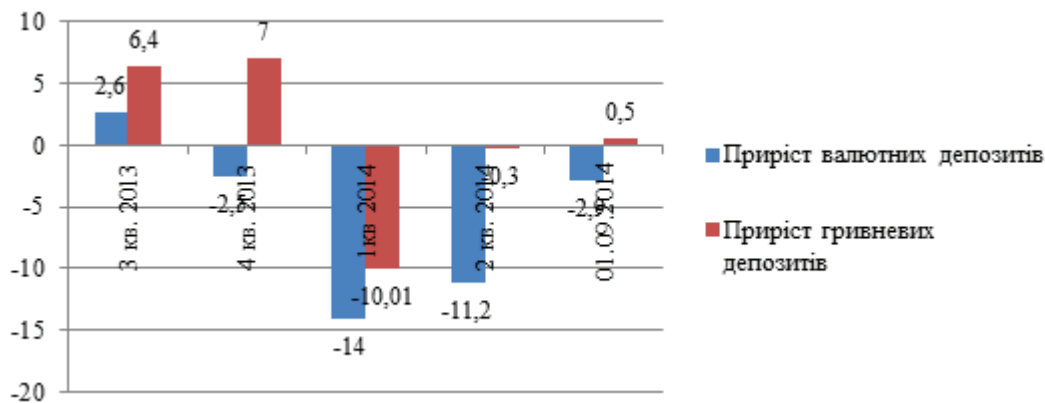

Рис. 3. Динаміка приросту депозитів у розпорядженні депозитних корпорацій України за 3 квартал 2013 – 01.09.2014 роки, %.

Джерело: складено автором на основі [7]

Дані рис. 3 свідчать, що одразу ж із настанням кризових явищ у економічному і політичному житті країни почався і відтік депозитів з депозитних корпорацій України. Але слід зауважити, що в банківській системі відбувається кругообіг депозитів і негативно впливає на цю динаміку не тільки відтік вже існуючих, а ще й відсутність притоку нових вкладів фізичних та юридичних осіб. Аналіз даних з рисунку 4 дає підстави стверджувати, що комерційним банкам України важко залучити у своє розпорядження ліквідні пасиви, що є ще однією причиною нагромадження банками надлишкової ліквідності всупереч зменшенню рентабельності банківської установи. Для збереження та збільшення депозитів банки

йдуть на значне підвищення ставок по депозитам, що у свою чергу призводить до зростання ціни на кредити. За слабого розвитку фондового ринку в Україні це єдиний доступний для більшості банків спосіб підтримання на належному рівні своєї прибутковості. Зростання ж ціни на кредити в свою чергу негативно позначається на економіці країни в цілому, оскільки відсутність доступних кредитів для населення і малого та середнього бізнесу має згубний ефект на ВВП країни, рівень життя населення та призводить до зростання його трансакційних мотивів. І у такому випадку у «пастці ліквідності» опиняються не тільки банківська система України, а й вся економіка країни.

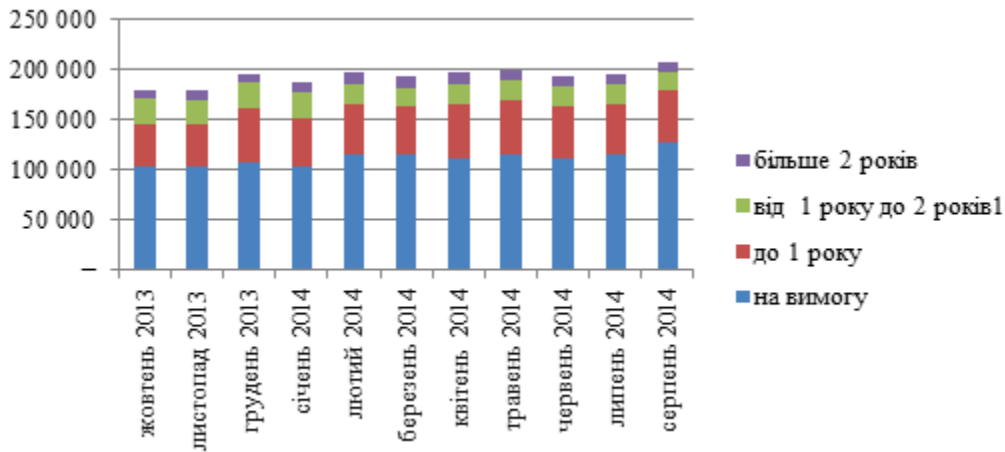

Рис 4. Динаміка зростання депозитів у розпорядженні депозитних корпорацій України за жовтень 2013 – серпень 2014, млн грн

Джерело: складено автором на основі [6]

Професор економіки Політико-економічного дослідницького інституту Роберт Поллін у своїй праці «The Great U.S. Liquidity Trap Of 2009-2011: Are We Stuck Pushing On Strings?» довів, що високі ціни на кредити, припинення кредитування малого і середнього бізнесу та важкі умови для отримання кредитів малим суб'єктам господарювання у сукупності з нагромадженням банками надлишкової ліквідності не сприяють стимулюванню національної економіки і, у свою чергу, поглиблюють «пастку ліквідності» у такій ситуації [8]. Тому одним з основних завдань НБУ мало б стати стимулювання комерційних банків України щодо кредитування малого і середнього бізнесу, що у свою чергу призвело б до збільшення ВВП України і прибутків як підприємців, так і самих банків. У свою чергу розвиток малого і середнього бізнесу створив би умови для формування середнього класу з доходами достатніми для того, щоб направляти їх «надлишки» у банківську систему у вигляді нових депозитів і тим самим підтримувати ліквідність комерційних банків.

Висновки. Отже, на сьогоднішній день для банківської системи України характерно формування надлишкової ліквідності банками. Штучне формування надлишкової ліквідності комерційного банку становить не меншу небезпеку для самого банку ніж її відсутність, адже велика частка найбільш ліквідних активів у портфелі банку не приносить йому достатнього для подальшої ді-

яльності прибутку і може призвести до наявності ліквідної, але неплатоспроможної банківської установи, що сформувало «пастку ліквідності» для банків, яка згодом поглинула всю економіку країни. Причинами «пастки ліквідності» є нестабільна політична ситуація в Україні, девальвація національної валюти, зростаючий рівень інфляції та нерозвинений фондовий ринок.

Відповідно зростаючий рівень інфляції призвів до зростання ставок по депозитам, що в свою чергу призвело до подорожчання кредитів, девальвація гривні призвела до посилення трансакційних мотивів населення, а нестабільна політична ситуація до бажання населення достроково забрати свої, вже вкладені, депозити. Тому пріоритетними завданнями монетарної політики НБУ має стати зниження рівня інфляції, позбавлення банків гігантських запасів надлишкової ліквідності та стимулювання банків кредитувати малий і середній бізнес за прийнятними процентними ставками, в тому числі і за рахунок залучення до процесу кредитування надлишку резервів ліквідності банків. Оскільки «пастка ліквідності» є проблемою для всієї економіки і НБУ не в змозі вирішити всі питання самостійно, то потрібні дії з боку держави, направлені на стабілізацію політичної ситуації в країні та розвиток фондового ринку, що дозволить банкам диверсифікувати свої активи та перевести частину касових активів у високодохідні цінні папери.

Список використаних джерел

1. Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. — К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, [2011]. — 504 с. — ISBN 978-966-346-923-2.
2. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] : Банківський нагляд : Значення економічних нормативів у цілому по системі банків України за 2014 рік. — Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=4919415&cat_id=36800.
3. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] : Банківський нагляд : Дані фінансової звітності банків України. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.
4. The Impact of liquidity on bank profitability [Електронний ресурс]: Bank of Canada Working Paper : The Impact of liquidity on bank profitability / E. Bordeleau, C. Graham. — 2010. — № 38. — 23 с. — Режим доступу : <http://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2010/12/wp10-38.pdf>.
5. Міщенко Володимир Іванович. Ліквідність банківської системи: економічна суть, структура і методологічний підхід до аналізу: Науково-аналітичні матеріали / В. І. Міщенко, А. В. Сомик. — вип. 12. — К. : Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. — 180 с.
6. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]: Статистика : Грошово-кредитна статистика : Огляди, депозити, кредити. — Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579.
7. Депозити банків України. Нова порція інфографіки [Електронний ресурс]. Аналіз банків України: Огляд, графіки, факти. — Режим доступу : <http://bankografo.com/depoziti-bankiv-ukrayini-nova-portsiya-infografiki.html>.
8. The Great U.S. Liquidity Trap Of 2009-2011: Are We Stuck Pushing On Strings? [Електронний ресурс] : Political economy research institute University of Massachusetts Amherst : The Great U.S. Liquidity Trap Of 2009-2011: Are We Stuck Pushing On Strings? / R. Pollin. — 2012. — № 248. — 25 с. — Режим доступу : http://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/working_papers/working_papers_251-300/WP284.pdf.

JEL CLASSIFICATION: G21, G32

STATUS AND FEATURES OF FORMATION OF LIQUIDITY OF COMMERCIAL BANKS OF UKRAINE IN MODERN CONDITIONS

Volodymyr O. ONYSHCHENKO

Doctor of Science in Economics, Professor of Finance and Banking Department of Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

Yuliia S. DOVHAL

Candidate of Science in Economics, senior Lecturer of Finance and Banking Department of Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

Valerii TITOVICH

Master of Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

Summary. The liquidity of commercial banks in Ukraine at the current stage of their development is investigated in the paper. The problems and the specific form of liquidity of commercial banks in

Ukraine and the relationship between the state of bank liquidity and the state of the economy are explored.

Key words: *banking system, banking liquidity, excess liquidity, profitability of the bank, the outflow of deposits, lending, "liquidity trap".*

Liquidity of each commercial bank and the liquidity of the banking system as a whole is always a hot topic for each country, especially during economic downturns and crises. For Ukraine, the question of bank liquidity has been particular importance acquired since September 2008, when to the country came a wave of global economic crisis, which led to the devaluation of the currency, which in turn led to a reduction in real peoples' incomes and strengthen its transaction motives. As a result, the banking system of the country has suffered from a lack of liquidity, which was triggered by a massive individual's deposit outflow from depository corporations and Ukrainian banks and lost revenue due to the fact that customers who were issued foreign currency loans, have not been able to pay them owing to the sharp devaluation of the national currency.

Up to date, the banking system of Ukraine can be traced quite a different trend – the formation of Ukrainian banks of excess liquidity. The phenomenon of excess commercial banks liquidity no less dangerous to the banking system and the national economy than the lack of liquidity. Excess liquidity of Ukrainian banks is formed mainly due to the cash assets and correspondent accounts that are non profitable and threatens to eventually obtain liquid-

ity, but insolvent banks. Its in turn will lose and liquidity, since the concepts of liquidity and solvency are connected to one another. But a such structure of commercial bank assets in Ukraine is not accidental, and not yet depend on the willingness of the banks themselves.

Practically absent stock market in Ukraine and the limitations of securities that are traded on it, leads to another problem of banks' assets formation that directly associated with excess liquidity – the lack of diversification of assets and the almost complete absence of higher-yielding assets in the Ukrainian commercial bank's portfolio. The main source of profit for the vast majority of Ukrainian banks is interest income from loans, and for having this income they have to give loans. Severe political and economic situation in Ukraine led to the increase the inflation level, which in turn led commercial banks to lift deposits rates on for keeping the existing deposits and attract new clients.

Increasing deposit rates bring about rising loan rates for insuring the banks profit. In turn, expensive loans, especially for small and medium businesses, and difficult loan terms have led to the absence of the development of national economy and the middle Ukrainian class, because of the lack of lending for

small and medium-sized businesses. Which could be potential new depositors if they had a profit. Thus the whole economy, not just the banking system is

caught in a “liquidity trap” the ways of salvation from which urgently have to find.

References

1. Arbuzov S., Kolobov Yu., Mishchenko V. & Naumenkova S. (2011). *Bankivska entsyklopediia* [Banking encyclopedia]. Kyiv: Znannia.
2. The value of prudential regulations in the whole banking system of Ukraine for 2014. (2014, September). Retrieved from http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=4919415&cat_id=36800.
3. These financial statements of banks of Ukraine. (2014, September). Retrieved September from http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.
4. Bordeleau E. & Graham C. (2010). *Bank of Canada Working Paper: The Impact of liquidity on bank profitability*. Retrieved from <http://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2010/12/wp10-38.pdf>.
5. Mishchenko V. & Somyk A. (2008). *The liquidity of the banking system: economic nature, structure and methodological approach to the analysis*. Kyiv: National Bank of Ukraine. Center for Research.
6. Monetary statistics: Reviews, deposits, loans. (2014, September). Retrieved from http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579.
7. Deposits of banks in Ukraine. A new piece of infographic: analysis of banks in Ukraine: Review, graphs, facts. (2014, September). Retrieved from <http://bankografo.com/depoziti-bankiv-ukrayini-nova-portsiya-infografiki.html>.
8. Pollin A. (2012). *The Great U.S. Liquidity Trap Of 2009-2011: Are We Stuck Pushing On Strings?* Political economy research institute University of Massachusetts Amherst. Retrieved from http://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/working_papers/working_papers_251-300/WP284.pdf.

УДК 378.124:37013

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ ДО ОЦІНЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ

Катерина Віталіївна ОРЕХОВА

к.е.н., доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки Харківського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)

E-mail: kate.orekhova@mail.ru

Олена Григорівна ГОЛОВКО

к.е.н., доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки Харківського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)

E-mail: elena_golovko@list.ru

Анотація. Запропоновано методичний підхід до оцінювання професійної майстерності викладачів, відмінними рисами якого від існуючих є: визначення високого, достатньо високого, середнього, низького або дуже низького рівнів розвитку її складових; з'ясування рівнів розвитку знань, умінь та навичок, які відповідають цим видам професійної майстерності. Це дає можливість розробити певні заходи для поліпшення професійної майстерності викладачів.

Аннотация. Предложено методический подход по оцениванию профессионального мастерства преподавателей, который отличается от существующих такими аспектами: определением высокого, достаточно высокого, среднего, низкого или очень низкого уровней развития ее составляющих; выявлением уровней развития знаний, умений и навыков, которые соответствуют этим видам профессионального мастерства. Это дает возможность разработать определенные меры для улучшения профессионального мастерства преподавателей.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, викладач, професійна майстерність, компоненти, оцінювання.

Ключевые слова: высшее учебное заведение, преподаватель, профессиональное мастерство, компоненты, оценивание.

Постановка проблеми. Зміни в усіх сферах життя сучасного суспільства, модернізація сучасної вищої освіти привели до створення нових вимог до професійної підготовки педагогічних кадрів. В Законі України «Про вищу освіту від 01.07.2014 № 1556-VII [14] та Указі Президента України «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25.06.2013 № 344/2013 [15] підкреслено, що підготовка педагогічних та науково-педагогічних працівників, їх професійне самовдосконалення, підвищення професійного рівня, педагогічної майстерності, загальної культури є важливою умовою модернізації освіти. У сучасних умовах пріоритетного значення набуває завдання підготовки фахівця, який не тільки володіє необхідною системою знань, умінь, навичок та вміє використовувати їх на практиці, а і спроможний самостійно ставити і творчо вирішувати про-

фесійні завдання, схильний постійно займатися своїм професійним та особистісним самовдосконаленням, націлений на безперервну освіту, тобто на постійний саморозвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий внесок у теорію та практику педагогічної майстерності зробили науковці: А. Биков, О. Коваленко, В. Панчук, Л. Пуховська. На питаннях педагогічної техніки акцентують увагу Г. Баланюк, С. Болсун, О. Горська, Л. Загородня, О. Козленко, Ю. Кусий, Л. Рувинський, Ю. Турчанинова.

Різні аспекти організації методичної роботи в системі вищих навчальних закладів та її вплив на якість педагогічної майстерності досліджували О. Автушенко, О. Аксьонова, М. Артюшина, І. Бялягіна, В. Врачинський, Г. Грибова, С. Демченко, Н. Житнік, А. Зубко, Е. Коваленко, Н. Корогод, А. Кузьмінський, А. Москаленко, Н. Нікітіна,

В. Олійник, В. Пікельна, О. Полуніна, В. Попков, В. Пуцов, К. Старченко, М. Федорова, М. Фіцула, Ю. Фокін, Л. Хоміч, Г. Штомпель.

Аналіз наукових джерел показав, що переважна більшість учених досліджують проблему підвищення педагогічної майстерності у майбутніх учителів загальноосвітньої школи. Натомість, дослідження щодо розв'язання проблеми підвищення професійної майстерності викладачів економічного профілю в педагогіці не проводилися, що негативно позначається на якості навчального процесу з підготовки майбутніх фахівців для фінансової та банківської систем.

Актуальність, практична значущість, недостатня розробленість та недослідженість вказаних питань зумовили вибір теми даної роботи, визначили її мету та завдання.

Метою статті є удосконалення методичного підходу щодо оцінювання професійної майстерності викладачів.

Для досягнення мети в роботі буди поставлені та вирішені такі завдання:

уточнити сутність та зміст поняття «професійна майстерність викладача»;

з'ясувати компоненти професійної майстерності викладача;

удосконалити методичний підхід до оцінювання професійної майстерності викладачів.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Так в роботі З. Г. Зайцевої, В. Г. Постоєв [5] педагогічна майстерність розглядається як високий рівень оволодіння педагогічною діяльністю, який досягається на основі глибоких професійних та загальних знань, певного досвіду, умінь та навичок і творчого підходу, що забезпечує її успішність. Досягнення педагогічної майстерності обумовлюється наявністю у викладача комплексу професійних знань, широкого кругозору, сформованої педагогічної свідомості, професійно значущих особистісних якостей та великого досвіду роботи.

На наш погляд, особливої уваги заслуговують такі підходи щодо визначення поняття «педагогічна майстерність»:

високий рівень оволодіння педагогічною діяльністю; комплекс спеціальних знань, умінь і навичок, професійно важливих якостей особистості, що дозволяють ефективно керувати навчально-пізнавальною діяльністю студентів та здійснювати цілеспрямований педагогічний вплив і взаємодію [8, с. 78];

характеристика високого рівня педагогічної діяльності, що ґрунтується на високому фахо-

вому рівні викладача, його загальній культурі та педагогічному досвіді, необхідною умовою якої є гуманістична позиція викладача й професійно значущі особисті риси і якості [4, с. 251];

характеристика педагогічної діяльності високого рівня, головною ознакою якої є бездоганне вміння навчати своїх студентів, сформувати в них позитивні риси особистості й характеру [16, с. 235].

Близьке трактування змісту поняття «педагогічна майстерність» знаходимо і у наукових працях, де його нерідко визначено як «вищий рівень педагогічної діяльності, що виявляється у тому, що у відведений час викладач досягає оптимальних результатів [9]».

Аналіз існуючих визначень поняття «педагогічна майстерність» засвідчує, що у значній кількості довідкових та наукових праць його зміст, як правило, репрезентує характеристику активності особистості в професійній діяльності, що розкривається в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії в кожній конкретній ситуації навчання й виховання (Є. Бондаревська, Н. Кузьміна, В. Сластьонін та ін.).

Представниками Полтавської наукової школи І. Зязюна (Є. Барбіна, В. Гриньова, О. Дубасенюк, О. Пехота, С. Сисоєва, Н. Тарасевич та ін.) педагогічна майстерність розглядається з інших позицій. Відповідно до поглядів названої наукової школи педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі [12, с. 25].

Близьке трактування терміна дає А. Щербатов, який розуміє педагогічну майстерність як синтез наукових знань, умінь, навичок, методичного мистецтва і особових якостей викладача, вираз «усієї сукупності його психічних властивостей» [18].

На наш погляд, особливої уваги заслуговують праці В. Папучі, який після доповнення та уточнення дефініції педагогічної майстерності поданої в публікаціях представників Полтавської наукової школи представив педагогічну майстерність як комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня педагогічної діяльності на рефлексивній основі й робить можливим за мінімальних зусиль у найкоротші терміни досягати запланованих високих результатів [12].

Серед існуючих визначень педагогічної майстерності автори цієї роботи віддають перевагу саме цій дефініції, оскільки, по-перше, вона ґрун-

тується на вітчизняних традиціях та уявленнях про мету й зміст праці викладача, а по-друге, відкриває простір для операціоналізації його педагогічної майстерності.

Утім у роботах В. Папучі в основу дефініції покладено термін «властивість особистості», що ми вважаємо недоцільним, адже терміни «особистість» та «властивість» у науковому дискурсі виступають універсальними категоріями і мають багатозначний зміст. На нашу думку, у цьому разі більш доцільним є використання терміна «професійна якість». Цей термін широко розповсюджений у вітчизняних наукових дослідженнях з професійної освіти, де професійні якості розглядаються як сукупність індивідуальних особливостей людини, що визначають ефективність реалізації трудових функцій, необхідних і достатніх ознак професійної придатності [7].

Отже, під професійною майстерністю викладача будемо розуміти професійну якість, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі й робить можливим із мінімальними зусиллями та в найкоротші терміни досягати запланованих результатів.

Розвиток педагогічної майстерності в освітньому просторі вищої школи, вимагає, насамперед, чіткої уяви її структурних компонентів, що в слугує основою для формування необхідного якісного утворення. Слід підкреслити, що в цьому питанні також відсутня єдина думка. Так, наприклад, в роботі [6] структура педагогічної майстерності включає такі взаємопов'язані елементи, як педагогічна направленість, система професійних знань, здібності до педагогічної діяльності, педагогічна техніка.

Водночас ми погоджуємося з точкою зору І. А. Зязюна, що педагогічна майстерність не зводиться тільки до діяльності і не обмежується високим рівнем теоретичної і методичної підготовки викладача, а й передбачає особистісні його якості, його позицію, «здатність виявляти творчу ініціативу на підставі реалізації власної системи цінностей [10, с. 29]». Крім того, майстерності притаманна наявність найвищої форми активності у професійній діяльності, що базується на принципах гуманізму, толерантності й емпатії. Основними елементами педагогічної майстерності, на думку вченого, є гуманістична спрямованість діяльності викладача, його професійна компетентність, педагогічні здібності і педагогічна техніка. При цьому наголошується, що теоретичним підґрунтям професійної майстерності є

професійна компетентність, а педагогічна майстерність є невід'ємною складовою структури особистості фахівця. У свою чергу, педагогічні здібності забезпечують інтенсивність професійного зростання, а педагогічна техніка дає змогу виявити і розвинути внутрішній потенціал викладача [10, с. 34].

На наш погляд, до елементів професійної майстерності викладачів належать [13]:

Гуманістична спрямованість діяльності. Полягає в спрямованості діяльності викладача на особистість іншої людини, утвердження словом і ділом найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки й стосунків. Передбачає гуманістичний вияв його ціннісного ставлення до педагогічної діяльності, її мети, змісту, засобів, суб'єктів.

Професійна компетентність, професіоналізм. Передбачають наявність професійних знань (суспільних, психолого-педагогічних, предметних, прикладних умінь і навичок). Їх змістом є знання предмета, методики його викладання, знання педагогіки і психології. Особливостями професійних знань є їх комплексність (потребує вміння синтезувати матеріал, аналізувати педагогічні ситуації, вибирати засоби взаємодії), нахненність (висловлення власного погляду, розуміння проблеми, своїх міркувань).

Професіоналізм викладача – це сукупність психофізіологічних, психічних та особистісних змін, які відбуваються в людині у процесі оволодіння знаннями та довготривалої діяльності, що забезпечують якісно новий, вищий рівень вирішення складних професійних завдань.

Педагогічний професіоналізм – вміння викладача мислити і діяти професійно, охоплює набір професійних властивостей та якостей особистості викладача, що відповідають вимогам професії; володіння необхідними засобами, що забезпечують не тільки педагогічний вплив на вихованця, але і взаємодію, співробітництво та співтворчість з ним. Для активного співробітництва з вихованцями необхідна мобілізація інтелекту, волі, моральних зусиль, організаторського хисту та вмиле оперування засобами формування моральних, інтелектуальних та духовних засад у студентів. Він повинен володіти широким арсеналом інтелектуальних, моральних та духовних засобів, що забезпечують педагогічний вплив на студента. До інтелектуальних засобів належать кмітливість, професійне спрямування сприйняття, пам'яті, мислення, уяви, прояв і розвиток творчих здібностей студента. До моральних – любов

до студентів, віра в їхні можливості та здібності, педагогічна справедливість, вимогливість, повага до вихованця – усе, що становить основу професійної етики викладача. Духовні засоби – основа його загальної та педагогічної культури.

Педагогічні здібності. Сукупність психічних особливостей викладача, необхідних для успішного оволодіння педагогічною діяльністю, її ефективного здійснення.

Головною здібністю, яка об'єднує всі інші, є толерантність, чутливість до людини, до особистості, яка формується. З нею тісно взаємодіють комунікативність (потреба у спілкуванні, здатність легко налагоджувати контакти, викликати позитивні емоції у співрозмовника й відчувати задоволення від спілкування); перцептивні здібності (професійна проникливість, пильність, інтуїція, здатність сприймати і розуміти іншу людину, її психологічний стан за зовнішніми ознаками); динамізм особистості (здатність активно впливати на іншу особистість); емоційна стабільність (володіння собою, самоконтроль, саморегуляція); оптимістичне прогнозування (передбачення розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній); креативність (здатність до творчості, генерування нових ідей, уникнення традиційних схем, оперативного розв'язання проблемних ситуацій); впливовість (здатність вплинути на психічний і моральний світ студентів у певному напрямі, зближуватися з ними, здобувати довіру, любов і повагу, глибоко проникати у їхній; внутрішній світ, конструювати, проєктувати його).

Педагогічна техніка (мистецтво, майстерність, уміння). Є сукупністю раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки викладача, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи із студентом, студентським колективом відповідно до мети виховання, об'єктивних та суб'єктивних їх передумов. Вона передбачає наявність специфічних засобів, умінь, особливостей поведінки викладача: високу культуру мовлення; здатність володіти мімікою, пантомімікою, жестами; уміння одягатися, стежити за своїм зовнішнім виглядом; уміння керуватися основами психотехніки (розуміння викладачем власного психічного стану, уміння керувати собою); здатність до «бачення» внутрішнього стану вихованців і адекватного впливу на них.

Педагогічна технологія. Є комплексом знань, умінь і навичок, необхідних викладачу для вирішення стратегічних, тактичних, а також про-

цедурних завдань під час навчально-виховного процесу. Йдеться про систему взаємодії викладача зі студентами, способи добору та впорядкування навчального матеріалу згідно з вимогами теорії пізнання. Іншими словами, педагогічна технологія є описом системи дій викладача та студентів, які слід виконати для оптимальної реалізації навчального процесу. Складовими педагогічної технології є володіння мистецтвом спілкування з дітьми, вміння керувати своєю увагою та увагою студентів, здатність за зовнішніми ознаками поведінки дитини визначати її душевний стан тощо. Уміння налагоджувати оптимальні взаємостосунки зі студентами, змінювати їх відповідно до розвитку студентів та їхніх вимог до викладачів є важливим компонентом педагогічної майстерності.

Таким чином, професійна майстерність викладача є сумою таких компонентів: гуманістичної спрямованості діяльності ($K_{ГСпрям}$); професійної компетентності ($K_{ПКомпет}$); педагогічного професіоналізму ($K_{ППроф}$); педагогічних здібностей ($K_{ПЗдібн}$); педагогічної техніки ($K_{ПТех-ки}$); педагогічної технології ($K_{ПТех-ії}$).

$$ПМ = ПЗ + ПЯ + ПК + ПД + ПТ \quad (1)$$

Для розроблення методичного підходу до оцінювання рівня професійної майстерності викладача використано інтервальну шкалу. Кожен наступний варіант відповіді наділяється значенням «вище» (або «нижче»), «більш» (або «менш») та ін. Автори передбачили, що інтервал між варіантами відповідей наближався до рівного значення, що становить 2 бали, щоб чіткіше показати відмінність, тому кожному варіанту відповіді на порядок нижче відповідає і кількість балів, яка менша від попереднього на 2 бали. Так різним твердженням про рівень розвитку знань, вмінь та навичок викладача відповідає така кількість балів: високий - 10 балів; достатньо високий - 8 балів; середній - 6 балів; низький - 4 бали; дуже низький (початковий) - 2 бали [3].

На підставі загальної суми балів із кожного виду майстерності визначається коефіцієнт професійної майстерності викладача, який виражає рівень розвитку всієї сукупності знань, умінь і навичок.

Коефіцієнт професійної майстерності викладача є середньоарифметичним суми таких коефіцієнтів: гуманістичної спрямованості діяльності ($K_{ГСпрям}$), професійної компетентності ($K_{ПКомпет}$), педагогічного професіоналізму ($K_{ППроф}$), педагогічних здібностей ($K_{ПЗдібн}$), педагогічної техніки ($K_{ПТех-ки}$) та педагогічної технології ($K_{ПТех-ії}$):

$$K_{ПМ} = \frac{K_{ГСпрям} + K_{нколмет} + K_{ППроф} + K_{ПЗдїбн} + K_{ПТех-ки} + K_{ПТех-її}}{6} \quad (2)$$

При визначенні коефіцієнта будь-якого виду професійної майстерності викладача слід враховувати вагомість знань, вмінь та навичок, які йому відповідають. Загалом коефіцієнт будь-якого виду професійної майстерності викладача знаходиться в межах (3) [17]:

$$K_{ПРОФМАЙСТ} = \left[\frac{Q_{\min}}{m}; \frac{Q_{\max}}{m} \right] \quad (3)$$

де Q_{\min} – це мінімально можлива сума балів (потенціалу), якщо рівень розвитку кожного знання, вміння та навички буде оцінено як «дуже низький (початковий)»;

Q_{\max} – це максимально можлива сума балів (потенціалу), якщо рівень розвитку кожного знання, вміння та навички буде оцінено як «високий».

m – це загальна кількість знань, вмінь та навичок, яка відображає цілісну професійну майстерність викладача.

Якщо рівню розвитку кожного знання, вміння та навички відповідає:

2 балам, то $Q_{\min} = 2N$ (N – кількість умінь або здібностей за конкретним видом професійної майстерності);

10 балам, то $Q_{\max} = 2N$.

Застосування розробленого методичного підходу до оцінювання професійної майстерності викладачів у Харківському інституті банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ) далі – інститут) дозволило отримати такі результати.

Підготовка студентів у інституті, насамперед, полягає у більш високому рівні адаптованості випускників до практичних потреб сучасного вітчизняного та міжнародного бізнесу [1]:

практична підготовка базується на функціонуванні в інституті навчально-тренувального комплексу, до складу якого входять навчально-тренувальний банк та чотири навчально-тренувальні фірми;

формуванні у магістра креативного мислення, лідерських якостей, системного бачення економічних та соціальних процесів, здатності інтегрувати окремі змістовні модулі підготовки в єдине ціле.

Підготовку студентів здійснює висококваліфікований професорсько-викладацький склад інституту, зокрема, науково-педагогічні працівники з науковими ступенями та вченими званнями.

Якість підготовки студентів обумовлюється: професіоналізмом та значним досвідом роботи викладачів; високим науковим рівнем науково-педагогічних кадрів інституту, залучених до роботи; повним забезпеченням студентів навчально-методичними матеріалами, які є продуктом багаторічного удосконалення способу подання програмного матеріалу; якісним контролем за своєю матеріалу із широким залученням тестових технологій; застосуванням системи корекції роботи студентів за результатами контролю знань; постійною апробацією останніх наукових досягнень в області методики викладання; застосуванням системи морального стимулювання сумлінної роботи студентів; використанням нових інформаційних та педагогічних технологій (рольові ігри, диспути тощо) [2].

В інституті постійно вживаються заходи щодо поліпшення якісного складу науково-педагогічного персоналу. Викладачі інституту, відповідно до вимог, своєчасно підвищують свою кваліфікацію за різними формами, в тому числі значна їх частина неодноразово.

В результаті склалася ефективна комплексна система підвищення кваліфікації, яка включає: стажування на підприємствах, в установах, організаціях, провідних вищих навчальних закладах; навчання на факультетах післядипломної освіти та курсах підвищення кваліфікації; участь у тематичних семінарах; роботу над кандидатськими та докторськими дисертаціями; підготовку підручників та навчальних посібників; самоосвіту; професійне навчання в межах кафедр з питань економіки, фінансів, обліку, банківської справи, педагогіки і психології з організацією практичних семінарів, «круглих столів» за участю провідних фахівців суб'єктів господарювання; участь у постійно діючому в інституті методичному семінарі з підвищення педагогічної майстерності викладачів; науково-дослідну роботу, участь у науково-практичних конференціях тощо [11].

Висновки. В роботі вирішено важливе науково-практичне завдання, присвячене удосконаленню методичного підходу щодо оцінювання професійної майстерності викладачів. Основні висновки та рекомендації полягають у такому:

1. Визначено, що професійна майстерність викладача – це професійна якість, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі й робить можливим із мінімальними зусиллями та в найкорот-

ші терміни досягати запланованих результатів.

2. Доведено, що основними складовими професійної майстерності викладача є гуманістична спрямованість діяльності; професійна компетентність; педагогічний професіоналізм; педагогічні здібності; педагогічна техніка; педагогічна технологія.

3. Розроблено методичний підхід до оцінювання професійної майстерності викладачів, відмінною рисою якого від існуючих є визначення високого, достатньо високого, середнього, низького або дуже низького рівнів розвитку її складових та з'ясування відповідних цим видам професійної майстерності знань, умінь та навичок. Це дає можливість розробити певні заходи для поліпшення професійної майстерності викладачів.

Список використаних джерел:

1. Азаренкова Г. М. Роль практичної підготовки в освітньому процесі майбутніх економістів / Г. М. Азаренкова, О. Г. Головка // Банківська системи України в умовах глобалізації фінансових ринків: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. 20–21 жовтня 2011 р. — Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2011. — С. 350–353.
2. Азаренкова Г. М. Формування професійних знань та вмінь у студентів економічних спеціальностей / Г. М. Азаренкова, О. Г. Головка // Управление качеством в современном вузе. Труды IX Международной научно-методической конференции «Управления качеством в современном вузе» (28–29 октября 2011 г.). Вып. 9. — СПб. : Изд-во МБИ, 2011. — С. 118–121.
3. Ваврик Р. В. Оцінювання професійної майстерності викладачів загальношкільських дисциплін до педагогічної діяльності / Р. В. Ваврик // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. — 2007. — № 33. — С. 16–20.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. — К. : Либідь, 1997. — 376 с.
5. Зайцева З. Г. До питання наукової організації педагогічної праці / З. Г. Зайцева, В. Г. Постовий // Використання спадщини повернутих і забутих діячів науки та культури в навчальному процесі педагогічного ВУЗу та школи: Тези респ. міжвузівської науково-практичної конференції. — Рівне, 1991. — 194 с.
6. Занина Л. В. Основы педагогического мастерства / Л. В. Занина, Н. П. Меньшикова. — Ростов н/Д: Феникс, 2003. — 288 с.
7. Зязюн І. А. Психодіагностика педагогічної майстерності вчителя / І. А. Зязюн // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. — 2003. — № 12. — С. 52–55.
8. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. — М. : Издательский центр «Академия», 2000. — 176 с.
9. Кузьмина Н. В. Актуальные проблемы профессионально-педагогической подготовки учителя / Н. В. Кузьмина, В. И. Гинецинский // Советская педагогика. — 1982. — № 3. — С. 63–66.
10. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи / [за ред. І. А. Зязюна]. — К. : Віпол, 2000. — 636 с.
11. Орехова К. В. Удосконалення методики оцінювання професійної майстерності викладачів / К. В. Орехова, О. Г. Головка // Методичний вісник: Випуск № 12. — Харків : ХІБС УБС НБУ, 2014. — С. 29–36.
12. Папуча В. М. Формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя фізичного виховання в процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. М. Папуча; Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2010. — 20 с.
13. Полякова О. С. Формування педагогічної майстерності сучасного вчителя початкових класів [Електронний ресурс]. — Режим доступу :

http://gnpu.edu.ua/files/VIDANNIY/Visnik_18/V18_86_89.pdf.

14. Про вищу освіту: Верховна Рада України; Закон від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

15. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Президент України; Указ, Стратегія від 25.06.2013 № 344/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

16. Професійна освіта : словник: навч. посіб. / уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Нічкало. — К. : Вища шк., 2000. — 380 с.

17. Тридід О. М. Методика оцінювання професійної готовності викладачів фінансово-економічних дисциплін до педагогічної діяльності / О. М. Тридід, К. В. Орехова // Вісник Львівської комерційної академії / [ред. кол.: Г. І. Башнянин, В. В. Апоній, О. Д. Вовчак та ін.]. — Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2009. — Вип. 32. — С. 217–222.

18. Щербаков А. И. Психологические основы формирования личности советского учителя в системе высшего педагогического образования / А. И. Щербаков. — Л., 1967. — 266 с.

JEL CLASSIFICATION: A20, A21, A22, A23, A29

IMPROVING THE METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE EVALUATION PROFESSIONAL SKILLS TEACHERS

Kateryna V. ORIEKHOVA

Candidate of Economics, Associate Professor, Department of Finance and Economic Security of Kharkiv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kiev)

Olena H. HOLOVKO

Candidate of Economics, Associate Professor, Department of Finance and Economic Security of Kharkiv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kiev)

Summary. It's elaborated the methodical approach to the evaluation of professional skills of teachers whose hallmark is the existing of high, enough high, medium, low or very low levels of development of its components and elucidation of

knowledge and skills that correspond these types of the professional mastery. This makes it possible to develop some measures to improve the professional skills of teachers.

Key words: *higher educational establishment, teacher, professional skills, components, evaluation.*

This article addressed important scientific and practical tasks dedicated improving the methodological approach to the evaluation of professional skills of teachers. The main conclusions and recommendations are as the following:

1. It's determined that the teacher's professional skills are professional quality providing the self-organization of high level of the professional activities on reflective basis and allow to achieve planned results by a minimum of effort and as soon as possible.

2. It's proved that the main components of professional skills of a teacher are the humanistic orientation of activities; the professional competence; the teaching professionalism; the pedagogical skills; the educational technique; educational technology.

Humanistic orientation of activities. It lies in focus of teacher on the personality of another person, strengthening of the highest spiritual values by word and deed, moral standards of behaviour and relationships. Provides humanistic expression of evaluative relationship to pedagogical activity, its purpose, content, tools, actors.

Professional competence. It presupposes the presence of the professional knowledge (social, psychological, educational, meaningful, practical skills). Teaching professionalism is the ability of the teacher to think and act professional, includes a set of pro-

fessional features and qualities of teachers that meet the requirements of the profession; possession of the necessary means providing not only pedagogical impact on pupil but interaction, collaboration and co-creation with him.

Pedagogical skills. There are the set of mental characteristics of teacher that are necessary for successful mastery of teaching, its effective acting.

Educational technique (art, skill, ability). There is a set of rational means, skills and peculiarities of the teacher's behaviour directed on the effective implementation of their elected methods and techniques of educational work with students, student groups for the purpose of education, their objective and subjective assumptions.

Educational technology. There is a set of knowledge, skills that requires teachers to address the strategic, tactical, and procedural problems in the educational process.

3. It's elaborated the methodical approach to the evaluation of professional skills of teachers whose hallmark is the existing of high, enough high, medium, low or very low levels of development of its components and elucidation of knowledge and skills that correspond these types of the professional mastery. This makes it possible to develop some measures to improve the professional skills of teachers.

References

1. Azarenkova H. M., Holovko O. H. (2011) Rol praktychnoi pidhotovky v osvithomu protsesi maibutnikh ekonomistiv [The role of practical training in education of future economists]. Bankivska systemy Ukrainy v umovakh hlobalizatsii finansovykh rynkiv: VI Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia. Cherkasy (pp. 350-353).
2. Azarenkova H. M., Holovko O. H. (2011) Formuvannia profesiinykh znan ta vmin u studentiv ekonomichnykh spetsialnostei [Formation of professional knowledge and skills of students of economic specialties]. Upravlenie kachestvom v sovremennom vuze. IX Mezhdunarodnaja nauchno-metodicheskaja konferentsija «Upravlenija kachestvom v sovremennom vuze». SPb. (pp. 118-121).
3. Vavryk R. V. (2007) Otsiniuvannia profesiinoi maisternosti vykladachiv zahalnoviiskovykh dystsyplin do pedahohichnoi diialnosti [Evaluation of professional skills of teachers combined disciplines for teaching activities]. Visn. Zhytomyr. derzh. un-tu im. I. Franka, 33, pp. 16-20.
4. Honcharenko S. U. (1997) Ukrainskyi pedahohichni slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. K.: Lybid.
5. Zaitseva Z. H., Postovy V. H. (1991) Do pytannia naukovoï orhanizatsii pedahohichnoi pratsi [On the issue of scientific pedagogical work]. Vykorystannia spadshchyny povernutykh i zabutykh diiachiv nauky ta kultury v navchalnomu protsesi pedahohichnogo vuzu ta shkoly: Mizhvuzivska naukovo-praktychna konferentsiia. Rivne.
6. Zanina L. V., Menshikova N. P. (2003) Osnovy pedagogicheskogo masterstva [Basics of pedagogical skills]. Rostov n/D: Feniks.
7. Ziaziun I. A. (2003) Psykhodiahnostyka pedahohichnoi maisternosti vchytelia [Psychodiagnostics pedagogical skills of teachers]. Visn. Zhytomyr. derzh. untu im. I. Franka, 12, pp. 52-55.
8. Kodzhaspirova G. M., Kodzhaspirov A. Yu. (2000) Pedagogicheskii slovar [Teaching dictionary]. M.: Izdatelskii tsentr «Akademiia».
9. Kuzmina N. V., Ginetsinskii V. I. (1982) Aktualnye problemy professionalno-pedagogicheskoi podgotovki uchitelja [Actual problems of professional and pedagogical training of the teacher]. Sovetskaja pedagogika. 3, pp. 63-66.
10. Ziaziuna I. A. (2000) (Eds.) Neperervna profesiina osvita: problemy, poshuky, perspektyvy [Continuing professional education: problems, searches, perspectives]. K.: Vipol.
11. Oriekhova K. V., Holovko O. H. (2014) Udoskonalennia metodyky otsiniuvannia profesiinoi maisternosti vykladachiv [Improved methods of evaluation of professional skills of teachers]. Metodychnyi visnyk, Kharkiv: KhIBS UBS NBU.
12. Papucha V. M. (2010) Formuvannia pedahohichnoi maisternosti maibutnoho vchytelia fizychnoho vykhovannia v protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of the pedagogical skills of teachers of physical education in the vocational training]. Klasych. pryvat. un-t. Zaporizhzhya.
13. Poliakova O. S. Formuvannia pedahohichnoi maisternosti suchasnoho vchytelia pochatkovykh klasiv [Formation of pedagogical skills of modern elementary school teacher]. Retrieved from http://gnpu.edu.ua/files/VIDANNIY/Visnik_18/V18_86_89.pdf.
14. Pro vyshchu osvitu: Verkhovna Rada Ukrainy; Zakon vid 01.07.2014 № 1556-VII. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
15. Pro natsionalnu stratehiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku: Prezydent Ukrainy; Ukaz, Stratehiia vid 25.06.2013 № 344/2013. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
16. Nychkalo N. H. (Ed.) (2000) Profesiina osvita: slovnyk: navch. posib. [Vocational College Dictionary: teach. guidances.]. K.: Vyscha shk.
17. Trydid O. M., Oriekhova K. V. (2009) Metodyka otsiniuvannia profesiinoi hotovnosti vykladachiv finansovo-ekonomichnykh dystsyplin do pedahohichnoi diialnosti [Methods of evaluation of professional readiness of teachers financial and economic subjects for teaching activities]. Visnyk Lvivskoi komertsiiinoi akademii. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi komertsiiinoi akademii, 32, pp. 217-222.
18. Shcherbakov A. I. (1967) Psikhologicheskie osnovy formirovaniia lichnosti sovet'skogo uchitelja v sisteme vysshogo pedagogicheskogo obrazovanija [Psychological bases of identity formation of the Soviet teachers in higher pedagogical education]. L.

УДК 336.322:1

ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В КОНТЕКСТІ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Наталія Василівна ПРОЦЬ

к.е.н., доцент кафедри фінансів та оподаткування Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

E-mail: nataliya.vyshnevskaya@i.ua

Анотація. У статті визначено роль податків у формуванні доходної частини місцевих бюджетів, проаналізовано структуру податкових надходжень та визначено особливості їх розмежування між бюджетами різних рівнів в контексті змін бюджетного та податкового законодавства в умовах бюджетної децентралізації. На базі проведеного дослідження визначені проблеми та сформульовані основні шляхи зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів.

Аннотация. В статье определена роль налогов в формировании доходной части местных бюджетов, анализ структуры налоговых поступлений и определены особенности их разграничения между бюджетами разных уровней в контексте изменений бюджетного и налогового законодательства в условиях бюджетной децентрализации. На основе проведенного исследования определены проблемы и сформулированы основные пути укрепления финансовой базы местных бюджетов.

Ключові слова: *місцевий бюджет, податкові надходження, податки, органи місцевого самоврядування, бюджетна децентралізація.*

Ключевые слова: *местный бюджет, налоговые поступления, налоги, органы местного самоуправления, бюджетная децентрализация.*

Постановка проблеми. Найважливішою ознакою демократичного розвитку країни є наявність в ній місцевого самоврядування здатного забезпечити ефективне функціонування територіальних громад, вирішувати питання соціально-економічного розвитку. Така здатність потребує відповідного фінансового забезпечення та дотримання принципу децентралізації влади. Згідно чинного законодавства держава гарантує доходну базу місцевого самоврядування, яка має бути достатньою для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних стандартів. Проте нинішня модель бюджетних відносин в Україні характеризується надмірною централізацією податкових надходжень, асиметрією між зобов'язаннями та доходами органів місцевого самоврядування. Тому питання оптимального розмежування податкових надходжень між бюджетами різних рівнів набувають особливої актуальності в умовах реформування бюджетного та податкового законодавства, які ніби то спрямовані на бюджетну децентралізацію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми щодо формування доходів місцевих бюджетів досліджувались у працях багатьох ві-

тчизняних вчених, серед яких на особливу увагу заслуговують фундаментальні дослідження В. Дем'янишина, М. Данилишин, О. Кириленко, В. Кравченка, А.Крисоватого, І. Луїної, К. Павлюк, Г. Поляка, В. Федосова, Г. Старостенко, Л. Тарангул, І. Ускова, С. Юрія та ін. Однак, не зважаючи на наявність великої кількості досліджень у цій сфері, практичні аспекти формування податкових надходжень місцевих бюджетів потребують подальших досліджень, що пов'язане з прийняттям змін до Бюджетного та Податкового кодексів України.

Метою дослідження є з'ясування сутності і ролі податкових надходжень у формуванні доходів місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Місцеві бюджети є засобом акумулювання та перерозподілу доходів, необхідних для забезпечення впливу органів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток територій та фінансування регіональних програм. Кожен орган влади повинен володіти своїми фінансовими джерелами, достатніми для вирішення соціально – економічних завдань регіону.

В Україні сьогодні процеси фінансово-бюджетної децентралізації хоча й набули незворотного характеру, але не мають системності і все ще не сприяють стимулюванню місцевих органів до пошуку джерел активізації власних економічних ресурсів.

Децентралізація бюджетної системи стала відповіддю на підвищення централізації фінансованих потоків сьогодні є одним із ключових напрямків бюджетної політики. В умовах переходу до децентралізації управління фінансовими ресурсами обсяг надходжень у місцеві бюджети повинен відповідати потребам регіону. Важливим показником рівня бюджетної і податкової

автономії місцевих органів щодо управління розвитком територій є рівень фінансово-бюджетної децентралізації.

Імітація проведення бюджетної децентралізації в Україні у формі збільшення повноважень та фінансової бази місцевих громад триває вже більше десяти років, та з року в рік декларується в Основних напрямках бюджетної політики, а фактично підвищуються рівень бюджетної централізації. Підтвердженням цієї тези є дані рис. 1. Так протягом 2008-2013 рр. рівень бюджетної централізації збільшився з 75,19 до 76,6 %, і відповідно рівень децентралізації бюджетних ресурсів зменшується з 24,81 до 23,4 %.

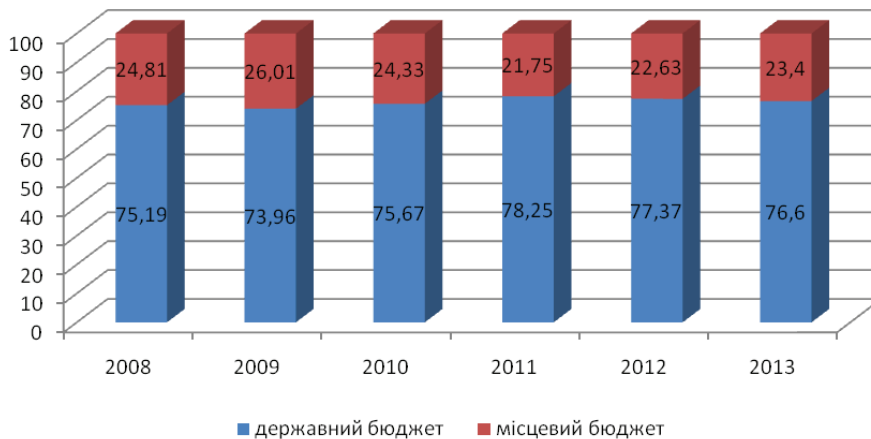

Рис. 1. Рівень бюджетної централізації та децентралізації у 2008-2013 рр. (%)

Основним джерелом що забезпечує мобілізацію доходів місцевих бюджетів є податкові надходження, які в свою чергу включають загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі) та місцеві податки і збори (обов'язкові платежі) [1]. Протягом 2008-2013 рр. у структурі доходів

місцевих бюджетів спостерігається збільшення частки податкових надходжень з 80,2 % до 86,8 % доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) (табл. 1) . У 2013 р. їх обсяг становив 91,2 млрд грн, що на 6,2 % більше від показника 2012 р.

Таблиця 1

Структура доходів місцевих бюджетів у 2008-2013 рр.

Вид доходів	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Податкові надходження	80,2%	83,2%	83,9%	84,5 %	85,2%	86,8%
Податок на доходи фізичних осіб	62,1	62,6	63,4	62,5	60,6	61,4
	45895,8	44485,3	51029,3	54 065,1	61066,0	64586,0
Плата за землю	9,0	11,8	11,8	12,4	12,5	12,2
	6681,4	8362,7	9 539,9	10700,9	12802,9	12581,7
Орендна плата, млн грн	2 386,6	2 814,9	3 051,3	3 236,6	3 614,4	3 366,1
Частка орендної плати у структурі плати за землю, %	64,3	66,3	68,0	69,8	71,3	73,7
Місцеві податки і збори	1,1	1,1	1,0	2,9	5,4	7,0
	820,0	808,6	819,4	2549,8	5456,9	7314,1

Таблиця 1 (продовження)

Інші податкові надходження	8,0	7,7	7,7	6,7	6,7	6,2
Неподаткові надходження	10,4	10,9	10,9	12,4	12,5	11,5
Доходи від операцій з капіталом	6,2	3,7	3,2	2,1	1,7	1,3
Цільові фонди	3,2	2,2	2,0	1,0	0,6	0,4

Джерело: складено автором [12]

Податок на доходи фізичних осіб продовжує зберігати позицію найвагомішого за обсягом джерела дохідної частини місцевих бюджетів – 61,4 % від загальних надходжень місцевих бюджетів. У територіальному розрізі найбільший обсяг податку на доходи фізичних осіб надходить до районних бюджетах і становить 98%, до обласних – до 78–80 %, (Миколаївської та Луганської областей – 80 доходів, Запорізької – 76, Черкаської – 66) до бюджету м. Києві – 40–45% доходів.

Збільшення обсягів надходжень від податку на доходи фізичних осіб зумовлено легалізацією виплати заробітної плати, позитивними тенденціями зростання доходів низькооплачуваних верств населення через підвищення мінімальних соціальних гарантій та зростанням заробітної плати загалом [2]. Основні чинники, які позитивно впливали на надходження податку на доходи фізичних осіб, такі: збільшення ставки оподаткування до 15–17 %; підвищення мінімальної заробітної плати та відповідне зростання фонду оплати праці; тенденція зростання номінального ВВП; введення в дію з 01.01.2007 р. оподаткування доходів платників від продажу або обміну нерухомого, рухомого майна, отриманої спадщини і подарунків. Крім позитивів, існують й негативні тенденції в оподаткуванні доходів фізичних осіб, що відповідно зменшує рівень податкових надходжень, зокрема:

- заниження платниками оподаткованого доходу та ухилення від сплати податку. Особливо це стосується оподаткування доходів від підприємницької діяльності, що пов'язане з умисним неправильним відображенням у декларації відомостей про доходи та витрати з використанням протиправних бухгалтерських схем. Крім того, високий рівень податкового навантаження на фонд оплати праці спричиняє неофіційні домовленості щодо розподілу заробітної плати на офіційну та неофіційну [9, с. 147].

- зараховування податку на доходи фізичних осіб до відповідного місцевого бюджету за міс-

цем реєстрації юридичної особи. На наш погляд кошти від справляння цього податку мають надходити до місцевих бюджетів за місцем проживання осіб, доходи яких оподатковуються, оскільки більшість громадян, які працюють зокрема у великих містах, проживає в інших населених пунктах (передмістях), а послуги за рахунок місцевих бюджетів вони отримують за місцем проживання. На думку І. О. Луніної, чинна система зарахування податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів не створює зацікавленості місцевих органів влади у залученні населення на свою територію та врахуванні його потреб при формуванні місцевих бюджетів. За таких умов податок на доходи фізичних осіб не відповідає принципу еквівалентності [11, с. 8].

- зменшення бази оподаткування через зниження загального рівня доходів працюючого населення та поглиблення бідності. В Україні загальний рівень доходів населення залишається низьким за стандартами країн не тільки тих, що розвиваються, а й з перехідною економікою. Згідно з міжнародними стандартами, для країн Центральної і Східної Європи та СНД введено міжнародний критерій бідності: відповідно до критеріїв Світового банку бідними вважаються особи, у яких вартість добового споживання становить 4,3 дол. США (у країнах з ринковою економікою цей показник становить 14,46 дол. США). За цим критерієм до категорії бідності належать 26,7 % населення, 14,8 % проживають у злиденності [8, с. 88]. Крім того, існує суттєвий розрив за розміром мінімальної заробітної плати України і Євросоюзу: 66 євро (1218 грн) та 600 євро.

Досвід розвинутих країн показує, що оподаткування доходів населення є дієвим інструментом перерозподілу з чітко визначеними умовами суспільного добробуту, високим рівнем життя й доходів громадян. Удосконалення оподаткування доходів фізичних осіб в Україні повинно здійснюватися у напрямі забезпечення принципу соціальної справедливості [6, с. 34–35]. На відміну

від України, де порядок, ставки, правила оподаткування податком на доходи фізичних осіб встановлюються виключно на загальнодержавному рівні, за кордоном органам місцевого самоврядування надано досить широкі права стосовно аналогічних податків. У таких країнах Європи, як Болгарія, Кіпр, Естонія, Греція, Латвія, Норвегія, Румунія особистий прибутковий податок належить до місцевих податків [3, с. 18].

Другим за обсягом джерелом надходжень доходів до місцевих бюджетів традиційно є плата за землю. У структурі доходів місцевих бюджетів її питома вага становила 12,2 % у 2013 р., а обсяги надходжень з 2008 р. по 2013 р. збільшилися у 1,8 рази (табл. 1). У 2013 р. з цього джерела надійшло понад 12,8 млрд грн, що на 1,8 % більше за відповідний показник 2012 р., виконання становило 87,3 %. На збільшення надходжень від плати за землю вплинуло введення обмежень щодо надання пільг для певних категорій платників та збільшення ставки земельного податку на окремі земельні ділянки у 2008 р., а також підвищення ставок орендної плати. У 2013 р. продовжилася тенденція до збільшення частки орендної плати за земельні ділянки з одночасним зменшенням земельного податку. Це пояснюється тим, що ставки орендної плати не переглядаються у бік збільшення, водночас ставки земельного податку є фіксованими. А отже, за такої схеми оподаткування землі можна прогнозувати подальше нарощування обсягів надходжень орендної плати на фоні значно більш повільного збільшення власне земельного податку з одночасною відсутністю помітних темпів приросту надходжень із цього джерела.

Місцеві податки і збори не відіграють суттєвої ролі у доходах місцевих бюджетів, хоча їх надходження у загальному обсязі збільшилися з 820,0 млн грн у 2008 р. до 7314,1 млн грн у 2013 р., або на 6494 млн грн, відповідно їх частка у структурі доходів загального фонду місцевих бюджетів збільшилася з 1,1 % до 7 % відповідно. Для порівняння, у США за рахунок місцевих податків забезпечується 65 % доходів місцевих бюджетів, у Франції – 60 %, ФРН – 45 %, Великобританії – 36 %, Японії – 33 %, в ЄС їх частка сягає 30 % (в основному завдяки податку на нерухомість). Тому саме місцеві податки і збори мають забезпечувати фіскальні передумови самостійності місцевих бюджетів у частині формування їхніх доходів [7, с. 113].

До прийняття Податкового кодексу суттєвим недоліком місцевого оподаткування було те, що

третина законодавчо визначених місцевих зборів у більшості населених пунктів не запроваджувалися рішеннями місцевих рад. Крім того, у системі місцевого оподаткування були платежі, витрати на адміністрування яких перевищували суму їх надходжень до місцевих бюджетів. У загальному обсязі місцевих податків і зборів частка ринкового збору у 2010 р. становила 62,6%, комунального податку – 18,4 %; податку з реклами – 6,7 % та збору за припаркування автотранспорту – 5,0 %. Отже, ринковий збір, комунальний податок та податок з реклами ставили майже 85 % загального обсягу.

У зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України значно скоротилася кількість місцевих податків і зборів – з чотирнадцяти до п'яти. Проте слід зауважити, що скасування комунального податку, ринкового збору та податку з реклами негативно вплинуло на доходи місцевих бюджетів. Новим законодавством ліквідовано податки, які складали основу надходжень від місцевого оподаткування, а введено податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, єдиний податок та три збори: збір за впровадження деяких видів підприємницької діяльності, збір за місця для паркування транспортних засобів, туристичний збір. Включення до їх складу єдиного податку спричинило підвищення питомої ваги місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів. Відтак, найвагомим серед місцевих податків і зборів став єдиний податок, якого надійшло 6,6 млрд грн, що у 1,4 раза більше за обсяги надходжень 2012 р. річний план перевиконано на 15,6 %, або на 0,9 млрд грн. Таке зростання відбулося, в основному, через збільшення кількості фізичних осіб та суб'єктів малого підприємництва.

Одним із нововведень Податкового кодексу України стало впровадження загальнодержавного екологічного податку на заміну колишньому збору за забруднення навколишнього природного середовища. Від цього джерела до місцевих бюджетів надійшло 1,5 млрд грн, а його частка у структурі доходів місцевих бюджетів склала 1,5 %. Зазначимо, що з 1 січня 2011 року екологічний податок сплачують усі, хто використовує паливо для транспортних засобів, у тому числі суб'єкти господарювання, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які користуються автомобілями. Податковим кодексом передбачається справляння екологічного податку за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення через податко-

вих агентів, які здійснюють оптову та роздрібну торгівлю паливом. Таким чином, екологічний податок сплачується платниками податку під час придбання палива, а податковими агентами, які реалізують паливо, цей податок утримується та сплачується до бюджету.

Достатньо вагомим джерелом наповнення місцевих бюджетів, є податки і збори, пов'язані з забрудненням навколишнього природного середовища. Так, одним із нововведень Податкового кодексу України стало запровадження екологічного податку замість збору за забруднення навколишнього середовища. Податок сплачується під час придбання палива для транспортних засобів.

Формування податкових надходжень доходів місцевих бюджетів на 2015 рік базується на нових законах та реформах. З метою формування нових прогресивних відносин в управлінні бюджетними ресурсами в Україні прийнято ряд законів: Закон України № 80-VIII «Про Державний бюджет України на 2015 рік», Закону України № 79-VIII «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин», Закону України № 71-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи»). На думку Н. Ярьсько, прийняті зміни до Бюджетного кодексу України розширяють права місцевих органів влади в частині самостійності прийняття рішень із формування та використання бюджетних коштів, забезпечать збільшення питомої ваги місцевих бюджетів у зведеному бюджеті з 52,1 % до 54,6 %. З 2015 р. порядок розподілу податкових надходжень між державним та місцевими бюджетами стане іншим [13]. Урядовий закон про бюджетну децентралізацію запроваджує альтернативні шляхи збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів, зокрема, уряд передає місцевим бюджетам: 10 % податку на прибуток підприємств; 100 % державного мита; 80 % екологічного податку (при цьому 55 % будуть направлятися в обласні бюджети, а 25 % – до районних бюджетів і бюджетів міст обласного значення); акцизний податок від реалізації через роздрібні мережі пива, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, нафтопродуктів, біодизеля і скрапленого газу; 25 % плати за надра; місцеві збори (податок на нерухомість з включення до оподаткування комерційного (нежитлового) майна, єдиний податок); податок на майно («розкішні» автомобілі) податок на прибуток комунальних підприємств, інші податки. 75

% податку на доходи фізичних осіб (60 % податку отримують бюджети міст обласного значення та районів; 15 % – обласні бюджети); 40 % – бюджет м. Києва [4].

За рахунок змін у розмежуванні між бюджетами податку на доходи фізичних осіб та зарахування його частини (60 % по бюджету міста Києва та 25 відсотків по інших бюджетах) до державного бюджету місцеві бюджети України у 2015 р. втратять 25,7 млрд грн цього податку. При цьому, втративши стабільне джерело надходжень, місцеві бюджети отримають натомість доходи, надходження яких є менш прогнозованими та залежними від дій органів місцевого самоврядування. За рахунок передачі частини платежів з державного бюджету місцеві бюджети отримають 6,2 млрд грн, від запровадження акцизного податку з кінцевого продажу підакцизних товарів – 5,9 млрд грн, за рахунок розширення бази оподаткування податком на нерухоме майно 2,1 млрд грн. Таким чином, не компенсується з державного бюджету втрата 11,5 млрд грн податку на доходи фізичних осіб, або 44,7 % від його обсягу, що буде надходити до державного бюджету. Найбільші втрати доходних джерел відбудуться у бюджеті м. Києва, обласних та інших бюджетах зі значними обсягами надходжень податку.

Втрати доходів місцеві бюджети Волинської області у 2015 р. пов'язані із передачею 25 % податку на доходи фізичних осіб до державного бюджету становитимуть 242 млн грн, і більш як на 90 % компенсуються за рахунок збільшення доходів від: передачі з державного бюджету плати за надання адміністративних послуг, державного мита на 45,5 млн грн; збільшення відсотка зарахування екологічного податку з 35 до 80 % на 2,6 млн грн; запровадження акцизного податку з роздрібного продажу підакцизних товарів за ставкою 5 % вартості реалізованого товару орієнтовно на 160,0 млн. грн.; розширення бази оподаткування податку на нерухомість шляхом включення до оподаткування комерційного (нежитлового) майна; зарахування до обласних бюджетів 10 % податку на прибуток приватних підприємств на 16,3 млн гривень. Разом з тим, по обласному бюджету втрати податку на доходи фізичних осіб у 96,8 млн грн компенсуються лише на 19,5 % (різниця складає 77,9 млн грн) за рахунок надходжень екологічного податку та 10 % податку на прибуток підприємств. Крім цього, місцеві бюджети області втратять 44,2 млн грн у зв'язку з скасуванням збору за першу реєстрацію транспортних засобів та включення його бази

оподаткування до акцизного податку, який зараховуватиметься до державного бюджету.

У перспективі основним джерелом наповнення місцевих бюджетів повинен стати податок на нерухомість. Його базу розширюють за рахунок залучення в оподаткування комерційного майна. Проте порядок його нарахування та справляння не відповідає практиці розвинутих країн світу, де розмір податку залежить від вартості об'єкта нерухомості, а не від житлової площі, як визначено чинним законодавством України. Тому необхідно внести відповідні поправки до Податкового кодексу. Крім того, викликає сумніви можливість значних надходжень для місцевих потреб від запровадження податку на нерухомість для сільської місцевості. Оскільки, в умовах економічної кризи та стрімкого зубожіння селян такі ініціативи заздалегідь приречені на провал [10]. Крім того, органи місцевого самоврядування повинні мати право самостійно запроваджувати на своїй території власні місцеві податки та збори, враховуючи специфіку території та наявні там потенційні об'єкти оподаткування [5].

Висновки. Дослідження практики формування податкових надходжень місцевих бюдже-

тів показали, що нині місцеві органи влади не володіють достатніми фінансовими ресурсами для організації управління економікою і соціальною сферою території. Основним бюджетоутворюючим податком є податок на доходи фізичних осіб, який протягом останніх років становив більше 60 % доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів та плата за землю. Бюджетна децентралізація спрямована на розширення дохідних джерел, бази адміністрування та надання права органам місцевої влади самостійно регулювати розміри податків та зборів. Проте, на нашу думку законодавчі нововведення не забезпечать обіцяну урядом бюджетну децентралізацію, оскільки із передачею додаткових джерел доходів, за громадами закріплюється величезний обсяг нових видатків, зокрема їм передається майже вся освіта, медицина, культура, дорожнє та житлово-комунальне господарство. Водночас збільшуються частки відрахувань в центр платежів, які переважно залишалися на місцях: податку на доходи фізичних осіб, рентної плати за користування надрами. Тому питання бюджетної децентралізації в Україні залишається відкритим.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://pravo.in.ua/lib.html#rz2456>.
2. Пріоритети бюджетної політики та економічне зростання в Україні / [М. Я. Азаров; Ф. О. Ярошенко, В. М. Геєць (кер. авт. кол.) та ін.]. — К. : Т. 1: НДФІ, 2004. — 640 с.
3. Зайчикова В. В. Удосконалення бюджетних процедур в органах місцевого самоврядування / В. В. Зайчикова // Наук. праці НДФІ. — 2008. — № 1 (42). — С. 18–27.
4. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» від 28.12.2014 р. № 79-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/79-19>.
5. Кириленко О. П. Органи місцевого самоврядування повинні мати право самостійно визначати ставки місцевих податків і зборів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukurier.gov.ua/articles/olga-kirilenko-organi-miscevogo-samovryaduvannya-p/>.
6. Копилов В. Моніторинг реалізації бюджетної стратегії та її коригування / В. Копилов // Економіка України. — 2008. — № 8. — С. 34–35.
7. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України : навч. посіб. / В. І. Кравченко. — К. : Т-во «Знання», КОО, 1999. — 487 с.
8. Крисоватий А. І. Адміністрування податків в Україні : організація та напрямки трансформації : моногр. / А. І. Крисоватий, Т. Л. Томнюк. — Тернопіль : ВПЦ, «Економічна думка ТНЕУ», 2012. — 212 с.
9. Крупка М. І. Роль податку з доходів фізичних осіб у формуванні фінансових ресурсів України / М. І. Крупка, О. Т. Замасло // Становлення доктрини фінансової системи України : моногр. / за ред. С. І. Юрія, О. М. Десятнюк. — Тернопіль : Екон. думка, 2008. — 192 с.
10. Радчук О. Чи бути в Бюджеті-2015 децентралізація? / О. Радчук // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.slovoidilo.ua/articles/6675/2014-12-30/byt-li-v-byudzhete-2015-decentralizacii.html>.

11. Луніна І. О. Формування місцевих бюджетів на основі принципу еквівалентності : шлях до ефективної бюджетної системи / І. О. Луніна // Фінанси України. — 2010. — № 9. — С. 3–12.

12. Щомісячний моніторинг основних індикаторів бюджетної системи України / [Електронний ресурс]. Ін-т бюджету та соціально-економічних

досліджень. — Режим доступу : <http://www.ibser.org.ua/news/463/>.

13. Ярецько Н. Ресурс місцевих бюджетів на 2015 рік / Н. Ярецько // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247868006&cat_id=244276429.

JEL CLASSIFICATION: H20, H24, H30, H71, H72

FORMATION OF TAX REVENUE TO THE LOCAL BUDGETS IN CONTEXT OF FISCAL DECENTRALIZATION

Nataliia V. PROTS

Candidate of Science in Economics, Associate Professor of department of finances and taxation Lesya Ukrainka East European National University, Ukraine

Summary. In the article defines the role of taxes in the formation of revenues of local budgets, analyzes the structure of tax revenues and the peculiarities of the distinction between the different levels in terms of amending the budget and tax legislation in terms of fiscal decentralization. On the basis of the study there were identified problems and the main ways to strengthen the financial base of local budgets.

Key words: *local budgets, tax revenues, taxes, local governments, fiscal decentralization.*

The current model of intergovernmental relations in Ukraine is characterized by excessive centralization of tax revenues, the asymmetry between liabilities and income of local governments. Practical aspects of the formation of tax revenues of local budgets require further studies related to the adoption of amendments to the Budget and Tax Code of Ukraine.

Imitation of fiscal decentralization in Ukraine in the form of increasing the power and the financial base of local communities has been going on for over ten years, and every year is declared in the main direction of fiscal policy, and actually increased the level of fiscal centralization. So during the period from 2008–2013. level of budget centralization increased from 75,19 to 76,6 %, and therefore the level of decentralization of budgetary resources decreased from 24,81 to 23,4 %. An important source of local budget revenues are taxes. Among tax revenues income tax continues to maintain the position of the most significant in terms of source revenues of local budgets – 61,4 % of total revenues of local budgets. The second largest source of revenues for local budgets are traditionally are payments for the land share – 12,2 %. Local taxes and fees in Ukraine does not play a sig-

nificant role in local revenues, their share is 7 %. An important source of local budgets, taxes and charges are related to environmental pollution.

Research of forming local budget revenues practice demonstrate the lack of local authorities do not have sufficient financial resources for the management of economic and social areas. Formation of the tax revenues of local budgets for 2015 based on new laws and reforms.

Fiscal decentralization is made to expand revenue sources, local administration and to allow local governments to regulate the size of taxes. However, we believe that legislative innovations do not provide the promised government fiscal decentralization as the transfer of additional sources of income for communities secured a huge amount of new spending, including almost all of spendings on education, medicine, culture, roads and utilities. However, increasing the share of allocations to the center of payments remained largely in local level, including the tax on personal income, royalties for the use of mineral resources. Therefore, the issue of fiscal decentralization in Ukraine remains being actual.

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010) [The Budget Code of Ukraine]. Retrieved from <http://pravo.in.ua/lib.html#rz2456>.

2. Azarov M., Yaroshenko F., and V. Heiets (2004) *Priorytety biudzhethnoi polityky ta ekonomichne zrostannia v Ukraini* [Priorities of fiscal policy and

economic growth in Ukraine]. FRI. Kyiv, Ukraine.

3. Zaichikova V. (2008) Udoskonalennia biudzhetykh protsedur v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia [Improvement of budgetary procedures in local government]. *Nauk. pratsi NDFI*, 1, 42, pp. 18-27.

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014) [The Law of Ukraine "On Amendments to the Budget Code of Ukraine on the reform of intergovernmental relations"]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/79-19>.

5. Kyrylenko O. P. (2014) Orhany mistsevoho samovriaduvannia povynni maty pravo samostiino vyznachaty stavky mistsevykh podatkov i zboriv [Local governments should have the right to determine the rates of local taxes and duties]. Retrieved from <http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/olga-kirilenko-organi-miscevogo-samovryaduvannya-p/>.

6. Kopylov B. (2008) Monitorynh realizatsii biudzhetnoi stratehii ta yii koryhuvannia [Monitoring implementation of the strategy and budget adjustments]. *Ekonomika Ukrainy*, 8. pp. 34–35.

7. Kravchenko V. I. (1999). *Mistsevi finansy Ukrainy* [Local finance Ukraine]. K. : T-vo «Znannia»; KOO, Kyiv, Ukraine.

8. Krysovatyi A. I. and Tomniuk T. L. (2012) *Administruvannia podatkov v Ukraini : orhanizatsiia ta napriamky transformatsii* [Tax administration in Ukraine: the organization direction of transformation]. *Economic dumka TNEU*, Ternopil, Ukraine.

9. Krupka M. and Zamaslo O. (2008) *Rol podatku z dokhodiv fizychnykh osib u formuvanni finansovykh resursiv Ukrainy* [Role of tax on income of individuals in shaping financial resources Ukraine Formation doctrine Ukraine's financial system: the monogram]. *Economic dumka TNEU*, Ternopil, Ukraine.

10. Radchuk A. (2014) *Chy buty v Biudzheti-2015 detsentralizatsii?* [Do be in Budget 2015 decentralization?]. Retrieved from <http://www.slovoidilo.ua/articles/6675/2014-12-30/byt-li-v-byudzhete-2015-decentralizacii.html>.

11. Lunina I. O. (2010) *Formuvannia mistsevykh biudzhetyv na osnovi pryntsyphu ekvivalentnosti : shliakh do efektyvnoi biudzhetnoi systemy* [Formation of local budgets on the basis of the principle of equivalence: the path to effective budgetary system of Ukraine]. *Finansy Ukrainy*, 9, pp. 3-12.

12. *Shchomisiachnyimontorynh osnovnykh indykatoriv biudzhetnoi systemy Ukrainy* [Monthly monitoring key indicators of the budget system of Ukraine]. Project Municipal Finance Strengthening Initiative Implementation, USAID, Kyiv Ukraine. Retrieved from <http://www.ibser.org.ua/news/463/>.

13. Jaresko N. (2015) *Resurs mistsevykh biudzhetyv na 2015 rik* [Resources of local budgets for 2015]. Retrieved from http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247868006&cat_id=244276429.

УДК 330.341.2

ІНСТИТУЦІЙНІ ТА КУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ ЯК ЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ

Роберт Фрідріхович ПУСТОВІЙТ

д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки та управління Черкаського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)

E-mail: rfpustovit@gmail.com

Анотація. Розглянуто економічний розвиток шляхом впливу інститутів і культурних чинників у площині їхнього взаємозв'язку. Наголошується, що мотивація господарської поведінки обумовлена не тільки економічними інтересами, а й культурними настановами і світоглядними цінностями, які в свою чергу, є підґрунтям функціонування інституційного середовища. Звідси, розбіжності економічного розвитку пояснюються відмінностями в інститутах та особливостями економічної політики, яка зорієнтована на культурні чинники.

Аннотация. Рассмотрено экономическое развитие через призму воздействия институтов и культурных факторов в плоскости их взаимосвязи. Отмечается, что мотивация хозяйственного поведения обусловлена не только экономическими интересами, но и культурными установками и мировоззренческими ценностями, которые, в свою очередь, являются основой функционирования институциональной среды. Отсюда, расхождения в экономическом развитии объясняется различиями в институтах и особенностями экономической политики, которая сориентирована на культурные факторы.

Ключові слова: економічний розвиток, інститути, інституційне середовище, культурні чинники економічної поведінки.

Ключевые слова: экономическое развитие, институты, институциональная среда, культурные факторы экономического поведения.

Постановка проблеми. Інституційна економіка, використовуючи і доповнюючи неокласичний інструментарій, розширює рамки економічного аналізу дослідженням впливу не економічних чинників на економічні процеси. Відмінність інституціонального підходу до аналізу економічних проблем полягає в тому, що він, на відміну від неокласичного, враховує активний вплив багатостороннього людського фактора. Інституціоналісти стверджують, що зміни, які відбуваються в глобальному економічному розвитку, пов'язані, насамперед, з визнанням нової ролі людини, утвердженням її як фундаментального чинника економічного розвитку. Разом з цим, поряд з аналізом таких сучасних економічних характеристик, як: інформація, людський капітал, інноваційний розвиток, доцільно звернутися й до позаекономічних форм життєдіяльності людей, включаючи соціокультурний фактор, який багато в чому є визначальною своєрідністю господарської поведінки економічних суб'єктів.

Тому значна кількість авторитетних вчених –

економістів справедливо критикують неокласичну обмеженість «раціонального мислення і поведінки» фірм та домогосподарств. Адже, без сумніву, на господарські процеси постійно впливають норми і правила, які регулюються культурними цінностями. Про це свідчать численні міжнародні дослідження культурних цінностей, які безпосередньо корелюють із соціально-економічними індикаторами господарського розвитку країн. При цьому наголошується, що зв'язок між культурними цінностями та економічним розвитком не є прямою, односторонньою та незмінною в різних країнах і в різні періоди економічної історії [1, с. 20]. Також важливо врахувати і те, що країни істотно відрізняються історичними умовами, менталітетом населення і специфікою культури, з огляду на превалюючі цінності та економічні інтереси. Через те значна частина економічного наукового співтовариства визнає, що застосування ефективних зарубіжних моделей економічних трансформацій буде набагато більш ефективним у разі їх інституційної адапта-

ції до навколишнього культурного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Так, Д. Норт вважає, що економічні трансформації є свідомим процесом, який пояснюється, «ментальними конструктами», що засновані на сучасному та історичному досвіді попередніх поколінь. Сутність, власне, «досвіду» або іншими словами – «сукупних знань суспільства», втілюється в мові, людській пам'яті, системі зберігання символів і складається з вірувань, традицій, звичаїв, які являють собою підґрунтя культури соціуму. Саме культура, не тільки визначає ефективність соціально-економічного функціонування суспільства в даний момент часу, але й надає власний внесок у процес інституційних змін, і саме культура спадщина в багатьох випадках буде визначати успішність економічного розвитку [2, с. 9, 35]. При цьому методологічною основою аналізу культурних та інституційних чинників економічної поведінки є праці представників німецької історичної школи і політичної економії М. Вебера та В. Зомбарта, які обґрунтували вплив соціокультурних та релігійних факторів на формування специфіки економічної поведінки. Саме М. Вебер першим вказав на ключове значення продуктивних цінностей протестантської субкультури в успішності економічного розвитку країн Заходу [3, 4]. Одночасно акцентуємо увагу на вченні Г. Зіммеля, який започаткував теорію архетипів у соціальному житті, що накладають свій відбиток на людське, у тому числі й господарську, поведінку. Особливе значення в цьому плані мають дослідження вченого щодо ролі грошей у культурі, викладені, насамперед, у «Філософії грошей» [5]. У свою чергу Т. Парсон розглядає господарську діяльність як частину загальної соціальної системи суспільства, а культурну підсистему, що створює норми і цінності суспільства, які інституціоналізуються в соціальній системі, як таку, що набуває стійкий, явний і загальноприйнятий характер та перетворюється в нори, правила, статуси і ролі. Це дає підставу сформулювати єдині в даному суспільстві соціокультурні засади поведінки господарюючих суб'єктів, як засвоєні ними цінності, принципи, правила і норми поведінки, вироблені відповідною культурою [6]. Відомий представник інституціональної теорії Дж. Ходжсон, показуючи роль «соціокультурного середовища», зазначає, що притаманні йому «смаки і переваги вважаються частиною досліджуваної економічної систем як явища, що підлягають поясненню економістами» [7, с. 44–45]. Автор теорії і мето-

ду дослідження культурних цінностей Ш. Шварц надає розгорнутий опис ціннісних відмінностей провідних регіонів світу і досліджує зазначені відмінності в процесі економічного і соціального розвитку. Згідно Ш. Шварцу, «суспільство вимагає різноманітні вміння, знання, інтереси, інноваційність для того, щоб успішно справлятися з численними завданнями, новітніми викликами і швидкоплинними змінами. В результаті економічний розвиток стимулює культурну автономію і рівноправність, але призводить до ослаблення приналежності та ієрархії. У той же час культура, в свою чергу, впливає на економічний розвиток. Культури, які вперто відтворюють приналежність і ієрархію, стримують індивідуальну ініціативність та креативність, що є необхідними для економічного розвитку» [8, с. 41].

Таким чином, саме культура та інституційна система значною мірою впливають на формування цілей і стратегій економічних суб'єктів, і разом з цим інституційний каркас економічної поведінки має певний соціокультурний зміст, який формує найбільш ймовірні моделі економічних рішень, зорієнтованих на конкретні цінності та уподобання.

Мета статті визначається необхідністю аналізу таких структурно-логічних елементів пропонуваного дослідження, а саме: економічна поведінка не є самостійним чинником розвитку економіки, культура виступає одним з ключових регуляторів економіки; за допомогою механізму мотивації, духовні цінності і норми культури дійсно регулюють економічну поведінку фірм і домогосподарств та є конкретним орієнтиром економічного вибору і тих раціональних процедур, які використовуються в плані досягнення конкретних економічних цілей; визначаючи політику економічного розвитку України, етапи економічних реформ, необхідно також враховувати й соціокультурні, ціннісні особливості, що історично склалися в українській господарській ментальності, як того підґрунтя, на який повинен орієнтуватися ринковий механізм. Разом з тим саме в рамках інституційного підходу позначається актуальність і важливість дослідження впливу культурних чинників на економічну поведінку фірм і домогосподарств, та акцентується увага на ролі культурних чинників у формуванні інституційного середовища в сенсі активізації господарської діяльності економічних суб'єктів.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. З точки зору економічної науки культуру можна визначити досить широко, як сукуп-

ність символів, інститутів і матеріальних об'єктів, що допомагають індивідам вирішувати повсякденні господарські проблеми [9, с. 60]. Або, більш акцентовано, з урахуванням проблематики запропонованої статті, економічна культура визначається як сукупність матеріальних і духовних цінностей, норм, стереотипів та елементів господарського побуту, які формують переваги людей і впливають на неформальні правила «ринкової гри». Тобто, економічна культура є специфічною ланкою між релігією і філософією, історією і географією країни – з одного боку і неформальними інститутами – з іншого.

Важливо також й те, що економічна культура впливає на вибір, який здійснюють домогосподарства у своїй трудовій і портфельній діяльності, а також фірми – у виробничій та інвестиційній поведінці [10, с. 68]. При цьому підкреслимо, що економічна культура регулює економічну поведінку суб'єктів господарської діяльності за допомогою механізму мотивації, який, певною мірою, є «ранжуванням цінностей», засвоєних людьми в процесі соціалізації, в першу чергу – господарській, на культурній основі. Додамо, що закони та неформальні правила економічної діяльності вкорінюються через матеріальну, розумову і духовну сферу існування суспільства, яка, в свою чергу, багато в чому залежить від цінностей. Цінність визначаємо, як концепт, який характеризується наступними трьома складовими: фактуальна, ментальна, мовна [11, с. 61]. У повсякденній економічній діяльності домогосподарства і фірми застосовують ці концептуальні складові, що дозволяють визначити власні реальні господарські цілі. В якості смислової мотивації цінність включає в себе мету – як приватну перспективну можливість.

Отже, культура в економічній сфері визначається як сукупність соціально-економічних цінностей і норм, які є регуляторами економічної поведінки домогосподарств, фірм, державних інституцій і, що виконує функції «соціальної пам'яті» як орієнтирів господарської поведінки. Разом з цим, зазначаємо роль і значимість інститутів у цьому процесі. Адже, за твердженням Т. Веблена, інституційний процес є поширенням у суспільстві світоглядних цінностей, які стосуються функціональних взаємовідносин, що виникають в соціумі, а також впровадженням певного порядку життєдіяльності суспільства, який складається із сукупності діючих у певний історичний час цінностей. Іншими словами цей процес може бути охарактеризований як переважа-

юча духовна позиція соціального способу життя [12, с. 201, 202].

З точки зору інституціональної теорії визначення Т. Веблена можна інтерпретувати так: під культурою у сфері економіки розуміємо сукупність інституціоналізованих способів діяльності за допомогою яких суспільства, організації та індивіди пристосовуються (адаптуються) до певних соціально-економічних умов і які складаються з поведінкових знань, умінь і навичок на основі цінностей і традицій.

У свою чергу культура, при взаємодії з менталітетом нації, формує національну економічну ментальність і економічне мислення індивідів, чим обумовлює основу індивідуальної економічної поведінки, що базується на таких сегментах:

- стереотипи споживання;
- норми і зразки взаємодії;
- організаційні форми;
- ступінь сприйняття інноваційних ідей, технологій та зарубіжного досвіду;
- ціннісно-мотиваційний ставлення до праці і багатства.

Що стосується останнього сегмента, то акцентуємо увагу на тому, що концепти і закони економічних явищ встановлені не природою, а конститутовані людьми. Економічні закони не сприймаються як щось дане згори і назавжди, а залежать від цінностей. У свою чергу цінність, як уже зазначалося – це концепт, який характеризується трьома рівнями: фактуальним, ментальним і мовним. Людина орієнтується на ці концепти, що дозволяють їй ставити перед собою певні цілі. Водночас цінності і цілі – це різні, але які функціонують лише разом, диспозиції концептів. Цінність стосовно мети є її основою і в якості смислової мотивації цінність містить у собі мету, як динамічну можливість–перспективу. Цінності опрацьовуються людиною у специфічних для неї сферах діяльності, тобто у ментальності і мові.

При цьому ще раз підкреслимо, що інститути, тобто правила, згідно яких суспільство організовує та здійснює свою діяльність, такі як формальні: конституції, кодекси, закони, так і неформальні: традиції, звичаї, норми поведінки – в значній мірі обумовлені світоглядним базисом даного соціуму.

Дослідження сутності інститутів у культурному контексті також вимагає такого уточнення – хоча пріоритети таких культурних структурних елементів як: переконання, цінності, переваги – в деякій мірі є питанням особистого вибору, в той же час, інститути є соціально виразними умов-

ними стимулами і наслідками дій. Ці стимули параметрично надаються кожній людині і, отже, створюють відповідну мотиваційну структуру.

Що ж стосується реального впливу конкретних культурних чинників на економічний розвиток, то вони такі: довіра, кооперація, готовність утриматися від опортуністичної поведінки [8, с. 38]. Даний умовивід засновується на сприйнятті того беззаперечного факту, що довіра і репутація знижує трансакційні витрати і мінімізує проблеми опортуністичної, зокрема рентоорієнтованої, поведінки і дозволяє більш ефективно розподіляти ресурси.

Зазначене актуалізується в транзитивних економіках, наприклад, в українській, коли трансформаційний перехід до нової економічної системи означає інституційний розвиток в умовах неможливості миттєвої зміни неформальних правил з одночасною необхідністю впровадження нових формальних інститутів. За таких обставин об'єктивно виникає взаємодія та взаємовплив формальних та неформальних норм поведінки, коли останні мають велику значимість щодо впливу на економічну поведінку фірм і домогосподарств. При цьому, якщо старі неформальні правила не вписуються у нові формальні, то в результаті такого конфлікту інституційна реструктуризація значно збільшує непродуктивні трансакційні витрати взаємодії економічних суб'єктів. В оптимальній ситуації формальні правила створюють позитивні стимули для підприємницького та інвестиційного процесу та ефективного використання ресурсів. Найважливішими стимулами зазначеного є: надійні та стабільні фактори специфікації прав власності, «прозорий» і демократичний процес контрактизації, неупереджена і незалежна судова система.

Підкреслимо, що культурні цінності, які співвідносяться з традиціями господарської поведінки в транзитивних країнах Східної та Центральної Європи не є однорідними [14, с. 351]. Тим не менш, вони мають деякі спільні риси, зокрема: соціум розглядається як єдине ціле з акцентом на суспільні блага і на рівність доступу до програм соціального забезпечення. Тому в суспільствах вищезгаданих країн в дореформений період переважали такі культурні цінності, як: колективізм, егалітаризм, державна (колективна) власність. У той же час капіталістична культура орієнтується на такі світоглядні орієнтири: прибуток, ризик, свобода вибору, індивідуалізм. Звідси, відмінності між культурою капіталізму і переважуючою культурою в країнах Центрально-Схід-

ної Європи та країнах колишнього Радянського Союзу напередодні і з початком трансформацій обумовлювалися тим, що остання не перебувала в узгодженості з формальними інститутами капіталізму. Саме цим і пояснюється надмірні трансакційні витрати економічної діяльності господарських суб'єктів, які мали місце в сфері контролю та забезпечення виконання нових формальних правил в економічній діяльності. В цілому треба визнати, що в більшості випадків конфлікт між інститутами капіталізму і переважними культурними цінностями в постсоціалістичних країнах, обумовлювався специфічними трансакційними витратами, які притаманні саме перехідному процесу в трансформаційних економіках.

З урахуванням «ефекту колії» в соціально-економічному минулому України у складі Російської імперії та Радянського Союзу виділимо такі традиційні цінності, які вплинули на досліджуваний культурно-інституціональний конфлікт трансформаційного періоду [15, с. 47].

По-перше, це державно-громадські цінності. На нашу думку, Україна у складі Російської та Австро-Угорської імперій, у той час не мала можливості мати ані правової держави, ані громадянського суспільства, що вплинуло на такі ціннісні орієнтири майбутніх громадян Радянської України як: егалітаризм, патерналістсько-апеляційне ставлення до влади в сфері господарської діяльності, зрівняльно-утриманські стереотипи, орієнтири на обов'язок держави (підприємства) щодо забезпечення кожного працюючого незалежно від його продуктивного вкладу.

По-друге, це державно-комуністичні цінності, які зумовлювалися тотальним контролем держави за суб'єктами економічної діяльності, переконанням громадян у необхідності опіки влади у сфері забезпечення їхніх потреб, негативним ставленням індивідів до приватної власності і превалюванням колективної економічної діяльності.

По-третє, це ринкові цінності. З урахуванням генезису трансформаційних процесів у пострадянських країнах та інституціоналізації тіньового сектора маємо як негативні, так і позитивні світоглядні чинники. До позитивних відносимо наступні: підприємливість, ініціативність, схильність до ризику, раціональна господарська поведінка, спрямована на отримання прибутку, вміння здійснювати доцільний вибір і реалізувати ринкові трансакції з контрагентами, навички використання локальної інформації при аналізі

ринків. Щодо негативних, виділяємо, зокрема, такі світоглядні орієнтири: споживацький (нерідко – гедоністичний) тип поведінки в економічній діяльності та побуті, недостатній рівень етичної ринкової свідомості, дегуманізація ринкових і майнових відносин між індивідами, сприйняття як «неминучого ринкового зла» корумпованість владних структур і криміналізацію суспільства.

Відзначимо, що будь-яке економічне співтовариство не здатне формуватися і відтворюватися, якщо воно не ґрунтується на фундаментальних цінностях, які поділяє суспільством. Одночасно такий соціум не може ефективно функціонувати у сфері господарської діяльності, якщо переважна більшість його членів не вірять у те, що політико-економічна еліта не керується загальноприйнятими в передових країнах глобальної економіки світоглядними цінностями. Зазначене зумовлює необхідність сприйняття і втілення в економічну діяльність таких культурно-інституційних складових, як справедливість і довіра, які є базовими елементами всякої політико-економічної легітимності [16, с. 22].

Дійсно, що в рамках демократичного суспільства є культурні фактори, які покращують якість адаптацій до позитивних економічних трансформацій і які одночасно впливають на характеристики, що пов'язують з економічним зростанням. На підставі цього, соціальні групи, які сповідують дані культурні цінності, будуть збільшувати свою відносну кількість у популяції до тих пір, поки вони не стануть здатними змінювати траєкторію економіки [17, с. 44]. При цьому необхідно враховувати ту культурну особливість, що переконання і переваги сприймаються не тільки від батьків, а й від інших людей: однолітків, вчителів, політичних лідерів, представників культурного бомонду. Звідси найкращим є використання в пропонуваному аналізі еволюційних моделей економічного зростання, які передбачають наявність у суспільстві такого культурного чинника, як світоглядна цінність (переконання), або – одиниця вибору «мема», коли вибір здійснюється на основі соціального навчання [13, с. 39].

За таких обставин культурний сегмент засвоюється не тільки від батьків, а модифікується подібно технологічним інноваціям або способам передачі інформації в глобальній інтернет-мережі і, звідси, видозмінюється персоніфікація осіб, які мають значущий культурний вплив на інших людей. Зазначене підкреслює той факт, що саме від правлячої еліти значущим чином залежить загальний напрям змін в економіці і,

власне, оптимальні політичні рішення визначають економічний успіх [18, с. 86]. Саме ефективність і компетентність державного управління є пріоритетною сферою в економічному розвитку, адже помилки в цій сфері призводять до вагомих соціально-економічних провалів. Даний висновок підтверджує Ж. Сапір, який з точки зору інституційного аналізу, виділяє три рівні культури в економіці: теоретичну (складається з набору аксіом пануючого напрямку економічної думки); культуру осіб, що ухвалюють рішення (яка більшою чи меншою мірою впливає з їхнього знання економіки або власного досвіду); економічна свідомість всього населення. Отже, культура в економіці безпосередньо пов'язана з загальною культурою, з розвитком людини в цілому і багато в чому визначається нею. При цьому враховуємо, що представники різних сегментів соціуму є носіями різних культур, які відрізняються один від одного світоглядом, цінностями, навичками і перевагами [19, с. 169].

У свою чергу, зміни, які відбулися останнім часом в соціально-політичних, економічних і технологічних сферах зумовили суттєві зрушення в культурних основах сучасного глобального світу. Швидше за все, це сталося тому, що кожна культура являє стратегію адаптації її народу. У довгостроковій перспективі такі стратегії, як правило, є реакцією на перетворення економічного, технологічного і політичного характеру і не можуть довготривалий час залишатися незмінними. При цьому, хоча зміни у сфері культури є реакцією на зміни у зазначених сферах, саме вони формують останню. Нинішня культурна динаміка змінює річище розвитку суспільства, в результаті чого економічне зростання перестає виступати в якості домінуючого соціального орієнтира, а значення економічних критеріїв, як стандарту раціональної поведінки, знижується. Хоча на ранніх етапах індустріалізації економічні чинники відігравали настільки важливу роль, що певною мірою виявилася можливість інтерпретації суспільства і культури в цілому на основі моделей економічного детермінізму. Але сьогодні неповноцінність ігнорування культурних факторів економічних моделей стає все більш очевидною. В католицьких країнах, від Латинської Америки до Польщі, церква відіграє дуже важливу роль. В ісламському світі фундаменталізм став тим політичним чинником, який не в змозі ігнорувати ані Схід, ані Захід. Регіон Східної Азії, де поширене конфуціанство і який з об'єктивних умов господарства належить до найбільш проблемних

регіонів світу, з огляду на економічну динаміку нині перевершує всі інші частини планети. Тобто без урахування культурних чинників пояснити окреслені явища є неможливим.

Не зайве також мати на увазі, що культурні зміни в значній мірі відображають соціалізацію стійких звичок і поглядів. Усталившись, ці орієнтації мають значний запас стійкості і здатні самостійно впливати на економіку протягом тривалого часу навіть після подій, завдяки яким вони сформувалися. Тому в довгостроковій перспективі взаємозв'язок між економікою і культурними чинниками визначається як комплексний, коли існує беззаперечний емпіричний зв'язок між економічним розвитком та демократично-культурними факторами, коли раціональний вибір і панівна світоглядна культура виступають не як антиподи, а як взаємодоповнюючі структурні елементи інституційного каркасу [20, с. 16–19].

В цілому, з урахуванням інституційних трансформацій, культура змінюється досить повільно. Але іноді бувають випадки, коли культурні зміни відбуваються порівняно швидко внаслідок неможливості протидії правлячій еліті або потужного екзогенного шоку, який кидає виклик існуючим культурним цінностям. Прикладом можуть служити ті зміни, які відбулися в світоглядних орієнтирах українських громадян після розпаду Радянського Союзу і трансформації економіки України від адміністративно-командної до ринкової.

Хоча найбільш ключові, засвоєні в ранньому віці, культурні фактори, що впливають на господарську поведінку, надалі піддаються змінам порівняно незначно. Це пояснюється тим, що, по-перше: для зміни ключових елементів світоглядної системи суспільства необхідно здійснити одночасний масовий і потужний вплив, як у соціально-економічній, так і в ідеологічній сфері; і, по-друге: сокровенні цінності людини є індивідуально значимими, що породжує неусвідомлений страх втрати впевненості в собі.

Як правило, культурна селекція здійснюється за допомогою певних розпізнавальних стандартів, які змушують людей робити саме даний культурний вибір, а не інший. Тип змін в оцінках і їх рівень домагань залежить від технологічних параметрів передачі культурних цінностей, культурних та інституційних структур, які функціонують у суспільстві. При цьому культурний вибір є інтроспективним, коли культурна цінність, навіть найважливіша, передбачає сприйняття та інших цінностей і надає новим культурним еле-

ментам можливості для конкуренції на ринках ідей і цінностей.

В цілому існують, принаймні, три автономних механізми, які пояснюють вплив культурних та інституційних чинників на економічне зростання [13, с. 169].

Перший. Культурні переконання є ключовими для стимулювання кооперації, а, звідси, ринкового обміну. Одночасно довіра є основоположним інструментом зниження трансакційних витрат і впливає на обмін шляхом «механізму економічного зростання за Смітом» [21, с. 4]. У свою чергу, лояльність у взаємодіях з контрагентами також пов'язана з довірою в сенсі мінімізації проблеми «принципал–агент», яка значною мірою ґрунтується на ефекті Данлінга-Крюгера, коли в цілому менш компетентні люди мають більш високу думку про свої здібності, ніж це властиво людям компетентним.

Другий. Індивідуальні чесноти розглядаються як моральні чинники для досягнення економічного успіху, а саме: ощадливість – пов'язана з накопиченням капіталу; працьовитість – визначає витрати праці і ефективність зусиль; помірність – впливає на продуктивність; милосердя – допомагає уникнути побоювань ризику. Очевидно, що в реальній господарській практиці, жодне з перерахованих достоїнств не є стовідсотковою гарантією економічного зростання, але, очевидно, існує безпосередній зв'язок між зазначеними обставинами і прикладами реальної економічної діяльності.

Третій. Має відношення до розуміння економічними суб'єктами навколишнього фізичного світу та природних закономірностей, а також його використання у власних інтересах, що є значущою частиною культури суспільства в цілому. Без сумніву, економічний прогрес багато в чому визначається технологічною креативністю індивідів, на яку, в свою чергу, суттєво впливають культурні передумови.

Загальновідомо, що вирішальним фактором економічного зростання є підвищення продуктивності праці, яке досягається внаслідок підвищення кваліфікації трудових ресурсів, вдосконалення організаційного менеджменту і виробництва, впровадження технологічних інновацій. Однак, бажання інвестувати саме в ці сегменти економічної системи залежить від стимулів, які мають фірми і домогосподарства, а також інституційного середовища, яке надає економічним суб'єктам сигнали щодо ефективних способів використання ресурсів, активів і часу в

умовах заданих мотивів. Якщо правила «ринкової гри» спрямовують бізнес і владу до рентоорієнтованої поведінки, то інвестиційний діапазон звужується, зникають можливості для удосконалень в сегментах навчання трудових ресурсів, технологій та менеджменту, що, зрозуміло, гальмує темпи економічного зростання.

Висновки. Отже, успішність або невдачі економічного розвитку країни необхідно пояснювати з урахуванням таких факторів як: соціально-економічні інститути та культурні чинники, а також особливості державної політики. Країни, де відсутня чітка специфікація прав власності, простежується надмірне бюрократичне адміністрування підприємницької діяльності, не реалізовується відповідальна монетарна та грошово-кредитна політика, не здатні досягти стабільного економічного зростання. При цьому також необхідно визнати, що підставою еконо-

мічного розвитку є культурні фактори, які прямо і значимо впливають на «правила ринкової гри», визначають характер взаємодії суб'єктів економічної діяльності та мотивують їх поведінку в сфері використання ресурсів та активів. Одночасно при дослідженні економічної діяльності на особливу увагу заслуговують такі культурні фактори як: довіра, кооперація, історичне підґрунтя політичного розвитку країни. Останнє має центральне значення щодо можливостей обмеження влади в її прагненнях до опортуністичної і рентоорієнтованої поведінки. І на завершення, підкреслимо, що культурні фактори безпосередньо пов'язані з можливостями інституційної системи до генерації, заохоченню і поширенню наукових і технологічних інновацій, що в кінцевому підсумку забезпечує ефективний економічний розвиток.

Список використаних джерел

1. Лебедева Н. Менталитет и экономические успехи нации / Н. Лебедева // Психологический журнал высшей школы экономики. — 2008. — № 2. — С. 19–24.
2. Норт Д. Понимание процесса институциональных изменений / Д. Норт. — М.: Изд. дом гос. ун-та Высшей школы экономики, 2010. — 256 с.
3. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма: пер. с нем. / М. Вебер. — Ивано-Франковск: Ист-Вью, 2002. — 350 с.
4. Зомбарт В. Буржуа. Этюды по истории духовного развития современного экономического человека / В. Зомбарт. — М.: Наука, 1994. — 443 с.
5. Зиммель Г. Философия денег (фрагмент). Теория общества: сборник: пер. с нем., англ. / Г. Зиммель. — М.: КАНОН-пресс-Ц, 1999. — 416 с.
6. Парсонс Т. Система координат действия и общая теория систем действия: культура, личность и место социальных систем / Т. Парсонс // Американская социологическая мысль. — М.: Издательство МГУ, 1994 (1951). — С. 448–464.
7. Ходжсон Дж. Экономическая теория и институты: Манифест современной институциональной экономической теории: пер. с англ. / Дж. Ходжсон. — М.: Дело, 2003. — 464 с.
8. Шварц Ш. Культурные ценности ориентации: природа и следствие национальных различий / Ш. Шварц // Психология. Журнал Высшей школы экономики. — 2008. — Т. 5, № 2. — С. 37–67.
9. Олейник А. Культура власти как элемент экономической культуры / А. Олейник // Международная научная конференция «Экономическая культура современного капитализма». Санкт-Петербург: Smolny, 2012. — 83 с.
10. Розмаинский И. Экономическая культура как фактор и барьер экономического роста в разных экономических системах / И. Розмаинский // Международная научная конференция «Экономическая культура современного капитализма». — Санкт-Петербург: Smolny, 2012. — 83 с.
11. Узлов Ю. Менталитет как институциональный фактор развития экономики / Ю. Узлов // Общество: политика, экономика, право. — 2011. — № 3. — С. 60–66.
12. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. — М.: Издательство «Прогресс», 1986. — 368 с.
13. Mokyr J. Culture, Institutions and Modern Growth / Mokyr J. // Understanding Institutions and Development Economics: the Legacy and Work of Douglass C. North. — St. Louis: Tel Aviv University, 2010. — 46 p.
14. Pejovich S. Understanding the Transaction Costs of Transition: it's the culture, Stupid / S. Pejovich // The Review of Austrian Economics. — 2003. — № 16: 4. — P. 347–361.

15. Кузьминов Я. Советская экономическая культура: наследие и пути модернизации / Я. Кузьминов // Вопросы экономики. — 1992. — № 3. — С. 44–57.
16. Буайе Р. К созданию институциональной политической экономии / Р. Буайе, Э. Бруссо, А. Касте, О. Фавро // Экономическая социология. — 2008. — № 3. — С. 17–24.
17. Clark G. A Farewell to Arms: a Brief Economic History / G. Clark. — New Jersey: Princeton University Press, 2007. — 433 p.
18. Богомолов О. Роль неэкономических сфер в модернизации экономики / О. Т. Богомолов // Развитие и экономика. — 2011. — № 1. — С. 84–90.
19. Сапир Ж. Экономическая культура, технологическая культура, организационная культура // Истоки. Выпуск 3 / Я. И. Кузьминов., В. С. Автономов, О. И. Ананьин. — М. : Изд. Дом ГУ – ВШЭ, 1998. — С. 166–184.
20. Inglehart R. Culture Shift in Advanced Industrial Society / R. Inglehart. — Princeton : Princeton University Press, 1990. — 484 p.
21. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма. — М. : ООО «Издательство АТС», 2004. — 730 с.

JEL CLASSIFICATION: B15

INSTITUTIONAL AND CULTURAL FACTORS AS ECONOMIC DETERMINANTS

Robert F. PUSTOVIIT

Doctor of Economics, Professor, Cherkassy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Summary. Problems of the relationship and mutual influence of cultural factors on economic development are investigated in the article. It is noted that the motivation of economic behaviour is due not only economic interests but also the cultural teachings and philosophical values, which in turn

is the basis for the functioning of the institutional environment. This economic growth is explained by differences in economic institutions and features of the government's economic policy, focusing on cultural factors.

Key words: *economic development, institutions, institutional environment, cultural factors of economic behaviour.*

A large number of reputable economy scientists reasonably criticized neoclassical firms and households limited "rational thinking and behavior". After all, no doubt that business processes are continuously influenced with rules and regulations governed by cultural values. This is confirmed with many international cultural values research correlated directly with socio-economic indicators of economic development. It is noted that the relationship between cultural values and economic development is not a direct one-way and the same in different countries and in different time of economic history. Also it is important to consider the fact that countries are quite different in their history, in the mentality of population and specific culture, in view on the prevailing values and economic interests. Because of that a large part of the economic research community recognizes that the use of effective models of foreign economic transformation is more effective in the case of institutional adaptation to the cultural environment.

The purpose of the article is determined by the need of the following proposed research structural and logical elements analysis: economic behavior is not the independent factor of economic development, culture is one of the key regulators of the economy; through the mechanism of motivation, spiritual values and cultural norms really regulate economic behavior of firms and households and is a concrete benchmark of economic choice and rational procedures used in terms of achieving specific economic goals; defining the policy of economic development, stages of economic reforms must also take into ac-

count the socio-cultural, value features, economic mentality formed in Ukraine for long time, as the foundation, which has guided the market mechanism. And, within the very institutional approach framework the relevance and importance of cultural factors influence on economic behavior of firms and households research is marked and attention is focuses on the role of cultural factors in shaping the institutional environment in terms of economic revitalization of economic actors.

Being based on the research made, the success or failure of a country economic development should be explained taking into account such factors as: social and economic institutions and cultural factors as well as features of the state policy. The countries which the property rights are not specified well, which have excessive bureaucratic administration of entrepreneurial activity, which don't have responsible monetary and loans policies are not able to achieve stable economic growth. It is also needed to recognize that the basis of economic development are cultural factors that directly and significantly affect the "rules of the market game" that determine the nature of the interaction of economic actors and motivate their behavior in the use of resources and assets. At the same time in the economic activity research the following cultural factors deserve special attention: trust, cooperation, historical background of the political development of the country. The latter is of primary importance about the possibilities of restricting the government in its pursuit of opportunistic and rent-seeking behavior. And in conclusion we emphasize

that cultural factors are directly related to features of the institutional system for the generation, promotion and dissemination of scientific and technological innovation, which ultimately provides effective economic development. Finally, we emphasize that

cultural factors are directly related to the institutional system capabilities to generation, promotion, and dissemination of scientific and technological innovation which ultimately provides an effective economic development.

References

1. Lebedeva N. (2008) Mentalitet i ehkonicheskie uspekhy natsii [Mentality and the economic success of the nation]. *Psikholohicheskii zhurnal vysshejj shkoly ehkonomiki*, 2, 19-24.
2. Nort D. (2010) Ponimanie protsessa instyut-sionalnykh izmenenij [Understanding the process of institutional change]. M.: Izd. dom hos. un-ta.
3. Veber M. (2002) Protestantskaja ehtika i dukh kapitalizma [The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism]. Ivano-Frankovsk: Ist-Viu.
4. Zombart V. (1994) Burzhua. Ehtjudy po istorii dukhovnoho razvitija sovremennoho ehkonomicheskoho cheloveka [Studies in the History of the spiritual development of the modern economic man]. M.: Nauka.
5. Zimmel H. (1999) Filosofija deneh (frahment). Teorija obshchestva: sbornik: per. s nem., anhl. [Philosophy of Money (detail). theory society]. M.: KANON-press-Ts.
6. Parsons T. (1994) Sistema koordynat dejstvija i obshchaja teorija sistem dejstvija: kultura, lichnost i mesto sotsialnykh sistem [The coordinate system of action and general systems theory of action: culture, identity and social systems]. Amerikanskaja sotsiolohicheskaja mysl. M.: Izdatelstvo MHU.
7. Khodzhsion Dzh. (2003) Ehkonomicheskaja teorija i instytuty: Manifest sovremennoj instyut-sionalnoj ehkonomicheskoy teorii [Economic theory and Institutions: A Manifesto of modern institutional economics]. M.: Delo.
8. Shvarts Sh. (2008) Kulturnye tsennosti orientatsii: priroda i sledstvie natsionalnykh razlichij [Cultural values orientation: the nature and effect of national differences]. *Psikholohija. Zhurnal Vysshejj shkoly ehkonomiki*, T. 5, 2, 37-67.
9. Olejnyk A. Kultura vlasti kak ehlement ehkonomicheskoy kultury [Culture as part of the economic power of culture]. Mezhdunarodnaja nauchnaja konferentsija «Ehkonomicheskaja kultura sovremennoho kapitalizma»: Sankt-Peterburh: Smolny.
10. Rozmainskii Y. (2012) Ehkonomicheskaja kultura kak faktor i bar'er ehkonomicheskoho rosta v raznykh ehkonomicheskikh sistemakh [Economic culture as a factor of economic growth and a barrier in different economic systems]. Sankt-Peterburh: Smolny.
11. Uzlov Yu. (2011) Mentalitet kak institutsionalnyjj faktor razvitija ehkonomiki / [Mentality as an institutional factor of economic development]. *Obshchestvo: politika, ehkonomika, pravo*. 3, 60-66.
12. Veblen T. (1986) Teorija prazdnogo kl-assa [Theory of the Leisure Class]. M.: Izdatelstvo «Prohress».
13. Mokyr J. (2010) Culture, Institutions and Modern Growth / Mokyr J. // Understanding Institutions and Development Economics: the Legacy and Work of Douglass C. North. – St. Louis: Tel Aviv University.
14. Pejovich S. (2003) Understanding the Transaction Costs of Transition: it's the culture, Stupid. *The Review of Austrian Economics*, 16, 4, P. 347-361.
15. Kuzminov Ya. (1992) Sovetskaja ehkonomicheskaja kultura: nasledie i puti modernizatsii [Soviet economic culture: heritage and way of modernization]. *Voprosy ehkonomiki*, 3, 44-57.
16. Buaje R., Brusso Eh., Kaste A., Favro O. (2008) K sozdaniju institutsionalnoj politicheskoy ehkonomii [By creating an institutional political economy]. *Ehkonomicheskaja sotsiolohija*, 3, 17-24.
17. Clark G. A. (2007) Farewell to Arms: a Brief Economic History / G. Clark. – New Jersey: Princeton University Press.
18. Bohomolov O. (2011) Rol neehkonomicheskikh sfer v modernizatsii ehkonomiki [The role of non-economic spheres in the modernization of the economy]. *Razvitie i ehkonomika*, 1, 84-90.
19. Sapyr Zh. (1989) Ehkonomicheskaja kultura, tekhnolohicheskaja kultura, orhanizatsionnaja kultura [Economic culture, technological culture, organizational culture]. Istoki. Vypusk 3.
20. Inglehart R. (1990) Culture Shift in Advanced Industrial Society. Princeton: Princeton University Press.
21. Fukujama F. (2004) Doverie: sotsialnye dobrodeteli i put' k protsvetaniju [Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity]. M.: OOO «Izdatelstvo AT-S».

УДК 338.124.4:336.717.18

ДІАГНОСТИКА КРИЗИ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВ НА ОСНОВІ ОЦІНЮВАННЯ КОМПОНЕНТНОГО СКЛАДУ ЇХ ЛІКВІДНОСТІ

Юлія Сергіївна РЕБРИК

*к.е.н., старший викладач кафедри фінансів і кредиту, Черкаський інститут банківської справи
УБС НБУ (м. Київ)*

E-mail: ju.rebryk@gmail.com

Анотація. У статті досліджено передумови впровадження методичних підходів до діагностики кризи ліквідності банків. Уточнено сутність кризи ліквідності банків та запропоновано класифікацію її видів. Запропоновано методичний підхід до діагностики кризи ліквідності у контексті видової структури.

Аннотация. В статье исследованы предпосылки внедрения методических подходов к диагностике кризиса ликвидности банков. Уточнено сущность кризиса ликвидности банков и предложена классификация его видов. Предложен методический подход к диагностике кризиса ликвидности в контексте видовой структуры.

Ключові слова: *криза ліквідності банку, діагностика кризи, буфер ліквідності, урівноважуючий потенціал ліквідності банку.*

Ключевые слова: *кризис ликвидности банка, диагностика кризиса, буфер ликвидности, уравновешивающий потенциал ликвидности банка.*

Постановка проблеми. В умовах політичної та соціальної напруженості в Україні спостерігається різке погіршення макроекономічних показників. Зокрема, падіння реального ВВП за 3-й квартал 2014 року становить 5,3 %, а за результатами 2014 року зниження значення показника очікується до 7 %. Крім того, зростання індексу споживчих цін за 2014 рік склав майже 25 %, при цьому, обсяг реалізації промислової продукції аналізованого періоду у порівнянні з попереднім скоротився на 10,7 %. Суттєвим є зниження обсягів експорту та імпорту товарів і послуг порівняно з попереднім роком на 11,3 % та 27,6 % відповідно. Також, статистичні дані показують зниження обсягу капітальних інвестицій на 23 %. Окрім того, спостерігається зростання кількості збиткових підприємств, частка яких у 2014 році складає 44,2 %, що на 10,1 % більше, ніж у минулому році.

На фоні погіршення показників соціально-економічного розвитку країни продовжується ескалація кризових явищ на фінансових ринках. Зокрема, спостерігається нестабільність на валютному ринку, про що свідчать значні девальваційні коливання національної валюти – за 2014 рік девальвація гривні відносно долара США склала 97,3 %.

Нестабільність на валютному ринку поряд із

значними інфляційними процесами змушують населення та суб'єктів господарювання виводити кошти із банківських установ. Так, з початку 2014 року відтік депозитних ресурсів банків досяг 126 млрд. грн., що складає майже 30 % всіх депозитів банківських установ. Зазначені тенденції свідчать про суттєві проблеми у банківській системі та вимагають впровадження ефективних механізмів діагностики кризових явищ у банках з метою оперативного та адекватного реагування в умовах зростаючої нестабільності зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблеми діагностики кризових явищ приділяється увага великої кількості науковців, зокрема, Г. Камінські, К. Рейнхарта, С. Лізондо [1], М. Кизима [2], Н. Морозової [3], С. Ніколенко, В. Губачова, Т. Гудзя [4], В. Прохорової, О. Крупчатнікова [5], Б. Сербиновського [6] та ін.

Однак, необхідно зазначити, що дослідженням методологічних засад діагностики криз займаються, в основному, у розрізі антикризового менеджменту підприємств. У банківській сфері ведуться розробки моделей діагностики банкрутства банків як превентивних інструментів державного банківського регулювання. Поряд із тим, недостатньо уваги приділяється практичним аспектам механізму діагностики кризи лік-

відності з урахування специфіки прояву та особливостей управління.

Метою статті є розробка методичного підходу до діагностики кризи ліквідності в банківських установах на основі оцінювання компонентного складу ліквідності.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. В умовах інтенсифікації дії деструктивних соціально-політичних факторів та на фоні ескалації макроекономічної нестабільності банки особливо гостро відчувають потребу в задоволенні власного дефіциту ліквідності. Зазначене обумовлено тим, що за таких умов функціонування економіки відбувається:

а) зростання відтоку депозитних ресурсів населення внаслідок зростання недовіри до банків, а також через виникнення девальваційних та інфляційних очікувань;

б) зростання відтоку коштів суб'єктів господарювання через зниження їх ділової активності або внаслідок банкрутства;

в) загострення конкурентної боротьби за фінансові ресурси між урядом країни та банками, оскільки в умовах макроекономічної нестабільності зростає дефіцит бюджету, на покриття якого держава випускає боргові цінні папери.

Варто зауважити, що на стан ліквідності

банку, поряд із внутрішніми факторами (зокрема кредитно-інвестиційна політика, політика управління витратами, якість активів банку, стан та якість депозитної бази, незбалансованість активів за сумами, строками та валютами, репутація банку на ринку, рівень капіталізації банку, стан високоліквідних активів тощо) впливають і зовнішні (стан макроекономічного середовища, фінансовий стан банків, рівень довіри населення до банків, рівень платіжного обороту суб'єктів господарювання, грошово-кредитна та валютна політика тощо). Причому, останні є неконтрольованими та створюють більшу загрозу для фінансової безпеки банку та його ліквідності. Крім того, зовнішні фактори формують передумови побудови стратегії управління ліквідністю банку.

На даний час проблеми з ліквідністю спостерігаються майже у всіх банках України. Досвід вітчизняної банківської діяльності показує, що дефіцит ліквідності у фазі його загострення призводять спочатку до погіршення фінансової стійкості банку, а потім і до його ліквідації. Так, станом на 01.01.2015 року загальна кількість банків в Україні складає 158, тоді як 26 знаходиться у стані ліквідації. Причому, ліквідація 17 банків була ініційована саме у 2014 році проти 2-х у 2013 році та 3-х у 2012 році (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік банків України у стані ліквідації станом на 01.01.2015 р. [7,8]

№ п/п	Назва банку	Група банку (за розміром активів)	Дата відкликання банківської ліцензії
1	АТ «Градобанк»	4	14.07.2000
2	ПАТ АБ «Синтез»	4	03.11.2010
3	ПАТ «КБ «Володимирський»	4	31.08.2011
4	ПАТ «КБ «Соцком Банк»	4	21.10.2011
5	ПАТ «Банк Столиця»	4	31.01.2012
6	ПАТ «Інноваційно-промисловий банк»	4	02.03.2012
7	ПАТ «АКБ «Базис»	4	28.08.2012
8	ПАТ «Ерде Банк»	4	09.01.2013
9	ПАТ «Банк Таврика»	3	20.03.2013
10	ПАТ «КБ «Даніель»	4	15.04.2014
11	«ПАТ «Реал Банк»	3	21.05.2014
12	ПАТ «Брокбізнесбанк»	2	10.06.2014
13	ПАТ Банк «Меркурій»	4	12.06.2014
14	ПАТ «Банк Форум»	2	13.06.2014
15	ПАТ КБ «Інтербанк»	4	23.07.2014
16	ПАТ «Західкомбанк»	4	23.07.2014
17	ПАТ «Автокразбанк»	4	29.08.2014
18	ПАТ «КБ «Промекономбанк»	4	08.09.2014
19	ПАТ «Старокиївський Банк»	4	18.09.2014
20	ПАТ «КБ «Південкомбанк»	2	24.09.2014

Таблиця 1 (продовження)

21	ПАТ «Фінростбанк»	4	16.10.2014
22	ПАТ КБ «Український фінансовий світ»	4	10.11.2014
23	ПАТ «Європейський газовий банк»	4	17.11.2014
24	ПАТ КБ «Банк «Золоті ворота»	4	05.12.2014
25	ПАТ «Терра Банк»	4	23.12.2014
26	ПАТ КБ «Актив-банк»	4	23.12.2014

Крім того, про незадовільний фінансовий стан банків свідчить великий обсяг збитків, отриманих ними протягом останнього року, що

пов'язано, насамперед, з погіршенням якості активів банківських установ (рис. 1).

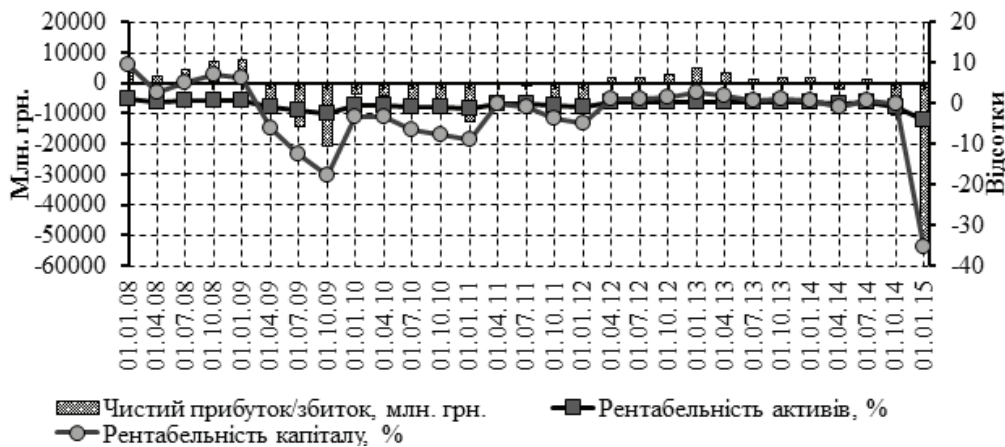

Рис. 1. Динаміка показників ефективності діяльності банків України за період з 01.01.2008 по 01.01.2015 [9]

Так, протягом фінансової кризи 2008-2011 років на фоні значного погіршення якості активів банків та формування значних резервів за наданими кредитами, найвищий обсяг збитків спостерігався у III кварталі 2009 року – майже 21 млрд. грн. Тенденції щодо здійснення збиткової діяльності банками продовжувалися протягом

трьох років і лише, починаючи з 2012 року банки України почали показувати позитивний фінансовий результат. Однак, вже за результатами 2014 року банки отримали рекордний збиток у розмірі 51,6 млрд. грн. До того ж, станом на 01.01.2015 року загальна кількість збиткових банків становить 52 одиниці (табл. 2).

Таблиця 2

Фінансовий результат банків України станом на 01.01.2015 року [9]

Група банків	Кількість банків, од.	Збиткові		Прибуткові	
		Кількість банків, од.	Збитки, млн. грн.	Кількість банків, од.	Прибутки, млн. грн.
1	16	11	-33524,51	5	1600,36
2	19	9	-11625,52	10	1803,72
3	33	11	-7035,16	22	566,55
4	90	21	-4661,56	69	1282,06
Усього	158	52	-56846,75	106	5252,69

Крім того, спостерігається скорочення обсягу високоліквідних активів, порівняно із показни-

ком 2010-2013 рр., що свідчить про погіршення стану ліквідності банків (рис. 2).

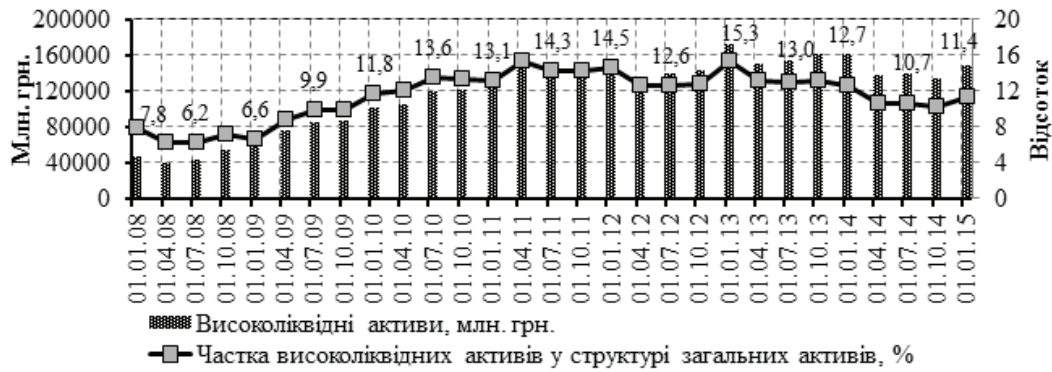

Рис. 2. Динаміка високоліквідних активів банків України за 2008-2014 рр. [9]

В умовах низької капіталізації вітчизняного фінансового ринку найбільшим джерелом поповнення ліквідності банків є депозити суб'єктів господарювання та домогосподарств. Причому,

найбільш інформативним індикатором стабільності ресурсної бази банків є саме показник руху грошових коштів на депозитних рахунках домогосподарств (рис. 3).

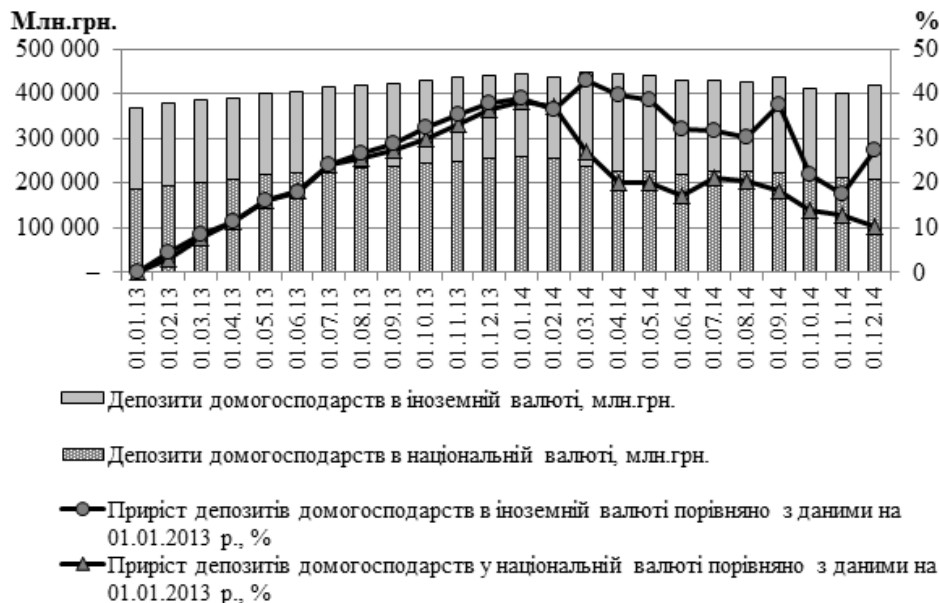

Рис. 3. Динаміки депозитів домогосподарств у розрізі валют за період 2013-2014 рр. [10]

Як видно з рис. 3, протягом 2013 року у вітчизняній банківській системі спостерігається тенденція щодо приросту депозитів. Однак, уже з початку 2014 року відбувається значний відтік депозитів домогосподарств як в національній, так і в іноземній валютах, що обумовлено політичною нестабільністю в країні та втратою довіри до банківської системи.

Зазначені тенденції свідчать про зростання загроз ескаляції системної фінансової кризи та необхідності здійснення перманентної діагностики кризових явищ у банку з метою подальшого оперативного реагування та недопущення розви-

тку кризи в банку. Слід зазначити, що від масштабності дефіциту ліквідності банків та наявності джерел його покриття залежить форма та рівень прояву кризи ліквідності як окремих банків, так і банківської системи в цілому.

У контексті формування методичного підходу до діагностики, під кризою ліквідності будемо розуміти стійку неспроможність банку безперервно виконувати зобов'язання, що виникають у процесі його діяльності як фінансового посередника та як суб'єкта господарювання, невчасне або неадекватне реагування на яку може призвести до значного погіршення його фінансового

стану, а у крайньому випадку – до банкрутства.

Варто наголосити, що в умовах ескалації системної фінансової кризи менеджменту банку необхідно переорієнтуватися на механізм консервативної фінансової політики, центральним елементом якої будуть заходи з управління ліквідністю банку.

З метою формування методичного підходу до діагностики кризи ліквідності банку пропонуємо чітко виділяти дворівневий об'єкт оцінки, перший рівень якого представлений операційною ліквідністю банку, другий – урівноважувачим потенціалом ліквідності банку.

Так, операційна ліквідність банку – це грошові кошти, що генерується в процесі виконання його клієнтами і контрагентами контрактних зобов'язань та використовуються ним для розрахунку за власними зобов'язаннями як фінансового посередника і як суб'єкта господарювання. Операційна ліквідність має договірний характер, тому буде розглядатися як первинний рівень.

У свою чергу, урівноважувачий потенціал ліквідності банку – це грошові кошти, що залучаються з метою покриття дефіциту операційної ліквідності на визначених часових горизонтах. Він має поведінковий характер, оскільки залежить від конкретного стану операційної ліквідності та умов залучення необхідного фондування, і є вторинним рівнем об'єкту діагностики.

У той час як операційна ліквідність залежить від бізнес-стратегії банку та обраної бізнес-моделі, урівноважувачий потенціал ліквідності є похідним від плану фондування дефіциту ліквідності, що забезпечує виконання запланованої діяльності і досягнення стратегічних цілей на більш тривалий період.

Ураховуючи різноманітність джерел фондування та специфіку їх залучення, пропонуємо конкретизувати компонентний склад урівноважувачого потенціалу ліквідності, до якого будемо відносити:

- буфер ліквідності (активи у найбільш ліквідній формі, що резервується банком з метою оперативного покриття очікуваних та неочікуваних потреб у ресурсах, які виникають на короткостроковому часовому горизонті, зазвичай не більше 30 днів);

- покупну ліквідність (ресурси, залучені на міжбанківському ринку, отримані кредити від НБУ, ресурси, залучені шляхом випуску боргових цінних паперів та кредити, отримані на міжнародних фінансових ринках);

- ресурси власників (грошові кошти, що залучаються для поповнення статутного капіталу банку та ресурси, що отримані на умовах субординованого боргу).

З урахуванням дворівневого об'єкту діагностики пропонуємо виділяти наступні види криз ліквідності:

1) за характером прояву:

а) латентна криза ліквідності;

б) явна криза ліквідності;

2) за інтенсивністю прояву:

а) явна слабка криза ліквідності;

б) явна помірна криза ліквідності;

в) явна важка криза ліквідності.

Діагностика виникнення та розвитку кризи ліквідності здійснюється у процесі дослідження стану та якості операційної ліквідності й урівноважувачого потенціалу ліквідності, а також стану та якості окремих їх компонентів.

Так, характерним для латентної кризи ліквідності буде негативна динаміка показників діяльності банку, що проявляється через тенденцію тривалого дефіциту операційної ліквідності. Зазначене буде супроводжуватися наступними процесами у фінансовій діяльності банку:

- відсутній приріст депозитної бази поряд із позитивним приростом кредитного портфеля;

- очікується відтік коштів великих клієнтів;

- існує інформація щодо можливого погіршення якості кредитного портфелю у зв'язку з невиконанням умов договору великими позичальниками;

- очікується негативна динаміка на фінансових ринках.

У випадку ідентифікації у банку латентної кризи ліквідності у процесі факторного аналізу необхідно оперативно виявити деструктивні чинники та прийняти необхідні управлінські рішення щодо нейтралізації впливу таких чинників на фінансовий стан банку.

Порівняно із латентною явна криза ліквідності буде характеризуватися помітною динамікою розвитку кризових явищ у діяльності банку. Даний вид кризи легко ідентифікується, але виникають проблеми щодо її подолання.

Явна слабка криза ліквідності проявляється у тенденціях стійкого дефіциту операційної ліквідності. Крім того, виникають проблеми з окремими компонентами урівноважувачого потенціалу ліквідності, зокрема:

- ідентифікується недотримання внутрішніх лімітів буферу ліквідності;

- ускладнюється залучення покупної ліквід-

ності банку.

Основними ознаками слабкої кризи ліквідності є:

- стійка негативна динаміка значень внутрішніх лімітів та/або нормативів ліквідності банку;
- значне зниження обсягу депозитних ресурсів банку, у тому числі відтік коштів великих клієнтів;
- проблемність залучення фінансування на міжбанківському кредитному ринку за середньоринковими процентними ставками;
- стійка тенденція до погіршення якості кредитного портфеля банку тощо.

Також необхідно проаналізувати внутрішні та зовнішні можливості банку для подолання даного виду кризи. Якщо таких можливостей недостатньо, криза ліквідності повинна оцінюватися як помірна чи важка.

Явна помірна криза ліквідності характеризується стійким дефіцитом операційної ліквідності. Окрім того, у процесі здійснення аналізу стану та якості компонентного складу урівноважуючого потенціалу ліквідності ідентифікується суттєве вичерпання буферу ліквідності чи покупної ліквідності банку. За таких умов, внутрішніх можливостей банку недостатньо для подолання кризи, тому необхідна фінансова підтримка власників.

До основних ознак, що ідентифікують помірну кризу ліквідності банку належать:

- стійка тенденція щодо невиконання банком нормативів ліквідності, а також встановлених внутрішніх лімітів ліквідності;
- неможливість залучення фінансування з міжбанківського ринку за середньоринковими процентними ставками;
- скорочення лімітів кредитування, відкритих на банк його банками-контрагентами;
- суттєве зменшення обсягу залишків на рахунках клієнтів.

Характерними рисами явної важкої кризи є хронічний дефіцит операційної ліквідності та повне вичерпання всіх компонентів урівноважуючого потенціалу ліквідності. За умов даного виду кризи, дефолт банку неминучий. Необхідним є залучення зовнішніх механізмів санації, зокрема, введення тимчасової адміністрації, пошук нового інвестора тощо.

Ознаками явної важкої кризи ліквідності є:

- прискорений відтік клієнтських депозитів;
- неможливість залучення фінансування з міжбанківського ринку;
- неможливість залучення ресурсів власни-

ків;

- загальні зобов'язання банку перевищують обсяги його урівноважуючого потенціалу ліквідності.

Слід зауважити, що зазначений підхід до виявлення кризи ліквідності є простим у застосуванні і дає можливість оперативно виявляти впливи деструктивних факторів на ліквідність банку та приймати адекватні управлінські рішення щодо їх нейтралізації. Однак, для більш глибокої діагностики кризи ліквідності банкам слід застосовувати й інші методи, зокрема, графічний аналіз, дискримінантний аналіз, моделі класифікаційних дерев, рейтингові оцінки, діагностичні матриці фінансової рівноваги, кластерний аналіз, моделі попереджуючих індикаторів кризи [11].

Графічний аналіз передбачає побудову графіків, діаграм чи гістограм за показниками, які обираються для дослідження з метою визначення загальної динаміки значень показників. Побудова діаграм дає можливість наочного представлення результатів аналізу та формує інформаційну базу для здійснення експертного прогнозування. Однак, недоліком цього методу є обмеженість проведення комплексної оцінки та складність прогнозування, що обумовлено обмеженістю інформації.

Дискримінантний аналіз базується на побудові дискримінантної функції, аргументами якої є фінансові коефіцієнти, що є факторами-стимуляторами виникнення кризи. Функція будується з урахуванням вагомості кожного фактора-стимулятора кризи. Даний метод дозволяє прогнозувати латентну кризу та забезпечує однозначність трактування результату на основі застосування ключа інтерпретації, розробленого для визначеного інтегрального показника дискримінантної функції. Дискримінантний аналіз може бути представлений методикою Альтмана, методикою Таффлера, дискримінантною функцією Бівера, методичним підходом до оцінки банкрутства Ліса, а також методикою вітчизняного вченого О.Терещенко тощо. Однак, недоліком є проблемність застосування даного методу у банківській діяльності, оскільки метод вимагає значного масиву історичних даних для побудови моделі дискримінантної функції.

Рейтингові оцінки дозволяють оцінити фінансовий стан банку чи окремі напрями його діяльності на основі синтезованого показника – рейтингу, розрахованого у балах. Рейтинг дає змогу узагальнити результат оцінки за кількісними та якісними показниками, що обрані

для дослідження. Недоліком даного методу є суб'єктивність оцінки у процесі відбору досліджуваних показників, критичних точок для їх значень та вагових коефіцієнтів.

У практиці діагностики кризи виділяють такі види рейтингових оцінок, як модель оцінки надійності банку В. Кромонава, моделі оцінки фінансового стану банків – CAMELS; SCOR; PATROL; SEER; ORAP тощо.

Відносно новим у науці є розробка різних методичних підходів здійснення кластерного аналізу. Слід зазначити, що головною метою кластерного аналізу є розмежування загальної множини об'єктів дослідження на так звані «кластери», у розрізі яких об'єкти мають спільні характеристики. На основі застосування кластерного аналізу можливим є визначення фінансового стану банку, порівнюючи його з іншими банками того ж кластеру. Варто наголосити, що зазначений аналіз дає високий рівень візуалізації представлення даних та відносно простий у застосуванні, оскільки здійснюється на базі спеціалізованого програмного забезпечення. У практиці діагностики криз застосовуються такі методи, як графові і статистичні алгоритми кластеризації, алгоритми сімейства FOREL, ієрархічна кластеризація (таксономія), нейронна мережа Кохонена, ансамбль кластеризаторів, алгоритми сімейства KRAB, EM-алгоритм, алгоритм, заснований на методі просіювання тощо.

Слід зазначити, що кластерний аналіз має ряд недоліків, зокрема: метод унеможливорює отримання числового результату, вимагає значного масиву даних для здійснення кластеризації та є незрозумілим для дослідника, оскільки в основі кластеризації лежить принцип «чорного ящика».

Не набули значного поширення, але можуть застосовуватися у процесі діагностики кризи діагностичні матриці фінансової рівноваги. Даний метод базується на побудові у координатній площині визначеного співвідношення двох показників чи оціночних агрегатів, які характеризують фінансовий стан банку. У межах даної площини матриця розподіляється на певну кількість квадрантів, диференційованих за рівнем розвитку кризових явищ. У процесі діагностики, загроза розвитку кризи визначається залежно від поточної позиції банку в матриці та прогнозування її зміни на основі історичних даних.

У вітчизняній науковій думці діагностичні матриці фінансової рівноваги представлені матрицею «рентабельність-платоспроможність» О.Ю. Проскури, матрицею «ліквідність-рента-

бельність» Л. А. Костирко та матрицею «економічний прибуток-ефект фінансового важеля» К. І. Залогіної.

Слід відзначити, що побудова матриць фінансової рівноваги дає можливість наочного представлення результатів та забезпечує прогнозування напряму розвитку банку. На нашу думку, суттєвим недоліком даного методу діагностики є обмеженість застосування оціночних показників, оскільки розглядаються лише два показника у двохвимірній координатній площині.

Моделі класифікаційних дерев передбачають наявність так званих «гілок» значень цільової функції та умов переходу до них відповідно до критерію істинності, попередньо встановлених експертним шляхом. Варто зазначити, що метод забезпечує високий рівень наочності та легкість інтерпретації результатів. Моделі класифікаційних дерев у міжнародній практиці представлені моделями CART, моделями типу Random forest, Stochastic Gradient Boosting, TreeNet та ін.

Однак, слід зауважити, що застосування моделей класифікаційних дерев формує високий рівень суб'єктивізму дослідження, супроводжується надмірною кількістю процедур оцінки та характеризується складністю у виборі оціночних питань на кожному рівні ієрархії і вимагає від експертів значного рівня професіоналізму.

Останнім часом, зарубіжними та вітчизняними науковцями все більше приділяється увага розробці моделей попереджуючих індикаторів кризи. Прикладами таких моделей є сигнальний підхід (моделі Г. Камінські, К. Рейнхарда; Б. Айхенгріна, А. Роуза, С. Дробішевського, П. Труніна), модель Д. Даймонда, П. Дібвіга, моделі дискретного вибору (моделі Б. Гонзалес-Хермосілло, А. Берга, К. Паттіло) та інші. Хоча зазначені моделі мають високу прогностичну силу щодо ідентифікації криз, однак, у більшості випадків вони розробляються для прогнозування системних фінансових криз. Тому, необхідним є розробка методичних підходів до діагностики кризи в банку із застосуванням моделей попереджуючих індикаторів кризи.

Висновки. Ураховуючи високий рівень нестабільності на вітчизняних фінансових ринках, що обумовлено, насамперед, соціально-політичною напруженістю в країні та погіршенням стану макроекономічного середовища, банки перманентно перебувають у стадії латентної кризи ліквідності, а деякі і в стадії явної важкої кризи ліквідності. З метою недопущення ескалації кризи ліквідності, яка може трансформуватись

в кризу неплатоспроможності і обумовити банкрутство банку, важливим є впровадження на постійній основі ефективних методик до діагностики як латентної, так і явної кризи. Запропонований підхід до діагностики кризи ліквідності на основі визначення стану операційної ліквідності та урівноважуючого потенціалу ліквідності є до-

статньо простим у розумінні, але дає можливість оперативного відслідковувати кризові процеси в банку з урахуванням впливу внутрішніх та зовнішніх факторів. Перспективними напрямками подальших дослідження в даній сфері є розробка моделей попереджуючих індикаторів кризи ліквідності банку.

Список використаних джерел

1. Kaminsky G. Leading Indicators of Currency Crises / G. Kaminsky, S. Lizondo, C. Reinhart // IMF Staff Papers. — 1998. — Vol. 45 (March). — P. 1-48.
2. Кизим Н. А. Оценка и прогнозирование неплатежеспособности предприятий: монография / Н. А. Кизим, И. С. Благуи, Ю. С. Копчак. — Х. : ИНЖЭК, 2004. — 144 с.
3. Морозова Т. Ю. Особенности инспекционной деятельности: диагностика слабого банка [Электронный ресурс] / Т. Ю. Морозова. — Режим доступа : www.reglament.net/bank/mng/2010_4.htm.
4. Ніколенко С. С. Діагностика в антикризовому управлінні / С. С. Ніколенко, В. П. Губачов, Т. П. Гудзь // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. — Вип. 201. — Дніпропетровськ: ДНУ. — 2005. — Т.4. — С. 882- 889.
5. Прохорова В. В. Прогнозування банкрутства як складова антикризового фінансового управління / В. В. Прохорова, О. С. Крупчатніков // Економічний простір. — 2009. — № 23/2. — С. 103-110.
6. Сербиновський Б. Ю. Діагностика стану підприємства: теорія і практика / Б. Ю. Сербиновський, А. Е. Воронкова. — Харків: ИНЖЕК, 2008. — 520 с.
7. Тимчасова адміністрація та ліквідація банків [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/payments>.
8. Перелік банків України, які знаходяться на ліквідації [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=75473&cat_id=40259.
9. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm.
10. Депозити, залучені депозитними корпораціями [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/Statist/sfs.htm>.
11. Ребрик Ю. С. Особливості сучасних підходів до діагностики кризових явищ у банку / Ю. С. Ребрик // Формування ринкових відносин в Україні. — 2012. — № 12. — С. 117-122.

JEL CLASSIFICATION: G01, G21

LIQUIDITY CRISIS DIAGNOSTICS IN BANKS BASED ON THE LIQUIDITY COMPONENTS EVALUATION

Yuliia S. REBRYK

Candidate of Science in Economics, Senior Lecturer of Finance and Credit Department of Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Summary. In the article the implementation preconditions of the methodological approaches to bank liquidity crisis diagnostics are investigated. The essence of the bank liquidity crisis is clarified

and classification of its species is proposed. The methodological approach to the liquidity crisis diagnosis in the context of the specific structure is suggested.

Key words: *bank liquidity crisis, crisis diagnostics, liquidity buffer, counterbalance bank liquidity potential.*

The paper deals with the implementation prerequisites of liquidity crisis diagnostic in banks. Thus, the significant deterioration of the macroeconomic environment characteristics and financial markets trends in Ukraine is revealed. It was also found a significant reduction in the rate of economic growth, deflation and inflation intensification, the growth of business losses. Analysis of domestic financial markets showed decrease in the efficiency of banking and growing number of unprofitable banks. In addition, it is defined a significant increase in the number of banks which are under liquidation. Since the beginning of this year 11 bank liquidation procedures are started against 2 in 2013 and 3 in 2012. In addition, there is a decline in banks' liquidity buffer almost to the crisis level of 2008–2010. Since January 2014 the private deposit outflow is observable in Ukraine.

On the basis of analysis of the banks financial state the necessity of implementation of liquidity crisis diagnostic regular procedures in banks was grounded.

For the purposes of development of methodological approach to the crisis diagnostics the essence of «bank liquidity crisis» was specified and the classification of liquidity crisis was proposed. On this basis an approach to the identification of liquidity crisis types and forms was suggested.

It is proposed to identify the appropriate type of liquidity crisis subject to the state and quality of the bank's liquidity components. Thus, it is suggested to split bank's liquidity to operating liquidity and counterbalancing liquidity potential.

Operating liquidity is the cash, which are generated in course of the achievement of the bank's customers and counterparties of contractual obligations and are used it to pay for its own obligations as a financial intermediary and as an entity. The bank operating liquidity has contractual nature and is considered in the article as a primary object level of liquidity management.

In turn, counterbalance liquidity potential of bank is the funds that are involved in order to cover the operating deficit of liquidity during specified time. It was determined that, unlike operating liquidity counterbalance liquidity potential of bank depends on the operating conditions and conditions of the necessary funding. The counterbalance liquidity potential of bank is formed at the expense mobilization of buffer liquidity, purchase resources and resources of owners.

The article provided the author's approach to the interpretation of these elements.

References

1. Kaminsky G., Lizondo S. and Reinhart C. (July 1997) Leading indicators of currency crises. Policy Research. Working Paper 1852, The World Bank. Retrieved from <http://ssrn.com/abstract=882365>.

2. Kizim N., Blagun I., Kopchak Yu. (2004) Otsenka i prohnozirovanie neplatezhеспособности predpriatii [Evaluation and prediction of insolvency of enterprises]. Kharkiv: INZHEK.

3. Morozova T. (2010) Osobennosti inspektionnoi deiatelnosti: diahnostika slaboho banka [Features inspection activities: diagnostics weak bank]. Retrieved from www.reglament.net/bank/mng/2010_4.htm.
4. Nikolenko S., Hubachov V., Hutz T. (2005) Diagnostyka v antykryzovomu upravlinni [Diagnostics in crisis management]. *Economy: problems of theory and practice*, 201, 882-889.
5. Prokhorov V., Krupchatnikov A. (2009) Prohnozuvannia bankrut-tva yak skladova antykryzovoho finansovoho upravlinnia [Forecasting bankruptcy as part of crisis financial management]. *Economy*, 23, 103-110.
6. Serbinovskyi B., Voronkov A. (2008) Diagnostyka stanu pidpriemstva: teoriia i praktyka [Diagnostics of the enterprise: theory and practice]. Kharkiv: INZHEK.
7. Tymchasova administratsiya ta likvidatsiya bankiv [The Remote administration and liquidation of banks] (2014). Retrieved from <http://www.fg.gov.ua/payments>.
8. Perelik bankiv Ukrainy, yaki znakhodiatsia na likvidatsii [Ukrainian banks under liquidation] (2014). Retrieved from http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=75473&cat_id=40259.
9. Dani finansovoyi zvitnosti bankiv Ukrayiny [Data from the financial statements of the Ukrainian banks] (2014). Retrieved from http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm.
10. Depozyty zalucheni depozytnymy korporatsiiamy [Deposits held with deposit-taking corporations] (2014). Retrieved from <http://www.bank.gov.ua/Statist/sfs.htm>.
11. Rebryk Y. (2012) Osoblyvosti suchasnykh pidkhodiv do diahnostryky kryzovykh yavlyshch u banku [Features contemporary approaches to the diagnostics of the bank crisis]. *Formation of market relations in Ukraine*, 12, 117-122.

УДК 339.13

ГЕНЕЗИС МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ РОЗВИНУТИХ КРАЇН

Ольга Олександрівна СЕЛЕЗНЬОВА

к.е.н., доцент кафедри маркетингу Одеської державної академії будівництва та архітектури
E-mail: olya-v@ukr.net

Анотація. У статті досліджено генезис маркетингової діяльності будівельних підприємств розвинутих країн. Зазначено передумови зародження маркетингової діяльності. Розкрито основні етапи розвитку та становлення маркетингової діяльності будівельних підприємств. Запропоновано модель генезису ролі та інструментів маркетингу в управлінні будівельним підприємством розвинутих країн.

Аннотация. В статье исследован генезис маркетинговой деятельности строительных компаний развитых стран. Указаны предпосылки зарождения маркетинговой деятельности. Раскрыты основные этапы развития и становления маркетинговой деятельности строительных предприятий. Предложена модель развития роли и инструментов маркетинга в управлении строительным предприятием развитых стран.

Ключові слова: генезис, маркетингова діяльність, будівельне підприємство.

Ключевые слова: генезис, маркетинговая деятельность, строительное предприятие.

Постановка проблеми. В умовах нестабільності, посилення конкуренції, економічної глобалізації та утвердження різних форм власності забезпечити ефективне функціонування господарюючих суб'єктів будівництва спроможне розуміння менеджментом різних етапів розвитку маркетингової діяльності як національних так і зарубіжних будівельних підприємств. У такому випадку постає досить важливим завданням розкриття загальних основ генезису економічної думки з цього питання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні та методичні проблеми функціонування сучасної економіки в цілому та різних її секторів досліджували вітчизняні та зарубіжні фахівці, а саме: С. Я. Бугіль, Я. О. Влащенко, С. С. Гаркавенко, Є. П. Голубков, Ф. П. Дудяк, С. В. Карпенко, Ф. Котлер, В. В. Липчук, М. П. Сахацький та ін. Незважаючи на наявність вагомої наукової бази, у силу постійних змін стосовно розвитку економіки, проблема розкриття генезису маркетингової діяльності будівельних підприємств розвинутих країн не достатньо віддзеркалена у вітчизняних публікаціях та вимагає детального дослідження науковців.

Метою статті є визначення генезису маркетингової діяльності будівельних підприємств

розвинутих країн, використання здобутків якої сприятиме посиленню конкурентоспроможності суб'єктів господарювання будівництва України.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Маркетингова діяльність будівельних підприємств – результат багаторічної еволюції поглядів менеджерів на цілі, завдання, методи розвитку виробництва та збуту продукції.

Генезис (грец. Γένεσις, Γένεση) – походження, виникнення; історія зародження та подальшого розвитку, утворення будь чого [1, с. 198].

Виникнення маркетингової діяльності будівельних підприємств зумовлено змінами економічних відносин між суб'єктами господарської діяльності будівництва і зростанням продуктивності праці, яке стало наслідком науково-технічного прогресу, широкого застосування машин та обладнання, спеціалізації і розподілу праці, появи монополій та олігополій, розвитку транспорту, зв'язку, засобів науково-технічної інформації, підвищення оперативності реагувати на зміни потреб і коливання ринкової кон'юнктури, економічної кризи надвиробництва [2, с. 12].

Етапами зародження та розвитку маркетингової діяльності будівельних підприємств розвинутих країн можна вважати наступні.

У США у другій половині XIX ст. внаслідок

поширення конкуренції, підвищення поінформованості і досвідченості споживачів, зростання виробничих можливостей і потреб, становлення ринку споживачів окремі елементи маркетингу було об'єднано в систему, апробовано відповідні маркетингові концепції та організаційні структури [3, с. 17–18].

1860–1920 рр. у США та Західній Європі характеризуються вдосконаленням будівельного виробництва на загальному тлі перевищення попиту над пропозицією, основна мета полягала у збільшенні обсягів продукції, що випускається. Це стимулювало розвиток теорії та практики ринкової діяльності будівельних підприємств.

До 1925 р. більшість будівельних компаній, навіть ті, які діяли в найрозвиненіших країнах Західної Європи та Північної Америки, в основному фокусувалися на кількісному параметрі будівництва. 1920–1930 рр. характеризуються тим, що з урахуванням досягнутих успіхів в області зростання обсягів будівництва виробники змушені були зосередити свою увагу на вдосконаленні проектів, за рахунок підвищення їх якості і зміни характеристик відповідно до ринкових змін [4, с. 23–24].

Будівельні підприємства основну увагу приділяли випуску високоякісних продуктів будівництва, а потім шукали шляхи їх продажів. У цей період переважала думка, що якісний продукт сам зможе себе продати. Орієнтація на виробництво задавала філософію бізнесу протягом десятиліть в області будівельного виробництва.

1930–1960 рр. у США пріоритетною стає організація збуту за рахунок інтенсифікації комерційних зусиль, оскільки для цього періоду було характерним перевищення пропозиції над попитом. Тому все більшу увагу в системі управління маркетинговою діяльністю будівельних підприємств приділяється дослідженню та активному моделюванню поведінки споживача на ринку.

Після Великої депресії, на початку 1930-х, особисті доходи і споживчий попит на будівельні товари і послуги різко зросли, через що менеджери почали приділяти підвищену увагу ринкам своїх товарів і послуг. Ця тенденція закінчилася з початком Другої світової війни. Після якої у будівництві почав відбуватись перехід від орієнтації на продукт і продажі до задоволення споживчих потреб. Маркетингову концепцію та кардинальну зміну у філософії менеджменту будівельних підприємств можна пояснити як перехід від ринку продавця, на якому діяло багато покупців обмеженої кількості будівельних товарів і

робіт, до ринку покупця, на якому пропонується більше товарів і робіт, ніж є споживачів, охочих їх придбати.

До 1940-х років у західних розвинених країнах маркетинг будівельних підприємств асоціювався зі збутом і його концепція мала назву збутового маркетингу. Обсяг будівельної продукції зростав. Тому виробники приділяли увагу ефективній роботі співробітників відділів продажів, щоб ті більш активно відшукували споживачів їх продукції. Суб'єкти господарювання будівельної галузі намагалися узгодити обсяг випуску продукції з потенційним числом споживачів, які хочуть отримати її. Підприємства з орієнтацією на продажі виходили з допущення, що споживачі будуть чинити опір купівлі будівельних товарів та робіт, які не здаються їм основними, і що основне завдання відділу продажів і реклами – переконати їх зробити покупку.

У 1950–1960 рр. ХХ ст. будівельні підприємства США та Західної Європи стали розглядати маркетингову діяльність як процес більш широкій, ніж внутрішньофірмове планування. Цей період відзначено посиленням орієнтації на клієнта [5, с. 46–47]. Формується ринок споживача, для якого характерно перевищення пропозиції над попитом. В результаті різко загострилася конкуренція між великими, часто інтернаціональними монополістичними союзами, транснаціональними корпораціями. У нових умовах у будівельників і продавців з'явилася об'єктивна необхідність в інтеграції зусиль з метою зниження ризиків. Прийшло розуміння того, що доцільніше і вигідніше інвестувати кошти у створення, моделювання і виробництво тих будівельних товарів, які будуть безумовно користуватися попитом на ринку. На цьому етапі еволюції маркетинг почали трактувати як концепцію управління, орієнтовану на мінливі умови ринку, на існуючий попит.

1960–1980-і рр. пов'язані з переходом економічно розвинених країн від індустріального до постіндустріального періоду [6, с. 32–33]. Останній характерний тим, що виробництво все більше орієнтується на індивідуалізовані запити споживачів, ринки все більш диференціюються, можливості зниження витрат на будівельних підприємствах обмежуються, зростає число невеликих підприємств, істотно підвищується роль науково-технічної інформації і т. ін. У цих умовах стало ясно, що прибуток підприємства залежить вже не тільки від зниження витрат власного виробництва, а значною мірою від того, яка увага

приділяється дослідженню ринку і конкурентів, якості будівництва і організації його успішної пропозиції ринку.

У 1960–1980 рр. довгострокове і перспективне планування і прогнозування будівельних підприємств спирається, по-перше, на дослідження ринку, товару, покупця, по-друге, використання комплексних методів формування попиту і стимулювання збуту, по-третє, орієнтацію на товари ринкової новизни, що задовольняють вимоги реально обчислених потенційних покупців.

Поява потужного ринку покупця вимусила підприємства будівельної галузі орієнтуватись на споживача. Так з'являється маркетингова концепція, формування якої відноситься до 1952 року у США.

З 1950 р. до першої половини 1970-х років у західних країнах будівельні підприємства стали використовувати маркетинг «управлінський», що характеризується: високими темпами розширення масштабів виробництва на більш високій стадії НТП; процесом виникнення нових і новітніх виробництв; виходом поділу праці за національні кордони.

«Сенс маркетингу як концепції управління полягає в прагненні задовольнити існуючі потреби. Маркетинговий підхід більшості успішно діючих фірм передбачає орієнтацію виробника на споживача як засіб підвищення ефективності збуту, використання ресурсів і збільшення прибутку», – так визначило маркетинг на початку 1970-х років Національне управління економічного розвитку Великобританії [7, с. 31]. У 1976 р. маркетинг був визнаний наукою про процеси обміну.

У другій половині 1970-х років маркетинг називається «комплексним системним маркетингом» і перетворюється по суті в доктрину сучасного бізнесу, його філософію, основний засіб комунікацій між фірмою і навколишнім середовищем. Він стає комплексною системною діяльністю. У цей період до маркетингу стали ставитися як до елементу корпоративного стратегічного управління, який, пронизуючи всю діяльність будівельного підприємства, спрямований на адаптацію до зовнішнього економіко політичного середовища.

Маркетингова діяльність будівельних підприємств перетворюється з одностороннього зв'язку підприємства з ринками збуту у замкнутий цикл, своєрідний діалог фірми з покупцями. Відповідно, все більша увага приділялася дослідженню та активному моделюванню поведінки споживача

на ринку.

Еволюція маркетингового управління в «філософію бізнесу» обумовлена низкою причин, таких, як: істотне подорожчання і прискорення НТП; зростання масштабів і ускладнення форм конкурентної боротьби; необхідність постійного оновлення товарного асортименту та збільшення пов'язаних з цим фінансових ризиків; заострення сировинної та енергетичної проблем [8, с. 45–46].

Концепція ставить потреби споживача за основу виробничого циклу будівельного підприємства. Тобто, система управління маркетинговою діяльністю через свої дослідження показує інженерам, проектувальникам і виробникам яку користь споживач очікує отримати від конкретного продукту, яку ціну він готовий за нього заплатити, де і коли він хоче отримати продукт. Тому маркетинг одержує необхідні повноваження в плануванні продукту, плануванні виробництва і контролю за запасами, а також при продажах, дистрибуції і послугах, пов'язаних з продуктом.

Маркетингова концепція являє собою споживчу орієнтацію в масштабах всієї компанії, метою якої є досягнення довгострокового успіху. Вона виходить з того, що всі служби організації повинні робити свій внесок у визначення споживачьких запитів і бажань, а потім – до їхнього задоволення. Маркетологи не єдині фахівці, що займаються цим. Працівники кредитного відділу і інженери, які розробляють продукти, також грають важливі ролі. Орієнтація на досягнення довгострокового успіху – ось що відрізняє маркетингову концепцію від орієнтації на отримання короткострокових максимальних прибутків. Оскільки початковим допущенням маркетингової концепції є тривале існування фірми, широка споживачька орієнтація компанії в довгостроковій перспективі приведе до більш високих прибутків, ніж варіанти управлінської філософії, орієнтовані на досягнення найближчих завдань.

Ринкова орієнтація зарубіжних будівельних підприємств сприяє досягненню успіху на ринку і загальному поліпшенню показників господарської діяльності. Це також робить позитивний вплив на розробку нових будівельних продуктів і впровадження інноваційних матеріалів. Компанії, які беруть на озброєння стратегії, які визначаються ринком, краще можуть розібратися у досвіді споживачів, їх купівельних звичках і запитах. Тому такі компанії можуть розробляти продукти, отримуючи переваги над суперниками

і досягаючи рівня якості, відповідного вимогам споживачів. Споживачі в цьому випадку з більшою готовністю приймають нові продукти. Це є початком маркетингу, визначуваного споживачами. Початок 80-х називають ерою «глобального застосування маркетингу», що характеризується застосуванням на будівельних підприємствах маркетингових важелів та інструментів комплексу маркетингу, сучасних засобів передачі маркетингової інформації, організацією транснаціональних служб міжнародного маркетингу. З 1980 р. визначається етап становлення стратегічного маркетингу, орієнтування маркетингу на довгострокову перспективу, систематичний аналіз ринку, що призводить до розробки ефективних товарів, призначених для конкретних груп споживачів [9].

Також у цей час з'являється концепція соціально-етичного маркетингу – маркетинг повинен бути спрямований не тільки на задоволення потреб окремих споживачів, але й на задоволення потреб суспільства в цілому. Методи маркетингу будівельних підприємств пройшли тривалий шлях розвитку, і вони постійно змінювалися, вдосконалювалися з урахуванням і відповідно до розвитку ринкових відносин.

В останньому десятилітті ХХ століття в істо-

рії маркетингу виникла так звана «ера взаємин», що продовжується у ХХІ сторіччі. Будівельні підприємства трансформують споживчу орієнтацію, характерну для маркетингової ери, приділяючи підвищену увагу встановленню і підтримці взаємовідносин, як зі споживачами, так і з постачальниками. Маркетинг взаємин на відміну від минулого підходу будується на довгострокових відносинах між покупцями і постачальниками, що додають цінність обом сторонам. Стратегічні союзи і партнерства виробників, посередників і постачальників дозволяють отримувати переваги усім їх учасникам [10, с. 174–177].

Об'єктивне завдання сучасної системи управління маркетинговою діяльністю зарубіжних будівельних підприємств полягає у необхідності подолання суперечностей між зовнішнім навколишнім середовищем і окремим суб'єктом господарювання. Для цього необхідні: системний комплексний підхід до вирішення всіх завдань, що стоять перед будівельним підприємством; орієнтація на довгостроковий комерційний успіх; безперервний збір, обробка та аналіз інформації про ринки; активний вплив на навколишнє середовище; інноваційна діяльність у будівництві; ініціатива, творчий підхід в управлінні виробництвом, фінансами, збутом і кадрами [11, с. 52–53].

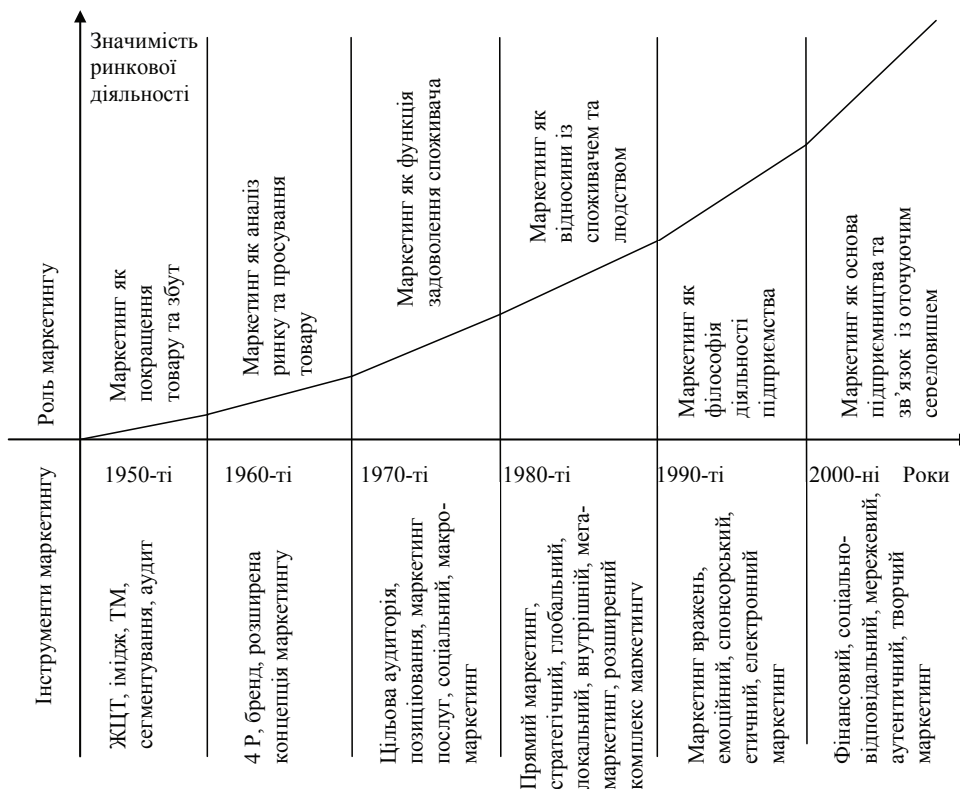

Рис. 1. Модель генезису ролі та інструментів маркетингу в управлінні будівельним підприємством розвинутих країн [розроблено автором]

Таким чином система управління маркетинговою діяльністю будівельних підприємств розвинутих країн відзначена змінами ролі та інструментів маркетингу в управлінні [12, с. 42] та зростаючою значимістю ринкової діяльності у господарюванні суб'єктів будівельної галузі (рис. 1).

Висновки. Генезис маркетингової діяльності будівельних підприємств розвинутих країн відзначено поетапністю зародження та розвитку.

У США та Західній Європі кінець XIX ст. і початок XX ст. характеризується вдосконаленням будівельного виробництва. До 1950-х рр. формується концепція маркетингу, що вимагає підприємства підвищувати якість будівельних товарів та робіт. У 1930–1960 рр. у розвинутих країнах пріоритетною стає організація збуту будівельних підприємств за рахунок інтенсифікації зусиль із просування своєї продукції. 50–60 рр. XX ст. відзначені посиленням орієнтації будівельних підприємств США та західної Європи на клієнта. 1960–1980-і рр. пов'язані з тим, що будівельне ви-

робництво все більше орієнтується на індивідуалізовані запити споживачів. У другій половині 1970-х років управління маркетингом стає комплексною системою діяльністю.

Початок 1980-х характеризується застосуванням у маркетинговій діяльності зарубіжних будівельних підприємств важелів та інструментів розширеного комплексу маркетингу, сучасних засобів передачі маркетингової інформації. Визначається розвиток стратегічної орієнтації маркетингу та систематичний аналіз ринку, що призводять до розробки якісної будівельної продукції, призначеної для цільової аудиторії.

В останньому десятилітті XX ст. та на початку XXI ст. у маркетинговій діяльності зарубіжних будівельних підприємств виникає орієнтація на взаємини, довгострокові відносини між покупцями і постачальниками. Компонентами сучасної маркетингової діяльності суб'єктів господарювання становляться внутрішній, інтегрований, маркетинг відносин та соціально-відповідальний маркетинг.

Список використаних джерел:

1. Большой толковый словарь русского языка. / Ред. Кузнецов С. А. — СПб. : Норинт, 2000. — 1536 с.
2. Липчук В. В. Маркетинг: основи теорії та практики: навч. посіб. / В. В. Липчук, Ф. П. Дудяк, С. Я. Бугіль. — Львів : “Новий світ-2000”; “Магнолія плюс”, 2003. — 288 с.
3. Голубков Є. П. Основи маркетингу : підручник. — М. : «Финпресс», 2009. — 656 с.
4. Власенко Я. О. Основи сучасного маркетингу / Я. О. Власенко, С. В. Карпенко. — К. : Видавництво «Фірма «ІНКОС», 2011. — 328 с.
5. Соловьев Б. А. Маркетинг: учеб. / Б. А. Соловьев. — М. : ИНФРА-М, 2009. - 383 с.
6. Гаркавенко С. С. Маркетинг: підручник для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. — 4-е. вид., доп.— К. : Лібра, 2006. - 717 с.
7. Парсяк В. И. Маркетинг: від теорії до практики: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. — К. : Наукова думка, 2007. — 256с.
8. Петруня Ю. Є. Маркетинг : навч. посіб. — К. : Знання, 2007. — 325 с.
9. Портал Web-3.Ru [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://marketing.web-3.ru/definitions/history>.
10. Селезньова О. О. Сучасні тенденції маркетингу / О. О. Селезньова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». Херсон, 2014. — Вип. 7. Ч. 3. — С.174–177.
11. Балабанова Л. В. Маркетинг : підручник / Л. В. Балабанова. — Вид. 3-тє, перероб. о доп. — К. : КНЕУ, 2011. — 543 с.
12. Котлер Ф. Маркетинг 3.0. От продуктов к потребителям и далее – к человеческой душе / Ф. Котлер, Х. Картаджайя, А. Сетиван ; пер. с англ. А. Заякина. - М. : Альпина Бизнес Букс, 2012. — 240 с.

JEL CLASSIFICATION: M31

GENESIS OF CONSTRUCTION COMPANIES' MARKETING ACTIVITIES IN DEVELOPED COUNTRIES

Olga O. SELEZNEVA

Odessa State Academy of Construction and Architecture

Summary. The emergence of marketing activity of construction companies in developed countries due to changes in economic relations between business entities of construction. That was the result of scientific and technical progress, widespread use of machinery and equipment, specialization

and division of labor, the emergence of monopolies and oligopolies, the development of transport and communications, means of scientific and technical information, improved speed to respond to changing needs and fluctuating market conditions, the economic crisis of overproduction.

Key words: *genesis, marketing activities, construction company.*

The emergence of marketing activity of construction companies in developed countries due to changes in economic relations between business entities of construction. That was the result of scientific and technical progress, widespread use of machinery and equipment, specialization and division of labor, the emergence of monopolies and oligopolies, the development of transport and communications, means of scientific and technical information, improved speed to respond to changing needs and fluctuating market conditions, the economic crisis of overproduction.

Genesis of construction companies' marketing activities in developed countries has phased origin and development.

In the US and Western Europe, the end of the nineteenth century and the beginning of the twentieth century characterized by improving building industry. By the 1950's years it was formed marketing concept that requires the companies to improve the quality of construction goods and works. In 1930-1960 years construction companies in developed countries priority organized their sales through the intensification of efforts to promote their products.

1950-1960 years in US and Western Europe marked increased targeting to the client by construction companies. 1960-1980 years due to the fact that construction production is increasingly focused on individualized needs of consumers. In the second half of the 1970 years marketing management become a complex systemic activity.

The beginning of 1980 is characterized by the use in the management system of marketing activities of foreign construction companies leverage tools and advanced marketing mix, modern means of transfer marketing information. Determine the development of strategic marketing orientation and systematic analysis of the market, leading to the development of quality building products for the target audience.

In the last decade of the XX century and at the beginning of the XXI century the management system of marketing activities at foreign construction companies focus on long-term relationships between buyers and suppliers. The components of modern marketing activity: internal, integrated, relationship and socially responsible marketing.

References

1. Kuznecov S. A. (2000) Bolshojj tolkovyj slovar russkogo jazyka [Great dictionary of the russian language]. Norint, Saint Petersburg, Russia.

2. Lypchuk V. V., Dudiak F. P., Buhil S. Ya. (2003) Marketynh: osnovy teorii ta praktyky. [Marketing:

fundamentals of theory and practice]. Novyij svit-2000; Mahnoliia plus, Lviv, Ukraine.

3. Holubkov Ye. P. (2009) Osnovy marketynhu [Basics of marketing]. Fynpress, Moscow, Russia.

4. Vlasenko Ya. O., Karpenko S. V. (2011) Osnovy suchasnoho marketynhu [Fundamentals of Modern

Marketing]. Vydavnytstvo Firma INKOS, Kyiv, Ukraine.

5. Solov'ev B. A. (2009) *Marketynh* [Marketing]. YNFRA-M, Moscow, Russia.

6. Harkavenko S. S. (2006) *Marketynh* [Marketing]. 4rd ed, Libra, Kyiv, Ukraine.

7. Parsiak V. Y. (2007) *Marketynh: vid teorii do praktyky* [Marketing: from theory to practice]. Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.

8. Petrunia Yu. Ye. (2007) *Marketynh* [Marketing]. Znannia, Kyiv, Ukraine.

9. Portal Web-3.Ru – Marketing. Web-3. Ru. Retrieved from <http://marketing.web-3.ru/>

definitions/history (Accessed 14 December 2014).

10. Seleznova O. O. (2014) *Suchasni tendentsii marketynhu* [Present Trends of marketing]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Ekonomichni nauky»*, no.7, part 3, pp.174– 177.

11. Balabanova L. V. (2011) *Marketynh* [Marketing]. 3rd ed, KNEU, Kyiv, Ukraine.

12. Kotler F., Kartadzhajja H., Setivan A. (2012) *Marketing 3.0. Ot produktov k potrebiteljam i dalee – k chelovecheskoj dushe* [Marketing 3.0. From products to consumers and then – to the human soul], Alpina Biznes Buks, Moscow, Russia.

УДК 330.131.7:336.77

РОЛЬ РИНКУ МІЖБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Вікторія Миколаївна СЕМКО

аспірантка НУДПС України

E-mail: v_semko@mail.ru

Анотація. Досліджено економічну сутність, функції та роль ринку міжбанківського кредитування. Обґрунтовано доцільність аналізу ринку міжбанківського кредитування для поточних прогнозів економічного стану.

Аннотация. Исследована экономическая сущность, функции и роль рынка межбанковского кредитования. Обоснована целесообразность анализа рынка межбанковского кредитования для текущих прогнозов экономического состояния.

Ключові слова: ринок міжбанківського кредитування, міжбанківський кредит, банки-контрагенти, розподіл ресурсів.

Ключевые слова: рынок межбанковского кредитования, межбанковский кредит, банки-контрагенты, распределение ресурсов.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні міжбанківський кредит набуває першорядної актуальності через загострення проблеми ліквідності банків, яка спричинена макроекономічними факторами – суцільним спадом вітчизняного виробництва, платіжною кризою тощо. На стан фінансового ринку з усіма його сегментами безпосередньо впливає й грошово-кредитне регулювання держави. Сьогодні ринкова система міжбанківського кредитування оперативно реагує на кожну зміну параметрів регулювання.

Одною з головних умов успішної реалізації економічних реформ в країні є формування відповідної банківської системи, яка є складним та багатофункціональним механізмом, і стосується фінансових інтересів країни, окремих підприємств і організацій, всього населення тощо. Міжбанківське кредитування на сьогоднішній день залишається важливим сегментом фінансового ринку, відіграючи серйозну роль в підтримці ліквідного рівня української банківської системи, яка наразі у стадії становлення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням дослідження ролі міжбанківського кредитування, функції та структури ринку міжбанківських кредитів присвячені праці таких учених і фахівців: Г. Коробова, Ю. Нікольский, Г. Шамаєв, М. Крупка, Р. Коцовська, Л. Снігурська. Дослідивши це питання, ми можемо помітити, який різнобарвний зміст вкладають автори в дані поняття. Через це навіть в такого однозначного

поняття, як міжбанківський кредит, автоматично з'являється різне трактування. Хоча в спеціальних дослідженнях МБК автори оперують традиційною трактовкою, до сьогодні ніхто не звернув увагу на проблему неоднозначності визначення поняття. А це – пряма похідна з існуючої проблеми невизначеності поняття самого кредиту. Ігноруючи цю проблему, дослідники знижують ефективність МБК, оскільки він виконує визначну роль для решти економічних досліджень, результати яких можуть використовуватись на практиці.

Метою статті є чітке розкриття поняття «міжбанківський кредит» і показати роль ринку міжбанківського кредитування у забезпеченні стабільного розвитку банківської системи.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Щоб підкреслити єдність видової сутності МБК і кредиту, й ми будемо оперувати наступним його визначенням.

Міжбанківський кредит – суспільні відносини між банками стосовно перерозподілу вартості за умов повернення її еквіваленту та платності. Це визначення загально описує явище міжбанківського кредиту, враховуючи його внутрішню сутність та структуру. Конкретніше розкриття поняття сутності та структури МБК вимагає дослідження всіх його форм та видів. Виникає низка запитань – для чого надаються МБК, яка їх фінальна роль у системі банківської взаємодії, на яких умовах провадяться ці операції.

Розглядаючи основне визначення, наведене вище, помічаємо, що автори схильні ототожнювати міжбанківські кредит та депозит. Суттєві відмінності між ними дійсно відсутні, оскільки одержані ресурси, що знаходяться в тимчасовому розпорядженні банку, є позичковими коштами при отриманні МБК і при залученні міжбанківського депозиту. Але повністю ототожнювати ці поняття не варто, тому що вони мають різні нюанси під час обрахунку нормативів, обов'язкових резервів тощо.

Вважаємо, що сутність поняття «міжбанківського кредиту» визначається не тільки суб'єктами кредиту (банками), але і його первинними елементами, характером та напрямками їх руху, фактом платності. Первинними елементами міжбанківського кредиту є банківські ресурси. Характер руху міжбанківського кредиту – факт платного обміну ресурсами між банком-кредитором та банком-позичальником. Напрями міжбанківського кредиту мають два етапи руху – видача кредитів та погашення. Розглядаючи вищенаведені аспекти міжбанківського кредиту, варто окреслити наступне визначення даного поняття:

Міжбанківський кредит є сукупністю економічних відносин між банком-кредитором та банком-позичальником, які стосуються руху позичкового капіталу, результатом чого є розширення активних операцій, підвищення ліквідності та забезпечення виконання резервних вимог Національного банку України тощо.

Доцільним для розуміння поняття ринку міжбанківських кредитів вважаємо вивчення поняття «міжбанківське кредитування».

За думкою Г. Коробової, міжбанківське кредитування займає велику площину фінансового ринку, в межах якої організовується купівля-продаж кредитних ресурсів у формі міжбанківських кредитів та депозитів [1, с. 359]. Ми не можемо повністю погодитись з цим визначенням, оскільки купівля-продаж МБК на ринку міжбанківських кредитів організовується як процес. А ринок МБК сам по собі є частиною фінансового ринку.

Українська економічна література не трактує поняття «міжбанківське кредитування», більше того, це поняття практично відсутнє в ній. Ми вважаємо, що міжбанківське кредитування є процесом надання банку-позичальнику міжбанківських кредитів, і містить сукупність механізмів реалізації кредитних взаємовідносин між банками.

Переглянувши вищенаведене, ми стверджуємо, що саме міжбанківське кредитування стає джерелом поповнення ресурсної бази комерційних банків, потужним та надійним. Саме воно може більшою мірою впливати на розвиток вітчизняної банківської системи. Слабкий вплив банків на ринок міжбанківських кредитних ресурсів говорить про потребу в удосконаленні недостатньо розвинутих процесів міжбанківського кредитування.

Сьогодні для оперативнішого залучення додаткових грошей банки використовують перш за все ресурсні можливості міжбанківського ринку, на якому відбувається продаж грошових коштів, мобілізованих іншими кредитними установами. Таким чином здійснюється міжбанківське кредитування, залучення якого відбувається як самостійно, шляхом прямих переговорів, так і через фінансових посередників [2, с. 78].

Міжбанківський ринок кредитних ресурсів забезпечує купівлю і продаж вільних кредитних ресурсів між комерційними банками та НБУ, та серед комерційних банків, й існує як стала економічна система [2, с. 113].

Зазначимо, що міжбанківський ринок – один із сегментів сучасного ринку кредитних ресурсів, структура якого містить: учасників ринку (банки-покупці і продавці), набір фінансових інструментів (кредити, депозити), організації, що формують інфраструктуру ринку (СЕП, система комунікацій, інформаційна система), керівні органи, здатні вплинути на конкуренцію (НБУ).

Економісти С. В. Гагарін, Ю. Б. Нікольський та Г. А. Шамаєв у своєму дослідженні визначають ринок міжбанківських кредитів як активний сегмент ринку позичкових капіталів, в межах якого банки виступають контрагентами. Ми не вважаємо таке визначення повним, оскільки не з'ясована суть операцій, здійснюваних банками-контрагентами. Практика показує, що значна частина вітчизняних банків знаходиться на ринку міжбанківських кредитів, використовуючи різні інструменти міжбанківського кредитування: міжбанківські кредити; міжбанківські депозити; операції РЕПО тощо.

Отже, ринок міжбанківських кредитів можна назвати частиною ринку позичкових капіталів, в межах якого проходить перерозподіл вільних грошових ресурсів між НБУ та комерційними банками, при цьому банки використовують різні інструменти міжбанківського кредитування, формуючи економічні взаємовідносини.

Ринок міжбанківських кредитів дозволяє фінансово стійким банкам вільно торгувати кредитними коштами. Це стає можливим, коли у банку є надлишок коштів, завдяки яким можна отримати дохід. Банки прагнуть розмістити вільні кошти у банків-позичальників. Сьогодні актуальніше та вигідніше позичити вільні гроші іншим банкам. Гарантія того, що банк поверне гроші, є значно вищою за повернення коштів підприємству, в яке вкладає ресурси банк. Отже, міжбанківський кредит володіє рядом переваг над іншими джерелами поповнення банками власної ресурсної бази. Серед таких переваг:

- банки вважаються надійнішими позичальниками, тому надійність повернення позичених коштів вища, на відміну від інших позичальників;

- мобільність та швидкість отримання, оскільки коли виникає потреба в ресурсах, банк може будь-якого моменту отримати кошти від інших банків із наявністю вільних коштів;

- короткостроковість позичок на відміну від інших джерел поповнення ресурсної бази, оскільки міжбанківські кредити можна залучати на короткий час від 1 дня до 1 місяця в разі такої необхідності;

- нижча вартість в порівнянні із залученням коштів юридичних і фізичних осіб.

Структура ринку міжбанківських кредитів містить наступні елементи [3, с. 105]:

- учасники ринку (банки) – продавці і покупці;

- набір фінансових інструментів – короткострокові кредити, депозити;

- організація розгалуженої інфраструктури ринку – система комунікацій, інформаційна система, електронні платежі;

- керівні органи, здатні вплинути на конкуренцію.

Учасниками міжбанківського ринку кредитних ресурсів є:

- Національний банк України;
- Регіональне управління НБУ;
- Комерційні банки, філії та відділення.

Учасники ринку МБК традиційно діляться на основних та неосновних.

Основні мають свої особливості – всі покупці та продавці є банками або їх об'єднаннями. Від рівня, на якому вони знаходяться в системі банку (мова йде про статус центрального або комерційного банку), залежить, чи ринок МБК є ринком I-го рівня, на якому відносини йдуть від центрального банку до інших, чи ринком II-

го рівня, де безпосередні зв'язки виникають між комерційними банками як банками II-го рівня.

Неосновними учасниками даного ринку є системи платежів та комунікацій, інформаційні, аналітичні, дилінгові та інші центри. Вони утворюють інфраструктуру ринку, обслуговуючи та забезпечуючи його нормальне функціонування. Відособлено до даної групи учасників відносяться також регулюючі органи, завданням яких є впорядкування діяльності учасників.

Призначення міжбанківських кредитів полягає в наступному [5, с. 48]:

- надання можливості виконувати вимоги з обов'язкового резервування;

- забезпечення ліквідності банку;

- задоволення потреб клієнтів у коштах;

- банки із надлишком ресурсів можуть розміщувати тимчасово вільні кошти в банках із недостатнім ресурсом.

Отже, сегментом ринку позичкових ресурсів, в межах якого банки діють контрагентами, є ринок міжбанківських кредитів, який виконує цілий ряд важливих функцій:

- операції в межах ринку міжбанківських кредитів стають для комерційних банків додатковим джерелом доходів завдяки різниці між цінами купівлі та продажу кредитів, й через диверсифікацію ставок за кредитами в залежності від терміновості кредиту;

- ринок міжбанківських кредитів є джерелом поповнення ресурсів банківської установи, необхідних для управління ліквідністю та активних операцій банків на сегментах фінансового ринку;

- міжбанківські кредити з усіх існуючих наразі фінансових інструментів найоперативніше реагують на всі зміни кон'юнктури фінансового ринку, оскільки банки розглядають ринок міжбанківських кредитів як джерело оперативних та швидких ресурсів для проведення активних операцій на всіх наявних сегментах фінансового ринку. Отже, ставки за міжбанківським кредитом є своєрідним барометром стану фінансового ринку в країні.

Роль ринку міжбанківського кредитування на мікроекономічному рівні окреслюється чіткіше завдяки впливу на безпосереднє формування банківської стратегії на вітчизняному фінансовому ринку. Ринок міжбанківського кредитування виконує певні функції на рівні роботи комерційних банків. Серед них:

- оперативне забезпечення короткострокових потреб в коштах для підтримки обов'язкових резервів і ліквідності банку;

- розміщення вільних кредитних ресурсів;
- навчання банківського персоналу для переходу до діяльності в інших сегментах фінансового ринку [3, с. 191].

Роль ринку міжбанківського кредитування на макроекономічному рівні визначається його структурною часткою в складі фінансового ринку країни, а також мірою впливу на всі суміжні сегменти ринку. Ринок міжбанківського кредитування в межах всієї банківської системи забезпечує її сталість, перерозподіляючи в ній грошові потоки, об'єктивно відображає економічну ситуацію як в сегментах фінансового ринку, так і в економіці в цілому [4, с. 193].

Як відмічають сучасні дослідники, основною ознакою ринку міжбанківського кредиту залишається перерозподіл ресурсів між банками. Під час розподілу ресурсів між ними з'являється така властивість міжбанківського кредиту як прискорення процесів мультиплікації кредиту. Коли банк-позичальник отримує ресурси від банку-кредитора, він може надавати їх своїм клієнтам. В результаті виникають нові залишки коштів на поточних та розрахункових рахунках. Ці кошти породжують нові банківські кредити під час перерозподілу по каналах безготівкових розрахунків. Властивість міжбанківського кредиту прискорювати мультиплікацію кредиту призводить до того, що одержаний кредит не додається до суми залучених коштів, що приймають участь у розрахунку обов'язкових резервів. Привабливість міжбанківського кредиту є очевидною як для банку-кредитора, так і для позичальника [4, с. 44-45].

Ключовою метою банків-кредиторів на сучасному ринку МБК та інших кредитних ринках є прибуток. Але через особливості ринку міжбанківських кредитів існує серія специфічних чинників отримання прибутку, яка відсутня на інших подібних ринках. Багато угод на ринку носить короткостроковий характер, не більше місяця, при цьому є і одноденні, чому сприяє висока питома вага попиту на гроші як миттєву ліквідність на ринку МБК. Додатковим джерелом банківського доходу може стати розміщення в МБК, навіть на короткі строки, закумульованих для іншого використання, вільних до того часу ресурсів. Такі дії з найкоротшими грошовими оборотами необхідні через низьку власну ризикованість, в першу чергу через відносну надійність банків як кредитоотримувачів. При цьому альтернативних варіантів розміщення мало. Так, валютний та фондовий ринки за умов спокійного

розвитку таку можливість банкам не дають, звертаючи увагу на серйозне обмеження строковості розміщення коштів, що тільки тимчасово залишаються вільними.

З поступовим збільшенням терміну міжбанківських кредитів розпочинає дію правило, яким встановлюється взаємозалежність між ризиками та дохідністю банківських активів. Таким чином МБК поступається дохіднішим банківським активам, слугуючи в основному для диверсифікації ризиків активних банківських операцій.

Виходячи з цього, ми можемо визначити іншу ціль виходу банків-кредиторів на ринок МБК – забезпечення диверсифікації активів, досягнення якої має велику роль у стабілізації діяльності банків.

При цьому ефективність ролі ринку МБК в питанні отримання доходів має межі, обумовлені оптимальними розмірами питомої ваги міжбанківського кредиту серед решти банківських активів. Якщо порушити принципи оптимального розміру МБК, це буде не просто заважати використанню даного інструменту в управлінні активами, а ще може спричинити й погіршення диверсифікації активних банківських операцій.

Ми повинні усвідомлювати, що на ринок МБК постійно впливають всі наявні сегменти грошового ринку, тому він відчутно реагує на будь-які істотні зміни у фінансовій сфері. Тому стан його кон'юнктури є об'єктивним віддзеркаленням та наслідком їх поточного стану. Аналізуючи ситуацію на ринку МБК, ми визначаємо, які фактори впливають на коливання грошового попиту та пропозиції. Спостерігаючи результати дослідження його стану, ми робимо висновки про стан економіки в цілому. Це надзвичайно важливо для аналітичних досліджень на загальному макроекономічному рівні.

Аналіз ринку МБК є надзвичайно цінним для здійснення поточних прогнозів. Він лежить в основі прогнозування динаміки змін всіх наявних індикаторів грошового ринку. Кризова ситуація в банківській системі починається перш за все зі сфери МБК.

Провівши аналіз розвитку міжбанківського ринку України дає можливість виділити декілька періодів у розвитку ринку міжбанківського кредитування та показати вплив його на економіку в цілому:

2001-2004 рр. – в Україні спостерігалася загальною позитивна динаміка основних макроекономічних показників – зростання реального обсягу ВВП, сповільнення темпів інфляції, курсова ста-

більність. Ситуація, що склалася на грошовому ринку, дала змогу НБУ поступово знижувати облікову процентну ставку, що в свою чергу зумовило зниження процентної ставки за кредитами, наданими банками в реальний сектор економіки. З 2001 року починають надаватися кредити овернайт замість ломбардних кредитів;

2005-2007 рр. – «кредитний бум» призвів до того, що банки, ігноруючи ліквідність, намагалися отримати та надавати якомога більше кредитів;

2008-2009 рр. На цьому етапі відбувається згортання міжбанківського кредитного ринку. Банківська криза чи криза ліквідності внесла свої корективи у розвиток як банківської системи, так і економіки не лише України, а й світу. Завдяки активним діям Національного банку України частина проблем, пов'язаних із ліквідністю була вирішена. В окремих банках призначено тимчасові адміністрації, а також створено інститут кураторства. Призначені куратори за дорученням НБУ контролювали виконання програм фінансового оздоровлення та цільове використання кредитів рефінансування;

Із 2010 і до 2013 року відбувається покращення економічної ситуації в Україні загалом, і грошово-кредитного ринку, зокрема. Починаючи з лютого 2010 року намітилася тенденція

до зменшення інфляційного тиску. Стабільне відновлення ресурсної бази банків та достатній рівень ліквідності на фоні зменшення цінового тиску сприяли зниженню вартості коштів у національній валюті. Водночас зазначені позитивні тенденції поки що не активізували процеси кредитування, а вартість кредитних ресурсів, навіть в умовах тенденції до її зниження, ще досить висока.

Висновки. Провівши дослідження можемо стверджувати, що міжбанківський ринок є важливою складовою фінансового ринку, частиною ринку позикових капіталів, тобто грошового ринку, на якому тимчасово вільні гроші кредитних інститутів залучаються і розміщуються між банками в основному у формі короткострокових міжбанківських депозитів на визначені короткі терміни від одного дня до півроку тощо.

Встановлено, що головною функцією міжбанківського кредитування на макрорівні є перерозподіл ресурсів між банківськими установами, що призводить до прискорення процесів мультиплікації кредиту, тим самим забезпечуючи сталість банківського сектору та економіки в цілому.

Отже, міжбанківське кредитування залишається важливим сегментом фінансового ринку, відіграючи серйозну роль в підтримці ліквідного рівня української банківської системи, яка наразі у стадії становлення

Список використаних джерел

1. Коробова Г. Г. Банковское дело / Г. Г. Коробова. — М. : Юрист, 2002. — 751 с.
2. Коцовська Р. Р., Павшин О. П., Хміль Л. М. Банківські операції. — К. : УБС НБУ : Знання, 2010. — 390 с.
3. Крупка М. І. Банківські операції. — Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. — 312 с.
4. Операції комерційних банків / Р. Коцовська, В. Ричаківська, Г. Табачук, Я. Грудзевич, М. Вознюк. — К. : Алерта; Львів : ЛБІ НБУ, 2003. — 500 с.
5. Снігурська Л. П. Банківські операції та послуги. — К. : МАУП, 2006. — 456 с.

JEL CLASSIFICATION: E59

ROLE OF INTERBANK LENDING FOR ENSURED BANKING SYSTEM DEVELOPMENT

Viktoriia M. SEMKO

Postgraduate Student of National State Tax Service University of Ukraine

Summary. In the article are researched the economic substance, functions and role of the interbank lending market. Expediency analysis of the interbank lending market forecasts for the current economic situation.

Key words: *market interbank lending, interbank loans, banks, contractors, resource allocation.*

In Ukraine, today interbank credits get primary relevance due to aggravated problem of bank liquidity caused by macroeconomic factors – total decline in domestic production, payment crisis, etc.

After conducted studied, it is fair to say that interbank market is an important part of financial market, part of loan market, that is to say, money market, where temporarily redundant cash of lending institutions are involved and placed among banks basically as short-term interbank deposits for fixed short terms between one day and half year, etc.

It was found that the main function of interbank lending at a macro level is redeployment of resources between bank institutions, which leads to accelerated processes of credit multiplication, and thereby ensures stability of bank sector and the economy in general.

The IBL market is constantly affected by all available segments of money market, that's why it is very sensitive to all kinds of essential changes in financial area, and condition of its structure is a fair display and the result of their current condition. A n a l y s i s of the IBL market is very valuable for current forecasts. It underlies the forecasting of time pattern of all available indicators of money market. Critical situation in banking system begins first of all with the IBL area.

Hence, interbank lending remains an important segment of financial market, playing a critical part in the support of liquid level of Ukrainian banking system, which is currently at the developing stage.

References

1. Korobova H. (2002) Bankovskoe delo [Banking]. Moscow: Lawyer.
2. Kotsovska R., Pavlishn A., Hmil L. (2010) Bankivski operatsii [Banking]. Kiev: UB NBU.
3. Krupka M. (2011) Bankivski operatsii [Banking]. Lviv: Ivan Franko LNU.
4. Kotsovska R., Rychakivska H., Tabachuk H., Hrudzevich A., Voznjuk M. (2003) Operatsii komertsiinykh bankiv [Banking operation]. Kiev: Alerta.
5. Snihorska L. (2006) Bankivski operatsii ta posluhy [Banking operation and services]. Kiev: MAUP.

UDC 657.471.11

JEL CLASSIFICATION: M11, M19, M21, M41

ESSENCE AND VALUE OF AUTOMATION OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL PROCESS IN SYSTEM MANAGEMENT BY ENTERPRISES OF THE RESTAURANT BUSINESS

Tatjana O. SHMATKOVSKA

*Candidate of Science in Economics, Associate Professor of Department of accounting and audit, Lesya Ukrainka Eastern European National University (Lutsk)
E-mail: 7tresure@ukr.net*

Summary. The article deals with the essence of automation of accounting and analytical process that considered in control system by the enterprise restaurant complex. The article says about the value of automation of accounting and analytical process for the enterprises of restaurants and catering enterprises. It is determined the basic advantages of the most effective software on automation of accounting and analytical activity in the current economic conditions.

Аннотация. В статье рассмотрены сущность автоматизации учетно-аналитического процесса в системе управления предприятиями ресторанного бизнеса. Раскрыто значение автоматизации учетно-аналитической деятельности на предприятиях ресторанного

Анотация. У статті розглянуто сутність автоматизації обліково-аналітичного процесу в системі управління підприємствами ресторанного бізнесу. Розкрито значення автоматизації обліково-аналітичної діяльності на підприємствах ресторанного господарства. Означено переваги у застосуванні найбільш дієвих програмних продуктів щодо автоматизації обліково-аналітичної діяльності підприємства в нинішніх умовах господарювання.

хозяйства. Приведены преимущества в использовании наиболее действенных программных продуктов для автоматизации учетно-аналитической системы предприятия в современных условиях ведения хозяйственной деятельности.

Key words: *the restaurant business enterprise, automation, management decisions, software, innovation, "front office", "back office".*

Ключові слова: *підприємство ресторанного господарства, автоматизація, управлінські рішення, програмні продукти, інновації, «фронт-офіс», «бек-офіс».*

Ключевые слова: *предприятие ресторанного хозяйства, автоматизация, управленческие решения, программные продукты, инновации, «фронт-офис», «бэк-офис».*

The problem and its connection with scientific and practical tasks. Industry of restaurant economy always gets the growing popularity which causes rapid increase of competition within the study area. In this situation, for successful business in this field and to provide sufficient competitive advantage seems to be necessary to carry out the evaluation procedure and the value of automation of accounting and analytical process, that, in our opinion, in a result will contribute to the increase in the level of to better service at the enterprises of restaurant complex.

Research and publications analysis. Problems of automation of the functioning of the institutions of restaurant industry is the subject of scientific review in the works by: G. Kis, Z. Pavliv, S. V. Bondarenko, F. F. Butinc [10], Y. O. Nefedov, V. V. Arkhipov [3], L. M. Mostova, O. V. Novikova, V. P. Zavgorodniy [12], M. P. Mal's'ka and many others.

However, the problematic question of choice of software for the enterprises of restaurant complex, which would fully correspond of features and specifics of their software process management.

The goal of the article. The purpose of the publication is the disclosure of the value of automation in enterprises of restaurant complex outlining the advantages and disadvantages of the introduction of advanced software products to automate on accounting and analytical process in the realities of the present.

Presentation of the material and results. For today, the proportion of establishments catering to the services market is growing pretty rapidly, which leads to increasing competitive activity on the enterprises of restaurant complex. Exactly, the competition serves as a push for institutions restaurant industry in terms of increasing their service and exposure of their reserves to reduce (optimization) the costs of menage. We believe that one of the most effective ways to of improvement of functioning and increase their effectiveness in the restaurant business are innovation, implementation of which is able to bring the business to the market for conducting (leading) position. We believe that one of the most effective ways to use the elements of this innovative product is the use of automated software systems and information systems to provide the automation of work of the institution. It is necessary to mark that the nature of sales restaurant economy differs from the enterprises of food industry and retailers, as here, along with the sale of goods, held its consumption, as well as providing population-related services. That is the restaurant complex is combining production and trade activity, which causes the formation of specific automation of

accounting and analytical activities on them.

The domestic and foreign market of software products, offers quite a substantial number of applications for the automation of activity of enterprises of restaurant business, that are virtually identical to the functional possibilities. We are bring description of the most common software products that provide the implementation of process automation of the accounting and analytical activities of enterprises of complex (table 1).

One of substantial elements that characterize the specificity of activity of the business is that the restaurant business calculation-cash machines perform fiscal function, being the main tool for calculations with consumers and tax authorities and it serving as an indicator of control over observance of the correctness of the payment of taxes [11].

It is important that the management of the restaurant for making a successful and effective management decisions need to have current information in terms of the basic stages of the process of implementation of the economic activity of this institution, including the:

- the movement of raw materials and goods in stock;
- receipt of products;
- settlements with suppliers and contractors;
- output products in the craft and its realization in the halls of the end consumer.

Table 1

Description of software products for automation of accounting and analytical process at enterprises of restaurant business

Name of the software	
Description of the software	Advantages in the functioning
"1C: public catering for Ukraine"	
The program was developed based on the "1C: Accounting 8 for Ukraine" is designed for any type of restaurants, bars, canteens and cafes. A account process is underway, taking into account peculiarities of the activity of enterprises of public catering.	* Accounting inventories; * Accounting trade margin; * Accounting and Reporting; * Calculation on the menu.
"Parus – Restoran"	
Allows you to automate jobs attendants, accountant, which provides upgrading of service of customers.	* Calculation dishes; * Simple GUI; * Works with different hardware; * Accounting supplies; * Availability of information on products.
System "ISOFT-Restaurant»	
Technology of touch screen is used, allows for easy and intuitive user interface. Provides possibility of analysis of activity of enterprise.	* Provides accounting and inventory control; * Speeds up customer service; * Operates independently without integration with commercial equipment.

Source: Generalized on the basis of [4, 6, 7].

The restaurants and cafes along with commercial operation room automation is functioning to the following departments: warehouses, the kitchens, the accounting sector, as well as the activities of workers in system analysis and control [10].

The software for automation of commercial and industrial activity of establishments of restaurant complex and accounting analytical process accepted conditionally divide into two global modules: "front-office" and "back-office", which interact to provide a comprehensive automation of the above-mentioned areas of functioning enterprises [8].

The "front-office" used to account for implementation in the commercial operation room. Under these conditions, information on progress comes into the overall system. With full automation of activity of restaurant automation system works in the commercial operation room that linked to the registration system "back office". Together they provide a comprehensive automation of the accounting and analytical component of the activity of the enterprises of the studied complex. In the prevailing conditions, when making meals in order is automatic printout of his kitchen and bar service, and at closing of the order the cash machine prints a check.

It should be noted that in the restaurant business decided to allocate two dominant part of management process – management of commercial room and warehouse management.

Thus for realization of successful leadership of the enterprise need to track not only of income, but also the possible losses. Automated program management activities of enterprises of restaurant complex is including for the organization of work of internal divisions and allows to control:

- the entire motion path products – from receipt, preparation of semi-finished products, to their sale to the final consumer;
- availability of the raw material of any unit, the availability of products in the warehouse and in industrial workshops;
- timely receipt of information on the necessity of replenishment of inventory.

The automated system allows at any moment to obtain detailed information about the availability in each of the subsections of the semi-finished product or the finished dishes. In addition, it provides the ability to avoid mistakes when ordering products,

obtain information about the availability of products in stock, analysis of purchases [5].

Support the view that such a system is a data bank on the basis of which a guide to decision making can get current information about the status of each point of accounting at the company.

While working in the cash program for the restaurant is as follows: the waiter at the cash register terminal generates orders for consumer records via keyboard or touchscreen custom-made dishes. On the printers installed on production and service-bar is automatically printed receipt which indicating the number of the table and the name of the waiter, who gave the order. After this check waiter gets ready meals from the kitchen and products with bar service [9].

It is important that at the same time on one terminal can operate multiple waiters. For the calculation of the visitors a waiter prints account. In case the visitor has a discount or payment card, the waiter registers it and the customer will automatically receive a discount. The cashier takes money from a waiter and issue sales receipt. Restaurant Manager has the ability to oversee all orders. Of course only the manager confirms rejection, return, and provides discounts [2].

As a result of these actions, minimizes the probability of no documented receipt of ready meals by visitors and increases the speed of their service.

Conclusions and directions for further research. Application of the integrated automation system of restaurant in general and management of its function of its departments can improve accounting and control in all areas of accounting and analytical process, and increases the level and speed of providing specialized services. However, the automation of the accounting and analytical activity at the enterprise helps to speed up workflow, to ensure an adequate level of control in the warehouses and the procedure on the part of the whole. In conclusion note that the realities of our time, especially in big cities, automating of the accounting and analytical work enterprises of restaurant complex in terms of providing the proper level of their management is a necessary decision that will shape the prerequisites for a successful exiting and consolidate the leading positions in the market ahead of competitors and further rapid development and increasing the efficiency of operation.

References

1. 1S: Obschepit dlia Ukrainy [1S: Food service for Ukraine]. Retrieved from http://rarus.com.ua/restor_bus/1c_obshchepit_ukraina/.
2. ISOFT restoran – reshenie Vashich problem [Restaurant – solution of your problems]. Retrieved from <http://pro-business.kz/avtomatizatsiya-biznesa/>.
3. Arkhipov V. V. (2007) Organizatsia restoranogo gospodarstva [The organization of restaurant business]. K. : Tsentr uchbovoi literatury.
4. Butinets F. F., Ivanenko S. V. (1997) Informatiini systemy buhgalterskogo obliku [Information systems of accounting]. Zhytomyr : ZHITI.
5. Zavgorodniy V. P. (1998) Avtomatyzatsia buhgalterskogo ucheta, kontroliya, analiza i audita [Automation of accounting, monitoring, analysis and audit]. K. : “A. S. K.”
6. Znachennia avtomatizovanykh informatiinykh system v upravlinskii diialnosti zakladiv restoranogo gospodarstva [The organization of application the automated systems of production and sales of the restaurant business]. Retrieved from http://www.rusnauka.com/29_DWS_2012/Informatica/3_120113.doc.htm.
7. Organizatsia zastosuvannia avtomatyzovanykh system obliku vyrobnytstva ta realizatsii produkt-sii restoranogo gospodarstva [Organization of use the automated systems in accounting production and sales of restaurant business]. Retrieved from <http://mobile.pidruchniki.com/1081080643439>.
8. Programnyi kompleks “Parus – Restoran” [The software complex “Sail-Restaurant”]. Retrieved from <http://www.parus.ua/ua/169/>.
9. Suchasnyi stan ta problemy avtomatyzatsii buhgalterskogo obliku na pidpnyemstvakh Ukrainy [The current state and the problems of automation of accounting on the Ukrainian enterprises]. Retrieved from <http://www.kpi.kharkov.ua/archive>.
10. Suchasni systemy avtomatyzatsii upravlinnia gotelno-restorannogo biznesy Ukrainy [Modern systems of automation of management in the hotel and restaurant business of Ukraine]. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/19510/09>.
11. Fedosova K. S., Teleghenko L. M. (2010) Suchasni informatiyni tehnologii u gotelnomu i restoranomu biznesi [Modern informational technology in the hotel and restaurant business]. Odessa: “TES”.
12. Tsiutsiak A. L. (2012) Organizatsia oblikovo-analitychnogo protsesy pidpnyemstv restoranogo gospodarstva v umovakh avtomatyzovanoi obrobky informatiisii [Organization of accounting and analytical processes at the enterprises of restaurant business in the conditions of automated processing of information]. Visnyk Khmelnytskogo natsionalnogo universitetu. Vol. 1, 512.

УДК 338.49:339.1

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕПОЗИТАРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ УКРАЇНИ

Світлана Анатоліївна СТАСІНЕВИЧ

к.е.н., доцент кафедри біржової діяльності Національного університету біоресурсів і природокористування України

E-mail: Stasinevych@mail.ru

Анотація. Розглянуті особливості удосконалення депозитарного забезпечення ринку цінних паперів України: зміна законодавчо-нормативної бази на основі міжнародного досвіду, практичний аспект трансформаційних процесів в діяльності її учасників, наведені показники функціонування депозитарної системи в стані запровадження реформи.

Аннотация. Рассмотрены особенности усовершенствования депозитарного обеспечения рынка ценных бумаг Украины: изменение законодательно-нормативной базы на основании международного опыта, практический аспект трансформационных процессов в деятельности ее участников, приведены показатели функционирования депозитарной системы в состоянии проведения реформы.

Ключові слова: цінні папери, фондовий ринок, депозитарна система, депозитарій, кліринг, реформа.

Ключевые слова: ценные бумаги, фондовый рынок, депозитарная система, депозитарий, клиринг, реформа.

Постановка проблеми. Під депозитарною системою в світі розуміють певну облікову та розрахунково-клірингову складову інфраструктури ринку цінних паперів (ЦП). Цей інфраструктурний сегмент є обслуговуючою системою виконання договорів (угод) щодо цінних паперів. Основними інститутами депозитарного забезпечення у світі є: депозитарії, кастоді (зберігачі), клірингові організації, реєстратори (функціонують не у всіх країнах) [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти проблем розвитку фондового ринку та його інфраструктури представлені численними працями вчених-дослідників. Серед них вітчизняні вчені-практики: О. Барановський, А. Головка, А. Грищенко[2], О. Курінний [3], Т. Лапшина [4], О. Мозговий, С. Москвін [1], Г. Терещенко [5], С. Хоружий [1].

Метою статті є висвітлення результатів дослідження такого інституту інфраструктури ринку цінних паперів як депозитарне забезпечення України, що наразі перебуває в стані реформування.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Усі випуски цінних паперів в Україні до створення Державної комісії цінних паперів та фондового ринку України (ДКЦПФР)

були здійснені в документарній формі. Перші зареєстровані в ДКЦПФР випуски цінних паперів у 1996 році відбулися також шляхом випуску сертифікатів сукупності цінних паперів. Відсутність бездокументарних випусків була обумовлена наявністю слабого нормативно-правового підґрунтя та недосконалістю депозитарної системи, серед інститутів якої не було створено жодного депозитарію, який би відігравав вирішальну роль в обслуговуванні таких випусків цінних паперів. Для депозитарного обслуговування документарних цінних паперів був започаткований інститут реєстраторів власників іменних цінних паперів [4].

Важливим кроком у формуванні депозитарної інфраструктури українського фондового ринку перехідного й постдокументарного періодів стало створення першого депозитарію – ВАТ «Між-регіональний фондовий союз» (МФС) у березні 1997 року. І вже в лютому 1998 року до нього було депоновано перші глобальні сертифікати випусків цінних паперів у бездокументарній формі. У травні 1999 року було створено Національний депозитарій України (НДУ) як центральну ланку Національної депозитарної системи. Основними його функціями було: стандартизація депозитарного обліку цінних

паперів відповідно до міжнародних норм; стандартизація документообігу щодо операцій з цінними паперами і нумерація (кодіфікація) цінних паперів, випущених в Україні, відповідно до міжнародних норм; встановлення відносин і налагодження постійної взаємодії з депозитарними установами інших країн, укладання як двосторонніх, так і багатосторонніх угод про пряме членство або кореспондентські відносини для обслуговування міжнародних операцій з цінними паперами учасників Національної депозитарної системи [6]. В травні 2008 року учасниками вітчизняного фондового ринку було створено другий депозитарій в країні – ПрАТ «Всеукраїнський депозитарій цінних паперів» (ВДЦП) [7]. За таких обставин функції Національного депозитарію України де-факто дублювалися іншими учасниками депозитарної системи.

З прийняттям Закону України «Про депозитарну систему України» від 6 липня 2012 року № 5178-VI розпочався новий етап розвитку депозитарного забезпечення країни – постдокументарний. Закон передбачає, що емітенти емісійних цінних паперів можуть обрати лише бездокументарну (електронну) форму існування цінних паперів [8].

В економічно розвинутих країнах світу обіг цінних паперів характеризується функціонуванням центральних депозитаріїв цінних паперів і високим рівнем розвитку автоматизованих систем клірингу та розрахунків [3]. На такий зразок після введення в дію Закону розпочалася розбудова депозитарного забезпечення й в Україні: на базі НДУ створено Центральний депозитарій, а ПрАТ «ВДЦП» перетворений в Розрахунковий центр (РЦ). Система депозитарного обліку цінних паперів має такий вигляд: вищий рівень –

Центральний депозитарій (ЦД) України та Національний банк України (щодо державних цінних паперів); середній рівень – депозитарні установи; нижній рівень – депоненти [8].

В процесі реформування ліквідований інститут реєстраторів ЦП, який нараховував близько 350 установ. В реформованій депозитарній системі функції зберігання та ведення реєстрів власників цінних паперів акумульовані в одній організації – ЦД. Централізація ведення реєстрів прав власників дозволить уникнути ситуацій з подвійними реєстрами акціонерів, проблем з підтвердженням прав власності на цінні папери та інших спірних питань щодо обліку обігу ЦП. На виконання законодавчих вимог до 12 жовтня 2013 р. майже всі реєстратори передали до Центрального депозитарію реєстри власників ЦП. Оскільки в новій депозитарній системі немає місця такій проміжній ланці як реєстратори та зберігачі, значна частина цих формувань припинила свою діяльність, інша перетворилась в депозитарні установи з повноваженнями обліку прав на власні ЦП та обслуговування їх обігу. Трансформаційний процес мав наступний вигляд. За даними НКЦБФР на момент введення в дію реформаційного Закону ліцензії на здійснення діяльності депозитарної установи отримали 295 юридичних осіб, серед них лише один новий учасник системи, 2 реєстратора, а 99 % склали особи, що мали ліцензії на право здійснення депозитарної діяльності зберігача ЦП – таким чином понад 83 % (із 351 до цього функціонуючих) зберігачів продовжили свою діяльність в новому форматі [8].

Результати запровадження централізованого обліку цінних паперів, акумульовані в основних показниках діяльності Центрального депозитарію України, представлені в табл. 1 та рис. 1 [6].

Таблиця 1

Кількість клієнтів та випусків ЦП, які обслуговуються Центральним депозитарієм України (ПАТ «НДУ»)

Показники	Значення станом на					Ріст, %
	13.10.13	11.01.14	11.04.14	10.10.14	26.12.14	
Кількість клієнтів, одиниць:						
Емітентів	10562	10619	10639	10682	10703	101,3
Зберігачів та депозитарних установ	399	403	400	431	432	100,3
Кількість випусків, які знаходяться на обслуговуванні в НДУ, шт.	12816	12735	12715	12809	12788	99,8
з них дематеріалізованих випусків	4140	4174	4186	4199	4185	101,1

Дані свідчать про стійкість депозитарної системи країни в складний період реформування,

стабільність діяльності й нарощення показників в нових умовах.

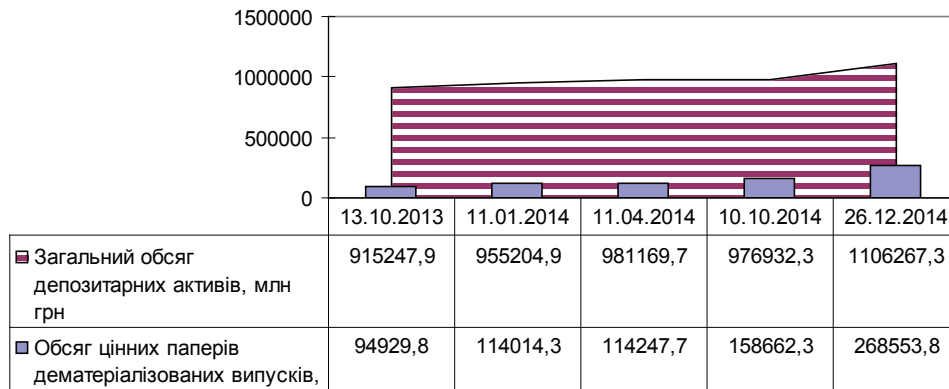

Рис. 1. Обсяг депозитарних активів Центрального депозитарію України

Наявність єдиного депозитарію в країні робить депозитарну систему більш зрозумілою для іноземних інвесторів, що особливо важливо в умовах тяжіння української фінансово-економічної системи до зарубіжного інвестування. Цьому серед іншого слугуватиме заборона на вилучення (виїмка) матеріальних носіїв інформації, пов'язаних із здійсненням Центральним депозитарієм обліку цінних паперів та операцій з ними, що передбачено статтею 10 Закону [8].

Депозитарна реформа висуває цілком конкретні вимоги і до первинної, низової ланки системи – емітентів ЦП. Ця вимога стосується переведення ЦП в без документарну форму. Станом на середину жовтня 2014 р. ще третина кількості (майже 5 тис.) випусків ЦП, що перебувають в обігу, продовжують своє «документарне існування». Такі емітенти як найшвидше повинні прийняти рішення про дематеріалізацію ЦП і пройти процедуру, передбачену Положенням про порядок дематеріалізації іменних цінних паперів від 30.05.2013 № 932 [10].

Розрахунки за правочинами, укладеними на фондових біржах та поза ними, здійснюваними за принципом «поставка цінних паперів проти оплати», провадить Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках. В РЦ концентруються функції розрахунку щодо ЦП та операцій з ними: оплата ЦП, що відчужуються на фондовому ринку та поза ним за принципом «поставка ЦП проти оплати», виплата емітентам доходів, що нараховані і підлягають виплаті власникам ЦП, зокрема дивідендів.

Розрахунковий центр діятиме в якості центрального контрагента, який гарантуватиме

сторонам виконання обов'язків за відповідним договором, наприклад, продажу-купівлі ЦП. Розрахунковий центр має статус банківської установи та підлягає нагляду зі сторони НБУ. Крім того, центр є учасником системи електронних платежів. Це був перший приклад перепрофілювання небанківської фінансової установи в банк на вітчизняному фінансовому ринку. В результаті, РЦ функціонує як банк (з певними обмеженнями щодо банківських операцій) та як клірингова установа, що взаємодіє з Центральним депозитарієм та депозитарієм Національного банку, який опікується державними цінними паперами. Розрахунковий центр відкриває поточні та клірингові рахунки учасників ринку, кількість яких постійно збільшується. При цьому запроваджуються достатньо жорсткі вимоги щодо розкриття інформації. Завдяки новим механізмам швидкості розрахунків збільшилася в кілька разів.

Наразі клірингова система завершує налаштування для розвитку фондового ринку України. До клірингової системи у Розрахунковому центрі підключається все більше і більше учасників. Без залучення додатковий лімітів на учасника клірингу, який може надати Розрахунковий центр, глибина фондового ринку України щоденно сягає 1 млрд. гривень з урахуванням укладання угод щодо державних, корпоративних, муніципальних цінних паперів [7].

Для забезпечення виконання біржових угод щодо цінних паперів ПАТ «Розрахунковий центр» уклав договір про кліринг та розрахунки за правочинами щодо цінних паперів з 10 фондовими біржами: ПрАТ «Фондова біржа ІННЕКС», ПАТ «Київська міжнародна фондова біржа», ПАТ

Фондова біржа «ПЕРСПЕКТИВА», ПрАТ «Українська міжнародна фондова біржа», ПрАТ «Придніпровська фондова біржа», ПАТ «Фондова біржа ПФТС», ПАТ «Східно-Європейська фондова біржа», ПАТ «Українська біржа», ПрАТ «Українська фондова біржа», ПрАТ «УМВБ» [7].

Аналіз діяльності РЦ показав, що кількість угод, укладених на фондових біржах домінує над кількістю та вартістю позабіржових угод. За показником кількості угод превалював біржовий ринок корпоративних цінних паперів (рис. 2) [7].

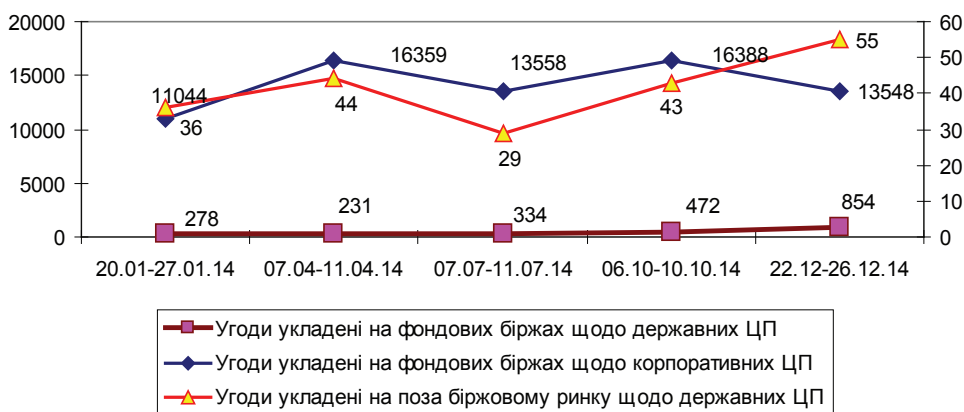

Рис. 2. Угоди, укладені Розрахунковим центром в окремі періоди 2014 р.

В кінці 2014 р. протягом 22-26 грудня було укладено 14,5 тис. угод. За вартісним обсягом переважають угоди, укладені щодо державних цінних паперів на біржовому ринку: в аналізований тижневий період вересня 2014 р. обсяг цих угод досяг 14,5 млрд грн при загальній вартості укладених угод на суму 18,6 млрд грн [7].

В частині клірингової діяльності статистика 2014 р. має вигляд, представлений в табл. 2, яка демонструє поступове нарощення і цього виду діяльності РЦ: зростає кількість рахунків/субрахунків учасників клірингу, їх клієнтів, а також кореспондентських рахунків банків-кореспондентів [7].

Таблиця 2

Кількість відкритих клірингових рахунків Розрахунковим центром в 2014 р.

Види рахунків	Станом на				Зміна, %
	27.01.14	14.04.14	13.10.14	29.12.14	
Клірингові рахунки/субрахунки учасників клірингу.	868	897	967	954	109,9
Клірингові субрахунки клієнтів учасників клірингу	786	977	1238	1333	169,6
Кореспондентські рахунки банків-кореспондентів	102	107	122	120	117,6

Висновки. Головною ціллю прийняття Закону України «Про депозитарну систему України» було забезпечення максимального захисту прав та інтересів інвесторів. Саме з цією метою була централізована система обліку прав власності на цінні папери шляхом передачі всіх їх реєстрів на обслуговування до єдиного депозитарію.

В країні наразі завершується реалізація в аналізованій інфраструктурній частині ринку цінних паперів загальносвітової тенденції до уні-

фікації, стандартизації, об'єднання. Впроваджені депозитарна модель відповідає міжнародній практиці – функції обліку цінних паперів і клірингу розділені відтепер між двома відповідними установами (Центральним депозитарієм та Розрахунковим центром).

Експерти вважають зміни, що відбуваються в депозитарній системі України революційними. Наприклад, у Франції переведення цінних паперів в бездокументарну форму продовжувалось

протягом 30 років, а Україна намагається здійснити цей крок в 20 разів швидше (за 1,5 року),

хоча проблем щодо практичної реалізації залишається чимало.

Список використаних джерел

1. Москвін С. О. Депозитарна діяльність: навчальний посібник / С. О. Москвін, В. В. Посполітак, С. Г. Хорунжий. — К. : АДС УМК Центр, 2010. — 416 с.
2. Грищенко А. Материалы Группы 30-ти: Международный теоретический опыт создания эффективной модели расчетов и клиринга на рынке ценных бумаг / А. Грищенко // Рынок ценных бумаг. — 2005. — № 1 (1). — С. 13–16.
3. Курінний О. Світові депозитарні системи / О. Курінний // Ринок цінних паперів України. — 2009. — № 2–3. — С. 46–50.
4. Депозитарне забезпечення функціонування ринку цінних паперів України: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Лапшина Т. В.; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. — Х., 2010. — 213 с.
5. Терещенко Г. М. Проблеми та перспективи розвитку Національної депозитарної системи як складової фондового ринку України / Г. М. Терещенко // Фінанси України. — 2006. — № 10. — С. 86–95.
6. Офіційний сайт Центрального депозитарію України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.csd.ua>.
7. Офіційний сайт Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ausd.com.ua>.
8. Про депозитарну систему України: Закон України № 5178-VI від 6 липня 2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
9. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nssmc.gov.ua>.
10. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

JEL CLASSIFICATION: K22, O16

IMPROVED DEPOSITORY SUPPORT THE STOCK MARKET UKRAINE

Svitlana A. STASINEVYCH

Candidate of Science in Economics, Senior Researcher, Associate Professor of exchange department of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Summary. Features of improving software depository securities market of Ukraine: changing legal and regulatory framework based on international experience and practical aspects of

transformation processes in participants given performance indicators depository system in a state of the reform.

Key words: *Securities, stock market, depository systems, depository, clearing, reform.*

During the depository system in the world to understand certain accounting and securities clearing and settlement infrastructure component securities market. This infrastructure segment is serving system performance contracts (agreements) on securities. The main depository institutions throughout the world are: depository, custody (custodians), clearing organizations, recorders.

All securities issues in Ukraine were originally made in documentary form. In 1999, p. according to the Law of Ukraine “On National Depository System and Electronic Circulation of Securities in Ukraine” was created by the National Depository of Ukraine as a central depository system link, and in 2008 – JSC “Ukrainian Securities Depository”. In such circumstances, the functions of Depository Registration duplicated.

With the adoption of the Law of Ukraine “On the Depository System of Ukraine” dated July 6, 2012, № 5178-VI began a new phase of the country’s development depository software – documentary post. The law provides that issuers of equity securities can choose only book-entry (electronic) form of existence of securities

In economically developed countries is characterized by circulation of securities of the central securities depositories and high levels of

automated clearing and settlement systems. In a sample after the enactment of the new law began building and providing depository in Ukraine at the National Depository of Ukraine created CSD, and JSC «AUSD» converted at the Clearing center.

System of Depository Registration is as follows:

- higher level – Central Depository of Ukraine and the National Bank of Ukraine (on government securities);
- average – depository institutions;
- lower level – depositors.

The process of reform eliminated registrars Securities Institute. Payments for transactions concluded on the stock exchanges and outside them, carried out on a “delivery of securities against payment” leads Settlement Centre service contracts in the financial markets (Clearing center).

There is now completed implementation of the infrastructure in the analyzed securities market worldwide trend towards unification, standardization and unification. Introduced depository model meets international practice, the functions of accounting and securities clearing now divided between the relevant agencies, is a single register of holders of securities, increasing investor protection and minimizes the risk of raiding.

References

1. Moskvina S. O., Pospolitak V. V. and Khorunzhyi S. H. (2010) *Depozitarna diialnist [Depository activities]*. ADS UMK Tsentr. Kyiv. Ukraine.
2. Gpishhenko A. (2005) “Materials Group 30: International theoretical experience in creating an

effective model for clearing and settlement in the securities market securities market”. *Rinok cennih bu-mag*, vol 1(1), pp. 13-16.

3. Kurinnyi O. (2009) *Svitovi depozytarni systemy [Global depository system]*. *Rynok tsinnykh papepiv*

Ukpainy, 2–3, pp. 46–50.

4. Lapshina T. V. (2010). Depozytarne zabezpechennia funktsionuvannia rynku tsinnykh paperiv Ukrainy [Depository the functioning of markets in Ukraine] Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv National University V. N. Karazin. Kharkiv. Ukraine.

5. Tepeschenko G. M. (2006) Problemy ta pepspektyvy rozvytku Natsionalnoi depozytarnoi systemy yak skladovoi fondovoho rynku Ukrainy [Problems and prospects of national system development as part of the stock market of Ukraine]. *Financy Ukpainy*, 10, pp. 86–95.

6. Official Website Central Depository of Ukraine. Retrieved from www.csd.ua.

7. Official Website Settlement Centre service contracts in the financial markets of Ukraine. Retrieved from www.ausd.com.ua (Accessed 12 January 2015).

8. The Law of Ukraine “About Depository System of Ukraine”. Retrieved from zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5178-VI.

9. Official Website the National Commission on Securities and Stock Market of Ukraine. Retrieved from www.nssmc.gov.ua.

10. Official Website Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from www.rada.gov.ua.

УДК [005.591.452:338.1](477)

ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ПОТЕНЦІАЛУ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА НА ЕКОНОМІКУ ЗНАНЬ

Вікторія Федорівна ТИЩЕНКО

к.е.н., доцент, докторант, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця
E-mail: vf_hneu@ukr.net

Анотація. У статті викладено авторський погляд щодо оцінювання впливу потенціалу публічно-приватного партнерства на рівень економіки знань. Запропоноване методичне забезпечення базується на позиціонуванні регіонів на площині можливостей «РРез-Пппп» та визначенні цільових показників, на основі яких можна приймати управлінські рішення щодо вибору напрямів розвитку економіки знань за допомогою потенціалу ППП.

Реалізація запропонованих етапів дослідження дозволить сформулювати територіальні зони, що поєднують виробничий, інвестиційно-фінансовий потенціал можливих проектів, реалізованих на засадах публічно-приватного партнерства, а також дозволить виокремити групи регіонів, які вимагають більшої уваги з боку державної влади з метою підвищення рівня економіки знань.

Аннотація. В статті изложено авторский взгляд на оценку влияния потенциала публично-частного партнерства на уровень экономики знаний. Предложенное методическое обеспечение базируется на позиционировании регионов на плоскости возможностей «РРез-ПППП» и определении целевых показателей, на основе которых можно принимать управленческие решения по выбору направлений развития экономики знаний с помощью потенциала ППП.

Реализация предложенных этапов исследования позволит сформировать территориальные зоны, объединяющие производственный, инвестиционно-финансовый потенциал возможных проектов, реализованных на основе публично-частного партнерства, а также позволит выделить группы регионов, которые требуют большего внимания со стороны государственной власти с целью повышения уровня экономики знаний.

Ключові слова: економіка знань, публічно-приватне партнерство, інтегральний показник, канонічні кореляції, позиціонування.

Ключевые слова: экономика знаний, публично-частное партнерство, интегральный показатель, канонические корреляции, позиционирование.

Постановка проблеми. Запровадження в Україні економіки знань неможливе без реалізації та впровадження таких важливих елементів, як: інтелектуальний потенціал суспільства – вертикаль «наука – освіта – виробництво»; інформаційно-комунікаційні технології виробництва – вертикаль «ІКТ – інновації – виробництво»; інформатизація освіти та науки – вертикаль «ІКТ – освіта – наука». У державному бюджеті не вистачає коштів, які б дозволили забезпечити усі ці перетворення, необхідні для реформування країни у напрямі розбудови економіки знань. Тоді, як публічно-приватне партнерство відкриває доступ до альтернативних приватних джерел капіталу, дозволяючи реалізувати важливі та термінові проекти, які в іншому випадку були б не можливі. Існуюча в Україні система взаємовідносин бізнесу і влади зумовлює необхідність

формування нових механізмів партнерства між ними на основі поєднання як принципів державного регулювання економіки з метою забезпечення цілей, завдань та пріоритетів розвитку суспільства, так і мотиваційних інтересів бізнесу. Потенціал публічно-приватного партнерства, його міць і можливості зумовлюють послідовність, глибину і логіку модернізації суспільства в напрямку розбудови економіки знань, ефективність заходів щодо створення умов для формування інноваційного та конкурентоспроможного бізнесу. Отже, динамічне становлення та розвиток економіки знань у поєднанні з потенціалом публічно-приватного партнерства є, як ніколи, актуальним питанням для України та її регіонів, що і обумовило тематику даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Враховуючи багатоплановість проблем форму-

вання та розвитку економіки знань на різних рівнях економічної системи, окремі питання цієї тематики вивчалися багатьма зарубіжними та вітчизняними вченими різних шкіл та напрямів. Основи економіки знань та особливості її виникнення висвітлені у працях таких відомих закордонних вчених, як: Д. Белл [3], М. Кастельс [8], Й. Шумпетер [12], які розглядали економіку знань як один з секторів економіки. Питання формування «контурів» економіки знань також розглядалися вітчизняними науковцями, серед яких варто відзначити праці: А. Воронкової [4], в яких обґрунтовані засади розвитку економіки знань на державному рівні; В. Гейця [5], праці якого наголошують на тому, що економіка знань є підґрунтям і головною складовою «інноваційної економіки»; Л. Федулової [11], в яких економіка знань розглядається як новий технологічний рівень господарювання; оцінюються перспективи фінансування економіки знань, пропонується державна підтримка у галузі комерціалізації науки, що допоможе прискорити розвиток економіки та ін.

Вагомий внесок у дослідження особливостей формування інституційного середовища й упровадження інституту публічно-приватного партнерства зробили відомі вчені-економісти та фахівці сфери державного управління Б. Акітобі [1], Д. Амунц [2], І. Запатріна [6], А. Зельднер [7] та ін. Увага дослідників зосереджена на розкритті сутності цього явища, використанні моделей, форм і механізмів найбільш продуктивної взаємодії владних структур і бізнесу, визначенні переваг та недоліків для кожного учасника співробітництва, а також аналізу зарубіжного досвіду з метою адаптації до реалій української економіки.

Віддаючи належне науковій та практичній значущості праць названих учених, слід зазначити що, незважаючи на певну методологічну розробленість проблем формування потенціалу публічно-приватного партнерства, урахування особливостей його впливу на розвиток економіки знань науковцями різних напрямів та шкіл, багато сторін зазначених питань залишаються малодослідженими і потребують подальшої розробки. Переважає вибірково-фрагментарний підхід до окресленого симбіозу проблем, який унеможливує їх комплексного вирішення. Тому

актуалізується питання необхідності удосконалення методичної бази дослідження потенціалу публічно-приватного партнерства в якості інструменту, здатного забезпечити інтенсивний розвиток економіки знань в нашій державі.

Метою статті є розробка алгоритму дослідження впливу потенціалу публічно-приватного партнерства на рівень економіки знань.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. В економічних умовах, які склалися на цей час, головні зусилля органів влади повинні бути спрямовані на стрімкий розвиток економіки знань (ЕЗ) за допомогою інструментів публічно-приватного партнерства. Публічно-приватне партнерство (ППП) повинно стати інститутом прискореного розвитку в напрямку розбудови економіки знань за рахунок розділення функцій держави (публічного сектора) і мультиплікативних ефектів від бізнесу (публічного сектора).

На кожному етапі розвитку держави її політика має забезпечувати баланс між стимулюванням найбільш перспективних територій і запровадженням дієвих механізмів подолання економічної та соціальної нерівностей. Задля цього необхідно сформувати інформаційну базу, обрати цільові показники, на основі яких можна приймати управлінські рішення щодо вибору напрямів розвитку економіки знань за допомогою потенціалу PPP. Для виконання поставленого завдання пропонуємо подальше дослідження провести у два етапи:

1 Етап. Позиціонування регіонів України на площині можливостей в залежності від рівнів розвитку ЕЗ та потенціалу PPP (розподіл регіонів за квадрантами матриці).

2 Етап. Визначення цільових показників, управління якими призведе до зростання рівня економіки знань за рахунок використання потенціалу PPP (перехід у більш привабливі квадранти матриці).

З метою реалізації першого етапу дослідження розроблено послідовність визначення позиції регіонів України на площині можливостей: «Рівень розвитку економіки знань (РРез) (вісь у) – Потенціал публічно-приватного партнерства (Пппп) (вісь х)» (рис. 1.). В результаті реалізації першого кроку дослідження була сформована система оціночних показників (табл. 1).

Таблиця 1

Сформована система показників для розрахунку РРез та Пппп

Показники, що формують РРез	Показники, що формують Пппп
<p>ступінь фінансування науки державою; активність у сфері наукової роботи; кадрова складова науки; рівень захищеності прав інтелектуальної власності; наукова активність суспільства; масштаби інновацій; готовність до інновацій; впровадження прогресивних технологічних процесів; рівень інноваційності; ступінь фінансування інновацій державою; рівень базової освіти суспільства; рівень матеріальної бази загальної освіти; охоплення дітей дошкільними закладами; кількість дошкільних закладів; кількість дітей у дошкільних закладах; рівень вищої освіти суспільства; рівень матеріальної бази вищої освіти суспільства; рівень матеріальної бази технічної освіти; рівень технічної освіти суспільства; доходи від надання послуг пошти та зв'язку; забезпеченість населення домашніми телефонними апаратами; забезпеченість населення трансляційними радіоточками; обсяг реалізованих послуг пошти та зв'язку; обсяг реалізованих послуг у сфері інформатизації; середньооблікова кількість штатних працівників пошти та зв'язку; витрати на інформатизацію; інвестиції в діяльність зв'язку; відправлення газет і журналів; відправлення листів; відправлення телеграм; абоненти мобільного зв'язку; абоненти кабельного телебачення; абоненти мережі "Інтернет"</p>	<p>підприємницька активність регіону; масштаби виробничої діяльності; масштаби діяльності у сфері послуг; концентрація суб'єктів кредитного сектору; рівень реалізації зовнішньоекономічної діяльності в регіоні; рівень розвитку невиробничого споживання; рівень економічної активності населення; рівень використання наявної робочої сили; рівень економічного та соціального розвитку регіону; ефективність діяльності підприємств; обсяги банківського кредитування економіки; рівень залучення додаткових фінансових ресурсів; ступень фінансування з боку приватного сектору; забезпеченість населення фінансовими ресурсами; ступень фінансування з боку публічного сектора, виражений обсягом фінансуванням регіонів за рахунок коштів місцевого бюджету</p>

Методика відбору оціночних показників для оцінки рівня розвитку економіки знань наведена у роботі [9], для оцінки потенціалу ППП у роботі [10].

Другим кроком є позиціонування регіонів на площині. На практиці задача позиціонування об'єктів за відповідними критеріями звичайно вирішується в основному за допомогою факторного аналізу, кластерного аналізу, багатовимірного шкалування. У даному випадку, коли ми, по суті, маємо два інтегральних показника (перший показник – це РРез, другий показник – Пппп), найбільш доцільним уявляється вирішення цієї задачі за допомогою побудови матриці «РРез-Пппп». Дана матриця характеризує стан об'єктів дослідження не в статичній, а в динамічній до попереднього періоду, при цьому візуально демонструючи напрямки змін тенденцій розвитку об'єктів у аналізованому контексті. Принцип матричного моделювання базується на отриманні необхідної інформації при вивченні взаємодії обраних факторів, тобто вивчення впливу характеру та ступеню їх взаємодії.

У зв'язку з тим, що позиціонування регіонів проводиться тільки за двома критеріями, будь-

який спеціальний математичний інструментарій використовуватися не буде. Просто всі регіони країни за наведеними критеріями будуть розбиті на дві групи: які мають значення критеріїв вище й нижче середнього по Україні.

Побудована в такий спосіб матриця «РРез-Пппп» складається з чотирьох умовних квадрантів (рис. 2), а інтерпретація отриманих результатів (третій крок) дасть можливість виявити лідерів за рівнями розвитку зазначених складових.

Проведені дослідження не будуть мати завершеності за відсутності конкретних рекомендацій регіонам, які мають різні рівні розвитку економіки знань та характеризуються певним потенціалом ППП. Задля цього, дуже важливо серед множини можливих залежностей між складовими інтегральними і частковими показниками економіки знань та потенціалу ППП відшукати такі, які мають найтісніший зв'язок і найбільшу силу впливу на розвиток економіки знань. Впливаючи на такі показники за рахунок прийняття управлінських рішень, можна здійснювати корегування напрямів зростання економіки знань за допомогою потенціалу ППП.

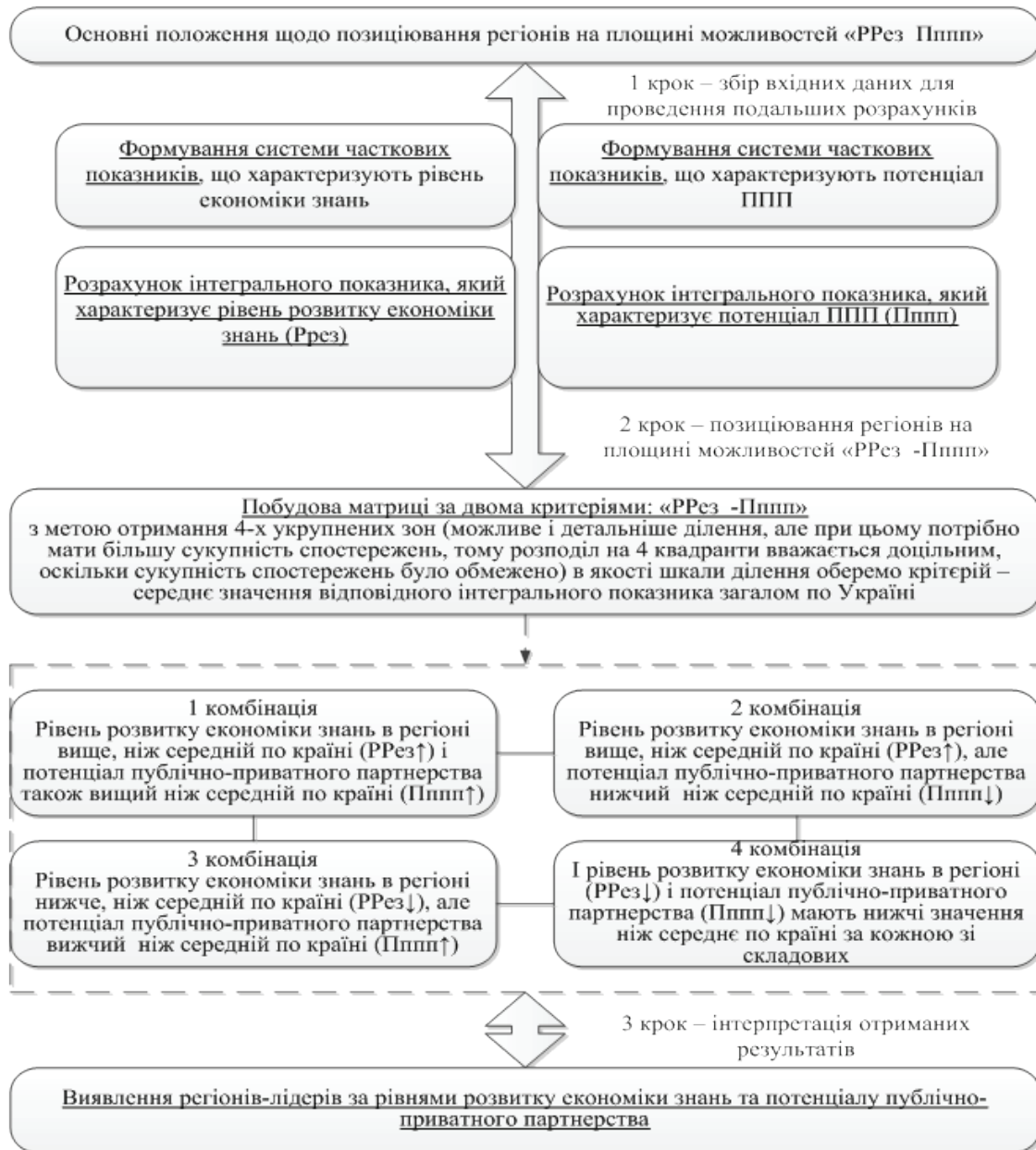

Рис. 1. Послідовність проведення позиціонування регіонів України на площині можливостей: «РРез-Пппп»

Джерело: власна розробка автора

Отже, другим етапом дослідження є вибір напрямів зростання економіки знань за рахунок використання потенціалу ППП. Це пропонується зробити завдяки обґрунтуванню цільових показників, які здійснюють суттєвий вплив на економіку знань й можуть слугувати основою для

прийняття управлінських рішень щодо вибору напрямів її зростання. Впливаючи на такі показники можна здійснювати корегування напрямів зростання економіки знань за допомогою потенціалу ППП.

Рис. 2. Площина можливостей: «RRez-Пппп»

Джерело: власна розробка автора

Для цього скористаємося методом канонічних кореляцій. Основною метою подальшого математичного моделювання є виявлення певних («латентних», «прихованих») величин, які безпосередньо не спостерігаються, але здатні пояснити взаємозв'язки між складовими та частковими

показниками, що характеризують RRez та Пппп, враховуючи попередньо проведене позиціювання регіонів на площині. Послідовність виявлення зв'язків між інтегральними і частковими показниками економіки знань та потенціалу ППП наведено на рис. 3.

Рис. 3. Послідовність виявлення зв'язків між інтегральними і частковими показниками економіки знань та потенціалу ППП

Джерело: власна розробка автора

Висновки. Запропонована у роботі послідовність визначення впливу потенціалу публічно-приватного партнерства на рівень економіки знань дозволить:

сформувати адекватну сучасним реаліям систему оціночних показників;

виділити перспективні регіони-лідери з урахуванням їх стратегічних інтересів;

виокремити цільові показники, що є основою для прийняття науково обґрунтованих рішень щодо вибору стратегічних напрямів розвитку економіки знань з урахуванням потенціалу публічно-приватного партнерства.

Доведення впливу потенціалу публічно-приватного партнерства на економіку знань дозволить забезпечити не тільки ефективну дія-

гностику та дослідження зазначених процесів в економіці, а й є об'єктивною аналітичною основою для ідентифікації причин негативного стану

й прийняття управлінських рішень щодо його усунення.

Список використаних джерел

1. Акитоби Б. Государственные инвестиции и государственно-частные партнерства [Электронный ресурс] / Б. Акитоби, Р. Хемминг, Г. Шварц. — Режим доступа : <http://www.imf.org>.
2. Амунц Д. М. Государственно-частное партнерство. Концессионная модель совместного участия государства и частного сектора в реализации финансовоёмких проектов / Д. М. Амунц // Справочник руководителя учреждения культуры, 2005. — № 12. — С. 16-24.
2. Белл Д. Третья технологическая революция и ее возможные социально-экономические последствия / Д. Белл. — М. : Академия. — 2004. — 788 с.
3. Воронкова А. Е. Развитие потенциала підприємства в умовах економіки знань: [монографія] / За заг. ред. А. Е. Воронкової та Ю. С. Погорелова. — Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2012. — 380 с.
4. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань / В. Геєць // Економіка України, 2004. — № 4. — С. 4-14.
5. Запатрина И. В. Перспективы использования механизмов публично-частного партнерства для развития инфраструктуры в Украине / И. В. Запатрина // Науковий журнал «Демографія та соціальна економіка». — К. : НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. — 2012. — № 1(17). — С. 94-102.
6. Зельднер А. Г. Концептуальные основы становления и функционирования государственно-частного партнерства (научный доклад). М. : Институт экономики РАН, 2010. — С. 38.
7. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура // Под. ред. О. И. Шкаратана. — М. : Знание. — 2000. — 237 с.
8. Тищенко В. Ф. Діагностика вектору розвитку економіки знань: регіональний аспект / В. Ф. Тищенко // Економічний часопис. — XXI. — 2013. — № 9-10 (1). — С. 31-34.
9. Тищенко В. Ф. Формування базової системи показників для оцінки потенціалу публічно-приватного партнерства / В. Ф. Тищенко // Вісник соціально-економічних досліджень. Збірник наукових праць. — Одеса : Вип. 1 (52). — 2014. — с. 277-283.
10. Федулова Л. І. Особливості економіки знань на сучасній фазі розвитку суспільства: теорія і практика розбудови в Україні / Л. І. Федулова, Т. М. Корнеєва // Актуальні проблеми економіки, 2010. — № 4. — С. 73-86.
11. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития: Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры / Й. А. Шумпетер. — М. : Прогресс, 1982. — 456 с.

JEL CLASSIFICATION: H11

THE IMPACT ESTIMATION OF POTENTIAL PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS FOR KNOWLEDGE ECONOMY

Victoria F. TYSCHENKO

Candidate of Science in Economics, Associate Professor, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Summary. The article presents the author's view on evaluating the impact of potential public-private partnership for the level of knowledge economy. The proposed methodological support is based on the positioning of regions in the plane opportunities «RRke-Pppp» and identifying the targets, which allow to management decisions in the knowledge economic development with potential of PPP. The

implementation of the proposed research allow to detect the territorial zones, which combining production, investment and financial potential of possible projects implemented on the basis of public-private partnership with a particular specialization in activities, and allow to isolate the group of regions that require more attention from the governments to raise the level of knowledge economy.

Key words: *knowledge economy, public-private partnerships, integral index, canonical correlation, positioning.*

In the economic conditions prevailing at that time, the main efforts of the authorities should be focused on the rapid development of the knowledge economy (KE) through Public-Private Partnerships (PPPs). PPPs can be accelerated development institution in the direction of a knowledge economy through the division of the state (public sector) and the multiplier effect of business (private sector).

The aim is the development an algorithm for research impact of Public-Private Partnerships` potential on the level of the knowledge economy.

Each stage of state development the policy must balance the promotion of the most promising areas and the introduction of effective mechanisms to overcome economic and social inequalities. For this, it is nessecity to form an information base, select targets on which to make management decisions on choosing of areas of KE development using PPPs` potential. To accomplish the task suggest further research to take place in two stages:

Step 1. Positioning Ukrainian regions on the capabilities plane depending on the level of KE and PPPs` potential.

Step 2. Identification of targets, their governance can lead to higher levels through the use of KE and PPPs` potential.

The result of the first step of the research is the distribution of Ukrainian regions for matrix quadrants "DLke-Pppp" depending on the value of integrated indicators characterizing the level of KE and

PPPs. Interpretation of the results makes it possible to identify the leading regions in levels of these components.

Conducted researches will not have finality in the absence of specific recommendations to regions that have different levels of KE and characterized by a certain PPPs` potential. For this reason, it is important among the set of possible relationships between components and integrated partial indicators find those who have a close relationship and the greatest power of influence on KE development. Influencing on these indicators by management decisions, can be made adjust the direction of KE growth using PPPs` potential. To identify such relationships and selecting targets was applied method of canonical correlations.

Thus, it was proposed sequence determine the effect PPPs` potential on the level of KE will: to form an adequate system of modern realities of performance indicators; to identify promising regions leaders based on their strategic interests; to distinguish targets that are the basis for informed decisions on the choice of strategic directions of KE considering PPPs` potential.

Justification of the impact PPPs` potential on EZ will allow to provide not only effective diagnosis and study of these processes in the economy, but also an objective analytical framework to identify the causes of negative condition and management decisions to eliminate it.

References

1. Akitoby B., Hemming R., Schwartz G. Hosudarstvennye investitsii i hosudarstvenno-chastnye partnerstva [Public Investment and Public-Private Partnerships]. Retrieved from <http://www.imf.org> (referred on 2014-11-03).
2. Amunz D (2005). Hosudarstvenno-chastnoe partnerstvo. Kontsessionnaja model' sovmestnogo uchastija hosudarstva i chastnogo sektora v realizatsiji finansovoemkikh proektov [Public-private partnership. Concessionary model of joint participation of the state and the private sector in the implementation of financial projects]. Directory cultural institution, 12, pp. 16-24.
3. Bell D. (2004). Tretja tekhnolohicheskaja revoljutsija i ee vozmozhnye sotsial'no-ehkonomicheskie posledstvija [The third technological revolution and its possible socio-economy consequences]. Moskow: Academy.
4. Voronkov A. (2012). Rozvytok potentsialu pidprijemstva v umovakh ekonomiky znan [Capacity building enterprise in a knowledge economy]. Lvgansk : Kind of Knowledge.
5. Geets B. (2004). Kharakter perekhidnykh protsesiv do ekonomiky znan [Nature of the transition process to a knowledge economy]. Economy of Ukraine, 4, pp. 4-14.
6. Zapatrina I. (2012). Perspektyvy ispol'zovanija mekhanizmov publichno-chastnogo partnerstva dlja razvitija infrastruktury v Ukraine [Prospects Using public mechanisms, partial-partnerships for infrastructure development in Ukraine]. Scientific journal "Demography and social economy", 1 (17), pp. 94-102.
7. Zeldner A. (2010). Kontseptual'nye osnovy stanovlenija i funkcionirovanija hosudarstvenno-chastnogo partnerstva (nauchnyj doklad) [Conceptual bases of formation and functioning of public-private partnerships]. Moskow: Institute of Economics.
8. Castells M. (2000). Informatsionnaja ehpkoha: ehkonomika, obshchestvo i kultura [The Information Age: Economy, Society and Culture]. Moskow: Knowledge.
9. Tishchenko V. (2013). Diahnostika vektoru rozvytku ekonomiky znan: rehionalnyi aspekt [Diagnosis vector of development of the knowledge economy: a regional perspective]. Economic Journal – XXI, 9-10 (1), pp. 31-34.
10. Tishchenko V. (2014). Formuvannia bazovoi systemy pokaznykiv dlja otsinky potentsialu publichno-pryvatnogo partnerstva [Forming the base system of indicators to assess the potential of]. Journal of Social and Economic Research. Scientific prats, 1 (52), pp. 277-283.
11. Fedulova L, Korneev T. (2010). Osoblyvosti ekonomiky znan na suchasni fazi rozvytku suspilstva: teoriia i praktyka rozbudovy v Ukraini [Features of the knowledge economy in the modern phase of social development: theory and practice development in Ukraine]. Actual Problems of Economics, 4, pp. 73-86.
12. Schumpeter J. (1982). Teorija ehkonomicheskoho razvitija: Issledovanie predprinimatelskoj prybyly, kapitala, kredita, protsenta i tsykla konjunktury [Theory of Economic Development: A Study of business profits, capital, credit, interest and cycle conjuncture]. Moskow: Progress

УДК 336.7

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

Володимир Олександрович ЧЕРНОМОР

аспірант Університету банківської справи НБУ (м. Київ)

E-mail: volodymyr.chernomor@cafactor.com.ua

Анотація. В статті проаналізовано сучасний стан платіжних систем, їх значення для розвитку електронної комерції, перешкоди на шляху подальшого розвитку платіжних систем в сфері електронної комерції. Крім того, розкриті основні шляхи створення умов для рівноправної конкуренції на ринку платіжних систем, як методу стимулювання використання електронних платіжних інструментів в сфері електронної комерції.

Аннотация. В статье проанализировано современное состояние платежных систем, их значение для развития электронной коммерции, препятствия на пути дальнейшего развития платежных систем в сфере электронной коммерции. Кроме того, раскрыты основные пути создания условий для равноправной конкуренции на рынке платежных систем, как метода стимулирования использования электронных платежных инструментов в сфере электронной коммерции.

Ключові слова: платіжні системи, ринок електронних платежів в Україні, платіжні карти, електронні гроші, електронна комерція, СМС-платежі.

Ключевые слова: платежные системы, рынок электронных денег в Украине, платежные карты, электронные деньги, электронная коммерция, СМС-платежи.

Постановка проблеми. Ринок платежів займає визначне місце в ринковій економіці, обслуговуючи переміщення грошей між суб'єктами економіки. Традиційні паперові гроші не можуть задовольняти усі потреби суб'єктів економіки, які виникають в процесі економічних відносин. Що робить проблему розвитку альтернативних засобів платежу як ніколи актуальною.

Більше того, світова практика демонструє, що альтернативні платіжні інструменти, в залежності від конкретного його виду, можуть стимулювати появу нових ринків, зростання національної економіки, підвищення її конкурентоспроможності, зменшення безробіття, покращення рівня життя.

Важливий напрямок розвитку платіжних систем – це поширення електронних розрахунків в сфері електронної комерції. Що пов'язано із зростанням рівня поширення Інтернету, високою ефективністю мережі Інтернет у якості інструменту демонстрації товарів і послуг, а також збільшенням продажів цифрових товарів.

Ринок платіжних систем України слабо розвинутий через масштабність тіньової економі-

кою та недосконалість діючого законодавства, яке не відповідає потребам ринку. Але важливість створення конкурентоспроможного ринку платежів складно перебільшити. Особливу актуальність цьому питанню надає підписання асоціації з ЄС та подальша інтеграція України в економічний простір Європи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Платіжні системи досліджували вітчизняні та зарубіжними вчені, а саме: Д. Дорн, А. О. Єпіфанов, Т. Ламмер, Д. О. Махоні, В. І. Міщенко, М. Пірс, О. Прем'єрова, Х. Теварі, І. О. Трубін, Ч. Фрідман, М. Хіроя, Г. В. Юрчук, В. Кравчук та інші. Праці вказаних вчених розкривають сутність і значення електронних платежів в сучасних умовах. Проте останні тенденції на ринку платежів України вимагають додаткових досліджень за даним напрямком.

Метою статті є висвітлення ключових проблем і тенденцій ринку платіжних систем в сфері електронної комерції, обґрунтування важливості удосконалення і надання рекомендацій щодо регулювання електронних грошей, окреслення перспектив розвитку ринку електронних платежів в Україні.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Платіжна система – це платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу коштів. Проведення переказу коштів є обов’язковою функцією платіжної системи [1, с. 332].

За допомогою платіжних систем здійснюються грошові перекази, розрахунки в платіжних терміналах торгово-сервісних підприємств, а також розрахунки в мережі Інтернет.

Як відомо продаж товарів або послуг в мережі Інтернет називають електронною комерцією. Здійснення оплати за товари або послуги куплені за допомогою мережі Інтернет можуть здійснюватись за допомогою платіжних карт, електронних грошей або готівкою при отриманні товару.

Платіжні карти – найбільш розповсюджений електронний платіжний інструмент, який характеризується універсальністю та зручністю використання.

Платіжні карти достатньо розповсюджені серед населення України. Згідно даних НБУ ста-

ном на 1 жовтня 2014 р. загальна кількість емітованих українськими банками платіжних карт, термін дії яких не закінчився становила 69,8 млн. одиниць. Структура використання платіжних карт характеризувалась перевагою операцій зі зняття готівки, що пов’язано з недостатньо розвинутою платіжною інфраструктурою і можливістю для держателів зарплатних карт знімати готівку в банкоматах без комісії [2].

Тим не менш починаючи з 2006 року частка безготівкових операцій постійно зростає. Таким чином за перші три квартали 2014 року кількість безготівкових операцій в перше перевищила кількість операцій зі зняття готівки. Що пов’язано з зростанням кількості торговельних терміналів протягом останніх років (лише в 2014 році кількість банкоматів і торговельних терміналів зменшалась у наслідок економічної і політичної ситуації в країні), розвитком електронної комерції, стимулюванням банками безготівкових операцій, а також обмеженнями на зняття готівки, які встановили деякі банки у зв’язку з складним фінансовим станом.

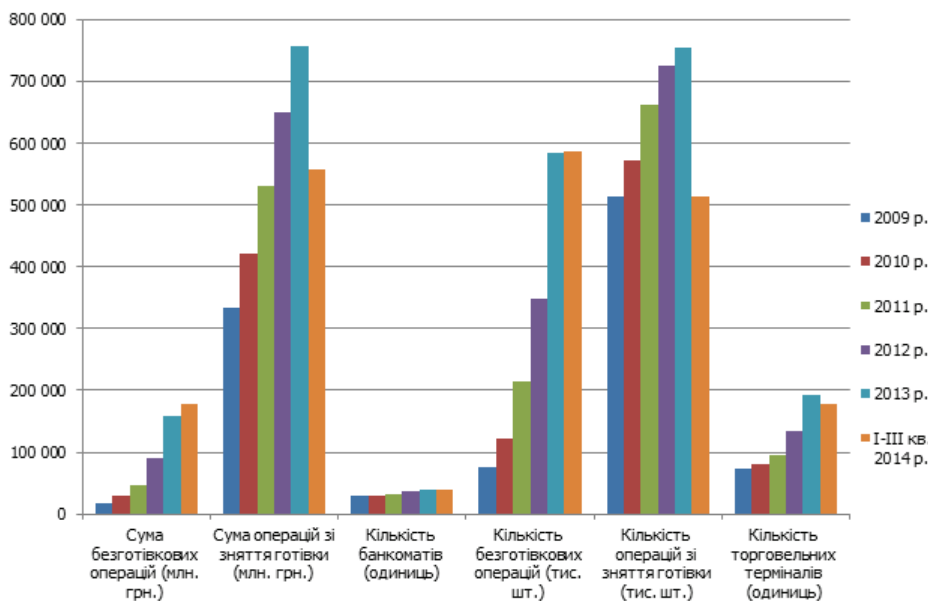

Рис. 1 Загальні дані про суму та кількість операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, кількість банкоматів і торговельних терміналів

Джерело: складено за даними НБУ [3; 4]

Слід відзначити, що середня сума безготівкових операцій значно менша за середню суму операцій зі зняття готівки – 305 грн проти 1085 грн.

Дані щодо кількості операцій в Інтернеті обмежені, але за даними Українського процесінгового центру (УПЦ), який здійснює процесування

більше 13 % від усіх платіжних карт емітованих українськими банками, частка покупок в Інтернеті здійснених за допомогою платіжних карт склала 13,5 % від загальної кількості покупок. За три квартали 2014 року кількість оплат за картками в Інтернеті збільшилася на 24 %. Для порів-

няння кількість операцій в торгових терміналах за цей же період збільшилася на 40 % [5].

Необхідно відмітити, що в попередні періоди кількість операцій в Інтернеті зростала випереджаючими темпами відносно розрахунків в торгових терміналах. Лише за перші 6 місяців 2012 року кількість операцій за картами банків-клієнтів УПЦ в українському Інтернеті збільшилася на 99 %, а в зарубіжному Інтернеті на 75 % [6]. Відповідно у 2013 році загальна кількість операцій в Інтернеті збільшилась на 151 % [7]. Можливо значне сповільнення темпів зростання операцій в Інтернеті у 2014 році пов'язано зі зменшенням темпів зростання кількості Інтернет-магазинів, а також зі зменшенням кількості операцій в зарубіжному Інтернеті через значну девальвацію гривні.

Згідно даних УПЦ більше половини операцій за картами емітованими банками-клієнтами УПЦ припадає на поповнення рахунку мобільного телефону і сплату комунальних платежів [8]. Що свідчить про обмежений характер використання платіжних карт в електронній комерції.

Подальше розповсюдження розрахунків з використанням платіжних карт стримує наступні фактори:

- використання платіжних карт пов'язанні з витратами для торгово-сервісних підприємств у вигляді виплати комісійної винагороди еквайру, яка може складати від 1 % до 3,5 % [9];

- використання платіжних карт обмежує грошовий потік, доступний для тіньового обороту й обмежує ухилення від податків [2].

Еквайринг – це діяльність, яка включає в себе проведення розрахунків з підприємствами торгівлі чи надання послуг за операціями, здійсненими держателями банківських карток та виконання операцій з видачі їм готівки [1, с. 159].

В результаті вищезазначених факторів Інтернет-магазини надають пропонують альтернативні методи оплати лише на умовах відмінних від оплати готівкою. В окремих випадках вартість товару для кінцевого споживача може бути на 20 % вищою при оплаті товару безготівковим шляхом у порівнянні з вартістю товару за умови оплати готівкою.

Тим не менш використання платіжних карт в електронній комерції пов'язано з рядом суттєвих переваг для торгово-сервісних підприємств:

- збільшується споживання за рахунок кредитних карт;

- підвищується якість сервісу і конкурентоспроможність, адже деякі покупці надають пере-

вагу оплаті за допомогою платіжних карт;

- збільшується швидкість отримання грошей підприємством у випадку продажу товару з доставкою поштою або кур'єрською службою.

Електронні гроші виступають у ролі альтернативи звичним банківським картам і можуть розповсюджуватись у віртуальній формі або зберігатись на платіжних картах, мобільних телефонах, картах пам'яті або інших компактних носіїв інформації.

Електронні гроші – це одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі [10].

Використання електронних грошей має наступні переваги у порівнянні з безготівковими операціями здійсненими за допомогою платіжних карт:

- збільшення швидкості зарахування коштів на рахунок продавця;

- меншою собівартістю операції;

- більшою гнучкістю у наданні послуг.

Перші дві переваги пов'язані з технологією здійснення операцій за допомогою електронних грошей. В таких операціях фактичне переміщення грошей відбувається лише при введенні грошей в систему (покупці електронних грошей) та виведенні грошей з системи (продажу електронних грошей).

Більша гнучкість електронних грошей пов'язана з їх здатністю пристосовуватись до потреб конкретних бізнес-моделей на відміну від карткових платіжних систем, які виступають універсальним платіжним засобом. Наприклад, оператори електронних грошей можуть покращувати захист прав споживачів шляхом введення ефективніших механізмів оскарження операцій і наданням консультаційної підтримки покупцям. Або спрощувати процедури реєстрації в системі для підприємств і інтеграції платіжного сервісу на сайті підприємства.

Сума розрахунків за товарів електронними грошима в січні-березні 2013 року склала 511,3 тис. грн, що на 96,9 % більше ніж за аналогічний період 2012 року. Загалом загальна кількість електронних грошей в обороті в першому кварталі 2013 року зросла на 42,5 % у порівнянні з аналогічним періодом 2012 року – до 7,4 млн грн [11].

Таким чином, загальна сума операцій з електронними грошима менша від загальної суми

розрахунків в Інтернеті здійснених за допомогою платіжних карт. Але слід відзначити дуже високі темпи зростання ринку електронних грошей.

Розвиток систем електронних грошей передусім стримується законодавчими обмеженнями. Емісія та використання електронних грошей регулюється статтею 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» та Положенням про електронні гроші в Україні, затверджене постановою Правління Національного банку України від 4 листопада 2010 року № 481. Ключові положення яких визначають, що:

- емісію електронних грошей можуть здійснювати виключно банки;
- сума грошей, яка може одночасно зберігатися на електронному пристрої, який не може поповнюватися, не повинна перевищувати 2 тис. грн та на пристрої, який може поповнюватися, не повинна перевищувати 8 тис. грн;
- суб'єкти господарювання мають право використовувати електронні гроші лише для здійснення оплати товарів в сумі до 35 000 гривень протягом календарного року.

Таким чином, в сучасних умовах вихід на ринок електронних грошей неможливий без участі банківської установи, але банки мало зацікавлені в розвитку цього ринку. Пов'язане це з тим, що для українських банків основним джерелом пасивів слугують депозити фізичних та юридичних осіб. Але вартість таких пасивів є надзвичайно високою, відповідно вартість таких пасивів повинна покриватись відповідними напрями використання ресурсів [12]. Тому для банків, як правило, пріоритетною діяльністю залишається кредитування, в першу чергу споживче та товарне кредитування, де ефективна відсоткова ставка може перевищувати 70 % річних.

Крім того, банки вже мають у своєму розпорядженні систему електронних платежів Національного банку України, SWIFT, системи термінових грошових переказів, а також карткові платіжні системи. Впровадження та використання вище зазначених платіжних систем, в особливості карткових платіжних систем, пов'язане із значними витратами, тому банки не зацікавлені в інвестуванні в системи електронних грошей, які будуть конкурувати з вже існуючими банківськими послугами.

Тому вищезазначені законодавчі обмеження негативно впливають на конкурентне середовище на ринку і створюють несприятливі умови для розвитку ринку електронних грошей.

Слід відзначити, що до введення вищезазначених обмежень у 2010 році в Україні вже здійснювали свою діяльність різноманітні системи електронних грошей. В результаті введення обмежень деякі платіжні оператори були змушені шукати альтернативні методи узаконення своєї діяльності, які, на жаль, не гарантують відсутність проблем з контролюючими органами.

Найкращий приклад узаконення системи електронних грошей в обхід діючого платіжного законодавства – це WebMoney, яка здійснює свою діяльність на підставі договору відступлення прав вимоги та їх обліку опираючись на статтю 512 громадянського кодексу. Таким чином, згідно їх юридичного обґрунтування WebMoney оперує не електронними грошима, а правом вимоги, які можуть бути вільно відступлені іншій особі. Відповідно, грошові знаки WebMoney – це лише одиниця обліку грошових прав вимоги, що дозволяє номінувати зобов'язання у різних валютах, продавати права вимоги номіновані в одній валюті за іншу валюту, а також здійснювати обмін прав вимоги у різних валютах.

Тим не менш, грошові знаки WebMoney мають усі ознаки електронних грошей:

- грошові знаки WebMoney є грошовими зобов'язанням емітента;
- грошові знаки WebMoney приймаються як засіб платежу іншими особами;
- грошові знаки WebMoney зберігаються на електронному носії інформації;
- WebMoney зобов'язується викуповувати власні грошові знаки на вимогу власника.

Таким чином, WebMoney започаткував небезпечну тенденцію використання прогалин українського законодавства для легалізації своєї діяльності в обхід діючого платіжного законодавства. Подібні тенденції не сприяють нормальній конкуренції, тому що створюють не рівні умови для різних учасників ринку і провокують корупцію.

Слід відмітити, що не всі українські платіжні системи легалізували свою діяльність. Наприклад, система «Інтернет.Гроші» компанії «Пейкеш Україна», яка здійснює свою діяльність починаючи з 2003 року, не зареєстрована в НБУ та не має ліцензії на переказ коштів. Система «Інтернет.Гроші», як і популярна «Яндекс.деньгі», реалізована на базі технології PayCash та оперує електронними грошима.

Окрім вже розглянутих платіжних карт і електронних грошей, розповсюдженим засобом для здійснення мікроплатежів в мережі Інтернет є СМС-платежі. Юридична або фізична особа за

допомогою СМС-платежів може надавати платні послуги пропонуючи абонентам мобільних операторів відправити СМС на короткий номер з встановленим тарифом. В результаті абонент отримує зворотну СМС, яка містить необхідну для отримання послуги інформацію. Сума платежу списується на пряму з рахунку мобільного телефону.

Послуги СМС-платежів надають компанії, які купують у операторів зв'язку короткі номери для отримання СМС і надають їх в оренду іншим організаціям. Вартість СМС-повідомлення відправленого на такий номер може складати від 1 грн до 50 грн.

Таким чином, за допомогою СМС-платежів надаються наступні послуги: доступ до розділів сайту з обмеженим доступом, файлів (наприклад, рінгтонів, книг, програм, рефератів тощо) для завантаження, пропускні білети, дисконтні карти, розміщення реклами, об'яв на сайтах, бронювання білетів в кіно, столиків в ресторанах, вікторини та платне голосування, підписка на регулярну розсилку будь-якої інформації, а також здійснювати збір пожертвувань та ін.

Незважаючи на вищезазначене СМС-платежі не регулюються платіжним законодавством, але успішно використовуються для здійснення мікроплатежів. Іронія полягає в тому, що саме за допомогою СМС-платежів Міноборони збирав кошти на потреби армії.

Головний недолік СМС-платежів – це їх вартість. В Україні отримувач платежу здобуває лише 35–40 % від вартості СМС. Хоча на прикладі Південної Кореї ми бачимо, що виплати по таким платежем можуть досягати 85 % від вартості СМС.

Незважаючи на високу вартість СМС-платежів, вони можуть виступати ефективним платіжним інструментом завдяки широкій розповсюженості мобільних телефонів, що підтверджується досвідом деяких країн. Наприклад, в Південній Кореї, станом на 2006 рік, 70 відсотків покупок цифрових товарів на загальну суму 1 млрд дол. США здійснювались за допомогою СМС [13].

Звичайно, з поширенням мобільного Інтернету та технології Near Field Communication актуальність СМС-платежів значно зменшується. В той же час оцінити масштаби ринку СМС-платежів в Україні не має можливості, через відсутність відповідних статистичних даних.

Таким чином, негативний вплив на подальший розвиток платіжних систем в сфері електро-

ної комерції пов'язаний з складним фінансовим і політичним становищем в країні, масштабами тіньової економіки та відсутністю рівноправної конкуренції. Детальніше розглянемо можливі шляхи подолання останньої проблеми.

Причина не рівноправної конкуренції полягає в законодавчому обмеженні на здійснення емісії електронних грошей небанківськими установами, обмеженнями на використання електронних грошей суб'єктами господарювання, наявності юридичних колізій, які дозволяють легалізувати емісію електронних грошей в обхід платіжного законодавства, відсутністю регулювання СМС-платежів.

Законодавче обмеження на здійснення емісії електронних грошей небанківськими установами створює високі бар'єри входження на ринок електронних грошей. Тобто для створення системи електронних грошей необхідна участь банку, який буде здійснювати емісію. В свою чергу, створення банку для забезпечення діяльності системи електронних грошей в сучасних умовах економічно недоцільно у зв'язку з високими нормативами капіталу.

Зняття вищезазначених обмежень можна реалізувати двома шляхами:

1. Дозволити фінансовим установам здійснювати емісію електронних грошей;
2. Введенням трьохрівневої банківської системи [14].

Другий варіант передбачає створення спеціалізованого на здійсненні переказів і платежів третього рівня банківської системи з обмеженнями на види діяльності і меншими вимогами до капіталу.

У будь-якому випадку зняття вищезазначених обмежень дозволить підвищити конкуренцію на ринку за рахунок нових платіжних систем, що створить умови для зниження вартості та покращення якості послуг операторів електронних грошей.

Крім того, зниження бар'єрів входження на ринок електронних грошей створить сприятливі умови для легалізації діяльності іноземних систем електронних грошей в Україні, послугами яких і зараз користуються українці. З початком офіційної діяльності великих іноземних систем електронних грошей, таких як PayPal, збільшаться можливості українського малого бізнесу щодо здійснення міжнародної торгівлі, а також підвищить конкурентоздатність аутсорсингових послуг українських підприємств на світовому ринку.

На нашу думку обмеження на оплати товарів суб'єктами господарювання в сумі до 35 тис. грн. протягом року є занадто жорсткими. Вищезазначені обмеження не дозволяють реалізуватися потенціалу електронних грошей у якості засобу платежу у сфері електронної торгівлі між суб'єктами господарювання.

На нашу думку, у випадку зниження обмежень на суму оплат за товари дозволить системам електронних грошей зайняти провідну позицію на ринку платіжних систем у сфері електронної торгівлі між суб'єктами господарювання, завдяки миттєвій швидкості здійснення платежів за допомогою електронних грошей.

Можливість легалізації емісії електронних грошей в обхід платіжного законодавства дозволяє операторам електронних грошей отримувати не ринкові конкурентні переваги, що суперечить принципам рівноправної конкуренції та не сприяє створенню прозорого ринку електронних грошей. Тому усунення юридичних колізій в законодавстві України є необхідною умовою для розвитку ринку електронних грошей.

Відсутність регулювання СМС-платежів негативно впливає на конкурентне середовище на ринку мікроплатежів. Крім того, викликає занепокоєння відсутність механізмів захисту прав споживачів і активне використання СМС-платежів для нелегального продажу інтелектуальної власності.

Висновок. Поширення використання платіжних систем є необхідною умовою для успіш-

ного розвитку електронної комерції. Платіжні карти і електронні гроші найкраще відповідають потребам електронної комерції у платіжних інструментах.

Платіжні карти характеризуються достатньо широкою розповсюдженістю серед населення, але їх використання у якості засобу платежу в Інтернеті носить обмежений характер, тому що безготівкові платежі зменшують можливості підприємств для ухилення від оподаткування. Відповідно, не зважаючи на очевидні переваги платіжних карт над розрахунками готівкою, частина підприємств продає свої товари за різною ціною в залежності від способу оплати.

Розвиток систем електронних грошей в Україні стримується законодавчими обмеженнями, згідно з якими емісію електронних грошей можуть здійснювати лише банківські установи.

На нашу думку, зняття зазначених обмежень дозволить створити умови для вільної і конкуренції, що повинно призвести до зниження вартості покращення якості їх послуг і сприяти поширенню електронних платежів.

Крім того, зниження обмежень на суму оплат за товари суб'єктами господарювання призведе до стимулювання електронної торгівлі між суб'єктами господарювання.

В свою чергу, введення державного регулювання СМС-платежів є важливою ланкою на шляху створення умов для рівноправної конкуренції на ринку електронних платежів та захисту прав споживачів в сфері електронної комерції.

Список використаних джерел

1. Арбузов С. Г. Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. — К. : Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. — 504 с.

2. Вплив регулювання на розвиток ринку електронних платежів: приклад України. Аналітичний звіт для публічного обговорення // Інститут Економічних Досліджень та Політичних Консультацій [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/Projects/2010/2010_12/report_ukr_18112010_for_RT.pdf.

3. Загальні дані про кількість клієнтів, платіжних карток та платіжних пристроїв // Національний банк України Офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]. — Режим доступу :

<http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=44655>.

4. Сума та кількість операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками // Національний банк України Офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=44656>.

5. Тенденції 2014 року у сфері платіжних карток та прогнози на майбутнє // Український процесінговий центр [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://upc.ua/ua/news-ua/1421.htm>.

6. Кожна сьома операція по платіжним карткам в Україні – це операція в інтернеті // eCommerceConnect [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ecommerce.upc.ua/uk/news.html?id=1495>.

7. Платіжні картки: URC підвів підсумки 2013 року // Український процесінговий центр [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://urc.ua/ua/news-ua/1379.htm>.

8. Онлайн-платежі в Україні стабільно зростають // eCommerceConnect [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ecommerce.urc.ua/uk/news.html?id=1574>.

9 .Кочевых О. Где эквайринг стоит 0,5 % от суммы оплаты: обзор рынка эквайринга и интернет-эквайринга на 12 ноября 2013 года / О. Кочевых // Prostobiz.ua [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.prostobiz.ua/plastikovye_karty/stati/gde_ekvayring_stoit_0_5_ot_summy_oplaty_obzor_rynka_ekvayringa_i_internet_ekvayringa_na_12_noyabrya_2013_goda.

10. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» – [Редакція від 19.04.2014] [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.

11. Электронные деньги в Украине стали вдвое популярнее [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://comments.ua/money/405581-elektronnie-dengi-ukraine-stali-vdvoe.html>.

12. Мещеряков А. А. Управління активами та пасивами комерційного банку як основа побудови його внутрішньої економіки / А. А. Мещеряков // Інституційний репозитарій Української академії банківської справи Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2339/1/6.pdf>.

13. Nancy Feig Mobile Payments: Look to Korea / Nancy Feig // Bank Systems & Technology [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.banktech.com/channels/mobile-payments-look-to-korea/d/d-id/1291396?>.

14. Галковская Т. От стеклянных бус к электронной гривне / Т. Галковская // prostobank.ua [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.prostobank.ua/internet_banking/stati/ot_steklyannyh_bus_k_elektronnoy_grivne.

JEL CLASSIFICATION: E42

CURRENT STATUS AND PROSPECTS OF E-COMMERCE PAYMENT SYSTEMS

Volodymyr O. CHERNOMOR

Postgraduate Student University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Summary. The article analyzes the current state of payment systems and their importance for the development of e-commerce, barriers to further

development of payment systems in e-commerce and reviewed methods to create conditions for equal competition in the payment system market.

Key words: *payment systems, e-payment market in Ukraine, payment cards, electronic money, e-commerce, SMS payments.*

An important area of development of payment systems – is spread use of electronic payments in e-commerce. That is due to increased Internet penetration, high efficiency of the Internet as a demonstration tool of goods and services, as well as increased sales of digital products.

The purpose of the article is to highlight key issues and trends in the market of e-commerce payment systems, justification importance of improving regulation of electronic money, describing the perspectives of electronic payment market in Ukraine.

The spread of the use of payment systems is a necessary condition for the successful development of electronic commerce. Credit cards and e-money best meet the needs of e-commerce.

Credit Cards characterized sufficiently broad, but their use as online payment instrument is limited because cashless payments reduce opportunities for businesses tax evasion. Accordingly, despite the obvious advantages of payment cards over cash pay-

ments, some companies sell their products at different prices depending on the payment method.

The development of electronic money in Ukraine is constrained by legislative restrictions according to which only banks can be issuer of e-money.

Removing restrictions mentioned above can be implemented by allowing financial companies to issue e-money or specialized in payments third level of banks, which will create conditions for free competition, which should lead to lower costs, improvement quality of payment services and promote electronic payments in e-commerce.

In addition, reducing restrictions on the payments for goods by business will lead to stimulation of e-commerce between businesses.

Establishment of state regulation of SMS payments are an important part to create conditions for equal competition in the electronic payments market and consumer protection in e-commerce.

References

1. Arbuzov S. (2011) Bankivska entsyklopediia [Banking Encyclopedia]. Research Center of the National Bank of Ukraine: Knowledge.
2. Vplyv rehuliuвання na rozvytok rynku elektronnykh platezhiv: pryklad Ukrainy. Analytychnyi zvit dlia publichnoho obhovorennia [The impact of regulation on the development of electronic payment market: the example of Ukraine. Analytical Report for public discussion]. Retrieved from http://www.ier.com.ua/files/Projects/2010/2010_12/report_ukr_18112010_for_RT.pdf.
3. General data on the number of customers, payment cards and payment devices. Retrieved from <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=44655>.
4. The amount and number of transactions using payment cards issued by Ukrainian banks. Retrieved from <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=44656>.
5. Tendentsii 2014 roku u sferi platizhnykh kartok ta prohnozy na maibutnie [Trends in 2014 in the field of payment cards and predictions for the future]. Retrieved from <https://upc.ua/ua/news-ua/1421.htm>.

6. Kozhna soma operatsiia po platizhnym kartkam v Ukraini – tse operatsiia v interneti [Every seventh operation on payment cards in Ukraine – an operation on the Internet]. Retrieved from <http://ecommerce.upc.ua/uk/news.html?id=1495>.

7. Platizhni kartky: UPC pidviv pidsumky 2013 roku [Cards: UPC summarized the results of 2013]. Retrieved from <https://upc.ua/ua/news-ua/1379.htm>.

8. Onlain-platezhi v Ukraini stabilno zrostaiut [Online payments in Ukraine steadily growing]. Retrieved from <http://ecommerce.upc.ua/uk/news.html?id=1574>.

9. Kochevykh O. Gde ekvairing stoit 0,5% ot summy oplaty: obzor rynka ekvairinga i internet-ekvairinga na 12 nojabrja 2013 goda [Acquiring worth 0,5% of the amount of payment: Market Review acquiring and Internet acquiring on November 12, 2013]. Retrieved from http://www.prostobiz.ua/plastikovye_karty/stati/gde_ekvairing_stoit_0_5_ot_summy_oplaty_obzor_rynka_ekvairinga_i_internet_ekvairinga_na_12_noyabrja_2013_goda.

10. Zakon Ukrainy “Pro platizhni systemy ta perekaz koshtiv v Ukraini” [Law of Ukraine “On Pay-

ment Systems and Money Transfer in Ukraine” Revision of 04.19.2014]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.

11. Elektronnyje den'gi v Ukraine stali vdvoje populjarne [Electronic money in Ukraine became popular in twice]. Retrieved from <http://comments.ua/money/405581-elektronnie-dengi-ukraine-stali-vdvoe.html>.

12. Meshcheriakov A. Upravlinnia aktyvamy ta pasyvamy komertsiiinoho banku yak osnova pobudovy yoho vnutrishnoi ekonomiky [Assets and liabilities of commercial banks as a basis for the construction of its domestic economy]. Retrieved from <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2339/1/6.pdf>.

13. Nancy F. Mobile Payments: Look to Korea. banktech.com. Retrieved from <http://www.banktech.com/channels/mobile-payments-look-to-korea/d/d-id/1291396?>

14. Galkovskaja T. Ot steklyannykh bus k elektronnoy grivne [From glass beads to electronic hryvnia]. Retrieved from http://www.prostobank.ua/internet_banking/stati/ot_steklyannyh_bus_k_elektronnoy_grivne.

УДК 368.9

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДОБРОВІЛЬНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Ірина Олександрівна ЧКАН

*к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту Таврійського державного агротехнологічного університету
E-mail: ir4ikrok@gmail.com*

Анотація. В статті окреслено основні тенденції розвитку ринку добровільного медичного страхування та проаналізовано основні його показники, виявлено чинники, які впливають на розвиток ринку добровільного медичного страхування в Україні.

Аннотация. В статье определены основные тенденции развития рынка добровольного медицинского страхования и проанализированы основные его показатели, определены факторы, которые влияют на развитие рынка добровольного медицинского страхования в Украине.

Ключові слова: страховий ринок, страхова компанія, добровільне медичне страхування, страхові платежі, страхові виплати.

Ключевые слова: страховой рынок, страховая компания, добровольное медицинское страхование, страховые платежи, страховые выплаты.

Постановка проблеми. Страховий ринок є невід'ємним елементом економічної системи і розвиток ринкових відносин вимагає формувати вітчизняний ринок страхування з дотриманням міжнародних вимог та стандартів.

Соціальний захист громадян не може бути частковим чи вибірковим, тому постійне його забезпечення вимагає від влади виконання всіх його складових. Добровільне медичне страхування не є виключенням. Тому що на сьогодні для кожного громадянина це єдиний спосіб отримати на достатньому рівні належну медичну допомогу.

Розвиток галузі медичного страхування в Україні в даний час стримує ряд причин, де основними є зменшення державного фінансування галузі охорони здоров'я, застаріла матеріальна база, дефіцит лікарських препаратів, показники демографічного розвитку країни та рівня захворюваності населення та багато інших.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам медичного страхування присвячено багато наукових праць як вітчизняних, так і закордонних науковців, таких як В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, О. М. Залетов, В. З. Кучеренко, М. В. Мних, С. С. Осадець, В. В. Рудень, Т. І. Стецюк, Т. А. Федорова, Я. П. Шумелда та багато інших.

Враховуючи значні ґрунтовні дослідження у сфері медичного страхування щодо виявлення

чинників, які впливають на його розвиток та подальше їх вирішення як з теоретичної, так і практичної точок зору, на сьогодні постійно виникає багато суперечностей і проблем на ринку медичного страхування, які потребують подальшого вивчення.

Метою статті є аналіз показників діяльності страхового ринку України, зокрема добровільного медичного страхування та визначення чинників, які стримують його розвиток.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Рівень фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні є досить низьким, що впливає на якість лікування та тривалість життя громадян. Проголошені конституційні гарантії щодо безоплатної медичної допомоги та низька заробітна плата медичних працівників, на жаль, не спонукають до надання якісних медичних послуг. Тому на сьогодні медична галузь тримається на самозабезпеченні, що проявляється у благодійних внесках та непередбачених законами України платежах.

Так, частка державних витрат у структурі загальних витрат на охорону здоров'я в Україні складає лише близько 56 %, тоді як у країнах – членах ЄС – близько 76 %. Значна частка фінансування в Україні (близько 40%) припадає на готівкові витрати населення за надання медичних послуг, а решта (близько 4 %) на добровільне медичне страхування та благодійну допомогу [8].

Медичне страхування є галуззю особистого страхування. Головна мета – гарантування застрахованим особам одержання медичної допомоги, за рахунок накопичених грошових коштів, в наслідок виникнення страхових випадків та фінансування профілактичних заходів [1].

Медичне страхування може здійснюватися в двох основних формах: обов'язковій та добровільній. Законодавча регламентація основних форм медичного страхування закріплена в Законі України «Про страхування» у статтях 5,6. Згідно даного Закону, добровільне медичне страхування має наступні види: медичне страхування (безперервне страхування здоров'я), страхування здоров'я на випадок хвороби та страхування медичних витрат [2].

Враховуючи те, що підвищення державного фінансування галузі охорони здоров'я є проблемним внаслідок незадовільної економічної ситуації в державі, необхідно вишукувати інші шляхи залучення коштів до зазначеної галузі. За

відсутності обов'язкової форми, добровільне медичне страхування може вирішити значну низку проблем.

Втім, користувачами послуги добровільного медичного страхування (ДМС) в Україні є не більш ніж 3 % населення. При цьому, за оцінкою Ліги страхових організацій (ЛСОУ), на корпоративне ДМС в Україні припадає понад 40 % страхових премій. На ринку страхування здоров'я працюють понад 50 страховиків з досвідом роботи понад 10 років [5].

Протягом 2011-2013 років по добровільному медичному страхуванню спостерігається позитивна тенденція за страховими преміями та виплатами (таблиці 1, 2). Так, чисті страхові премії з медичного страхування (безперервне страхування здоров'я) у 2013 році збільшились на 28,3 %, що на 308 млн грн більше порівняно з 2011 роком та на 9 % більше порівняно з 2012 роком, а чисті страхові премії зі страхування медичних витрат збільшились на 12,2 % (35,3 млн грн).

Таблиця 1

Структура валових і чистих страхових премій з медичного страхування
2011-2013 рр., млн грн

Види страхування	Страхові премії			Відхилення 2013р. від 2011р.	
	2011р.	2012р.	2013р.	+,-	%
Валові страхові премії					
Медичне страхування (безперервне страхування здоров'я)	1165,4	1322,1	1487,7	322,3	127,6
Страхування здоров'я на випадок хвороби	186,9	318,2	373,6	186,7	199,9
Страхування медичних витрат	304,2	324,9	334,7	30,5	110
Чисті страхові премії					
Медичне страхування (безперервне страхування здоров'я)	1087,7	1280,1	1395,7	308	128,3
Страхування здоров'я на випадок хвороби	121,6	316,3	372,1	250,5	в 3 р.
Страхування медичних витрат	288,1	317,9	323,4	35,3	112,2

Джерело: складено автором на основі [4, 7]

Медичне страхування має соціальну спрямованість, тому серед населення попит на цей вид страхування зростає з кожним роком. Підвищився рівень виплат за договорами ДМС, одним з чинників якого є щорічне зростання кількості врегульованих страхових випадків. Так, за інформацією Insurance Top, у 2013 році врегульовано 2292,9 тис. таких випадків, що на 131,7 тис. або на 6,1 % більше ніж у 2012 році [3, с. 9].

Аналіз страхового ринку України дає привід стверджувати про збитковість ДМС для більшості страхових лідерів. Специфіка страхування як виду підприємницької діяльності пов'язана з тим, що чим більші надходження за певним видом страхування має страхова компанія, тим більшою є й вірогідність відповідного зростання страхових виплат, оскільки пропорційно з надходженнями зростають страхові зобов'язання.

Відбулось збільшення у 2013 році чистих страхових виплат по безперервному страхуванню здоров'я на 34,2 % в порівнянні з 2011 роком та на 12,1 % в порівнянні з 2012 роком. Чисті страхові виплати зі страхування здоров'я на випадок хвороби також мають тенденцію до збіль-

шення – майже вдвічі (таблиця 2).

Але у загальному плані спостерігається перевищення страхових премій над виплатами, що є позитивним моментом у діяльності страхових компаній.

Таблиця 2

Структура валових і чистих страхових виплат з медичного страхування 2011-2013 рр., млн грн

Види страхування	Страхові виплати			Відхилення 2013р. від 2011р.	
	2011р.	2012р.	2013р.	+,-	%
Валові страхові виплати					
Медичне страхування (безперервне страхування здоров'я)	752,4	901,0	1010,4	258	134,3
Страхування медичних витрат	102,9	120,6	102,4	-0,5	99,5
Чисті страхові виплати					
Медичне страхування (безперервне страхування здоров'я)	752,4	900,8	1010,1	257,7	134,2
Страхування здоров'я на випадок хвороби	34,4	40,7	66,5	32,4	194
Страхування медичних витрат	102,7	120,5	101,3	-1,4	98,6

Джерело: складено автором на основі [4, 7]

Серед причин збитковості добровільного медичного страхування експерти називають зростання кількості звернень клієнтів за медичною допомогою як наслідок погіршення якості здоров'я та старіння населення, вибагливість клієнтів, недосконалість служб андеррайтингу, використання економічно необґрунтованих тарифів, незадовільну організацію роботи з урегулювання збитків, низьку клієнто-орієнтованість державних лікувально-профілактичних установ, завищені витрати на ведення справи, в т.ч. комісійні винагороди страхових посередників – продавців послуг з ДМС [20, с. 51].

На сьогоднішній день в Україні сформувалась певна структура ринку добровільного медичного страхування. Даний ринок можна подати, як багаторівневу систему із складним механізмом взаємозалежних зв'язків між усіма структурними одиницями. У структуру вітчизняного ринку ДМС входять державні органи нагляду за страховою діяльністю (Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг)), недержавні страхові об'єднання (Асоціація «Українське медичне страхове бюро», Ліга страхових організацій України), страхові компанії, страхові посередники (страхові або перестрахові брокери,

страхові агенти), медичні заклади, служби асистанс та споживачі [6, с. 283].

Як свідчать результати досліджень, значною перешкодою в розвитку добровільного медичного страхування є відсутність податкових заохочень, адже підприємства, на долю яких припадає оплата 41 % страхових платежів, сплачують їх за рахунок чистого прибутку після оподаткування. Така ситуація щодо відсутності податкових преференцій для добровільного медичного страхування суттєво гальмує процес детінізації сектору медичних послуг та залучення ринкових механізмів фінансування галузі охорони здоров'я.

Прийняття змін до Податкового кодексу, передбачені законопроектом «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання добровільного медичного страхування) № 4164а від 25.06.2014 р., щодо віднесення витрат добровільного медичного страхування до складу загальновиборничих і адміністративних витрат, витрат, пов'язаних з наданням послуг, витрат подвійного призначення, витрат, дозволених до включення до податкової знижки, а також врегулювати питання, пов'язані з визначенням розміру таких витрат для звітного податкового періоду, що сприятиме підвищенню якості медичних послуг, дасть значний поштовх детінізації ринку

медичних послуг і збільшенню надходжень до державного і місцевого бюджетів. Також це сприятиме формуванню конкуренції серед постачальників медичних послуг і розвитку добровільного медичного страхування, як одних з ефективних шляхів забезпечення соціального захисту населення [8].

Практика здійснення медичного страхування дозволяє зробити висновок, що для суб'єктів не міститься економічних стимулів: для страхувальників – збереження і покращення свого здоров'я; для лікувально-профілактичної установи – наданні якісних медичних послуг. Тому на думку Т. І. Стецюк [10, с. 11] потрібно застосовувати механізм стимулювання суб'єктів медичного страхування через розроблення та впровадження нових програм медичного страхування, які стимулюватимуть страхувальників покращувати і підвищувати якісні характеристики свого здоров'я, не допускати погіршення свого здоров'я, не створювати свідомого ризику для свого фізичного стану.

Висновки. Виходячи з вищенаведеного, можна визначити основні чинники, які в сучасних умовах функціонування страхового ринку впливають на розвиток ринку ДМС в Україні:

- економічна нестабільність в країні, яка змушує населення здійснювати фінансові витрати тільки на найнеобхідніше;

- недосконалість законодавства (наприклад, це проявляється у відсутності податкових стимулів);

- підвищення об'єму продажу та вартості медикаментів;

- підвищення соціальної відповідальності страхового бізнесу (збільшення частки колективного страхування працівників за програмами ДМС, що унеможлиблює уникнення роботодавцями компенсації медичних витрат);

- висока монополізація ринку медичних послуг, що змушує медичні заклади підвищувати вартість та кількість надаваних послуг;

- низька страхова культура населення.

Підсумовуючи, можна відзначити, що перспективи розвитку медичного страхування в Україні, зокрема і добровільного виду, втішні: питома вага ДМС на ринку страхових послуг має тенденцію до зростання; страховики, які надають послуги з ДМС стають все більше конкурентними; підвищується інтерес населення до даного виду страхування тощо.

Список використаних джерел

1. Базилевич В. Д. Страхування : підручник / ред. В. Д. Базилевич. — К. : Знання, 2008. — 1019 с.

2. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р. № 86/98 – ВР зі змінами і доповненнями // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

3. Залетов А. Страховой рынок Украины 2013: итоги и перспективы развития / А. Залетов // Insurance Top. — 2014. — № 1 (45). — С. 3–15.

4. Інтернет-журнал Forinsurer [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://forinsurer.com/>.

5. Ліга страхових організацій України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uainsur.com/massmedia>.

6. Ніколаєнко С. М. Основні тенденції розвитку ринку медичного страхування в Україні

/ С. М. Ніколаєнко // БізнесІнформ. — 2013. — № 1. — С. 281–287.

7. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/>.

8. Пояснювальна записка до проекту закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України» (щодо стимулювання добровільного медичного страхування) № 4164а від 25.06.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51468.

9. Рогозин А. Музыка кончилась, а они танцуют / А. Рогозин // Русский полис. — 2011. — № 3. — С. 50–56.

10. Стецюк Т. І. Суб'єктна складова медичного страхування / Т. І. Стецюк // Ринок цінних паперів України. — 2009. — № 5–6. — С. 9–13.

JEL CLASSIFICATION: G22

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF VOLUNTARY HEALTH INSURANCE IN UKRAINE

Iryna A. CHKAN

Candidate of Science in Economics, associate Professor of Finance and Credit Department of Tavria State Agrotechnological University

Summary. The article identifies the main trends in the market voluntary health insurance, and analyzed its main indicators, the factors that influence the

development of the market for voluntary health insurance in Ukraine.

Key words: *insurance market, insurance company, voluntary medical insurance, insurance premiums, insurance payments.*

Medical insurance is an integral part of any economic system and now every citizen is the only way to get a sufficient level of adequate medical care. But the development of health insurance in Ukraine currently holding back a number of reasons.

The purpose of the article is to analyze the performance of the insurance market of Ukraine on indicators of 2011–2013, including voluntary medical insurance and determine the factors that hinder its development.

Health insurance has social orientation, because the population demand for this type of insurance is increasing every year. The level of payments on a voluntary health insurance, one of the factors which have annual growth of settled insurance claims. Also, this indicates a positive trend for insurance premiums and benefits for voluntary health insurance.

Specificity of insurance as a form of business activity due to the fact that the higher revenues for a particular type of insurance is an insurance company, the greater the likelihood and the corresponding increase in insurance payments as income increases proportionally with insurance obligations. But generally there is excess insurance premiums over

benefits, which is a positive aspect of insurance companies.

A major obstacle to the development of voluntary health insurance is the lack of tax incentives and it can compensate for changes to the Tax Code of Ukraine and include costs of voluntary health insurance of the overhead and administrative costs.

However, there are many other factors that influence the development of voluntary health insurance market in Ukraine: economic instability in the country; inadequate legislation; increase in sales volume and cost of medicines; increasing social responsibility of the insurance business; high monopolization of the market of medical services, forcing medical facilities increase the cost and quantity of services provided; low insurance culture population.

In summary, it can be noted that the prospects of medical insurance in Ukraine, including voluntary kind, comforting: the proportion of voluntary health insurance in the insurance market is growing; insurers that provide voluntary medical insurance are becoming more competitive; population increased interest in this type of insurance and so on.

References

1. Bazylevych V. D. (2008) (Ed.) Strakhuvannia [Insurance]. K. : Znannia.
2. Zakon Ukrainy «Pro strakhuvannia» vid 07.03.1996 r. – VR zi zminamy i dopovnennyamy [Law of Ukraine “On Insurance”]. Retrieved from <http://www.rada.gov.ua>.
3. Zaletov A. (2014) Strakhovojj rynek Ukrainy 2013: itohi i perspektivy razvitija [Insurance market of Ukraine 2013: Results and Prospects]. Insurance Top, 1 (45). pp. 3–15.
4. Internet-zhurnal Forinsurer [Internet journal Forinsurer]. Retrieved from <http://forinsurer.com/>.

5. Liha strakhovykh orhanizatsii Ukrainy [The League of Insurance Organizations of Ukraine]. Retrieved from <http://uainsur.com/massmedia>.

6. Nikolaienko S. M. (2013) Osnovni tendentsii rozvytku rynku medychnoho strakhuvannia v Ukraini [Main trends of development the health insurance market in Ukraine]. *BiznesInform*, 1, pp. 281–287.

7. Ofitsiinyi sait Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniue derzhavne rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh posluh [The official site of the National Commission for State Regulation of Financial Services Markets]. Retrieved from <http://nfp.gov.ua/>.

8. Poiasniuvalna zapyska do proektu zakonu

«Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy» (shchodo stymuliuвання dobrovilnoho medychnoho strakhuvannia) [The explanatory note to the draft law “On Amendments to the Tax Code of Ukraine” (on the promotion of voluntary health insurance)]. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51468.

9. Rohozin A. (2011) Muzyka konchilas, a oni tantsuiut [The music stopped, and they dance]. *Russkijj polis*, 3, pp. 50–56.

10. Stetsiuk T. I. (2009) Subektna skladova medychnoho strakhuvannia [Subjective component of health insurance]. *Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy*, 5–6, pp. 9–13.

УДК 005.346:[339.13.021:615]

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ МОДЕЛЮВАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ МАРКЕТИНГО-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

Тетяна Володимирівна ШАБЕЛЬНИК

к.е.н., доцент кафедри інформаційних систем і технологій управління Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

E-mail: Tanya.shabelnik@yandex.ua

Анотація. В статті сформульовано основні принципи моделювання бізнес-процесів маркетинго-орієнтованого управління фармацевтичним підприємством. Використання цих принципів дозволить підприємству визначити ефективні напрями управління для забезпечення адаптивної здатності до мінливих умов фармацевтичного ринку та зростання конкурентних переваг даного підприємства з мінімальними витратами ресурсів.

Аннотация. В статье сформулированы основные принципы моделирования бизнес-процессов маркетинго-ориентированного управления фармацевтическим предприятием. Использование этих принципов позволит предприятию определить эффективные направления управления для обеспечения адаптивной способности к изменениям фармацевтического рынка и роста конкурентных преимуществ предприятия с минимальными расходами ресурсов.

Ключові слова: *принципи моделювання, бізнес-процес, маркетинго-орієнтоване управління, фармацевтичний ринок, фармацевтичне підприємство.*

Ключевые слова: *принципы моделирования, бизнес-процесс, маркетинго-ориентированное управление, фармацевтический рынок, фармацевтическое предприятие.*

Постановка проблеми. Організація маркетингової діяльності на сучасних підприємствах розглядається як основа ключових сфер управління. Серед основних її цілей, що орієнтовані на споживача є такі, як досягнення максимально можливого рівня споживання та максимальної споживчої задоволеності, надання споживачам максимально широкого вибору та підвищення якості життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В сучасній науковій літературі з маркетинго-орієнтованого управління багато уваги приділяється питанням організації маркетингової діяльності підприємств та принципам, що її регламентують. Це, перш за все, праці О. М. Азарян [1, 2], Л. В. Балабанової [3], С. В. Близнюка [4], Б. І. Герасимова [5], Ф. Котлера [6], З. Н. Мнушко [7].

Використання цих досліджень в практичній діяльності підприємств дозволяють ефективно вирішувати управлінські проблеми з урахуванням ринкових тенденцій. Але для удосконалення

діяльності фармацевтичного підприємства формалізація бізнес-процесів залишається одним із важливих напрямків ефективного управління. Автором раніше вже зроблено узагальнення та аналіз основних принципів маркетингу різних авторів. Але використання цих принципів маркетингу на фармацевтичному підприємстві є обмеженим, або зовсім незастосовним [8]. Тому, враховуючи обмеження існуючих принципів маркетинго-орієнтованого управління для фармацевтичного підприємства та з урахуванням певних особливостей фармацевтичного ринку, для подальшого ефективного розвитку вітчизняного фармацевтичного підприємства актуальним є формулювання спеціальних принципів моделювання бізнес-процесів маркетинго-орієнтованого управління фармацевтичним підприємством.

Метою статті є синтез принципів моделювання бізнес-процесів маркетинго-орієнтованого управління фармацевтичним підприємством.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. На основі аналізу основних завдань бізнес-процесів маркетинго-орієнтованого управління [9, 10] сформулюємо основні принципи моделювання управління фармацевтичним підприємством:

1. Адаптивність процесу ефективного надання фармацевтичної послуги споживачеві згідно з попитом на відповідний фармацевтичний товар.

Введемо наступні позначення:

FP^I – оптимальна стратегія інформаційної

$$\{FP_0^I, FP_0^S\} \xrightarrow{\lambda_j \downarrow} \{M_j, Z_j\} \Rightarrow \{FP_{0+j}^I, FP_{0+j}^S\} \xrightarrow{\lambda_n \downarrow} \{M_n, Z_n\} \Rightarrow \{FP_T^I, FP_T^S\} \quad (1)$$

Прикладом дестабілізаційних змінних, які приводять до необхідності виконання налаштування траєкторій оптимальних стратегій інформаційної та сервісної підтримки процесу реалізації фармацевтичних товарів можуть бути: зміни попиту на фармацевтичні товари, цін підприємств-конкурентів, вимог споживачі фармацевтичних товарів до якості обслуговування.

2. Прийняття маркетинго-орієнтованих управлінських рішень на фармацевтичному підприємстві з урахуванням прогнозних ситуаційних досліджень динаміки фармацевтичного ринку.

Позначимо загальний обсяг пропозиції фармацевтичних товарів на фармацевтичному підприємстві у момент часу t через $S_x(t)$, керовані змінні системою управління фармацевтичним підприємством у момент часу t через $\omega(t)$, не керовані змінні системою управління фармацевтичним підприємством у момент часу t через $\mu(t)$.

Тоді загальний обсяг пропозиції фармацевтичних товарів на фармацевтичному підприємстві у момент часу t $S_x(t)$ може бути розрахований у виді функції $\omega(t)$ від $\mu(t)$ та:

$$S_x(t) = f(\omega(t), \mu(t)) \quad (2)$$

причому:

$$\omega(t) = d(C_x(t), Q_x(t), D_x(t), P_x(t)) \quad (3)$$

де $C_x(t)$ – множина цін на фармацевтичні товари фармацевтичного підприємства у момент часу t ;

$Q_x(t)$ – множина споживчих характеристик фармацевтичних товарів у момент часу t ;

$D_x(t)$ – множина збутових каналів фармацевтичних товарів фармацевтичного підприємства у момент часу t ;

$P_x(t)$ – множина методів просування фармацевтичних товарів фармацевтичного підприємства у момент часу t .

підтримки процесу реалізації фармацевтичних товарів за період часу T ; FP^S – оптимальна стратегія сервісної підтримки процесу реалізації фармацевтичних товарів за період часу T ; M_j – модуль формування механізму компенсації обурень λ_j ; Z_j – стабілізаційні витрати фармацевтичного підприємства компенсації обурень λ_j .

Визначимо процес налаштування траєкторії оптимальних стратегій інформаційної та сервісної підтримки процесу реалізації фармацевтичних товарів за період часу T наступним виразом:

$$\mu(t) = \phi(C_x^k(t), D_x^k(t), P_x^k(t), W_x(t), N_x(t), G(t), E(t)) \quad (4)$$

де $C_x^k(t)$ – множина цін на фармацевтичні товари підприємств-конкурентів у момент часу t ;

$D_x^k(t)$ – множина збутових каналів фармацевтичних товарів підприємств-конкурентів у момент часу t ;

$P_x^k(t)$ – множина методів просування фармацевтичних товарів підприємств-конкурентів у момент часу t ;

$W_x(t)$ – доходи споживачів фармацевтичних товарів у момент часу t ;

$N_x(t)$ – чисельність споживачів фармацевтичних товарів у момент часу t ;

$G(t)$ – державна політика фармацевтичної галузі у момент часу t ;

$E(t)$ – випадкові фактори на фармацевтичному ринку у момент часу t .

Мета маркетинго-орієнтованого управління на фармацевтичному підприємстві досягається коли загальний обсяг пропозиції фармацевтичних товарів на фармацевтичному підприємстві у момент часу t $S_x(t)$ відповідає прогнозованому рівню попиту на фармацевтичні товари $D_x^{pr}(t)$ у момент часу t :

$$S_x(t) \rightarrow D_x^{pr}(t) \quad (5)$$

а потім продовжує рух за траєкторією:

$$S'_x(t) \in \bar{S}_x(t) \quad (6)$$

3. Оптимальна організація логістичних процесів фармацевтичного підприємства, що забезпечує надання якісної фармацевтичної послуги споживачу з мінімальними витратами.

Позначимо:

S_{lk} – кількість l -го виду фармацевтичного товару, що просувається по k -му логістичному каналу; r_{lk} – вартість просування l -го виду фармацевтичного товару по k -му логістичному каналу; t_{lk} – час просування l -го виду фармацевтичного

товару по k -му логістичному каналу; S – допустима множина розв’язків задачі.

Виразимо функцію мети оптимальної організації логістичних процесів фармацевтичного підприємства у такий спосіб:

$$F(s) = \{Z(s), T(s)\} \rightarrow \min_{s \in S} \quad (7)$$

$$\begin{cases} Z(s) = \sum_l^m \sum_k^n S_{lk} r_{lk} \rightarrow \min; \\ T(s) = \sum_l^m \sum_k^n S_{lk} t_{lk} \rightarrow \min. \end{cases} \quad (8)$$

за умов:

$$\begin{cases} \sum S_{lk} \leq a_l, l=1, m; \\ \sum_{k=1}^n S_{lk} \geq b_k, k=1, n; \\ S_{lk} \geq 0. \end{cases} \quad (9)$$

В результаті реалізації функції мети (7) і умов (9) маємо варіанти розподілу фармацевтичних товарів S_{lk} при мінімальних витратах r_{lk} і часу t_{lk} за логістичними каналами просування фармацевтичних товарів.

4. Формування інтегрованої інформаційної системи безперервного збору, зберігання, обробки та аналізу маркетингової інформації для підтримки процесів прийняття управлінських рішень на фармацевтичному підприємстві.

Позначимо:

P^l – інформаційна послуга інтегрованої інформаційної системи фармацевтичного підприємства; S^Z – підсистема формування запиту на інформаційну послугу інтегрованої інформаційної системи фармацевтичного підприємства, причому:

$$S^Z = \{CP^l, PT^l, Z^l\}, \quad (10)$$

де CP^l – множина споживачів інформаційної послуги інтегрованої інформаційної системи фармацевтичного підприємства;

PT^l – потреба в інформаційній послугі інтегрованої інформаційної системи фармацевтичного підприємства;

Z^l – зміст запиту на інформаційну послугу інтегрованої інформаційної системи фармацевтичного підприємства;

S^P – підсистема надання інформаційної послуги інтегрованої інформаційної системи фармацевтичного підприємства, причому:

$$S^P = \{ZM^l, CP^l\}, \quad (11)$$

де ZM^l – зміст інформації інформаційної послуги інтегрованої інформаційної системи фармацевтичного підприємства, яка відображається в документі.

Підсистеми формування запиту на інформаційну послугу та надання інформаційної послуги інтегрованої інформаційної системи фармацевтичного підприємства формують результат інформаційної послуги REZ^l , який можна представити наступними виразами:

$$REZ^l = \{ZM^l, N^l, T^l, ZT^l, PZ^l\}, \quad (12)$$

де N^l – носій інформації інтегрованої інформаційної системи фармацевтичного підприємства;

T^l – тип документу відображення інформаційної послуги інтегрованої інформаційної системи фармацевтичного підприємства;

ZT^l – засоби технічних і телекомунікаційних систем передачі і візуалізації інформації інтегрованої інформаційної системи фармацевтичного підприємства;

PZ^l – програмне забезпечення передачі і візуалізації інформації інтегрованої інформаційної системи фармацевтичного підприємства.

Таким чином модель інтегрованої інформаційної системи фармацевтичного підприємства, з позиції структурно-функціонального підходу, можна записати у такий спосіб:

$$IIS = \{P^l, REZ^l, ZU^l, R, G\}, \quad (13)$$

де IIS – інтегрована інформаційна система фармацевтичного підприємства;

ZU^l – завдання управління інтегрованої інформаційної системи фармацевтичного підприємства;

R – відношення емерджентності інтегрованої інформаційної системи фармацевтичного підприємства.

G – структура інтегрованої інформаційної системи фармацевтичного підприємства така, що:

$$G = \langle \{PT^l, Z^l, P^l\}, \{G_g\}, \{\rho_{mg}\} \rangle, \quad (14)$$

де $\{G_g\}$ – множинність зв’язків s між елементами інтегрованої інформаційної системи фармацевтичного підприємства;

$\{\rho_{mg}\}$ – множинність кількісних характеристик m зв’язків g елементів інтегрованої інформаційної системи фармацевтичного підприємства.

Відношення емерджентності R задає відповідність між завданням управління IIS та її структурою G у такий спосіб:

$$R: ZU^I \rightarrow G. \quad (15)$$

Реалізація даного принципу моделювання чинить потужну інформаційну підтримку ефективного здійснення перелічених вище принципів моделювання бізнес-процесів маркетинго-орієнтованого управління фармацевтичним підприємством.

Висновки. Таким чином в роботі сформульовано принципи моделювання бізнес-процесів маркетинго-орієнтованого управління фармацевтичним підприємством, використання яких

дозволить системі управління визначити ефективні напрями управління його торговельною діяльністю, динамічними запасами фармацевтичних товарів та контролю бізнес-процесів маркетинго-орієнтованого управління такого типу підприємством. Все це забезпечить фармацевтичне підприємство підвищення здатності адаптуватися до мінливих умов фармацевтичного ринку та зростання його конкурентних переваг з мінімальними витратами ресурсів.

Напрямом подальших досліджень є розробка концепції моделювання маркетинго-орієнтованого управління фармацевтичним підприємством.

Список використаних джерел

1. Азарян О. М. Роздрібна торгівля: розвиток та інновації: монографія / О. М. Азарян та ін. — Донецьк : ДонНУЕТ, 2012. — 375 с.
2. Азарян О. М. Споживчий ринок України: маркетингові дослідження: монографія / О. М. Азарян та ін. — Донецьк : ДонНУЕТ, 2012. — 535 с.
3. Балабанова Л. В. Управління маркетинговою діяльністю підприємства: Монографія / Л. В. Балабанова, Н. М. Гуржій. — Донецьк : ДонНУЕТ, 2010. — 184 с.
4. Близнюк С. В. Маркетинг в Україні: проблеми становлення та розвитку. — 2-ге вид., випр. і доп. — К. : ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2009. — С. 400.
5. Герасимов Б. И. Маркетинговые исследования рынка: учеб. пособие / Б. И. Герасимов, Н. Н. Мозгов. — М. : Форум, 2009. — 336 с.
6. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер. Санкт-Петербург : Прогресс, 2007. — 731 с.
7. Мнушко З. М. Дослідження ринку лікарських засобів / З. М. Мнушко, І. В. Тіманюк // Фарм журн., 2006. — № 6. — С. 52–57.
8. Шабельник Т. В. Основні принципи маркетинго-орієнтованого управління фармацевтичним ринком / Т. В. Шабельник // Економіст: науковий та громадсько-політичний журнал. — Київ, 2014. № 4 (330). — С. 61–62.
9. Виноградова О. В. Реінжиніринг бізнес-процесів торговельних підприємств: монографія / О. В. Виноградова. — Донецьк : ДонДУЕТ, 2006. — 183 с.
10. Шабельник Т. В. Механізми бізнес-процесів маркетинго-орієнтованого управління на фармацевтичному ринку / Т. В. Шабельник // Бізнесінформ. — Харків : ХНЕУ. — 2014. — № 4 (435). — С. 449–453.

JEL CLASSIFICATION: C00, C44

THE BASIC PRINCIPLES OF BUSINESS PROCESSES MODELING OF MARKETING-ORIENTED PHARMACEUTICAL ENTERPRISE MANAGEMENT

Tatyana V. SHABELNIK

Candidate of Science in Economics, Associate Professor, head of Information Systems and Technology Management department of Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky

Summary. The aim of the article is a synthesis of modeling business processes principles of marketing-oriented pharmaceutical market, enterprise management.

Based on the results of the study there are formulated the main principles of modeling business processes, marketing-oriented pharmaceutical

enterprise management. The use of which will enable the system management pharmaceutical company to determine effective management of its trading activities, pharmaceutical products dynamic inventory and control of business processes, marketing-oriented pharmaceutical enterprise management.

Key words: *modeling principles, business processes, marketing-oriented management, pharmaceutical pharmaceutical enterprise.*

Purpose. The aim of the article is a synthesis of modeling business processes principles of marketing-oriented pharmaceutical enterprise management.

Method. In the research process are used: the methods of a systematic approach, adaptation techniques (for a formalization of the principle of the process adaptability of pharmaceutical services effective provision to the consumer in accordance with demand for the pharmaceutical products), methods for constructing structural models of demand (for a formalization of the principle of adopting the marketing-oriented management decisions in the pharmaceutical company taking into account the forecast of case studies of the pharmaceutical market dynamics), methods of mathematical programming (to formalize the principle of pharmaceutical companies optimal logistics processes), methods of structural-functional approach for the formalization of the principle of forming an integrated information

system of continuous data collection, storage, processing and marketing information analysis).

Results. Based on the results of the study there are formulated the main principles of modeling business processes, marketing-oriented pharmaceutical enterprise management. The use of which will enable the system management pharmaceutical company to determine effective management of its trading activities, pharmaceutical products dynamic inventory and control of business processes, marketing-oriented pharmaceutical enterprise management.

Scientific novelty. There are improved principles of business processes modeling of the marketing-oriented pharmaceutical enterprise management.

Practical significance. The results focused on growth enhancing the capacity of pharmaceutical company adaptation to the changing conditions of the pharmaceutical market and increase competitive advantage with minimal resources.

References

1. Azaryan O. M. (2012) Rozdribna tovgivlia: rozvytok ta innovatsii [Retail: innovation and development]. Donetsk, DonNUET.

2. Azarian O. M. (2012) Spozhyvchyi rynek Ukrainy: marketyngovi doslidzhennia [Consumer

markets of Ukraine: market research]. Donetsk, DonNUET.

3. Balabanova L. V., Gourzhii N. M. (2010) Upravlinnia marketyngovoio diialnistu pidpruemstva [Management of the company marketing activities],

Donetsk, DonNUET.

4. Blizniuk S. V. (2009) *Marketyng v Ukraini: problemy stanovlennia ta rozvutky* [Marketing in Ukraine: problems of formation and development]. K. : ITC Publisher "Polytechnic".

5. Gerasimov B. I., Mozgov N. N. (2009) *Marketingove issledovaniia rynku* [Market research]. M. : The Forum.

6. Kotler F. (2007) *Osnovy marketinga* [Fundamentals of marketing]. St. Petersburg, Progress.

7. Mnushko Z. M., Timaniuk I. V. (2006) *Doslidzhennia rynku likarskyh zasobiv* [Market Research drugs]. farm journal., 6, p. 52-57.

8. Shabelnik T. V. (2014) *Osnovni pruntsypy marketyngo-orientovanogo upravlinnia farmatsev-*

tychnym rynkom [The Basic principles of marketing-oriented management in the pharmaceutical market]. The Economist: scientific and political journal, Kiev, 4 (330), pp. 61–62.

9. Vinogradova O. V. (2006) *Reinzhyning biznes-protseiv torgovelyh pidpryemstv* [Reengineering of business processes of commercial enterprises: monograph]. Donetsk, DonDUET.

10. Shabelnik T. V. (2014) *Mehanizmy biznes-protseiv marketyngovo-orientovanogo upravlinnia na farmatsevychnomu rynku* [Mechanisms of business processes, marketing-oriented management in the pharmaceutical market]. Biznesinform, Kharkov, KSEU, 4 (435), pp. 449–453.

УДК 351.72

СУТНІСТЬ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Олег Анатолійович ШЕВЧУК

д.е.н., доцент, заступник директора науково-дослідного центру Університету банківської справи НБУ (м. Київ)

E-mail: Ol.Shevchuk@ukr.net

Анотація. Досліджується формування дієвої системи державного фінансового контролю. Система державного фінансового контролю розглядається як сукупність суб'єкта, об'єкта і засобів і методів контролю, що взаємодіють як єдине ціле в процесі встановлення бажаних результатів виконання, виміру стану об'єкта контролю, аналізу і оцінки даних виміру і вироблення необхідних коригуючих впливів. Виокремлюються проблеми формування єдиної системи державного фінансового контролю та напрями їх усунення.

Аннотація. Исследуется формирование действенной системы государственного финансового контроля. Система государственного финансового контроля рассматривается как совокупность субъекта, объекта и средств и методов контроля, взаимодействующих как единое целое в процессе установления желаемых результатов исполнения, измерения состояния объекта контроля, анализа и оценки данных измерения и выработки необходимых корректирующих воздействий. Выделяются проблемы формирования единой системы государственного финансового контроля и направления их устранения.

Ключові слова: *система державного фінансового контролю, суб'єкти, об'єкти, засоби і методи контролю, системи забезпечення контролю.*

Ключевые слова: *система государственного финансового контроля, субъекты, объекты, средства и методы контроля, системы обеспечения контроля.*

Постановка проблеми. Потребою сьогодення є формування дієвої системи державного фінансового контролю. Сьогодні доволі важливим і актуальним є питання розбудови і становлення цілісної системи державного фінансового контролю в Україні, без вирішення якого неможливо підвищити ефективність виробництва, конкурентоспроможність базових галузей національної економіки, розв'язати проблеми життєдіяльності держави, знизити рівень тінізації економіки і корупції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематикою фінансового контролю в усіх його проявах займалися такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як О. Барановський, І. Басанцов, В. Бурцев, Ю. Воронін, В. Двуреченських, М. Демідов, В. Дяченко, В. Жуков, Н. Залуцька, К. Захаров, О. Козирін, І. Микитюк, Л. Овсяников, С. Опьонишев, В. Пансков, П. Петренко, Н. Погосян, В. Поліщук, В. Родіонова, С. Рябухін, В. Симоненко, С. Степашин, І. Стефанюк, М. Столяров, А. Телепнева, В. Шевчук, В. Шлейніков, С. Шохін, Т. Юнусова та ін.

Високо оцінюючи внесок дослідників у висвітлення теоретико-методологічних засад і практичних аспектів організації ДФК, маємо, однак, зазначити, що на сьогодні залишається низка невирішених проблем у цій сфері. Ключовою з них є проблема функціонування органів державного фінансового контролю на засадах системного підходу, який передбачає, насамперед, пошук шляхів конструктивної взаємодії органів контролю різних рівнів, законодавче забезпечення їх організації і функціонування, єдину методологію спільної діяльності, створення єдиного інформаційного простору.

Мета статті – розробка пропозицій щодо формування ефективної системи державного фінансового контролю.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. В Україні досі відсутня єдина система ДФК, що негативно позначається на результативності і ефективності цього різновиду контрольної діяльності. Відтак потребою сьогодення є формування дієвої системи ДФК. Сьогодні доволі важливим і актуальним є питання розбудови

і становлення цілісної системи ДФК в Україні, без вирішення якого неможливо забезпечити, поступальний соціально-економічний розвиток, реальне реформування бюджетної системи та системи соціального забезпечення, розв'язання нагальних потреб у різних сферах життєдіяльності держави, ефективне використання державної власності, становлення в Україні громадянського суспільства [1].

В економічній і юридичній літературі поняття «система контролю» майже не вживається, а якщо й вживається, то найчастіше без змістовного і термінологічного аналізу. В технічній літературі це поняття вживається широко, оскільки створення скільки-небудь складного технічного об'єкта без системи контролю за його формуванням і функціонуванням практично неможливо. Системами контролю тут називають сукупність: 1) технічних пристроїв, що здійснюють вимір параметрів і контроль стану об'єкта за заданим алгоритмом; 2) засобів контролю і виконавців; 3) засобів контролю і суб'єкта контролю, об'єднаних в інформаційну систему контролю.

Наявність зв'язків між переліченими елементами і необхідність здійснення аналітико-інформаційної роботи підкреслюють, що система контролю є багато в чому інформаційною системою, що базується на обробці великих масивів інформації, для чого необхідне застосування сучасних засобів її опрацювання.

Система контролю трактується і як сукупність організаційної структури і ініційованих її суб'єктами процесів управлінського, технологічного, агентського і оцінювального контролю, що включають методи, засоби і прийоми, які виявляють чи перешкоджають виникненню відхилень фактичного стану об'єкта від устанавленого еталона, для забезпечення досягнення цілей діяльності і його функцій в межах норм, устанавлених нормативно-правовими актами, і оптимальних ризиків [2].

В. Л. Плєскач і К. С. Жадько дещо розширюють ряд елементів системи фінансового контролю, включаючи до нього: суб'єктів, об'єкти, предмет, принципи, методи, форми, види контролю, етапи процесу контролю, прийняття управлінських рішень за результатами контролю [3, с. 86].

Вельми важливим, на наш погляд, є з'ясування сутності системи ДФК. Причому сутність останньої тлумачиться як спрощено як сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих інститутів, які функціонують як єдине ціле, що мають спільні цілі і завдання [4], так і більш комплексно.

Розглядаючи ДФК як соціальну систему, основними характеристиками якої є: елементи (суб'єкт, об'єкт і контрольна дія), зв'язки, межі та середовище, а підсистемами – контролююча і контрольована (підконтрольна), С. М. Клімова робить висновок, що сукупність елементів ДФК може стати системою у разі, коли вона отримує здатність до самоорганізації, саморегулювання, адекватного реагування на зміни в середовищі, де перебуває (адже вона існує в межах конкретної держави з конкретними економічними умовами). Причому така система розглядається дослідницею і як статичне і як динамічне явище [5].

Дослідники висувають систему методичних підходів по побудови системи комплексного контролю в ході виконання проектів, яка, на наше переконання, певною мірою є правомірною, а відтак може бути використана й стосовно формування системи ДФК [6]:

1) структура системи контролю є упорядкованою і цілісною, що передбачає, що система термінологічно і структурно єдина, точно ідентифіковані всі джерела і одержувачі інформації, організація руху потоків інформації несуперечлива;

2) система контролю включає механізм зворотного зв'язку з інформацією про досягнення результатів, що уможливує виявлення виникаючих, в тому числі непередбачуваних, проблем, і корегування дій з метою уникнення негативних відхилень в ході виконання проекту;

3) структура системи контролю має багаторівневий характер. При цьому декомпозиція кожного рівня, що послідовно деталізує опис системи, за складом процесів і зв'язків відповідає єдиному формату, що, зокрема, уможливує заміну вирішення одного завдання великої складності (побудова системи контролю) розв'язанням великої кількості простіших завдань (за елементами і процесами кожного рівня декомпозиції);

4) концепція контролю має цілеспрямований наскрізний характер, що означає, що системоутворюючим чинником є кінцевий результат функціонування системи загалом. Організація процесів всередині системи підпорядкована логіці ієрархії і послідовності руху результатів. Відтак єдність інформації про результати забезпечується як по вертикалі рівнів декомпозиції, так і по горизонталі – від процесу до процесу всередині кожного рівня;

5) в основу побудови системи контролю покладена раціональна організація потоків інформації, що означає, що відправники і одержувачі

інформації точно ідентифіковані, забезпечена цілісність, безперервність і несуперечливість інформаційних потоків;

б) комплексний характер системи контролю передбачає забезпечення

постійних в ході виконання проекту взаємодій з системами планування, бюджетування і регулювання, а також оцінку прогнозу наслідків;

7) система контролю включає механізм верифікації отримуваної від виконавців інформації і стимулювання передачі достовірної інформації про хід виконання робіт по проекту;

8) концепція контролю носить адресний характер. Він націлений на учасників проекту, які приймають рішення про участь в ньому і його фінансуванні: замовника, інвестора і їх представників. Їм необхідно своєчасно одержувати інформацію про відхилення в ході виконання, прогнозні значення тривалості і вартості проекту, мати фінансовий резерв у разі невиконання заданих обсягів в запланований строк.

Втім, на наш погляд, пропонується система методичних підходів по побудови системи комплексного контролю в ході виконання проектів в основному акцентована на інформаційний аспект функціонування контрольної системи і не враховує повною мірою інші важливі підсистеми її формування, функціонування і розвитку.

Система ДФК визначається як поєднання структурної побудови ДФК, сукупності об'єктів та суб'єктів контролю та взаємодія між ними під час здійснення покладених функцій, при цьому необхідно доповнити його метою ДФК. В рамках органів системи визначаються такі складові, як зовнішній, внутрішній, відомчий та спеціалізований ДФК залежно від рівнів проведення [7].

Така система охоплює як нормативно-правову базу, так і органи, що здійснюють державний контроль, та форми і методи контролю [8, с. 203].

Проте, на наш погляд, у даних визначеннях штучно розірвано органічний зв'язок між структурою системи і її об'єктами і суб'єктами, а також неправомірно ототожнюються контролюючі органи й різновиди ДФК, а її забезпечуючі підсистеми зводяться лише до нормативно-правової, організаційної і методичної.

Вбачають у системі ДФК і складний механізм правових, фінансових, економічних, організаційних й інших методів впливу держави з метою забезпечити законність і достовірність фінансових операцій, об'єктивну оцінку їх економічної ефективності і доцільності, а також збільшення доходів бюджету, схоронність і розумне розпоря-

дження державною власністю [9, с. 140]. Однак, на наше переконання, система ДФК, звичайно, не зводиться лише до сукупності методів. Некоректним при цьому виглядає і використане словосполучення «механізм методів».

Розглядається система ДФК і як не строга ієрархія органів фінансового контролю і їх підпорядкованість, а як єдність цілей, принципів і узгодженість дій в сфері фінансового контролю за державними і муніципальними коштами [10]. Проте, на наше переконання, існування системи не може бути без наявності певних органів, а у різних органів ДФК апіорі не може бути однакових цілей.

А. О. Пантелеев під системою ДФК розуміє сукупність взаємодіючих елементів (органів), уповноважених здійснювати основані на єдиних цілях, завданнях і принципах заходи з перевірки, попередження і усунення порушень фінансового законодавства державними і комерційними організаціями в цілях забезпечення розвитку і економічної безпеки держави [11]. Втім, на наш погляд, призначення системи ДФК не може зводитися виключно до перевірки, попередження і усунення порушень фінансового законодавства, а й оцінювати доцільність і ефективність різних аспектів функціонування підконтрольних суб'єктів.

І. І. Іванча, критично оцінюючи домінуюче в економічній літературі теоретичне уявлення про структурування системи ДФК на основі ієрархічності і підпорядкованості системи контролюючих органів вищому незалежному контрольному органу, робить висновок про те, що об'єктивна специфіка розвитку відносно відокремлених складових ДФК не завжди дозволяє забезпечити єдиний контрольний механізм [12].

А Л. Овсяников, зазначає, що загальноприйнятого визначення поняття «система фінансового контролю» не існує, хоча термін широко використовується не лише в літературі, але й у нормативно-правовій, адміністративно-управлінській, навчальній та іншій пов'язаній з ДФК діяльності. Він наголошує, що автори, як правило, не розкривають змісту і особливостей фінансового контролю як суспільно-економічної системи; схему «будь-якої системи контролю» поширюють на систему фінконтролю, не помічаючи, що конструкція, представлена схемою, нелогічна й внутрішньо суперечлива; в ній штучно поєднані власні елементи системи і зовнішні умови її існування. Тому, на його думку, систему фінконтролю слід визначати і досліджувати так, як вона складається в реальній дійсності, в кон-

кретних діях людей, які формують і здійснюють суспільне регулювання і державне управління [13, с. 13-14].

Основна якісна характеристика системи ДФК – її єдність, яка забезпечується повнотою і несуперечливістю законодавчих й інших актів, що становлять правову базу, націленістю діяльності всіх органів контролю на досягнення достовірних результатів ревізій і перевірок на контрольованих напрямках і ділянках, застосуванням при здійсненні контрольних заходів однакових форм і методів контролю [13, с. 15].

Зазначається також, що система ДФК складається з таких елементів: суб'єкт, об'єкт, предмет, принципи, методи; процес контролю і прийняття рішень за його результатами [14].

М. В. Васильєва наголошує, що системою державного контролю, адекватною сучасним умовам управління, є «творча система державного контролю», що базується на процесному і концептуальному підході до управління, яка зможе виступити гарантом прав власників, захисту від чиновників; інструментом верифікації розроблених концепцій, програм і законів; механізмом контролю діяльності урядових органів управління і їх апаратів; перевірки ефективності дії законодавчих актів [15]. Однак, таке визначення, не дає уявлення про сутність даної системи.

На наш погляд, цілком можна погодитись з тим, що загалом дієва система має забезпечувати надійне здійснення ДФК за трьома основними напрямками:

формування і використання всіх державних коштів, незалежно від того, в якому вигляді вони існують – бюджетному чи будь-якому іншому;

діяльність органів виконавчої влади, на які покладено практичне проведення фінансової, бюджетної, кредитної, грошової, податкової та валютної політики;

залучення і використання коштів юридичних і фізичних осіб кредитними й іншими організаціями, яким законодавством надане таке право [13, с. 23].

Втім, вищенаведені напрями, на наш погляд, охоплюють не всі об'єкти ДФК. А відтак вони мають бути доповнені такими аспектами, як використання державної власності; боргова, інвестиційна, митна, антимонопольна політики та політика ціноутворення; формування, роз-

поділ, перерозподіл й використання коштів для здійснення підприємницької діяльності, а також використання підприємницьких структур (насамперед, банків і небанківських фінансових установ) для обслуговування державних коштів; фінансова розвідка процесів, пов'язаних з існуванням «тіньової» економіки, політики в сфері протидії (запобіганням) легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

Єдина система ДФК, на наш погляд, має включати повноцінні підсистеми зовнішнього і внутрішнього ДФК. Водночас, за теорією структурно-функціонального аналізу Е. Дюркгейма, що розглядає будь-який інститут (зокрема і фінансовий) з позицій відповідності певним суспільним потребам, підсистему парламентського ДФК можна уявити як: систему ідей, цінностей, цілей, норм, принципів, нормативно-правових актів, інститутів і відносин, об'єктів і предмету; сукупність завдань і функцій, форм і методів, техніки і технології фінконтролю, оцінку його ефективності тощо [16].

Висновки. Таким чином, узагальнюючи вищенаведене, під системою ДФК, на наш погляд, слід розуміти цілісну взаємопов'язану і взаємозумовлену, ієрархічну та динамічну сукупність моделей, видів, функцій, принципів, цілей, завдань, предметів, суб'єктів, об'єктів, етапів, форм, методів й засобів забезпечення ДФК, призначених для виміру законності, доцільності, результативності і ефективності використання державних фінансових ресурсів і державної власності й реалізації фінансової, бюджетної, податкової, митної, грошово-кредитної, валютної, боргової, інвестиційної, антимонопольної політики та політики ціноутворення; здійснення підприємницької діяльності; фінансової розвідки процесів, пов'язаних з існуванням «тіньової» економіки, політики в сфері протидії (запобігання) легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму; вироблення і вжиття необхідних для їх вдосконалення превентивних і коригуючих заходів.

Наведене визначення відрізняється від існуючих визначень характеру взаємозв'язку між її елементами, уточненням їх переліку і мети використання, розширенням предмету ДФК, що дає чіткі орієнтири для формування такої системи.

Список використаних джерел:

1. Піхоцький В. Ф. Система державного фінансового контролю як інструмент соціально-економічного розвитку [Електронний ресурс] / В. Ф. Піхоцький. — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/VNULP/Management/2009_647/32.pdf.
2. Курныкина О. В. Модернизация системы контроля в кредитных организациях : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра экон. наук : спец. 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / О. В. Курныкина. — М., 2011. — 46 с.
3. Плєскач В. Л. Фінансовий контроль у контексті трансформаційних процесів економіки / В. Л. Плєскач, К. С. Жадько // Фінанси України. — 2009. — № 6. — С. 85–92.
4. Табунщикова Т. Ф. Становление и развитие муниципального финансового контроля : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Т. Ф. Табунщикова. — М., 2006. — 24 с.
5. Клімова С. М. Інституціональна організація фінансового контролю на центральному рівні державного управління : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. наук з державного управління : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / С. М. Клімова. — Х., 2003. — 19 с.
6. Олексієнко Ю. Г. Контроль хода исполнения инвестиционных проектов : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (теория управления экономическими системами)» / Ю. Г. Олексієнко. — М., 2005. — 19 с.
4. Шевченко Н. В. Реформування системи державного фінансового контролю в Україні: проблеми та перспективи / Н. В. Шевченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. — Вип. 29. — Суми, 2010. — С. 321–325.
5. Жураковський де Сас Т. Б. Проблеми і стратегічні пріоритети розвитку системи державного фінансового контролю / Т. Б. Жураковський де Сас // Стратегічні пріоритети. — 2009. — № 2. — С. 200–204.
6. Демидов М. В. Государственный финансовый контроль как важная составляющая управления финансами страны : правовой аспект / М. В. Демидов // Фундаментальные и прикладные исследования корпоративного сектора экономики. — 2013. — № 1. — С. 140–144.
7. Федеральный закон от 30 декабря 2008 г. № 307-ФЗ «Об аудиторской деятельности» (с изменениями от 1 июля, 13, 28 декабря 2010 г., 4 мая, 1, 11 июля 2011 г.). — КонсультантПлюс, 2011.
8. Пантелеев А. А. Развитие системы взаимодействия органов таможенного, налогового и финансового контроля деятельности организации : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами – сфера услуг)»; 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / А. А. Пантелеев. — М., 2008. — 29 с.
9. Иванча И. И. Развитие государственного финансового контроля в системе таможенных органов : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / И. И. Иванча. — Ростов-на-Дону, 2009. — 24 с.
10. Овсянников Л. Н. Ключевые проблемы формирования системы государственного финансового контроля / Л. Н. Овсянников // Финансовый журнал. — 2010. — № 1. — С. 11–24.
11. Ангелина И. А. Стратегический аудит в системе государственного финансового контроля [Электронный ресурс]. — Режим доступу : http://teoria-ractica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2013/3/ekonomika/angelina.pdf.
12. Васильева М. В. Государственный финансовый контроль в управлении регионом [Электронный ресурс] / М. В. Васильева. — Режим доступу : <http://www.smartcat.ru/RegionEconomic/Portfolio.shtml>.
13. Герасимов В. Парламентский контроль исполнения бюджета [Электронный ресурс] / В. Герасимов. — Режим доступу : www.observer.materik.ru/observer/N5/5_13.htm.

JEL CLASSIFICATION: G18

ESSENCE OF STATE FINANCIAL CONTROL

Oleg A. SHEVCHUK

Doctor of Science in Economics, Associate Professor, Deputy Director of the Research Center of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Summary. The formation of the effective financial control system was studied. The financial control system is considered as a set of subject, object and means and methods of control that interact as a single whole in the process of establishing the desired

results of performance, measuring the state of control object, analysis and evaluation of measurement and making the necessary corrective actions. The problems of forming the unified financial control system and ways to eliminate them were distinguished.

Key words: *state financial control system, subjects, objects, means and methods of control system, system of providing the control.*

Ukraine still no single system SFC, which affects the efficiency and effectiveness of this kind of control. Hence the need today is to develop an effective system SFC. Today is quite important and topical issue of building and becoming integrated system SFC in Ukraine, which is impossible without resolving ensure progressive socio-economic development, real reform of the budget system and the social security system, meeting urgent needs in different spheres of the state, effective use state ownership formation civil society in Ukraine.

We believe that an effective system should provide reliable implementation SFC in three main areas:

formation and use of public funds, no matter in what form they exist – the budget or any other;

executive branch agencies in charge of practical financial, credit, currency, tax and currency policy;

involvement and use of legal and natural persons credit and other organizations that legislation provided by law.

However, the above lines, in our opinion, do not cover all items SFC. Hence they should be complemented by issues such as the use of state property;

debt, investment, customs, competition policy and pricing; formation, distribution, redistribution and use of funds for business and the use of businesses (primarily banks and NBFIs) for the maintenance of public funds; financial intelligence processes associated with the existence of “shadow” economy, politics AML (prevention) legalization of proceeds from crime and terrorist financing.

Thus, under the system SFC, in our opinion, should be understood coherent interconnected and interdependent, dynamic and hierarchical set of models, types, functions, principles, goals, objects, subjects, objects, stages, forms, methods and means of ensuring SFC designed to measure the legality, appropriateness, effectiveness and efficiency of public funds and public property and implementation of financial, tax, customs, monetary, foreign exchange, debt, investment, competition policy and pricing; of business; Financial Intelligence processes associated with the existence of “shadow” economy, politics AML (prevention) legalization of proceeds from crime and terrorist financing; development and use of necessary improvements to their preventive and corrective measures.

References

1. Pikhotskyi V. F. Systema derzhavnoho finansovoho kontroliu yak instrument sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [The system of financial control as a tool for social and economic development]. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/VNULP/Menagement/2009_647/32.pdf.

2. Kurnykina O. V. (2011) Modernizatsija sistemy kontrolja v kreditnykh orhanizatsijakh [Modernization of monitoring credit institutions]. Extended abstract of candidate's thesis. M.

3. Pleskach V. L., Zhadko K. S. (2009) Finansovy kontrol u konteksti transformatsiinykh protsesiv

ekonomiky [Financial control in the context of the transformation processes of the economy]. *Finansy Ukrainy*, 6. pp. 85–92.

4. Tabunshchykova T. F. (2006) Stanovlenie i razvitie munitsypalnogo finansovoho kontrolja [Formation and development of municipal financial control]. Extended abstract of candidate's thesis. M.

5. Klimova S. M. (2003) Instytutsionalna orhanizatsiia finansovoho kontroliu na tsentralnomu rivni derzhavnogo upravlinnia [Institutional organization of financial control at the central level of government]. Extended abstract of candidate's thesis. KH., 2003.

6. Oleksienko Yu. H. (2005) Kontrol khoda ispolnenija investitsionnykh proektov [Monitoring the progress of execution of investment projects]. Extended abstract of candidate's thesis. M.

7. Shevchenko N. V. (2010) Reformuvannia systemy derzhavnogo finansovoho kontroliu v Ukraini: problemy ta perspektyvy [Reform of state financial control in Ukraine: Problems and Prospects]. Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy: zb. nauk. Prats, 29. Sumy, 321–325.

8. Zhurakovskiy de Sas T. B. (2009) Problemy i stratehichni priorytety rozvytku systemy derzhavnogo finansovoho kontrolyu [Problems and strategic priorities of public financial control system]. Stratehichni priorytety, 2. pp. 200–204.

9. Demydov M. V. (2013) Hosudarstvennyi finansovy kontrol kak vazhnaja sostavljajushchaja upravlenija finansamy strany : pravovoj aspekt [State financial control as an important component of the country's financial management: legal aspects]. Fundamentalnye i prykladnye issledovanija korporativnoho sektora ehkonomiki, 1. pp. 140–144.

10. Federalnyj zakon ot 30 dekabrya 2008 h. № 307-FZ “Ob auditorskoj dejatelnosti” (s izmenenijami ot 1 ijulja, 13, 28 dekabrya 2010 h., 4 maja, 1, 11 ijulja 2011 h.) [The Federal Law “On Auditing”]. KonsultantPljus, 2011.

11. Panteleev A. A. (2008) Razvitie systemy vzaimodejstvija orhanov tamozhennogo, nalohovoho i finansovoho kontrolja dejatelnosti orhanizatsij [Development of the system of interaction of customs, tax and financial control of the organization]. Extended abstract of candidate's thesis. M.

12. Ivancha I. I. (2009) Razvitie hosudarstvennoho finansovoho kontrolja v sisteme tamozhennykh orhanov [Development of state financial control in the system of customs authorities]. Extended abstract of candidate's thesis. Rostov-na-Donu.

13. Ovsjannikov L. N. (2010) Ključevye problemy formirovanija systemy hosudarstvennoho finansovoho kontrolja [Key issues in the formation of the state financial control]. *Finansovy zhurnal*, 1. pp. 11–24.

14. Anhelina I. A. Stratehicheski audit v sisteme hosudarstvennoho finansovoho kontrolja [Strategic audit in the system of state financial control]. Retrieved from http://teoria-ractica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2013/3/ekonomika/angelina.pdf.

15. Vasileva M. V. Hosudarstvennyj finansovyj kontrol v upravlennii rehionom [State financial control in the management of the region]. Retrieved from <http://www.smartcat.ru/RegionEconomic/Portfolio.shtml>.

16. Herasimov V. Parlamentski kontrol ispolnenija bjudzheta [Parliamentary oversight of budget execution]. Retrieved from www.observer.materik.ru/observer/N5/5_13.htm.

УДК 657

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ПРИБУТКУ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ

Марія Володимирівна ЯКИМЕНКО

здобувач кафедри обліку і аудиту Житомирського державного технологічного університету
E-mail: mashay1990@ukr.net

Анотація. В статті розглянуто вплив ризик-орієнтованого управління на методику економічного аналізу прибутку, враховуючи структуру інформаційного запиту груп заінтересованих осіб. З метою вирішення поставлених перед ризик-орієнтованим управлінням завдань, запропоновано використання прикладних прийомів стратегічного аналізу та інструментарію адаптивного фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємств.

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы влияния риск-ориентированного управления на методику экономического анализа прибыли, учитывая структуру информационного запроса групп заинтересованных лиц. Для решения поставленных перед риск-ориентированным управлением задач, предложено использование практических приемов стратегического анализа и инструментария адаптивного финансового механизма обеспечения прибыльности предприятий.

Ключові слова: прибуток, економічний аналіз, стратегічний аналіз, ризик-орієнтоване управління, ризик.

Ключевые слова: прибыль, экономический анализ, стратегический анализ, риск-ориентированное управление, риск.

Постановка проблеми. Економічні умови в Україні характеризуються кризовими явищами, посиленням конкуренції, існуванням та поширенням інформаційних війн, що зумовлює необхідність впровадження нових методів управління підприємством з метою забезпечення його ефективного функціонування. В таких умовах актуальними завданнями є ідентифікація ризиків господарської діяльності з метою розробки відповідних моделей управління. Визначення характеру ймовірних ризиків, оцінка їх впливу на діяльність підприємства, заздалегідь розроблений антикризовий інструментарій є одним з важливих завдань планування господарської діяльності.

Прибуток є одним з важливих показників діяльності, що визначає можливість інноваційного розвитку, реконструкції та модернізації виробництва. Прибуток визначається як головна економічна ціль функціонування підприємства, результат його діяльності та розвитку, мотиваційний фактор та показник успішності підприємства.

Протягом 2013 р. спостерігалось зниження прибутковості підприємств України [1]: підприємства України, за винятком малих підприємств, банків та бюджетних установ, в 2013 р. отримали 24,722 млрд грн прибутку до оподаткування, що в 3,4 рази нижче показника за 2012 р. (84,924 млрд грн). За інформацією Держкомстату, у 2013 р. порівняно з 2012 р. фінансовий результат прибуткових підприємств знизився на 22,6 % – до 161,116 млрд грн.

Найбільше зниження прибутку відбулося в галузях: діяльність у сфері адміністративного та додаткового обслуговування – на 85,4 %, до 902,1 млн. грн.; будівництво – на 57,4 %, до 2 млрд. 792 млн. грн. У 2013 р. порівняно з 2012 р. збиток підприємств зріс на 10,6 % – до 136 млрд. 394 млн. грн. Найбільше зростання збитку спостерігалось в галузях: виробництво машин та устаткування – на 109,7 %, до 1 млрд. 332 млн. грн.; поставка електроенергії, пари – на 87 %, до 10 млрд. 549 млн. грн.; водопостачання – на 84,4 %, до 1 млрд. 733 млн. грн. [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми формування, розподілу та використання прибутку досліджували вчені: І. В. Алексєєв, В. М. Гриньова, В. О. Занора, О. А. Лаговська, І. А. Панченко, Е. В. Чернодубова, Л. О. Чорна та інші. Однак питання використання показників прибутку в умовах ризик-орієнтованого управління залишається недостатньо дослідженими.

Мета статті – обґрунтування доцільності використання інструментарію адаптивного фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємств в системі ризик-орієнтованого управління.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Для прийняття управлінських рішень необхідним є проведення стратегічного аналізу, орієнтованого на забезпечення виконання функції управління, що орієнтована на перспективу, має високий рівень невизначеності, досліджує економічну систему за параметрами, що визначають її майбутній стан.

Стратегічний аналіз підприємства направлений на визначення важливих особливостей зовнішнього та внутрішнього середовищ, які ймовірно впливатимуть на досягнення економічних цілей в коротко- та довгостроковій перспективі. Сучасні умови функціонування вітчизняних підприємств характеризуються високим рівнем невизначеності та ризиковості, що пов'язано із відсутністю інформації та можливістю прогнозування ймовірності настання майбутніх подій та їх вплив на фінансові результати діяльності підприємства. Невизначеність ситуації формує множину можливих варіантів, які повинні врахувати управлінці в процесі формування економічної стратегії.

Науковці визначають, що в сучасних умовах розвитку теорії та практики управління характеризується переходом від традиційного ризик-менеджменту до інтегрованого, та пов'язують такі зміни динамічністю економічних процесів і необхідністю врахування чинників зовнішнього та внутрішнього середовищ у діяльності підприємств [2].

На думку В. В. Хмирова «сучасне розуміння ризик-менеджменту базується на концепції «прийнятного ризику», відповідно до якої основною метою процесу управління ризиком є надання максимальної стійкості усім видам діяльності підприємства шляхом утримання загального ризику (очікуваного рівня витрат) в заданих стратегією розвитку підприємства межах» [3, с. 83].

Так, Р. Ф. Абдулаєв вважає, що кінцева мета

ризик-орієнтованого управління відповідає основній функції підприємництва, яка полягає в отриманні максимально можливого рівня прибутку за умов оптимального та прийнятного для підприємця співвідношення прибутку та ризику [4, с. 68]. Таким чином, ризик-орієнтоване управління є динамічним процесом виконання управлінських функцій: планування, організації, мотивування, контролю та регулювання.

Діяльність підприємства в умовах ризик-орієнтованого управління передбачає вдосконалення організації та методики економічного аналізу з метою формування науково обґрунтованих висновків щодо об'єктів дослідження. До основних переваг ризик-орієнтованого підходу управління підприємством належать:

- виявлення ризиків та інформування управлінського персоналу з метою розробки відповідної моделі управління;

- розробка та провадження превентивних заходів з метою планування та управління в існуючих умовах функціонування, що передбачають впровадження комплексу заходів щодо профілактики, нейтралізації та зменшення впливу ризиків;

- орієнтованість на результат з метою досягнення стратегічних і поточних цілей підприємства, зростання конкурентоздатності підприємства.

Прибуток є одним з найважливіших показників діяльності підприємства, що, об'єднуючи всі сторони його функціонування, відображає ефективність та результативність використання ресурсів в процесі господарської діяльності. Особливості організації економічного аналізу прибутку полягають також у необхідності перманентного дослідження динаміки даного показника, задля забезпечення можливості прогнозування та виявлення як перспективних напрямів розвитку підприємства, так і уникнення ризикової діяльності, забезпечення можливості формування та реалізації системи превентивних заходів.

Ризик-орієнтоване управління прибутком традиційно направлене на його максимізацію в сприятливих умовах господарювання, або мінімізацію негативних наслідків у разі настання несприятливих подій, та передбачає прийняття управлінських рішень на етапах формування, розподілу та використання прибутку [5]. Економічний аналіз прибутку в нових умовах повинен бути направлений не тільки на формування, розподіл та аналіз

резервів збільшення прибутку, але й на вивчення внутрішніх (середовище функціонування підприємства, ризики та фактори формування прибутку) та зовнішніх чинників впливу, що сприятиме відповідності такого економічного аналізу новим умовам функціонування підприємства (зокрема в умовах невизначеності) та запитам управління.

В таких умовах необхідним завданням для управлінського персоналу підприємства є адаптація до нестабільного середовища, що вимагає гнучкого формування фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємства.

Як зазначає Е. В. Чернодубова вирішення завдання з розвитку фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємств на підставі адаптивного підходу має дві складові:

1. формування адаптивного фінансового механізму орієнтоване на збалансованість фінансових відносин та пристосування до змінних умов

господарювання;

2. розробка інструментів реалізації цього механізму спрямоване на забезпечення гнучкої фінансової політики [6].

Так змінюється традиційний підхід до формування, розподілу та використання прибутку, що, пристосовуючись до змін середовища, зумовлює розгляд фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємств на основі адаптивного підходу як комплексу скоординованих методів, інструментів і важелів, що забезпечують збалансованість фінансових відносин. З такою метою використовуються інструменти аналізу та прогнозування показників прибутковості та їх коригування на підставі змін зовнішнього і внутрішнього середовища.

Концептуальні основи адаптивного фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємства наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Концептуальні основи адаптивного фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємств за Е. В. Чернодубовою

Параметр	Характеристика
Мета	Створення сприятливих фінансово-економічних умов для реалізації коротко- і довгострокових фінансових цілей і перспективних рішень у сфері забезпечення прибутковості підприємства
Принципи	Системності; комплексності; орієнтованості; збалансованості інтересів; гнучкості; безперервності функціонування; ефективності; різноманітності; інтегрованості; ієрархічності; інвестиційної керованості; дивідендної керованості; альтернативності розробки управлінських рішень; врахування впливу фінансового ризику
Об'єкт	Фінансові відносини в сфері формування, розподілу і використання прибутку підприємства
Суб'єкти	Внутрішні по відношенню до підприємства (організаційні структури управління прибутком підприємства), зовнішні (державні органи управління, споживачі продукції)
Механізм реалізації	Прогнозування прибутку з урахуванням змін ринкового середовища, розробка гнучкої фінансової політики, заходів щодо підвищення ефективності діяльності підприємств
Інструментарій	1) Інструменти: оцінка прибутковості підприємства на основі CVP-аналізу, оцінка впливу прибутку на ефективність, оцінка впливу фінансового ризику на результати діяльності підприємства, прогнозування прибутку; 2) фінансові важелі: кредитна, податкова, інноваційна, інвестиційна, дивідендна політики
Вимоги	Гарантування одержання підприємством прибутку; цілеспрямованість кожного елемента фінансового механізму; спрямування дії усіх елементів механізму на забезпечення прибутковості підприємства; зворотний зв'язок елементів фінансового механізму різних рівнів; своєчасне реагування фінансового механізму на зміни середовища
Методики оцінки ефективності	Аналітичні, експертні, середньоарифметичної оцінки, графічні

Таблиця 1 (продовження)

Системи забезпечення	<p>1. Нормативно-правове забезпечення: законодавчі акти, постанови, накази й інші правові документи виконавчих і законодавчих гілок влади, устави господарюючих суб'єктів; норми і нормативи оборотних коштів, норми амортизаційних відрахувань, ставки заробітної плати, податкові ставки, збори, платежі, тарифи;</p> <p>2. інформаційне забезпечення: інформація щодо фінансової стабільності та платоспроможності партнерів і конкурентів, ринкових цін, курсів валют, відсотків на товарному, кредитному, фондовому і валютному ринках;</p> <p>3. забезпечення фінансовими ресурсами: самофінансування, оренда, кредитування, бюджетне фінансування, акціонування, інвестування</p>
----------------------	--

Джерело: узагальнено автором на основі [6]

Таким чином, концептуальні основи адаптивного фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємства включають мету, принципи, об'єкт та суб'єкти, механізм реалізації, інструментарій, методи оцінки ефективності та системи забезпечення.

Розглядаючи необхідність розрахунку інтегрального показника прибутку як загального індикатора для подальшого аналізу його складових та вибору напряму діяльності підприємства, Л. О. Чорна визначає, що прийняття «обґрунтованих організаційно-технічних і господарсько-управлінських рішень доцільно використовувати системи моніторингу та аналізу показників прибутковості та їх залежності від зовнішніх (ринкових, правових, адміністративних) та внутрішніх (матеріально-технічних, організаційно-управлінських, стратегічних, інформаційних, економічних, соціальних) факторів» [7].

Основні показники економічного аналізу прибутку включають показники рентабельності (загальна рентабельність підприємства, рентабельність власного капіталу, рентабельність виробничих засобів), показники прибутковості (валова прибутковість від реалізації продукції (робіт, послуг), прибутковість основної, операційної, інвестиційної та фінансової діяльності), факторний аналіз та інтегральну оцінку (інтегральний показник прибутку).

Аналіз прибутковості, зокрема аналіз показників за індикатором рентабельності основної діяльності, дозволяє виявити ефективні та неефективні напрями функціонування підприємства та внести необхідні зміни. Подібно використовуючи фінансові важелі адаптивного механізму забезпечення прибутковості передбачається оцінка податкової, інноваційної, інвестиційної, кредитної та дивідендної політики підприємства.

Послідовність аналізу ефективності фінансових важелів механізму забезпечення прибутковості підприємств за Е. В. Чернодубовою представлена блоками:

1) податкова політика – оцінюється шляхом порівняння її альтернативних варіантів за показниками оподаткування доходів, витрат і прибутку та пільгового оподаткування;

2) інноваційна політика – передбачає середньозважену оцінку відносних показників, що відображають стан до і після інноваційних перетворень;

3) інвестиційна політика – здійснюється через інтегральну оцінку ефективності капітальних і фінансових вкладень;

4) кредитна політика – передбачає оцінку ефективності інвестицій в дебіторську заборгованість та змін її вартості;

5) дивідендна політика – оцінюється на основі показників прибутковості акцій і дивідендного доходу. Ефективність фінансових важелів механізму забезпечення прибутковості підприємства оцінюється наступними методами: інвестиційної політики – методом середньо геометричної оцінки; інноваційної політики – методами експертної та середньоарифметичної оцінки, графічним методом; податкової, дивідендної і кредитної політики – аналітичними методами [8].

Таким чином, економічний аналіз прибутку в умовах ризик-орієнтованого управління набуває рис стратегічного аналізу, який, використовуючи різні прикладні прийоми, забезпечує досягнення стратегічних управлінських цілей. Зокрема, для економічного аналізу прибутку підприємства в умовах ризик-орієнтованого управління основними прикладними прийомами стратегічного аналізу передбачено наступні:

1) стратегічний аналіз макрооточення підприємства (аналіз інформаційних оглядів, проєктів, звітів, статистичних довідок, економічне

моделювання);

2) стратегічний аналіз безпосереднього оточення – галузі і конкуренції (аналіз життєвого циклу галузі, якісні методи прогнозування, імітаційне моделювання, методи експертних оцінок);

3) стратегічний фінансовий аналіз (в даному випадку передбачається розрахунок фінансових коефіцієнтів щодо формування, розподілу та використання прибутку);

4) аналіз стратегії та прийняття стратегічних рішень (матриця вибору головної стратегії, аналіз ключових факторів, методи експертних оцінок, підготовка стратегічного плану) [8].

Досліджуючи роль стратегічного аналізу в управлінні виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств проф. Л. О. Мармуль ідентифіковано найбільш поширені методи, які застосовуються в стратегічному аналізі (табл. 2).

Таблиця 2

Методи та моделі стратегічного аналізу за Л. О. Мармуль

Показники	Методи, підходи, моделі стратегічного аналізу
Методи прогнозування	Якісні методи прогнозування (анкетування, колективні і індивідуальні експертні оцінки), кількісні методи прогнозування (екстраполяція, регресійний аналіз), прогнозування банкрутства тощо
Аналіз внутрішнього і зовнішнього середовища	SWOT-аналіз, метод SPACE, прогностичні методи, економіко-статистичні методи, імітаційне моделювання, сценарний аналіз, матриця можливостей, матриця погроз, експертні методи тощо
Стратегічний аналіз фінансових результатів	Опрацювання звітів, регресійний метод, метод нормативних коефіцієнтів, лінійний тренд тощо
Стратегічний аналіз конкурентних позицій підприємства	Модель BCG, модель GE/McKinsey, матриця Shell/DPM, бенчмаркінг тощо
Анкетування	Суцільне (охоплюються великі групи населення), вибіркове (здійснюють опитування певної групи учасників); усне (за типом інтерв'ю) та письмове (робота з бланковими анкетами); індивідуальне та групове
Стратегічний управлінський аналіз	Модель GE/McKinsey, крива досвіду, експертні оцінки, математичні методи – аналіз (рейдів, факторний аналіз, розрахунок середніх показників, спеціальних коефіцієнтів тощо)

Джерело: узагальнено автором на основі [9]

Примітки:

SWOT-аналіз – аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, можливостей та загроз;

Модель BCG – визначення співвідношення зростання ринку (попиту) і порівняння стратегічних зон господарювання;

Модель GE/McKinsey – комплексний показник розвитку ринку та конкурентоспроможності підприємства;

Матриця Shell/DPM – оцінка грошового потоку

Моделі та методи стратегічного аналізу забезпечують досягнення мети – виявленню стану впливів і обмежень, що накладаються на стратегічний вибір.

Однак, Г. Ю. Гедройц та О. І. Маслак [10], досліджуючи сучасні технології стратегічного планування на машинобудівних підприємствах України, наголошують на необхідності врахування галузі, рівня конкуренції на ринку, масштабів діяльності підприємства при здійсненні стратегічного аналізу. Зокрема, залежно від масштабу підприємства можна використовувати більш прості моделі, які враховують лише один внутрішній фактор та більш складні – багатофакторні. Інструментарій стратегічного

планування залежить від того, чи є підприємство вузькопрофільним чи диверсифікованим, а підходи до стратегічного планування діяльності підприємства залежать від критеріїв: якщо основним орієнтиром є розмір підприємства; якщо основним орієнтиром є врахування інтересів акціонерів; умови високої конкуренції на ринку галузі; якщо основним орієнтиром є розвиток довгострокової перспективи; якщо освоєні напрямки для забезпечення діяльності підприємства не мають потенціалу подальшого розвитку.

Взаємопов'язаність складових та взаємоузгодженість основних завдань та цілей економічного аналізу прибутку в ризик-

орієнтованому управлінні, стратегічного забезпечення прибутковості підприємств аналізу та адаптивного фінансового механізму систематизовано на рис. 1.

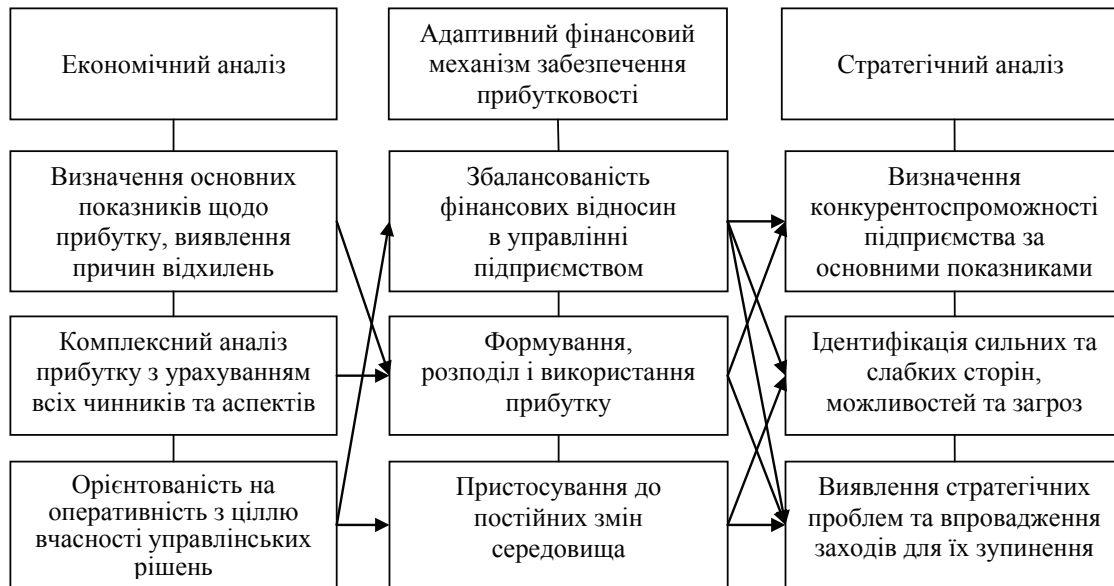

Рис. 1. Особливості впливу ризик-орієнтованого управління на методику економічного аналізу прибутку

Таким чином, основні завдання економічного та стратегічного аналізу щодо прибутку, адаптивного фінансового механізму забезпечення прибутковості потребують розгляду як системи, взаємодії у динаміці, оскільки такий підхід уможливує ризик-орієнтоване управління прибутком на підприємстві.

Висновки. Ризик-орієнтований підхід до організації економічного аналізу прибутку дозволяє ідентифікувати як зовнішні, так і внутрішні ризики, виявити ключові з них, розробити відповідну модель управління з метою їх нейтралізації, зменшення впливу та профілактики. Важливим аспектом, що сприятиме поставленим цілям, є формування якісного інформаційного забезпечення, що відповідає запитам користувачів.

В умовах змін ринкового середовища та ризик-орієнтованого управління запропоновано використовувати адаптивний фінансовий механізм в частині формування, розподілу та вико-

ристання прибутку підприємства. Розглянутий вплив фінансових важелів на різні види діяльності підприємства та показники прибутковості, уможливили реалізацію фінансового механізму підприємства в частині збереження доходів у майбутньому, забезпечення беззбитковості діяльності, покращення значень показників діяльності підприємства.

Визначивши особливості організації економічного аналізу прибутку при ризик-орієнтованому управлінні, виявлено його наближеність до стратегічного аналізу, що зумовило дослідження складових та особливостей його здійснення в різних галузях. Розробка механізму стратегічного планування є необхідним елементом ризик-орієнтованого управління та передбачає адаптивність до мінливих умов зовнішнього середовища, сприяє прийняттю вчасних адекватних управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. В Україні знизилася прибутковість підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ua-ekonomist.com/6608-v-ukrayin-znizilasya-pributkovstv-pdpriyemstv.html>.

2. Занора В. О. Ризик-орієнтоване управління виробничо-технологічними витратами машинобудівних підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.business-inform.net/pdf/2014/4_0/157_161.pdf.

3. Хмыров В. В. правление рисками: современные международные стандарты / В. В. Хмыров // Социально-политические науки. — 2013. — № 2. — С. 82-85.

4. Абдуллаев Р. В. оглы. Учет фактора риска и организация риск-менеджмента на предприятиях реального сектора / Р. В. оглы Абдуллаев // AZƏRBAYCANIN VERGİ XƏBƏRLƏR — 2011. — № 8. — С. 63–78.

5. Панченко І. А. Нові підходи до організації бухгалтерського обліку в умовах впровадження ризик-орієнтованого управління прибутком [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/5458/1/80.pdf>.

6. Чернодубова Е. В. Инструменты адаптивного финансового механизма обеспечения прибытковости предприятий [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvfbi_2013_3_10.pdf.

7. Чорна Л. О. Прибуток як інтегральний показник господарської діяльності підприємства [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1997>.

8. Стратегічний аналіз – основа стратегічного управління підприємством [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://pidruchniki.com/1856080840761/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/strategichniy_analiz_osnova_strategichnogo_upravlinnya_pidpriyemstvom].

9. Мармуль Л. О. Роль стратегічного аналізу в управлінні виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/152.pdf>.

10. Гедройц Г. Ю. Сучасні технології стратегічного планування на машинобудівних підприємствах України / Г. Ю. Гедройц, О. І. Маслак // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=545>.

JEL CLASSIFICATION: M49

FEATURES OF THE ECONOMIC ANALYSIS OF PROFIT UNDER IMPLEMENTATION OF RISK-ORIENTED MANAGEMENT

Maria V. YAKYMENKO

Researcher of the Department of Accounting and Auditing Zhytomyr State Technological University

Summary. The article considers the impact of risk-based management on methods of economic analysis of profit, taking into account the structure of information request of interested user groups. In

order to solve the risk-based management tasks, the use of applied methods of strategic analysis and tools of adaptive financial mechanism to provide the profitability of enterprises have been proposed.

Key words: *profit, economic analysis, strategic analysis, risk-based management, risk.*

In conditions of crisis phenomena, increased competition, the existence and extent of information was the relevant task of entity management process is to identify the risks of economic activity in order to develop appropriate management models. Determining the features of probable risks, assessment of their impact on business, beforehand designed anti-crisis instruments are the important tasks of business planning.

For decision-making it is necessary to conduct strategic analysis focused on the implementation of management function oriented to perspective, which has a high level of uncertainty, explores the economic system by the parameters that determine its future state. Scientists determine that today's conditions of development of theory and practice of management are characterized by the transition from traditional risk management to integrated, the ultimate goal of

which corresponds to the basic function of business, which is to obtain the highest possible level of profit with optimal and acceptable to the entrepreneur ratio of profit and risk.

Defining the organization features of economic analysis of profit in conditions of risk-oriented management its proximity to the strategic analysis has been revealed that led to study of components and features of its implementation in various fields. The development of a mechanism for strategic planning is an essential element of risk-based management and provides adaptability to changing environmental conditions, promotes timely appropriate management decisions. The main tasks of economic and strategic analysis of profit, adaptive financial mechanism to ensure profitability should be observed as a system, as interaction in dynamics, as well as this approach allows risk-based management of profit at the enterprise.

References

1. V Ukraini znyzylasia prybutkovist pidpriemstv [In Ukraine profitability has decreased]. Retrieved from <http://ua-ekonomist.com/6608-v-ukrayin-znyzilasya-pributkovst-pdpriemstv.html>.

2. Zanova V. O. Ryzyk-orientovane upravlinnia vyrobnycho-tekhnolohichnymi vytratamy mashyn-obudivnykh pidpriemstv [Risk-based management of production and technological costs at the machine-building enterprises]. Retrieved from http://www.business-inform.net/pdf/2014/4_0/157_161.pdf.

3. Khmyrov V. V. (2013) Pravlennie riskami: sovremennye mezhdunarodnye standarty [Risk management: modern international standards]. Social and political sciences, 2, 82-85.

4. Abdullaev R. V. ogly (2011) Uchet faktora riska i orhanizatsija risk-menedzhmenta na predpriyatijakh real'noho sektora [Risk management and the organization of risk management at the enterprises of real sector]. AZƏRBAYCANIN VERGİ XƏBƏRLƏR 8, 63-78.

5. Panchenko I. A. Novi pidkhody do orhanizatsii bukhhalterskoho obliku v umovakh vprovadzhennia ryzyk-oriientovanoho upravlinnia prybutkom [New approaches to organization of accounting in the implementation of risk-based management of profit]. Retrieved from <http://eztuir.ztu.edu.ua/5458/1/80.pdf>.

6. Chernodubova E. V. Instrumenty adaptivnoho finansovoho mekhanizmu zabezpechenia prybutkovosti pidpriemstv [Tools of adaptive financial mechanism to ensure financial profitability of enterprises]. Retrieved from http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvfb_2013_3_10.pdf.

7. Chorna L. O. Prybutok yak intehralnyi pokaznyk hospodarskoi diialnosti pidpriemstva [Profit as an integral indicator of business of enterprise]. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1997>.

8. Stratehichniy analiz – osnova stratehichnoho upravlinnia pidpriemstvom [Strategic analysis – the basis of strategic management of enterprise]. Retrieved from http://pidruchniki.com/1856080840761/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/stratehichniy_analiz_osnova_stratehichnogo_upravlinnya_pidpriemstvom.

9. Marmul L. O. Rol stratehichnoho analizu v upravlinni vyrobnychoiu diialnistiu silskohospodarskykh pidpriemstv [The role of strategic analysis in the management of production activities of agricultural enterprises]. Retrieved from <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/152.pdf>.

10. Gedroyts G. Y., Maslak O. I. Suchasni tekhnolohii stratehichnoho planuvannia na mashynobudivnykh pidpriemstvakh Ukrainy [Modern technologies of strategic planning at the machine-building enterprises of Ukraine]. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=545>.

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

До публікації приймаються не опубліковані раніше статті з теоретичних і практичних проблем функціонування і розвитку економіки та фінансової системи, які відповідають сучасному рівню економічної науки та мають наукову і практичну цінність. Також приймаються статті, які висвітлюють філософські, психологічні та педагогічні проблеми фінансової сфери.

Вимоги до статей:

1. Обсяг рукопису статті має бути приблизно 7–14 сторінок, текстовий редактор Microsoft Word, формат сторінки А4, орієнтація – книжкова, поля: ліве – 3 см, верхнє і нижнє поле – 1,5 см, праве – 1 см; гарнітура – Times New Roman, кегель – 14, міжрядковий інтервал – 1,5.

2. Структура статті:

- **індекс УДК** – на першій сторінці зліва вгорі;
- **назва статті** – посередині великими літерами;
- **прізвище ім'я, по-батькові автора (авторів)** – ліворуч;
- **посада, місце роботи автора (авторів)** – нижче, ліворуч;
- **e-mail** для спілкування з автором;
- **код JEL Classification** – від 1 до 5 в одному рядку, через кому;
- **ключові слова та анотація** – українською, російською та англійською мовами;
- **основний текст статті**, який відповідно до вимог Постанови Президії ВАК України від 15.01.03 № 7-05/1, повинен містити такі необхідні елементи (зі структуризацією по тексту):

- постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями;

- аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор;

- виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття;

- формування цілей статті;

- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

- висновки з даного дослідження та перспективи подальшого розвитку в цьому напрямі.

• **список літератури** – подається після тексту статті під заголовком **«Список використаних джерел»** та має містити не менше 10 джерел, на кожне з яких повинно бути посилання в тексті. Список літератури наводиться у порядку посилань та оформлюється згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

• **список літератури** – подається під заголовком **«References»** де розміщують ті самі джерела, що й у списку літератури, але перекладені англійською мовою, оформлені за міжнародним бібліографічним стандартом АРА (стандарт АРА) (<http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>). Кириличні назви бібліографічного опису наукових праць необхідно транслітерувати латинськими літерами (відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 р. № 55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею»). Транслітеровані назви праць зазначаються у квадратних дужках після наведення джерел англійською мовою

3. Посилання на джерела використаних матеріалів у тексті подають у квадратних дужках – [2, с. 34], де перше число відповідає порядковому номеру у списку використаних джерел, друге – номеру сторінки.

4. Графічний матеріал слід виконувати в доступних для подальшого редагування програмах: таблиці – у редакторі Microsoft Word; діаграми – у редакторі Microsoft Excel або Microsoft Graph; рисунки – у вигляді організаційних діаграм за допомогою панелі малювання редактора Microsoft Word; математичні формули – у редакторі формул Microsoft Equation (3.0).

5. Кількість графічного матеріалу має бути мінімальною. Графіки і схеми не слід перевантажувати текстовими написами. Ілюстративні матеріали повинні бути якісними. Не допускається використання у тексті сканованих рисунків чи формул.

6. У кінці статті слід вказати: «Подана стаття раніше не публікувалася та в інші видання не надсилалась. Передано до розміщення в електронному науковому фаховому виданні – Міжнародному науково-практичному журналі «Фінансовий простір»»

7. Стаття, подана без дотримання зазначених вимог, опублікуванню не підлягає.

Подані матеріали підлягають внутрішньому і зовнішньому рецензуванню. Після рецензування редколегія журналу інформує автора про можливість опублікування статті у черговому випуску журналу. У разі негативної рецензії чи наявності суттєвих зауважень статтю може бути відхилено чи повернуто автору (авторам) на доопрацювання.

Редакційна колегія журналу залишає за собою право вносити редакційні та стилістичні правки без узгоджень з автором. Відповідальність за достовірність інформації, фактів та інших відомостей, посилань на нормативні акти, цитати, власні імена, а також правильність перекладу несуть автори публікацій.

За публікацію статей авторам не виплачується авторський гонорар.

До статті також додають:

1. Авторська довідка, де наводяться прізвище, ім'я та по батькові автора (авторів), науковий ступінь, вчене звання, посада, установа (трьома мовами – українською, російською, англійською). Також необхідно вказати поштову адресу із зазначенням індексу, контактні телефони, обов'язково – e-mail. Назва файлу – за прикладом Dovidka.doc.

2. Рецензію кандидата або доктора наук відповідної спеціальності (для авторів без наукового ступеня).

3. Реферативний виклад основних ідей статті (реферат) англійською мовою **обсягом не менше 1/3 статті** (кегель 14, міжрядковий інтервал – 1,5).

При підготовці реферату слід врахувати:

- реферат має бути стислим відображенням основних положень статті, у ньому доцільно висвітлити мету, результати роботи, область застосування результатів; окреслити основні положення наукової новизни та висновки;

- інформація у рефераті повинна бути зрозумілою і цікавою, зокрема і зарубіжному науковому співтовариству, яке, не знаючи української або російської мови, могло б без звернення до повного тексту отримати найбільш повне уявлення про тематику і рівень досліджень;

Над рефератом англійською мовою пишеться прізвище та ініціали автора, його місце роботи, назва статті (великими прописними літерами).

Наголошуємо на тому, що англійський варіант не може бути зроблений шляхом застосування автоперекладача. Статті з некоректним перекладом не розглядатимуться редколегією журналу.

Реферат потрібно надіслати окремим файлом як англійською мовою, так і мовою статті.

Контактна інформація:

Статті слід надсилати на електронну адресу: fp@cibs.ck.ua

Подальше спілкування з авторами також за цією адресою.

Адреса редакції:

18028, м. Черкаси, вул. В'ячеслава Чорновола, 164

Телефон: (0472) 71-99-52

E-mail: fp@cibs.ck.ua – науковий відділ

TO THE ATTENTION OF AUTHORS!

The Editorial Board of the journal accepts for publishing original articles on the theoretical and applied problems of functioning and development of national economies, as a whole, and the financial and credit sphere, in particular, which correspond to the current level of economics and have scientific and practical value. The articles on the financial aspects of philosophy, psychology and education are also accepted.

For Article Submissions: Please follow these guidelines to ensure that the article is reviewed.

1. The size of an article should be approximately 7-14 A4 pages (297x210 mm) MS Word, Times New Roman font family, 14-point font size, portrait layout, 1.5 line height, the left margin of 3 cm., the upper and lower margins of 1,5 cm., the right margin of 1 cm.

2. The article structure:

- **UDC identifier** – first page, top left aligned,
- **article title** – centre aligned, capital letters
- **firstname, patronymic (if any) and surname of author(s)** – left aligned
- **job title, place of work of author(s)** – left aligned
- **email** for communication with the author
- **JEL Classification code** – from 1 to 5, in one row, comma separated.
- **abstract and keywords** – in Ukrainian, Russian and English
- **body of the article** according to the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine

Resolution 15.01.03 № 7-05/1 should have the following elements (structured):

- problem definition in a generic case and its relation to important scientific and applied tasks
- analysis of recent researches and publications, which initiated problem solution, and which are the starting point of author's research.
- definition of previously unsolved parts of generic problem, which is covered by the article
- formulation of the article's goals
- presentation of the research itself including the proof of scientific results obtained
- conclusions carried out based on research and the prospective of further development along the line.
- References should be given under the name of **«List of Sources»** and it should consist of at least 10 references with corresponding references in the text of the article. References should be given in accordance with APA standard (<http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>).

3. References must be presented in the text in square brackets – [2, p. 34], where the first number is the ordinal number of this work in the List of Sources and the second – is the page number.

4. Graphical material should be created using software, which allows further editing: tables – in Microsoft Word, diagrams – Microsoft Excel or Microsoft Graph, drawings – as organizational diagrams created with Microsoft Word, mathematical formulas – Microsoft Equation (3.0)

5. The amount of graphical data should be limited to minimum. Charts and schemes should not be overloaded with captions. Illustrations should have high quality. Scanned drawings or formulas are not allowed.

6. At the end of the article the following text should be written: «The given article has never been published or sent to other editorial. The Article is sent to be published in scientific electronic edition – International scientific and applied journal “Financial Space”»

7. The article, which is not compliant with the above rules, will not be published.

The given material is due to internal and external reviewing. Upon reviewing, the Editorial Board informs the author about the possibility to be published in the upcoming edition of the journal. In case of failure to comply with editorial standards or significant remarks the article can be declined or given to its author(s) for improvement.

The Editorial Board of the journal reserves the right to make stylistic corrections without author's approval. Liability for facts, references, regulations, quotations, personal names and translation falls on the author(s) of the publication.

The author(s) of the publication are not due to any form of commission for the publication of the article.

The article should be also supported with:

1. Author's application, which should include full name of the author(s) academic title, scientific degree, job title, place of work (in three languages – Ukrainian, Russian and English). Additionally the author should indicate postal address, zip code, contact phone number, email – mandatory. Filename should follow the given example – Dovidka.doc.

2. Authors who do not have a scientific degree should attach a review from PhD or doctor of science with corresponding specialty.

Contact information:

Articles should be sent via email: fp@cibs.ck.ua

Further communication with the authors via same email.

Editorial address:

164, V. Chornovol st., Cherkassy, 18028, Ukraine

Phone: (0472) 71-99-52

Email: fp@cibs.ck.ua – science department

